w. reymont

Apariţii recente din Biblioteca pentru toţi aflate în curs de epuizare:

Nr. 1478-1479. Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis*, roman, 2 vol., 304 + 304 pag., 29 000 lei;

Nr. 1480. Hans Christian Andersen, *Fetiţa cu chibrituri. Poveşti de Crăciun*, 248 pag., 15 000 lei;

Nr. 1481-1482. Z. Ornea, *Junimea şi junimismul*, 414 + 408 pag., 20 000 lei;

Nr. 1483. Costache Olăreanu, *Vedere din balcon*. Scene, amintiri, ficţiuni, 294 pag., 10 000 lei;

Nr. 1484. Martha Bibescu, *Papagalul verde*, roman, 184 pag., 10 000 lei;

Nr. 1485. Alexandru George, *Clepsidra cu venin*, povestiri, 374 pag., 10 000 lei.

ISBN 973-21-0592-5
ISBN 973-21-0591-7

1489

Vol. I-II, lei 30 000

editura minerva

Cereţi cărţile apărute în populara colecţie Biblioteca pentru toţi la librăriile din Bucureşti şi provincie.

Volumele din Biblioteca pentru toţi pot fi comandate şi direct la editură, prin poştă, la preţul de librărie, taxele poştale fiind suportate de noi. Scrieţi-ne pe adresa: Editura Minerva (Comenzi carte), Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti, Sector 1, cod 71.341.

1489

fondată în 1895 bpt serie nouă

w. reymont

comedianta

**

(frământări)

w. reymont

CLUBUL CĂRŢII DIGITALE
BIBLIOTECA ALEPH

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

ISBN 973-21-0592-5
ISBN 973-21-0591-7

władysław reymont

comedianta

ROMAN

******

frământări

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1999
S.C. EDITURA MINERVA S.A. • BUCUREȘTI

Ilustrația copertei: ANTON SLAVNICU

De același autor în Biblioteca pentru toți
(Serie nouă):

405. *Fiu de nobili*, nuvele, traducere, prefață și tabel cronologic de Stan Velea, Editura pentru literatură, 1967;
1240-1243. *Țărani*, roman, 4 vol., traducere de Constantin Țoiu, T. Holban și B. Iordan, prefață și tabel cronologic de Stan Velea.

WŁADYSŁAW REYMONT
Pisma
Komediantka-Fermenty
Nakład Gebethnera i Wolffa
Warszawa, 1949

PARTEA ÎNTÂI

I

– O telegramă de la doctor; vine cu marfarul de unu; se vede că l-aţi chemat dumneavoastră, domnule şef?

– Asta nu te priveşte pe dumneata! mormăi impiegatul de mişcare[1], primind telegrama.

Telegrafistul se retrase, încurcat întrucâtva, în încăperea în care se afla telegraful, se aşeză lângă aparat, îşi înfundă degetele nervoase, lungi şi slabe, în părul cânepiu şi îşi aţinti privirile pe fereastră la ziua ceţoasă de toamnă. Pretutindeni domnea liniştea, înecând parcă întreaga staţie în plictiseală, frig şi umezeală. Ploaia răpăia în geamuri uniform, adormitor, legând parcă cerul şi pământul cu miliarde de firişoare piezişe, iar ceasul, aşezat într-o cutie înaltă şi cu cadranul afară, pe peron, ticăia groaznic de monoton.

Telegrafistul nu putea sta locului, se ridică de pe scaun şi începu să se preumble în vârful picioarelor, privind cu oarecare teamă la uşa deschisă de la biroul impiegatului. Se uită înapoi la peronul acoperit de băltoace lucitoare, ascultând cu fruntea rezemată de geamul uşii sunetele pianului, care abia se auzea de la etaj; renunţă însă repede, întrucât ritmurile egale, uniforme, repetate mereu, îl iritau şi mai mult. Se aşeză iarăşi lângă aparat şi începu să scrie o scrisoare.

---

[1] La Bukowiec, staţie de mică importanţă, un fel de haltă, impiegatul de mişcare era şi şeful gării.

„Mămico! Mă plictisesc atât de mult, dragă mamă, încât îmi vine să plâng. E atâta umezeală, atât de frig şi atât de urât, că-mi vine să-mi iau lumea în cap. Mamă, o să mai stau mult aici, la Bukowiec? Pentru că, pe lângă toate astea, nu mă simt bine deloc. Ieri mă cam înţepa sub spata stângă, m-am frecat cu camfor şi mi-a trecut, dar astăzi limba mi-e puţin încărcată şi n-am poftă de mâncare, deşi rata pe care mi-ai trimis-o, mai ales umplutura, a fost grozavă. Îţi trimit coşuleţul, şase perechi de manşete murdare şi ghetele care trebuie pingelite. Poate-mi cumperi şi mie nişte mănuşi albastre cu broderie neagră şi mi le trimiţi. Mamă, află că astăzi de dimineaţă am fost atât de necăjit, încât mi-a fost frică să nu mă îmbolnăvesc, pentru că Andrzejowa a spart brotăceii pe care mi i-a adus unchiu' de la Viena, ţii minte, nu? Erau atât de frumoşi şi le plăceau tuturor. Mămico, mi-ar trebui şi haina de flanelă, pentru că gerurile pot să înceapă de pe o zi pe alta; cred că nu e nevoie să-mi cumperi una nouă, atâta vreme cât cealaltă..."

Ascunse scrisoarea sub hârtii; aparatul semnaliză brusc apoi începu să imprime pe panglica îngustă care se desfăşura de pe rolă. Telegrafistul citea cu atenţie, când intră pe uşa de la peron Świerkoski, un brunet înalt, slab, cu barba rară şi cu ochi negri, neliniştiţi, într-un cojoc scurt, de culoare deschisă, în cizme şi cu o glugă impermeabilă pe cap.

– Amis, hai, căţelule, vino! Amis, hai dragă, vino la stăpânul tău! îşi chemă mângâietor câinele care se oprise înaintea uşii, temându-se să intre; se aşezase pe trepte, privea neliniştit la stăpân şi da din coadă.

– Închide, domnule, uşa, că e frig!

– Amis, păcătosule! strigă Świerkoski; câinele începu să scâncească jalnic, se lungi pe burtă şi se târî la picioarele lui. Świerkoski îl apucă de ceafă şi-l împinse înăuntru. Câinele chivni şi se strecură cât putu de repede sub canapeaua tapiţată cu muşama, pe care se aşeză Świerkoski, iritat şi posomorât ca imaginea acestei zile de octombrie. Świerkoski se frânse în două, întocmai ca un briceag care se închide, sprijinindu-şi faţa în

pumnii aşezaţi pe genunchi. Tăcu o vreme, în timp ce ochii îi alergau neliniştiţi pe duşumeaua presărată cu mucuri de ţigări; de câteva ori îşi pironi privirile pe lădiţa roşcată, pe care albea inscripţia „Trusă de prim ajutor, Staţia Bukowiec"; urmări ultimele muşte ce se târau alene pe podea, apoi începu să se uite când la ghetele telegrafistului, care îşi schimbau mereu poziţia, când la grămăjoara dezordonată de hârtie înălţată pe jos de panglica ce continua să se desfăşoare de pe rolă; în cele din urmă, îşi chemă încet câinele. Amis îşi arătă cu teamă capul cenuşiu, apoi, căpătând curaj, sări pe canapea şi începu să-i lingă faţa.

– Acolo!... şuieră Świerkoski, arătându-i uşa. Câinele plecă încet şi se aşeză lângă uşă, privindu-l jalnic, parcă rugător, cu ochii lui negri. Świerkoski scoase din sân pe furiş o curea împletită, se uită mângâietor la câine, zâmbind îngăduitor şi şopti:

– Hai, Amis, vino, băiatule, vino la mine! Câinele se apropie sărind de bucurie. Stăpânul îl înşfăcă de ceafă şi începu să-l bată cu cureaua, bodogănind:

– Ai să-ţi asculţi stăpânul, drăguţule, nu-i aşa? Ai să-l asculţi, băiatule? Amis o să fie cuminte, nu?

Câinele se smucea şi schelălăia disperat, pielea acoperită de păr cenuşiu, scurt, lucios ca mătasea, i se încreţea ca tremurul valurilor; se zvârcolea, lingea cizmele stăpânului şi-l ruga din ochi, dar Świerkoski se înfuriase şi-l lovea tot mai înverşunat, certându-l:

– Ai să stai cuminte, băiatule, nu-i aşa? N-o să mai latri, prietene, nu?

– Ce faci, domnule? Pe Dumnezeul meu, nu poţi avea o clipă de linişte! strigă impiegatul, venind în fugă din camera lui. Privi ameninţător şi se retrase, trântind cu mânie uşa după el.

– Idiotul! murmură Świerkoski, lăsă câinele, ascunse cureaua şi se îndreptă. Câinele începu să-şi lingă blana, aruncându-i din când în când priviri temătoare din colţul în care zăcea. Świerkoski îşi aprinse ţigara, îşi ciupi barba rară, zâmbi prietenos câinelui, cu o dragoste sălbatică parcă, apoi se apropie de fereastră,

uitându-se pe linie, unde vreo cincisprezece muncitori cu saci pe cap, din care-şi făcuseră glugi, lucrau la traverse.

Liniştea îndelungată fu întreruptă de telegrafist, deoarece aparatul tăcuse:

– Plouă tare, nu-i aşa?

– Aşa-i.

– Noroiul e mare?

– Este.

– Un octombrie de spaimă!...

– De spaimă, răspunse ca un ecou Świerkoski.

– Stai să vezi ce-o să fie la iarnă!

– Ce să fie, iarnă!

– Eu nu mai pot rezista, cu plictiseala asta îmi vine să-mi iau câmpii.

– Vezi să n-ajungi să-l muşti pe Amis al meu, şopti Świerkoski batjocoritor.

La auzul numelui său, câinele scheună încet şi se aşternu la picioarele stăpânului.

– Păcătoasă slujbă. Nu poţi să te duci nicăieri, nu tu oameni, nu tu distracţie...

– Bine, dar dumneata te duci deseori pe la... Grzesikiewicz, spuse apăsat.

– Da, dar... tânărul Grzesikiewicz, domnul Andrzej, deşi nu-i din lumea mea, e un om foarte cumsecade, însă rareori poate fi găsit acasă, iar să încap pe mâna tatălui său, un ţăran simplu, mulţumesc. Te duce îndată la crâşmă, te cinsteşte cu votcă şi cârnaţi, adună tot satul şi plăteşte pentru toţi, iar când se îmbată, începe să te sărute, se scutură nervos şi scuipă cu scârbă. Ultima dată am crezut că leşin, dar am întotdeauna o sticluţă cu eter la mine, aşa că m-am înviorat şi am dat bir cu fugiţii.

– Eşti foarte delicat, domnule, rosti încet Świerkoski şi-i aruncă o privire ironică.

– Cum nu se poate mai natural, doar n-am crescut într-o colibă şi nici pe trotuar.

– Asta o ştim cu toţii, păi cum, ai crescut în saloane, în atlas şi leagăn aurit, lângă mama şi unchiuleţ, cu doică, bonă şi doctor, cu Feluś, ca Amis al meu, îl luă în râs Świerkoski, uitându-se cu ură la el.

– Da, chiar aşa, răspunse telegrafistul cu anume mândrie, dar nu prea înţeleg ce-i caraghios în asta şi de ce râzi dumneata. Eu n-am nici o vină că dumneata n-ai crescut la fel, dealtfel această inegalitate este firească, întrucât...

– Într-adevăr, e firească, îl întrerupse repede, pentru că mai târziu totul se plăteşte, pentru că mai târziu un om crescut în puf, ca dumneata, domnule Babiński, trebuie să-şi ia o slujbă, să muncească, să nu doarmă noaptea, să-şi obosească ochii pentru o leafă de mizerie, s-o întristeze pe mama, că se plictiseşte şi i s-au rupt pantofii! hi! hi! hi! încheie Świerkoski cu un râs penibil, gemut, ascuţit ca hârşcâitul oţelului pe sticlă.

Stasio se îmbujoră ca o fată, ochii i se umplură de lacrimi de părere de rău, buzele pline, trandafirii, îi tremurară nervos, dar nu răspunse nimic, îşi descheie doar gulerul de la uniformă, mirosi eterul pe care-l purta totdeauna la el şi întrebă împăciuitor:

– Nu cumva ai vreo carte de citit?

– Nu! N-am bani pentru prostii, răspunse grosolan.

Stasio îl privi cu o milă îngăduitoare şi schimbă iarăşi vorba.

– Azi noapte a venit un pachet mare pentru dumneata de la Varşovia.

– A venit, exclamă Świerkoski bucuros, ridicându-se. N-ai băgat de seamă dacă era împachetat în rogojini?

– Da, era foarte bine împachetat. Ai cumpărat ceva?

– E... nu... nu... de unde bani, mi-au trimis ai mei o vechitură, transportul mă costă atât de mult, încât regret că am acceptat-o, spuse grăbit, aruncând priviri neliniştite în jur.

Aparatul începu să ţăcăne, Stasio citi iarăşi panglica, apoi se ridică, ieşi pe peron, trase clopoţelul şi reveni numaidecât.

– Semnalul de la Kielce, a plecat trenul, îi spuse muncitorului care veni la auzul clopoţelului

– Hai să bem o votcă! îl invită Świerkoski, îmblânzit parcă.

– După ce trece trenul, mă rog, cu toate că, la drept vorbind, votca îmi face rău.

– Nu-i nimic, îţi trimite mama medicamente! Izbucni în râs şi-l bătu prieteneşte pe abdomen, deoarece, deşi îşi bătea joc de el întruna, se aveau destul de bine.

– Auzi, domnule? Impiegatul vorbeşte singur.

Începură să asculte. Din biroul lui Orłowski răzbăteau glasuri de sfadă; uneori se auzeau vorbe mai apăsate, înjurături, apoi iarăşi o voce umilă şi rugătoare, abia auzită.

– Idiotul! Trebuie să fi greşit iar, şi acum se ceartă singur şi îşi tot explică. Dacă ăsta n-o să ajungă la Bunii fraţi, apoi eu, Świerkoski, o să am milioane. Dumneata încă nu-l cunoşti bine, dar noi... Nu apucă să-şi sfârşească vorba, fiindcă Orłowski intră în camera telegrafului; era foarte furios, ochii negri, mari, cu luciri sângerii, îi ardeau de mânie, iar faţa cu trăsături regulate, foarte frumoasă încă, desprinsă parcă din vechile portrete de senatori veneţieni, pictaţi de Tintoretto[1], înconjurată de păr des, cărunt, şi mărginită de o barbă splendidă, care ajungea până la jumătatea pieptului, semeaţă şi îndârjită, cu sprâncene aproape stufoase, era vânătă din cauza iritării. Trecu pe lângă ei fără un cuvânt şi ieşi pe coridor.

Urcă încet la etaj pe scările de piatră, în timp ce-şi frângea mâinile, mormăia vorbe neînţelese şi zâmbea îngăduitor şi de sus.

Intră la bucătărie, se uită cercetător la toate lucrurile, privi la focul de sub plită şi întrebă cu glasul coborât pe servitoarea care curăţa cartofi lângă fereastră.

– Domnişoara Janina doarme?

– Nu ştiu, da' mă duc acuşica să văd.

– Nu e nevoie, spuse în grabă, intră în camera învecinată, care servea de sufragerie, şi privi prin draperiile lăsate în dormitorul fiicei. În întunericul prea puţin rărit de dârele zilei mohorâte,

[1] Tintoretto (1518-1594), pictor renascentist italian.

care pătrundeau prin storurile trase, desluşi după o vreme patul şi trăsăturile palide, nesigure, ale Janiei care stătea întinsă. Auzise pesemne zgomotul paşilor lui, pentru că se mişcă în aşternut. Orłowski îi simţi privirile aţintite asupra lui şi se retrase încurcat. Mai rămase o clipă în faţa draperiei, îşi ridică vârful bărbii la gură, îl muşcă, apoi se întoarse la birou. La telegraf îl găsi pe Karaś, mecanicul de rezervă, care locuia la Bukowiec, fiindcă aici se găsea o locomotivă de rezervă, gata în orice clipă să pornească în ajutor la nevoie, îl salută printr-un semn din cap şi intră la el, închizând uşa în urma lui.

– Ştii, Świerk, începu Karaś aşezându-se pe lădiţa cu medicamente pentru primul ajutor, din zi în zi semeni tot mai mult cu câinele tău, acum te şi decolorezi... Domnule Babiński, dumneata care eşti foarte învăţat, ai făcut probabil trei clase întregi, spune-mi şi mie dacă, după Darwin[1], oamenii se trag din maimuţe sau din câini?

– În orice caz nu din Karaşi.

– Eu nu sunt vrednic de asemenea onoare, nu sunt vrednic! râse Karaś, îşi frecă mâinile şi începu să umble încoace şi-ncolo cu paşi mărunţi. Statura-i nu prea arătoasă, slabă şi scundă, bărbuţa ascuţită, firavă, şi nasul lung, ochii mici şi pătrunzători, fruntea foarte boltită, părul rar, roşcat, umerii obrazului ieşiţi în afară, urechile vinete de frig, picioarele-i subţiri – toate acestea tremurau, săreau şi se mişcau mereu, de parcă toate mădularele, vârâte într-un cojoc gros, acoperit cu pânză cauciucată, lucioasă, şi muiate cu ulei şi unsori, ţopăiau fără întrerupere, ameninţând să se dezgrădineze.

– N-ai vreo carte nouă? îl întrebă Staś.

– Ba am, dar citesc la ea, că abia ieri am căpătat-o. *Bon,* o să ţi-o împrumut şi dumitale, e o povestire grozavă şi cu atâta piper, cum ne place nouă, domnule Stanisław. Izbucni în râs, îşi frecă

[1] Ch. Darwin (1809-1882), naturalist englez, autorul teoriei evoluţioniste.

mâinile, ochii începură să-i sticlească, îşi arată dinţii şi porni iarăşi să umble prin încăpere.

– Ai să vezi, e acolo o întâlnire între doi îndrăgostiţi, scrisă fantastic, îţi clocoteşte sângele când citeşti, nu alta; dumneata o să ai nevoie de eter sau, mai bine, să-ţi pui cataplasme cu hrean înainte de a începe cartea.

– Mulţumesc, eu nu citesc astfel de cărţi, răspunse Staś împurpurându-se.

– *Bon!* fecioară angelică, foarte bine faci, porumbel nevinovat, atunci mulţumeşte-te cu lăptişor, unge-te cu camfor, întinde-te în pat şi citeşte pe Hoffmanowa Tański[1], că e bună şi pentru somn şi pentru digestie. Să lăsăm gluma, adăugă mai serios. Cred că Zaleska trebuie să aibă niscaiva cărţi, doar e femeie şi, pe deasupra, şi frumoasă şi cultivată, dacă e să ne luăm după soţul ei.

– Cântă foarte frumos la pian, îl întrerupse Staś şi roşi iar.

– Nu mai roşi, domnule, ca o fată mare, persoana e vrednică de dragostea dumitale, îmi place.

– Pentru un prăpădit de Karaś, e o ştiucă prea mare, te-ar înghiţi dintr-o dată.

– Nu te teme, Świerkoski, nu te teme pentru mine! Am avut eu de-a face şi cu balene mai mari şi a fost *bon*.

Începu să-şi frece mâinile şi râse atât de încet, profund şi respingător, încât Staś îi întoarse spatele. Nu putea să se uite la ochii lui, aburiţi de ceaţă alburie, şi la dinţii ascuţiţi, galbeni, rânjiţi. Se cutremura tot şi se mişca în toate părţile.

– Ştiţi, începu iarăşi, liniştindu-se, am fost ieri la Kielce, şi mi s-a întâmplat o chestie formidabilă... *belissimo*, ascultaţi, *bon*?

– Nu ne interesează, păstreaz-o pentru Karasica ta, o să-ţi fie recunoscătoare, îl întrerupse Świerkoski.

– Vine trenul! strigă un muncitor, crăpând uşa de la peron.

Orłowski apăru cu şapca roşie pe cap, îşi puse mănuşile de un alb imaculat şi plecă pe peron.

---

[1] Klementyna Hoffmanowa Tański (1798-1845), scriitoare şi pedagog polonez; a scris literatură pentru copii şi romane istorice de moravuri.

Karaś ieşi pe treptele din faţa gării. Świerkoski se frânse iarăşi în două, iar Babiński începu să transmită la aparat, notând şi dând semnale electrice.

Trenul se rostogoli pe şine cu un zgomot asurzitor şi, frânând, se opri; masa de fierotenii scrâşni greoi, peronul pustiu se învioră puţin, deoarece câţiva ungători şi frânari coborâră din vagoane şi începură să-şi îndrepte trupurile cocoşate.

Deschizându-şi umbrela, Orłowski se plimba nouros de-a lungul trenului; când trecea pe sub ferestrele prin care se revărsau într-un pârâu neîntrerupt gamele cromatice, îşi încrunta sprâncenele nervos, strângea mai tare mânerul umbrelei, grăbea pasul şi privea la ultimele ferestre, cele de la colţ, de deasupra telegrafului, care erau complet acoperite. Se plimbă astfel, oftând şi revenind, până când trenul începu iarăşi să gâfâie, să scoată aburi, să troznească, să scrâşnească, să fluiere şi porni mai departe, lăsând în urmă nori de fum roşcat, care se destrămau printre copacii aproape desfrunziţi din grădiniţa staţiei şi se alungeau pe lângă peretele drept al pădurii care începea dincolo de linii.

Orłowski se întoarse la birou; după ce închise uşa, Świerkoski se ridică şi propuse:

– Haideţi la o votcă.

– Vin şi eu îndată; să întreb numai unde a ajuns personalul, răspunse Staś, semnalizând la aparat.

Karaś şi Świerkoski plecară la bufet. Câţiva evrei cu hainele ude moţăiau pe bănci, aşteptând trenul de persoane, iar la bufet, înghesuit între dulap şi sobă, ascuns după un ziar, sforăia în lege barmanul. În alt colţ al sălii mari, murdare, câţiva feroviari şi muncitori jucau cărţi.

Trecură în cealaltă sală, pustie acum.

– În sănătatea ta, Świerk, a calului tău, a câinelui tău şi a înşelătoriilor tale, *bon*!

– Aşteaptă puţin, să vie şi Babiński, o să bem cu toţii.

– *Bon*, dar spune-mi, nu cumva vrei să te însori sau aşa ceva cu domnişoara Zofia?

Świerkoski se strâmbă, se ciupi de bărbuţă, privirile îi alunecară prin încăpere, îşi băgă mâinile în mâneci şi răspunse:

– E... ce-aş putea să-i dau eu soţiei să mănânce, pietriş şi traverse, nu-i aşa?

– Da, şi muşchi, ca şi la cal!

– N-ai decât să râzi... dar eşti însurat şi ştii cât te costă o soţie, deşi a ta e un adevărat înger.

– *Bon,* un înger la pătrat, spune.

– Şi pe urmă, ce sunt toate domnişoarele astea? Unde să găseşti una sănătoasă, deşteaptă, bună gospodină care să ţie banul din scurt? Dacă e vreuna, apoi n-are nici o leţcaie, iar dacă are, ţine nasul pe sus şi crede că-i vreo regină cu nişte pretenţii...

– O, chiar aşa, vor să mănânce, trebuie să umble în pantofi, să aibă rochii şi câteodată şi cine ştie ce plăceri, vor să trăiască omeneşte; împieliţatele, uite ce le poftеşte inimioara!... Ba, pe deasupra, nu le place să le baţi ca pe câini sau pe ţărani... râse Karaś.

– Vorbă degeaba, dac-aş avea cu ce, aş trăi şi eu ca oamenii, iar dacă fac economii, dacă vreau să-mi găsesc o soţie care să ţie la bani, e numai pentru ca să trăiesc omeneşte mai târziu. Oho, eu unul ştiu că voi trăi altfel, da, da... Ştii ce, aici cunosc o singură fată cu care m-aş căsători fie şi mâine, deşi e mare cucoană...

– Grzesikiewicz o să se-nsoare cu fata impiegatului? Świerkoski îl privi cu luare aminte, se îndoi de spate, îşi băgă şi mai adânc mâinile în mâneci şi nu răspunse, deoarece când auzi de Grzesikiewicz, i se urcă sângele la cap.

Stasio veni în fugă şi începură să bea votcă.

– Trebuie să mă grăbesc, pentru că am de expediat corespondenţa cu personalul.

– *Bon,* dar mai e un loc de unde poţi lua cărţi, domnişoara Orłowska.

– A, cea care s-a otrăvit; n-o cunosc deloc, am văzut-o doar atunci când au transportat-o din vagon în casă.

– Deci dumneata habar n-ai de ce s-a întâmplat? *Bon,* o să-ţi spun eu.

– Ştiu prea puţin, am auzit că s-a certat cu tatăl ei, a plecat la teatru şi pe urmă s-a otrăvit, am citit chiar eu într-o gazetă. Eram deja la Bukowiec, când impiegatul s-a dus după ea la Varşovia. Ce hram poartă?

– E o nebună, ca şi tatăl ei, şopti Świerkoski.

– Da, dar e frumoasă şi cultivată, o femeie semeaţă, foarte frumoasă, cu trăsături minunate, privirea mândră, ochii mari şi focoşi, *belissima,* s-o tot săruţi.

Începu să tremure, râzând încet şi frecându-şi mâinile.

– Face să mai bem câte-o picătură. Ei, domnule bufetier, şase tari.

– De ce şase deodată?

– Aşa o să fie *bon,* domnule Staś, să avem de rezervă.

– Ia ascultaţi, spuse Świerkoski, ridicându-şi capul de pe genunchi. Vreau să vă propun ceva, o afacere pe cinste din care putem să câştigăm bine.

– *Bon*, Świerk, dă-i drumul.

– Ştiu că se vinde o dâlmă de pădure, nu prea mare, cu o mie cinci sute de ruble, e aproape de linia ferată, am văzut-o, nu e mult. Scoatem sigur o mie de ruble câştig, am şi găsit unde să duc lemnele la Radom. Hai s-o cumpărăm împreună, e o afacere grozavă.

– E... cumpăr-o singur, eu n-am bani, şi pe urmă m-ai înşelat astă iarnă cu cărbunii, lasă-mă-n pace, ştiu eu, nu te mai dezvinovăţi, ca să nu-ţi spun cine eşti...

– A, spune, că eu nu mă supăr, nu mă supăr deloc...

– *Bon*, te-ai purtat cu mine ca un porc, asta-i... bufetul! Şase tari! comandă.

– Doar atât, nu e prea mult, se miră Świerkoski, începu să râdă, îşi strâmbă gura spre stânga, îşi ciupi barba, îşi alunecă privirea peste chipurile conlocuitorilor şi continuă: da, nu e prea mult, pentru că puteam să te păcălesc mai bine şi n-am făcut-o, aşa-i comerţul, dragul meu.

– Ticăloşie, zi-i! Halal comerţ, în trei luni am pierdut trei sute de ruble care au trecut în buzunarul tău, m-ai înşelat, ce mai!

– Hai să cumpărăm pădurea şi poţi să te revanşezi, dacă eşti în stare.

– Unde-i pădurea asta? Vreau să intru şi eu în afacere! acceptă Karaś după o clipă de gândire.

– La Karczmiski, e a lui Grzesikiewicz, şopti Świerkoski în grabă, ochii îi sticliră de bucurie şi îşi mângâie câinele.

– Ha, ha, ha! a cumpărat-o Szczygielski acum o săptămână şi a şi început s-o taie... Ha!... ha!... râse Karaś, zvâcni de pe scaun şi începu să umble prin sală cu paşi repeziţi, tremurând tot; în ochişorii lui se citea o mare mulţumire. Bufetul! şase tari! strigă spre uşă. Ascultă, Świerk, vrei să faci afaceri, dar eşti un mare prost, vrei să înşeli oamenii, dar eşti un prost, fiindcă se prind numaidecât, te ţii de înşelătorii mărunte, prosteşti, care miros a puşcărie... Bău toate cele şase păhărele unul după altul, îşi frecă mâinile, îl bătu pe umăr în zeflemea pe Świerkoski şi plecă o dată cu Staś.

– O să vedem... o să mai vedem... murmură Świerkoski. Ticăloşii, auzi, ce fel de ticăloşii? Eu vreau să câştig, să am bani, aşa că proştii n-au decât să se păzească. Amis, hai, băiatule! Szczygielski e un netrebnic, pădurea era grozavă. Furios, lovi câinele cu piciorul; îl încerca o mare părere de rău că pierduse un câştig pe care-l credea sigur.

Îşi luă coletul de la bagaje, îl puse unui muncitor în spinare şi-l urmă pas cu pas. De la fereastra biroului, Staś îl văzu pe Świerkoski cum pipăia şi mângâia mereu pachetul. Îl urmări multă vreme cum mergea cu pasul lui cotit, de lup, aruncând priviri temătoare în jur.

– Vino încoace, domnule Staś, să-ţi dictez un raport! îl strigă Orłowski.

Staś intră în camera impiegatului şi aşteptă, fiindcă acesta se plimba prin încăpere, privind prin cele două ferestre de la peron sau scoţând capul pe ferestruica de la casierie, care dădea în coridor, şi ascultând.

– Domnule, stai, te rog, la masa mea.

– Bine, dar...

– Nici un bine, pentru că cealaltă e a expeditorului.

Orłowski era impiegat de mişcare şi îndeplinea şi obligaţiile expeditorului.

– Nu-i totuna, de vreme ce dumneavoastră faceţi treaba la amândoi?

– Pe Dumnezeul meu, mă scoţi din sărite, domnule. Nu e totuna, pentru că află, domnule, că o să-i facem un raport expeditorului de la staţia Bukowiec, spuse cu totul serios. Babiński se uită uluit la el.

– Domnule şef, ce-o să spună cei de la direcţie, când o să vadă că vă reclamaţi singur?

– Sunt nişte proşti. Ordinea, înainte de toate ordine şi sistematizare, auzi, domnule? Dacă dumneata ai respecta aceste principii, nu i-ai mai face observaţii superiorului dumitale.

Staś îşi lăsă capul în piept şi regretă că-l provocase; se hotărâse de atâtea ori să nu mai întrebe nimic, să-i îndeplinească orbeşte dispoziţiile şi uite că iarăşi nu se putuse stăpâni.

– Scrie, domnule!

„Deoarece înlocuitorul expeditorului din staţia Bukowiec, printr-o purtare lipsită de tact, s-ar putea spune chiar brutală, i-a făcut pe călători să scrie o plângere în condica de sugestii şi reclamaţii, pe care o înaintez alăturat, rog înalta Direcţie să-l pedepsească după cuviinţă în scopul evitării în viitor a incidentelor de acest fel. Expeditorul aduce la cunoştinţă, drept circumstanţă atenuantă, că incidentul pomenit a avut loc în timp ce fiica lui era grav bolnavă, motiv pentru care era foarte îngrijorat. Socotesc totuşi că îndreptăţirile de acest fel nu pot fi luate în consideraţie, întrucât problemele personale ale funcţionarilor, care nu trebuie să împieteze cu nimic asupra obligaţiilor de serviciu, nu interesează pe nimeni, nici Direcţia, nici pe călători".

– Bine, domnule şef, dar.... se împotrivi Staś.

– Taci din gură! Pe Dumnezeul meu, domnule Babiński, lasă observaţiile. Dumneata ai uitat că trebuie să taci când îţi vorbeşte superiorul? se burzului Orłowski.

Babiński tăcu, muşcându-şi buzele, iar se abătuse de la hotărârea luată.

– Vine trenul! strigă un muncitor prin uşă.

II

Staś alergă la aparat, iar Orłowski pe peron. Uitându-se la cei care coborâseră din tren, astăzi destul de mulţi, dădu bineţe unei doamne, urmate la distanţa cuvenită de un lacheu în livrea, dar văzându-l pe doctor, se îndreptă spre el şi-l salută în tăcere; făcu un semn din cap, se auzi clopoţelul, apoi fluierul conductorului şi trenul porni mai departe.

– Te-aşteptam cu mare nerăbdare, pe Dumnezeul meu, bine că ai venit. Janka se simte mai bine, dar trebuie s-o vezi şi să mi-o spui şi tu, fiindcă eu nu mă pricep, presupun doar că e mai bine. Te duci la ea imediat, nu-i aşa?

Doctorul dădu din cap afirmativ, deoarece avea la gură o mască pentru protejarea respiraţiei care-i tăia în două cu o dungă neagră faţa slabă, prelungă. Abia îşi târa picioarele vârâte în galoşi adânci, uriaşi, încovoindu-se în blana peste care îşi pusese o pelerină de cauciuc şi sub pledul gros, tărcat, care-i acoperea umerii. Urcă scările încet, descheindu-şi pe fiecare treaptă câte un nasture de la pelerină şi câte unul de la blană. Nu se dezbrăcă în anticameră, ci intră în salonaş şi începu să se uite şi să încerce ferestrele, uşile şi oberlihturile dacă sunt bine închise.

Orłowski îl însoţi pe doctor până în faţa draperiei care ascundea uşa de la camera în care se afla Janka, dar aici se întoarse şi se duse la servitoare.

– Janowa, spune-i domnişoarei Janina că a venit doctorul. Întreab-o dacă poate să-l primească?... Aşteaptă o clipă, servitoarea o anunţă numaidecât, se adresă doctorului care, cu ajutorul lui Roch, sluga tuturor, se dezbrăca din veşmintele-i

nenumărate. Eu mă întorc la birou. Când termini, trimite după mine să mă cheme.

Se învârti de câteva ori prin încăpere, se uită la doctor, îşi ridică vârful bărbii spre gură, îi dădu un bobârnac, ridică din umeri şi plecă.

– Domnule Babiński, hai să scriem un raport. Acum să lăsăm pe expeditor să se apere singur.

Începu să-i dicteze lui Staś, dar se întrerupea mereu, se oprea la mijlocul încăperii, îşi muşca vârful bărbii şi asculta cu atenţie ecourile slabe, abia auzite, ale paşilor de la etaj, deoarece camera bolnavei se afla deasupra telegrafului. Auzi sau mai degrabă simţi că doctorul se aşează pe pat, fiindcă un tremur slab străbătu tavanul; veghea îi fu tulburată de sunetele pianului, care se auzeau foarte limpede.

– Linişte! strigă cu mânie, bătând din picior.

Staś zâmbi, cea care cânta nu putea să-l audă prin tavan, dar îşi aplecă ciuful deasupra hârtiei, pentru că Orłowski începu să-i dicteze din nou şi, înainte de a termina, se repezi acasă, ascultă o clipă la uşă şi ieşi iar pe peron, uitându-se pe furiş la ferestrele de la etaj.

Doctorul sfârşi cu dezbrăcatul, îşi pieptănă părul cărunt şi ciocăni la uşa bolnavei.

– Poftim! răspunse un glas sonor, puternic. Zâmbetul îi lumina faţa, când intră în sufragerie. Ridică storurile până la jumătate, cercetă şi aici dacă ferestrele şi oberlihturile erau închise bine şi abia după aceea se aşeză lângă pat.

– Cum te simţi, domnişoară? întrebă încet, desprinzându-şi masca de la gură.

– Bine, aş vrea să nu mai stau în pat, răspunse Janka tresărind, când îi atinse mâna cu degetele-i reci. Voiam atât de mult să vă văd, domnule doctor, încât mă hotărâsem să vă scriu chiar astăzi, continuă cu un glas ciudat, aproape de altistă, care se poticnea uneori din cauza răguşelii; atunci înceta să mai vorbească, respira adânc şi vocea îi revenea, deşi în ochii mari, negri, i se citea durerea efortului. Se săltă puţin, îşi strânse într-un coc grecesc

părul bogat, blond-arămiu, risipit pe pat ca paiele unui snop de grâu copt, şi urmă: – Mă simt complet sănătoasă. Doar în gât şi în piept mă mai încearcă la răstimpuri o durere ascuţită, ei, şi glasul mă mai supără adesea. Dar aceste simptome sunt din ce în ce mai rare. Aşa-i, sunt sănătoasă, dar mă plictisesc îngrozitor. Rămâneţi la masă? Vreau să vă rog ceva... rosti mai încet şi un val de sânge îi împurpură pentru o clipă faţa palidă ca ceara.

– Rămân, vin îndată. Se ridică şi se duse la bucătărie; privirile Jankăi îl urmăriră până când dispăru după uşă, iar când reveni, i se pironiră cercetătoare pe faţă.

– Am spus să se pregătească masa mai devreme, ca să prind trenul, îi explică aşezându-se. O să te consult încă o dată cu mare atenţie şi în acest timp poţi să-mi spui...

Janka se uită la el cu recunoştinţă, pentru că n-ar fi avut curajul să-i vorbească, dacă i-ar fi simţit privirile pătrunzătoare aţintite asupra ei.

Doctorul o ciocăni, o examină şi o întrebă câteva amănunte la auzul cărora Janka se întoarse fără să vrea cu faţa la perete, îşi şnurui buzele şi răspunse în şoaptă, abia desluşit. Consultaţia dură multă vreme, fiindcă bolnava fu cercetată cu toată conştiinciozitatea.

– Tatăl dumitale ştie tot?... tot?... repetă încet întrebarea.

– Cred că nu. Doctorul se îndreptă, ca să răsufle în voie, şi-i aruncă o privire care o făcu să se întunece şi să-şi plece capul.

– Trebuie să ştie? îl întrebă rar, stăpânindu-şi cu greutate emoţia. Spuneţi-mi dumneavoastră, care sunteţi cel mai bun şi cel mai vechi prieten al nos[illegible]are mă ştiţi de mică, şi am să procedez aşa cum mă veţi sfătui. Tăcu apoi îndelung, colţurile gurii începură să-i tremure, strângându-se într-o crispare dureroasă. N-aş vrea să mint, indiferent ce s-ar întâmpla după aceea, dar... mă tem... El m-a urât şi n-a avut dreptate, iar dacă, dacă acum ar afla totul... îşi strânse degetele spasmodic, glasul i se frânse şi îşi apăsă pieptul cu mâna, deoarece durerea aceea ascuţită o ardea ca jarul, chinuind-o cumplit; respira greu, dar

după o clipă continuă cu glasul asprit de emoţia reprimată: – îmi pare rău de tata, îmi pare foarte rău.

– Asta-i foarte bine; şi el te iubeşte, domnişoară, ca un nebun, poate, dar foarte mult.

O copleşi un gând apăsător.

– Tata e complet sănătos? îl întrebă repede pe doctor, ţintuindu-l cu privirea.

– Nu... Şi tocmai de aceea trebuie să-l cruţi, să nu-l stârneşti... fiindcă...

– Spuneţi-mi deschis; sunt destul de tare, ca să suport adevărul, nu numai că vreau să-l aflu, dar am neapărată nevoie să-l cunosc. Îmi închipui atâtea lucruri, văd atâtea simptome ciudate, înfricoşătoare aproape, încât mi-e frică pentru el.

– Aşa-i, nu e bine, pentru că despotismul lui, înverşunarea şi dedublarea asta la care-l obligă cele două funcţii pe care le îndeplineşte... Mi-au vorbit la secţie de rapoartele pe care le face.

– Cum se pot sfârşi toate astea? întrebă înspăimântată, când doctorul tăcu, întorcându-şi faţa de la ea.

– Nu ştiu, ştiu doar că nu trebuie să-i spui nimic, răspunse scurt.

– Şi dacă va dori să afle? întrebă Janka cu asprime, de parcă se hotărâse să-i arunce tot adevărul în faţă.

– Nici atunci nu trebuie să-i spui nimic. Adevărul este câteodată o crimă, ucide la fel. Dacă într-adevăr nu-ţi pasă câtuşi de puţin de tatăl dumitale, apoi află, domnişoară, că asta-l va distruge dintr-o dată, aşa că vei avea linişte şi mâinile libere. Spuse repede şi, mânios, îşi puse pe gură masca pentru protejarea respiraţiei şi se aşeză pe scăunel.

Janka se uită lung la el, pe faţa ei frumoasă, slăbită, se perindau simţăminte contradictorii; durerea şi amărăciunea amintirilor, neliniştea şi teama, apatia adâncă, paralizantă, îi alunecau pe chip, în timp ce în ochii adumbriţi de sprâncene întunecate i se desluşeau tot mai limpede motivele resemnării.

– Dumneavoastră ce gândiţi despre mine? îl întrebă în cele din urmă. Ar fi vrut să audă un cuvânt de mângâiere şi iertare, de

compătimire; era gata să-şi deschidă inima, să se elibereze de simţirile, durerile şi plângerile care o chinuiau; acum, în clipa asta, ar fi vrut să se arunce la pieptul cuiva, să-şi plângă toate suferinţele îndurate, toate părerile de rău. Se simţea atât de slabă, de lipsită de apărare şi nedreptăţită, încât plânsul i-ar fi adus bucuria şi alinarea; doctorul însă tăcu multă vreme, se trase de nas, îşi aranjă părul, se uită pe fereastră, în sfârşit, îşi luă masca de la gură, îi strânse mâna şi-i spuse:

– Eşti atât de nefericită, domnişoară, încât îmi pare rău de dumneata ca de propria fiică.

– O, domnule doctor... domnule doctor... Nu mai putu vorbi, ochii i se umplură de lacrimi, îi sărută mâna apăsat şi căzu pe pernă fără putere, doar lacrimile îi şiruiau pe obraji, ca nişte perle scumpe, crescute din durere. Era atât de copleşită de jale, încât nu-l mai văzu pe doctorul care plecă; nu mai auzea nimic, nu mai ţinea minte nimic. Zăcea nemişcată şi aproape fără cunoştinţă; îşi simţea toată fiinţa pătrunsă de lacrimi şi de o durere nespusă oare o ardea.

Îşi reveni abia atunci când servitoarea îi aşeză mâncarea pe o măsuţă lângă pat.

– Janowa, ia mâncarea înapoi, nu mi-e foame.

– Cum, domnişoară, păi de ieri n-ai pus nimic în gură. Cine-a mai pomenit să rabzi atâta de foame? Că nici eu nu sânt sănătoasă, o, nu!... uite, colea în capu' cheptului, mă doare câteodată de mă ia cu ameţală. Slobozi storurile, duse mâncarea la bucătărie şi începu iar să se văicărească cu glas plângător: – Că nici durerea mea n-are leac, poate-or fi bune doctoriile pe care le iei dumneata, ai?

– Janowa, bea puţină votcă şi o să-ţi ia boala cu mâna.

– Votcă... Că bine zici, domnişoară. Votcă, ia uitaţi-vă, oameni buni! Votcă! Păi eu am făgăduit preotului să nu mai beau, că aşa a vrut şi fetiţa mea, da' dacă dumneata zici că ajută la boala mea, aşa trebuie să fie.

– Hai, Janowa, du-te! o îndemnă, pierzându-şi răbdarea.

– Mă duc! Mă duc... că aşa-mi zâce şi fata mea. Mă duc! Mă duc... Votcă! Un degetar acolo, ca doctorie, nu poate să fie păcat. Plecă şi numaidecât se auzi scârţâitul uşii de la bufet şi clinchetul sticlei.

Janka asculta ecourile slabe ale discuţiei din salonaş. Doctorul mâncase, nu-l mai aşteptase pe Orłowski care venise abia la sfârşitul mesei şi începuse să-l întrebe de Janka.

– E complet refăcută, poate să se scoale din pat, dealtfel, am scris aici tot ce trebuie să facă şi să ia, uite hârtia.

Orłowski începu să citească reţeta cu interes.

– E bine, dar să nu mai ţipi la ea, să nu-ţi mai dai drumul, că o recidivă pentru ea înseamnă moartea, îl dojeni doctorul, dar văzând că Orłowski se întunecă la faţă şi e gata să izbucnească, îşi puse masca la gură şi se aşeză la masă.

– Eu s-o ucid, din cauza mea e bolnavă? Eu ţip la ea?

– Las-o baltă, în mare parte tu eşti vinovat de tot ce s-a întâmplat, scrise doctorul pe hârtie cu creionul.

– Aşadar şi tu crezi că eu sunt vinovat, eu! strigă Orłowski şi, mototolind hârtia, o aruncă pe jos, o călcă în picioare şi se opri la mijlocul încăperii cu braţele desfăcute, de parcă voia să nege totul, dar se aşeză brusc lângă fereastră, începu să bată toba cu degetele pe geam, deschise oberlihtul şi strigă la un muncitor care stătea pe peron:

– Semnalul de la Strzemieszyce, prostănacule, n-ai auzit că personalul a plecat de acolo? închise oberlihtul trântindu-l, reveni pe locul dinainte, îşi aprinse ţigara pe care o aruncă îndată în sobă şi începu să se preumble; din când în când, faţa i se făcea ca purpura, se tot trăgea de barbă, ridica din umeri şi arunca în jur priviri neliniştite, evitând chipul doctorului.

– Nu-i adevărat! M-am purtat cu ea aşa, gândindu-mă numai la binele ei. Nu-i adevărat, da! strigă cu glasul ridicat, lovind cu pumnul în masă.

– Tot pentru binele ei ai gonit-o şi de-acasă? scrise doctorul.

– Dac-am gonit-o?... aşa-i, e adevărat... gemu Orłowski, aruncându-şi ochii pe hârtie şi, ca şi când cuvintele l-ar fi izbit, orbindu-l, se trase înapoi, privi tulbure şi se aşeză tăcut, copleşit.

– Adevărat! adăugă ceva mai încet şi scena care se petrecuse cu câteva luni în urmă aici, în acelaşi salonaş, îi veni în minte atât de vie, încât ochii stinşi îi alunecară împrejur şi înclină capul, neputând să susţină privirea aspră a doctorului.

– Tu n-o cunoşti! reluă, ridicându-se de pe scaun; păşea rar şi se oprea uneori pentru o clipă la uşa Jankăi. Uite, pe scurt, cum a fost. Astă primăvară i-a cerut mâna Grzesikiewicz, îl cunoşti şi tu, un om foarte cumsecade şi bogat.

– Şi ţăran sadea, cu toate că pare şlefuit prin educaţia primită, zise doctorul.

– Mă rog. L-a respins şi s-a încăpăţânat atâta, încât rugăminţile mele n-au mai ajutat la nimic, a spus nu şi a rămas pe-a ei.

– Avea dreptate, pentru că nu-l iubea.

– Iubire, ce mai e şi asta? o prostie! dădu dispreţuitor din mână. Nu, a vrut numai să-mi facă mie în ciudă, a vrut să fie cum vrea ea şi aşa a fost.

– Dar şi tu ai vrut să-i impui voinţa ta, s-o sileşti să-l ia! scrise doctorul repede şi-i întinse hârtia.

– Numai că ea nu poate fi silită! Sigur, poate că m-am înfuriat şi eu şi, la mânie, poate că am făcut-o să sufere, dar ce, trebuia să plece numaidecât de acasă, se cuvenea oare, cu toate cele petrecute între noi, să mă părăsească, pe mine, tatăl ei, şi casa? Şi pentru ce? Ca să intre la teatru!... auzi tu, o fată de oameni cumsecade, fiica mea, la teatru, la teatru! repetă apăsat.

– De vreme ce ai gonit-o, trebuia să facă ceva.

Orłowski aproape zvâcni în picioare, citind aceste cuvinte. Ochii i se rostogoleau în orbite, barba şi buzele îi tremurau de furie. Începu să-şi roadă barba şi să dea ocol camerei ca un animal în cuşcă, apoi să lăsă să cadă iarăşi în fotoliu, de-i zăngăniră arcurile. O clipă, se aşternu tăcerea; pe fereastră pătrundea hârşcâitul şinelor schimbate, în geamuri răpăia ploaia

cu aceeaşi monotonie, iar sunetele pianului, surde, uniforme, răzbăteau prin perete şi se spulberau în aer. Doctorul aştepta liniştit urmărind muştele, ultimele muşte de toamnă, care rătăceau alene pe faţa de masă albă.

– Am gonit-o... iar ea a plecat şi nici nu s-a uitat la mine, nu mi-a spus o vorbă la despărţire, a plecat la teatru, să ajungă comediantă într-o bandă de netrebnici şi femei de moravuri uşoare, pentru ei a renunţat la mine, la tatăl ei... A, nemernica, nemernica, nemernica! şuiera, trăgând de piepţii uniformei şi tremurând tot. Am gonit-o... Şi ea, în tot acest răstimp, nu mi-a scris nici măcar un cuvinţel! Patru luni! Ferice de tine că nu eşti căsătorit, bine că n-ai copii şi nu cunoşti suferinţele pe care le provoacă părinţilor... Patru luni de zile, singur, numai cu grija ei, înconjurat de umilinţe, a!... a!... Îl înecă durerea şi nu mai putu să vorbească.

– Trebuia să te duci după ea, s-o ierţi şi s-o aduci acasă, scrise iar doctorul.

– Eu să mă duc după ea, s-o rog şi să mă umilesc înaintea ei, eu?! striga bătându-se cu pumnii în piept. Eu? niciodată, mai bine să mă ia dracu'!

– Pe tine nu te-a luat, dar pe ea a luat-o!

Orłowski citi şi tăcu îndelung, ascunzându-şi faţa în palme.

– Am tot aşteptat să-şi aducă aminte că sunt tatăl ei şi să se întoarcă acasă, continuă cu glasul întretăiat de lacrimi; am aşteptat măcar o scrisoare, credeam că o să-mi scrie să-i trimit bani, pentru că a trăit în mare sărăcie acolo, aş fi lăsat totul şi aş fi plecat la ea, aş fi iertat-o, doar e singurul meu copil, nu mai am pe nimeni afară de ea, şi sunt bătrân, foarte bătrân, iar bătrâneţea de unul singur este amară, o, cât e de amară, nu sunt în stare să-ţi spun; dealtfel, de ce-aş mai trăi, dacă n-aş putea să trăiesc pentru ea? Acum două săptămâni m-am pomenit cu o telegramă de la Varşovia, uite-o, o port la mine: „Domnişoara Orłowska bolnavă. Spitalul Copilul Isus. Roagă să veniţi. Głogowski". Şi m-am dus. Am găsit-o fără cunoştinţă. Se otrăvise, asta o ştii, că

doar tu ai tratat-o după aceea şi ai salvat-o; de ce-a făcut asta, nu ştiu nici astăzi.

Doctorul îl privea pe sub sprâncene.

– Am recâştigat-o şi am pierdut-o. Dacă n-o salvai, îmi trăgeam un glonte în cap. A făcut-o în ciuda mea, da, în ciuda mea, ca să mă omoare, ticăloasa, ticăloasa!... aproape că ţipa, muşcându-şi mâinile, trăgându-se de uniformă şi smucindu-se ca un apucat. Se linişti însă curând, îşi încheie tunica la toţi nasturii şi îşi puse mănuşile ca un automat.

– Tu trebuie să ştii de ce s-a otrăvit, din cauza cui, reluă liniştit, dar glasul îi tremura şi ochii îi sticleau ameninţători. Spune-mi tot, fără ocolişuri... da, o iert pentru toate, dar dacă e vinovat vreun om, am să-l ucid, aşa să-mi ajute Dumnezeu şi toţi sfinţii lui! strecură iar printre dinţii încleştaţi.

– Nu, nu ştiu nimic, răspunse doctorul repede, scoţându-şi masca de la gură, ştiu numai că i-a fost frică să se întoarcă la tine. Ce vrei, e fiica ta, aşa că e în stare mai degrabă să se frângă, decât să cedeze. Împăcaţi-vă, o să fie bine pentru amândoi. Ea te iubeşte, dar dacă vrei s-o auzi din gura ei, trebuie s-o iubeşti şi tu. La ce bun să vă tot chinuiţi unul pe altul?

– Adevărat, la ce bun! atâta amar de ani, atâta suferinţă...

– Vine trenul! anunţă un muncitor, băgând capul pe uşă.

– La ce bun! repetă Orłowski încet, îl sărută pe doctor şi ieşi în fugă.

Doctorul se duse la Janka, dar pentru că aceasta nu-l observă imediat, se retrase şi plecă îndată cu trenul. Janka căzu într-o stare de amorţire ciudată, simţea, auzea şi vedea totul fără să înţeleagă nimic.

În creier simţea un gol imens, în care răsunau ecourile zgomotelor vieţii exterioare, neînţelese şi necuprinse. Privea într-un abis nedefinit; repetă mecanic de câteva ori cuvintele doctorului:

– Adevărul este câteodată o crimă, pentru că şi el poate să ucidă.

După aceea începu să se gândească treptat la urmările unei mărturisiri totale şi se retrase pălind, se abandonă vlăguită în ea însăşi; o durere pătrunzătoare îi sfâşia inima. Nu se poate, gândi, trebuie să-şi ascundă trecutul, trebuie să se ferească de propriile cuvinte, să aibă grijă, să se păzească, să joace rolul respingător al unei mincinoase. Era nevoită să se ascundă faţă de oameni, să se ruşineze! ea! care nu demult ar fi provocat întreaga lume la luptă, ea, care trata cu atâta mândrie şi dispreţ orice rătăcire şi orice slăbiciune, care mai că nu înţelegea că şi ea poate să facă ceva ce trebuia să ascundă, deoarece făcea totul conştient, ca un om care ştie ce face – iar acum, acum! trebuie să se ascundă, să se prefacă, să joace comedia – musai să facă aşa şi nu altfel. Ochii i se întunecară de lacrimi de mânie neputincioasă, de revoltă împotriva acestui jug impus; natura ei violentă se ridica într-un protest energic împotriva minciunii în care trebuia să trăiască de aici încolo.

– Asta l-ar ucide pe tata... Da, da... repeta cu greutate, tot mai rar şi o milă adâncă se trezea în inima ei, dar în acelaşi timp se mira de acest sentiment, era uimită că în propria inimă creştea ceva ca un fel de iubire pentru acela pe care i se părea că-l urăşte, pentru tatăl ei care o tiranizase şi o chinuise ani întregi, care o alungase de acasă. O, şi astăzi, acum, simţea durerea acelor clipe din trecut; se deschisese iarăşi rana prin care cândva se scursese o mare de ură. Cu ochii aţintiţi în întunericul camerei repeta: Afară! afară!... Şi se simţea cuprinsă de aceeaşi strângere de inimă şi durere ca atunci când o alungase de acasă cu aceste cuvinte. Cu toate acestea, mă aflu în aceeaşi încăpere, îşi spuse privind împrejur şi trezindu-se parcă dintr-o stare sufletească apăsătoare. Să-l cruţ oare, ca să mă alunge din nou când o să-l contrazic cu ceva... Alt răspuns nu găsea în ea, repeta întruna aceste vorbe, făcându-şi curaj, conştientă numai pe jumătate, până la primirea unei noi lovituri.

– Atunci am să plec în lume, am să plec în lume! repetă mecanic şi prin cine ştie ce legătură ciudată îi reveni în minte trecutul nu prea îndepărtat; astăzi se unea astfel cu vremea de

atunci, fiindcă ziua de ieri îi stăruia în memorie doar ca o pată cenuşie, nu prea clară. Tresări, pentru că i se păru că zace în acelaşi hotel, în care se otrăvise, că acum, numai cu o clipă înainte, băuse otrava şi aştepta moartea, că se prăbuşeşte pe spate cu toată fiinţa şi zboară cu un strigăt mut, cumplit în hău, în noapte, în golul necuprins; închise ochii, vârtejul gândurilor împrăştiate i se învălătuci în creier; simţea că se rostogoleşte la vale şi nu mai are nici putere, nici voinţă să se oprească pe acest drum abrupt, amintirea durerilor trecute, toate câte le îndurase, o chinuia nespus; strânse din dinţi, se luptă cu sine însăşi, ca să nu ţipe şi să nu înnebunească, întrerupând astfel bruma de luciditate care-i mai rămăsese. Într-un târziu, deschise ochii atât de greu, atât de uimită, de parcă fusese hipnotizată, şi lumina puternică a gândurilor limpezi, a lucidităţii depline o însenină numaidecât.

– Sunt la Bukowiec, la tata! Ca mai demult, ca acum patru luni, aşa că viaţa se va scurge iarăşi fără nici un ţel, de la o zi la alta? Nu spuse nu, dar mişcarea profundă, aproape instinctivă a gândurilor exprima împotrivirea; simţea că nu mai poate trăi la fel, că viaţa ei se afla acum într-o nouă etapă, cea dinainte încheindu-se o dată cu plecarea de acasă şi angajarea la teatru. Toţi cei douăzeci şi doi de ani care trecuseră, vremea copilăriei, şcoala, cei câţiva ani petrecuţi în casa tatălui, visurile ei, aşteptarea unui viitor pasionant, smulgerile nebuneşti ale sufletului care se zbătea în existenţa cenuşie a fiicei unui impiegat de mişcare, luptele individualităţii ce se zvârcolea în jugul vegetării provinciale, ciocnirile cu tatăl ei, respingătoare, mărunte, dar cumplite prin tragismul lor neîntrerupt – toate acestea se rostogoleau în trecut, în noaptea în care acum abia mai desluşea contururile întâmplărilor atât de importante odinioară. Ultimele patru luni de viaţă la teatru începură să i se depene în amintire. Privea însă cu răceală la trecutul acesta apropiat: îi veniră în minte teatrul şi oamenii în cele mai mici amănunte, mizeria cu farsele ei tragice sau câte un chip frumos şi cinic se desluşeau din ce în ce mai limpede în memorie, acoperind totul. Se cutremură ca la atingerea unei reptile reci şi

alunecoase şi, năpădită de un val de furie violentă, de ură nebună, îşi încleştă mâinile spasmodic, ochii începură să-i scapere scântei, se ridică, de parcă voia să se scoale, să plece şi să se răzbune pentru nedreptăţile îndurate... dar izbucni într-un râs sec.

– Ah, am fost o proastă, o proastă, o proastă!... şopti cu ură, aducându-şi aminte de „iubitul" ei, o creatură măruntă, mizerabilă, pentru care simţea acum mai mult dispreţ decât părere de rău.

– Cum am putut, cum am putut! se întrebă împurpurată de ruşine; şi-l aminti în toată nimicnicia şi prostia lui atât de limpede, încât muşcă perna, ca să-şi domolească furia; îi venea să ţipe, ca să se uşureze, să arunce afară acest potop de ură şi scârbă care se adunase în ea.

O sună pe Janowa. Nu mai putea să stea în pat. Se simţea sănătoasă şi, sub impulsul acestor trăiri lăuntrice, avea nevoie de aer, de oameni şi de spaţiu. Sufletul îi înflorea, uimind-o cu energia-i nesecată care o stârnea, o înflăcăra şi o împingea să facă ceva.

– Astăzi e frig? o întrebă pe Janowa care o ajuta să se îmbrace.

– Păi e frig, te pătrunde până la oasă. Domnişoară, ştii că azi a venit boierul de la Krosnowa? Tocmai mă duceam nu ştiu unde, când mă întâlnesc cu el şi mă strigă: Janowa! I-am făcut o plecăciune cu respect şi ascult. Da' el îşi răsuceşte mustăcioara şi-mi zâce: Domnişoara Janina s-a sculat din pat? Îi spun că încă nu, şi el loveşte calul cu biciuşca şi zâce: Salut-o pe domnişoara din partea mea. E un boier respectos...

– Tu îl cunoşti pe domnul Grzesikiewicz?

– Să-mi fie cu iertare, domnişoară, da' eu şi maică-sa... n-o să te superi pe mine, nu?

– Nu mă mai plictisi şi spune o dată!

– Apăi pe vremea iobăgiei, eu şi cu maică-sa ne duceam împreună să muncim la curte.

– Tu şi cu mama lui? întrebă Janka surprinsă neplăcut.

– Păi cum. Ei sunt boieri mari acum, le-a ajutat Dumnezău şi s-au făcut şleahtici, iar eu slugăresc, cum am mai slugărit. Da', domnişoară, să le dea Dumnezău la toţi bine cu caru', că şi săracu' găsăşte mai repede mâncare. Da' alde Grzesikiewicz sunt oameni buni; ce dacă ălui bătrân îi place să bea câte-o picătură din când în când, nu e păcat, că face avere, iar ea e o fomee atât de bună, că să tot caţi una mai bună şi nu găseşti. Că eu, ce sunt eu, ia... o fomee proastă, slugă de, da' când mă duc pe la ei, mă primeşte ca pe una la fel cu ea, chiar dacă ei au la o mie de fălcii şi sunt boieri atât de mari! Alta în locu' ei nici nu s-ar uita la mine, da' ea vorbeşte cu mine de Jędruś al ei şi de Józia! Eu îi spui de fetiţa mea şi ea porunceşte să fiarbă votcă şi grăsime şi mă cinsteşte... e o fomee tare bună.

– Janowa, tu ai o fată?

– Am, domnişoară! Oho, fata mea e cocoană acu'! Au loat-o neşte boieri de la Varşovia, care vin la Zwoleń în fiecare vară, la ei acasă. N-au copii şi când au văzut-o pe Anusia mea, le-a plăcut aşa de mult, că nu m-am putut opune şi le-am dat-o. Păi cum, era să stric norocu' copilului?... Acu' învaţă la o şcoală din cele mai mari, ca şi părintele, ceteşte prin cărţi şi ştie atât de multe, că vorbeşte ca şi străinii, spuse cu o mândrie naivă.

– Şi o vezi deseori?

Janowa nu răspunse imediat, îşi şterse nasul şi ochii cu marama, se învârti de câteva ori prin încăpere şi abia după aceea, în timp ce o pieptăna pe Janka, răspunse:

– Nu să poate prea des, că iarna e la Varşovia, iar vara, când sunt la Zwoleń, Anusia zâce că boierii se supără dacă viu des şi n-o las să înveţe. Mi-e tare greu câteodată, că aş vrea şi eu s-o mângâi, s-o strâng la chept şi să plâng de bucurie, da' dacă nu să poate... Că nici pentru ea nu e o cinste, iar eu nu cutez, cum pot eu să pui mâinile mele murdare pe ditamai domnişoară, îmbrăcată ca o cocoană, care samănă cu o grafină. Da' Anusia mea e bună, o, e tare bună, mai anţărţ mi-a dat o rublă întreagă şi o maramă, şi stambă să mă îmbrac. M-a podidit plânsul, i-am plătit preotului o liturghie şi i-am mulţămit lu' Dumnezău întinsă

pe jos pentru bunătatea ei. Spuse încet şi lacrimi de bucurie adâncă îi sticleau în ochi decoloraţi.

Janka o privea cu atenţie. N-o impresionase atât povestirea Janowei, cât faptul că aceasta trudise la curte cu mama celui care-i ceruse mâna.

Îi spuse să ridice storurile şi se uită afară.

Amurgul tulbure, verzui, se aşternea peste păduri, ploaia stătuse, dar începuse să bată vântul şi zgâlţâia copacii, şuierând cu gemete jalnice printre sârmele de telegraf; luminile verzi de la macazuri licăreau în mohoreală ca nişte flori strălucitoare.

Cum sta aşa, cu privirile aţintite la culmile golaşe ale munţilor care îngălbeneau dincolo de pădure, Janka îşi aduse aminte de vechile escapade printre copaci în scapătul soarelui şi vru să plece imediat dar, după ce străbătu încăperea, i se făcu rău, picioarele i se îndoiau sub ea şi se simţea atât de vlăguită, încât se duse la bucătărie şi se aşeză pe un scaun. Janowa aprinse lumina şi-i aduse o grămadă de ziare, dar Janka nu era în stare să citească; dădu la o parte vraful de hârtii tipărite, îşi pironi ochii pe lampă şi stătu aşa multă vreme, fără gânduri, încremenită. Simţea doar plăcerea că există, că trăieşte, şi dacă vrea, poate să se ridice imediat şi să umble.

După ce încredinţă serviciul înlocuitorului, Orłowski reveni acasă, se schimbă într-o uniformă veche fără nasturi şi se aşeză de cealaltă parte a mesei, în faţa Jankăi. Janowa punea de ceai.

– Janowa, întreab-o pe domnişoara dacă vrea să mănânce biftec, aşa a recomandat doctorul! rosti încet, de după ziar, alunecându-şi privirea pe faţa fiicei care, la auzul acestei întrebări, îşi ridică ochii la el.

– Bine, Janowa, prăjeşte-l, îi răspunse servitoarei care repetase întocmai.

Orłowski clipi mulţumit, împături ziarul şi începu să scoată el însuşi din bufet şi să pună pe masă coniacul, fructele, un păhărel, prăjiturile, dulceaţa şi vinul. Nu vorbeau unul cu altul, dar din când în când li se întâlneau privirile şi atunci îşi întorceau încurcaţi faţa sau se prefăceau indiferenţi.

– Janowa!... toarnă ceaiul, spuse văzând-o pe Jania că se ridică şi se îndreaptă spre samovar.

Se aşează la loc, dar buzele îi înfloriră într-un zâmbet.

– Janowa, roag-o pe domnişoara să bea puţin coniac înainte de biftec, aşa a recomandat doctorul.

De astă dată Janowa nu mai fu în stare să repete întrebarea, holbă doar ochii şi se uită pe rând la amândoi uluită.

– Janowa, mai ia un păhărel din bufet, spuse femeia.

– Nu e nevoie! interveni repede Orłowski. Janowa, spune-i că beau eu după ea.

Janka turnă coniac şi împinse păhărelul spre el. Se încruntă mânios, ca să-şi ascundă emoţia, începu să-şi muşte barba, dar în cele din urmă bău şi spuse punând păhărelul pe masă:

– Janowa, mulţumeşte-i domnişoarei.

Ca să-şi ascundă faţa care începuse să-i tremure de râs, Janka ridică paharul şi privi ceaiul în lumină.

– E tulbure? o întrebă de-a dreptul, se sculă de pe scaun şi întinse mâna după pahar, dar se aşeză numaidecât şi îşi muşcă barba. Janowa, toarnă-i alt ceai! spuse cu asprime şi începu să mestece cu linguriţa în propriul pahar.

Se aşternu tăcerea. Janka mânca încet, dar simţind privirea tatălui pe chipul ei, îşi înălţa când şi când ochii la el; atunci el îşi cufunda privirile în pahar ori apuca ziarul cu o mişcare nervoasă şi-l punea în faţă, ca pe un scut, pentru ca iarăşi după o clipă, în vreme ce Jania continua să mănânce, să-i urmărească fiecare mişcare a capului şi a buzelor şi s-o sărute din ochi.

– Janowa, toarnă-i vin domnişoarei! Doctorul a recomandat vin vechi, adăugă când Janka sfârşi biftecul.

După cină, Janka nu mai ştia ce să facă, se simţea greoaie şi fără vlagă, dar nu îndrăznea să se ducă în camera ei, ca să nu-şi supere tatăl; luă o gazetă şi începu să citească, dar stătea aplecată şi asta o obosea, iar spătarul de lemn al scaunului o apăsa pe grumaz. Orłowski băgă de seamă şi-i aduse fotoliul lui adânc, îmbrăcat în piele.

– Janowa, roag-o pe domnişoara să stea în fotoliu, o să-i fie mai comod.

Janka se uită la el cu recunoştinţă, dar Orłowski se ascunse îndată după ziar, încruntându-şi sprâncenele.

Afară vântul bătea cu putere, făcând ceştile să tremure, iar luna se ivea şi dispărea mereu acoperită de norii care se alergau în tării. În încăpere se înstăpânise o linişte deplină. Lampa ardea strălucitoare şi arunca fâşii de lumină peste capetele plecate deasupra ziarelor; la răstimpuri, răsuna semnalul de la mişcare sau trecea vreun tren prin gară, atât de greoi, încât se cutremura toată casa şi paharele se auzeau ciocnindu-se în bufet; Orłowski se ridica atunci, privea pe fereastră la luminile roşii din spatele trenului şi, când acestea piereau în depărtare, se aşeza iar şi citea.

Janka puse ziarul alături, deoarece cititul o obosea, aproape că se întinse în fotoliu şi începu să se uite la Janowa care şedea la bucătărie, lângă uşa deschisă de la sufragerie, cu un ciorap în mână. Bătrânul Roch, omul de serviciu al staţiei, sta în genunchi lângă sobă şi spăla cratiţele cu o cârpă. Liniştea aceasta, somnoroasă parcă şi caldă, o alina. Se simţea bine aşa, înconjurată de îndestulare şi bunăvoinţă; fără să vrea, compara starea de acum cu ultimele săptămâni petrecute la teatru, săptămâni de foame, de mizerie şi de suferinţă. Îşi trecu mâna peste frunte, vrând parcă să alunge aceste vedenii spăimoase. Orłowski observă gestul şi spuse:

– Janowa, întreab-o pe domnişoara dacă o doare capul, avem prafuri.

– Nu, mulţumesc, n-am nimic, mă simt foarte bine.

Grija aceasta o înduioşa şi o uimea în acelaşi timp, pentru că n-o mai cunoscuse.

Orłowski începu să citească ziarul cu jumătate de glas, dar văzând că ea îl ascultă, citi mai departe cu voce tare, alegând înadins lucrurile cele mai interesante.

Janka era uluită şi adânc recunoscătoare. Tatăl o înţelegea, fiindcă se acoperea cu ziarul, iar în accentele glasului îi tremura bucuria, îl modula mângâietor şi se străduia să-i netezească

asprimile, numai să n-o supere, numai să vrea să-l asculte cât mai mult, pentru că asta îi producea o mulţumire pe care n-o mai încercase.

Seara se lungi foarte mult, iar Janka, uşor ameţită de vin, legănată de această atmosferă de tihnă, caldă, de glasul blând al tatălui, adormi. Orłowski observă şi plecă imediat în camera lui, lăsând uşa deschisă, ca să poată privi la ea fie şi de departe. Nu citea, deşi îşi apropia mereu ziarul de ochi, deoarece literele se învălmăşeau şi nu mai înţelegea nimic, o vedea numai pe ea. Aproape că-şi ţinea răsuflarea, se temea să se mişte pe scaun şi nu-şi aprindea nici măcar ţigara de frică să n-o trezească hârşcâitul chibritului sau fumul. Sta şi se uita la ea cu o înduioşare adâncă şi-l încerca o dorinţă nebună să se ducă la ea, să cuprindă în palme capul acesta scump, şi să-l sărute; o, acum simţea cu toată puterea cât îi este de dragă, cât o iubeşte. Inima-i bătea înfiorată de marea dragoste părintească. Nu-şi mai amintea trecutul. Intuia că o iubise şi mai înainte, cu toate că avea impresia că o ura. Zâmbind larg, se gândea că de acum încolo viaţa lui va fi o fericire neîntreruptă şi în minte începea să i se înfiripe ideea plecării de la căile ferate; avea să se stabilească la oraş şi se şi vedea acolo, conducând-o pe Janka rezemată de braţul lui, mândră şi frumoasă, prin mulţimea de oameni, aşa că îşi înălţa capul tot mai mult şi voia să strige în gura mare: Priviţi, asta-i fiica mea! Daţi-vă cu toţii la o parte din drum! se cufunda tot mai adânc în fericirea-i visată.

Vântul izbea în ferestre, iar freamătul pădurilor îngâna un cântec trist; la intervale mari, trecea câte un tren cu vuiet mare şi totul se cutremura, apoi iarăşi se lăsa liniştea şi somnolenţa. Din apartamentul vecin, locuit de familia Zaleski, răzbăteau slăbite de ziduri şi depărtare sunetele pianului, revărsându-se în game nesfârşite, monotone; uneori izbucneau în larma învălmăşită a unei rapsodii sau cântau lunare imnuri de visare, fiorul nopţilor de primăvară, hohote de plâns, alteori îngânau o melodie de dragoste, simplă, duioasă şi profundă ca veşnicia.

Orłowski asculta muzica şi supărarea-i creştea tot mai mult; tocmai voia să se ducă să-i roage să înceteze, când văzu că Janka se trezise şi-l căuta cu privirile. Se apropie repede, dar ea se ridică din fotoliu fără să-l observe şi plecă în camera ei.

– Janowa, urează-i domnişoarei noapte bună din partea mea, spuse încet servitoarei şi se duse să se culce.

III

Janka dormi prost în această primă noapte după boală.

Se trezi des, părându-i-se că se află încă la spital. Vedea sala lungă şi albă, plină de paturi, în care zăcuse nu demult. Privea la peretele de vizavi, acolo unde era agăţată icoana Maicii Domnului care se uita cu dragoste blajină la bolnavi prin lucirile gălbui ale candelei cu ulei. Nu uitase această privire, o avea în minte. Nu o dată, în nopţile acelea fără număr, lungi şi înspăimântătoare, când se trezea, îşi îndrepta ochii spre icoană, abandonându-şi sufletul în zâmbetul dumnezeiesc al Reginei, sorbindu-i dulceaţa şi bunătatea din privire şi îngânând rugăciuni şi plângeri mute, îndelungi.

Acum îşi înălţa capul şi credea că aude gemetele bolnavilor, horcăiturile răguşite ale muribunzilor sau cuvintele plângătoare, de rugă, cerşind milostivirea, şoptite de buzele arse de fierbinţeală. Închidea ochii şi zăcea tăcută, nemişcată, copleşită de o teamă neînţeleasă; viaţa se pierdea în ea, înceta pentru o clipă, ca să înşele moartea pe care o simţea rătăcind în umbrele cenuşii, pe care aproape că o vedea cum se strecoară printre paturi şi atinge bolnavii cu degetele osoase, împrăştiind întuneric din gâvanele-i negre, goale, ca să se smulgă din puterea ei fie şi printr-un şiretlic; sau se ridica brusc şi se aşeza în capul oaselor în pat, deoarece un strigăt uriaş, cutremurător, sfâşia dureros tăcerea. E moartea! repeta cu buzele uscate... moartea! şi inima înceta să-i bată, chinuită de durerea spaimei, a disperării şi a aşteptării.

Vedeniile creierului obosit îşi scoteau ghearele amintirilor şi-i sfâşiau sufletul cu rămăşiţele simţirilor amare şi suferinţele trecute atât de cumplit, încât aproape că striga după ajutor.

Bukowiec, Bukowiec... repetă cu încăpăţânare şi de atâtea ori, până când cuvântul se transformă în imagine şi luciditate, alungând din memorie toate nălucirile care o năpădiseră. Iarăşi nu-şi mai amintea de cele patru luni de la teatru; acum se gândea la scenă ca mai demult, înainte de a o cunoaşte, şi începu să-şi închipuie din nou viitorul, să se entuziasmeze, trăind pe rând siguranţa victoriei, apatia şi descurajarea; sufletul ei pătimaş se ridica şi acum la luptă pentru a cuceri fericirea necunoscută, tremura de dorinţa nestăpânită de a trăi o viaţă liberă, de a rupe toate cătuşele; îşi ura tatăl ca mai înainte, cum ura orice asuprire, şi credea că va dobândi cândva acel ceva măreţ şi necunoscut, la care visa, aşa că se chinuia şi acum şi se zbătea între gratiile cuştii pe care i-o hotărâse destinul. În sfârşit, vlăguită, o învinse somnul şi dormi până dimineaţa.

Se trezi foarte vioaie şi sănătoasă. Se sculă numaidecât şi se duse la fereastră. Era o dimineaţă splendidă, una din acelea care există câteodată în octombrie între două serii de ploi. Gazonul îngălbenit era acoperit de bruma care făcea ape de briliante în soarele strălucitor ce revărsa puhoaie de căldură şi lumină peste frunzele roşii de fag, peste coroanele ruginii ale perilor din grădiniţă, peste verdele pal, parcă de ceară netopită, al plopilor; peste covorul verde perlat al grâielor de toamnă, care se întindea paralel cu linia; se răsfrângea în băltoacele de apă ca nişte plăci verzui, aurea văzduhul şi peretele lung al pădurilor care stăteau încremenite, adâncite în liniştea adormitoare. Copacii parcă respirau încet şi îşi înălţau frunzele necăzute mai spre soare, sorbind lumina şi căldura. Vrăbiile se zbenguiau gălăgioase în faţa magaziei şi, ameţite parcă de căldură, se băteau cu înverşunare şi năpădeau în cârduri acoperişurile, se aşezau prin copaci şi iarăşi coborau ciripind pe pământ.

– Astăzi e foarte cald? îl întrebă pe Roch care se mişca în genunchi prin încăpere şi freca duşumeaua cu o cârpă.

– Cald! e... domnişoară, e o căldură pe cinste, da' nici frigu' nu să lasă.

Janka râse de acest răspuns; acum se simţea puternică şi fremătând de energie, ca mai demult, avea nevoie de mişcare şi de aer. Se învârti un timp prin încăpere, apoi întrebă din nou:

– Domnul şef e la birou?

– La birău! e... păi la birău, că domnu' Zaleski a plecat de azi dimineaţă pe maşinuţa lui şi n-a mai venit, domnu' şef îi ţine locu'.

– A plecat cu locomotiva de rezervă?

– Locomotiva de rizervă! e... nu, domnişoară, cu o maşină pe care stai crăcănat şi dai din picioare, iar ea să-nvârteşte sângură; domnu' Zaleski umblă tot timpu' cu ea!

– Cu bicicleta!

– Biţăglu! e... păi cum, că alaltăieri sară mi-a zâs: Roch, adu-mi biţăglu de la magazie. I l-am adus, e subţâre ca jderul, el s-a suit pe biţăglu ăsta şi dus a fost, numa' rotiţăle lucea...

Îşi miji ochii, de parcă vedea şi acum luciul roţilor, şi frecă mai departe.

Janka se duse prin toate încăperile. Se clătina puţin, picioarele îi tremurau, aproape că învăţa din nou să meargă, ca un copil, şi în timp ce privea în jurul ei, se gândea că în aceste patru luni aici nu se schimbase nimic, doar pe mobile praful era mai gros ca de obicei, iar pianul era acoperit cu un covor. Se aşează pe trepied şi-l deschise, dar nu îndrăzni să apese clapele care, în lumina soarelui, semănau cu dinţii rânjiţi ai unei tidve. O reţinea o teamă inexplicabilă, simţea că apăsându-le, va trezi trecutul care o va înconjura iarăşi cu roiul amintirilor dureroase, deoarece simpla vedere a pianului îi aduse aminte că Grzesikiewicz îi ceruse mâna în acest salonaş, şi tot aici tatăl o alungase de acasă. Se înfioră de frig şi se întoarse în camera ei; n-avu curaj nici măcar să închidă pianul. Se aşează la fereastră şi privi afară.

Karaś trăgea vagoanele încărcate la rampă cu locomotiva de rezervă; se auzea mereu bufnetul surd al tampoanelor care se loveau unul de altul. Świerkoski, care venea cu câinele pe lângă

linie, se opri puţin lângă muncitorii care bocăneau cu târnăcoapele, dezgropând traversele. Câţiva evrei trebăluiau pe rampa pe care se aflau grămezi de saci cu grâu; zeci de căruţe ţărăneşti încărcau cărbuni din vagoane, se auzea hârşcâitul lopeţilor de fier pe podeaua vagoanelor, scârţâit de care şi îndemnul cailor. Orłowski se plimba pe peron cu şapca roşie pe cap şi cu mănuşi albe, uitându-se întruna spre ea.

Viaţa se desfăşura împrejur ca în fiecare zi, încet şi aproape automat, dar ea se dezobişnuise şi privea la toate cu oarecare uimire şi fără prea multă plăcere; vedea că oamenii aceştia se mişcau alene, parcă aici nu se grăbea nimeni, nu se îmbrâncea nimeni, ca să-i întreacă pe ceilalţi; icnetele de încordare neîntreruptă, învălmăşeala, zbaterea, lupta îndârjită şi istovitoare a concurenţei nu existau, cei de aici simţeau puţin. Şi gândeau şi mai puţin, doar atât cât era nevoie pentru o viaţă vegetativă, pentru satisfacerea cerinţelor elementare; toţi aveau ceva din pământul acesta dezbrăcat de culorile verii, trist şi parcă agonizând, cenuşiu şi puternic, din pădurile din jur; intuia în aceşti oameni tăria stejarilor, ale căror coroane rămuroase, acoperite de frunze ruginii, se înălţau drept în faţa ei, de cealaltă parte a staţiei; aceeaşi mâhnire resemnată şi inconştientă care se ghicea în mestecenii mari, ale căror trunchiuri albe se iţeau printre molizii întunecaţi; şi tot aşa, oamenii aceştia începeau să vorbească şi tăceau deodată, ca şi pădurea care se legăna, frenată, se clătina nu se ştie de ce şi tăcea, adâncindu-se într-o îngândurare fără noimă.

Mergea prin cameră şi se gândea la această viaţă tihnită, consacrată muncii şi îndatoririlor, o viaţă numai a timpului şi muşchilor înlănţuiţi în jugul nevoilor zilnice. Se cutremură. Nu, ea n-ar putea trăi aşa, nu s-ar putea rostogoli aşa, încet şi fără protestul conştiinţei, până la moarte, nu s-ar putea împărţi între obligaţiile mizere de fiecare zi şi gândurile mărunte, n-ar fi în stare să bată pasul pe loc într-un astfel de cerc oricât de neted, de şlefuit, dar foarte îngust.

– Numai să mă refac complet, să mă refac cât mai repede! îşi spuse, dar nu mai avu curajul să hotărască ce va face după ce se va însănătoşi. Simţea doar că nu va rămâne aici. La masă fu mai puţin vioaie.

– Cărările din pădure sunt desfundate? o întrebă pe Janowa.

– Nu, domnişoară, am fost azi dimineaţă după ciuperci şi nu era udeală nicăieri.

– Avem ciuperci? adulmecă prin aer, pentru că le simţi mirosul.

Janowa aduse coşuleţul plin şi i-l arătă. Orłowski se învârtea neliniştit prin cameră, vru să spună ceva, dar abia după masă îi zise Janowei la plecare:

– Janowa, spune-i domnişoarei să se îmbrace bine, dacă vrea să se ducă în pădure; o să-l trimit eu pe domnul Babiński s-o însoţească, nu trebuie să se obosească prea mult.

Coborî la telegraf şi-l rugă frumos pe Staś să se ducă la plimbare cu fiica lui; cu toate că în sinea lui era furios, deoarece ar fi vrut s-o conducă el la braţ, numai că pentru nimic în lume n-ar fi fost în stare să-i propună aşa ceva. Ca să se liniştească, ieşi în faţa gării şi începu să strige la Roch care mătura scările:

– Eşti un nătâng, pe Dumnezeul meu! Ţii mătura ca pe condei! N-auzi ce-ţi spun, toate frunzele rămân în urma ta; nu vezi cum măturI?

– Rămân! e... nu, domnule şef! e... las-că mătur, le mătur eu, o să fie curat ca-n odaie, răspunse calm Roch şi-şi văzu de treabă.

Orłowski voia să plece, dar auzi tropotul unui cal; venea cineva prin pădure. Îşi duse mâna streaşină la ochi, fiindcă nu vedea din cauza soarelui, şi recunoscându-l pe călăreţul care tocmai ieşea dintre copaci pe un cal şarg cu coama şi coada albe, zâmbi de bucurie.

– Roch, ţine-i calul boierului! strigă în timp ce călăreţul descăleca la intrare...

– Bună ziua! se încrucişară vorbele de salut şi mâinile se strânseră cu putere.

– Domnule Andrzej, hai puţin în biroul meu. Nu te invit sus, fiindcă... se poticni, îşi muşcă barba şi dădu din mână.

– Cum se mai simte domnişoara Janina? întrebă Grzesikiewicz, după ce intrară la telegraf.

– Bine, atât de bine că astăzi vrea să se plimbe puţin.

– O! şopti Andrzej şi un gând îi întunecă ochii albaştri, începu să se tragă de mustăcioara bălană.

– Aşadar, e complet sănătoasă? întrebă după o clipă.

– Complet. Ieri a venit doctorul şi mi-a spus că e complet refăcută. Păi n-au fost de-ajuns trei săptămâni de spaimă neîntreruptă când s-a luptat între viaţă şi moarte?

Vorbi cu asprime, muşcându-şi tot mai avan barba.

– Eu mă lupt şi mai de mult, rosti încet Andrzej cu o durere abia simţită în glas şi faţa îi păli ca ceara, în vreme ce în ochi i se citea energia dinainte, hotărârea de a se împotrivi, de a persevera.

– Ce se mai aude pe la voi, scoateţi cartofii?

– Suntem aproape gata; peste o săptămână vreau să încep să-i car la distilerie.

– Părinţii sunt sănătoşi? Nu ştiu cum s-a făcut că pe tatăl dumitale nu l-am văzut de mult.

– Mama e bine, iar tata e şi el sănătos tun! râse uscat şi cu anume amărăciune. Să nu vă răpesc timpul, vă rog să-i transmiteţi sărutări de mâini domnişoarei Janina din partea mea! adăugă mai încet.

Orłowski se uită pătrunzător la el, îi strânse mâna şi spuse:

– Bine, bine. Sărută mâna mamei din partea mea.

Ieşiră afară şi Grzesikiewicz,plecă în galop. Orłowski privi lung în urma lui, urmărindu-i silueta puternică plecată pe grumazul calului.

– Păcat de el, e ca un stejar, gândi. Păcat! Dacă l-ar vrea Janka... Poate că totul se va sfârşi cu bine... poate că acum nu-l va mai respinge. Mare păcat! Se întoarse la telegraf şi căzu adânc pe gânduri.

După el intră îndată Świerkoski, se aşeză pe canapea, se frânse în două ca de obicei şi începu să se uite prin încăpere.

– Am venit să vă cer uu sfat, începu băgându-şi mâinile în mâneci.

– Mă rog, poftim, numai să pot să ţi-l dau.

Świerkoski îi vorbi pe larg despre afacerea pe care voia s-o pună la cale, despre transportul a trei sute de stânjeni de piatră de pavaj. Voia să se ocupe de acest transport, pentru că după socotelile lui avea să câştige în doi ani aproape trei mii de ruble. Îşi expunea planurile şi se înflăcăra atât de mult la gândul acestui câştig, încât ochii îi sticleau de lăcomie şi buzele îi tremurau nervos. Fireşte, proiectul se prezenta într-o lumină cum nu se poate mai favorabilă.

– Ce alta ţi-aş putea spune, decât că afacerea mi se pare foarte bună! spuse Orłowski.

– Îmi trebuie câteva mii de ruble, ca să pun totul pe roate, iar eu n-am atâţia bani. De aceea, m-am gândit să vin la dumneavoastră şi să vă propun să fim asociaţi. Treizeci de procente sunt sigure la capitalul investit.

– Pentru Dumnezeu, ce-mi trebuie mie aşa ceva! Adevărat, am vreo cincisprezece mii de ruble în acţiuni cu dobândă şi în ipoteci, dar nu mă lăcomesc la procente mari, mi-ajung cele de până acum.

– Patru, cinci, cel mult şase procente, bine, dar e caraghios, mai ales acum când puteţi avea treizeci. Dac-aş avea eu atâta capital, vă garantez, l-aş dubla şi l-aş tripla într-un timp foarte scurt. L-aş rula, l-aş investi în afaceri rentabile, ca să crească, să producă zeci de mii, sute, milioane. Să curgă pe albii largi, adunând de pe drum tot ce se poate aduna, să se mărească...

– Sau să piară fără urmă, că şi asta se mai întâmplă, îl întrerupse Orłowski.

Orbit de prcpriile vorbe şi proiecte, Świerkoski nu răspunse imediat, aşa că refuzul lui Orłowski fu ca un duş rece care-l umplu de o jale uriaşă că visurile lui n-aveau să se realizeze niciodată.

Privi la Orłowski cu o mânie rău ascunsă şi cu ură.

– V-aţi văzut cu necioplitul ăla? întrebă apăsat.

– Cu care necioplit?

– Ei, cu Grzesik, lămuri batjocoritor.

Orłowski răspunse violent:

– M-am văzut cu domnul Grzesikiewicz.

– De unde până unde Grzesikiewicz! E Grzesik, băiatul unui cârciumar, o ştie toată lumea.

– Bine, dar de ce-mi spui dumneata toate astea? întrebă Orłowski furios.

– Credeam că nu ştiţi şi voiam să vă previn ca un prieten.

– Mulţumesc, pe Dumnezeul meu, foarte mulţumesc, dar mă descurc foarte bine şi fără lămuririle dumitale, spuse umblând repezit prin încăpere.

– Aşa se spune, dar nu-i deloc aşa. Oamenii sunt josnici, domnule şef, şi se prefac, ca să-i înşele pe unii ca dumneavoastră, iar Grzesik, oho, e foarte interesat să-şi ascundă originea. Acum face pe şleahticul, pe marele boier. Ptiu! ţărănoiul, lua-l-ar dracu! şopti cu ură şi scuipă dispreţuitor.

– Domnule Świerkoski, pe Dumnezeul meu, scuteşte-mă, nu mai vreau să te ascult.

– Prea bine! Amis, hai acasă. Se ridică greoi, faţa lupească, triunghiulară, i se acoperi cu o rumeneală cărămizie, iar capul începu să-i tremure din cauza revoltei ţinute în frâu, în timp ce-şi zgâria înverşunat cojocul cu degetele-i lungi, slabe şi noduroase, ca nişte gheare.

– Deci nu vreţi să ne asociem? mai întrebă din prag.

– Mulţumesc, n-ai decât să câştigi singur, ca să te-mbogăţeşti mai repede, îi aruncă batjocoritor Orłowski.

– Oho, vă bateţi joc de mine? strigă răguşit.

– Nu, domnule Świerkoski, îţi urez din toată inima să te îmbogăţeşti cât mai repede.

Świerkoski ieşi fără un cuvânt, dar după ce închise uşa, se îndreptă cu semeţie şi ridică pumnul încleştat. Aşteaptă, aşteaptă puţin, şuieră, o să mă revanşez cu odată şi odată. O să bateţi cu toţii temenele în faţa lui Świerkoski! gândi grăbindu-se spre casă. În prima cameră, aproape goală, unde nu mai era nimic afară de

patul încherbat din scânduri de pin nerăşluite, o masă la fel şi nişte lăvicioare, se dezbrăcă, îşi luă papucii şi o manta ponosită de feroviar în loc de halat şi îmbrăcat astfel, intră în salonul a cărei cheie o purta întotdeauna la el. Salonul nu semăna deloc cu celelalte încăperi, întrucât era literalmente înţesat de mobile foarte elegante şi scumpe. Świerkoski deschise obloanele interioare şi se apucă să despacheteze coletul pe care-l primise ieri. Era un mic birou de damă, încrustat cu sidef, o adevărată bijuterie, cam hârbuit de vreme şi acoperit de mucegaiul din cine ştie ce depozit umed; îl examină cu bucurie, pentru că izbutise să-l cumpere foarte ieftin.

– Franek, ceaiul! strigă spre bucătărie şi începu să-şi târâie încet papucii făcuţi din nişte ghete vechi. Se oprea în faţa câte unei mobile, mângâia mahonul sau palisandrul, netezea tapiţeria pluşată, se privea în oglinzile mari, acoperite de pânze de păianjen, deoarece Franek n-avea voie să deretice şi nici măcar să intre în acel sanctuar, îşi punea pe cap draperiile murdare de mătase care acopereau uşile sau se aşeza o clipă pe canapeaua turcească, splendidă însă puţin pătată, îmbrăcată în catifea vişinie cu dungi aurii, de care îşi lipea obrazul cu mişcări unduioase de pisică, închidea ochii de plăcere, se întindea, îşi rotea privirea mândră prin încăpere şi şoptea: Sunt ale mele, ale mele!

– Franek, adu ceaiul! Bea un pahar după altul, fuma ţigară după ţigară şi se lăsa tot mai mult pradă visării. Ghemuit pe canapea, ca şi Amis, care se încolăcise la celălalt capăt, înconjurat de rotogoale de fum, prin care ochii lupeşti, gălbui, luceau fosforescent, dădea frâu liber himerelor, renunţând la grijile zilnice, îşi lepăda înfăţişarea obişnuită, cunoscută de toată lumea, îl părăsea undeva departe pe acel Świerkoski care ura oamenii: pe cei buni pentru bunătatea lor, pe bogaţi pentru bogăţie, pe săraci fiindcă nu-i putea suporta, pe cei frumoşi pentru frumuseţea lor, pe cei cu suflet nobil pentru că-i socotea proşti, iar pe cei înţelepţi, pentru că disprețuia şi ura înţelepciunea care căuta în viaţă ţeluri superioare banilor; tot acel Świerkoski care se zvârcolea fără istov, ataţat de poftele niciodată satisfăcute ale

ambiţiei şi lăcomiei dispărea, rămânea doar sufletul care realizase totul şi se bucura din plin.

Păşea în gând prin saloane elegante, se simţea bogat şi admirat, zâmbetul i se aşternea pe buzele subţiri, se lăţea pe faţă şi-i umplea inima de infatuare şi mulţumire; fruntea îngustă de idiot, străbătută de încreţituri adânci, iradia parcă o aureolă verzuie. Scoase din portofel zeci de lozuri de loterie din ţări diferite, le răsfiră dinainte şi rămase cu ochii la şirurile lungi de cifre, la sumele pe care îşi făgăduia să le câştige.

– Două sute de mii de ruble! şopti cu duioşie adâncă, despăturind biletul de participare la împrumuturile cu premii. Două sute de mii de ruble! se zgârci de plăcere, deoarece cuvintele acestea dulci îi desfătau sufletul.

– Trei sute de mii de mărci! părea că şopteşte lozul trandafiriu de la loteria din Hamburg.

– Două sute de mii de mărci! îi cânta în urechi lozul albastru din Austria.

– O sută de mii de florini! tunau cele roşii, maghiare.

– O jumătate de milion de franci! răsună profund, grav, glasul unui loz liliachiu cu capul republicii franceze la mijloc.

– Milioane! milioane! milioane! şopti zâmbind pierdut. I se părea că aceste milioane sunt deja ale lui, îi înflăcărau închipuirea, îi dau o forţă uriaşă şi-i îndreptau sufletul închircit în dorinţă; îşi înălţa capul tot mai sus, răsufla adânc, sorbind parcă mirosul dulce şi aţâţător al banilor, ca să-i aibă în el, să-i simtă în toată fiinţa.

– Milioane, milioanele mele, repetă de mai multe ori cu încăpăţânarea unui robot sau a unui cretin orbit de o tinichea strălucitoare. Ale mele... şi nu-şi mai aduse aminte că duce o viaţă de mizerie, hrănindu-se numai cu pâine, cartofi şi ceai, că înşală oamenii, ca şi pe sine însuşi, că sacrificase totul în viaţă pentru aceste lozuri care-l minţeau de două ori pe an, din pricina cărora aproape că murea de disperare, deoarece nu câştiga niciodată; nu-şi mai aducea aminte de nimic, pentru că în

adâncurile tainice ale sufletului stăruia credința neclintită că aceste visuri prosteşti se vor împlini cândva.

Orłowski se duse sus, era furios că se vorbea disprețuitor despre Grzesikiewicz: țărănoi! Grzesik! băiat de cârciumar! se gândea repetând înciudat cuvintele lui Świerkoski. Aşa-i, dar e un om dintr-o bucată, cu carte, bun şi bogat. Ce-i priveşte pe ei? Pe cine interesează? Abia într-un târziu se mai linişti şi se întrebă de ce vorbise Świerkoski aşa, ce interes avea el? Se lovi deodată cu palma peste frunte şi îşi muşcă de câteva ori barba. Aha, te pomeneşti că se gândeşte şi el la Janka, îl roade gelozia, asta era! acum înțeleg totul. Dragă domnule Świerkoski, eşti prea mic pentru Orłowska, mult prea mic, şopti, crăpă uşa de la bucătărie şi strigă:

– Janowa, spune-i domnişoarei că Grzesikiewicz îi transmite sărutări de mâini.

– Domnule Stanisław! îi spuse lui Babiński după ce coborî la telegraf, fiica mea te aşteaptă.

– Sunt gata, vă rog numai să mă prezentați, pentru că n-am plăcerea s-o cunosc personal pe domnişoara Janina, rosti Staś solemn, punându-şi mănuşile.

Îl conduse, îl prezentă în două cuvinte fără să se uite la Janka şi plecă.

– Am aşteptat să vă însănătoşiți, ca să vă rog să-mi împrumutați şi mie cărți de citit, spuse Staś. E atâta plictiseală aici; atâta plictiseală, încât prietenii mei de la Varşovia sunt uimiți că am rezistat până acum.

– Dumneata eşti de curând la Bukowiec?

– De trei luni, domnişoară! răspunse cu o durere atât de comică, încât Janka izbucni în râs; i se părea simpatic şi amuzant cu fața lui rumenă de domnişoară şi cu timiditatea-i copilărească, de-a dreptul caraghioasă la barba lui, statura înaltă şi umerii lați. Făcea impresia unui flăcăiandru machiat în bărbat.

– Să mergem, domnule, să-ți arăt că Bukowiec, deşi plictisitor, nu e urât deloc.

Staś îi oferi braţul la plecare, dar roşi atât de tare, încât întoarse capul, ca să nu-l vadă. O conducea cu mare grijă, pentru că i se împleticeau picioarele.

– Ai grijă, domnule Babiński! strigă Orłowski în urma lor din faţa gării.

– Mergem la pădure?

– Da, cred că acum o cunoşti şi dumneata puţin.

– Nu. Am fost o dată şi m-am rătăcit, iar pe altă parte, mama mi-a spus că nu-i prea sănătos să te plimbi acum prin pădure, e prea multă umezeală, aşa că e primejdios, poţi să răceşti, să faci febră.

– O, cred că nu trebuie să te temi pentru dumneata, spuse Janka, măsurându-l cu privirea.

– Dimpotrivă... trebuie să mă feresc, să nu uit niciodată; mama zice că trebuie să am grijă, pentru că o boală le pregăteşte pe celelalte. Şi începu să povestească pe larg despre medicamente, despre masajul cu camfor după fiecare oboseală, despre flanela pe care o îmbracă noaptea... Vorbea cu atâta naivitate şi era atât de serios, încât Janka se stăpânea, ca să nu izbucnească în râs.

– Dumneata ai o mamă foarte bună, îi spuse scurt.

– O, domnişoară, cred că nu mai e alta ca ea! şi iarăşi depănă mii de amănunte despre grija înduioşătoare a mamei; cu toată timiditatea cu care i se adresa, care i se citea în privirea ochilor albaştri, în mişcări şi în zâmbet, turuia întruna.

Janka nu-i mai răspundea, nici măcar nu-l mai asculta; îi lăsă braţul şi porni pe mijlocul unui drumeag acoperit de nisip ud, zvântat numai la suprafaţă. Pădurea îi acoperea cu ramuri dese, puternice, printre care se iţeau fâşiile cerului palid; pe muşchiul gălbui, pe frunzele roşcate de ferigă, răsucite şi uscate, tremurau pe alocuri lucirile aurii ale soarelui. Conurile uscate, agăţate de crengile de molid ca nişte fuse pline, cădeau la picioarele lor ori prin gropile cu apă lâncedă în care se răsfrângea soarele. Deasupra pâraielor se înălţau arinii negri sau plopii alb-argintii îşi tremurau frunzele. Mirosul puternic de răşină, de frunze şi fructe sălbatice, putrezite, de coajă şi pământ muiat hălăduia

pretutindeni. Jenka privea îngândurată prin pădurea atât de familiară, regăsindu-şi vechile cunoştinţe: vârful înalt şi golaş cu stânci îngălbenite, povârnişurile calcaroase pe care se căţărau ca nişte gheare întinse vrejurile lungi de mure, pinii uriaşi cu coaja roşcată, lucitoare, adevărate coloane de chihlimbar, pătate de rugină; pârâiaşele care se prelingeau printre rădăcinile copacilor sclipind ca nişte panglici de mătase; potecile, luminişurile cu mlaştini la mijloc... – le recunoştea pe toate, la Varşovia se gândise nu o dată la această pădure, iar acum era aici, aşa cum îşi dorise să fie, dar revăzându-le, parcă îi lipsea totuşi ceva: nu le mai întâmpina cu emoţie, deoarece pădurea îi era acum aproape indiferentă, nu mai simţea legătura dintre ea şi aceste tufişuri care încremeneau mute şi reci, pe jumătate desfrunzite, sărăcite, cufundându-se parcă în somnul lung de iarnă.

Se plimbară aproape o oră. Babiński tăcuse, iar Janka se uita cu anume amărăciune la pădurea aceasta care nu-i mai spunea nimic acum, a cărei viaţă n-o mai simţea şi n-o mai cutremura ca odinioară. Se simţea străină de ea.

– Să ne întoarcem, aerul m-a cam ameţit, parcă sunt beată.

– Bine, pentru că recunosc că încep să simt guturaiul, nu mi-am luat galoşii.

– Dumneata ce faci seara? îl întrebă, ca să spună ceva.

– Dacă nu sunt de serviciu, stau acasă şi citesc, iar când n-am cărţi, mă duc la familia Zaleski s-o ascult pe doamna cântând la pian.

– Nu o cunosc, cred că trebuie să fie de curând la Bukowiec.

– De trei luni, am venit aici împreună.

– Cântă toată ziua, pentru că se aude mereu muzică.

– Cântă şase ore pe zi. Munceşte foarte mult şi e şi foarte drăguţă, adăugă şi roşi, deoarece Janka zâmbi uşor. Aşadar, domnişoară, o să fiţi atât de amabilă să-mi împrumutaţi cărţi de citit?

– Poți să vii mâine să alegem, dacă s-o găsi ceva. Îi mulțumi pentru companie și se duse acasă. Nici nu apucase să se dezbrace, când Janowa îi aduse o scrisoare.

– E de la doamna care cântă întruna, explică.

Janka cercetă curioasă scrisoarea de culoarea heliotropului, cu o liră aurie pe plicul ce mirosea de asemenea a heliotrop; începu să citească, dar se întrerupse auzind un glas străin la bucătărie. Se apropie de ușa în care apăru Zaleska într-un capot de mătase bordo cu palmieri aurii, împodobit cu dantelă la mâini și la gât.

– Dă-mi voie, domnișoară, vin să mă explic....

Janka o pofti înăuntru.

– Iartă-mă, domnișoară... Sunt Zaleska! Cred că ai auzit de noi, am venit de curând la Bukowiec. Scrisoarea mea e puțin ciudată, dar suntem vecini, de aceea am și îndrăznit... Se așeză la masă, scoase un portțigaret de argint și-l întinse zâmbind spre Janka.

– Multumesc, doamnă, nu fumez...

– Spune-mi dacă ești ocupată, între colege nu trebuie să existe nici o jenă. Începu să caute cu înfrigurare chibrituri. Ți-am scris, pentru că n-am avut curajul să-ți vorbesc, dar cel puțin nădăjduiesc că-mi vei ierta îndrăzneala și inoportunitatea, da, inoportunitatea! își aprinse în sfârșit țigara și trase de câteva ori cu voluptate. Diseară am câțiva musafiri, niște veri apropiați, familia Tacikowski din Tacików, o știi, nu? Ea și mama... tutunul e umed și nu vrea să ardă! aruncă țigara pe dușumea și o strivi cu piciorul. Am fost la Varșovia, dar am uitat să cumpăr, așa că dacă dumneata ai să fii amabilă, o să-ți fiu recunoscătoare, iar eu știu să fiu recunoscătoare... Mi-aduc aminte că odată, eram încă la conservator, în ultimul an, Cesia Pigłowska, o știi, nu? a ajuns pe urmă una din cele mai bune eleve ale lui Rubinstein, un talent de primă mână, dar ratată prin căsătorie, cu toate că bărbatul ei e ideal, pe cuvântul meu, ideal. L-am cunoscut într-un mod foarte caraghios, din întâmplare, și pentru că întâmplarea face totul... Dar să mă întorc la rugămintea mea, voiam să te rog să-mi

împrumuți niște tacâmuri pentru șase persoane, pe-ale mele mi le-au spart sau le-au pierdut copiii în ultimele zile, așa că sunt nevoită să împrumut. A, și dumneata ai pian? Cânți și dumneata? exclamă, văzând pianul prin ușa întredeschisă de la salonaș; alergă la el și începu să improvizeze cu mare îndemânare. Janka o urmă mirată de această turuială neîntreruptă, fără sens și fără legătură.

– Știi ce-i asta, nu? întrebă Zaleska începând altceva. E scherzo din concertul lui Moszkowski[1]. E fantastic, mai ales aici, domnișoară, auzi râsul, subtil, un râs ironic! Își dădu la o parte trena capotului cu mișcarea unei soliste pe estradă, zâmbi înclinându-și căpșorul într-o parte, parcă sub povara gândurilor, și cântă trimițând în depărtare priviri melancolice de sub pleoapele lăsate. Împrumută-mi, dacă vrei și albiturile pentru masă, adăugă încheind cântecul cu un *fortissimo* avântat, oftă, își lăsă brațele în jos, fără putere, moleșite parcă de plăcere, își roti alene privirile prin salonaș, își duse mâna la frunte, oftă iar prelung, de parcă abia atunci se trezea, și se ridică, îndreptându-se cu mândrie.

– Domnișoară, iartă-mi uitarea de sine, începu încet luând-o de mână pe Janka, știu însă că dumneata mă înțelegi, pentru că ești artistă. Am auzit, am auzit, te bucuri de toată prețuirea și dragostea mea. Toți cei care trăiesc în lume numai pentru asta trebuie să se înțeleagă și să se iubească. La revedere, la revedere! îi trimise o sărutare cu mâna și plecă în grabă. Janka n-apucase să rostească nici un cuvânt, iar după plecarea ei ridică din umeri disprețuitoare și începu să citească.

După o jumătate de oră, Zaleska trimise încă o scrisoare de culoarea heliotropului, rugând-o să-i împrumute doi funți[2] de zahăr și ceai, fiindcă, scria, soțul a uitat să-mi aducă de la Kielce.

---

[1] M. Moszkowski (1854-1925), compozitor și pianist polonez.

[2] Funt, unitate de măsură egală cu 0,5 kg.

Janka îi spuse Janowei să-i ducă Zaleskăi tot ce o rugase, dar aceasta se împotrivi.

– Domnişoară, păi doamna asta cere mereu; domnu' şef mi-a zâs mai demult, când dumneata nu erai acasă, să nu-i dau nimic, fiindcă nu mai aduce înapoi. Să spuie şi domnu'! se adresă lui Orłowski care tocmai intrase, repetându-i despre ce era vorba.

– Proastă mai eşti, Janowa, când domnişoara e acasă, ea porunceşte, eu nu mă amestec, o dojeni. Dacă domnişoara ţi-a spus să-i dai, dă-i numaidecât.

Janka se întinse pe pat, deoarece se simţea foarte obosită de această primă plimbare. Orłowski îşi făcu de lucru toată seara prin sufragerie, trimiţând-o mereu pe Janowa s-o întrebe pe Janka dacă n-avea nevoie de ceva; în cele din urmă, propuse să-i citească cu glas tare.

– Janowa, spune-i că-i mulţumesc din toată inima şi voi asculta cu plăcere, pentru că nu pot să dorm deloc! răspunse Janka. Orłowski auzi, dădu draperia la o parte, apropie masa şi aşezându-se lângă uşă, începu să citească un roman englezesc lacrimogen.

Dimineaţa, Zaleska trimise iarăşi o scrisoare parfumată, în care se anunţa pentru seară; deocamdată se scuza că nu-i aduce lucrurile împrumutate, dar musafirii aşteptaţi plecaseră la Varşovia, soţul se văzuse cu ei în staţie, aşa că se vor întoarce. Îi trimitea sărutări şi la sfârşit o ruga să-i împrumute un sfert de arpacaş.

– Domnişoară, îi lipsăşte o dăoagă! se amestecă Janowa, văzând zâmbetul cu care Janka citea scrisoarea, şi începu să povestească despre obiceiurile din familia Zaleski.

– Nu vreau să aud nimic, Janowă, să nu-mi spui niciodată niinic.

– Păi întotdeauna e mai bine să ştii mai mult decât mai puţân! se explică servitoarea.

– Mă înhaţă provincia, se gândi Janka, încep să-i simt jugul.

Se înzdrăvenea foarte repede şi la început se abandona cu oarecare plăcere în seama vieţii liniştite şi destul de active, dar

groaznic de monotone, care se scurgea la Bukowiec. Trenurile veneau şi plecau la orele stabilite; Orłowski pleca la birou dimineaţa şi se întorcea seara; Zaleski, ajutorul lui, îşi folosea tot timpul liber antrenându-se pe bicicletă pe terenul îngust din faţa staţiei. Întârzia la serviciu şi nu-i păsa de casă, pedalând întruna; îi plictisise pe toţi şi doar duminica mai veneau câteodată copiii din satul cel mai apropiat să-l vadă pe „nebunul" îmbrăcat într-un costum strâmt, care făcea nenumărate ocoluri pe maşinuţa-i diabolică.

Grzesikiewicz venea în fiecare zi, la diferite ore, să se intereseze de sănătatea Jankăi. Îl văzuse de câteva ori de la fereastră şi încercase o stinghereală ciudată. Karaś făcea întruna manevre cu vagoanele lui. Świerkoski petrecea zile întregi la staţie, rătăcea cu câinele peste linii, ţipa la muncitori. Janka se obişnuise să-l vadă la aceleaşi ore, la care trecea prin faţa ferestrelor şi i se înclina adânc, aşa cum se obişnuise şi cu cântatul Zaleskăi la pian. Ştia ce făcuseră toţi ieri şi ce aveau să facă mâine. Cunoştea toate speranţele şi bolile lui Staś, fiindcă fusese de câteva ori la ei şi povestise cu o sinceritate naivă tot ce-l privea. Ştia tot, pentru că Janowa nu avea linişte până când nu-i spunea cât cheltuieşte doamna Zaleska pe pudră, cât pe carne, ce face Karaś noaptea, cine din împrejurimi şi de ce trimisese la bufetul gării... Se săturase atât de repede de toate acestea, încât se închidea zile întregi în camera ei şi zăcea în pat ceasuri în şir fără să se gândească la nimic, fără să simtă nimic, afară de plictiseala care începea să pună stăpânire pe ea.

Zaleska îi scria duzini de scrisori parfumate, venea pentru o clipă şi întârzia ceasuri întregi, povestindu-i în ritmul rapsodiei a unsprezecea de Liszt despre băieţelul cel mic, Wacio, că începeau să-i iasă dinţii; despre Chopin că e divin, despre talentul lui Stefek care izbea cu pumnişorii în claviatură; despre Helenka, fetiţa ei, care avea prostul obicei să scuipe peste tot. Pomenea în treacăt şi de Babiński şi, cu un zâmbet semnificativ, se dezvinovăţea discret că ea n-are nici o vină că flăcăul îşi pierde capul. Apoi iarăşi urzea proiecte fantastice pentru viitor, întrebând-o brusc pe Jania

cât o costase materialul din care îşi făcuse rochia; sau aducea câte o pălărie nouă să o probeze, fiindcă oglinda Jankăi era mai bună. Amintea nu prea limpede despre un văr de la Varşovia, foarte influent, foarte bogat şi foarte drăguţ care-i ajuta.

– Fiindcă soţul meu e foarte capabil, şoptea zâmbind şi îşi ciupea şorţuleţul de etamină ca o fetiţă, dar n-are noroc, în patru ani a schimbat serviciul de şase ori. Ofta adânc şi dădea de înţeles că nu e fericită, că a încercat o mare dezamăgire în viaţă, că e o victimă a destinului. Câteodată, fără să-şi dea seama, aducea vorba despre un spectacol public, spectacol care fusese un mare triumf. Atunci se îndrepta, buzele îi tremurau de emoţie şi regretul trecutului, real sau imaginar, îi umplea ochii de lacrimi, înduioşând-o atât de adânc, încât se grăbea să se ducă acasă.

Jankăi i se părea caraghioasă, dar o respecta, deoarece cânta admirabil; stăpânea tehnica pianului ca puţini dintre maeştrii cunoscuţi şi recunoscuţi ai acestui instrument, în afara căruia nu era decât un copil pierdut în treburile mărunte de fiecare zi, în prostii; nu ştia nimic şi nu înţelegea aproape nimic.

Într-o bună zi o invită pe Janka la ceai, după ce mai înainte, printr-o scrisorică mirosind a heliotrop, îi ceruse pahare şi zahăr tos. Janka se duse de curiozitate.

Ca să ajungă în camera ei, lipită de salonaşul lui Orłowski, Zaleska o conduse printr-o încăpere în care soţul ei sforăia îmbrăcat şi plin de noroi pe o canapea. Camera Zaleskăi avea tapet albastru şi era aranjată foarte frumos. Mobila era îmbrăcată în catifea albastră în nuanţa heliotropului, ca şi draperiile de la uşi şi perdele; un covor cu totul asemănător înăbuşea zgomotul paşilor. Pianul Blüthner se afla la fereastră; un palmier destul de mare alcătuia din frunzele-i în evantai un fel de acoperiş deasupra claviaturii. Ici şi colo erau aşezate câteva măsuţe înalte, pline de flori ofilite sau uscate. Un secrétaire încrustat cu filde, mic şi elegant, încărcat cu statuete, bucheţele de violete ofilite, uitate aici încă din primăvară, plicuri, cutii cu hârtie de scrisori, note şi mănuşi aruncate peste pudra vărsată, trona la mijlocul încăperii. Pe scaune, pe fotoliile japoneze de bambus, cu rezemători

de catifea albastră, pe pian, până şi pe patul modest cu baldachin de tiul în culoarea heliotropului sau pe covor, pe lângă perete, se lăfăiau în neorânduială cărţi, caiete de note, reviste de modă, şorţuleţele copiilor, galoşii soţului etc. etc.

– Doamne; ce dezordine, ce harababură! se văicări Zaleska, frângându-şi mâinile.

– Anusia, Anusia! o strigă pe servitoare, dar Anusia nu se grăbi să vină, doar de la bucătărie se auzeau larma şi ţipetele copiilor, iar la răstimpuri sforăitul puternic al soţului.

– Domnişoară Janina, ia loc; cumplită neorânduială, dar o singură servitoare nu poate face faţă la toate; câteodată mă apucă disperarea. I-am spus soţului să angajeze o cameristă; îmi spune mereu că nu găseşte. I-am scris şi verişorului meu să-mi trimită una de la Varşovia.

Aranjă notele pe pian, trase spre Janka un fotoliu, apoi se lăsă să cadă obosită într-un balansoar scund, tapiţat cu catifea albastră; se ridică însă imediat, scoase o cutie de bomboane din secrétaire, împinse spre Janka o măsuţă roşie, lăcuită, pe care puse bomboanele, şi o invită să se servească. Cât despre ea, lua mereu câte una şi se legăna în balansoar, îndreptându-şi buclişoarele frizate mărunt în timp ce spunea:

– Dragă domnişoară, de ce n-am deveni prietene! Uneori am atâta nevoie de o inimă apropiată, de un suflet care să mă iubească. Ah, în clipa asta spun să ne servească ceaiul. Ieşi în fugă şi reveni aproape imediat, gâfâind îmbujorată; se prăbuşi greoi în balansoar şi începu să ronţăie bomboane, în vreme ce la bucătărie răsunau ţipetele ascuţite ale copiilor. Ah, mi-e frică de nebunie, dar dacă o să mai trăiesc mult în asemenea condiţii, nu mai garantez pentru mine. Se întrerupse şi ascultă, pentru că se auzi un uruit în faţa gării. Astăzi trebuie să vie pe la mine doamna Osiecka, o cunoşti, nu?

– Doar din vedere.

– E o femeie foarte drăguţă, puţin cam tristă, dar distinsă şi cu relaţii întinse în societate; primeşte foarte des, mai ales vara, deoarece au stat la ea câteva verişoare. Probabil că Świerkoski îi

face curte nepoatei ei, Zosia, dar e un om foarte ciudat, recunosc că mi-e frică de el. E adevărat că dumneata ai fost la teatru? întrebă de-a dreptul.

– Am fost trei luni, răspunse Janka fără plăcere.

– Te rog să mă ierţi, mai mult nu te întreb, fiindcă văd că nu-ţi face plăcere. Da, da, rosti cu melancolie, fiecare om, mai degrabă fiecare femeie are în viaţa ei momente luminoase despre care nu-i place să vorbească, te înţeleg foarte bine. Te rog, domnişoară, caisele astea în zahăr sunt foarte bune, garantez pentru ele, deoarece mi le-a trimis verişorul meu.

Se aşeză la pian cu o bomboană în gură şi începu să cânte un preludiu de Chopin, acele mărturisiri ale sufletului bolnav, şoptite printre lacrimi, stăpânite de vraja naturii primăvara. Janka ascultă cu emoţie, legănându-şi sufletul în aceste ritmuri pline de arome şi tristeţe, şi se cufundă treptat într-o stare plină de doruri nespuse. Zaleska cânta cu suflet şi cu o simplitate minunată, în cântecul ei nu era nimic din strălucirea şi virtuozitatea menită să orbească, să uluiască ascultătorii; cântecul ei era parcă impersonal, nimic din individualitatea ei nu-l tulbura şi nu-l acoperea pe Chopin. Pe chipul ei palid, neregulat, se aşternuse tristeţea, ochii mari, negri, răsfrângeau frumuseţea muzicii, de emoţie îşi mușca buzele ca vişina, frumos conturate, şi cânta trăind tot mai profund.

– Încetează! ce dracu', nici să dorm nu mă laşi, zdrăngăneşti toată ziua, ţipă soţul trântind uşa de la budoar şi scârţâitul puternic al canapelei arătă că se culcase din nou.

Zaleska se ridică de la pian, uitându-se cu teamă când la pian, când la Janka.

– Scuză-mă, domnişoară, soţul meu e obosit de la antrenament... am uitat cu totul... Voia probabil să se ducă să-i ceară iertare, dar se aşeză iar la pian şi începu să rupă frunzele uscate de la fereastră, ca să-şi ascundă încurcătura, dar nu izbuti, deoarece lacrimile îi ţâşniră de sub pleoapele strânse şi se scurseră pe obraji, adâncind dâre gălbui în stratul de pudră; izbucni într-un plâns cu sughiţuri şi hohote, încet, ca un copil dojenit pe nedrept.

Janka era pur şi simplu revoltată de brutalitatea lui Zaleski şi într-un impuls de compătimire se apropie de ea şi începu s-o liniştească. Zaleska se strânse la pieptul ei şi plânse ca un copil; păraie întregi de lacrimi parcă se porniseră din izvoare nesecate, curgând din abundenţă.

– O, cât sunt de nefericită! O, dac-ai şti, domnişoară! şoptea tot mai încet, cutremurându-se de sughiţurile care-i sfâşiau pieptul.

Janka o strânse la pieptul ei şi-i mângâie cu duioşie părul împletit într-o coadă frumoasă. Nu ştia ce să-i spună şi nici cum s-o liniştească, copilăriile şi sensibilitatea ei îi stârneau mila.

– Soţul meu e un om bun, nu mă pot plânge de el; e foarte bun, dar serviciul îl sâcâie atât de mult, încât uneori scapă câte un cuvânt aspru care mă doare grozav... Tăcu şi începu să sugă cu lăcomie dintr-o bomboană; asta o mai linişti, pentru că se duse la măsuţa de toaletă de lângă pat, îşi dădu cu puţină apă de colonie, se pudră şi reveni radioasă; uitase cu totul de incidentul dinainte, doar sub ochii umezi de lacrimi şi de colonie îi apăruseră pete vineţii, singurele semne ale suferinţei încercate. Plecă la bucătărie şi în curând servitoarea aduse ceaiul.

– Anusia, nu uita de copii.

– Atâta lucru ştiu şi eu, nu trebuie să mi se amintească mereu, răspunse aceasta obraznică.

– Nu te supăra, Anusia, dar câteodată poţi să uiţi, se scuză cu umilinţă şi, după ce servitoarea plecă, începu să se explice. Servitoarele de acum sunt atât de rele şi le găseşti atât de greu, încât am ajuns să mă tem că Anusia mă va părăsi; copiii s-au obişnuit cu ea, iar soţul meu se supără când schimb servitoarele prea des.

Jankăi îi părea rău de această biată roabă a servitoarelor, a soţului şi a copiilor şi voia să i-o spună, dar Zaleska o întrebă:

– Dumneata îl cunoşti pe domnul Grzesikiewicz?

– Da, de mult, răspunse Janka întunecându-se.

Zaleska îşi dădu seama că iar fusese lipsită de tact şi tăcu, se aşeză lângă secrétaire şi scrise câteva rânduri pe un bileţel

parfumat pe care-l expedie îndată prin Anusia. Apoi iar începu să vorbească, dar cădea mereu pe gânduri, privea pe fereastră, se uita încetişor dacă soţul mai doarme, ofta, mânca bomboane şi se muta de pe un scaun pe altul, negăsindu-şi locul nicăieri.

– Domnişoară, la Varşovia toamna nu-i chiar atât de rea. Sunt curioasă dacă acum se mai poartă pieptăraşe à la Figaro.

– N-am idee.

– Sezonul de concerte a început deja; ah, grozave mai erau miercurile acelea de la Societatea muzicală.

– Dumneata te duceai des, doamnă Zaleska?

– Nu-mi scăpa nici una! şi premierele de la Varietăţi ori, vara, concertele de la Valea elveţiană! atâtea plăceri pe care numai oraşul le poate oferi; acolo se respiră o atmosferă artistică, e altă viaţă. Doamne, Doamne! cum au dispărut toate, cum mai trece timpul!

Janka zâmbi cu ironie; ştia şi ea câte ceva despre această atmosferă artistică, despre această altă viaţă.

– Au venit doamna Osiecka şi domnişoara! dădu de veste Anusia.

– Pofteşte-le! pofteşte-le înăuntru! exclamă Zaleska precipitându-se prin încăpere şi, neştiind ce să facă, alergă la soţul ei.

– Henryk! Henryk! îi şopti la ureche cuprinsă de teamă. Dragul meu, scoală-te, a venit doamna Osiecka. Începu să-l mişte cu mare grijă.

– Ducă-se dracului toate muierile! Ce mai vrea şi babornita asta? Nu mai pot nici să dorm ca lumea! bodogăni răsucindu-se pe sofa.

– Henryk, iubitule, nu te supăra, scumpul meu! ciripea aproape suspinând, i se agăţa de gât şi, mângâietoare şi duioasă, se alinta la pieptul lui ca o pisică, uitându-i-se în ochi asemenea unui câine care se teme să nu fie lovit.

O îmbrânci, îşi luă perna sub braţ şi se duse în camera copiilor, iar Zaleska alergă s-o întâmpine pe doamna cu înfăţişare foarte serioasă care tocmai intra.

– Cât de bună sunteţi, dragă doamnă! o sărută cu bucurie. Domnişoară Zofia, cum stai cu sănătatea? se adresă apoi tinerei într-o rochiţă destul de scurtă şi pălărioară de fetru, marinărească. Domnişoara Janina Orłowski, o prezentă pe Janka. Anusia, ia pelerina doamnei.

– Copii, tăceţi din gură! strigă la propriile odrasle care o luaseră în primire pe Osiecka. Doamnelor, poftiţi la mine.

– Dragă doamnă Stefa, vezi să se ocupe servitoarea şi de cal, pentru că am venit singure, e, dacă-ţi spun, singure, fără slujitor! dispuse Osiecka cu glasu-i puternic, aşezându-se cu greu în fotoliu.

– Bine. Anusia, dă-i ovăz calului! Caii mănâncă ovăz, nu-i aşa?

Osiecka izbucni în hohote de râs, atât de răsunătoare, încât calul îi răspunse nechezând din faţa gării.

– O, copilă scumpă, copilă, scumpă, vino să te sărut pentru naivitatea-ţi neprefăcută, e, dacă-ţi spun, naivitate neprefăcută... se înverşună de parcă se împotrivea cineva.

– Să nu mai coboare Anusia, am eu grijă de cal, se oferi Janka, gândind că aşa va izbuti să scape.

– Bine, domnişoară Janina, la drept vorbind, nici nu ştiu dacă avem ovăz în casă; dar să te întorci imediat, te rog foarte mult.

Janka promise şi plecă.

– Nu e Orłowski aceea care a fost la teatru şi s-a otrăvit acum o lună? A scris şi la gazete, am citit cu ochii mei! adăugă, roşind de enervare.

– Ba da, o femeie foarte distinsă şi curajoasă.

– Oho, curajoasă, n-am ce zice! Curajoasă femeie! repetă mai încet Osiecka şi un zâmbet batjocoritor, răutăcios, îi alunecă peste faţa drăguţă, înconjurată de părul cărunt, care contrasta neplăcut cu ochii negri, mari, plini de vioiciune şi temperament. Avea tenul şi buzele foarte proaspete şi tinereşti.

Janka reveni curând şi începu o conversaţie foarte vioaie, aproape despre nimic. Zaleska se mulţumea să le trateze cu bomboane şi să se aşeze pe rând lângă fiecare, ca să le şoptească

la ureche câteva cuvinte în mare taină. Osiecka o examina întruna pe Jania care simţi această curiozitate supărătoare, îşi înălţă capul cu mândrie şi privirile li se încrucişară, cercetătoare, şi reci. O teamă neînţeleasă puse stăpânire pe ea şi se înfioră, deoarece privirile sfredelitoare ale Osieckăi îi pipăiau întreaga făptură, urmărindu-i mişcările cu luare aminte.

– Dumneata nu te plictiseşti la ţară? o întrebă pe Zosia.

– Nu! răspunse aceasta scurt şi, descumpănită, se uită la Osiecka, întrebând-o din ochi dacă poate să vorbească, dar nici Janka nu mai spuse nimic, simţind că nu e în stare să-şi adune gândurile. Glasul tunător al Osieckăi o irita, iar ochii ei fără astâmpăr o intimidau. Încerca şi ea chinurile pe care le îndura o pasăre hipnotizată de şarpele cu clopoţei; nu mai avea putere să se ridice şi să fugă, cu toate că ar fi vrut s-o facă; mintea începea să i se tulbure, valuri de sânge îi năvăleau în creier, era atât de slăbită, încât era gata să leşine, dar în acelaşi timp îşi dădea seama cu oarecare spaimă de starea ei, pentru că nu i se mai întâmplase aşa ceva. Sunt bolnavă, îşi spuse frecându-şi tâmplele.

– Unde-i Henryk? tună Osiecka.

– Soţul meu? Cred că la serviciu...

– Nu-i adevărat. Tăticu' doarme! se împotrivi cu o bucurie răutăcioasă Hela care stătuse liniştită până atunci.

– Da... se prea poate... n-am băgat de seamă, încuviinţă Zaleska, privind rugătoare la fiica ei.

– Trezeşte-l, doamnă. Să aranjăm un mic preferans; e, dacă-ţi spun unu' mic, apoi mic e! Dumneata joci? întrebă liniştită, întorcându-se spre Janka.

– Nu, şopti cu greutate, tresărind nervos.

– Păcat! Soţul meu, fie-i ţărâna uşoară, zicea că e unul din cele mai plăcute jocuri; din nefericire, pentru mine este singura plăcere de când s-a prăpădit, fie-i amintirea sfântă; da, singura plăcere a unei biete văduve singure; chiar aşa, dacă-ţi spun că e singura... plăcere... a unei biete văduve... repetă suspinând, se

rezemă de măsuţă, făcând-o să troznească, şi lacrimi mari, ca picăturile de grăsime, începură să-i curgă din ochi.

– Mătuşică, hai, linişteşte-te.

– Scumpă doamnă, ştiţi că orice emoţie vă face rău, o imploră Zaleska.

– Of, îmi pare rău, aşa-i, dar dumneata crezi că unei sărmane ca mine îi este uşor să-şi uite cel mai bun prieten; totul îmi aminteşte mereu că el nu mai este. Nu pot să duc o lingură la gură, fără să mă gândesc că iubitul şi neuitatul... îşi acoperi ochii cu mâna-i grasă, mare cât o tigaie, şi oftă din adânc; fotoliul scârţâi, pus la încercare de formele-i planturoase, scuturate de suspicie. Zosia îi săruta mâinile şi ciripea cuvinte banale de mângâiere, deşi în ochi i se citeau iritarea şi plictiseala rău ascunse. Zaleska alerga mereu la măsuţa de toaletă şi aducea tot felul de sticluţe cu parfum, stropindu-i aferată faţa şi capul cu apă de colonie. Osiecka o lăsa să facă tot ce voia cu ea. Îşi luă mâinile de pe faţă şi se rezemă cu toată greutatea pe spătarul fotoliului, sfârşită parcă de durerea neogoită.

Sub influenţa acestei scene, care făcea asupra ei o impresie comică, Janka îşi recăpătă puterea şi luciditatea; acum privea cu un zâmbet batjocoritor la profilul Osieckăi.

– Îţi mulţumesc, Stefa, îţi mulţumesc! şopti Osiecka cu glasul îndurerat. Compătimirea dumitale îmi adânceşte părerile de rău, o nouă durere mă sfâşie la gândul că nu e el, nu soţul meu de sfântă amintire îmi vorbeşte aşa, nu soţul meu de sfântă amintire mă mângâie aşa, rosti cu mai multă energie.

– Nu vă contrazice nimeni, doamnă! spuse Jania cu oarecare asprime.

Osiecka îi aruncă o privire grea, ca o măciucă, şi continuă să se vaiete cu glas lăcrimos:

– Nu mă mai mir de indiferenţa oamenilor, pe cine poate să mai intereseze o femeie bătrână şi singură. Totul nu-i decât politeţe, da, politeţe rece. Abia mai târziu înţelegi, când rămâi singură pe lume... Sărmană, părăsită... Doamnă Stefa, spune să se pregătească cina fiindcă astăzi n-o să jucăm decât o partidă; ca să

plecăm mai devreme acasă, deoarece nopţile sunt întunecoase acum, sunt foarte întunecoase, dacă nu greşesc, i se adresă Jankăi.

– Într-adevăr, dar n-aş putea spune, pentru că n-am mai ieşit seara de mult.

– Aha... dumneata ai fost bolnavă, dacă nu greşesc.

– Da, confirmă scurt Jania, căci privirea pătrunzătoare a Osieckăi o durea şi o intimida.

– Doamnă Stefa, trezeşte-ţi soţul, e timpul să începem preferansul; e, dacă-ţi spun că e timpul, apoi e timpul!

– O, sigur că e timpul, încuviinţă Zosia somnoroasă.

Zaleska plecă şi în curând în camera vecină se auzi glasul morocănos al soţului, urmat de cel al soţiei, umil şi rugător; apoi zgomotul sertarelor trase şi trântite la loc, fâşâitul apei deschise şi pufnituri puternice. După vreo jumătate de oră se arătă Henio. Proaspăt, într-un costum nou, zâmbitor, rumen de somn şi de apa rece, ca un cocoş tânăr, cu nasul subţire şi lung, părul blond încreţit în inele naturale, pieptănat cu cărare pe mijloc, ochii albaştri ca emailul decolorat şi eleganţa unui chelner, îşi târşea picioarele, unduindu-şi silueta zveltă bine făcută. Sărută mâna Osieckăi care-l bătu cu duioşie pe obraz.

– A, stimată doamnă, binevoiţi să ne onoraţi cu prezenţa, dumneavoastră, eu şi soţia mea suntem nespus de bucuroşi, nu-i aşa? Îi sărută mâinile încă o dată, îşi înclină capul înaintea Zosiei şi se întoarse spre Jania cu o înfăţişare serioasă şi plină de respect pentru fiica superiorului.

– Domnişoară, n-am avut prilejul şi plăcerea de a te cunoaşte personal cu toate că am dorit-o foarte mult, eu şi soţia mea, nu-i aşa, Stefa? Spun asta deoarece sunt sigur că mă aflu în faţa domnişoarei Orłowski , fiica scumpului şi respectatului nostru şef; eu şi soţia mea suntem nespus de fericiţi, nespus de mândri, că putem să te întâmpinăm sub acoperişul nostru. Îşi schimbă poziţia, întinse mâna, ca la contradans, îi strânse palma, se înclină atât de adânc, încât îi văzu grumazul roşu şi se aşeză între Janka şi soţie. Zâmbetul nu-i mai cobora de pe buze şi bucuria de pe faţă.

– Cât e de frumos! cum mi-l mai aminteşte pe soţul răposat, se înduioşă Osiecka, sărutându-l cu privirile. Domnule Henryk, aşează-te lângă mine, sunt cam ameţită şi de departe nu prea aud bine unele cuvinte.

Se trase atât de aproape de el, încât aproape jumate din făptura ei sprijinită de rezemătoarea de trestie a fotoliului se lăsă peste picioarele lui.

– Dragă Stefa, poate-ar fi mai bine să spui să ne pregătească masa de joc.

– Cum merge antrenamentul? îl întrebă Zosia.

– Sunt aproape de final, foarte aproape, răspunse vioi. Acum fac douăzeci de kilometri într-un minut şi cincizeci de secunde şi dac-o să progresez tot aşa, primul record al primăverii va fi al meu, nu mai încape îndoială; pentru că până acum n-a mai realizat nimeni această viteză. Se însufleţi şi începu să vorbească despre bicicletă, cauciucuri pline, pneuri, pompe de uns, şosele, recorduri şi starturi. Cita amănunte de la ultimele întreceri, istorisea anecdote din viaţa sportivă. Vorbea cu un dispreţ adânc despre campionul polonez neînvins până atunci la cursele de ciclism. Arăta cu picioarele şi mâinile unele mişcări de la finiş, pe care trebuia să le facă ciclistul, ca să ajungă la linia de sosire. Sta pe scaun ca pe bicicletă şi vorbea întruna, râzând singur de propriile glume în timp ce pedala mecanic şi strângea rezemătoarea scaunului, pe care o învârtea ca pe ghidon. Zosia asculta cu gura căscată, Osiecka izbucnea mereu în hohote puternice de râs, făcând fotoliul să troznească şi, ca să-şi arate mulţumirea, îl mângâia pe faţă sau îi ciupea uşor bicepşii întăriţi.

– A, pezevenghiule, ce grozav! şoptea, îndemnându-l să mai povestească şi altceva. Zaleska se ivea mereu în uşa deschisă de la sufragerie, privea cu mândrie la soţul ei, asculta, zâmbea cu delicateţe de glumele lui şi dispărea trebăluind mai departe în jurul mesei. Janka se plictisi repede de această companie şi, cu toate că o rugară fierbinte să mai rămână, îşi luă la revedere şi plecă acasă.

Îi găsi pe tatăl ei şi pe Świerkoski discutând ceva cu însufleţire. Pe masă, într-o foarte frumoasă vază arămie, se afla un buchet mare de trandafiri crem şi garoafe roşii. Îi dădu bineţe lui Świerkoski şi privi cu mirare buchetul din toate părţile; evitând privirea tatălui, se uită întrebătoare la Janowa care-i aşeza un pahar cu ceai dinainte.

Orłowski împinse spre ea o scrisoare şi cu un gest expresiv arătă că e în legătură cu buchetul. Se întoarse apoi spre Janowa şi-i spuse cu jumătate de glas:

– Janowa, spune-i că sunt de la Krosnowa! Se înţelege, domnule Świerkoski , îţi împrumut cu plăcere cele patru sute de ruble! se adresă apoi în grabă supraveghetorului de linie.

– De astăzi, în două luni vi le dau înapoi, dar cum spuneam, acum trebuie să fac plăţile ţăranilor care-mi transportă piatra şi nu mai am deloc bani lichizi. Peste două luni o să iau un avans şi vi-i dau înapoi. Tăcu brusc, se ridică şi începu să numere florile din buchet. Treizeci şi cinci de trandafiri, şopti notându-şi această cifră pe manşetă. Şaizeci şi două de garoafe. Numără încă o dată şi scrise şi această cifră alături de cealaltă. Trei mii cinci sute şaizeci şi doi! Un număr foarte bun, excelent. Jumătate face o mie şapte sute optzeci şi unu. O cifră minunată, îngână scriindu-şi-o pe manşetă. Vă place această primă cifră? întrebă, arătându-le pe rând manşeta murdară lui Orłowski şi Jankăi.

– Ca să spun drept, nu ştiu ce-aş putea răspunde, pentru că pe mine nu mă impresionează nici o cifră, zise Janka uimită de purtarea lui.

– Pentru dumneata sunt moarte, da, dar mie îmi vorbesc foarte limpede, uite, cifra asta, pe care am format-o din numărul florilor, îmi spune s-o aleg pentru vreo loterie, deoarece va câştiga cu siguranţă lozul cel mare. Vă mulţumesc din toată inima pentru împrumut, se adresă lui Orłowski . Vă rog foarte mult să mă iertaţi, dar acum trebuie să plec; mi-am adus aminte de o treabă grabnică. Salută grăbit, fluieră la câine şi ieşi în fugă; alerga acasă, ca să mediteze în singurătate la aceste cifre şi să

scrie furnizorilor săi de la loterie să-i completeze un loz cu acest număr.

– Îi lipseşte o doagă, pe Dumnezeul meu, s-a ţicnit de tot! murmură Orłowski .

– Florile sunt foarte frumoase! şopti Janka, uitându-se încă o dată la buchet.

– S-a dus anume la Varşovia şi le-a cumpărat, rosti Orłowski trăgându-se de barbă, fiindcă-i venea greu să vorbească fără intermediar cu ea; începu să umble în jurul mesei cu mâinile încrucişate, privind cu duioşie la Jania care citi multă vreme scrisoarea de la Grzesikiewicz şi când o sfârşi, i-o dădu în tăcere tatălui.

„Stimată domnişoară. Ştiu că nu procedez cum s-ar cuveni, dar intenţiile mele sunt bune, aşa că trebuie să mă ierţi. Am aflat de la tatăl dumitale că te-ai făcut bine, de aceea, dacă nu mă urăşti, te rog din suflet să-mi îngădui să-ţi fac o vizită". Scrisoarea era lungă şi toată în acest ton de rugăminte sinceră. La sfârşit, o implora să-i trimită răspuns, fiindcă altfel n-avea curajul să vină; iar dacă nu doreşte să-l vadă, se va împăca şi cu asta, dar o ruga atâta şi-i promitea să-şi ţină simţirile în frâu, numai să-l primească. Adăuga salutări din partea părinţilor.

– E un flăcău de treabă, pe legea mea, Jędrek e un flăcău de treabă, şopti Orłowski , iar Janka asculta cu faţa învăpăiată; o ardea parcă un foc lăuntric, dureros, o jale adâncă, tăcută îi împovăra sufletul. Se uita la buchet, respira aromele palide de toamnă ale florilor şi vedea înaintea ei chipul bun şi cumsecade al celui care i le trimisese. Îi era profund recunoscătoare şi o mulţumire dulce îi măgulea amorul propriu; cu toate cele întâmplate, el o mai iubea şi acum, dar recunoştinţa inimii ei era întunecată cu încetul de grijă, de indicibile păreri de rău, de o teamă care nu se ştie de unde izvora; sufletu-i era aidoma unei palete de culori care se muiaseră, amestecându-se unele cu altele şi alcătuind o pată murdară.

Seara se scurgea mohorâtă.

Nu-şi vorbeau, dar simţeau amândoi tot mai limpede că trebuie să spună neapărat ceva care să-i apropie şi să-i întărească. Inimile lor simţeau nevoia de a se mărturisi.

Orłowski continua să dea ocol mesei posomorât. Îşi muşca barba, se oprea şi vorbele-i stăteau pe limbă, dar teama că ea se va supăra şi va pleca în camera ei îl îngheţa, ridica din umeri, ochii îi răsfrângeau durerea şi tăcea. Janka nu putea nici ea să stea locului. Încercă să citească, să coasă, să facă ceva, dar nu era în stare, îi scăpau toate din mână. Tremura toată de iritare, alunecând într-o stare dureroasă, bântuită de presimţiri şi temeri necunoscute. Asculta freamătul pădurii, care pătrundea pe fereastră, ori scârţâitul ceasului, dar nu se putea concentra, nu se putea gândi la nimic, pentru că gândurile i se împrăştiau ca un stol de păsări speriate de ceva de neînţeles. Se uită la scrisoarea care zăcea pe masă, colorată de reflexele trandafirii ale florilor, o citi de câteva ori, dar un singur cuvânt îi revenea mereu şi-i răsuna în creier aproape fără participarea conştiinţei.

– Nu! nu! nu!

Se duse să se culce. Orłowski privi în urma ei cu ochi rugători, însângeraţi, dar Janka nici măcar nu se uită la el; uitase că mai era cineva în cameră. Puse buchetul pe masă, stinse lampa şi îşi aţinti privirile la lumea de afară, scăldată în lumina lunii, care prelungea pe duşumea o dâră mare, lucitoare, brăzdată de umbrele giurgiuvelelor. După aceea, se uită atentă la portretul decolorat al mamei sale, care atârna pe peretele de vizavi; lumina aluneca peste geamul şi rama neagră, scoţând în evidenţă contururile blânde, cufundate în penumbră, aşa cum doar în amintiri se mai văd chipurile morţilor de mult; privea la mama ei şi parcă-i cerea sfatul, un cuvânt întăritor, pe care-l dorea, de care avea nevoie, se ruga parcă la ea în adâncul făpturii inconştiente, deoarece buzele-i şopteau: Ce să fac? ce să fac... Şi neaflând răspunsul nici înlăuntrul şi nici în afara ei, se prăpăstuia în vălmăşagul de gânduri, scene şi visare care veneau spre ea din spaţiu în liniştea nopţii, se iţeau din hăurile întunecate ale creierului şi-i umpleau sufletul de larmă dureroasă, de sentimentul

părăsirii, de mâhnire şi neputinţă; mai avea doar atâta putere cât să repete: Nu, nu, nu! Se temea, nu îndrăznea nici măcar să înţeleagă de ce spune nu. O, nu era în stare, deoarece îndată ce se înălţa în ea însăşi şi începea să despice firul în patru, iar gândurile i se adunau în vreo concluzie, din bezna adâncă apărea chipul urât şi josnic, pe care-l blestema cu toată violenţa firii ei, şi i se proţăpea înainte, aducând în urma lui întâmplările uitate, scenele respingătoare ale prăbuşirii ei, amintirea tuturor lacrimilor şi a suferinţelor îndurate. Se sculă din pat şi desculţă, numai în cămaşa de noapte, începu să se plimbe prin încăpere cu pumnii încleştaţi. Părul despletit flutura în urma ei ca o coadă aurie de cometă, stârnind praful de pe duşumea; i se părea că împrăştie scântei în lumina lunii.

Îşi puse o broboadă pe umeri şi se duse în sufragerie; văzu lumină prin uşa de la bucătărie şi intră. Janowa şedea pe duşumea lângă o ladă deschisă.

– Nu te-ai culcat, domnişoară? Că eu mă uit, păi cum, mă uit. Uite, materialu' ăsta îl am de la fetiţă, se lăudă despachetând dintr-o hârtie o ţesătură ruginie. Îmi iese fustă şi buză, da am să mi-o fac pentru când oi muri, domnişoară, că darurile de la copii sunt cele mai potrivite pentru coşciug. Când m-o duce înaintea Domnului, chiar dacă fata mea ar fi păcătuit, când am să spui că fata mi-a dat îmbrăcăminte şi că a ţinut la mine, apoi musai s-o ierte.

Janka privea tăcută la faţa ei brăzdată de bătrâneţe, cu buzele vinete, zbârcite, printre care se vedeau dinţii găunoşi; dragostea de mamă îi strălumina ochii mici, adânciţi în orbite sub fruntea legată cu o maramă galbenă. Nutrea un respect profund pentru această femeie simplă, care ştia doar să iubească, pentru care lumea şi viaţa se închideau în copilul ei.

Plecă de la bucătărie întristată că pe ea n-o iubise nimeni atât de mult. Se duse în salonaşul luminat de razele lunii care aurea clapele verzui ale pianului deschis, ce semănau cu nişte dinţi rânjiţi. Fără să se gândească de ce o face, împinse uşa de la

camera tatălui; acesta n-o auzi când intră, sta aplecat peste birou şi scria.

– Tată, spune-mi şi mie ce să-i răspund lui Grzesikiewicz? întrebă încet

Orłowski, în picioare, se uită la ea, îşi muşcă barba şi şopti:

– Ce vrei tu; eu nu te silesc în nici un fel, nu insist. Dacă vrei să te căsătoreşti cu el, bine, dacă nu vrei, iar bine. Tăcu, pentru că-l îneca emoţia, se întoarse şi începu să apese sugativa peste hârtia scrisă cu cerneală.

Janka rămase descumpănită, interpretându-i gestul drept supărare, iar asprimea glasului drept mânie şi ură, aşa că nu mai spuse nimic şi plecă înapoi.

– Janka, o chemă, dar atât de moale, de mângâietor, cu atâta tristeţe şi dragoste, şi jale, şi frică, încât se întoarse repede şi, împinsă de aceste accente de simţire profundă care-i cutremurau toată fiinţa, i se aruncă în braţe.

– Tată drag! Tată! Tată!

– Copila mea! copila mea! şoptiră îmbrăţişându-se. Îşi amestecară lacrimile, sărutările şi nu mai spuseră nimic, doar inimile băteau împăcate.

V

– Domnişoară, a venit Bartek de la Krosnowa şi zâce că l-a trimis boieru' dupe scrisoare.

– Spune-i să vină la mine.

– Vai de mine!... ieri am spălat duşumeaua şi-n pădure e un noroi.... poate că...

– Cheamă-l imediat, iar duşumeaua o s-o speli iar.

Bartek veni şi se opri lângă uşă, mototolindu-şi şapca veche cu timiditate, în timp ce din sufragerie Janowa se uita cu o ură comică la încălţările lui, care lăsau urme groase pe duşumeaua ceruită.

Janka scria, dar rupea mereu hârtia şi o lua de la început. Voia să-i mulţumească lui Grzesikiewicz că n-o uitase şi să-i adreseze câteva cuvinte de politeţe care să nu însemne nimic. În sfârşit, după eforturi îndelungi, scrisoarea era gata.

– Eşti de mult la domnul Grzesikiewicz? întrebă închizând plicul.

– He, he!... păi dintodeauna, că n-am mai fost la altcineva.

– Cucoana bătrână e sănătoasă?

– He, he!... de sănătoasă, cred că-i sănătoasă, că azi dimineaţă a pocnit-o pe Jewka peste gură, râse Bartek prosteşte, învârtindu-şi mai avan şapca în mână, şi faţa-i bucălată, bărbierită cu grijă, cu gura largă, nasul mic, ochii rotunzi şi ciuful cânepiu, tăiat scurt deasupra frunţii, se strâmbă de mulţumire.

– Du scrisoarea şi dă-le bineţe boierilor din partea mea. Cum te cheamă?

– He, he!... păi Bartek. Dumnevoastă nu ştiţi, că toată lumea ştie! Bartek înveli scrisoarea într-o batistă, o băgă în sân, făcu o plecăciune adâncă, lăudă numele Domnului şi plecă.

La bucătărie îl pândea Janowa.

– Bartek, haimanao, nu puteai, nepricopsitule, să-ţi speli ghetele în apă? De ce-ai intrat în casă aşa murdar, ai? Dacă mai faci, îţi trag una de...

– He, he!.... lasă, leliţă, o să te iau de nevastă şi ne-mpăcăm noi!

– Vai de mine, blendereule, îţi mai baţi şi joc de mine! şi începu să se uite după mătură.

Bartek se trase repede spre uşă şi o luă la sănătoasa, împrăştiind noroiul pe duşumeaua curată de la bucătărie, grija cea mare şi fala Janowei.

Luă ziarele de la poştă, le băgă în geacul de-lână, agăţat pe umăr, se uită la Zaleski care se antrena în faţa gării şi plecă acasă prin pădure. Mergea repede, dar pe măsură ce se apropia de Krosnowa, supărarea şi teama puneau tot mai mult stăpânire pe el. Se oprea, îşi scotea căciula şi se scărpina în cap îngrijorat. E, o moarte are omul, murmura, îşi înfunda şi mai adânc pe cap

şapca roşie în colţuri, cracoviană, îşi sufla nasul între degete, îşi strângea cingătoarea bătută cu bănuţi de alamă şi păşea tot mai încet, aruncând priviri tremurătoare pe drumul care ieşea din pădure, aşternându-se peste câmpurile întinse, vălurite de coline şi tăiate de tarlale lungi cu grâu de toamnă, arături, pârloage cenuşii şi mirişti. Pădurile strângeau într-un inel albăstrui întinderea câmpurilor şi satul mare, printre casele şi grădinile căruia, pe jumătate desfrunzite, sclipea râul larg cu albia întortocheată capricios, care ieşea din pădure şi se vărsa în iazul cel mare de lângă grădina conacului, apoi se abătea peste roţile morii şi mergea la vale prin parc, întretăia drumul şi strălucea în soare ca o panglică argintie prin luncile gălbui, printre tufele negre de arin şi petele lunguiete de trestie uscată.

Bartek trecu podul şi o luă pe aleea splendidă, străjuită de tei uriaşi, sădiţi în direcţia terasamentului care ţinea râul în frâu, îndreptându-se spre conacul ale cărui coloane înalte albeau de departe la intrare; deasupra, ferestrele de la etajul care se termina cu un acoperiş foarte ascuţit, împărţit în două, răsfrângeau orbitor razele soarelui. Trecu pieziş pe lângă rondul cel mare, înconjurat de un gard viu de dracilă, rupt pe alocuri şi uscat, în care, în loc de gazon şi de flori, creşteau cartofi, şi coti spre o clădire mare, umbrită de castani şi unită cu conacul printr-un coridor acoperit, cu multe geamuri sparte şi scânduri lipsă. Trecând pe lângă bucătărie, se uită pe fereastră.

– Magda, unde e stăpâna?

Magda arătă cu capul spre tindă şi continuă să sfărâme cartofii într-un ciubăraş din care ieşeau vălătuci de aburi.

Pe prag, în tinda la care se ajungea printr-o adâncitură pătrată, ce continua coridorul dinspre conac, şedea Grzesikiewiczowa pe un fotoliu vechi, rupt şi cu lâna ieşită. Curăţa fulgi pe genunchi într-un fel de sită şi se uita mereu spre rond şi spre curtea cealaltă, despărţită de cea de primire printr-un gard de nuiele şi un rând de plopi înalţi cu coroanele uscate, şi înconjurată din trei părţi de acareturi.

Bartek îşi scoase şapca pe coridor, trase geacul în faţă şi scoase ziarele.

– Ai şi o scrisoare de la domnişoara? întrebă cu blândeţe bătrâna, ridicându-şi spre el ochii vioi, cenuşii, şi faţa palidă şi încreţită.

– Sigur că am. Domnişoara m-a chemat în casă şi mi-a zis să aduc scrisoarea şi să mă închin cu respect din partea ei, he, he...

– E sănătoasă?

– Musai să fie, că scrie şi în scrisoare, da' am văzut că erea galbină la faţă ca luna plină şi vorbea atât de încet, că abia auzam. M-a întrebat dacă argăţăsc de mult aicea. He, he! Chicoti uşor, pentru că i se părea ciudat că ea nu ştia ce ştie toată lumea. Până şi evreii din Miechów ştiau că crescuse aici de mic. M-a mai întrebat dacă cocoana bătrână, dumnevoastă, de, e sănătoasă. Am zâs că e sănătoasă. Pe urmă mi-a zâs să mă-nchin dumnevoastă şi am venit.

– Altceva n-a mai spus? îl cercetă, fiindcă tare mult îi plăcea să iscodească lumea.

– He, he!... păi a mai zâs: Cum te cheamă? Păi, Bartek! am răspuns. Eşti de mult argat? Dintodeauna, zâc, he, he!... Da' cocoana bătrână e sănătoasă? Sănătoasă! o luă de la început.

– Bartek, acum du-te la bucătărie să-i ajuţi Magdei să ducă mâncare la porci; pe urmă să dai fuga la gropile de cartofi, da' să nu te-apuci de zbenguială, că ţi-arăt eu... îl ameninţă.

Bartek îşi agăţă geacul în tindă şi plecă, dar se întoarse repede; ţinea şapca în mână, se scărpina în cap, se muta de pe un picior pe altul şi se uita la bătrână cu teamă.

– Ce mai vrei?

– Păi... se aplecă şi-i sărută picioarele, poate că puneţ' o vorbă bună la boier, m-a loat cu ameţală şi scrisorile pe care mi le-a dat să le pui la poştă, o să plece tocma mâine cu maşina, nu aşteaz', că boierul mi-a zâs: a albastră la tren şi a albă la şefu' gării. Am ţânut minte până la pădure, da' pe urmă le-am amestecat şi am crezut că a albastră e la şef şi a albă la tren... şi aşa le-am şi dat. Şefu' a strigat la mine, că a albastră era la tren şi a albă la şef!

Până am ajuns în pădure, am ţânut minte, da' acolo mi s-a părut că a albastră...

– Bine, bine, îl întrerupse repede, pentru că nu înţelegea ce voia să spună. Lăsă puful, luă ziarele şi scrisorile, le puse în şortul roşu de casă cu care era încinsă, trecu prin bucătărie şi prin coridorul acoperit se îndreptă spre conac; într-un colţ al clădirii, la etaj, era camera feciorului. Păşea încet prin încăperile aranjate cândva cu gust, înţesate acum de mobilele vechi stil, cu tavanele înnegrite, pline de picturi, de tot felul de aurituri şi pereţii acoperiţi cu tablouri prăfuite.

Conacul era un adevărat palat. Grzesikiewicz îl cumpărase la licitaţie cu tot ce era în el, deoarece averea uriaşă, pământul şi pădurea, după moartea proprietarului care se împuşcase într-un acces de nebunie, intrase pe mâna nenumăraţilor creditori. Bătrânii Grzesikiewicz locuiau în clădirea din spate: conacul era prea mare şi prea luxos pentru ei, nu ştiau să meargă pe parchet şi pe covoare şi nici să se mişte printre catifele, mătăsuri şi alămuri, înconjuraţi de eleganţa şi rafinamentul aristocratic. Se simţeau stingheriţi în palat, ca la biserică. Numai Andrzej ocupa două camere la etaj, fiindcă de acolo putea să vadă toată curtea şi o bună parte din câmpuri, restul erau goale. Mobilele erau adunate claie peste grămadă în jumătate din clădire, cealaltă se vind drept hambar şi magazie de hamuri şi fierotenii vechi.

Bătrâna păşea încet, îşi ridicase puţin rochia bej, decolorată, fiindcă parchetul şi covoarele erau acoperite cu un strat gros de praf, şi cerceta cu luare aminte o încăpere după alta, alegând în gând locuinţa viitoarei nurori. În toată casa, cu toate splendorile îngrămădite în ea, stăruia o atmosferă de tristeţe şi părăsire. Multe ferestre erau astupate cu scânduri, altele aveau geamurile lipite cu hârtie sau înfundate cu paie; mese deformate, fără picioare, cu furnirul descleiat, arătau ca nişte biete vechituri schiloade dintr-un depozit evreiesc de mobilă. Căminele de marmură sculptată, cu gratii de bronz aurit, erau pline de gunoaie. Portierele albastre, grele, din mătase de Damasc, spânzurau sfâşiate la câteva uşi; o mulţime de tablouri căzuseră

din rame şi zăceau în pulbere; tencuiala care cădea alcătuia un strat cenuşiu pe consolele oglinzilor minunate, năpădite de pânze de păianjeni, moarte, pe mesele încrustate cu furnir colorat şi aramă aurită.

Într-o încăpere uriaşă, spre grădină, luminată de două ferestre veneţiene, sufrageria de odinioară, încărcată cu lambriuri sculptate şi dulapuri de stejar, se înălţau mormane de ceapă, iar pe mesele de asemenea de stejar, cu blaturi impunătoare, acoperite cu mozaicuri din lemn alb, se rânduiau roşiile aşezate la soare. O uşă largă, cu geamuri, răspundea pe terasa înconjurată cu o balustradă de fier, împodobită cu crini mari, forjaţi manual; de pe terasă, trepte de piatră, sparte, ici şi colo dezgrădinate, coborau pe terenurile gazonate. Grzesikiewiczowa se uită la daliile roşii, ultimele din acest an, la gălbenele şi la nalbele palide care creşteau şi odrăsleau singure în ronduri în fiecare primăvară, la iazul nu prea mare, alungit, cotit şi plin de insuliţe, care începea aproape de lângă terasă şi se întindea prin tot parcul plin de copaci seculari, de coline artificiale, grote, statui ciobite şi alei mărginite de carpeni tunşi, până la râu. Întoarse o parte din roşii, apoi urcă la etaj la fiul ei. Locuinţa lui Andrzej arăta decent, avea perdele curate şi mobilierul complet, dar se vedea cât de colo că aici nu gândeşte şi nu trăieşte nimeni, ci doar se doarme; mobilele stăteau ţepene la locul lor, alungând orice intimitate. Pe biroul lung se lăfăiau o mulţime de hârtii şi cărţi de agricultură, borcănaşe cu probe de îngrăşăminte artificiale, desene, eşantioane de pământ şi câteva retorte. Bătrâna şterse praful peste tot cu mare grijă, îndreptă aşternutul pe pat şi privi îndelung la scrisoarea Jankăi, examinând-o din toate părţile. Se uită atentă la scriere, cu sfiala şi respectul cu care se uită ţăranii la slove, deoarece nu ştia nici să scrie şi nici să citească literele de mână; buchisea numai în cărticica ei de rugăciuni. Puse scrisoarea pe birou la vedere, o netezi mângâietor, de parcă o mângâia pe Janka, şi se întoarse zâmbind de bucurie în clădirea din spate. Luă penele şi le duse în camera ei de lângă tindă, ale cărei ferestre dădeau spre curte şi spre grădina de zarzavat. Lăsă

uşa întredeschisă, ca să audă ce se petrece la bucătărie, şi începu să se plimbe cu paşi mărunţi pe preşul ţesut în casă în dungi albe, verzi şi roşii, care împărţea camera în două. Pardoseala era din scânduri de pin rindeluite, care aproape că străluceau de albeaţă, iar pereţii erau văruiţi şi cu o dungă de culoare sub tavan. Trei rânduri de sfinţi în rame aurite atârnau pe pereţi, iar deasupra patului uriaş de mahon, adus de la conac, aşternut cu pilotă şi o grămadă de perne mai mari şi mai mici cu feţe albe, era agăţată o icoană arătoasă cu Maica Domnului, acoperită cu o perdeluţă de muselină şi înconjurată de vreo cincisprezece iconiţe lipite pe perete. Într-un colţ stătea o comodă foarte veche, împodobită cu bronz, pe care se aflau două buchete uriaşe de trandafiri de hârtie, galbeni şi roşii, puşi în nişte vaze cam ciobite, cu un crucifix negru la mijloc şi un şirag de mătănii; deasupra comodei, până la tavan, înnegreau alte icoane care înconjurau o sculptură mai mare de fildeş, înfăţişând pe Cristos răstignit pe o cruce de abanos. În faţa crucii, agăţată de un lănţişor ruginit, ardea neîntrerupt o candelă albastră.

– Anusia, strigă spre bucătărie, pregăteşte gustarea de după amiază pentru boier...

– O, e o cucoană adevărată! îşi spuse zâmbind cu dulceaţă la amintirea Jankăi. Scuipă pe un deget şi îşi netezi părul pieptănat lins deasupra frunţii, îşi puse o năframă vărgată, luă bâtul, trecu prin camera vecină şi se duse la bucătărie. Tăie singură pâinea pentru argaţi şi, luând mâncarea pregătită pentru bărbatul ei, ieşi în curte. Trecu mai întâi pe la cocina porcilor, o baracă în care fostul proprietar îşi ţinea câinii.

– Magda, aşa dai tu la porci să mănânce? Jumătate din cartofi sunt pe jos, nu în albie.

– I-a vărsat purceaua cu râtu', ia uite cum îi aruncă!

– Purceaua! Stârpitură, te-am mai văzut eu şi aldată, ţipă piţigăiat şi începu să adune cartofii amestecaţi cu pleavă şi să-i arunce în albie. Te spun eu boierului. Când o să-ţi dea câteva jordii, o să te uiţi unde verşi ciubărul, ai să vezi tu. Leneşi şi

hoţi! mormăi. Bartek, dă fuga cu mâncarea la boierul ăl bătrân, la sfeclă, da' repede!

Bartek dispăru cu coşul după colţul clădirii, iar bătrâna îşi continuă drumul.

În curte era linişte, doar câteva zeci de raţe lipăiau prin băltoace şi un cârd de găini râcâiau gunoiul şi paiele de lângă şură.

Dulăii mari, flocoşi, cu blana ruginie ca de lup, legaţi lângă uşile grajdurilor, începură să se smucească în lanţuri şi să latre de bucurie; îi mângâie pe toţi şi intră înăuntru la mânjii închişi într-o despărţitură anume. Îi bătu cu palma pe crupe şi pe grumaz, îi mângâie şi se uită în iesle şi văzându-l în celălalt colţ pe rândaş, strigă la el:

– Michal, ce păzeşti tu, puturosule, nu vezi că mânjii nu mai au fân? îl ameninţă cu bâtul şi se îndreptă spre gropile de cartofi risipite prin grădină.

Vreo cincisprezece căruţe cărau cartofii pe care-i aşezau în grămezi lungi. Bătrâna străbătu grădina lăsată în paragină, plină de pomi fructiferi acoperiţi de muşchi, sub care se zăreau peste zece ştiubeie învelite cu paie.

Dincolo de grădină, câteva zeci de femei în zăvelci şi cu basmale pe cap scoteau cartofii. Îşi duse mâna streaşină la ochi şi privi spre crângul pe lângă care trecea drumeagul mărginit spre câmpuri cu mesteceni tineri. Smocurile de frunze ruginii se înălţau pe trunchiurile albe, semănând cu nişte pene mari de păun pe fondul albăstrui al păduricii. Pe drumeag se apropia şargul lui Andrzej.

În aer domnea o pace deplină; carpenii din parc se înşiruiau în dâlme alungite, roşcate, iar vişinii îşi lepădau frunzele roşii-întunecate pe pământul proaspăt răscolit, mânjindu-l cu pete aidoma sângelui închegat. Vrăbiile se zburătăceau pe lângă stogurile de ovăz, iar ciorile se lăsau în cârduri pe câmpul de cartofi şi zburau la fiecare ecou mai puternic al cântecelor care se înălţau în văzduh dinspre femeile care săpau. Carele scârţâiau, din când în când răsunau mai tare strigătele cărăuşilor, însoţite de

şuieratul biciului, se auzea duruitul înfundat al cartofilor vărsaţi pe pământul bătătorit sau vreo albină zumzăia încet şi se aşeza pe ultimele flori liliachii de ochiu-boului; moara uruia monoton undeva dincolo de parc. Lumina soarelui împrăştia parcă o toropeală care se aşternea peste pământul dezgolit de grâie, desfundat, văduvit de vegetaţie, moleşit şi obosit de efortul plantelor, oamenii şi vitele mergeau alene, peste ierburile îngălbenite nu mai răsunau ţipete de bucurie, copacii aproape goi nu mai fremătau, păsăretul nu mai cânta. Toamna răpea culorile şi puterea naturii, câmpurile erau pustii, mohorâte, dar unde şi unde înverzea grâul de toamnă, iar dinspre luncă se auzea mugetul surd, fără ecou, al vitelor. Murea totul, se cufunda într-un somn lung şi odihnă.

Pe flăcăi tu să nu-i crezi,
Nici pe cei mai buni, măi...
Că te-ncearcă, ai să vezi,
Şi-altora le spun, măi...

Răsună o frântură de cântec dinspre femeile care scoteau cartofii, pierzându-se îndată în tihna şi somnolenţa din aer. Grzesikiewiczowa se întoarse acasă, gândindu-se că-şi va găsi fiul acasă. Dar nu venise încă.

VI

Spre seară, când curtea începea să prindă viaţă, răsunând de behăitul oilor, şi se aduceau vitele în ocoale, veni Józia, fiica lui Grzesikiewicz, sora mai mare a lui Andrzej.

Veni cu brecul[1], cu vizitiul îmbrăcat în livrea.

– Bine că ai venit, o întâmpină bătrâna conducând-o în camera ei. Mă duc să-ţi arăt ceva.

[1] Trăsurică pe patru roţi cu capră înaltă şi două banchete.

Plecă în grabă la conac şi aduse scrisoarea Jankăi.

– Uite o scrisoare de la domnişoara Orłowska pentru Jędruś.

Józia se uită la scrisoare şi o aruncă pe masă cu destulă indiferenţă.

– Ce mare scofală? întrebă ridicându-şi ochii în două culori la mama ei; deoarece avea unul albastru şi altul gălbui.

– Nu vezi că e de la domnişoara Janina, spuse bătrâna apăsat, cercetând scrisoarea încă o dată.

– Aud, mamă, nu trebuie să mi-o spui de două ori.

– Mai mult ca sigur că Jędruś o să se însoare acum.

– Jędruś e un... nu sfârşi, îşi coborî glasul şi şopti: Dac-ar vrea, Jędruś ar lua una mai dihai ca Orłowska. E tânăr, cu şcoală, bogat.

– Păi sigur, sigur că e tânăr, că e bogat şi învăţat; a fost doar atâţia ani la şcoală, dar...

– Mamă, ai putea să renunţi la „păi" ăsta; mai de mult mergea, dar acum...

– Ce rău îţi fac, Józia dragă...

– Îmi faci, că râde lumea de dumneata.

– Numai proştii râd, cei deştepţi nu, că ştiu că sunt o femeie simplă şi fără carte, n-o să mă apuc acum la bătrâneţe să învăţ să vorbesc frumos. Tu trebuie să mă împungi întotdeauna: nu spune aşa, nu umbla aşa, că râde lumea. Józia dragă, chiar dacă o să vorbesc şi o să mă îmbrac ca o cucoană, lumea ştie că nu sunt o cucoană adevărată. Tu trăieşti ca o grafină, da' oamenii tot ştiu că eşti fata mea şi tatăl tău a fost socotitor. N-ai de ce să te superi, Doamne sfinte! şopti repede şi cu anume amărăciune.

– Mamă, dacă nu încetezi, să ştii că plec, o repezi Józia, răutatea îi sticli în ochi, îşi îndreptă statura înaltă, impunătoare şi privi spre uşă, dar se răzgândi şi se aşeză pe canapeaua de lemn cu spatele la fereastră.

– Andrzej i-a cerut mâna? întrebă aproape cu indiferenţă.

– Încă nu, dar i-a scris cu mâna ei, aşa că trebuie să se aibă bine. Cât a fost bolnavă, Jędruś s-a tot dus în fiecare zi pe acolo, da' acum că s-a făcut bine... Aş vrea să se însoare cu ea, zâmbi

cu duioşie. E atât de frumoasă şi de bună. Păi anţărţ, anul trecut – se îndreptă, deoarece Józia ţâţâi din buze, – ne-am întâlnit în pădure şi mi-a sărutat mâna, vezi! mi-a sărutat mâna, şi eu sunt doar o femeie simplă, o, e o fată bună, bună!...

– Ştie doar să-şi facă socotelile bine. Un bărbat ca Andrzej nu mai găseşte ea. Înţelege, mamă, că şi alte fete de neam mare s-ar căsători cu el, abia aşteaptă.

– Vorbă să fie, păi n-a mai încercat şi cu Zielińska, şi cu Owińska? şi tot degeaba.

– El a fost vinovat, că n-a ştiut să se facă plăcut, răspunse şi o lucire de triumf îi lumină ochiul gălbui, cel albastru străluci rece, ca gheaţa foarte transparentă, iar pe buze i se aşternu un zâmbet abia vizibil.

– Da' de unde, numai că domnişoarele alea sunt nişte proaste şi îngâmfate, se încred – se corijă – în boieria lor. Jędruś, deşi e băiat de ţăran, are ambiţia şi onoarea lui, n-a vrut să se linguşească pe lângă ele ca un căţel şi n-am vrut nici eu, că de câte ori ne întâlneam la biserică, se uitau la mine prin ochelari, ca la un vierme de nimic!... Păi, ce, eu sunt de la panaramă? se cutremură de supărare.

– E, mamă, ai putea să te îmbraci şi dumneata altfel. Ia uite cum te-mbraci, ptiu! Se ridică şi începu s-o sucească în toate părţile şi să se uite la ea cu milă. Şorţ, rochie bej, caftan de barhet vătuit, o maramă de o jumătate de rublă pe cap, ptiu! Aşa eşti numai bună să stai după tejghea. Uite, şi cizmuliţele astea de zece zloţi din picioare, hi! hi! hi! sunt grozave, pe copiii mei! Menajera mea... nu sfârşi, se depărtă şi şopti cu dispreţ, astupându-şi nasul – dar bine mamă, miroşi a cocină de porci şi a grajd, asta nu-i îngăduit!...

– Iar domnişoara Orłowska, urmă bătrâna fără supărare, neluând în seamă vorbele fiicei – e cu totul altfel. E învăţată şi bogată. O cucoană adevărată, iar lui Jędruś i-a venit vremea să se însoare, că eu sunt bătrână, am să închid ochii în curând şi-mi vine tot mai greu să am grijă de gospodărie.

– De ce nu-ţi iei şi dumneata o femeie în casă?

– Trebuie s-o plătesc şi pe urmă, are grijă o străină, poţi să te încrezi în ea?

– Dumneata crezi că Orłowska o să se ocupe de gospodărie?

– Să facă ce-i place, numai să fie. Da, n-are decât să stea toată ziua în palat, să citească franţuzăşte şi să cânte la pian, că de-aia e cucoană. N-aş lăsa-o eu să-şi strice mâinile cu munca. Nu e o cinste să am o noră ca ea, o cucoană de neam? Zâmbi, uitându-se radioasă la faţa rotundă şi pudrată din belşug a fiicei care-şi şnuruia buzele, ca să nu izbucnească într-un râs dispreţuitor, răutăcios. Ochiul galben îi sticlea de ură, rotindu-se prin încăpere, iar cu cel albastru îşi pironea mama.

– O cucoană tot cucoană rămâne. În palat e atâta avere şi să părăduieşte de pomană, ea ar şti s-o folosească.

– Mie de ce nu vrei să-mi dai nimic din vechiturile alea? Slavă Domnului, o să ajungă şi pentru cumnata mea.

– Alea sunt ale lui Jędruś, ştii şi tu că totul e al lui Jędruś. Când a cumpărat, tata voia să facă hambar în palat şi să vândă mobila, da' s-a socotit cu Jędruś şi acuma palatul şi tot ce e în ele, e numai al lui. Eu nu pot să-ţi dau nimic, nu pot. Începu să nege cu gesturi energice posibilitatea de a-i da ceva, deoarece Józia o ţinea una şi bună.

– Nu te teme, mamă, o să-i rămână totul lui Jędruś, că numai el e copilul dumitale, numai el are nevoie, numai la el vă gândiţi şi numai pentru el strângeţi.

– Tu ai vrea să iei singură totul, da' nu te mai saturi; lăcomia asta nu-i a bună, o să te bată Dumnezeu, ai să vezi...

– Lasă prevestirile astea pentru altădată, acum dă-mi ceva să mănânc, că am plecat de acasă înainte de cafea.

Bătrâna o privi în silă şi se duse la bucătărie.

Józia şedea nemişcată pe canapea, de supărare începu să-şi muşte mănuşile şi să tragă de ele. Se gândea intens cum să împiedice această căsătorie care putea să-i strice cele mai tainice planuri şi cele mai înflăcărate visuri. Nu voia ca Andrzej să se căsătorească, fiindcă se şi vedea în viitor stăpână pe întreaga avere. Îşi vorbise fratele de rău în toate familiile cu fete de

măritat cu ajutorul Osieckăi, care era cea mai bună prietenă şi confidentă a ei. În primăvară se bucurase nespus când Janka refuzase cererea lui Andrzej, iar când aflase că plecase de la Bukowiec şi se angajase la teatru, nu-şi mai încăpuse în piele de fericire; ori de câte ori se ivea prilejul, compătimitoare sau cu milă, vorbea atunci cu Andrzej despre ea. Iarăşi îmi aţine calea! gândi, îngenunche pe canapea, se sprijini cu un cot de prichiciul ferestrei şi se adânci în truda chinuitoare a gândurilor, căutând mijloacele potrivite pentru a zădărnici această căsătorie. Privea amurgul roşietic, plin de reflexe arămii, de jarişti de lumină cernută, de fâşii violete şi de larma zilei ce se sfârşea, care se împrăştia deasupra pământului, cuprindea câmpurile, acoperea tufişurile scunde şi trunchiurile plopilor, revărsând în încăpere o tulbureală cenuşie, subţiată de lucirile ce se stingeau în ramele aurite ale icoanelor. N-am să mă las! şopti cu pumnii încleştaţi. N-am să mă las! şi sufletul ei lacom şi îndârjit se încrâncenă de furie. Ochiul galben începu să tremure nervos şi să scapere scântei, iar cel albastru lumina rece, ameninţător. O ura pe Jania cu toată puterea firii ei nestăpânite de ţărancă, aşa cum ura tot ce era frumos şi superior.

Servitoarea aduse cafeaua şi o lampă aprinsă, deoarece în încăpere se făcuse întuneric.

Józia plecă de la fereastră, îşi puse ochelarii albăstrui pe nas, ca să-şi ascundă ochii, şi începu să se plimbe prin cameră cu mâinile încrucişate pe umeri.

– Irenka a mai scris? o întrebă mama ei, turnând cafeaua dintr-un ibric.

– A scris, vă trimite sărutări. O să vină la Crăciun. Îndrumătoarea a adăugat şi ea câteva cuvinte, spune că Irenka învaţă foarte bine, răspunse Józia în grabă, aşezându-se la masă, înduioşată de amintirea fiicei care învăţa la şcoala călugăriţelor Sacre'-coeur de la Lwów. Se înveseli şi uită de toate, povestind numeroase amănunte despre copiii ei, deoarece mai avea şi un băiat la un pension aristocratic de la Viena. Copiii erau mândria ei, visurile şi mângâierea ei, pentru că altfel se simţea mereu

nenorocită; originea ei, de care se ruşina, o împovărase cu un jug greu pentru toată viaţa. Era mândră, răzbunătoare, invidioasă şi lacomă. Cu toată averea impunătoare, ştia că lumea din jur, adică toată nobilimea aşezată aici din moşi-strămoşi, o tratează ca pe fiica unui fost cârciumar şi cioban, şi asta o durea profund. Se simţea înjosită până şi de soţul ei, un vechil cu care părinţii o căsătoriseră pe vremea când bătrânul Grzesikiewicz făcea negoţ, deoarece cu toate hainele în care-l siliseră să se îmbrace, rămăsese un vechil simplu şi necioplit care abia izbutea să scrie şi să citească.

– Andrzej ştie că Orłowska a fost la Varşovia patru luni de zile? întrebă într-un târziu cu un plan anume.

– Păi cum să nu ştie, că astă vară s-a dus de vreo zece ori acolo.

– La ea? se prefăcu mirată Józia, pentru că ştia totul foarte bine.

– Asta n-o mai ştiu, că nu mi-a zâs, nu mi-a zis, se corijă îndată, da' socotesc că la ea.

– Nu mai încape îndoială. Mamă, dumneata ştii ce-a făcut ea la Varşovia?

– Jędruś zicea că învaţă.

Józia izbucni într-un râs nestăpânit şi hohoti îndelung, până când faţa-i roşie, cu toată pudra, se acoperi cu pete vineţii.

– Mamă, dumneata prea le crezi pe toate, dacă ţi-ar spune Jędruś că Orłowska a plecat în lună, dumneata l-ai crede.

– Şi de ce nu? Ce rost ar avea să mă mintă Jędrus pe mine?

– Ce rost ar avea?... Pur şi simplu i-a fost ruşine să-ţi spună că domnişoara Janina, cucoană adevărată, şlahciancă educată, a fost comediantă.

– Comediantă? întrebă bătrâna neînţelegând prea bine.

– Da! Ca cele pe care le-ai văzut dumneata la Miechów mergând pe cai şi dându-se peste cap; ţii minte, alea care umblau numai în cămăşuţă.

– Doamne, Maică Precestă! ce tot vorbeşti, Józia? exclamă frângându-şi mâinile într-un gest tragic. Se opri înaintea fiicei, privind-o îngrozită, cu milă şi tristeţe.

– Ăsta-i adevărul, întreabă-l şi pe Andrzej, întreabă pe cine vrei. Cei de la gară ştiu cel mai bine, dealtfel ca şi toţi ceilalţi.

– Nu se poate, nu cred, ce să caute ea la nişte comedianţi? Tată are, bani are, e o femeie cumsecade, nu, nu! Se împotrivi cu energie şi îşi recăpătă repede încrederea zdruncinată pentru o clipă. O domnişoară ca ea să se ducă să se maimuţărească, la ce bun? întrebă neputând să priceapă.

– E, s-a vorbit în fel şi chip. Dacă era o domnişoară atât de cumsecade, apoi se căsătorea cu Jędruś, atunci când a avut prilejul, dar ea n-a vrut... a fugit imediat de acasă. Dumneata ştii bine ce-a făcut Orłowski, să înnebunească de ruşine nu alta.

– Asta aşa-i... dar de ce să plece la comedianţi? se miră bătrâna şi un val de învoială şi amărăciune îi umplu iarăşi inima.

– Probabil că n-a putut să-l ia pe Jędruś şi a trebuit să fugă de acasă, se spune chiar că Orłowski ar fi gonit-o!... şopti Józia semnificativ, fără să se uite la mama ei, care o ascultă înspăimântată.

– Taci din gură, Józia, te mai aude careva, se uită instinctiv la uşă şi la ferestre.

– Nu mai repet ce vorbeşte şi ştie toată lumea, dar când era acasă, umbla singură prin pădure, tot singură se ducea la Kielce... Aşa trebuie să se poarte o fată cuminte? Nici o casă care se respectă nu i-ar fi deschis uşa. Iar la teatru ce-a făcut? De ce s-a otrăvit?... Abia mai trăia când a adus-o bătrânul la Bukowiec, a fost şi la spital, s-a scris şi în ziare.

– A fost la spital! s-a otrăvit, s-a scris şi în ziare? repetă bătrâna cu buzele arse, tremurătoare, şi boabele lacrimilor şiroiră pe caftanul vătuit.

– Ştie toată lumea. Nimeni nu ştie de ce s-a otrăvit, dar nu-i prea greu de ghicit, o, nu e greu deloc... continuă Józia cu glas şoptit, pătrunzător, şi un zâmbet răutăcios îi dezveli dinţii ascuţiţi ca de câine.

– Nu, nu!... protestă bătrâna din nou. Du-te şi lasă-mă, du-te. Nu-mi aduci nici o mângâiere niciodată, numai supărare şi lacrimi, ca necuratul.

– Spun întotdeauna numai adevărul, o să te convingi şi dumneata, răspunse cu asprime. Se ridică de la masă, îşi puse pălărioara verde cu pană albă, se înveli cu burnuzul lung şi vru să-i sărute mâna la plecare, dar bătrâna se feri grăbită. Józia dădu din cap cu dispreţ şi ieşi.

Grzesikiewiczowa rămase locului, neputând să-şi alunge părerea de rău şi obida. Se înfioră de teamă, deoarece fericirea la care se gândea de atâta amar de vreme ameninţa să se năruie. Janka! Janka, pe care atâta şi-o dorea de noră, să fie ea aşa... Şlahcianca asta, pe care Jędruś al ei o iubea atât de mult... Nu, nu... nu poate fi adevărat. Ar şti şi Jędruś care e atât de deştept şi de învăţat... Aşa-i, cu siguranţă că nu-i adevărat ce spunea Józia, se convingea singură. Mai mult ca sigur că nu-i adevărat. A, căţeaua, nu poate fără să muşte, şopti înfuriată, uitându-se pe fereastră în urma fiicei, la brecul care înconjura rondul şi dispărea sub arcada porţii impunătoare. Se mai linişti puţin, dar în adâncul inimii foiau îndoielile şi dorea să nu fie nimic adevărat; mintea ei simplă de ţărancă nu putea pricepe, nu putea concepe nici cel puţin existenţa pricinilor care puteau să hotărască o femeie, cum era Janka, să se angajeze la teatru şi să facă toate cele de care o acuza Józia; în acelaşi timp însă, bănuielile o sfredeleau dureros. Se zbuciumă îndelung din cauza acestor întrebări şi nemaiavând răbdare să-l aştepte pe Jędruś, se duse în curte.

Glasul ei subţire, arţăgos, se auzea până în clădirea în care locuia; ţipă la argaţi, la fetele din casă, la femeile care mulgeau vacile. Se duse peste tot: la porci, la ieslele cailor, la oi, la găini şi la gâşte; controlă lacătele de la hambar şi de la şuri, răbufnind mânioasă pretutindeni.

Se duse şi la gropile de cartofi, unde oamenii sfârşeau treaba pe întuneric, pentru că auzi glasul puternic al fiului certându-l pe

Bartek care sta cu şapca în mână şi încerca să-i explice, plângător.

– Ce-ai făcut, neisprăvitule? Nu ţi-am spus clar, nu ţi-am explicat de câteva ori că scrisoarea albastră trebuie s-o pui la tren, iar pe cea albă s-o dai şefului de gară?...

– Boierule, au fost două scrisori, una albă şi una albastră. Ţân minte ce mi-aţi poruncit, a albastră la tren şi a albă la domnu' şef.

– Şi de ce n-ai făcut aşa? întrebă Andrzej mai blând, văzând-o pe bătrână care se apropia.

– Am uitat. Am plecat şi-am ţânut minte până când am ajuns în pădure, a albă la domnu' şef, a albastră la tren; da' în pădure nu ştiu zău ce mi-a venit că a albastră s-a mutat în cap acolo unde sta a albă şi n-am ştiut deloc care şi unde s-o dau. Şi când am ajuns la gară, mi-am zâs că a albastră e la şefu' şi a albă la tren. Eu, stăpâne, am ţânut bine minte, da' la marginea pădurii croncăneau neşte ciori, am dat cu blungări în ele şi-am plecat, zâcând mereu în gând: a albastră la tren şi a albă la domnu' şef; da-n pădure m-a luat cu ameţală şi-am crezut că a alba, adică a albastră, la tren, da, a albastră, adică a albă, la şefu'. Şi la gară... iartă-mă, boierule, da' până la pădure m-am gândit: a albă, a albă, a albă... şefu', şefu'...

– Du-te dracului! Du şargul la grajd! Răspuns ai adus?

– L-am dat cocoanei.

– Hai, mişcă! strigă, dându-i calul care sta liniştit lângă el.

– Boierule, îngăimă Bartek printre lacrimi. Am zâs bine până la pădure: a albă, a albă, păi, a albă...

– Cară-te, idiotule! Ţesală calul şi pune o pătură pe el. Bartek pieri în întuneric, ţinând calul de frâu, scărpinându-se în cap şi bodogănind:

– Isuse numa' blăstămatele alea sunt de vină, pe care le-am gonit cu blungări. Că până la pădure am tot zâs: a albă, a albă, în pădure, sau a albastră, sau a albă... Doamne sfinte, altfel nu poate fi, m-au prostit blăstămatele alea.

Andrzej dădu ultimele dispoziţii şi se întoarse acasă cu mama lui. Bătrâna îi spuse încet, uitându-se la el:

– A venit o scrisoare de la domnişoara Orłowska.

– Aha, mi-a spus idiotul ăla de Bartek. Grăbi pasul cuprins de nerăbdare.

– Jędrus, stai mai încet, că nu pot să mă ţin de tine, nu mai pot să răsuflu. Îşi încetini mersul, îşi luă mama de braţ şi o conduse cu grijă.

– Adineaori a plecat Józia, începu bătrâna, neştiind cum să-i spună ce-i povestise fiica. Se uita mereu la el, dar sfiala şi dragostea de mamă îi închideau gura.

– Se mai duce la Varşovia, nu ţi-a spus?

– Nu, dar mi-a spus o mulţime de lucruri despre domnişoara Janina, îngână cu glasul tremurător.

– Las-o baltă, mamă, o cunosc prea bine pe Józia şi ştiu ce putea să-ţi spună. Ştiu că din biata domnişoară Orłowska n-a mai rămas nici o bucăţică neîmproşcată cu noroi. O cunosc prea bine pe scorpia asta!

Bătrâna răsuflă uşurată, pentru că dacă el ştie totul şi vrea să se însoare cu Janka, înseamnă că ce-i spusese Józia şi ce o îndemnase să ghicească nu era adevărat; se bucură atât de mult, încât începu să se plângă de Józia.

– E atât de lacomă, de mai mare ruşinea. Ar lua tot şi râde mereu de mine.

– Îi place să ia, săptămâna trecută a fost pe la palat şi mi-a cerut două sfeşnice de bronz. N-am vrut să i le dau, dar le-a luat când a plecat, ascunzându-le sub mantie. Nu-i nimic, dar dumneata ar trebui să n-o mai laşi să intre în palat când nu sunt eu acolo. E înspăimântătoare, se ceartă cu toată lumea, toţi se tem de ea, fiindcă dacă pune ochii pe cineva, apoi vinovat sau nu, nu mai scapă de gura ei; acasă la ei e un adevărat iad, bietul Ignacy nu mai ştie unde-i este capul.

Intrară în casă.

Desfăcu plicul înfrigurat şi parcurse scrisoarea cu privirile; un val de sânge îi rumeni de bucurie faţa deschisă cu trăsături regulate, cioplite parcă, încadrate de ciuful cânepiu. Începu să se tragă şi să-şi muşte mustaţa, citi scrisoarea de câteva ori.

– Jędruś, citeşte tare, vreau să aflu şi eu ce scrie, îl rugă bătrâna, atingând scrisoarea cu delicateţe.

Îi făcu pe plac şi citi. Mama se înveseli de-a binelea. Toate bănuielile şi îndoielile se topiră ca zăpada sub căldura soarelui de primăvară, bucuria îi umplu inima şi fericirea îi strălumină faţa albă, palidă ca ceara.

– Mi se pare că acum ai să te însori cu ea, şi e timpul, Jędruś, e timpul! oftă.

– Numai să mă vrea, că de-nsurat, dragă mamă, mă-nsor eu cât ai zice peşte. Şi o siguranţă plină de bucurie îi umplu sufletul de mulţumire dulce. O să ai noră, mamă, asta-i.

– Şi nepoţei, Jędruś?

– O să fie şi nepoţei! o încredinţă râzând şi sărutându-i mâinile.

Mama îi strânse capul la piept.

– Sunt femeie bătrână şi-mi trebuie neapărat nepoţei, neapărat copiii tăi, Jędruś, pentru că ai Józiei parcă nu sunt ai noştri, nu mă înţeleg cu ei, parcă sunt nişte străini.

Jędruś începu să depene planuri de viitor şi vorbi atât de mult, încât bătrâna nu mai putea de bucurie, fiindcă nu se sătura niciodată de el. Îşi petrecea tot timpul în afara casei, prins cu treburile gospodăriei, îşi vedea părinţii numai când mânca, schimba câteva cuvinte cu ei şi dispărea. Acum însă, în loc să se ducă în camera lui sau la Witów, unde-şi petrecea adesea seara, rămase cu mama lui, povestindu-i înduioşat despre Janka şi despre viitor. Îşi duse mâna la piept, acolo unde odihnea scrisoarea Jankăi, făcu câţiva paşi, se aşeză şi îşi sprijini capul de colţul mesei, urzindu-şi pânza minunată a visurilor.

Bătrâna şedea în fotoliul ei vechi şi rupt şi împletea la ciorap; din când în când se apleca asupra lui, ca să găsească vreun ochete scăpat, îşi înălţa privirile la Andrzej şi-l asculta, împărtăşindu-i fericirea. Îi întrerupse huruitul briştii.

– A venit tata.

Un argat îl aduse pe bătrân până în camera vecină, unde dormea de obicei, şi care servea în acelaşi timp şi de sufragerie; era atât de beat, încât abia îşi mai târa picioarele. Bătrânul se prăbuşi într-un fotoliu adânc, răsuflând greu, scrâşni din dinţi, lovi rezemătoarea cu mâna şi gemu:

– A, cum mă mai junghie, blestematul, mâine o să plouă... au, cum mă junghie!... Ai spus să acopere gropile de cartofi?

– Le-am acoperit pe toate.

– Eu am fost la pădure, au venit o mulţime de oameni după lemne. A... parcă mă găureşte cu sfredelul, aşa mă dor oasele. Mamă, dă-mi nişte rachiu să înec câinele ăsta blestemat care mă muşcă, pe viul Dumnezeu!

– Cred că l-ai înecat destul în pădure, tată, rosti Andrzej cu amărăciune.

– Taci cuminte, băiatule. Taci! Uite cum a fost: am simţit că mă înţeapă ceva la un picior şi l-am trimes pe Walek după rachiu; de câte ori mă înţepa, turnam câte un pahar peste viermele ăsta câinos, până când au început să mă doară amândouă picioarele. Jędruś, am vândut parcela aia putredă! strigă de bucurie, frecându-şi un genunchi.

– Tată, te-am rugat să n-o vinzi, iar ai înşelat pe cineva.

– Taci, băiatule, am luat bani ca pentru una bună. He, he! Neamţul credea că mă păcăleşte el pe mine, da' l-am păcălit eu pe el! a, şvabii dracului! Mamă, adu rachiu, că mă junghie, începu să scrâşnească din dinţi, capul îi căzu pe spătarul fotoliului şi faţa i se învineţi deodată, acoperindu-se de sudoare; se strâmba groaznic şi îşi rostogolea ochii în orbite. Mamă, adu votcă! gemu.

– Păi cum, vrei să bei toată împărăţia cerului? Nu ţi-a spus doctorul să nu mai bei, nici votcă şi nici alte otrăvuri? Ai băut atâta, că nu-ţi mai dau nici o picătură.

– Adu votcă, mamă, când îţi spun, că pe viul Dumnezeu... izbi cu pumnul în masă de săriră paharele şi farfuriile, scrâşni apoi şi se încordă icnind.

– Nu-i da, mamă! strigă Andrzej, văzând că bătrâna îşi sterge lacrimile şi caută cheile de la cămară. Dacă tata nu vrea să se îngrijească de sănătatea lui, trebuie să ne îngrijim noi.

– Deştept mai eşti, feciorule, nevoie mare! Mâine o să mă mut la Józia, dacă voi... o să-mi dea atâta votcă, da, câtă o să pot bea. O să afle şi ea cine sunt eu, mormăia tot mai învălmăşit. Eu sunt boier mare. Şi moşier sunt.!... trebuie să mă ascultaţi!... ticăloşilor... să mă ascultaţi, că vă gonesc în cele patru vânturi!... pe viul Dumnezeu!... Adu votcă, mamă!... Jędrek!... ei, Jędrek!... să nu te legi de mine, că... scrâşni din dinţi, bălmăji ceva somnoros şi adormi.

Andrzej îl culcă în pat. Servitoarea vru să-i scoată ghetele pline de noroi, dar da din picioare şi striga prin somn, aşa că-l lăsă în pace.

De câţiva ani se culca mereu îmbrăcat, pentru că se îmbăta în fiecare seară. Toată ziua nu punea un strop de votcă în gură, dar seara la cină musai să se îmbete.

Cu toată deşteptăciunea lui, bătrânul rămăsese un ţăran necioplit în înţelesul rău al cuvântului şi nimic nu fusese în stare să-l schimbe. Mai demult, când avea de-a face cu oamenii, se străduia să-şi ascundă defectele, dar în ultimii ani, de când Andrzej începuse să se ocupe de treburile moşiei, nu se mai ferea deloc. Bea cu ţăranii prin cârciumi şi-i înşela, pentru că asta-i făcea mare plăcere; râdea sfidător de toţi şi de toate, încrezător în puterea averii lui, care creştea de la un an la altul, pentru că nu cheltuiau nici jumătate din venituri.

Andrzej plecă în curând la locuinţa lui de la conac. O pace netulburată se lăsă peste lume, zgomotele încetară şi toată casa sc

cufundă în somn, doar câinii mai lătrau pe undeva prin sat şi moara unuia surd. Noaptea se scurse îndelung. Andrzej se plimbă prin camera lui până spre dimineaţă, gândindu-se la viitor şi la întâlnirea de a doua zi, când avea s-o vadă pe Janka. Era hotărât să-i ceară din nou mâna cât de curând.

VII

Józia se întoarse acasă într-o dispoziţie excelentă. Locuiau doar la vreo patru verste[1], la Ługi, o sfoară de moşie arendată de tatăl ei, fiindcă bătrânul nu le da nimic copiilor pe degeaba. Józiei îi dăduse destul de ieftin Ługi, o moşioară de vreo cinci sute de fălcii, iar lui Andrzej îi plătea salariu pentru că preluase administrarea întregii averi.

Conacul de la Ługi era mare şi aranjat cu un lux foarte simplu, uimind prin eleganţa lui. Slujitorii, nu prea mulţi, erau bine instruiţi şi îşi îndeplineau îndatoririle cu sfinţenie, cum se întâmplă arareori pe la conacele noastre. Józia îi ţinea pe toţi cu o mână de fier. Soţul, pisălogit şi tiranizat, asculta orbeşte, îndeplinindu-i toate dispoziţiile în tăcere; era doar vechilul propriei soţii care se pricepea atât de bine la gospodărie, încât până şi vecinii îi cereau sfatul şi ajutorul.

Trase brecul în faţa casei luminate numai într-o aripă, aruncă hăţurile vizitiului şi prin antreul rezemat pe stâlpi uriaşi, acoperiţi de viţă sălbatică, intră în anticamera spaţioasă. Lacheul, îmbrăcat într-o livrea gălbuie cu negru, se repezi în întâmpinarea ei.

– Boierul e acasă? îl întrebă, dându-i burnuzul şi pălăria.

– Boierul e încă prin curte, răspunse proţăpindu-se solemn.

Se duse în camera ale cărei ferestre dădeau în grădină. La masa rotundă, luminată de o lampă agăţată de tavan, şedea o femeie de vreo patruzeci şi ceva de ani, măruntă, cu faţa prelungă şi ochii negri, pătrunzători, înconjurată de ziare şi cărţi.

---

[1] *Verstă*, veche unitate de lungime egală cu 1,0668 km.

– Fifi, spune să servească cina, că sunt flămândă, mămuca mi-a dat o cafea atât de scârboasă, că mi s-a făcut rău, începu Józia aşezându-se într-un balansoar; se legăna destul de tare. Ce, iar citeşti prostii?

Fifi, o bătrână învăţătoare, confidenta ei şi obiectul asupra căruia îşi descărca nu o dată nervii, împături în grabă foiletoanele abia tăiate şi se ridică.

– Du-te repede şi vezi să nu-ţi pierzi piciorul pe drum! îi spuse cu răutate, deoarece Fifi şchiopăta şi se lăsa mult într-o parte când mergea.

Sună. Lacheul intră şi se opri lângă uşă aşteptând.

– Du-te în curte, caută-l pe boier şi spune-i că-l rog să vină aici.

Lacheul dispăru fără zgomot, iar ea începu să se legene din nou în balansoar şi să mediteze cum să împiedice căsătoria Jaŋkăi cu Andrzej.

După o jumătate de oră, lacheul reveni şi-i spuse înclinându-se uşor:

– Boierul întreabă dacă poate să vie aşa cum a fost în curte.

– Nu! îşi încruntă sprâncenele mânioasă şi ochiul îi sticli. Necioplitul! şopti dispreţuitoare. Îşi silea soţul, când venea seara de la treburi, să se spele şi să se schimbe pentru masă.

– Ce-i cu cina? o întrebă scurt pe domnişoara Fifi care se întoarse.

– E gata numaidecât. Am terminat *Castelul vechi*, un lucru minunat, spuse Fifi cu accent franţuzesc puternic. După masă avem lecţie? întrebă repede, înfricoşată de încruntarea stăpânei.

– Avem! şi se legănă mai departe, fără să se uite la Fifi care scoase cărţile şi caietele şi făcu nişte însemnări cu creionul roşu. Józia învăţa franţuzeşte în mare secret şi era atât de perseverentă, făcea progrese atât de mari, încât Fifina era pur şi simplu uimită. Nu ştia nimeni, nici măcar soţul ei, că Józia învăţa franţuzeşte. Se hotărâse să înveţe, fiindcă la balul dat de preşedinte, una dintre doamne îi vorbise în această limbă şi se mirase răutăcioasă că mai există femei în Polonia care nu ştiu franţuzeşte. Józia

turbase de furie neputincioasă şi se hotărâse să înveţe. Îi venea foarte greu, dar învingea dificultăţile prin voinţă, prin înflăcărarea cu care se apucase să înveţe şi cu care făcea orice lucru. Ambiţia neistovită o împingea mereu înainte. Ura toate aceste cucoane în compania cărora trăia, râdea de ele, le înţepa cu sarcasm, dar îşi dorea să le întreacă pe toate prin lux, să le umilească şi să le întunece. Acasă se mulţumea cu te miri ce, bucătăria nu era cu mult mai bună decât cea ţărănească, îmbrăcămintea era întoarsă şi transformată de câteva ori, cafeaua din mazăre sau secară prăjită, numai să economisească şi să aibă bani pentru educaţia costisitoare a copiilor în străinătate, pentru haine luxoase, pentru lacheii care leneveau toată ziua în anticameră, pentru trăsurile şi caii cei mai frumoşi din împrejurimi şi pentru primirile fastuoase pe care le organiza de două ori pe an, invitând pe toţi vecinii mai apropiaţi sau mai depărtaţi. Atunci totul era din belşug.

Józia se ridică şi plecă împreună cu Fifina.

În sufragerie o aştepta soţul, un bărbat cu faţa blajină, înalt, puţin adus de spate de muncă, discutând cu un tânăr, fecior de oameni cu stare din ţinutul Cracoviei, vânător şi gospodar pasionat, care făcea practica agricolă la Ługi.

– Domnule Zygmunt, am fost rugată să-ţi trimit salutări.

– Pot să ştiu şi eu cine îşi aduce aminte de mine? întrebă Zygmunt întorcându-şi spre ea faţa frumoasă, aristocratică, bronzată de soare.

– Ghiceşte.

– Nu ghicesc, ce mai, nu pot să ghicesc, dar de la o femeie, nu-i aşa?

– O, da, şi încă de la o femeie foarte frumoasă. Îşi puse ochelarii, pentru că ochiul galben începu să i se zbată nervos la amintirea acelei frumuseţi.

– Cunosc o singură femeie foarte frumoasă, pe verişoara mea, Jadzia Witowska, dar nu mă poate suferi şi mă crede un sălbatic; nu e ea, nu-i aşa?

– Ba ea e. Am întâlnit-o în drum spre casă.

– Nu mi-aş fi închipuit niciodată că-şi aduce aminte de mine.

– Firește, mi-a spus-o în lipsă de altceva, așa că nu te bucura prea mult. Trebuia să spună și ea ceva și cum nu avem nimic comun...

– Mulțumesc, mulțumesc doamnă, m-ați adus la realitate, cu toate că pot să vă asigur că încă nu hălăduiam prin norii visurilor, o, nu, râse Zygmunt cam forțat; stinghereala îi răsuna în glas.

– Fifi! arătă cu un gest aspru spre Zygmunt și farfurii. Șchiopătând și legănându-se, Fifi îi puse mâncarea dinainte. Zygmunt avea biftec, coniac și bere, iar ei se mulțumeau cu ceai, mezeluri și ce mai rămăsese din friptura de la prânz.

– Sfecla?...

– Am terminat-o. Mâine începem s-o transportăm la fabrica de zahăr, răspunse soțul încet.

– Să micșorezi plata muncitorilor cu zece groși pe zi.

Zygmunt privi revoltat la ea, iar soțul nu spuse nimic, mulțumindu-se să se uite în pahar, iar Fifi râse uscat. Se așternu o liniște îndelungă, dar nimeni nu îndrăzni să protesteze deocamdată.

– Le-am promis să le plătim mai mult, eu însumi i-am asigurat.... începu Zygmunt destul de energic.

– O să le plătim totuși mai puțin. Când am început să scoatem sfeclă, era lapoviță și frig, așa că era mai greu să facem rost de oameni, dar acum, când s-a îndreptat vremea, n-are sens să le mai plătim atâta.

– Le-am promis, îngână soțul abia auzit.

– O să le plătim mai puțin. Se mișcă iritată pe scaun.

– N-o să fie mulțumiți deloc, o să se plângă și o să ne vorbească peste tot că exploatăm niște oameni sărmani.

Józia notă repede ceva în carnețel, făcu socoteala și trase linie.

– Asta nu înseamnă nimic, și așa nu ne cruță nimeni. Răspunse apăsat, ascunse carnețelul, sfârși de mâncat, dădu din cap spre Zygmunt, își luă soțul și plecară în birou, unde zăboviră vreo două ore, socotind mâna de lucru și făcând însemnări. Într-un

târziu, reveni în camera de pe colţ, unde Fifina aţipise în balansoar aşteptând-o.

– Dragă Fifi, n-ai decât să te aşezi pe divan, te rog să nu mai dormi în fotoliul în care stau eu, asta nu suport, o certă cu asprime. Franţuzoaica începu să se dezvinovăţească plângător. Eşti o gâscă proastă, urmă Józia, când faci ceva rău, trebuie să ai curajul să suporţi urmările, nu să te fofilezi ca un copil. Hai să începem lecţia.

Lecţia dură multă vreme. Józia traducea cu o răbdare ieşită din comun în limba polonă o istorioară şi îndura observaţiile usturătoare, formulate pe un ton dispreţuitor de Fifina, care măcar în acest fel se revanşa pentru umilinţele şi nedreptăţile ei. Józia se înfuria adesea şi arunca în ea cartea şi caietul, dar se liniştea repede, îşi cerea scuze şi nu uita să i-o plătească în curând cu vârf şi îndesat. Cu toate astea, se împăcau de minune, căci se completau reciproc şi aveau nevoie una de alta.

A doua zi, imediat după prânz, Józia porunci să se înhame caii la brec şi plecă la Osiecka; îşi făcuse un plan în legătură cu Janka, pentru înfăptuirea căruia avea nevoie de Osiecka, o veche şi bună prietenă.

Osiecka locuia lângă calea ferată, la vreo două verste de Bukowiec, unde avea câteva zeci de hectare înconjurate de pădure, pe care le cumpărase de la Grzesikiewicz. Le administra destul de prost, dar nu trăia din pământ, ci din procente. Aici, la Zacisze, cum se numea aşezarea, îşi construise o vilă foarte elegantă, cu etaj, înconjurată din trei părţi cu verandă. De la ferestrele din faţă avea o priveliştе întinsă, deoarece pământul ei se aşternea ca o fâşie lungă până dincolo de calea ferată, spre care ducea o alee chenăruită de patru rânduri de mesteceni şi brazi. Pădurea se înălţa din trei părţi, încercuind cu o ramă verde această dâlmă de pământ pietros.

Józia o găsi pe prietena ei în salonaş, într-un moment de criză pricinuită de rememorarea soţului de sfântă amintire. Îl află şi pe Świerkoski care venea aici în fiecare zi. Şedea îndoit de mijloc şi privea indiferent la Osiecka scuturată de plâns şi la Zosia care

cosea flori roşii pe o etamină violetă. Amis zăcea lângă el, scâncind încet, ţinându-i parcă isonul Osieckăi care, când o văzu intrând, îşi şterse lacrimile şi se ridică repede ieşindu-i în întâmpinare.

– O, îmi cer scuze, se pare că întrerup o scenă de familie, spuse Józia, învăluindu-i fără să vrea cu privirea pe Świerkoski şi pe Zosia.

– Nu, nici vorbă, doamnă, îţi sunt foarte recunoscătoare pentru vizită. Strânse mâna Józiei, uitându-se iscoditor la faţa-i mobilă.

– Doamnă, dă-mi voie să fac prezentările, domnul Świerkoski, un prieten cumsecade, care nu uită două femei singure, ca noi.

Świerkoski se înclină apatic.

– Dragă vecină, am o treabă cu dumneata, aşa că dacă vrei să-mi acorzi câteva minute...

– Stimată doamnă, sunt într-adevăr bucuroasă, te rog să mă crezi, că dumneata ai o treabă cu mine, pe amintirea soţului meu; e, dacă-ţi spun că sunt bucuroasă, apoi nu mai încape îndoială, adăugă mai apăsat, rotindu-şi privirile prin încăpere.

Józia zâmbi răutăcioasă; se duseră numaidecât în cealaltă parte a casei.

Świerkoski se aşeză mai aproape de Zosia, în timp ce câinele alerga în jurul ei, apucându-i etamina cu dinţii. Fata îl mângâie şi întrebă fără să-şi ridice ochii:

– Amis îl cheamă, nu-i aşa?

– Da.

– Te însoţeşte totdeauna?

– Da.

– Ce căţel bun, ce frumos şi deştept e! spuse, gâdilându-l mângâietoare.

Amis sărea şi lătra de bucurie. Ochii lui Świerkoski scânteiară, bägă mâna în sân şi rosti încet:

– Amis!

Câinele se repezi în mijlocul camerei, se ridică în două labe şi se apropie de el. Świerkoski scoase o bucată de zahăr din

buzunar, i-o puse pe bot şi se ridică, plesni din curea pe lângă urechile lui şi comandă:

– Amis, înainte marş! rata ta ta ta! rata ta ta ta! strigă imitând răpăitul tobei şi bătând tactul cu piciorul. Câinele mărşăluia ţeapăn în jurul camerei cu zahărul pe bot şi cu limba scoasă, în vreme ce el plesnea din bici şi bătea măsura.

Zosia lăsă lucrul şi începu să se uite cu admiraţie la această scenă.

– Rata ta ta ta ta ta! foc! şi-l lovi cu biciul peste grumaz. Amis se dădu de-a berbeleacul, prinse zahărul în aer şi fugi sub fotoliul în care sta Zosia.

– Ce frumos, dumneata l-ai învăţat?

– Da.

– Ştie mai multe figuri, nu?

– Ţi-arăt îndată, domnişoară. Amis! Câinele veni în silă, se linse pe bot şi-l privi ascultător. Amis, băiatule, vezi să nu-ţi faci stăpânul de ruşine, îi şopti la ureche şi-l mângâie. Ei, Amis! pisica! pisica! pisica!... Câinele se întoarse şi începu să sară prin cameră, prefăcându-se că fuge cu înverşunare după pisică; sărea peste scaune şi peste mese, lătra îndârjit şi alerga în cerc. Zosia râdea în hohote, iar Świerkoski, când câinele fugea cât putea de repede, scoase revolverul şi trase în oberlihtul deschis. Amis se prăbuşi ca mort la mijlocul încăperii.

Zosia, înspăimântată de bubuitură, se ridică şi se duse repede la Amis, convinsă că nu mai trăia.

– Câinele a murit, s-a dus, se văietă Świerkoski, aplecându-se deasupra lui. Câinele a murit, a murit!... îl călcă pe coadă, Amis se răsuci pe spinare, iar Świerkoski începu să-i dea ocol şi să imite lătratul câinilor, guiţatul porcilor, nechezatul cailor, behăitul oilor – şi toate atât de bine, încât Amis, deşi ştia cine se preface, nu se putea stăpâni să nu ciulească urechile şi să nu mârâie; apoi imită croncănitul ciorilor şi-l trase de păr, în sfârşit, se răsuci şi se apropie de câine aproape în patru labe, urlând surd, ca lupul. Ochii îi scânteiau animalic, faţa triunghiulară i se întunecă şi urlă până când toţi câinii din curte începură să

aulească jalnic; găinile cotcodăceau înfricoşate, iar gâştele încercau să zboare pe garduri. Zosia păli de spaimă.

Amis nu mai rezistă, zvâcni în sus şi se repezi la uşă, tremura tot, râcâia cu disperare şi urla surd, pentru că Świerkoski se uita la el cu ochii învălvoraţi, de lup, şuiera din bici şi urla tot mai avan; câinele fugi la uşă şi sări prin oberliht pe verandă, iar de acolo în curte.

Świerkoski se îndreptă, se şterse la ochi cu mâna tremurătoare, privi buimac la Zosia pe jumătate moartă de frică, apoi clătinându-se şi sprijinindu-se de mobilă, plecă fără o vorbă. Nici el nu mai ştia ce se petrece cu el.

Zosia se uită pe fereastră şi-l văzu bătându-şi câinele şi plecând amândoi pe aleea din faţa casei. Świerkoski, adus de spate, se legăna pe picioarele-i lungi, iar Amis se târa cu capul plecat în urma lui.

Nu-şi venise încă în fire după emoţia puternică pricinuită de urletele lui Świerkoski şi de faţa lui înspăimântătoare, când intrară Osiecka şi Józia.

– Domnul Świerkoski a plecat?

– Da, mai adineaori; mătuşă, dumneata n-ai auzit împuşcătura şi urletele?

– Ba am auzit, am auzit, răspunse într-o doară.

– Nu vă mai răpesc timpul, spuse Józia, o sărută pe Zosia şi plecă. Pe verandă Osiecka îi şopti la ureche:

– Doamnă, peste cel mult două săptămâni vei afla totul, chiar în clipa asta mă apuc să scriu la câteva prietene.

– Orłowska e prietenă cu cineva?

– Da, cu Zaleska, o cunoşti şi dumneata, o idioată îndrăgostită de muzică, râse cu voluptate de propria glumă. Aha, pricep. Franusia, să nu ieşi cu copilul afară, strigă la o doică grasă care apăru de după colţ cu un copil în braţe. E copilul sorei mele, s-a îmbolnăvit de tuse convulsivă şi l-a trimis la mine, ca să schimbe aerul, explică în grabă.

Işi strânseră mâinile şi Jozia plecă într-o dispoziţie excelentă. Şfichiuia caii tot mai des, deşi alergau nebuneşte pe drumeagul

îngust din pădure; brecul sărea ca o minge peste rădăcinile groase şi uneori se clătina atât de rău, încât vizitiul se apuca de capră cu amândouă mâinile, ca să nu cadă. Îi plăcea să gonească aşa, însemna că era mulţumită, deoarece când era supărată, mergea de obicei pe jos. Drumul înainta paralel cu calea ferată, prin dâlma îngustă de pădure se zărea terasamentul proaspăt. În faţa gării, la întretăierea drumului care ducea la Krosnowa, văzu şargii lui Andrzej; un zâmbet răutăcios îi alunecă peste buze, ochiul i se zbătu, biciui caii mai cu sârg, ca să n-o vadă, şi dispăru în pădure la cotitura drumului.

VIII

După scrisoarea de ieri, Andrzej se ducea pentru prima dată în vizită la Janka. Trebuia să se ducă spre seară, dar nu mai putuse să aştepte, pentru că ziua i se părea groaznic de lungă, iar mama lui îl îndemnase şi ea să nu mai amâne. Cu toată bucuria pe care avea să i-o aducă această clipă îndelung aşteptată, îl încercau neliniştea şi teama. Suferise atât de mult, încât acum se temea să se gândească şi să creadă că visurile lui aveau să se împlinească; în adâncul inimii îi stăruia siguranţa chinuitoare, pe care încerca s-o îndepărteze cu amintirea scrisorii, că trebuie să se întâmple ceva şi să-i despartă iarăşi. Se gândea cum avea să-l întâmpine, îşi muşca mustaţa, îşi încheia mănuşile care i se descheiau întruna şi pe măsură ce se apropia, îi spunea vizitiului să meargă tot mai încet; era atât de adâncit în gânduri, încât n-o văzu pe Józia tăindu-i drumul; îşi reveni abia când caii se smuciră brusc şi de la intrare cotiră în goană spre pădure. Se speriaseră de Zaleski care se antrena pe bicicletă în faţa staţiei. Vizitiul trase de hăţuri şi scoase caii dintre copaci, dar nu putu să-i oprească, fiindcă hăţurile se rupseră şi caii se năpustiră în grădiniţa impiegatului, sărind peste îngrăditura joasă din ţevi de fier. Vizitiul fu zvârlit de pe capră, iar Andrzej mai avu atâta prezenţă

de spirit cât să sară jos; brişca se desfăcu în bucăţi, iar caii intrară în rondul de molizi şi se opriră imediat.

În faţa staţiei se iscă larmă. Orłowski veni în fugă, în vreme ce Zaleski, alb ca varul şi descumpănit, încremenise lângă clădirea gării cu bicicleta lângă el.

Scoaseră caii din rond şi vizitiul, care nu păţise nimic, plecă acasă după altă brişcă. Andrzej avea doar palma zdrelită de o piatră, o înfăşură strâns cu batista, ca să oprească sângele, şi se salută liniştit cu Orłowski.

– E, nu-i nimic, se întâmplă, dar domnul Zaleski ar putea să se antreneze în altă parte, nu aici unde trag trăsurile; caii mei s-au speriat de strălucirea roţilor de la bicicletă şi au luat-o la fugă.

Zaleski începu să-şi ceară iertare.

– E, ajunge, s-a întâmplat şi gata.

– Nu, domnule Andrzej, nu ajunge; dacă dumneata vrei, poţi să-l ierţi pe Zaleski pentru rana dumitale, pentru brişca distrusă şi pentru spaima pe care ai tras-o; eu însă nu pot, fiindcă asta contravine instrucţiunilor; eu nu pot să închid ochii, o să scriu un raport despre cele întâmplate, deoarece conştiinţa nu-mi îngăduie să tac.

– Scrie, domnule, şi zece rapoarte tâmpite! strigă Zaleski enervat, încălecă pe bicicletă şi, furios, începu să pedaleze tot mai repede prin faţa staţiei.

– Am să scriu numai unul, pe Dumnezeul meu, că am să scriu! ţipă Orłowski. Pui în primejdie viaţa oamenilor, şi asta în timpul când trebuie să fii la serviciu. Domnule Babiński, domnule Stanisław! spuse intrând la telegraf. Scriem un raport.

Staś ascunse sub hârtii scrisoarea pe care i-o scria mamei şi îl urmă în silă pe Orłowski, dar acesta îşi aduse aminte că îl lăsase pe Grzesikiewicz în faţa gării şi se întoarse în fugă.

Staś adăugă în grabă:

„Am primit scrisoarea şi coşuleţul, mulţumesc din toată inima pentru cârnaţi, mi se pare că au fost cam săraţi, pentru că astăzi mi-e sete mereu. Chiar în clipa asta caii lui Grzesikiewicz, acela care-i face curte domnişoarei Orłowska, s-au speriat de bicicleta

lui Zaleski şi au luat-o la goană, brişca s-a făcut bucăţi, dar el n-a avut nimic. Bătrânul idiot vrea să scrie un raport împotriva lui Zaleski şi-l va scrie sigur, fiindcă era foarte furios. Dacă-l scrie, Zaleski va avea neplăceri mari, poate să fie chiar transferat; interesează-te dumneata peste câteva zile la direcţie. Unchiul o să ştie. Îţi trimit sticluţa pentru spirt camforat. Ieri am folosit ce mai rămăsese şi mi-a făcut foarte bine, am dormit adânc, toată noaptea, iar azi dimineaţă am avut limba curată. Mamă, întreabă-l, te rog, pe F lek ce poate să fie, că astăzi m-a durut glezna piciorului; dar atât de tare, încât abia mai puteam merge. Cârnaţi să nu-mi mai trimiţi, aş prefera vrăbioare sau nişte debreţini. Ţigările mi-ajung până duminică. Te sărut cu drag. Staś".

Abia apucă să ascundă scrisoarea în coşuleţ şi s-o expedieze mamei printr-un conductor, că Orłowski reveni la telegraf, deoarece personalul intra în staţie.

Grzesikiewicz urcă la etaj cu inima cât un purice. Mâna îl durea foarte rău şi încerca să-şi înăbuşe supărarea, dar când se văzu în salonaşul în care fusese refuzat cu câteva luni în urmă, uită de durere se aşeză la masă şi o aşteptă înfiorat pe Janka.

Deşi ştia că venise, Janka era destul de stânjenită. Se uită îndelung în oglindă, îşi netezi părul ciufulit, îşi aranjă cu mare grijă rochia, numai să amâne cât mai mult clipa revederii.

Când intră în sfârşit în salonaş, Grzesikiewicz se ridică abia stăpânindu-şi emoţia; era adânc impresionat de faţa ei palidă, de buzele ei foarte roşii şi de urmele vizibile ale bolii, care stăruiau în colţurile gurii şi cearcănele vinete de sub ochi.

Janka îi arătă scaunul cu un gest larg, puţin teatral.

– Îţi mulţumesc încă o dată că te-ai gândit la mine. Florile mi-au făcut o mare plăcere, spuse intuind că-l bucura cu aceste cuvinte.

– Domnişoară, ţi-aş fi recunoscător dacă mi-ai îngădui să-ţi trimit flori mai des, răspunse cu glas şoptit.

Îşi duse o mână la mustaţă, dar fără să vrea sâsâi de durere.

– Ce ai la mână? abia acum îi văzu mâna înfăşurată în batista pe care apăruseră pete de sânge.

– Un fleac; am sărit din brişcă şi m-am sprijinit cu mâna în pietriş.

– Mi-a povestit servitoarea, dar ea mi-a spus că, afară de brişcă, nimeni n-a păţit nimic.

– Nu-i decât o rană mică, o s-o dezinfectez şi n-o să mă mai doară.

Janka se duse repede după spirt şi cu toată împotrivirea lui, îi desfăcu batista. Janowa aduse un lighean cu apă, în care Andrzej îţi spălă mâna şi turnă spirt, peste rana din palmă; Janka îl bandajă cu o fâşie de pânză curată. Spirtul îl ustura atât de tare, încât păli şi broboane de sudoare îi acoperiră faţa; strânse din dinţi şi şopti cu greutate:

– Domnişoară, nu mă răsfăţa, nu mă obişnui cu prea mult bine, că sunt în stare să-mi strivesc amândouă mâinile, ca să mi le bandajezi.

Janka se uită la el cu o privire luminoasă, bună. Andrzej îi sărută mâna.

– Am ştiut de mult că ai un suflet bun.

O umbră i se aşternu pe faţă şi Janka îşi lăsă capul în piept, neputând să-i susţină privirea.

– Ce mai faceţi? Părinţii sunt sănătoşi, sora? îl întrebă.

– Mama îţi trimite prin mine multă sănătate şi'întreabă când vrei să-i faci o vizită, pentru că te aşteaptă cu dor, ca noi toţi, adăugă mai încet.

– O să vin într-o zi cu tata.

– Nu-mi vine să cred, domnişoară, mă uit la dumneata, te ascult, vorbesc cu dumneata şi nu îndrăznesc să presupun că mă aflu iarăşi cu adevărat în acest salonaş.

Tristeţea îi tremura în glas.

– Şi totuşi e adevărat, se pare că toate revin la punctul de plecare, spuse Janka serioasă.

– Se prea poate, dar eu şi tatăl dumitale nu mai speram să te vedem aici, aşa că şi acum mă încearcă îndoiala, nu cumva e un

vis înşelător care seamănă cu realitatea, nu e oare continuarea lunilor lungi de aşteptare? Mi s-au întipărit pentru totdeauna în minte. Am stat amândoi seri de-a rândul în acest salonaş fără să ne spunem o vorbă, cu sufletul şi gândurile la fotografia asta, arătă cu o mişcare greoaie fotografia care se afla pe masă.

Se ridică în picioare, durerea amintirilor îi adumbri ochii şi se aşeză pe celălalt scaun. Janka îi privea chipul în tăcere. Acum i se părea nu numai frumos, ci şi mai interesant. Nu avea nimic dintr-un obişnuit al saloanelor şi nici dintr-un căţeluş de la oraş, care sare ca pe arcuri în jurul femeilor. Glasul îi răsuna cu accente de adevăr şi de simţire adâncă. Iradia o demnitate şi o forţă care începeau să-i impună. Se uita la el ca la un actor care-şi juca rolul cu emoţie, îi urmărea mimica aspră, privirea, gesturile sau îşi abătea ochii peste luciul inelului cu briliant pe care-l avea în deget, îşi oprea atenţia pe acul de la cravată, numai ca să-şi înăbuşe sentimentul de părere de rău şi vinovăţie ce se trezea în ea.

– Ai fost astă-vară în străinătate? întrerupse Janka tăcerea chinuitoare care durase destul de mult.

– Nu, dar... tuşi ca să treacă peste acest „dar", fiindcă voia să spună că se dusese în fiecare săptămână la Varşovia, ca s-o vadă măcar de departe.

– Îi invidiez pe bărbaţi pentru libertatea lor: ei pot să facă ce le place, nu trebuie să dea socoteală nimănui.

– Da, dar prea de multe ori abuzează de ea.

– Şi asta-i rău în toate cazurile?

– Nu mai încape îndoială, fiindcă orice abuz, orice abatere, orice faptă nesăbuită, se răzbună ulterior cu supra de măsură împotriva noastră.

Se simţi profund nedreptăţită de aceste cuvinte; i se părea că le spusese înadins la adresa ei, ochii începură să-i scânteieze şi era gata să răbufnească, dar se stăpâni şi se ascunse într-o tăcere stânjenitoare.

Andrzej avea atâtea să-i spună, atâtea simţiri îi umpleau inima, atâtea gânduri i se îmbulzeau în minte, dar nu îndrăznea

să-i spună nimic, era imobilizat de propria timiditate şi de privirea ei aparent rece.

– Caii şargi mai trăiesc? îl întrebă iarăşi numai ca să spună ceva.

– Trăiesc, ei s-au speriat astăzi.

Şi iarăşi se aşternu o tăcere lungă, apăsătoare.

„Ce poţi să mai vorbesti, despre ce?..." se gândi Janka disperată şi se ridică, potrivi abajurul pe lampă, strânse albumele împrăştiate şi îşi făcu de lucru, mişcându-se încoace şi încolo, numai ca să alunge stingherea ciudată care se instalase între ei. Îi despărţea trecutul ei apropiat şi nu mai puteau să ajungă unul la altul, nu mai puteau să discute liber şi nici măcar să se mai uite unul la celălalt de-a dreptul şi cu sinceritate, fiindcă lângă Janka, cea de acum, o vedea pe cealaltă, de la teatru, din scena aceea slab luminată; pe cealaltă Janka, fardată, în costumul deşucheat, aruncând priviri sfidătoare spre primele rânduri de scaune; pe cealaltă Janka, actriţa pe care o ura pentru suferinţele pe care i le pricinuise; intuia ce se petrece în sufletul lui, aproape că ştia ce fel de gânduri i se perindă prin minte, îi citea totul în ochi şi asta o apăsa, voia ea el să uite acest trecut, să nu se mai gândească la el.

– Rămâi la ceai... nu-i aşa?... îl întrebă văzând că se ridică. Tata vine îndată de la serviciu. Te las o clipă singur. Plecă să se ocupe de ceai, Andrzej simţea cum i se luminează sufletul. În această clipă de singurătate, o vedea altfel, nu semăna cu cea de demult, era mai impunătoare, dar şi mai scumpă. O iubesc! se gândi şi simţi că acum o iubeşte parcă altfel, mai adânc şi mai mult, fiindcă dincolo de femeia a cărei frumuseţe îl atrăgea, vedea acum un suflet superior. O iubesc! şopti apăsat şi sufletul lui de ţăran dârz, neîncovoiat, îngenunche înfiorat de fericire înaintea sufletului ei, înălţându-i imnuri de supunere.

Veni Orłowski şi în curând se aşezară la ceai. Sufletele se înseninaseră. Janka avea umor şi se simţea mulţumită. Andrzej vorbea mult şi, cu impulsivitatea lui nestânjenită, îşi mărturisea dragostea aproape în fiecare cuvânt, în fiecare privire. Îl

înţelegea şi-i era recunoscătoare, doar la răstimpuri peste dispoziţia şi gândurile ei luminoase se lăsa parcă o umbră şi tulbura totul pentru o clipă, abia vizibil, ca apa săgetată aproape de suprafaţă de joaca unor peşti; dar se liniştea repede şi iarăşi vorbea, se înviora, spunea câte o glumă subtilă pe care Andrzej n-o recepţiona, şi până şi faţa palidă i se colora de rumeneala uşoară a sângelui care circula viforos.

Orłowski era bucuros; dar după izbucnirile de râs sau după vreo frază rostită cu înflăcărare, cădea pe gânduri, se întorcea brusc şi arunca priviri înfricoşate înapoi, pentru ca după aceea să participe şi mai mult la discuţii, ca să-şi înăbuşe teama.

– Mă simt atât de bine aici, încât aş veni bucuros în ficeare zi, spuse Andrzej ridicându-se să plece.

– Vino, domnule, până când nu ţi se urăşte, răspunse Janka veselă.

Îi sărută mâna, Janka îl simţi înfiorându-se după aceste cuvinte, şi la plecare îi aruncă una din acele priviri care constituie cea mai adâncă expresie a iubirii.

Se uită după el pe fereastra de la bucătărie, el îi intui privirea, pentru că se întoarse în brişcă şi se înclină scoţându-şi pălăria.

Imediat ce rămaseră singuri, Orłowski scoase o hârtie şi i-o dădu Jankăi s-o citească. Era răspunsul la raportul pe care şi-l înaintase.

În cuvinte care sunau foarte serios, dar în care se simţea ironia, şeful secţiei dispunea:

„Impiegatului staţiei Bukowiec, să se facă cunoscut expeditorului sus amintitei staţii, domnului Orłowski, că în urma reclamaţiilor publicului călător şi a motivelor înfăţişate de superiorul lui direct, impiegatul staţiei, domnul Orłowski, Direcţia îl pedepseşte să plătească trei ruble amendă, avertizându-l să nu se mai repete; pe viitor impiegatul staţiei, domnul Orłowski, se face răspunzător de felul în care expeditorul aceleiaşi staţii, domnul Orłowski, îşi va îndeplini obligaţiile de serviciu".

Janka se înfioră când se gândi la vorbele doctorului, apoi își aduse aminte de manifestările ciudate ale tatălui și-i înapoie hârtia neștiind ce să spună.

– Aspră pedeapsă, nu-i așa? șopti. Aspră, dar dreaptă. Un funcționar nu trebuie să cedeze slăbiciunilor; la serviciu ești ca la război, n-ai tată, n-ai mamă, copii, familie, ai numai îndatoriri. Așa au înțeles și ei, recunoscând în sfârșit ceea ce le ceream de mult. Au înțeles și mă fac răspunzător de activitatea expeditorului, recomandându-mi să veghez asupra lui. Au dreptate, altfel nu poate fi.

– Și cum o să te descurci, tată, făcând treaba la amândoi? întrebă Janka încet, temându-se să nu-l supere și dorind să-l scoată cumva din acest cerc vicios.

– E doar un fel de a spune că eu fac treaba la amândoi, așa se spune, dar nu este deloc așa. Eu o știu de mult, iar acum a recunoscut-o și direcția, scriind pentru prima dată limpede: „pe viitor impiegatul stației, domnul Orłowski, se face răspunzător de felul în care expeditorul aceleiași stații, domnul Orłowski, își va îndeplini obligațiile de serviciu". Scrie foarte clar. Da, copila mea, în realitate la Bukowiec suntem doi inși: Orłowski impiegatul și Orłowski expeditorul. Eu știu asta de multă vreme, pentru că sunt două posturi, fiecare cu îndatoririle lui, pe care le dețin doi oameni diferiți. Nici vorbă, așa e, scrie și direcția care nu poate greși. Râse în hohot, înălță din umeri, își prinse barba cu dinții își făcu câțiva pași prin încăpere, uitându-se mereu la hârtie. Se opri o clipă, cuprins parcă de îndoieli nelămurite care mai stăruiau în mintea lui, dar citi adresa, privi în față, undeva departe, și dădu un bobârnac hârtiei cu un zâmbet de mulțumire și siguranță.

– Tată, cum ți s-a părut Grzesikiewicz astăzi? întrebă, ca să ia altă vorbă.

– Ho, ho, eu am avut dreptate!... a, Grzesikiewiez?... bine, foarte bine. Ați vorbit mult împreună, își reveni și ascunse depeșa în buzunar. Știi ce, începu așezându-se lângă ea limpezit cu totul, un om atât de bun și cumsecade eu nu mai cunosc. Dacă

ai vrea să te căsătoreşti cu el, eu aş fi de-a dreptul fericit. E, nu te silesc, pe Dumnezeul meu, nu te silesc, spuse repede, observând norul de pe faţa ei. Mă gândeam numai că dac-ai sta la Krosnowa, aş veni la voi în fiecare zi.

– Tată, de ce nu vrei dumneata să-ţi dai demisia? Ai avea libertate deplină şi n-ar mai trebui să te necăjeşti cu tot felul de griji. Ce înseamnă pentru dumneata serviciul ăsta? Atât cât ai dumneata, ne-ar ajunge să ducem o viaţă liberă, să nu depindem de alţii.

– M-am gândit şi eu la asta şi am s-o fac, da, am s-o fac, dar acum nu se poate. Cât mai sunt în putere, trebuie să fac şi să fiu ceva, dealtfel e nevoie de mine aici, căile ferate sunt o instituţie socială, vasele de sânge ale ţării, de funcţionarea căreia depinde întregul organism; sănătatea şi forţa lui; eu îmi cunosc, îmi înţeleg şi-mi iubesc chemarea, iar oamenii ca mine, cu dragoste de muncă, oamenii în stare să i se consacre în întregime, sunt din ce în ce mai puţini. Unul ca Zaleski, de exemplu, un încurcă-lume obsedat de bicicleta lui, care şi-a schimbat serviciul de cincizeci de ori, ei bine, unul ca ăsta nu-i interesat decât de salariu. Stasio e idiot. Świerkoski – un ratat sălbăticit printre ţărani. Iar Karaś, dacă n-ar fi un animal înainte de toate, care bea şi aleargă după femei, ar putea fi un funcţionar bun, fiindcă înţelege că trebuie să asculte. Cât despre ceilalţi, mai mărunţi, nimeni n-are alt gând decât cum să scape mai uşor de îndeplinirea îndatoririlor. Ai dreptate, cred că ne-am simţi foarte bine dacă am trăi împreună, m-am gândit şi eu, dar ce m-aş face eu fără serviciu? M-am obişnuit să trag toată viaţa la ham, ca un cal pe care chiar dacă-l dezlegi de la oişte, nu poate să meargă decât cu capul plecat, pentru că asta a învăţat, asta ştie. Începu să râdă de propria comparaţie.

Janka se linişti, fiindcă gândurile lui i se păreau cu totul logice.

– Aşadar, am să mai stau o vreme, să se mai rodeze, să uite că au mai trăit şi altfel, şi pe urmă, când n-oi mai fi eu, o să facă totul singuri, în virtutea inerţiei. Asta e convingerea mea, iar faptul că puţini sunt cei care o cunosc şi o înţeleg, că nu mă

respectă şi mă numesc tiran şi-mi resping proiectele administrative, sigur că mă doare, o vreme, dar voi persevera, cu toate astea, pentru că satisfacţia mea o port în mine, în conştiinţa mea, în certitudinea că aşa trebuie să procedez.

Avea atâta chef de vorbă, era atât de vioi, încât începu să-i povestească tot felul de lucruri, dezvoltând o adevărată teorie economică; de la proiectele pentru simplificarea administraţiei se înălţa în orizonturi tot mai cuprinzătoare; plana în ocoluri tot mai largi, compara regimul din diferite ţări, arăta defectele sistemelor aplicate în producţie, legătura lor strânsă cu moralitatea, etica, mentalitatea, cu numărul noilor născuţi şi al morţilor. Dădea cifre pe care le descria cu degetul în aer, cita din memorie părerile autorilor studiaţi în problemele care-l interesau, respingea unele afirmaţii, se entuziasma, se înflăcăra şi se monta singur cu glasul şi cu gesturile; din când în când se întrerupea, îşi arunca înapoi privirea tulbure, neliniştită, zâmbea şters către Janka uimită de acest puhoi de vorbe şi de gânduri, fiindcă nu-l mai văzuse niciodată în asemenea vervă, îşi strângea capul în mâini şi îşi depăna mai departe visurile, doar că mai încet şi mai învălmăşit; câteodată nu exprima decât o parte din idei, o frază sau un sunet, se irita înapoi înfricoşat şi încremenea mult timp în tăcere, aplecându-şi faţa peste ziarul întins pe masă. În cele din urmă, se ridică şi plecă fără o vorbă în camera lui.

Janka se duse şi ea la culcare şi, cu toată grija şi teama pentru el, adormi îndată, obosită de atâtea impresii, dar după o vreme o trezi un glas înfundat. Înălţă capul şi ascultă. Ca de obicei la această oră, Zaleska îşi cânta gamele nesfârşite, sunetele se revărsau monoton, dar pe fondul lor răzbăteau şoapte mai apropiate, necunoscute, exclamaţii şi parcă rugăminţi umile.

Se duse în salonaş, uşa de la camera tatălui era întredeschisă. În indispensabili, dar în vestonul de la uniformă şi şapca roşie, Orłowski se oprise în mijlocul încăperii; lumânarea aprinsă de pe măsuţa de toaletă de la capul patului arunca o lumină gălbuie, tulbure asupra lui.

– Domnule expeditor, ţi-am spus: orice explicaţie este de prisos, pe Dumnezeul meu. Direcţia a hotărât să plăteşti o amendă de trei ruble şi ai s-o plăteşti iar pe viitor eu, superiorul dumitale, nu-ţi mai permit nici o abatere, nici una; auzi, domnule, nu-ţi mai permit! rosti serios, despărţind literele, se aplecă, de parcă se afla în faţa cuiva mult mai scund, îl ameninţă cu degetul şi plecă; îşi lepădă vestonul şi şapca, începu să umble cu paşi mărunţi, îşi şterse fruntea asudată şi, îndoindu-şi spinarea şi aplecându-se, şopti cu glasul schimbat, atât de diferit, încât Janka se uită mai bine, sigură că mai era cineva acolo. Orłowski trepăda numai într-o parte a camerei, aceea din faţa uşii întredeschise prin care privea Janka; întinse mâna spre locul în care stătuse mai înainte.

– Domnule şef, pe cuvântul meu de om cinstit, pe fiica mea, pe care-o iubesc, nu e drept să mă pedepsească. Atunci am fost enervat, am fost bolnav, nu mai ştiam de mine, cinstit! Evreii s-au îmbulzit, au ţipat şi l-am lovit pe unul, iar cinstit! Au început să zbiere şi am spus să-i dea afară, cinstit... dar, domnule şef, amintiţi-vă că atunci fiica mea se afla la un pas de moarte, abia o adusesem de la Varşovia şi eram foarte nenorocit. Domnule şef, dacă singura dumneavoastră fiică ar pleca de acasă, nu v-ar scrie timp de câteva luni, dacă v-ar fi aruncat ca pe o otreapă, pe dumneavoastră, tatăl ei, dacă aţi iubi-o, cum o iubesc eu pe fata mea şi dacă pe urmă s-ar îmbolnăvi grav, nu v-aţi pierde şi dumneavoastră capul, v-aţi mai gândi la serviciu? O, cât am suferit, prin câte am trecut! gemea, îşi acoperea faţa cu mâinile şi şoptea printre suspine; lacrimile începură să-i curgă printre degete, şiroindu-i pe obrajii palizi; o durere atât de adâncă îi sfâşia inima, încât erau momente când nu mai ştia de el, se prindea de scaune, ca să nu cadă, se învârtea în cerc, îşi împreuna mâinile rugător şi îngâna rugăminţi dureroase, abia auzite, sau tăcea multă vreme, privind cu umilinţă la figura închipuită a şefului, la cel de-al doilea eu, pe care-l vedea înaintea lui cum nu se poate mai limpede.

Janka fu străbătută de un fior de frică, pentru că nebunia ciudată, liniştită, a tatălui ei o umplea de disperare, readucând-o în haosul propriilor gânduri. Nu se putea mişca din loc, îi lipseau puterea şi curajul. Camera începu să se clatine, lumina aceea palidă a lumânării tremura în faţa ei ca o jarişte sângerie, ca un incendiu uriaş, în care se zbăteau parcă nişte trupuri şi se răsuceau cotiturile înspăimântătoare ale gândurilor luminoase, care-i strângeau capul în fâşii arzătoare.

Orłowski se aşează pe pat, îşi şterse fruntea, bău apă din sifonul de pe măsuţă şi se vede că sâsâitul acesta şi zgomotul jetului de apă îl făcură să-şi mai revină puţin, îndepărtându-l de închipuirile creierului bolnav; se trase de barbă, îşi şterse ochii şi privi multă vreme cu ochii larg deschişi, plini de o spaimă fără margini. Se liniştea vizibil, fiindcă în ochi începea să-i lucească luciditatea, vedeniile dispăruseră. Stinse lumânarea.

Janka îşi reveni şi ea, ascultă la uşă şi în curând auzi răsuflarea egală, puternică a tatălui; pianul Zaleskăi se auzea din ce în ce mai slab, până când tăcu; liniştea uriaşă, liniştea misterioasă a nopţii, plină de fioruri calme, de foşnete şi luciri neînţelese, inundă încăperea.

O cuprinse o spaimă ciudată, îngrozitoare. Se îndreptă tremurând spre camera ei; îşi ţinea respiraţia şi îşi apăsa mâna pe inima care bătea să-i spargă pieptul, deoarece avea impresia că aici, nu departe de ea, în celălalt colţ întunecat al încăperii, mai e cineva care merge în urma ei, mâinile cuiva se întind spre ea, ochii o privesc ameninţător şi o adiere rece îi alunecă peste faţă, îngheţându-i sângele în vine. Mobilele, asemenea unor monştri negri, fără formă, se piteau parcă în întuneric, aţinându-i calea; claviatura alburie îşi rânjea la ea colţii lungi, ascuţiţi. Străbătu repede salonaşul, intră în camera ei, închise uşa cu cheia şi se trânti pe pat, acoperindu-se cu pătura.

Într-un târziu, îşi reveni de-a binelea, începu să se îmbrace, ca să coboare şi să telegrafieze doctorului, dar cum trebuia să parcurgă sufrageria, bucătăria, scările şi coridorul lung, se cutremură de spaimă şi hotărî să aştepte până dimineaţa.

Toată noaptea nu puse geană pe geană, i se părea mereu că aude glasul tatălui, îşi ascundea capul în perne, dar nu putea sta multă vreme aşa, fiindcă era sigură că de la ferestrele prin care pătrundea înăuntru noaptea neagră, fără stele, o priveşte faţa cuiva. Zvâcnea în sus, dar nevăzând nimic, se culca iar cuprinsă de o agitaţie chinuitoare.

Trenurile treceau cu vuiet, din când în când semnalele răsunau atât de puternic, încât pădurea le prelungea ecoul, apoi iarăşi se aşternea liniştea nemărginită, apăsătoare, de parcă toată lumea agoniza.

Dimineaţa, Orłowski se sculă la ora obişnuită, îşi bău ceaiul şi plecă la treburile lui, doar că era mai palid şi avea ochii mai însângeraţi de vinişoare roşii, dar nu aminti nici un cuvânt despre direcţie, părând într-o dispoziţie cu totul normală. Janka îl urmărea cu luare aminte şi abia după ce plecă, aţipi puţin, apoi scrise doctorului o scrisoare, rugându-l să vină cât se poate de repede, cu orice pretext, şi înfăţişându-i pe scurt starea tatălui.

– Roch, să pui scrisoarea asta la primul marfar care va trece spre Kielce. Uite o rublă, s-o dai mânuitorului de bagaje şi să-l rogi s-o expedieze imediat din gară. Dar, ce s-a întâmplat? întrebă văzându-i faţa posomorâtă şi necăjită.

– Ce să se-ntâmple? mie nu mi s-a-ntâmplat nimic, domnişoară, da' nevastă-mea abia-şi mai trage sufletu', ce măi, să prăpădeşte săraca!

– E bolnavă de mult? N-ai spus nimic.

– N-am spus, domnişoară; că şi dacă spuneam, la ce mai ajuta... păi cum, boleşte de ani de zile, nu de ieri de-alaltăieri; la început nu putea să muncească, că o durea în capu' cheptului, pe urmă nici n-a mai mâncat. A umblat şi pe la doftori, s-a uns şi cu alifiuri, şi cu rachiu, şi cu ierburi şi nimica n-a ajutat-o.

– Trebuia să chemi doctorul de la căile ferate, doar aveţi dreptul la ajutor medical.

– Avem, domnişoară, avem, păi cum, da... doftorii ştiu să-i lecuiască numa' pe boieri, pe ţărani nu, că dac-a venit la Banasikowa, ce i-a făcut? A murit; domnişoară. Poate că nu din

cauza lui, că cine trebuie să moară, nu-i mai ajută nici o doftorie; poate numa' Domnu' Isus, da'...

– La urma urmei, ce are?

– Nevastă-mea? păi cum, că sâgur nu ştiu, da' cine poate să ştie, domnişoară, când durerea e înontru. De mâncat nu poate, de muncit nu poate, s-a uscat ca surceaua, e, zace întrona şi: aşteaptă milostivirea lu' Dumnezău sau moartea; gura i s-a făcut ca un pumnişor de copil. Arar mai înghite câte o picătură de votcă, ciuguleşte de câteva ori cu lingura din carne şi atâta.

– Dă-mi scrisoarea înapoi; o să facem altfel.

Îi scrise tatălui un bilet să telegrafieze după un doctor pentru soţia lui Roch, care era bolnavă.

– Uite, dă-i biletul domnului şef. Peste două, trei ore doctorul o să fie aici. Da, e mai bine că s-a întâmplat aşa, n-o să ştie nimeni că eu am chemat doctorul, îşi spuse în gând.

Într-adevăr, după câteva ore sosi doctorul şi urcă la Janka; nu vru să se mai dezbrace din pleduri şi impermeabile; tuşea mai mult ca de obicei, avea tenul verzui şi nu-şi mai lua deloc masca de la gură. După ce intră, închise imediat uşile şi oberlihturile, controlă ferestrele şi văzând că nu sunt etanşate pentru iarnă, îl ameninţă pe Orłowski care îl însoţise.

– Trăim şi aşa şi suntem sănătoşi! râse impiegatul.

– Da, dar cu dureri reumatice, migrene şi nevralgii, scrise pe marginea ziarului desfăcut pe masă.

– După ce vă întoarceţi de la soţia lui Roch, poate că mă consultaţi şi pe mine, interveni Janka.

Doctorul privi la ea, dădu din mână şi scrise din nou:

– Dumneata eşti complet sănătoasă, dar abia acum bagă de seamă că ea se uita la el într-un fel anume. Încuviinţă din cap şi vru să plece.

Janka se îmbrăcă repede şi ea.

– Domnule doctor, merg şi eu cu dumneavoastră, voiam să mă duc de azi dimineaţă.

– Ce rost are? se împotrivi Orłowski. Dacă moare, se descurcă ei şi fără tine, poate că boala e molipsitoare.

– O să intre domnul doctor întâi, să se convingă.

Plecară numaidecât.

Roch locuia la câteva zeci de paşi de staţie, într-o baracă ridicată anume pentru muncitorii feroviari. În timp ce mergeau pe lângă linie, Janka îl luă pe doctor de braţ şi începu să-i povestească încet despre tatăl ei. Deşi nu era o surpriză pentru el, când auzi de scena din timpul nopţii, se opri şi spuse foarte întristat că nu e bine deloc.

– Domnule doctor, trebuie să-l consultaţi pe tata cu vreun pretext oarecare şi să mă sfătuiţi ce să fac, fiindcă eu îmi pierd capul.

Dădu din cap şi intrară înăuntru.

Încăperea era întreţinută destul de curat, dar peste tot se simţea un miros amestecat de spirt, grăsime şi varză pusă la murat în putineiul de lângă sobă, acoperit cu o pernă. Singurul pat era la fereastră, pe prichiciul căreia creşteau în cutii rotunde de tinichea câteva muşcate anemice şi se afla o sticlă cu lipitori, legată la gât cu o cârpă murdară. Rochowa zăcea nemişcată cu mânile negre şi uscate pe pilotă; încercă să se ridice, dar gemu încet, privind în gol cu ochii stinşi, decoloraţi; avea faţa uscată, galbenă şi încreţită ca un măr uscat. Doctorul nici măcar n-o mai consultă, fiindcă era în agonie, rostea cu greu cuvinte neînţelese şi o urmărea uluită pe Janka.

– Ce te doare?

– O să mor... o să mor... şopti şi faţa-i cadaverică, pe fondul aşternutului colorat, cu vergi roşii, semăna cu chipurile asceţilor sfinţi şi ai mucenicilor agăţaţi la rând pe perete, care se iţeau din penumbra încăperii ca din nefiinţă, feţe informe, ca nişte vedenii insuficient materializate.

– De ce nu m-aţi chemat mai de mult?

– Nu v-am chemat... păi cum, nu v-am chemat, ne-am gândit c-o să-i treacă, şi pe urmă am văzut că nici dumnevoastră nu mai puteţi face nimic, lămuri Roch de lângă uşă, unde sta în poziţie de drepţi, şi salută cu toată palma.

– V-aţi dus la vrăjitori, nu-i aşa?

– Păi că a fost şi la doftor şi s-a frecat cu votcă şi grăsime, a loat ierburi şi i-au descântat şi fomeile, a umblat desculţă pe rouă, a pus şi lipitori, şi apoticarul i-a pus v-o trei duzini de ventuză, şi tot nimica. Să vede că i-a venit ceasu' şi n-o mai poate ajuta nimica, spuse cu o resemnare liniştită, uitându-se la bolnavă cu o privire împietrit-indiferentă, inexpresivă.

– O să-i trimit chiar astăzi nişte medicamente. Să mergem, îi spuse doctorul Jankăi care privise tot timpul cu milă şi teamă la bolnavă. Se întoarse să plece, dar Rochowa întinse mâna şi o apucă cu degetele-i subţiri. Tresări înfricoşată.

– Domnişoară, domnişoară!... rosti surd, se înecă şi încremeni cu ochii ieşiţi din orbite, sorbind aerul cu greutate şi ridicând pilota în neştire.

Janka simţi lacrimi în ochi, îi îndreptă perna şi pilota, îi strânse năframa galbenă pe cap, o mângâie pe faţă şi ieşi din odaie înghiţindu-şi lacrimile. Rochowa se uită după ea şi în ochii înceţoşaţi de moarte, care înţepeneau, sticliră ultimele lacrimi de recunoştinţă, în timp ce buzele vinete, desfăcute, dezvelind gingiile fără dinţi, se mişcau parcă într-o rugăciune.

– Să fii!... să fii!... să fii!...

Îi trecea prin mintea cuprinsă de moarte, ca ultima lucire de lumină... şi zăcea aşa, privind fără teamă în depărtarea necunoscută şi înspăimântătoare.

– Femeia o să moară astăzi, îi spuse doctorul lui Roch în faţa casei şi îşi puse imediat masca la gură.

– O să moară... păi cum, o să moară! Atunci... mă duc după coşciug, spuse fără vlagă.

Jankăi i se rupea inima de jale, nu era în stare să spună nimic, păşea în urma doctorului şi privea la culorile de toamnă ale pădurii care murea, la vălătucii norilor cenuşii care zburau pieziş, ca nişte păsări, într-o lume întristată şi moartă parcă.

Ajunşi sus, doctorul se dezbrăcă şi arătă prin semne să i se dea să mănânce, iar după ce Janka îi povesti tatălui ei despre starea Rochowei, îi făcu un semn să-i lase singuri.

Scoase carnetul de note cu creion şi-l puse pe masă, se aşeză, privi la Orłowski care se plimba prin cameră şi scrise:

– Eşti bolnav, se vede cât de colo.

– Da' de unde, niciodată nu m-am simţit atât de bine.

– Citesc în ochii tăi că te doare capul şi dormi prost, scrise.

– Asta-i adevărat, dar am atâtea necazuri la serviciu, încât nu-i de mirare.

Doctorul îi examină ochii fără ceremonie, îi pipăi grumazul şi capul, apoi se aşeză la loc.

– Nu mă doare nimic, ce ţi se năzare?...

Nu-i răspunse, mâncă în grabă şi se duse să-şi ia la revedere de la Janka.

– Nu-i decât un remediu: linişte, linişte şi iar linişte, şopti, iar al doilea, mai puţin important, să i se dea de la direcţie un ajutor pentru expediţie. O să fac diligenţele cuvenite fără să ştie nimeni.

– Domnule doctor, nu mai e nevoie să vă spun, dar ghiciţi şi dumneavoastră ce trebuie să se petreacă în sufletul meu, cât sunt de înspăimântată, salvaţi-l, nu vă gândiţi la cheltuială, spuneţi-mi ce să fac şi nu voi cruţa nimic, ca să-l salvez.

– Nu-i vorba de asta, eu mă mulţumesc să-i prelungesc starea de acum, despre vindecare nu mai poate fi vorba, şopti cu asprime, îi strânse mâna cu căldură, o sărută pe obraz, îşi puse masca şi plecă.

Seara veni Grzesikiewiez cu un buchet de flori. Preocupată de tatăl ei, Janka îl privi cam distrată. După venirea lui Andrzej, Orłowski se scutură din amorţeală, râdea des şi era atât de radios, încât temerile ei se spulberară treptat, iar mai târziu uită de ele, fiindcă impiegatul îl bătea pe umăr pe Andrzej atât de familiar şi se sărutau atât de des, încât Janka era puţin iritată, privirile duioase şi tonul de logodnic cu care i se adresa Andrzej îi displăceau. Discutau despre relaţiile cu vecinii, când Orłowski întrebă:

– Witowski a plecat undeva? Nu l-am văzut de mult.

– Nu, dar nu mai trece pe la Bukowiec.

– De ce?

– Nebunii de-ale lui, ca de obicei, mi-a şi explicat de ce: mă rog, pentru că stejarul în care s-a spânzurat astă iarnă ciobanul nostru, ţineţi minte, îl scoate din sărite, nu mai poate să treacă pe lângă el.

– E un om curios!

– Zi mai bine ciudat, domnişoară. Sâmbăta trecută dormeam tun şi deodată mă trezeşte cineva; am sărit în picioare, aprind un chibrit. Witowski stă pe patul meu şi mă salută. M-am mirat, dar am crezut că are vreo treabă importantă: iar el îmi zice că n-a putut să doarmă şi a vrut să mă vadă neapărat. A venit pe jos, uşile erau închise, aşa că a spart un geam dinspre terasă, a deschis fereastra şi a intrat. Ca de obicei, câinii n-au lătrat la el.

– Cum aşa, ca de obicei?

– Chiar aşa, câinii nu-l latră niciodată, vin la el şi se gudură, am văzut de câteva ori.

– Doamne, nu ştiam că pe aici există asemenea curiozitate.

– Poate că o să-l cunoşti în curând, domnişoară. E foarte bogat, cultivat şi se poartă foarte urât, dar pentru că-i de neam mare, toată lumea se teme de el, are o influenţă ciudată asupra celor din jur. Ţăranii îl numesc „anticrist". Nu e un gospodar grozav, dar îşi administrează foarte bine moşia. Ne avem foarte bine şi nu o dată mi-a spus-o pe şleau: Grzesikiewicz, tu eşti un necioplit, dar ţin la tine şi pentru că eşti un element uman, din familia ta o să iasă un suflet mare.

– Cum a apărut aici?

– Exact acum un an, a venit direct de la Paris. Bătrânul Witowski de la Witów, unchiul lui, i-a lăsat moşia, ca să nu iasă din neam; dar l-a împovărat cu atâtea obligaţii filantropice şi morale, încât numai un exaltat putea să primească asemenea moştenire, cu toate că e o avere uriaşă.

– Domnul Skulski mi-a povestit lucruri de tot interesante despre Witowski ăsta.

– Da, circulă destule anecdote pe seama lui prin împrejurimi.

– Aş vrea să-l cunosc şi eu, spuse Janka.

Grzesikiewicz începu să râdă.

Janka se înfioră uşor.

– Râd, fiindcă mi-a spus o dată că dacă cineva vorbeşte de el sau doreşte să-l vadă, el află prin telepatie şi mai devreme sau mai târziu apare.

– O să aştept cu răbdare.

– Dumneata crezi în asemenea basme, în simţirea prin telepatie, în presimţiri etc.?

– Nici aşa, nici aşa, nu ştiu, dar presupun şi accept orice posibilitate. Realitatea este alcătuită din aceeaşi urzeală ca şi visurile.

Grzesikiewicz nu răspunse, dar în ochi îi lucea o ironie abia vizibilă.

IX

Janka se gândi multă vreme la Witowski. Era foarte curioasă, acţiona deja de departe asupra ei, fiindcă intuia în el o structură neobişnuită, ieşită din comun. Îşi aduse aminte de personajele din dramele lui Calderón[1] şi, plină de gânduri nelămurite, neformulate, şi de visuri, plecă s-o vadă pe Rochowa. În urma ei, Janowa îi ducea bulion şi vin.

Roch nu era acasă. Lampa mică afuma sub tavan, inundând încăperea cu o lumină galben murdară. Lângă soba în care vreascurile uscate de molid trosneau vesel, şedeau câteva femei, vorbeau cu jumătate de glas şi îşi întoarseră mirate feţele de la foc spre cea care intra. Bolnava deschise anevoie pleoapele grele. Femeile o ridicară puţin pe pernă, şi Janka îi turnă o picătură de vin în gâtul strâmtat. Răsuflă lung, în ochii galbeni sclipi o licărire slabă de înţelegere.

---

[1] Calderon de la Barca (1600-1681), dramaturg spaniol, autor de comedii pe teme istorice şi religioase.

– Domnişoară! mai mult şuieră, căznindu-se să apuce în mâna-i înţepenită palma Jankăi, domnul Isus să-ţi dea... Dumnezău tată' să-ţi dea... Maica Precestă să-ţi dea... să-ţi dea... să... sfârşi horcăind, lucirea de luciditate se stinse, gemu încet şi răsuflând adânc, deschise gura, ochii îi ieşiră din orbite, luminând holbaţi ca două boabe mari, sticloase, dintr-un şirag de mătănii. Una dintre femei aprinse lumânarea, crezând că-şi dă sfârşitul, dar Rochowa se linişti repede şi începu să privească înainte cu mai multă luciditate.

Janka stătu multă vreme lângă ea; îi aranja părul care-i ieşea de sub maramă, îi turna câte puţin vin în gură; din când în când o mângâia pe faţă, ea însăşi cufundându-se cu încetul într-o înţepeneală nedureroasă; femeile se aşezaseră iarăşi lângă foc, una din ele îşi înfundase capul în perna care acoperea putineiul de varză şi dormea; iar celelalte sporăvăiau încet şi se uitau cu teamă la Janka şi la bolnavă. Trenul trecu cu zgomot mare, casa se cutremură şi farfuriile de faianţă din servantă zăngăniră, apoi din nou se aşternu în odaie o linişte somnolentă şi tragică; vântul care se zbănţuia peste copaci şi şuiera în coşul sobei se domolea şi el, dar imediat se auzea parcă un behăit de ţap în pădure şi femeile se închinau cucernice, strângându-se tot mai mult una în alta. Janka tresări şi privi în jurul ei; femeile tăcură, iar Rochowa o privea parcă dintr-un hău ameţitor; luciul gălbui al privirii o înfiora de frig şi de teamă; îşi trase mâna, bolnava i-o atingea doar cu vârful degetelor, neputând s-o apuce, de parcă se agăţa cu spaimă în această clipă dinaintea morţii. Se cutremură şi se ridică să plece.

– Do... do... do... mnişoară... do... horcăi Rochowa, străduindu-se zadarnic s-o oprească, disperarea şi durerea îi strâmbară faţa uscată. Janka nu se mai uită la ea, nu mai voia să vadă nimic şi deşi văzu rugămintea adâncă, nerostită, de pe faţa muribundei, plecă.

Nu, nu mai putea rămâne acolo, pentru că simţea că toată fiinţa ei înţepeneşte şi moare. Abia acum trăia groaza morţii. Alergă cât putu de repede acasă.

Toată noaptea văzu faţa cadaverică a Rochowei iţindu-se din întuneric.

Dimineaţa Roch deretică prin casă, ca de obicei, numai că astăzi se oprea întruna din treabă, holba ochii, se închina şi începea de la capăt rugăciunea pe care n-o mai sfârşea.

– E, se simte mai bine? întrebă Janka după o ezitare mai lungă, pentru că ghicise din purtarea lui că totul se sfârşise, dar voia să n-aibă dreptate, să audă că Rochowa trăieşte; acum îi părea rău că nu rămăsese acolo, că nu ascultase rugămintea bolnavei, o chinuiau reproşurile conştiinţei.

– Mai bine?... e... nu e mai bine, domnişoară, fiincă toma' cântau cocoşii a doua oară, când a murit.

– A murit!...

– A murit! Păi cum, domnişoară, a murit... După ce aţi plecat, am venit cu părintele, i-a dat sfânta împărtăşanie şi a murit numaidecât. Femeile au şi pregătit-o de îngropăciune.

– A murit, rosti cu asemenea glas, de parcă se mira şi nu mai înţelegea nimic, nu-i venea să creadă că aceea cu care trăise treizeci de ani putea să moară. Poimâine o îngropăm, domnişoară! a fost o fomee bună. Câteodată m-a mai bătut, ea, da' eream vinovat, şi ce vrenică erea, cum mai muncea!

– A murit!

Se uită în jurul lui prin încăpere.

– Păi da, a murit, adăugă.

– Lasă curăţenia, du-te şi vezi de înmormântare. O să-i spun lui tata să scrie la direcţie să vă trimită ajutorul.

Se gândi o clipă şi – aplecându-se la picioarele ei, spuse cu glas umil:

– Apăi, domnişoară, aş vrea să vă mulţămesc că o cocoană ca dumnevoastră n-a pregetat să vie la răposata, să vă dea Dumnezău şi Maica Precesta de la Częstochowa tot ce vă doriţ'.

ÎI văzu cu şapca în mână, ştergându-se la ochi în timp ce se îndepărta spre casă pe lângă linie.

– A murit! repetă Janka încet pătrunsă de fiori.

– Aşa o să se spună şi despre mine: A murit! se gândi.

Câteva zile nu se putu dezbăra de impresia apăsătoare pe care o făcuse asupra ei moartea Rochowei. Zaleska îi propuse printr-o scrisorică mirosind a helitrop să meargă la înmormântare. „Vremea e atât de frumoasă, ieşim la plimbare, respirăm aer curat şi facem şi o faptă bună" scria. După o jumătate de oră veni expeditoarea şi o convinse cu mare greutate. Aveau să le însoţească Świerkoski, care oferea caii, şi Stasio.

Plecară îndată după amiază, ajunseră alaiul şi porniră la pas în urma tuturor. Lumea se înşirase pe drumul îngust din pădure. În faţă erau purtate o cruce neagră şi marele prapur, care fâlfâia în vânt ca o pasăre uriaşă, neagră, ţintuită cu o aripă de prăjină; pe pânză era pictat un schelet alb cu coasa în mână. Apoi venea carul tras de un cal, nişte scânduri simple, în care era aşezat coşciugul proaspăt răşluit cu o cruce neagră desenată la mijlocul capacului. Roch mergea pe lângă el cu capul în piept, se ţinea cu o mână de capac şi privea la răstimpuri înainte la mohoreala alburie care cobora din văzduh pe drumul răsucit ca un şanţ adânc prin pădure, la moartea de pe prapur, care i se părea că se apleacă şi atinge mestecenii de pe amândouă părţile, împrăştiind frunzele galbene ca pe nişte lacrimi ale pădurii, la coşciug, la capetele descoperite, cânepii, ale ţăranilor, la maramele galbene şi roşii ale femeilor, şi capul îi cădea fără putere, de păşea ca un mort copleşit de jale, iar în urma lui se alungeau şirurile de lumânări cu flăcărui aurii în vârf, ca nişte flori, care împrăştiau mirosul miriştilor dogorâte de soarele lui cuptor, udate de câte o ploaie scurtă, şi se înălţa cântecul adânc, plin de solemnitate şi cucernicie:

Cine-n grija Domnului se lasă
Şi toată fiinţa I-o încredinţează...

Cântecul răsună atât de puternic în liniştea văzduhului, încât tremurau mestecenii, iar stejarii seculari, ale căror crengi răsucite ciudat şi acoperite de noduri se ridicau asemenea unor pumni încleştaţi, îşi fremătau frunzele ruginii; lujerele verzi, lungi, de vâsc se scuturau, ierburile îngălbenite, ienuperii, vârfurile ferigilor

răsucite, tufele de alun fâşiau trist şi pădurea întreagă, colorată de aurul palid şi purpura toamnei, asculta acest cântec, încremenea în îngândurare, îl sorbea prin toţi porii şi, copleşită parcă de jalea oamenilor, începea să-l îngâne cu glasurile ei, prelungindu-i ecourile; se legăna încet, ca un lan de grâu uriaş, se oprea o clipă ţeapănă şi atunci izbucnea un ţipăt ascuţit, tainic, încât ciocănitoarele îşi încetau bocănitul, ciorile zburau croncănind şi se roteau înfricoşate deasupra copacilor, iar cântecul se întrerupea pentru o clipă şi atunci se auzea trăncănitul roţilor încălecând peste pietre, şuieratul biciului deasupra calului şi oftaturile împovărate ale rugăciunilor.

Janka era toropită de tristeţea calmă, privea tăcută la feţele şi la capetele oamenilor, erau aspre, colţuroase şi împietrite parcă de resemnare, aidoma cu pământul cenuşiu pe care păşeau şi, ca şi el, apatice şi liniştite; siluetele lor puternice semănau cu stejari rămuroşi, pentru că aveau aceeaşi forţă şi linişte vegetală. Ochii lor albaştri-cenuşii aveau culoarea băltoacelor revărsate pe drum şi a cerului întins deasupra lor ca o oglindă sticloasă, necuprinsă. Janka se gândi că dacă ar împietri în această pădure, ar semăna cu carpenii, stejarii şi fagii, s-ar dezintegra la sânul acestei mame dintâi şi ar pieri fără urmă, iar în primăvara viitoare ar creşte lăstari noi şi trunchiurile de oameni ar odrâsli, trăind mai mult, mai intens şi mai slobod.

– Toate se întorc în pământ! îşi spuse privind la coşciug, da, toate, se uită cu luare aminte la Świerkoski care şedea pe bancheta din faţă şi, aplecat, frânt în două, cu mâinile în mănuşi, privea posomorât; buzele îi tremurau nervos, trăgea mereu aer pe nas, arunca priviri încruntate, încărcate de ură, spre coşciug şi se frângea şi mai mult, ascultând cu o teamă superstiţioasă cântecul care se destrăma prin pădure ca o fâşie de pânză albă, presărată cu perlele lacrimilor, cu rugăminţile şi încrederea acestor viermi omeneşti care-şi topeau în aceste ritmuri străvechi sufletele lor simple.

– Amis! Amis! strigă încet câinele care alerga pe lângă brişcă. Câinele îi sări pe genunchi, apoi îi alunecă la picioare, unde se

ghemui liniştit. Stăpânul îşi lipi piciorul de capul lui, se simţea atât de trist şi părăsit, de parcă murea. Glasul lui rupse tăcerea care se înstăpânise între ei. Zaleska se aplecă spre Janka.

– Domnişoară, ce-ar fi ca acolo departe, în pădure, orchestra să cânte un marş de Chopin, dar încet şi profund. Ce fundal! Cântecul ţăranilor, coşciugul, prapurul, pădurea uscată, lumânări aprinse, şopti şi rumeneala îi aruncă în obrajii vineţii de pudră, iar ochii îi scânteiară în extaz. Ar fi un efect minunat nu-i aşa?

– Da, un efect de operă! răspunse Janka nervoasă, deoarece întrebarea o deranjase; nu voia să vorbească acum, când calmul şi tăcerea din jur erau atât de binefăcătoare, întrebarea răsuna ca o disonanţă neplăcută în această armonie.

– De operă, da! Coşciugul să fie împodobit cu flori, calul acoperit de o capă neagră şi pene, ţăranii să poarte mantii negre şi să li se facă feţele palide, minunat, minunat! şopti în batistă şi începu să îngâne încet a doua parte a marşului funebru.

Janka îi întoarse spatele furioasă şi se uită la cerşetorul care şchiopăta în cârje pe cărarea ce se răsucea pe lângă drum, printre copaci, cânta numai ultimele cuvinte şi înainta aşa de repede, încât desagii mari, agăţaţi pe umeri, i se loveau de piciorul închircit şi de cârjele cu care se ajuta la mers, răspândind vălătuci alburii din făină zdruncinată.

În faţa crâşmei dintre sat şi pădure, la răspântie, aşteptau câteva zeci de care încărcate cu trunchiuri, şi un grup de ţărani care se descopereau şi însoţeau cu priviri goale convoiul funebru, iar la intrare, şedea un flăcăiandru la o măsuţă şi scria. Bătrânul Grzesikiewicz îi dicta din brişcă şi văzând-o pe Janka îi zâmbi prietenos şi-şi flutură şapca, înclinându-se, iar după el se luară şi ţăranii care începură să se ploconească adânc şi să şopocăiască între ei.

Se simţi puţin intimidată de aceste manifestări de respect. Świerkoski îi aruncă o privire ameninţător-batjocoritoare şi-şi lăsă capul în jos.

Trecură prin satul lung cu case scunde, albite cu var, peste care se pleoşteau acoperişurile de paie înverzite de muşchi.

Oamenii ieşeau în faţa îngrăditurilor şi se închinau, câinii urlau pe lângă prispe şi alergau în urma carului, iar copiii desculţi, în cămăşi murdare şi cu şepci roşii pe cap, se urcau pe garduri şi întovărăşeau alaiul cu ochi înfricoşaţi.

Biserica se afla la marginea satului, înconjurată de stejari uriaşi, iar dincolo de ea, pe povârnişul nisipos, se întindea cimitirul, un cimitir ţărănesc, simplu, mărginit de un şanţ năpădit de mesteceni şi salcâmi.

Într-o latură a porţii de lemn, fixată în doi stâlpi ziditi, aştepta o trăsurică la care erau înhămaţi doi cai minunaţi, murgi.

La poartă, ţăranii luară coşciugul din car şi-l duseră pe umeri, iar preotul, care mergea în urma lor de la biserică, psalmodia un cântec în limba latină.

– Witowski! şopti Zaleska, observându-l pe bărbatul care şedea în trăsură. Janka privi curioasă. Witowski îşi întoarse faţa şi privirile li se întâlniră o clipă cercetătoare. Un val de sânge fierbinte îi inundă inima; trecu grăbită spre mormântul lângă care fusese aşezat coşciugul şi începuseră cântecele de îngropăciune.

Ceremonia se sfârşi repede, coşciugul fu coborât în groapă pe frânghii, şi peste capacul alb şurui pământul.

Jankăi i se făcu frig. Privea cu ochii înspăimântaţi la groapa care se astupa. Roch, cu buzele strânse, încruntat, arunca pământ cu îndârjire, iar femeile îngânau un cântec de jale, plângător, disperat, care sfâşia inima. Stasio se întoarse şi îşi şterse lacrimile pe furiş, iar Świerkoski, rezemat de o cruce, se uita înfiorat la mormântul proaspăt şi tremura tot de emoţie.

Vântul se zbenguia prin cimitir, măturând frunzele înnegrite de pe mormintele noi, galbene; Amis chelălăia scurt şi dureros, iar cârdurile de ciori din stejarii de lângă biserică îşi uneau croncăniturile cu ţipetele gemute ale stăncilor care se roteau deasupra acoperişului ţuguiat, roşu, al clopotniţei; peste toate acestea îşi întindea braţele negre crucea din mijlocul cimitirului, de pe care priveau cu milă, iertând totul, ochii lui Iisus.

La marginile zării, dincolo de pădurile care strângeau satul într-un cerc închis, în tăriile verzi, începeau să înflorească

lucirile trandafirii ale amurgului, împurpurând o parte din bolta cerului. Întunericul se tupila abia văzut, prin desişurile acoperite parcă de străluciri arămii în jariştea apusului.

Janka se desprinse de ceilalţi şi intră mai adânc în cimitir, îndreptându-se spre cavoul ce semăna cu piramida lui Cestius, care albea printre ienuperii zvelţi ca ciprişii. Uşa cavoului era întredeschisă, şi în prag sta un lacheu îmbrăcat în negru. Deasupra uşii aurea inscripţia: „Mormântul familiei Witowski din Witów", iar într-o parte a uşii, pe o tăbliţă de marmură, se înşirau nume şi date ale morţii, o litanie întreagă de existenţe spulberate de mult în univers.

Janka îngenunche şi începu să se roage, deoarece numele „Ana", înscris la sfârşitul listei, îi aminti de mama ei, pe care o pierduse în copilărie şi pe care şi-o aduse aminte foarte slab, ca pe un sunet auzit în treacăt parcă printr-un perete, pe care nu ţi-l poţi aminti niciodată foarte limpede.

Din capelă ieşi o tânără înveşmântată în doliu, lacheul o luă de braţ şi o conduse cu grijă pe trepte. Janka se ridică şi privi uluită la necunoscută, pentru că nu mai văzuse un chip atât de frumos, atât de ciudat de frumos. Era chipul unei blonde autentice cu părul în tonul cel mai pur al inului, ovalul minunat, aproape feciorelnic, nasul roman şi buzele frumos desenate; ochii uriaşi şi strălucitori ca safirul, cu pleoapele lungi, bombate, mărginite de gene lungi, ca pana corbului, priveau cu răceală parcă. Necunoscuta păşea încet, ca un automat, fixând-o pe Jania cu stăruinţa miopilor. Faţa ei era atât de luminoasă şi inspirată, expresia ochilor atât de bogată, încât semăna cu figurile lui Rosetti[1].

Janka fu captivată de această privire. Necunoscuta trecu, dar ea se uita mereu în ochii aceştia care i se întipăriseră în memorie şi mai că se trase înapoi ca din faţa unui abis.

---

[1] D.G. Rosetti (1828-1882), pictor şi poet englez; unul dintre iniţiatorii mişcării prerafaelite.

– E Witowska, sora celui care şade în trăsură, o informă Zaleska grăbită, deoarece trebuiau să plece imediat. Nu-i aşa că e foarte frumoasă şi priveşte atât de ciudat, atât de ciudat, încât aş îngenunchiea înaintea ei, nici eu nu ştiu de ce.

În poarta cimitirului se întâlniră cu Witowski care îşi conducea sora la trăsură; acesta o cercetă cu privirea şi Janka simţi o umbră îngheţată alunecându-i pe faţă.

– Femeile atât de frumoase n-au nici un rost pe lume, spuse Świerkoski după ce urcară în brişcă.

Ţăranii se dădură la o parte şi Roch, ajutat de Walek, un gospodar vârstnic, începură să mulţumească pentru onoarea pe care le-o făcuseră luând parte la înmormântare.

– Domnişoară, domnişoară bună, că nici o rudă n-ar fi fost mai bună, dacă Jagna ar putea, v-ar mulţămi cu recunoştinţă pentru bunătate şi pentru cinstea noastră, rosti Roch cu înduioşare.

– Adăvărat; asta-i adăvărat, că sufleţălu' ei zboară de mulţămire acolo, ca păsăruicile astea! încheie Walek grav, arătând stăncile care se roteau deasupra clopotniţei.

– Rămâneţi cu Dumnezeu, rosti Janka mişcată.

– Duceţî-vă cu Dumnezău şi mulţămim, răspunse un cor de glasuri şi capetele se înclinară.

Plecară repede, pentru că se lăsa înserarea.

Oamenii porniră şi ei în grup de la cimitir, Roch mergea în frunte cu Walek, se scărpină îngrijorat în cap, când ajunseră la crâşmă, dar spuse cu destulă energie:

– Oameni buni, gospodari şi toţi ăi de la Bukowiec, intraţi să loăm un păhar pentru iertarea păcatelor răposatei.

– Vă poftim din toată inima, cu ce-a dat Dumnezău, să mâncăm şi să bem, adaugă Walek şi intră primul în crâşmă.

Roch aduse din car o traistă cu pâine şi brânză. Cârciumarul le mai dădu şi el ba una, ba alta, iar bătrâna Krakalina, cea dintâi la toate înmormântările, nunţile şi botezurile, pentru că ştia să cânte de toate, şi vesele şi triste, şi se descurca în orice împrejurare, pregătind întotdeauna rachiul cu untură, se apucă să taie pâinea şi brânza şi să le şi împartă la oameni.

Se aşezară la masa lungă cu picioare bătute cruciş şi Walek, cu o sticlă în mână, începu să-i îndemne să bea.

– Oameni buni, dragii mei, să fie cu sufletul Jagnei, fie-i ţărâna uşoară, începu solemn, vărsând câteva picături de votcă într-un colţ.

– Să aibă parte de lumină în vecii vecilor, amin! răspunse grav corul de glasuri şi toate capetele se aplecară, câteva zeci de pumni bufniră în piepturi şi câteva zeci de răsuflări adânci, grele, îl izbiră pe Roch care şedea cu capul în piept şi medita la soarta lui de orfan; înălţă capul, se şterse cu pumnul la ochi şi izbucni în hohote de plâns:

– Nu ma' e Jagna, nu ma' e! Săracu' de mine, săracu'! Îşi sprijini capul de masă suspinând.

Larma glasurilor crescu, pentru că sticla făcea mereu înconjurul mesei; lăsară la o parte părerea de rău, durerea, tristeţea şi începură să se jeluiască unii faţă de alţii şi să bea, amestecându-şi lacrimile, pupăturile şi aducerile aminte cu pâine şi brânză.

Lângă vatra uriaşă, pe care după obiceiuri străvechi ardeau reteveie de lemn, răspândind luciri sângerii în întunericul încăperii, şedea cerşetorul şi îngâna cu glasul tremurător, jalnic, nesfârşite rugăciuni pentru moartă.

Se aprinse lampa, stelajul apăru brusc în spatele gratiilor de lemn; din umbră se iviră butoaiele mari cu votcă, rândurile de sticle cu secărică pe poliţe şi cârnaţi atârnaţi pe o jordie.

– Beţi, fraţilor, beţi! îi îndemna întruna Walek pe toţi deodată sau pe fiecare în parte, rupea pâinea, întingea în sarea vărsată pe masă, mânca şi iar o lua de la capăt. Krakalina îmbia femeile, care se întorceau ruşinoase, se ascundeau după colţul maramei şi beau rachiu. Discuţiile se înfierbântau văzând cu ochii.

– Bea, Roch! Dumnezău a dat, Dumnezău o loat, ce să-i faci, frate? A fost nevasta ta, a fost a noastră şi a lumii, da' acu ţ'-a loat-o sfântu' pământ, că şi lui îi trebuie.

Bea, Roch, că dacă este aşa, apăi aşa trebuie să fie.

– Bea, Roch! Jalea e ca geru', numa' cu tărie o goneşti, îl îndemnă Krakalina.

– Cu tărie, păi cum, cu tărie! şopti Roch şi bău, muşcă din pâine şi întinse mâna după al doilea păhărel. Cu tărie, păi cum, cu tărie!

– Ce să-i faci! Nici banii, nici pământu' şi nici plânsu' nu te scapă de la moarte! A cu coasă vine şi, cum îţi fură hoţu' vita din ocol, aşa şi ea îţi ia sufletul păcătos şi ţ-îl duce! Toarnă, Walek!

– Ţ-îl duce, păi cum, ţ-îl duce, repetă Roch şi bău iar; îşi aduse aminte că în urmă cu cincisprezece ani le-au furat o vacă, pe care n-a uitat-o nici acum. A dus-o, haramu'! şi am avut şi lacăt, şi câine rău, şi eu cu răposata eream în casă, şi haramu' a dus-o, se jelui pentru nedreapta de atunci. Făcea pe puţân trei sute de zloţ'! Şi ce-am mai căutat-o, răposata a plătit şi slujba la biserică, s-a dus la jandar', da' parc' a intrat în pământ. Jagna ştie mai bine... Se uită în jur, căutând parcă sprijin la nevastă, dar Jagna nu mai era şi-l apucă o jale, de-ncepu să-şi smulgă părul în furia durerii ce-l sfâşia ca un câine, să se dea cu capul de perete şi să-şi plângă soarta de orfan, vaca şi cei trei sute de zloţi.

Walek îl trase mai la o parte, făcură toţi roată în jurul lui şi-l mângâiară care cum putea, luându-l în braţe şi sărutându-l.

– Nu plânge şi nu mai huli, nu te jelui, sărmane Roch! îl linişti Krakalina, că am să-ţ' peţăsc eu o nevestică şi cu vacă şi cu ţoale, şi cu pământ sau cu bani, de-o să fii mulţămit, sărmane. Ciocni cu el, apoi se duse cu un păhărel de votcă la cerşetorul care rostea rugăciuni din ce în ce mai tare şi mai jalnic.

– Bea şi tu, bătrâne, şi roagă-te pentru sufletul Jagnei, Dumnezeu s-o ierte! şi pentru toţi cei care zac în purgatoriu.

– Dumnezău să pomenească! Încă un degetar, leliţă doamnă, c-am îngheţat ca un câine şi-mi clănţăne dinţî-n gură, de nu pot să-mi spui rugăciunile.

– Na, sărmane, ia şi bea!

– Roch, ascultă la mine, nu plânge, şi nu te văieta, că e păcat, începu Walek rar, umplând paharul la lumina din vatră. A fost o fomie vrenică, din una făcea doauă sau şi cinci, iar că te-a mai scărmănat câteodată cu jordia sau cu ceva mai moale ş'-a ţâpat la tine din fie ce, aşa e, da' a fost şi ea fomie, omule. Bea colea,

sărmane, şi iartă-i toate strâmbătăţâle, că acum e la judecata lui Dumnezău, cu îngerii, şi şede la nuntă acu', ca o cocoană mare, numa'-n aur şi argint, Dumnezău s-o odihnească! Bea, sărmane!

– A avut şi-'mormântare creştinească, nici o bogătană n-ar fi avut una mai frumoasă, eşti un om bun, Roch.

– Mai bun nici că să putea, păi cum, unu' mai bun ca mine n-ar fi găsit, repetă Roch somnoros, se rezemă de masă, pentru că tăria i se urcase la cap, crâşma începuse să se clatine cu el şi se temea că dacă dă drumul la masă, o să se prăbuşească pe focul din vatră.

– Lăudat fie numele Domnului! spuse bătrânul Grzesikiewicz, ieşind din cămăruţa unde sfârşise socotelile cu socotitorul pădurii; cârciuma era a lui şi parcela tăiată se afla nu prea departe.

– În vecii vecilor! îi răspunseră bărbaţii în cor şi i se ploconiră până la pământ, iar femeile îi sărutară mâneca îngălată de grăsime.

– Ce-i, Roch, ţi-ai înmormântat nevasta?

– Am 'mormântat-o, luminate boierule, şopti Roch şi vru să i se ploconească adânc, dar se prinse repede de masă, ca să nu cadă.

– Pe fiecare-l paşte năcazul sau voia Domnului, şopti Walek solemn.

– Adevărat! Beţi, rachiul o să vă uşureze. Maică, o găleată de rachiu pentru oameni, strigă la cârciumăriţă şi se uită după un scaun. Cârciumarul îi aduse fotoliul de lemn din cămăruţă, aşternut cu o pilotă, şi-l aşeză lângă vatră. Grzesikiewicz aproape că se întinse în el, îşi puse picioarele pe grămăjoara de aşchii de lângă foc şi începu să se încălzească. Ţăranii se bulucirăsă ciocnească şi cu el; nu-i refuză, după câteva pahare faţa lui de apoplectic se făcu vânătă, ochii i se înceţoşară, dar se înveseli straşnic.

– Hai, spuneţi ceva, că doar nu v-a-ngheţat limba-n gură! îi îndemnă, pentru că tăcură încurcaţi de prezenţa lui şi se retraseră în colţul întunecat al crâşmei.

– Luminate boierule, oamenii să cam ruşinează, că, de, boieru-i boier, iar noi nişte ţărani necioplit', ceva nu să potriveşte, răspunse Walek viclean.

– Eşti un prost. Krakalina, ciocneşte cu mine. Păi eu nu sunt de-al vostru? Franek, se adresă unui ţăran care sta mai retras, n-ai plătit cincisprezece ruble acum o săptămână pentru stejarul ăla, ai? Uitaţi-vă la el, cumpără aşchii şi taie copacul.

– L-am loat: să-mi fac inimă la car, luminate boierule, se dezvinovăţi Franek destul de posomorât şi scuipă de ciudă pentru cele cincisprezece ruble.

– Inimă la car, ai? da' l-ai cioplit pentru temelie! Mai bine să taci din gură. De când vă tot spun: nu mai ai grâi, vino, păcătosule, şi-ţi dau cu împrumut, dar de pădure să nu v-atingeţi. Ai nevoie de lemne, plăteşte! Dacă furi, te trag în judecată şi-ţi iau vaca de la jug, îţi vând cojocul, dar nu las ce-i al meu. Păi dacă-mi tai pădurea, parcă-mi dai mie în cap cu toporul. Maică, o jumătate de găleată de rachiu pentru toată lumea! pe legea mea, pentru vecinii mei!

Sătenii băură, dar vorbele boierului îi puseră pe gânduri, începură să plece unul câte unul, pentru că fiecare avea câte ceva pe conştiinţă şi nu puţini făcuseră puşcărie din cauza lui şi plătiseră amenzi pentru pădurea lângă care trăiau cu toţii, deoarece Grzesikiewicz nu ierta pe nimeni. Pădurea era coarda lui sensibilă şi, cu toate că le da să bea şi nu se zgârcea să-i cinstească, se temeau de el şi-l duşmăneau, ameninţând în spate că o să-i rupă oasele, dar el nu avea habar, fiindcă umbla întotdeauna cu revolverul la el şi însoţit de un argat în stare să le vie de hac la zece inşi deodată.

– Cum, au plecat cu toţii? Păcătoşii! mormăi somnoros, focul îl încălzise şi votca i se urca la cap. Păcătoşii, dacă nu i-aş ţine din scurt, aş rămâne cu vrabia de pe gard... sau cu pielea ursului din pădure... Ţi-ai înmormântat nevasta, Roch? îl întrebă iar pe Roch care moţăia lângă perete.

– Am 'mormântat-o, luminate boierule, păi cum, am `mormântat-o.

– Bea rachiu şi-o să-ţi treacă. Maică, umple paharele.

– Am 'mormântat-o! continuă Roch somnoros, în neştire. Că ce dacă n-am pământ, da' i-am făcut, o 'mormântare pe cinste; a fost şi preotu', şi prapuru', şi sfinţii călugări cu lumânări au fost, şi boierii de la gară, şi votcă, şi pâine, şi brânză – de toate, ce mai! Ş-acu' am rămas ca vai de capu' meu! Jagna mea nu ma' e! începu să plângă încet şi să se clatine în toate părţile.

– Domnişoara a fost?

– A fost, luminate boierule, a fost. Aşa e de bună, ca şi soarele ăsta, arătă spre focul din vatră, că înainte de a muri răposata, a fost pe la ea, i-a adus doctoru' şi vinişor dulce.

– Mai bea rachiu, bea, omule, o să-ţi ia durerea cu mâna, îl îndemnă Grzesikiewicz mulţumit.

Roch bău, deşi era ameţit de-a binelea. Se legăna în mijlocul încăperii şi se uita cu ochii înceţoşaţi, ieşiţi din orbite, când la foc, când la cerşetorul care se întinsese lângă perete şi dormea cu capul pe desagi. Vru să mai spună ceva de Janka, dar pe limbă-i reveni înmormântarea.

– Şi deşi n-am pământ, i-am făcut o 'mormântare bogată, pe cinste. Coşciugu' a fost cu juma de cot mai mare. Spui adăvăru', luminate boierule, adăvăru', cu juma de cot, ca să aibă şi răposata mea dragă o casă largă acolo, ca o bogătană. A trudit toată viaţa, măcar acu' să-i fie bine şi să fie mulţămită...

– Ţi-ai înmormântat nevasta, Roch? întreba mereu Grzesikiewicz şi moţăia mai departe.

– Am 'mormâltat-o, luminate boierule. „Precum ai spus, Doamne, tu eşti apărarea mea!" începu să cânte brusc, năzărindu-i-se că merge în urma coşciugului; aşa cum se afla, cu şapca într-o mână şi cu cealaltă întinsă, de parcă sprijinea coşciugul, ieşi de la crâşmă şi-o luă spre gară pe drumeagul pe care venise câteva ceasuri în urmă.

– Roch, ţi-ai înmormântat nevasta? Maică, umple paharele vecinilor mei, strigă prin somn Grzesikiewicz, dar tăcerea îl descumpăni puţin şi privi în jur. Walek, acasă!

Argatul îl urcă în brişcă ajutat de cârciumar. Cu toate că era beat criţă, Grzesikiewicz şedea ţeapăn pe banchetă, clătinându-se numai când nimereau prin hârtoape; îl ajunseră din urmă pe Roch care lălăia somnoros şi plângător:

„De piatra ascuţită să nu-ţi loveşti picioarele".

Grzesikiewicz trecu pe lângă el fără să-l vadă, adormise.

Roch se poticnea, izbindu-se de copacii de pe marginea drumului, dar mergea din ce în ce mai repede, pentru că în mintea lui înceţoşată stăruia gândul că trebuie să se întoarcă la serviciu. Şapca şi-o ţinea tot în mână, se oprea din când în când, cădea, împiedicându-se de pietre şi scobâlţând în adâncituri, se ridica şi mergea mai departe.

Luna palidă lumina deasupra pădurii, inundând clinul adânc pe care-l făcea drumul; lumina-i verzuie aurea frunzele galbene de mesteacăn, revărsând prin pădure toropeală şi linişte, deoarece nici vântul, nici păsările, nici un zgomot nu tulbura tăcerea solemnă, doar Roch mormăia:

– Adăvărat, ea e la nuntă acu' stă ca o mare cocoană cu îngerii numa'n aur şi argint! repeta cu glas uimit vorbele lui Walek. Luminate boierule, Dumnezău să te răsplătească!... se apleca vrând parcă să îmbrăţişeze picioarele cuiva. O 'mormântare pe ciste! coşciugu' c-o juma de cot mai lung... douăzăci şi patru şi doi zloţ' şi douăzăci de groşi, şi patru mâini, şi şasă rotocoale de brânză... şi trei găleţ' de rachiu! 'Mormântare pe ciste, bodogănea întruna; nimeri la gară aproape instinctiv şi cum ajunse pe coridor, se răsturnă lângă perete şi adormi.

X

– Domnule Świerkoski, trimite dumneata un muncitor să-i ducă scrisoarea asta Osieckăi, scrie că e urgenţă, iar Roch al meu nu şi-a mai revenit după înmormântarea de ieri.

– O s-o duc chiar eu, pentru că domnul Babiński şi cu mine vom fi diseară acolo. Domnule Stanisław, la ce oră eşti gata?

– La şase ies de la serviciu, adică peste o oră. Treci pe la mine să mă iei!

Świerkoski se duse acasă, se trânti pe patul din camera nelocuită şi strigă.

– Franek!

Intră în fugă flăcăul care era în acelaşi timp lacheu, bucătar, spălătoreasă şi vizitiu.

– Ceaiul! scoate-mi ghetele şi pregăteşte costumul pentru vizită.

– Astăzi trebuie neapărat să mă hotărăsc: Zosia sau Orłowska? îşi spuse. Osiecka mi-a spus că-i dă trei mii în ziua cununiei. Trei mii, mult prea puţin! Să facem socoteala. Scoase carneţelul cu creion şi începu să compare diferite cifre, să calculeze. Mult prea puţin! scuipă cu dispreţ. Nu, nu e nimic de făcut cu Zosia; n-are rost să mă mai gândesc... e săracă! Spune, Hipcio, îţi place, nu? Hi! hi! hi! râse încet, batjocoritor, că-şi pusese asemene întrebare prostească. Nu suporta femeile, deoarece pentru el femeia era tot una cu risipa şi slăbiciunile. Dar Orłowska? depăna firul mai departe. E bogată, pe puţin treizeci de mii! O cifră minunată! O scrise de câteva ori, admirând zerourile, pe care le rotunjea cu mare plăcere. Idiotul, care va muri curând sau va înnebuni! gândi despre Orłowski. Ţărănoiul e piedica, şopti cu ură şi scuipă parcă în obrazul lui Grzesikiewicz. Hipcio, dragă, o să rămâi toată viaţa argat pentru că neciopliţii ăştia o să-ţi sufle miile! Sări în picioare, se aşeză la fereastră şi îşi luă ceaiul adâncit în gânduri.

– De astăzi încep să-i facă curte Orłowskăi! O să-i zâmbesc duios! Hi! hi! hi!...Se privi în oglindă, îşi netezi părul şi râse îndelung, până când Amis începu să-i sară pe piept şi să latre; îl izbi cu piciorul, câinele chelălăi de durere şi se ascunse sub pat. Świerkoski se linişti şi se îmbrăcă în mare grabă.

– Piatra merge bine, o să câştig destul. Dacă o să câştige şi unul din lozurile cele mari, apoi mă-nsor cu Orłowska, ia să facem socoteala. Adună şi rămase cu ochii la cifre. Îşi frecă mâinile bucuros. Fantastică cifră. Hipcio, mizează pe ea. Da, asta

poate să câştige. Şi-o notă în carneţel şi plecă la Stasio care locuia într-o clădire mai mică lângă gară.

– Hai, domnule, te găteşti ca o domnişoară.

– Nu ca o domnişoară, ci pentru o domnişoară. Mai avem timp. Trebuie să te îmbraci încet şi cu socoteală.

Staś se dezbrăcă de halatul vătuit cu o încetineală calculată; se spălă, se şterse şi se parfumă, studiind fiecare parte din garderobă de câteva ori înainte de a o îmbrăca. Aşeză oglinzile în aşa fel, încât să se poată vedea din toate părţile, şi probă o duzină de cravate aranjate cu grijă în cutii. Încercă mai multe feluri de gulere, apoi mai multe perechi de pantofi şi, în sfârşit, fu gata.

– Bei un ceai cu lichior, nu-i aşa? propuse, parfumându-şi sprâncenele şi părul.

– Întârziem, o să ajungem pe la zece.

– Mai e vreme, hai să bem ceaiul. Mama zice că întotdeauna înainte de a ieşi afară în frig, e bine să bei un ceai fierbinte pentru că îţi încălzeşte stomacul şi te fereşte de răceală. Ce-ar fi, domnule, să iau jacheta în locul surtucului? întrebă privindu-se în oglindă.

– Pe viul Dumnezeu, nu mi-am închipuit că e vreo diferenţă...

– Ha! ha! nu ţi-ai închipuit, dar e caraghios, domnule. Cred că voi merge în surtuc, pentru că e o vizită de seară; da, surtucul arată mai distins, dar ce culoare să aibă mănuşile?

Scoase o cutie întreagă de mănuşi, pe care începu să le întoarcă devreme, să le încerce, neputându-se hotărî.

– Amis, hai să mergem singuri, fiindcă eu trebuie să mă întorc devreme, ca să mă culc.

– Vin îndată. Pleci undeva mâine dimineaţă? Îşi puse mănuşile de culoarea perlei.

– Da, mă duc la Krosnowa să angajez ţărani la căratul pietrei.

– Merge bine afacerea? Schimbă mănuşile de culoarea perlei cu altele galbene.

– E... aşa afacere, mai bine lipsă.

– Orłowski mi-a spus că-i o afacere grozavă.

– Idiotul, ce ştie el? Vede câştigul, dar nu vede pierderile.

– Mi-a spus că dacă nu se împotrivea fiica lui, l-ar fi interesat şi pe el.

– Ar fi vrut şi el un oscior de ros, cum nu! şuieră cu răutate. Ce poate să ştie o gâsculiţă ca asta!...

– Domnişoara Janina o gâsculiţă! Domnule Świerkoski, e un calificativ cu totul nepotrivit pentru domnişoara Janina! rosti Staś cu gravitate şi schimbă mănuşile galbene cu altele roşii. Total nepotrivit, pentru că o femeie atât de frumoasă şi deşteaptă nu poate fi numită gâsculiţă...

Świerkoski se strâmbă, privindu-l batjocoritor pe Staś.

– Deşteaptă, bună, frumoasă, îngeri, idealuri şi aşa mai departe! Amis, băiatule, tu eşti mai bun şi mai deştept decât toate domnişoarele din lume! îngână, mângâindu-şi câinele.

Staś se supără, dar alegându-şi în sfârşit mănuşile, închise dulapurile, cuferele şi valizele, trânti sertarele, împături şi puse totul la locul lui şi abia după aceea plecară.

– Grzegorz, îl rugă pe acarul care stătea în faţa casei, spune-i soţiei dumitale să pregătească apă caldă pentru când mă întorc.

– Ce nevoie ai dumneata de apă caldă?

– Înainte de culcare mă frec întotdeauna cu apă caldă şi camfor sau îmi fac un masaj uşor şi mă simt foarte bine.

– Te pomeneşti că mâine vrei să-ţi încălzesc patul şi papucii.

– E, acum spun eu: să mergem! se zori energic Stasio, care ezita, se gândea şi se pregătea multă vreme de obicei, dar când se hotăra, mergea neabătut înainte.

Staś tăcea, îşi răsucea mustaţa şi compunea în gând scrisoarea pe care avea să i-o scrie mamei a doua zi.

– Dumitale îţi place domnişoara Janina? îl întrebă Świerkoski.

– Îmi place foarte mult, dar... vezi dumneata, nu pricep cum o domnişoară din lumea noastră a putut să se angajeze la teatru. Grzesikiewicz intenţiona s-o ia de soţie, bătrânul are destui bani, nu mai înţeleg nimic.

– Îi lipseşte o doagă, aşchia nu sare departe de copac.

– Unchiul Felcio zice la fel, deşi Grzesikiewicz se trage de jos de tot.

– Chiar aşa, din ţărani get-beget, parveniţi, gloată, domnule Babiński.

Nu-şi mai spuseră nimic până la Zacisze, deoarece tonul aspru, plin de ură, din glasul lui Świerkoski îl deranja pe Staś.

Stasio se dezbrăcă în anticameră, se uită în oglindă, se pieptănă, îşi încheie mănuşile, se mişcă de câteva ori, vrând să vadă dacă gâtul i se îndoia bine când se înclina, şi abia după aceea intrară în sufragerie, unde era lumină.

Osiecka, Zosia şi încă o doamnă tocmai îşi beau ceaiul.

Świerkoski salută şi se aşeză, dar Staś se tot înclina, neîndrăznind să înainteze, până când Osiecka îl conduse în faţa necunoscutei şi-l prezentă:

– Domnul Babiński, nepoata mea de soră, Tola!

– Zosia, toarnă domnilor ceai! Aţi avut o idee grozavă să treceţi pe la noi, o să ne distrăm şi noi ceva mai bine; deoarece acum serile sunt atât de lungi, pur şi simplu nu se mai sfârşesc. Cum stai cu sănătatea, domnule Stanislaw?...

– Mulţumesc, scumpă doamnă; astăzi mă simt foarte bine. Zvâcni în picioare, ca să ia ceaşca din mâna Zosiei, mâinile li se atinseră, făcându-i pe amândoi să roşească.

Staś se aşeză, îşi bea ceaiul şi se uita încântat la ea cum se mişca încet şi cu un farmec inegalabil. Świerkoski se mută alături de Osiecka; după citirea scrisorii pe care i-o adusese, aceasta se apropie de el şi începură să vorbească ceva în şoaptă.

– Ce-ar fi să jucaţi dame? îi întrebă pe Stasio şi pe Zosia.

– Dumneata eşti la noi abia a cincea oară, nu-i aşa? spuse Zosia, aşezând tabla pe o măsuţă.

– Abia, dar de câte ori n-am vrut să vin şi... roşi Staś până în albul ochilor.

– Şi de ce n-ai venit?

– Dumneata inoportun, domnule Stanisław? Mătuşa a întrebat de atâtea ori de dumneata. Îşi coborî privirile, îşi muşcă buzele şi aşeză piesele la locul lor.

– Zău că n-o merit. Dumneata pleci?

– Atunci să te străduieşti s-o meriţi. Nu, dumneata începi jocul, adăugă repede, înălţându-şi spre el ochii albaştri şi faţa frumoasă cu buze hotărâte, puţin cam prea subţiri. Un şorţuleţ roşu îi încingea mijlocelul subţire.

– Dacă mă ajuţi şi dumneata, întrebă privind-o cu timiditate.

– Îţi dau două piese dintr-o dată; oh, domnule, nu eşti deloc atent! Ţi-am întins o capcană şi te-am prins.

– De vreme ce dumneata eşti atât de şireată, trebuie să mă păzesc, o să fiu atent.

– N-o să izbuteşti domnule! Uite că iar îţi iau o piesă, trebuia să iei şi n-ai luat, acum ţi-o iau eu! începu să râdă din toată inima, dar atât de încet, ca Osiecka să nu bage de seamă.

– Domnişoară, văd că pierd jocul cu dumneata.

– Trebuie să te aperi.

– Da, dar nu mai văd nici o scăpare.

– Trebuie să nu te laşi, să te aperi până la ultima piesă, să lupţi.

– Zosia, mai toarnă-mi un ceai! tună Osiecka, lovind cu pumnul în masă.

– Jucăm mai departe, eu am mutat ultima, acum e rândul dumitale, reveni Zosia după ce turnă ceaiul.

– Verişoara dumitale e bolnavă, nu-i aşa? întrebă Staś cu compătimire, uitându-se la Tola care-şi lăsase faţa palidă, bolnăvicioasă pe rezemătoarea scaunului şi moţăia.

– O, e foarte nenorocită, foarte nenorocită! şopti Zosia şi se aplecă peste tablă, ca să-şi ascundă lacrimile; părul îi atinse fruntea lui Stasio. Acesta se retrase încurcat şi tremurând. Continuară să joace în tăcere. Amis sta lângă ei şi privea cu ochi inteligenţi la Zosia care-l mângâia mereu şi-i dădea câte o scovergă.

Ceasul ticăia monoton şi vântul izbea în ferestre, iar la răstimpuri, dinspre grajduri şi cocinile porcilor, se auzeau mugetele vitelor şi cumpenele fântânilor scârţâiau ascuţit. Liniştea somnolentă şi plictiseala domneau în toată casa.

Osiecka se întoarse cu o latură spre lampă, se rezemă de masă, făcând-o să troznească, şi aplecată puţin peste Świerkoski frânt în două şi cu luciri galbene, ciudate în priviri, îi povesti mai departe; îşi amintise pesemne de soţul ei de sfântă amintire, pentru că îşi scoase de câteva ori batista din mânecă şi îşi şterse ochii; uita însă şi o lua de la capăt.

– Duminică vii şi dumneata la doamna Zaleska?

– Mi-a spus mătuşa că o să ne ducem să jucăm preferans, da, mi-aduc aminte că aşa a spus.

– Pot să vin şi eu? Aha, în sfârşit, îţi iau şi eu trei piese dintr-o dată.

– Pot să vin şi eu duminică la familia Zaleski? întrebă mai încet, rugător.

– De ce ai nevoie de încuviinţarea mea? La ei te duci în fiecare zi, numai la noi vii o dată pe lună, îi spuse cu reproş parcă.

– Pot să vin şi aici în fiecare zi?

Zosia roşi, închise ochii, ca să-şi ascundă bucuria şi mutând o piesă, răspunse:

– Vrei într-adevăr?

– Foarte, foarte mult! repetă, vrând să-i ia mâna.

– Şi ai să faci tot ce-am să te rog?...

– Tot, cu condiţia să faci şi dumneata acum ce te rog eu.

– Bine.

– Dă-mi mâna.

I-o întinse cu timiditate, el i-o luă cu delicateţe şi i-o sărută apăsat.

– Domnule Stach, vrei să mă supăr, aşa ceva nu se face, se apără cu hotărâre.

Îi lăsă mâna cam descumpănit, simţind că mersese prea departe.

– Iartă-mă, domnişoară, dar jur că nu se va mai întâmpla niciodată, o rugă grăbit şi foarte îngrijorat, deoarece Zosia se retrase încruntată de lângă el.

– Niciodată!... se miră ea prelung.

– Pe cuvântul meu, niciodată, promise grav. Îşi încheie doi nasturi la surtuc, îşi mângâie mustăcioara, se îndreptă în scaun şi jucă mai departe în tăcere; în timp ce se îndrepta de şale însă, i se rupsese un nasture, aşa că se făcu stacojiu, temându-se să se mai mişte din loc. Zosia era uimită şi supărată de naivitatea lui, juca neglijent, îngăduindu-i să câştige, deşi greşea din ce în ce mai mult, îngrijorat de nasturele rupt.

Sfârşiră partida. Zosia împinse măsuţa la locul ei, făcu curat pe masă, îşi luă veşnicul gherghef cu flori şi începu să coasă fără să-l mai ia în seamă pe Stasio care, ţeapăn, intimidat, aproape disperat că o jignise, şi speriat de nasturele rupt, şedea nemişcat, gândindu-se cum să reia discuţia întreruptă şi să îndrepte atenţia în altă parte. Se trase puţin mai aproape, îşi descheie surtucul, se aplecă spre Zosia, dar nu cuteză să-i vorbească, pironindu-şi privirile rugătoare pe faţa ei înclinată deasupra gherghefului. Zosia se prefăcea că nu observă şi zâmbea răutăcioasă. Această tăcere penibilă se prelungi destul de mult, până când Staś, disperat că nu putea să înceapă vorba şi bretelele i se adânceau tot mai mult în umeri, se ridică şi începu să-şi ia la revedere. Se ridică şi Świerkoski, schimbă câteva cuvinte tainice cu Osiecka şi plecară.

Pe drum nu-şi vorbiră prea mult, Staś era de-a dreptul fermecat şi îngrijorat nu atât de Zosia, care-i plăcea foarte mult, cât de propria vervă şi îndrăzneală. Se descheie la palton, pentru că-i era cald, şi îşi îndreptă trupul cu mândrie, aruncând priviri drăgăstoase în noapte şi spre luminile rare de la rampele de întretăiere.

– Frumoasă fată, trebuie să-i scriu mamei despre ea. Şi cât de bună trebuie să fie, domnule Stach! îşi repeta cu încântare şi era atât de aferat, încât nu-şi aducea aminte dacă se salutase la despărţire cu Świerkoski care plecase repede, adâncit în amintirea celor auzite de la Osiecka în mare taină.

În staţie era pustiu, dar la ferestrele lui Orłowski ardea lumina, iar de dincolo de storurile de culoaren heliotropului de la budoarul Zaleskăi răzbăteau în şuvoaie sunetele pianului.

Când ajunse acasă, Świerkoski îl trezi pe Franek, îi porunci să-i fiarbă un ceai şi intră fără să se mai dezbrace în salonaşul lui. Aprinse lumânările şi lampa mare, cu abajur roşu, aşezată pe o colonadă într-un colţ. Se adânci într-un fotoliu luxos de pluş şi începu să se bucure de confortul care îl înconjura. În curând Franek îi aduse ceaiul pe măsuţa aurită. Dintr-un sertăraş ascuns ingenios în biroul mic, scoase un trabuc scump, îl aprinse şi se învălui în rotocoale de fum aromat; sorbea din ceai, se uita la lucrurile din jur şi parcă se delecta cu gustul viitorului.

– Hipcio, ai să te însori cu Orłowska! Nu mai încape îndoială. Un zâmbet răutăcios îi strâmbă faţa triunghiulară; dinţii lungi, albi, îi luceau de sub mustaţă şi scrâşneau de mulţumire. Fata e frumoasă! Hi! hi! hi!... un viermişor drag, frumuşel şi nevinovat! hi! hi! hi!... gâlgâi din gâtlejul strâmtat de bucurie, ca un curcan, iar faţa îi radia de o plăcere sălbatică, animalică. Hipcio, o să fii cineva, învaţă numai să aştepţi, şopti împletindu-şi peste genunchi mâinile lungi ca ale unui cimpanzeu. Da, o să se însoare, o să lase serviciul şi o să se mute la Varşovia, ca să se lanseze în afaceri mari şi să câştige la loterie milioane! milioane! milioane! şopti îmbătat şi se întinse alene, cuprins de plăceri ciudat de aţâţătoare.

– Hipcio, fii prudent! se avertiză singur. Ah, ea a avut amanţi, de unde o fi aflat Osiecka? Grzesik o să se bucure grozav când o să afle! Aha, aşa-ţi trebuie, nemernicule, necioplitule, să te saturi! râse încet, umblând prin încăpere. În atitudinea lui, pe faţa triunghiulară, arămie, în ochişorii învăpăiaţi, avea acum ceva de lup; dădea târcoale ca lupul, cu gâtul întins şi spinarea încovoiată, de parcă adulmeca prada; tresărea nervos, la fiecare doi paşi, se aşeza pe scaune şi pe fotolii, netezea catifeaua şi mătăsurile şoptind: Sunt ale tale, Hipcio, ale tale! Amis sta lângă uşă şi îşi urmărea neliniştit stăpânul. Amis, vino, băiatule! Câinele alergă la el. Cuminte, cuminte, căţelule drag! îl mângâie, iar câinele îi linse faţa şi mâna. Świerkoski scoase iute cureaua din buzunar şi-l lovi cu toată puterea peste grumaz. Amis se ghemui şi se rostogoli pe covor. Vezi ce paţi, băiatule, fără familiarisme!

XI

Dimineaţa, după ce sfârşi cu piatra, Świerkoski veni la gară în jur de unsprezece. Stasio era la serviciu, iar Zaleski, care umbla prost dispus de colo-colo prin încăperea telegrafului şi se tot uita pe fereastră, neputând scăpa de plictiseală, ieşi pe peron şi începu să se antreneze pe bicicletă. Frânt în două, Świerkoski şedea nemişcat pe canapea, doar ochii îi alergau întruna pe duşumele, iar Stasio, în pauzele dintre o telegramă şi alta, scria o scrisoare:

„Dragă mămică! Am primit coşuleţul şi-ţi mulţumesc din toată inima. Vrăbioarele au fost grozave. Din ce-a rămas, i-am spus soţiei acarului să-mi facă o mâncare cu sos alb şi arpacaş. Ieri am fost cu Świerkoski la doamna Osiecka. Domnişoara Zosia era atât de frumoasă şi mi-a arătat atâta bunăvoinţă, încât am plecat cu părere de rău acasă; n-am avut încotro, pentru că Świerkoski se ocupă de transportul pieţei şi trebuie să se scoale de dimineaţă. Am jucat dame şi am băut ceai la care s-au servit prăjituri cu brânză, dar mi-a fost frică să mănânc, fiindcă brânza e greu de digerat noaptea. A fost acolo şi o nepoată de soră a doamnei Osiecka, Tola, bolnavă. Mămică, dac-ai şti ce frumoasă şi ce bună e Zosia! O să mă duc mai des, deoarece m-am plictisit de ochiadele Zaleskăi, iar la Orłowski vine numai Grzesikiewicz, îl ştii dumneata, ţărănoiul ăla bogat despre care ţi-am scris că se va căsători cu domnişoara Orłowska. Te rog să-mi cumperi alte bretele, dar de mătase, moi, pentru că cele pe care le am, mi-au intrat ieri în carne şi mi-au făcut dungi roşii, aşa că m-am frecat cu spirt. M-am simţit foarte bine toată seara, doar spre sfârşit i-am sărutat mâna domnişoarei Zosia, ea s-a supărat, şi pe urmă mi s-a rupt un nasture de la bretele, aşa că m-am speriat. Duminică mă văd cu ea şi o să-ţi scriu mai pe larg. Sărut mâna, mămică". O puse repede în plic, fiindcă intră Orłowski, morocănos şi parcă supărat, nu vorbi cu nimeni, trânti uşa şi începu să se plimbe cu paşi mari prin biroul lui.

– Domnule şef, dacă aveţi mult de scris, vă pot ajuta eu, se oferi Świerkoski, intrând după el. Orłowski se opri, îi aruncă o căutătură ameninţătoare, se trase de barbă şi spuse surd:

– Fără linguşeli! Suntem doi inşi, pe Dumnezeul meu, prea de-ajuns, de ce mai primim bani de la direcţie?

Świerkoski ridică din umeri şi ieşi.

Orłowski închise uşa în urma lui, scrise rapoartele, puse casa în ordine şi verifică socotelile, iar după ce sfârşi toate treburile de fiecare zi, pregătind casa şi hârtiile de expediat, începu să deschidă corespondenţa ei să citească. După ce citi scrisorile, pentru că-i erau adresate lui, scrise într-un colţ cu creionul roşu:

„Expeditorului, spre luare de cunoştinţă şi executare."

– Roch, astea du-le la expediţie. Roch luă hârtiile şi le puse liniştit pe cealaltă masă. Iar scrisoarea asta dă-i-o domnişoarei. Orłowski îşi scoase şapca roşie, şi-o puse pe cea obişnuită, cu dungi roşii, îşi frecă mâinile, îşi încovoie puţin spinarea şi trecu şi el la masa cealaltă. Citi cu atenţie cuvintele scrise cu o clipă înainte de el însuşi.

– Bine, domnule şef, o să am grijă! răspundea din când în când ridicându-se şi aplecându-se, ca şi când ar fi ascultat dispoziţiile superiorului. Să le trec doar în registru şi să deschid casa, pentru că în curând soseşte personalul. Sfârşi repede, deschise ghişeul şi pregăti ştampila pentru bilete; umbla în vârful picioarelor şi se mişca grijuliu, ca să nu facă nici cel mai mic zgomot. De la casă se uită de câteva ori spre biroul lui cu o umilinţă ciudată în ochi şi atunci îşi aduse aminte că plătise pe nedrept amenda de trei ruble şi oftă uşor. Când veni trenul, închise casa, schimbă şapca, îşi puse mănuşile şi drept, arătos ca un comandant care-şi trece armata în-revistă, începu să se plimbe pe peron.

Janka primi scrisoarea cu uimire, n-avea nici cea mai mică idee cine putea să-i scrie. Rupse plicul şi văzu semnătura „Głogowski". A, Głogowski! şopti bucuroasă. Scrisoarea era scurtă.

„Domnişoară Janina! Acum, când citeşti, îţi aduci aminte de mine?" Zâmbi şi îi veni în minte faţa lui deschisă, neregulată, cu trăsături colţuroase şi ochii cenuşii, adăpostiţi sub ciuful dezordonat. „Cu câteva zile în urmă am părăsit meditaţia dinainte şi mai din întâmplare, mai cu voia mea, am intrat în casa unei scriitoare foarte cunoscute. Gloria asta se află la trei mile de Bukowiec. Trebuie să bag mintea în capetele singurelor ei opere vii. Duminică vin pe la Bukowiec, indiferent cum o să mă primeşti, bine sau cu câinii, numai să te văd. N-ai uitat că ne leagă o prietenie întemeiată pe demnitate? Sunt foarte curios să văd locurile şi pe dumneata. Închei scrisoarea, făgăduind că-ţi voi spune mai multe personal. Sărut mâna cu respectul şi bunăvoinţa de altădată. Vin seara la şapte, aşa zice mersul trenurilor".

Janka citi scrisoarea de câteva ori, de parcă din aceste câteva rânduri scrise sorbea o putere de viaţă care o pătrundea de fiori. Głogowski, pronunţă cu voce tare, ca să se asigure că-i adevărat, că nu continuă să viseze în această resemnare pasivă, apatică. Głogowski, a! Se trezi brusc în ea Janka de odinioară, firea sălbatică şi nestăpânită în dorinţa unui zbor mai larg, sufletul care se zbătea în jugul existenţei provinciale, cenuşii, învălvorat de frământări violente.

Amintirile de la teatru îi năpădiră creierul, se iţeau din ungherele întunecate ale gândurilor, unde se aciuiaseră aşteptând clipa prielnică, şi o înconjurau ca un roi nebun de străluciri multicolore; toate i se învălmăşeau în minte şi, ca să-şi revină, deschise oberlihtul şi privi la tatăl care se plimba pe peron şi la trenul oprit în gară, dar se retrase repede de la fereastră. Ce o interesau pe ea toate acestea! Se înăbuşea în această singurătate. Se îmbrăcă şi plecă spre pădure fără să-i mai spună nimic Janowei.

– Głogowski! repetă, deoarece acest nume cuprindea în el întreaga lume; rătăcea cu privirile prin pădure, în timp ce gândurile i se îndreptau spre trecutul apropiat care nu mai exista decât în amintirea ei. Revăzu teatrul, colegii, spectacolele,

publicul; toate întâmplările înşirate pe lanţul timpului. Am dormit, am dormit până acum! şopti uitându-se uimită în jur. Ce fac eu aici, de ce mă aflu aici? Cele trei săptămâni de la Bukowiec nu fuseseră decât un somn neîntrerupt; da, abia acum se trezea, o trezise scrisoarea acestui prieten. Gândurile îi hălăduiau prin lume ca frunzele acestea de fag care, asemenea unor pete sângerii, aşterneau cărările, se agăţau prin ţepii tufelor de măceş şi fluturau pe ramurile goale de arin, ori ca norii îmbulziţi într-o grămadă dezordonată, învălmăşite ca un stol de gâşte sălbatice, alergau prin văzduh gonite de viforniţă.

Îmbrăţişa cu priviri mândre, de stăpână, pădurea ce foşnea tainic împrejur, îşi scutura coroanele cu semeţie şi parcă se lua la trântă cu vijelia care şuiera printre ramuri, izbea în coroane şi se infiltra prin tufişuri. Numai că acum nu mai vedea pădurea, nu-şi mai lega sufletul de ea, nu-i mai simţea pulsul, nu se mai zbuciuma printre copacii uriaşi care o înconjurau ca o mulţime posomorâtă, înfricoşătoare; venise aici, căutând însingurarea, pentru că simţea că o apasă ceva în piept, ochii îi erau mistuiţi de flăcări, creierul de o nebunie ciudată, şi voise să se bucure împreună cu ei, să-şi cheltuiască acest plus de energie violentă. N-avea nici o idee, nu formula nici un gând în legătură cu viitorul, acum îi era de-ajuns visarea şi sentimentul că trăieşte ca altădată, că este iarăşi gata să lupte, să cucerească lumea! Se bucura de propria existenţă.

– Bună ziua, domnişoară!

Reveni la realitate şi tresări. În faţa ei se afla Grzesikiewicz, ţinea calul de frâu, îi întindea mâna prietenos şi zâmbea fericit de această întâlnire neaşteptată; Janka se simţi pătrunsă de o durere neînţeleasă, de părere de rău şi de tristeţe. Aripile i se frânseră, în locul visurilor – Grzesikiewicz! O clipă îl urî profund, dar se stăpâni şi-i zâmbi prefăcută.

– Dumneata veneai la noi?

– Da, am plecat puţin mai devreme de acasă şi am avut norocul să te întâlnesc.

– Am ieşit să mă plimb. Aşteptă, crezând că va fi atât de delicat, încât se va scuza şi va pleca singur, dar Andrzej nici nu se gândea la una ca asta.

– Duminică vine şi mama să vă facă o vizită.

– O, să poftească, eu şi tata o să ne bucurăm foarte mult, îi răspunse cu răceală.

– Dumneata n-ai fost încă nicăieri?

– Nu, abia duminică o să mă duc pentru prima dată la biserică. Simt nevoia să mai văd lumea. Acum sunt complet sănătoasă.

– O, arăţi minunat, îi răspunse Andrzej cu entuziasm.

Acest compliment banal nu-i produse o impresie prea favorabilă şi-l privi contrariată.

– Mergem prea repede, domnişoară, eşti obosită?...

– Nu, îmi place să merg repede.

– Duminică vă trimit trăsura, da?

– Mulţumesc, dar tata a şi vorbit la Zielonka, îi răspunse şi observă cu mare plăcere că vestea nu-l încântase.

– O să vii în vizită pe la mama?

– Probabil... rosti rar, trăgându-şi capul înapoi, fiindcă Andrzej se aplecase prea aproape de ea; se depărtă încurcat, cravaşat de privirea ei, şi-şi răsuci mustaţa îngrijorat. Intrară în casă; Janka îl lăsă în seama lui Orłowski, care nu era la serviciu, şi se duse în salonaş, unde cântă cu îndârjire un marş pentru prima dată de când se însănătoşise.

Grzesikiewicz se uita la ea prin uşa deschisă, astăzi n-o mai recunoştea. Ieri era atât de bună, dulce şi liniştită, iar astăzi! Ce s-a petrecut aici? se întrebă neliniştit. Janka părăsi pianul şi se antrenă în discuţie, dar glasul ei era ca oţelul, dur şi rece.

– Domnule Grzesikiewicz, ştii că l-am întâlnit pe Witowski la cimitir?

– Mi-a spus tata că te-a văzut în urma cortegiului. Cum ţi s-a părut?

– El, mă rog, dar Witowska este o femeie foarte frumoasă.

– E tot aşa de nebună ca şi fratele ei.

– De ce? îl întrebă cu asprime; nu suporta tonul batjocoritor cu care vorbea despre Witowski.

– În primul rând, pentru că ea are impresia că orbeşte.

– Asta nu-i de-ajuns; trebuie să fie sigură, de vreme ce o spune, la urma urmei, chiar faptul că i se pare înseamnă suferinţă.

– E... e bogată şi exaltată, n-are ce face şi îşi inventează tot felul de distracţii.

– Dar de ce deranjează pe cineva ce face ea? întrebă destul de nepoliticoasă. Ce înţelegi dumneata prin exaltare? adaugă repede, roşie de enervare.

– Ar putea să se căsătorească, dar nu vrea; şi-a aranjat jumătate din palat ca pe o mânăstire şi petrece zile întregi rugându-se ca o călugăriţă; a înfiinţat un azil pentru animale. Ho! ho! ho! frumoasă menajerie!

– Să zicem că astea sunt defectele ei personale, dar ce înţelegi dumneata prin exaltare?

– Nu ştiu să spun în două cuvinte, dar ţi-am dat un exemplu care ilustrează bine ce gândesc; uite încă unul: doamna Stabrowska, literata provinciei noastre, în loc să aibă grijă de gospodărie, de bărbat şi de copii, se distrează scriind versuri proaste şi articolaşe şi mai proaste care să răstoarne lumea. Nu e asta o exaltată tipică?

– Cretinii! gândi Janka şi renunţă să mai pună întrebări, să mai discute; se plictisise şi avea poftă să-i spună că e un încuiat şi un prost.

– E vorba de Stabrowska din Bonary? se interesă Orłowski.

– Întocmai. O avere frumuşică, dar totul se destramă, pentru că moşia este gospodărită ca vai de lume, în fiecare an se aplică noi sisteme economice, iar pe deasupra, în ce relaţii trăiesc? Janka ieşi, iar Andrzej se aplecă şi povesti tot felul de amănunte delicate, destul de scandaloase, care circulau prin împrejurimi despre familia Stabrowski.

– Cei care vă întrec cu un cap sunt exaltaţi, sunteti toţi nişte proşti, nişte idioţi. Îi urâţi pe toţi cei cărora nu le ajunge viaţa

cotidiană, bârfa de zi cu zi, vite bune numai de muncă! își spuse după ce Grzesikiewicz plecă întristat, implorând-o cu privirea să-l ierte. Se despărți de el ceremonioasă.

După plecarea lui, Zaleska trimise o scrisorică mirosind a heliotrop, apoi veni ea însăși, se aruncă de gâtul Jankăi și o acoperi cu o ploaie de sărutări.

Janka rămase uimită, neînțelegând pricina acestei duioșii neașteptate.

– Domnișoară, ai cântat formidabil marșul. Tocmai citeam o carte în budoar, când am auzit pianul, recunosc că am vrut să mă duc la bucătărie, gândindu-mă că dumneata cânți, mă rog, cum cântă toate fetele acasă. Am ascultat însă și am fost uluită. Dumneata ai talent; ce forță de lovire, ce expresie! Abia am așteptat să plece logodnicul dumitale.

– Domnul Grzesikiewicz nu este logodnicul meu, răspunse contrariată.

– Nu te supăra pe mine, domnișoară, am spus și eu ce vorbește toată lumea. Eu mi-am zis că nu poate fi adevărat, de vreme ce dumneata nu mi-ai spus nimic. Trebuie să plec, se spală copiii și servitoarea a plecat după cumpărături; dar mai cântă ceva, hai, domnișoară Janina, te rog foarte mult. Deci nu ești logodită. Da, cânți?

Janka se lăsă convinsă. Cântă îndelung; Zaleska umbla încet prin încăpere, se oprea la răstimpuri, bătea cu piciorul în podea, când pedala ieșea prea slab, marca tactul cu mâna, șoptea *forte! forte!* lovea aerul cu degetele desfăcute, ca pe claviatură, se așeza brusc în fotoliu, dar neputând sta locului, ațâțată, puțin dezamăgită, dar și bucuroasă, în cele din urmă, o întrerupse cu o nouă revărsare de duioșie.

– Ai talent, domnișoară, și o simțire profundă, dumneata individualizezi muzica, îți lipsește doar studiul și tehnica, cânți mai mult intuitiv. Doamne, trebuie să plec, copiii sunt în baie! Da, fraza asta e grozavă. Lovi clapele și o repetă de câteva ori, grozavă!

– A, nu mă mai lăuda, doamnă, ştiu că n-am talent, dar simt tot ce cânt.

– Dacă ai vrea să şi studiezi, cu libertatea şi posibilităţile dumitale ai ajunge departe.

– Unde? întrebă Janka liniştită.

– Pe estradă, la faimă, la glorie! răspunse solemn.

– Cunosc visurile, înflăcărarea asta am trăit-o şi eu, dar acum s-a stins.

– Nu vrei să te mai întorci pe scenă?

– Nu, amintirile de la teatru îmi ajung pentru toată viaţa, oricât de lungă ar fi.

– Cum aşa? Ai renunţat la gândurile despre artă, nu mai doreşti gloria, aplauze, îmbătarea aceea dumnezeiască, febra spectacolului, nebunia aceea... exclamă patetic Zaleska.

– Nu, nu mai doresc nimic din toate astea, răspunse cu tristeţe şi această recunoaştere deschisă o îndureră şi mai mult, pustiindu-i sufletul, descurajând-o.

– A, domnişoară, dac-ai şti! Examenele nu înseamnă nimic, dar după ce-am absolvit conservatorul, am fost invitată să particip la un concert. Am terminat conservatorul cu medalie de aur, o să ţi-o arăt! Domnişoară Janka, n-am să uit niciodată concertul acela. Am cântat mazurcile lui Chopin, uite, astea, atacă primele măsuri. N-am să uit niciodată. Muream de plăcere. Am căpătat un buchet de flori şi o cunună. Dumneata n-auzi nimic? Mi s-a părut că ţipă Hela. Critica, o să-ţi arăt şi dumitale ce s-a scris despre mine. Dar ce să-i faci, m-au silit să mă căsătoresc, n-am avut mijloace să studiez mai departe, şi numai tehnica-mi lipsea. Acum o am, am dobândit-o printr-o muncă de şase ani, aştept doar prilejul potrivit, se întrerupse zâmbind cu lacrimi trecutului sau poate viitorului. Uitase de copii, de soţ şi, înfiorată de entuziasm, nu-şi mai amintea nici măcar de verişorul de la Varşovia. Avea ochii plini de lacrimi, părul i se desfăcuse, rimelul udat de lacrimi se întinsese, dar nu mai lua seama la nimic, visa cu voce tare la succese şi glorie. Veselia copilăroasă dispăruse fără urmă, ochii îi străluceau de focul lăuntric, sufletul

i se înălța și se dezvăluia, arătându-și ascunzișurile. Arunca fulgere din ochi, de parcă în fața ei se aflau mulțimi întregi de ascultători. Zâmbea, pierdută, amețită de muzica pe care o auzea în suflet, orbită de aplauze, cutremurată de fiorii extazului.

Janka asculta și privea, dar pustiul și răceala din propriul suflet nu-i îngăduiau să împărtășească încântarea și entuziasmul Zaleskăi. I se părea de-a dreptul comică și cu greu își reținea zâmbetul de milă. Era tentată s-o întrerupă brutal cu vreo observație aspră, dar îi părea rău de ea și-i asculta tot mai greu destăinuirile.

– Doamne sfinte, doamnă, țâpă copiii! strigă Janowa, dând buzna în salonaș.

Zaleska se opri în mijlocul încăperii, păli, începu să se uite cu priviri rătăcite în jurul ei, apoi își lăsă capul în jos. Spuse ceva fără legătură, se învârti în loc, de parcă își pierduse deodată conștiința de sine și nu știa ce să mai facă, în sfârșit, lacrimile începură să-i curgă șiroaie din ochi, își ascunse fața în mâini și ieși în fugă.

După câteva minute, îl trimise pe Roch cu o scrisorică parfumată, cerând fețe de pânză curată pentru bandaj și puțină alifie. Janka i le trimise, apoi se duse ea însăși să vadă ce se întâmplase, dar la ușă auzi glasul mânios al soțului:

– Ce înseamnă asta! Umbli creanga prin vecini! Ce dracu'! lași copiii singuri în baie și tu stai la taclale cu comedianta aia, puteau să se înece ca niște căței. Ajunge! Nu pot să dorm, nu pot să mănânc ca oamenii, pentru că masa nu-i niciodată gata la timp, iar eu trebuie să am grijă de copii, fiindcă soția mea se ține de vizite și lasă totul în plata Domnului.

– Henryk, dragul meu, scumpul meu, am plecat doar o clipă cu o treabă urgentă.

– Să stai acasă și să ai grijă de copii. Toate merg de-a-ndoaselea. Trebuia să ai o dotă de douăzeci de mii, ca să poți face ce-ți place, așa ar fi avut cine să-ți țină locul, pentru că puteam să plătim pe cineva.

Janka se retrase, nu voia să mai asculte, îi ajungeau aceste ecouri ale fericirii conjugale. Închise şi uşa de la salonaş, deoarece prin peretele subţire răzbăteau glasul ascuţit al lui Henio, zgomot de lucruri trântite şi glăsciorul plângător, umil şi implorator al soţiei.

Până duminică, adică trei zile întregi, n-o mai văzu pe Zaleska. Aceasta îi trimise doar câteva bileţele mirosind a heliotrop, în care o întreba de sănătate şi se plângea prin aluzii şi exclamaţii de soarta şi viaţa ei. Seara cânta câte două ore mai mult ca de obicei.

– Duminică vine Głogowski! îşi repeta Janka mereu.

XII

În sfârşit, sosi şi duminica mult aşteptată de Janka. Aşteptarea lui Głogowski o absorbea cu totul, deoarece i se părea că o dată cu venirea lui avea să se schimbe şi situaţia ei, că el îi va aduce acel ceva pe care şi-l dorise în visurile ei, acel bine neînţeles până la capăt, aşteptat cu înfrigurare de când citise scrisoarea. Głogowski luase proporţii nebănuite în închipuirea ei, în adâncurile pustietăţii în care trăia, îl împodobise cu trăsături ideale, făcuse din el aproape un erou, înălţându-l cu înălţimea propriului suflet; voia să aibă un supraom, ca să-l divinizeze, fiindcă asemenea oricărei naturi mai întreprinzătoare, trebuia să-şi aibă fetişul ei, un scop în depărtare, spre care să meargă, să se roage, pe care să-l poată simţi al ei.

Îi spuse tatălui de venirea lui. Orłowski se bucură.

– Atunci... am vrut să-l văd, dar nu mai era la Varşovia. Îi suntem profund îndatoraţi. E un om cumsecade, dacă nu era el... se întrerupse şi se apucă de barbă.

– Da, e un om ideal de bun. Îi sunt datoare câteva zeci de ruble; mi le-a împrumutat într-un moment greu, când nu mai aveam nici un ban.

– I le voi înapoia imediat. Atât de rău ai dus-o acolo? spuse şoptit, neîndrăznind să se uite la ea, ca să nu se supere de întrebare.

– Am îndurat destule, chiar mai multe decât poate să suporte un om.

– De ce nu mi-ai scris? strigă violent, dar îşi ridică braţele, vrând parcă să atenueze asprimea tonului, şi adăugă cu amărăciune – dacă ştiam, dacă...

– Dacă... Hai să ştergem acest cuvânt din discuţiile noastre. În el sunt încifrate cele mai cumplite suferinţe omeneşti, din pricina acestui „dacă" se chinuieşte lumea. Dacă! îşi spuse pălind, aducându-şi aminte de trecut; se îndreptă spre fereastră şi îşi duse batista la gură, ca să nu blesteme cu voce tare. Se stăpâni cu puterea voinţei şi se îmbrăcă în grabă, deoarece Orłowski o zorea mereu; caii înhămaţi la o trăsură de modă veche aşteptau în faţa gării.

După o jumătate de oră, plecară spre orăşelul învecinat, aflat la vreo milă de staţie. De departe se vedea îngrămădirea caselor joase, aşezate în neorânduială, cu o biserică la mijloc, care îşi înălţa zidurile gotice, uriaşe, deasupra acoperişurilor de şindrilă; în vârful turnului zvelt strălucea crucea aurie.

Pe drumul noroios, plin de hârtoape şi bălţi, înaintau alene o mulţime de căruţe ţărăneşti, brişte şi trăsuri; pe cărăruia îngustă ca e şerpuia alături de şanţul de lângă drum, pe jumătate astupat, perpendicular pe tarlalele semănate cu secară, se înşirau femeile îmbrăcate în roşu, cu pantofii în mână, ca o panglică roşie, lungă, ieşind în relief pe fundalul verdelui rece al grâielor. Orłowski se înclina spre trăsuri, pălăriile se aplecau şi de după geamul caretelor sau de sub acoperişul trăsurilor se iţeau feţe de femei care o cercetau cu priviri curioase pe Janka. Le întorcea spatele înadins, fiindcă o iritau aceste priviri, şi răspundea din cap sătenilor care o salutau zâmbind şi ploconindu-se cu nemuritorul: Lăudat fie numele Domnului! Intrară într-o uliţă desfundată, mărginită de căsuţe dărăpănate, adâncite în pământ şi stropite de noroi până la ferestruicile mici, strâmbe. Evreice în rochii

murdare, cu peruci roşcate, jerpelite şi urâte, se învârteau printre ţărani şi îşi smulgeau din mâini găinile aduse spre vânzare, umplând uliţa de ţipete. Înaintea cârciumilor se aflau care cu caii deshămaţi, printre care umblau porcii, căutând de mâncare. Ulicioarele nepietruite alcătuiau adevărate şuvoaie de noroi; noroiul pătrundea în coridoarele întunecate, aşternea duşumelele prăvăliilor sărăcăcioase, înnegrea geamurile ferestrelor, se lipea de oameni şi animale, înălţându-se în aburii grei care se destrămau deasupra caselor o dată cu şuviţele murdare de fum.

În piaţa mare, înconjurată de câteva case de cărămidă netencuită cu un etaj, în care se aflau poşta, judecătoria, farmacia şi biserica, era ceva mai uscat; câteva zeci de copăcei aproape frânţi înnegreau lângă trotuarul de cărămidă şi acopereau fântâna mare cu roată, în apropierea căreia se întinseseră tarabele târgoveţilor. Grămezi de chifle îngălbeneau pe mese, şirurile de cârnaţi atârnau laolaltă cu hălcile de slănină, mormane roşii şi galbene fluturau ici şi colo ca nişte steaguri, ghete galbene, ipingele cracoviene, pantaloni albaştri erau agăţaţi de-a valma în rânduri lungi şi se legănau în vânt. Dincolo de gardul cimitirului, care înconjura biserica, printre zadele mari, cenuşii, albeau cruci şi pietre funerare de marmoră, care alcătuiau o adevărată pădure de piatră ce începuse să se prefacă în ruină. La cimitir, femeile îşi puneau maramele şi se încălţau, iar un grup de târgoveţi în mantăi negre, şifonate de cât zăcuseră împăturite prin lăzi, şepci cu fundul lucitor şi cu cărţi mari de rugăciune sub braţ sporovăiau cu jumătate de glas; îl salutară respectuoşi pe Orłowski, deoarece întreţineau legături strânse cu Bukowiec.

Intrară în biserica mare, fostă cândva mânăstire, prin uşa laterală de la sacristie; Orłowski rămase la intrare, iar Janka se duse spre stalurile uriaşe, sculptate în stejar şi încrustate cu frasin, în care odinioară se îmbulzeau călugării. Băncile ocupau pe amândouă părţile toată lungimea prezbiteriului şi, grupate în trei despărţituri, se înălţau până la ferestrele gotice înguste. Janka se aşează în cea mai de jos, aproape de altar, acolo unde sta de obicei.

Era încă destul de devreme, băncile aşteptau aproape goale, doar în naosul uriaş se adunase o mare mulţime de oameni. Pe partea dreaptă femeile, asemenea unui lan de maci roşii, împestriţat cu bulbucei galbeni şi vineţele, ocupau jumătate din biserică, până la nava laterală, joasă, prin ale cărei ferestre gotice pătrundeau dâre de soare răsfrânte în geamuri şi colorau capetele şi umerii, aşterneau pete de smaragd pe feţele proaspăt bărbierite, aspre şi colţuroase, ale ţăranilor, înroşeau cu rubine ciufurile bălaie şi scăldau în violet ipingelele albe şi vestele roşii, scânteind ca nişte briliante multicolore pe podoabele de metal de pe cingători, sumane şi gulere.

Candelabrul uriaş din faţa altarului, împodobit cu cristale, strălucea ca un curcubeu în toată gama culorilor, acoperit parcă de un nor de pulbere multicoloră în care ardeau flăcăruile aurii ale lumânărilor aprinse.

Murmurul rugăciunilor şi al răsuflărilor, accesele de tuse şi foiala tuturor înaintau spre altar, revărsându-se asupra Jankăi în valuri de căldură toropitoare; oamenii se legănau asemenea unui lan mare de grâie, cedând presiunii noilor veniţi dinspre intrare.

Stalurile se umpleau cu încetul.

Janka înregistra curioasă şi cu anume plăcere chipurile din jur; pe unele le cunoştea foarte bine, pe altele doar din vedere. În partea opusă celei în care se afla, o văzu pe soţia judecătorului Zakrzewski, o prietenă a mamei, şi se înclină cu un zâmbet de bucurie. Doamna Zakrzewska o privi lung prin *pince-nez*-ul cu mâner de baga, dar nu-i răspunse la salut, se mulţumi să şoptească ceva la urechea vecinei, arătând spre Jania cu o mişcare dispreţuitoare din cap. Resimţi dureros acest gest şi privirea ironic-miloasă care i se aruncase şi îşi întoarse cu mândrie capul spre amvon, deoarece preotul tocmai începuse să vorbească. Printre fiicele şi soţiile orăşenilor şi ale administratorilor de moşie, care înţesau prezbiteriul, îşi făcea loc o veche cunoştinţă a Jankăi, doamna Łomiszewska, ştiută de toată lumea pentru limba ascuţită, energia şi cele patru fete care acum se îndreptau spre ea aidoma unui atelaj nu prea bine ales. Se ridică

puţin, ca să-şi ceară scuze şi să le salute. Când o văzu, Łomiszewska se dădu înapoi, aşezându-se în faţa fiicelor şi ducându-şi ostentativ mâinile la spate.

– Să mergem, aici nu e loc pentru noi.

– Dar bine, mamă, uite acolo câteva locuri libere.

– Nu, doar n-o să staţi lângă o comediantă oarecare!... şopti atât de tare şi de dispreţuitoare, că toţi ochii se întoarseră spre Janka.

Janka se cutremură de indignare, o cuprinse o furie atât de puternică, încât pentru o clipă simţi o dorinţă nebună să arunce cartea de rugăciuni în obrazul Łomiszewskăi; se stăpâni totuşi, se aşeză greoi, îşi aţinti privirile la altar şi ascultă glasul melodios al preotului şi şoaptele care începură să se încrucişeze pe lângă ea şi în spatele ei. Doamnele o priveau cu impertinenţă.

– E aceea în pălărioară verde?

– Da, cea cu faţa ca de aramă albită.

– E într-adevăr frumoasă.

– Are sprâncenele şi buzele făcute.

– Ea s-a otrăvit?

– Aşa au scris gazetele.

Tăcură, fiindcă preotul, în extazul său religios, îşi ridicase braţele spre altar din amvon, şi rostea cu glasul tunător al credinţei: „Doar pe Stăpânul acesta să-l rugăm şi să-l ascultăm, doar de El să ne temem şi Lui să-i slujim". Apoi continuă mai încet, iar miile de ochi şi miile de guri întredeschise se înălţau spre el şi toate sufletele topite într-unul singur tremurau în liniştea adâncă a contemplaţiei; numai stalurile îşi reluaseră şopocăiala întreruptă.

– Se pare că impiegatul e nebun de-a binelea!

– Lodzia trebuie s-o cunoască, după cât îmi aduc aminte, au stat la aceeaşi gazdă şi au urmat aceeaşi şcoală, a fost şi la dumneata acasă, da, da, acum îmi aduc bine aminte.

– Din nenorocire, aşa e, şi n-o să mi-o iert niciodată.

– Eu nu-mi voi da fetiţele la şcolile publice, unde-şi trimit copiii te miri cine.

– De ce a fugit de acasă?

– Ştiu eu, doamnă, se vorbeşte în fel şi chip... continuarea nu se mai auzi.

– Îţi dau cuvântul meu, doamnă, mi-a spus Głębińska, sora lui Grzesikiewicz.

Janka nu mai auzi nimic, îi era de-ajuns, cuvintele acestea îi umpleau sufletul de durere şi parcă o şfichiuiau ca un harapnic; îşi înălţă fruntea, ascultând, vrând să asculte cel puţin predica.

– „Binecuvântaţi fie cei umili! rosti preotul, binecuvântaţi cei credincioşi, cei care aduc liniştea în inima aproapelui şi cei ce îndeplinesc sfintele porunci, pentru că aceştia iubesc oamenii şi le fac bine; ei sunt asemenea păstorilor şi truditorilor care, vlăguiţi după ziua de muncă, dar cu inima curată, vin la uşa Domnului lor să-şi primească răsplata pentru truda vieţii. Şi într-adevăr, într-adevăr vă zic vouă, Domnul va plăti fiecăruia după meritele sale". Se înflăcără, îngenunche în amvon şi în încheiere rosti cu glasul întretăiat de suspine o rugăciune implorând îndurarea Domnului şi trezirea păcătoşilor. Un oftat prelung şi arzător ca o adiere de august străbătu biserica, mulţimea se clătină deodată, precum pădurea izbită de viforniţă, ochii se umplură de lacrimi, geamătul se smulse din toate piepturile, braţele se înălţară, inimile se umiliră, frunţile bătură podeaua şi plânsul uriaş al rugăciunilor înfioră bolţile.

Janka îngâna cu buzele albite aceste rugăciuni, numai să uite de şoaptele care se abăteau asupra ei ca o ploaie fierbinte, umplând-o de o amărăciune nespusă. Nu mai simţea mânie şi ură, doar o adâncă părere de rău îi înfiora inima, părându-i-se că toţi ochii îi sfredelesc ţeasta şi toată lumea strigă cu ură şi dispreţ:

– Departe de ea! e blestemată!

Lacrimile îi înecau inima, dar sta dreaptă şi ţintea golul dinainte cu priviri reci, sticloase, pătrunse de o mare durere.

Începu liturghia, dar Janka nu era în stare să se roage; se uita la Witowska pe care lacheul o conducea spre fotoliul de lângă altar, dar aceasta îl trase de mânecă şi se aşeză lângă ea.

Witowski şi Andrzej se opriseră aproape de uşă şi priveau la ea, iar bătrâna Grzesikiewicz şedea la mijlocul prezbiteriului, pe un scaun adus anume pentru ea, şi se ruga cu prea puţină râvnă, fiindcă se uita mereu spre ea cu o expresie de dragoste şi bănuială pe chip.

Slujba se desfăşura cu şart sărbătoresc, orga psalmodia grav, cu accente pătrunzătoare, iar glasurile cântăreţilor, ale căror capete se vedeau înşirate ca o ghirlandă peste balustrada corului, se revărsau profunde pe sub bolţi. Soarele îşi trimitea lumina prin ferestre şi inunda biserica întreagă cu străluciri în care albăstreau dârele de fum ce se înălţau din cădelniţe. La altar, înconjurat de norii cădelniţelor, de lumânări şi strălucire, preotul cărunt cânta rugăciunile cu glas tremurător. Oftaturile, şoaptele, geamătul abia auzit al sufletelor cufundate în rugă se contopeau cu culorile, muzica şi adânciturile întunecate din navele laterale, cu privirile înflăcărate, se învălătuceau şi izbeau cu zgomot mare, ca un val, în altar apoi se retrăgeau spre uşa principală şi se revărsau în ziua palidă, aurie, de octombrie care domnea peste pământ şi păduri.

Janka se uita la madona lui Murillo[1], a cărei copie se afla în altar, dar absentă cu totul, nu vedea nimic din ce o înconjura; se adâncise în propriul lăuntru şi toate nedreptăţile suferite îi reveneau în minte, ieşeau din ungherele negre ale memoriei, cufundând-o într-o indiferenţă atotcuprinzătoare, copleşindu-i sufletul cu o linişte de piatră.

Nu mai simţea nici măcar părerea de rău, doar amărăciunea se scurgea din cupa spartă a iluziilor şi-i picura în suflet.

– De ce? Pentru ce? se întrebă. Suferise atât de mult, în viaţă, iar acum, în schimbul zbaterii şi al dezamăgirilor, avea parte de dispreţul tuturor! Nu are şi ea dreptul la fericire? Ce-a făcut? Îşi plimbă privirile prin biserică şi peste capetele sătenilor, prin stalurile pline de cunoscuţi şi chipuri familiare, şi se simte foarte

[1] B. E. Murillo (1618-1682), pictor spaniol; abordează teme religioase, dar şi laice.

singură, parcă străină, printre ele; înțelese că nu există nici o legătură între sufletul ei și al celorlalți. Se simțea ca într-o mare care o acoperea cu nepăsarea apelor, împingând-o la fund. Se afla în afara vieții pe care o trăiau toți ceilalți, dar asta nu putea s-o înțeleagă, așa cum nu înțelegea nici de ce se făcuse vinovată față de ei.

Orga tăcu un răstimp și cântecul corului încetă.

Preotul făcu semnul crucii cu sfântul potir deasupra celor îngenunchiați și intonă:

Sfinte dumnezeule! Sfinte tare!

și coborî pe treptele altarului:

Sfinte Cel, fără de moarte! Miluiește-ne pe noi!

Cântecul izbucni puternic din toate piepturile, răsunând ca uraganul, iar preotul pășea sub baldachin în nori de fum, purtând sus Sfântul potir strălucitor de aur și rubine; sătenii mergeau în urma lui, cap lângă cap, umăr lângă umăr, inimă lângă inimă și cântau aproape la unison; flăcăruile aurii ale șirurilor de lumânări pâlpâiau, iar clopoțeii își adăugau clinchetele subțiri în această armonie care unea toate sufletele și se revărsa în lume prin glasul credinței. Procesiunea ieși în cimitir și înconjură biserica uriașă, călăuzită de glasurile de bucurie ale clopotelor de aramă, numai înăuntru, în biserica pustie, răzbătea prin zidurile groase cântecul îndepărtat:

Sfinte Dumnezeule! Sfinte tare!

– Sfinte Cel fără de moarte! Miluiește-ne pre noi! îngâna ecoul în navele pustii, prelungit parcă de serafimii și sfinții care acopereau în număr mare pereții și tavanul bisericii.

– Miluiește-ne pre noi! repeta Janka fără să se miște din loc, sorbind cu lăcomie cântecul și gândindu-se în același timp că nimeni n-are parte de milă în lumea asta, că toți aceștia care merg cu ruga pe buze, pe care-i văzuse întorcându-se în biserică pe ușa cea mare, însuflețiți de credință, puternici în extazul lor, și umplând-o asemenea unui val neobosit, sunt dușmanii ei.

Se lipi de bancă înfiorată de o spaimă instinctivă, deoarece masa de oameni se îndrepta spre ea; ochii învăpăiați, fumul

cădelniţelor, strălucirile aurului, sunetul orgii, buzele întredeschise în cântec, ropotul surd al paşilor, toate acestea, întrepătrunse într-o învălmăşeală ameninţătoare, se rostogoleau spre ea cu o putere înfricoşătoare. Închise ochii, părându-i-se că această mare de oameni o izbeşte şi o acoperă ca pe un biet firicel de iarbă, călcând-o în picioare ca pe un vierme nimicnic care cutează să înfrunte stihia. După slujbă, ieşi aproape cea din urmă şi Grzesikiewiczowa o luă prietenoasă de braţ, trepădând pe lângă ea şi îngânând ultimele cuvinte ale rugăciunii.

Afară, toată lumea bună din împrejurimi se împărţise în grupuri, în cimitir, şi discuta cu aprindere. Bătea un vânt răcoros care aduna frunzele uscate, scutura crengile golaşe şi şuiera trist. Se pregătea să plouă.

– Am vrut să mă aşez lângă dumneata, şopti bătrâna, dar nu mai era loc.

– Dimpotrivă, era destul loc, răspunse Jania calmă, zâmbind atât de şters, ca întristarea aşternută de toamnă pe chipul naturii.

– Diseară sunteţi acasă? Aş vrea să vin cu Andrzej în vizită.

– Suntem şi foarte mulţumesc pentru vizită! Glasul i se muie, fără să se gândească prea mult, luă mâna bătrânei şi i-o sărută. Îi era adânc recunoscătoare în această clipă.

Lumea le făcu loc, când trecură spre portiţă, discuţiile încetară şi câteva doamne se apropiară înadins de Grzesikiewiczova şi-i dădură bineţe, prefăcându-se că n-o observă pe Janka. Păşi mândră pe sub aceste furci caudine încărcate de dispreţ, alunecându-şi privirea rece peste chipurile lor şi răspunzând la saluturile câtorva tineri care îşi ridicară pălăriile cu anume timiditate.

Andrzej şi cei doi Witowski, fratele şi sora, se aflau în urma lor, aşa că văzură totul.

Janka o conduse pe bătrână la trăsură şi îşi luă la revedere de la Andrzej care îi sărută mâna de faţă cu toţi şi cu pălăria în mână. Îşi aştepta tatăl care făcea cumpărături într-o prăvălie din apropiere, când un glas blând şi bucuros strigă în spatele ei:

– Janka!

Se întoarse repede, electrizată de sunetul glasului.

– Helena! Tu aici! De unde până unde?

– Ce surpriză plăcută!

Şi cele două prietene şi colege din anii de şcoală se sărutară din toată inima.

– Locuieşti prin împrejurimi? întrebă Janka.

– Da, la Rozłogi, nu prea de mult, dacă ai auzit. Ne-am mutat doar de câteva luni; dar tu, tot acasă, la Bukowiec?

– Zi mai bine din nou acasă, din nou la Bukowiec. Ce mai, o să-ţi spun mai multe mai târziu, deocamdată te iau la noi.

– Nu pot, pentru că mergem într-adevăr la Bukowiec, dar la gară, şi de acolo cu primul tren la Varşovia. La întoarcere trecem cu plăcere pe la tine. Doamne, nu ne-am văzut de vreo cinci ani!

– Numai cinci! Te-ai întors de mult de la Paris?

– M-am întors acum trei ani, am stat doar un an acolo.

– Mi-a părut rău şi-mi pare şi acum că nu mi-ai scris nici un cuvinţel despre tine, iar eu n-am ştiut unde să te caut. Cu un an în urmă, am întrebat-o pe Halina de adresa ta, dar n-o ştia nici ea.

– Sigur că n-am nici o scuză, dar deocamdată trebuie să mă ierţi. Domnişoara Orłowska, soţul meu, îl prezentă pe un blond înalt care se apropie, foarte bine făcut şi foarte comun. Hai cu noi până la gară, mai stăm de vorbă pe drum.

– Bine, aşteptaţi-mă, mă duc să-i spun tatălui meu.

Se întoarse în câteva secunde, era foarte fericită de această întâlnire.

– Şi acum ce faci? întreba Helena, după ce plecară, examinând-o cu luare aminte.

– Păi ce vrei să fac? Sunt fată de măritat! răspunse Janka ironic.

– Nu-i o situaţie prea veselă, într-adevăr.

– O, iartă-mă, Hela, dar văd că nu preţuieşti îndeajuns libertatea.

– Ce pământ bun! începu Woliński, trezit de tăcerea care se aşternuse.

– Cunoaşteţi lumea pe aici? Astăzi erau aproape toţi la biserică.

– Afară de vecinii cei mai apropiaţi, pe nimeni. La biserica asta venim pentru prima dată, pentru că nu-i parohia noastră şi e destul de departe de noi. Dar, cum era în drumul spre gară...

– Am venit cu gândul că, dacă te găsesc la Bukowiec, să te iau la noi, fie şi cu forţa.

– Nu refuz şi nu promit nimic. Mama ta mai trăieşte, e sănătoasă?

– O, trăieşte, mulţumesc.

– Nu cumva domnul care ţi-a sărutat mâna este... întrebă repede, schimbând vorba.

– A, nu, nu! E doar o veche cunoştinţă, se împotrivi Jania cu energie.

Tăcură amândouă, uitându-se încurcate una la alta.

Nu mai aveau ce să-şi spună, erau aproape două străine, aproape că nu se mai cunoşteau.

Ajunseră la staţie. Helena şi soţul ei nu mai avură timp s-o viziteze, fiindcă trenul sosi numaidecât, aşa că se mulţumiră să-i făgăduiască solemn că vor trece pe la ea la întoarcere.

XIII

Până la trenul cu care venea Głogowski mai erau câteva ceasuri.

Acum, când rămase singură, o năpădiră amintirile scenei petrecute la biserică şi începură s-o chinuiască atât de cumplit, încât se duse la pian şi încercă să se cufunde în muzică şi să uite.

În curând veni în fugă Zaleska şi ascultă în tăcere, admirându-i faţa palidă şi ochii cu luciri mohorâte; fusese şi ea la biserică împreună cu Osiecka şi Zosia şi auzise ce se bârfea pe socoteala ei. Începu să vorbească de câteva ori, cu gândul s-o mângâie, dar liniştea posomorâtă în care se adâncise Janka o reţinea şi o intimida; stătu multă vreme, dar neputând să mai aştepte, ieşi fără zgomot.

Janka se contopea cu sunetele, improviza o fantezie sălbatică, bântuită de furtuni şi tunete, care se desprindea ca o vijelie din corzile pianului şi izbea cu ritmuri ascuţite în sufletul ei.

Apoi se preumblă prin încăperile întunecate, privind mereu la semnale. Gândurile îi semănau cu nişte şerpi de foc, o sfâşiau şi o orbeau ca fulgerele care se răsuceau asemenea unor bice însângerate în beznele văzduhului.

În sfârşit, trenul sosi. La lumina lămpilor de pe peron îl zări pe Głogowski. O copleşi emoţia. Îl auzea urcând scările cu tatăl ei şi intrând în anticameră, dar nu se putea mişca de pe scaun; abia când îi auzi vorbind, se ridică şi le ieşi în întâmpinare.

Cu mişcarea pe care i-o cunoştea atât de bine, Głogowski îi întinse mâinile.

– Ei, să crăp, să crăp în clipa asta, când ochii mei te văd sănătoasă, domnişoară, exclamă sărutându-i mâinile şi bătându-se cu pumnii în piept. Ochii cenuşii, luminoşi, radiau de bucurie, părul bălai, zburlit, îi cădea în neorânduială pe frunte, iar gura şi toată faţa îi râdeau de o bucurie atât de sinceră şi de copilărească, încât se molipsi şi Janka.

– M-am prezentat încă de pe peron domnului Orłowski şi iată-mă. Dragul meu, îi spuse lui Roch, interesează-te dacă a venit trăsura familiei Stabrowski.

– Bine, dar... pe Dumnezeul meu, că nu te lăsăm să pleci atât de repede, trebuie să rămâi măcar până mâine, protestă Orłowski.

– Trebuie să rămâi, pentru că aşa vrem noi, îi vorbi Janka pentru prima dată.

– Iau cunoştinţă de violenţa folosită împotriva unui cetăţean liber, cedez forţei şi rămân. Trebuie să vă spun însă, domnule Orłowski, sper să nu mi-o luaţi în nume de rău, pentru că în ce o priveşte pe domnişoara Janina sunt liniştit, că mi-e o foame grozavă... îşi încrucişă braţele ironic.

– N-am mâncat nici noi de prânz, te-am aşteptat pe dumneata, aşa că punem masa numaidecât.

– Domnule, începu Orłowski grav după plecarea Jankăi, luându-i mâinile, îţi sunt mai mult decât recunoscător, pentru că

îţi datorez viaţa fiicei mele şi pe a mea; dacă nu-mi trimiteai telegrama despre boala Jankăi, nu ştiam nimic; nu m-aş fi dus la Varşovia, ea ar fi murit, iar eu n-aş mai fi putut să trăiesc fără ea. Am vrut de mult să-ţi mulţumesc pentru bunătatea dumitale, dar pentru că până acum n-am avut prilejul, o fac acum din toată inima; îţi stau la dispoziţie, lasă-mă să mă revanşez într-un fel.

– Să... se abţinu. Dacă mai aud un singur cuvânt de mulţumire, pe cuvântul meu că plec imediat fie şi pe jos.

– E, îngăduie-mi măcar să te sărut.

– Oho, cu asta sunt de acord, putem consuma...

Se sărutară cu toată dragostea.

– N-am făcut decât ce trebuia să fac. Oamenii trăiesc laolaltă, ca să se ajute unii pe alţii, e cel mai pur egoism, pentru că ce-ţi fac eu ţie azi, tu-mi faci mie mâine, nu-i aşa?

Dar ce privelişte frumoasă! exclamă, apropiindu-se de fereastră şi privind la pădurile argintate de lumina lunii.

Orłowski îl examină cu atenţie; o bănuială penibilă, pe care încerca zadarnic s-o înăbuşe, îl neliniştea. Tot timpul cât dură masa nu spuse aproape nimic, pândindu-le lacom cuvintele şi privirile, urmărindu-le zâmbetele şi ascultându-i cu atenţie, dar nu surprinse nimic suspect, deoarece în comportarea lor se vedea numai o familiaritate prietenoasă, plină de respect şi bunăvoinţă.

– Am stat puţin pe lângă Radom, povestea Głogowski. Binefăcătorul meu a început să-mi comande:

„Stai aici, ia asta, ai grijă de băieţi!" Am terminat şi eu plătindu-i cu aceeaşi monedă:

„Plăteşte, crapă şi învaţă-ţi singur copiii!" şi am plecat. Acum am zăbovit puţin la Varşovia.

– N-ai încercat să lucrezi la vreun birou? Ar fi fost mai lesne să te angajezi undeva, fie şi la căile ferate; puteai să stai astfel la Varşovia şi în acelaşi timp să te ocupi şi cu literatura, una n-ar fi împiedicat-o pe cealaltă.

– Am încercat de două ori. Întâi am stat două luni, dar pentru că tocmai atunci scriam o piesă, am cam uitat de birou şi am lipsit vreo lună de zile. Am terminat piesa, ce-i drept, dar m-au

dat afară din serviciu. A doua oară am intrat la căile ferate şi am rezistat doi ani încheiaţi, fiindcă mi-am zis: basta cu literatura; n-aveam în toată casa o foiţă de hârtie, nu tu carneţel, nu tu cărţi de vizită, şi nici măcar manşete curate nu mai purtam, ca să nu mă apuc de mâzgăleală. M-am dus la birou ca un ceas, am lucrat foarte mult şi m-am idiotizat atât de bine, încât la sfârşitul celor doi ani m-au făcut un fel de şef mai mic. Ca să udăm numirea, am organizat un chef straşnic, am băut *bruderschaft* şi ne-am sărutat pe amândoi obrajii. După aceea m-am tutuit cu toţi colegii, într-un cuvânt, în secţia mea era un adevărat rai, la noi era mai multă veselie ca la mascaradă. O dată, însă, mă pomenesc că mă cheamă şeful şi-mi dă de înţeles cu delicateţe că nu trebuie să mă arăt prea familiar cu cei din subordine, că nu sunt destul de serios, că trebuie să mă port ca un şef etc. M-am distrat de minune...

– Pe Dumnezeul meu, şeful dumitale avea toată dreptatea.

– Da, dar şi eu aveam motivele mele să-i râd în nas.

– Sunt curios care a fost sfârşitul.

– A urmat imediat, spuse vesel, se ridică şi începu să umble în jurul mesei, deoarece nu putea sta locului nici măcar cinci minute. Unul dintre colegi a scris o scenetă despre toată tărăşenia pe care le-o povestisem eu şi a publicat-o într-o revistă. Şi pentru că vechile mele preocupări literare erau cunoscute, au pus-o în seama mea. Şeful s-a înfuriat cumplit şi m-a insultat în public, eu nu i-am rămas dator, drept care i-am trimis politicos cartea de vizită, iar el, în loc de răspuns, s-a străduit să-mi dau demisia. Râse iarăşi fără grijă, îşi zburli părul cu o mişcare nervoasă şi începu să dea ocol mesei din ce în ce mai repede.

Iritat, Orłowski începu să-i explice ideea treptelor ierarhice:

– Altfel nu se poate, pe Dumnezeul meu, nu se poate. Trebuie să-i ţii mereu în mână şi cel puţin să plezneşti din bici, dacă nu să-i şi loveşti, pentru că altminteri se dărâmă toată şandramaua şi nimeni n-o mai poate ridica la loc.

– Se prea poate să fie şi aşa, dar eu nu vreau să pleznească nimeni din bici deasupra mea şi nu vreau nici eu s-o fac.

– Trebuie să fii şi dumneata ori una ori alta, spuse Janka şi-i veniră în minte disputele nesfârşite de odinioară.

– O, mă rog de iertare, dar mai e galeria, mai sunt spectatorii care privesc la panoramă şi se distrează sau se plictisesc. Uite că deseori eu sunt doar un asemenea spectator, dar ticăloşia e că... îşi şterse fruntea şi îşi ciufuli părul. Nu sunt în stare să asist prea multă vreme indiferent şi totdeauna trebuie să fac vreuna boacănă, vezi dumneata.

– Da, e cam primejdios, dumneata o să sfârşeşti sub roţi, fiindcă sau eşti în tren sau departe de el, exclamă energic Orłowski, muşcându-şi barba, şi se lansă într-o discuţie pătimaşă.

– Domnişoară, au venit boierii de la Krosnowa, aduse la cunoştinţă Janowa.

Orłowski ieşi împreună cu Janka. Iar Głogowski continuă să dea ocol mesei şi să gândească:

– Ce-i asta? Nu mai e Orłowska de altădată. Liniştită, rece, solemnă, ca o fată bogată de măritat; s-o fi schimbat boala atât de mult? La dracu', să crăp, dar a croit-o pe alt calapod, unul mai urât.

Nu mai apucă să-şi continue gândul, pentru că Orłowski veni după el şi-l duse să-l prezinte lui Grzesikiewicz. Şopti de departe: mă bucur foarte mult, târşind picioarele şi dând din cap ca un cal strâns prea tare cu zăbala.

Grzesikiewiczowa se aşeză gravă în fotoliu, îşi dădu la o parte trena puţin prea lungă a rochiei de tafta lucioasă şi ţeapănă ca tinicheaua, ca să nu se şifoneze, îşi îndreptă cu grijă fesul negru de dantelă de pe cap, se convinse că cerceii uriaşi de chihlimbar, în formă de pară, care-i ajungeau până pe umeri, se mai aflau în urechi, apoi îi spuse Jankăi foarte încet, deoarece timiditatea-i înnăscută era accentuată de prezenţa lui Głogowski şi de rochia de sărbătoare în care Józia o obligase să se îmbrace:

– N-am putut să venim mai devreme, fiindcă a fost Józia pe la noi.

– Soţul dumitale de ce n-a venit?

– Păi, vezi domnişoară... a venit Witowski şi l-a luat cu el. Mie mi-e atât de frică de el, încât fug întotdeauna, fiindcă arată ca un antichrist, aşa că l-am lăsat cu soţul meu. Se pare că acest diavol a... se aplecă la urechea Jankăi şi începu să-i vorbească în şoaptă, uitându-se prelung la Andrzej care se simţea puţin stingherit de prezenţa lui Głogowski şi-l privea nu prea prietenos.

– Cred că am văzut undeva scrumbia asta! îşi spuse răsucindu-şi mustaţa.

– Masa asta de carne îmi pare cunoscută, dar de unde? se întrebă şi Głogowski.

Începură să se uite unul la altul aproape cu vrăjmăşie.

Orłowski se aşeza când lângă unul, când lângă celălalt, încercând în zadar să lege discuţia, pentru că Głogowski cădea pe gânduri; iar Andrzej privea pe furiş la mama lui care-i povestea ceva Jankăi cu vioiciune, arătând spre el; dealtfel era şi acum indignat de scena de la biserică, fiindcă ceea ce auzise de la cunoscuţi vorbindu-se pe socoteala Jankăi – şi nu-l scutise nimeni de tot felul de amănunte şi comentarii, deoarece nu se trădase prin nimic cât de mult îl interesau – parcă îi sfâşia măruntaiele cu secera. Se uita acum la faţa ei, astăzi parcă mai frumoasă şi mai luminoasă ca niciodată, şi se liniştea, dar ce era cu acest Głogowski! Cine este, de unde se cunosc? Temerile îi creşteau o dată cu antipatia. Să fie un rival? gândul îl cutremură şi se întoarse brusc spre el.

– De unde te cunosc, domnule? îl întrebă Głogowski de-a dreptul, luându-i-o înainte.

– Nu ştiu şi mai mult ca sigur că n-o să-mi pierd vremea gândindu-mă la asta, răspunse Andrzej aspru.

– A, mi-aduc aminte! Dumneata ai fost astă vară la domnişoara Janka la Varşovia. Noi am venit cu toată banda s-o luăm la iarbă verde, iar dumneata ai plecat.

– Da, dar eu nu-mi amintesc de dumneata, spuse Andrzej cu anume răutate. Stârnit de această amintire, se apropie de el şi-l privi în ochi. Dumneata o cunoşti pe domnişoara Janina de la teatru?

– Da, şi de la teatru, şi din culise, şi de acasă, răspunse Głogowski fără grabă, pentru că modul în care-l trata Andrzej i se părea foarte caraghios.

– Dumneata eşti actor? întrebă Grzesikiewicz apăsat şi-l privi cu dispreţ.

– Mai lasă, domnule, zâmbetul ăsta de dispreţ infinit, fiindcă, din nefericire, nu mie mi se cuvine, nu sunt actor, deocamdată sunt numai dramaturg, vezi dumneata?...

– Scuză-mă, domnule, n-am vrut să te jignesc, pe cuvântul meu de onoare, dar când aud de actori şi de teatru, nu-mi pot stăpâni ura şi dispreţul.

– Cred că dumneata trebuie să iubeşti şi să urăşti cumplit, şopti Głogowski, privindu-i cu luare aminte fruntea puternic boltită şi trăsăturile viguroase.

– Da, da!... strecură Andrzej printre dinţii încleştaţi; în ochi îi scăpăra o voinţă atât de puternică şi atâta forţă i se citea pe faţă, încât Głogowski aproape se înfioră de bucurie că întâlnise un exemplar atât de frumos; se trase mai aproape de el, ca să vorbească mai pe larg şi să-i pipăie puţin sufletul.

– Iartă-mi întrebarea, dar de ce nu-ţi plac dumitale actorii şi teatrul?

– Pentru că am suferit şi sufăr şi acum din cauza lor.

– Aşadar, numai din motive personale; asta schimbă foarte mult lucrurile.

– Nu, domnule, nu schimbă nimic. Când îmi face rău ceva, apoi urăsc acel ceva din tot sufletul.

– Da, dar pentru alţii acel ceva poate să însemne bine.

– Asta-i priveşte, dacă pentru mine e rău, atunci rău rămâne, spuse repede.

– Jędruś, îl chemă bătrâna.

Jędruś se duse la mama lui, apoi ieşi în anticameră şi-i aduse batista pe care bătrâna o uitase în buzunarul pardesiului.

– Este tipul ilustrativ al individului primar, necizelat de societate! se gândi Głogowski cu mulţumire, fiindcă ura oamenii

cârpiţi din compromisuri. Material nativ, s-ar putea să fie doar lut, dar e lut curat, fără alte impurităţi.

Andrzej se aşează pe locul dinainte, dar nu mai spuse nimic, concentrându-şi atenţia asupra Janiei, căreia Janowa îi aduse un bileţel parfumat. Îl citi, îi spuse ceva în şoaptă Janowei, apoi se ridică şi se apropie de tatăl ei care parcă se schimbase, se uita deseori în jurul lui, îşi ştergea fruntea, îşi muşca barba şi se adâncea în gânduri.

– Familia Zaleski are musafiri: Osiecka, Zosia şi Świerkoski. Zaleska mă roagă să-i împrumut tacâmurile, dar m-am gândit să-i invităm pe toţi la noi, ar fi mai vesel, dumneata ce crezi, tată? îl întrebă încet.

– Bine, mă duc să-i chem; e foarte bine, o să jucăm un preferans.

– Domnule Andrzej, de câte ori ţi-a spus domnul Głogowski: să crăp? se interesă Janka, oprindu-se în faţa lui Grzesikiewicz.

– Drept să spun, n-am băgat de seamă.

– Oho! „să crăp" s-a dus. M-a dezvăţat logodnica mea.

– Dumneata ai o logodnică, ia te uită...

– Am avut, am avut, dar visurile frumoase durează doar o clipă, râse Głogowski.

– La oraş nu e lipsă niciodată de bărbaţi, rosti Grzesikiewiczowa semnificativ, aranjându-şi rochia şi pipăindu-şi cerceii şi fesul.

– Asta aşa este, numai că nu prea are cine să se mărite cu ei.

– Păi dacă se ţin numai de blăstămăţii şi vor să le sucească mintea, iar când e vorba de căsătorie, nu-i mai vezi.

Andrzej îşi muşca buzele de ciudă şi-i făcea mamei semne din ochi să înceteze, dar Głogowski se apropie de ea, vrând să asculte cât mai multe. Bătrâna tăcu, deoarece intrară familia Zaleski şi musafirii ei. Se cunoşteau cu toţii, aşa că Orłowski îl luă de braţ numai pe Głogowski şi făcu prezentările.

– Głogowski! murmură dramaturgul înaintea Osieckăi care se prăbuşise într-un fotoliu şi sufla ca o locomotivă.

– Głogowski! şi privi curios la Zosia care roşi şi se înclină ca o şcolăriţă.

– Głogowski! strânse palma îngustă într-o mănuşă *lapislazuli* a Zaleskăi.

– Głogowski! Głogowski! şopti cu ciudă în faţa lui Zaleski şi a lui Świerkoski. Se înclină încă o dată în gol, lăsă braţul lui Orłowski, scuipă şi se opri lângă pian, alături de Janka. Ei, ce zici, domnişoară, aş putea să-ţi fiu lacheu, nu-i aşa? Acum am grumazul antrenat, murmură. Uite, din cauza acestor reprezentaţii pe care le urăsc, o să rup relaţiile cu oamenii, mă simt ca o maimuţă purtată de lanţ şi împopoţonată în rochie. Chifla asta e frumuşică, arătă spre Zosia.

– Domnişoară Janina, nu vrei să ne cânţi ceva! o rugă dulce Zaleski, înclinându-se atât de adânc înaintea ei, încât îi văzu toată cărarea, de la frunte până la ceafă.

– N-aş îndrăzni niciodată de faţă cu doamna Ştefania.

– Eşti prea amabilă, stimată domnişoară, într-adevăr, mult prea amabilă. Se înclină din nou, se învârti pe călcâie, îşi răsuci mustăcioara, îşi trase manşetele, îşi îndreptă cravata şi se apropie de Zosia.

– Asta-i o maimuţă făcută pentru rolurile de amanţi. Se scălâmbăiază că Wawrzek sau ca Władek, ţi-aduci aminte, nu?

Janka încuviinţă din cap, privi undeva înaintea ei şi se depărtă.

– Domnilor, ce-ar fi să facem o partidă de preferans? propuse Orłowski.

– Dacă domnii n-au nimic împotrivă, sunt şi eu de acord, mormăi Świerkoski care, îmbrăcat într-un surtuc negru, ţeapăn şi cu înfăţişarea unui câine nemâncat de două zile, sta lângă Zosia şi se uita la Janka.

– Eu nu joc niciodată, refuză Głogowski.

– Deci... eu, Świerkoski, Zaleski şi poate doamna? se adresă Osieckăi.

– Mă rog: după moartea soţului meu, sfântă fie-i amintirea, asta e singura distracţie a unei biete văduve ca mine... dar poate că vrea şi doamna să joace cu noi?

– O, nu; eu nu cunosc nici cărţile.

Toţi bărbaţii se ridicară, pentru că în camera vecină, a lui Orłowski se pregătea o măsuţă şi se aprindeau lumânările. Świerkoski se plimba prin încăpere cu mersul lui cotit şi furişat, îi număra pe toţi; combina niscaiva cifre şi se uita mereu când la Jania, care trebăluia prin camera tatălui, şi la Andrzej, adâncit într-o discuţie cu Zaleski; când la Głogowski care sta în mijlocul salonaşului cu mâinile în buzunare, umeri daţi pe spate şi capul aplecat puţin înainte, examinând-o pe Zosia care ciripea la urechea Zaleskăi.

– Cine e de serviciu astăzi, că văd că toţi sunt aici, întrebă Zosia cu naivitate.

– Domnul Babiński şi soţul meu, dar până la douăsprezece ţine locul tuturor.

– Ce mai fac nepoatele dumitale, doamnă Grzesikiewicz, da, nepoatele dumitale?

– Nu le-am mai văzut de an... de anul trecut, se îndreptă, Józia a primit nu demult o scrisoare de la ele; păi ce să facă, sunt sănătoase, învaţă...

– Ce drăguţă e domnişoara Janina, nu-i aşa?

– Chiar aşa, doamnă, greu mai găseşti una ca ea, şi înaltă, şi frumoasă, şi învăţată. O adevărată cucoană.

– Da, dar şi domnul Andrzej e foarte frumos, strecură rar Osiecka.

– Păi da, e bun şi el, asemenea feciori nu-i afli pe toate drumurile.

– Am auzit că se căsătoreşte? o cercetă mai departe, zâmbind cu discreţie.

– Ar fi timpul, dar poate să mai aştepte... se fofilă bătrâna.

– Am schimbat bicicleta, acum mi-am cumpărat un Brensbor; când vii pe la mine, o să ţi-o arăt şi dumitale.

– Aha, dumneata dai ocol întruna?... întrebă Głogowski, însemnând cu degetul un cerculeţ prin aer la înălţimea frunţii lui Zaleski.

– Mă antrenez, domnule, îl corijă apăsat. În acest an, am participat la recordul Varşovia-Radom, am sosit al patrulea,

pentru că n-am fost pregătit şi am avut o bicicletă proastă, dar anul viitor voi fi cu siguranţă primul.

– Nu-i de mirare, când ai asemenea picioare promiţătoare! îl ironiză Głogowski liniştit.

– Adevărat! Pune mâna, domnule, să vezi ce muşchi am, de oţel, pe legea mea! Se aplecă şi îşi ciupi pulpele cu mândrie. Uitaţi-vă, domnilor!

– Te credem, te credem pe cuvânt, că ai cele mai grozave picioare din toată Polonia, dar îţi cer o informaţie, ca unui specialist: de ce te antrenezi dumneata, de ce participi la întreceri şi vrei să dobori recorduri?

– Vreau să ajung campion, primul ciclist din Regatul polonez! să cuceresc medalii...

– Da, frumos, dar mai departe?

– Cum, nu-i de-ajuns să fiu campion? se minună Zaleski de prostia lui.

Andrzej aproape că întoarse capul, văzându-l pe Głogowski că-i strânge mâna serios şi-i spune chipurile emoţionat:

– Domnule, dă-mi voie să fiu primul care te felicită pentru această realizare, pentru mine este o adevărată onoare să salut în dumneata pe viitorul campion nu numai al Poloniei, dar mai târziu chiar al lumii întregi. Domnule... ţi-am uitat numele... se bâlbâi, apucându-l de nasturele de metal de la uniformă.

– Zaleski! Henryk Marian Zaleski!

– Domnule Henryk Marian Zaleski, perseverează, domnule, când ai un scop atât de măreţ, nu te uita că filistinii şi oamenii cărora le lipseşte ceva aici – îşi ciocăni fruntea cu degetul – îşi bat joc de antrenamentul dumitale, socotindu-l o joacă fără noimă, în care îţi risipeşti timpul şi sănătatea, să nu-ţi pese că unii doctori igienişti au luat atitudine împotriva acestui sport în numele sănătăţii sau că femeile nu-l agreează din cine ştie ce raţiuni numai de ele cunoscute, dă-le cu tifla, domnule Henryk Marian Zaleski, şi atacă pieptiş obstacolele, ca să ajungi campion, mândria ţării şi a conaţionalilor...

– Domnule... domnule... într-adevăr, n-am auzit numele dumitale...

– Głogowski! Pafnucy Symforian! rosti rar Głogowski şi se uită repede la Jania care, auzind aceste nume, izbucni în râs şi se întoarse cu spatele.

– O, domnule Głogowski, e foarte greu să mai auzi de la cineva un cuvânt de încurajare. Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc foarte mult şi dacă mai treci vreodată pe Bukowiec, te invit la un ceai, să mai stăm de vorbă şi să vezi cum pedalez.

– Oho, eu am avut plăcerea nu numai să văd! interveni înciudat Andrzej, uitându-se la rana acoperită cu un plasture.

– Stimate domnule Grzesikiewicz, se întâmplă, da, bine zic, se întâmplă, ce să-i faci, dar te rog încă o dată să mă ierţi... se înclină, îşi răsuci mustaţa, îşi scoase manşetele, îşi îndreptă cravata şi se duse lângă soţia lui.

– L-ai întors pe dos, l-ai făcut să-şi arate toate măruntaiele.

– Domnule, oamenii pot fi întorşi ca şi hainele.

– Şi te distrează s-o faci?

– Nici vorbă, eu îi observ, doar asta-i specialitatea mea.

– Henieczek, dragul meu, cine-i domnul Głogowski?

– Nu ştiu, draga mea, ştiu doar că este un om foarte deştept şi foarte cultivat, ca să spun aşa. Ai fost pe la copii să vezi ce fac?

– Are Anusia grijă de ei, răspunse agasată.

– Draga mea, du-te, te rog, imediat şi vezi dacă s-au culcat! şopti apăsat şi tiranic, zâmbindu-i în acelaşi timp cu dulceaţă.

– Domnilor, masa e gata! îi chemă Orłowski, bătând cărţile.

– Dacă aş avea un băiat, eu i-aş alege soţia, pentru că soţul meu, fie-i amintirea sfântă, spunea că până şi fetele cele mai bine educate pot... ei, dacă-ţi spun, să păcălească un bărbat. Oho, soţul meu se pricepea... vin, vin îndată... răspunse cu voce tare şi, înciudată, se ridică din fotoliu şi se duse la cărţi, făcând podeaua să se îndoaie sub ea.

– Domnişoară Janina, cine-i domnul Głogowski? Soţul meu zice că e foarte inteligent...

– E scriitor, dramaturg şi romancier, o lămuri Janka în trecere şi zâmbi.

– Scriitor! îngână aranjându-şi instinctiv părul care-i cădea pe frunte în inele delicate. Dramaturg! zâmbi fermecător. Romancier! îşi coborî pleoapele şi se aşeză lângă Głogowski care începuse să frunzărească albumul de pe masă şi tocmai se uita la fotografia Jankăi.

– Ce fată minunată, are ceva muzical în expresie, şopti răsucindu-şi verigheta.

– Bine spus! răspunse cu însufleţire. Aşa-i, fata asta are ceva ritmic. Dumitale îţi place muzica? Te ocupi...

– Puţin, atât cât te poţi ocupa la ţară; e singura mea plăcere.

– Mare, probabil.

– O, extraordinară! S-ar putea trăi oare fără muzică la Bukowiec, printre oameni indiferenţi la ţeluri superioare, la plăceri mai subtile, la artă? O admir pe domnişoara Janina că poate rezista aici, deşi e liberă, pentru că eu n-am încotro, sunt legată de obligaţii... oftă uşor.

– Soţul, copiii! îi ţinu isonul Głogowski.

– Numai visurile despre artă şi speranţa mă mai ţin pe picioare, mă ajută să mă descurc cât de cât în această viaţă cumplită. Dumneata, ca poet, ca artist...

– Şapte de pică fără atu!

– Mă abţin!

– Şapte de treflă!

– Nu joc!

– Şapte de cupă.

– Nu joc, următorul! se auzea din camera în care se jucau cărţi.

– Într-adevăr, cine are speranţă, are totul. Şi continua să răsfoiască albumul, în timpul ce Zaleska îşi frângea degetele de nerăbdare şi nu izbutea să găsească un subiect pentru conversaţia pe care voia neapărat s-o conducă ea; în cele din urmă, după o pauză cam lungă, reluă:

– Nuvela *Zacisze* e a dumitale, nu-i aşa?

Głogowski se mulţumi să încuviinţeze din cap, deoarece nu-i plăcea să vorbească despre lucrările sale.

– E foarte frumoasă! Te rog să mă crezi, domnule, că am plâns-o pe biata Zosia din toată inima. În acest tablou e ceva din melancolia şi tristeţea lui Chopin. Mi-am închipuit că autorul trebuie să aibă părul blond, bogat, ca dumneata, că trebuie să fie bun, trist şi suferind.

– De stomac şi de rinichi! interveni încet. Te voi dezamăgi, doamnă, dar eu nu sunt bun, sunt în schimb foarte vesel şi nu suport melancolia! spuse ironic.

Se uită la el cu ochii larg deschişi, ascultându-i lămuririle cu surprindere vădită.

– Domnişoară Janina, se adresă Grzesikiewiczowa Jankăi care se aşeză o clipă lângă ea. Ce e domnul ăsta? arătă spre Głogowski.

– E literat, scriitor! o lămuri în şoaptă.

– Scriitor? La vreo moşie sau la calea ferată?

– Nu, e scriitor care alcătuieşte, care scrie cărţi...

– Ia te uită, un scriitor care scrie cărţi!... Păi nu arată prea cucernic....

– Nu scrie cărţi de rugăciuni, îi răspunse intrigată de naivitatea ei.

– Atunci altele, de şcoală, ca cele pe care a învăţat Jędruś!...

– Nu, romane, piese de teatru, critică...

– Istorii ca cea despre Magielona[1], aha, acum înţeleg! Scrie şi ziare, nu?

– Scrie, încheie scurt. Domnişoară Zofia, o să răceşti! strigă la Zosia, care deschisese oberlihtul şi scosese capul afară spre peron, fiindcă Staś, neputând să părăsească serviciul, ieşea mereu de la telegraf, se plimba pe sub ferestre şi-i zâmbea pierdut. Închise oberlihtul şi se opri lângă claviatură, răsfoind notele; era

[1] Roman cavaleresc francez tipărit pentru prima dată în 1453.

atât de aproape de fereastră, încât îl vedea pe geam fără nici o greutate pe Stasio.

– Vă rog să arătaţi cărţile!

– E, nimic deosebit, domnul Świerkoski a pierdut.

– Soţul meu, fie-i amintirea sfântă, spunea totdeauna...

– Domnule Zaleski, dumneata eşti vinovat, în loc să pui un optar, ai pus un decar.

– Domnule Świerkoski, s-avem iertare, dar eu ştiu ce trebuie să joc.

– Domnule Zaleski!... şuiera tot mai încet Świerkoski şi toată faţa îi tremura, iar ochii gălbejiţi aproape că-i scânteiau, străpungându-l pe Zaleski.

– Muzica reprezintă aripile de arhanghel ale sufletului! declamă cu glasul coborât Zaleska. Plutirea în universul fericirii...

– Cu bărbăţelul şi copilaşii! răspunse Głogowski aproape cu voce tare. Doamnă, poate-ţi desfaci puţin aripile astea, aş vrea să te ascult cum cânţi.

– Bine... dar... privi neliniştită spre soţul ei, se aşează la pian, atinse clapele cu delicateţe, dar se lăsă păgubaşă.

– Poate mai târziu, acum mă simt puţin obosită. Reveniră la masă, Janka se aşează lângă ei şi începură să discute. Zosia se uita iarăşi pe fereastră. Grzesikiewiczowa îşi pipăia mereu cerceii şi fesul, îşi aranja rochia şi trăgea cu urechea la ce vorbeau, deoarece privirile pe care i le arunca Głogowski Jankăi, înţelegându-se de minune, întrucât Zaleska debita tot felul de copilării care de care mai ridicole, o intrigau şi o nelinişteau stârnindu-i antipatia. Vru să-l cheme pe Jędruś şi să-i spună să stea lângă Janka, dar la gândul că trebuie să se ridice şi să străbată camera sub privirile tuturor, renunţă şi rămase nemişcată.

– Am plusat fără atu, pe memoria soţului meu, e, dacă spun că fără...

– Pe viul Dumnezeu, că n-a auzit nimeni.

– Da, da! N-a auzit nimeni, răsună glasul lemnos al lui Świerkoski.

– Stimată doamnă, aţi uitat, da, bine zic, n-a mai crezut de cuviinţă să ne spună că fără atu, explică amabil Zaleski, scoţându-şi manşetele.

– Ce tot vorbeşti, domnule? Ascultă, dragul meu, eu joc cărţi de mai mulţi ani decât ai dumneata cu totul, şi joc bine; a recunoscut-o până şi soţul meu, sfântă fie-i amintirea, iar acum dumneavoastră îmi reproşaţi o greşeală, e, dacă spun că o greşeală, apoi e o greşeală! Soţul meu...

– Iertaţi-mă, doamnă, jucăm mai departe şi nu suntem curioşi să aflăm ce gândea despre asta soţul dumitale, sfântă fie-i amintirea, interveni Andrzej, nu prea politicos. Cine joacă, trebuie să accepte controlul. Domnule Zaleski, ia casa de pierderi de la doamna Osiecka.

– Prea bine, luaţi-o, scrieţi, dar respectaţi numele soţului meu, sfântă fie-i amintirea, care...

– Începem, optar de pică! strigă Orłowski şi izbi cu pumnul în masă de sărir în sus sfeşnicele şi scrumierele. Osieka tăcu, îşi înghiţi lacrimile şi şopti printre suspine:

– Nu particip, domnule Orłowski, dar să ştii că ai să pierzi!

– O să vedem, o să vedem! răspunse Orłowski, bătând nu ştiu ce tact cu piciorul, şi zâmbi cărţilor pe care le ţinea în mână, îşi muşcă barba şi privi batjocoritor prin ochelari, aruncând cărţile pe masă cu putere.

Se înstăpâni o clipă de tăcere deplină, în toată casa nu se auzeau decât fâşâitul cărţilor şi răsuflarea gâfâită a Osieckăi.

Andrzej, care nu mai avea ce face după ce împărţise cărţile, veni şi se aşeză puţin lângă Janka.

– Domnişoară, nu te plictiseşti deloc astăzi, nu ţi-am văzut niciodată faţa atât de vioaie.

– O, aşa-i, e prima zi la Bukowiec când mă simt cum nu se poate mai bine.

– Trebuie să-i fim recunoscători domnului Głogowski, pentru că e meritul lui...

– De ce se simte ironia în glasul dumitale? O să-ţi spun odată cât bine mi-a făcut acest om, nu-i de mirare deci că mă bucur de venirea lui.

– Mai ales că-ţi aduce aminte de teatru, de vremea de atunci....

– Domnule Andrzej, dacă vrei să mă asculţi, îţi spun totul în două cuvinte: acum urăsc teatrul, iar vremea de atunci n-o blestem, e drept, dar o socotesc o şcoală tristă, o lecţie tragică a vieţii. Ţi-am spus întregul adevăr, mă crezi?

– Te cred, domnişoară, şi-ţi mulţumesc din toată inima! şopti înveselit.

– Domnule Andrzej! îl chemară la jocul de cărţi. Îi atinse mâna cu o mişcare mângâietoare, îi aruncă una din acele priviri adânci care exprimau toată dragostea lui şi plecă...

Janka privi în urma lui şi se duse şi ea în sufragerie să supravegheze aranjatul mesei.

– El e gelos, iar eu încep să-i dau socoteală, de ce? se întrebă, şi în inima ei nu era nici mânie, nici indiferenţă totală, ci o recunoştinţă plăcută pentru bunătatea lui.

– Domnişoară Janina, nu pot şi eu să schimb câteva cuvinte cu dumneata, spuse Głogowski cu jumătate de glas, băgând capul pe uşă. La masă, vezi, să-mi păstrezi locul de onoare, cel de lângă dumneata, ca musafir ce mă aflu! se retrase, fiindcă Zosia voia să intre în sufragerie. Coborî însă în coridor şi începu să strige:

– Roch! Roch!

Auzindu-i glasul, Staś ieşi afară. Se împurpură şi-l întrebă cu cea mai nevinovată înfăţişare:

– Voiam să-l trimit pe Roch la calul nostru, să vadă dacă mai are nutreţ în coş. Dumneata eşti de serviciu? Credeam că ai plecat undeva!

– Da, mi-a venit rândul tocmai astăzi, ca să nu pot veni şi eu la familia Orłowski.

– Cred că îţi pare rău, fiindcă este acolo şi doamna Zaleska, iar domnişoara Janina arată splendid astăzi.

– Domnişoară Zofia! exclamă cu reproş luând-o de mână.

– La revedere, la revedere. Roch trebuie să fie pe peron. Îi strânse mâna şi fugi.

– Poate că după cină Roch o să aibă grijă şi de calul nostru, trebuie să-i dea apă, spuse la bucătărie.

– Să-l adăp, păi cum, sigur c-o să-l adăp! Ce fată gospodină, ha! ha! gospodină! îngână Roch.

– E şi ea cocoană şi vezi cât să gândeşte la cal! adăugă Janowa.

Zosia se strecură în salon, unde se certau cu toţii şi discutau după partida de preferans.

Numai Świerkoski rămăsese la măsuţa de joc cu cărţile în mână şi verifica în şoaptă:

– Bat cu asul! dau o tinerică, dau un decar şi-mi răspunde cu valetul de treflă, dau dama de cupă, plusez cu şapte de treflă bun; dau un opt şi-mi aruncă un as străin... nu aşa!... pun riga de treflă şi-mi strică tot cu asul. Gata, nu mai am nimic din şase!

Lăsă cărţile, ocoli măsuţa de câteva ori şi se adânci iarăşi în meditaţie, supărat că pierduse; se alătură celorlalţi abia când începură să mănânce. Toţi discutau cu aprindere, dar domina basul Osieckăi care-i socotea pe degete cărţile lui Andrzej peste masă, convingându-l că a jucat bine. Świerkoski se împotrivea cu jumătate de glas, Zaleski zâmbea discret, îşi răsucea mustăcioara, îşi trăgea manşetele şi îşi ştergea întruna buzele roşii cu şervetelul. Transmitea totul mecanic Zosiei care şedea lângă el şi-i făcea mereu complimente de care fata râdea cu hohote, aruncând priviri curioase spre Janka, aşezată mai departe, între Grzesikiewicz şi Głogowski, cu care vorbea încet, când avea timp, fiindcă se ridica întruna să-l dirijeze pe Roch care, îmbrăcat în uniforma cenuşie de sărbătoare, cu vipuşcă roşie, spălat şi proaspăt bărbierit, îndeplinea rolul de lacheu.

Andrzej, cu toate că astăzi îi arătase o atenţie deosebită, şedea în faţa ei şi le prindea şoaptele din ochi. Gelozia îşi înfigea dureros colţii în inima lui, dar se silea să stea de vorbă cu Orłowski care era ciudat de distrat, se scula de la masă, lua

farfuriile din mâna lui Roch care transpirase, le ducea singur, se uita împrejur, asculta discuţiile, uneori voia să participe, dar nu înţelegea nimic din ce spuneau. Avea mereu impresia că-i vorbeşte cineva la ureche şi se chinuia, pentru că nu pricepea de unde venea glasul pe care-l auzea. Aşezată lângă el, Zaleska privea melancolic la lumânările aprinse, din când în când îl fixa pe Głogowski sau îi zâmbea soţului şi bătea darabana cu degetele pe şervet.

După cină se împrăştiară şi începu o discuţie însufleţită şi dezordonată. Zaleska se aşeză la pian şi cântă îndelung.

– Bine, doamnă, dar dumneata cânţi pur şi simplu excelent! spuse Głogowski când sfârşi şi veni la masă.

– N-are nici o importanţă, de vreme ce sunt nevoită să stau la Bukowiec.

– Dumneata trebuie să dai spectacole publice la Varşovia.

– E un vechi vis al meu, din păcate, până acum neîmplinit.

– Recunosc cu toată sinceritatea că nu mă aşteptam să întâlnesc asemenea talent la Bukowiec.

– O, simt de mult că am talent, de mult! şi începu să-i povestească despre spectacolul ei, despre ovaţii, despre flori; repetă cuvintele criticilor muzicali, spuse câţi ani are şi câţi copii, că îi plac culoarea şi parfumul de heliotrop, pralinele pe care verişorul i le trimitea de la Varşovia... Sfârşi aşezându-se din nou la pian; de astă dată cântă o melodie de Tosti, acompaniindu-se din gură, cu un glas nu prea puternic, dar destul de bine format. Toţi o răsplătiră cu aplauze şi mulţumiri.

– Domnule Zaleski, cântă-ne şi dumneata ceva, ştiu că ai un glas foarte frumos, îl rugă Janka şi ceilalţi o susţinură cu toţii, afară de Świerkoski care nu-şi putea ierta că pierduse şi se plimba acum prin salonaş, număra mobilele, lumânările şi oamenii, combina diferite cifre şi le nota pe manşeta şi aşa destul de murdară.

După ce refuză de câteva ori, după cuviinţă, îşi descheie un nasture de la veston, îşi mângâie mustăcioara, îşi scoase puţin manşetele, îşi încordă pieptul, se proţăpi într-o atitudine eroică lângă pian şi cântă cu glas de bariton „Bătrânul caporal".

– Glasul e bun, foarte scenic. Dumneata nu trebuie decât să mai înveţi şi să apari pe scenă, ai cariera asigurată, îi spuse Głogowski cu totul serios când sfârşi de cântat.

– Henio, ascultă ce spune domnul Głogowski, fiindcă dumnealui, ca literat şi critic, se pricepe de minune şi ar putea să te ajute foarte mult.

Zaleski se simţea în al nouălea cer şi, măgulit, mai cântă câteva cântece, ca să-i arate lui Głogowski amplitudinea glasului.

După miezul nopţii începură să se pregătească de plecare. Cel dintâi se furişă Świerkoski, deoarece îl văzu pe Roch în sufragerie şi îşi spuse că nu mai trebuie să-i dea bacşiş, în anticameră, pentru că-i ţinea paltonul.

Osiecka, îmbrăcată în pardesiu şi cu pălărioara pe cap, începu să se vaiete.

– Care dintre domni mă conduce şi pe mine acasă, e atât de întuneric, încât mi-e frică singură. N-am venit cu vizitiul, e, dacă spun că n-am venit cu vizitiul, n-am venit! strigă roşind de enervare, deşi n-o contrazicea nimeni. Poate domnul Babiński! adăugă, prinzând din zbor şoapta Zosiei. Dar domnul Babiński e de serviciu.

– Îl schimb eu numaidecât, aşa că se află la dispoziţia dumneavoastră, se oferi Zaleski.

Grzesikiewiczowa o sărută din toată inima pe Janka şi o rugă stăruitor să-i facă o vizită.

Andrzej, în schimb, nu se arătă prea în apele lui, era puţin supărat pe Janka pentru bună-dispoziţia ei, ştiind că nu el i-o provocase.

XIV

Głogowski avea să doarmă în camera lui Orłowski. În curând gara se cufunda în întuneric şi în somn, doar Stasio şedea pe capra briştei cu Zosia şi mâna încet, fiindcă noaptea era întunecoasă

şi pe drumeagul din pădure erau o mulţime de hârtoape şi de rădăcini.

– Te superi că am apelat la dumneata? întrebă Zosia cea dintâi, deoarece Stasio tăcea cu îndărătnicie.

– O, dimpotrivă, mă bucur, sunt foarte fericit, foarte... tăcu iarăşi.

– Ce ai, domnule Stanisław? îl întrebă în şoaptă, luându-l de braţ; bancheta era atât de îngustă, încât se temea mereu să nu cadă.

– Sunt necăjit, mama mi-a trimis o scrisoare... se întrerupse şi îndemnă calul.

Osiecka, întinsă ca într-un fotoliu pe bancheta din spate, sforăia.

– Mai ţii minte că ai promis să faci tot ce te rog?

– Sigur că da, di, murgule, di! şfichiui energic calul cu biciul.

– Acum te rog să-mi spui de ce eşti necăjit.

– Nu, n-aş îndrăzni, nu pot...

– Şi dacă pe mine mă interesează foarte mult... şopti dulce, lipindu-se de braţul lui.

Stasio se înfioră, vru să se depărteze, deoarece răsuflarea ei îi ardea obrazul, dar nu mai era loc. Se aşternu tăcerea. Pădurea foşnea tainic în adâncurile ei negre. Luna arunca luciri aurii peste muşchiul verde, strălucind cu arabescuri fantastice în coaja de pe trunchiurile pinilor, norii zburau repede pe bolta cenuşie şi acopereau lumina.

– Eşti supărată pe mine, domnişoară? o întrebă după un răstimp.

Nu-i răspunse.

– Eşti supărată? repetă plângător şi o luă de mână. Şi-o smulse înciudată.

Staś se întristă şi se rugă cu glas umil să-l ierte. Dar Zosia nu-i spuse nimic, doar când opriră în faţa casei, îi atinse urechea cu buzele şi şopti strângându-l de mână:

– Să vii mâine seară.

Staś se întoarse uluit la gară. Întârzie multă vreme printre şine, privind la ferestrele luminate de la Zacisze; ceva creştea în el cu putere, încântarea şi fericirea îi umpleau pieptul.

Zaleski dormea pe canapea acoperit cu vestonul, telegraful tăcea. Staś se descălţă de ghete şi se încălţă în papucii brodaţi cu aur; se plimba prin încăpere şi nu putea pricepe ce se petrecea cu el. Înghiţi câteva picături de laur, fiindcă inima îi bătea prea tare, scoase din buzunar scrisoarea pe care o primise astăzi de la mama lui şi o citi încă o dată:

„Băiatul meu! Îţi răspund imediat, deoarece ultima ta scrisoare pur şi simplu m-a înspăimântat. Cine-i această domnişoară Zofia? De unde o cunoşti şi de cât timp? Unde locuieşte şi cine-i sunt părinţii? Despre aceste lucruri esenţiale nu spui nici o vorbă, îmi scrii numai prostii, că-ţi place foarte mult. Dragă Stasio, nu mai eşti copil, aşadar, fii bărbat. S-ar cuveni să ştii ce trebuie să-ţi placă şi ce nu. Nu uita că pentru un tânăr nu există altă primejdie mai mare decât fetele de măritat. Toate nu se gândesc decât la un lucru, să se căsătorească mai repede, să pună mâna pe vreun prostănac, şi se pricep atât de bine să îmbrobodească un bărbat cu zâmbete, cuvinte şi priviri, încât nici nu bagă de seamă când cade în capcană. Poţi să mă crezi, mă pricep şi eu puţin la asta, am destui ani şi văd câte se întâmplă, iar tu eşti doar un copilandru fără experienţă. Dacă ai flirta puţin cu Zaleska, dacă te-ai strădui să-i placi, n-aş avea nimic împotrivă, pentru că o femeie căsătorită nu e primejdioasă, iar prin ea ai putea să te bucuri de protecţia soţului ei! Dacă i-ai face curte fiicei impiegatului, n-ar fi rău deloc, fiindcă e fiica şefului tău, o domnişoară din sfera noastră şi bogată; dar să-ţi facă nu ştiu cine cu ochiul şi tu să scrii «îmi place grozav»!? Îţi scriu cuprinsă de tristeţe, pentru că fără să mă întrebi, ai îndrăznit să te uiţi la o fată pe care eu n-o cunosc. Stasio, dacă ţii la mine, să nu te mai duci pe la doamnele acelea, cred că vei respecta dorinţa unei mame care te iubeşte atât de mult şi te roagă s-o asculţi. Îţi trimit bretelele; din scrisoarea ta văd că dacă nu-ţi intrau în carne, te pomeneşti că... îi cereai şi mâna, neastâmpăratule. Îţi trimit şi puţin pateu, e

foarte bun, şi o plăcintă cu brânză. Mai mult ca sigur că la doamnele acelea nu mănânci aşa ceva la ceai!

Scumpul meu, cu fetele sărace şi necunoscute trebuie să fii foarte prudent, să te fereşti de ele ca de foc. Unchiul Feluś te sărută. Îţi trimit şase batiste de mătase; le-am cumpărat, pentru că mi-au plăcut foarte mult".

Aceasta era pricina pentru care se arătase atât de rezervat în discuţia cu Zosia. Se gândea la această scrisoare de dimineaţă. Ezita, se hotăra să n-o mai vadă pe Zosia, dar de câte ori îşi amintea ultimele cuvinte şi atingerea buzelor ei, tremura de emoţie, ochii bulbucaţi i se umpleau de lacrimi de bucurie şi atunci uita de mamă, de unchiul Felek, de toate. Simţea că nu este în stare să nu se mai gândească la ea, că nu poate să-şi asculte mama, a cărei umbră îi umplea amintirile. Mama, pe care se obişnuise de mic s-o asculte orbeşte, care-i îndruma grijulie fiecare pas în viaţă, îndepărtând din faţa lui toate piedicile şi suferinţele, care-i trimitea nu numai sfaturi cum să trăiască şi să se poarte, nu numai bretele, plăcinte cu brânză şi pateuri, dar era gata să-i facă rost şi de iubite, numai să nu-l scape din mână, să nu-şi piardă puterea asupra lui. Înţelegea imensitatea iubirii ei, dar iubirea pentru Zosia trecea adesea pe primul plan, se trezeau în el porniri de independenţă, se îndrepta cu energie, vroia chiar să rupă scrisoarea, să se revolte şi să facă totul în ciuda mamei sale. În cele din urmă, citi scrisoarea încă o dată, o sărută şi se lăsă în voia soartei. Primi şi trimise telegramele cu automatismul de totdeauna, trecu în registre orele la care veneau şi plecau trenurile. Îi spuse lui Karaś câte vagoane să tragă la rampa de încărcare şi doar la răstimpuri ofta, rămânând cu privirea uitată în dimineaţa de toamnă, cenuşie şi ceţoasă, şi la şirurile de vagoane arămii, strălucind de rouă, pe care Karaś le manevra pe linie; asculta fluieratul locomotivei, loviturile tampoanelor, ciripitul vrăbiilor din faţa magaziei. Acum se simţea bine, pentru că nu mai trebuia să gândească; viaţa din jur împărţită pe ore, măsurată şi activă, care-l silea să meargă de la serviciu acasă şi de acasă la serviciu, îi fixa cu stricteţe perimetrul îndatoririlor.

Se uită pe peron, îl trimise pe Roch să-l anunţe pe Orłowski că trăsura lui Głogowski aşteaptă; dădu în primire serviciul şi se duse să se culce.

Głogowski îşi bău ceaiul în grabă. Orłowski coborî pentru personalul care tocmai sosea.

– Trebuie să plec îndată. Am vorbit de una, de alta, dar, domnişoară Janina, prietenia pe care am legat-o la Varşovia mai există?

– În ce mă priveşte; când îi ofer prietenia cuiva, apoi i-o ofer pentru totdeauna.

– Mulţumesc. Nici eu nu m-am schimbat, deşi îţi spun deschis că mai demult nu credeam în prietenia dintre un bărbat şi o femeie, acum însă ştiu că există, cu toate că eu n-am avut nici un merit, întrucât mie mi-a fost interzis să mă îndrăgostesc, nu-i aşa?

Janka zâmbi ridicându-şi ochii spre el.

– Eu nu te iubesc pe dumneata cum aş iubi o femeie; te socotesc un suflet mare, un cap scump, o inteligenţă înrudită, a cărei soartă mă interesează, care este legată de a mea prin firele nenumărate ale impresiilor, idealurilor, dorinţelor şi aversiunilor comune. Asta a fost doar o introducere, pentru ca acum să te întreb: pot să ştiu oare totul în ce te priveşte? să te întreb orice?

Nu-i răspunse, încuviinţă doar din cap, dar Głogowski observă umbra care-i întunecă ochii aţintiţi asupra lui.

– Aşadar, spune-mi, domnişoară, ce-ai de gând să faci acum? o întrebă de-a dreptul, înghiţindu-şi celelalte întrebări pe care le avea pe limbă, deoarece umbra aceea îl avertiza că nimeni nu poate spune absolut tot nici măcar celor mai apropiaţi, că fiecare suflet trebuie să-şi aibă ascunzişurile lui de taină, care nu pot fi dezvăluite şi cunoscute.

– Nu ştiu, răspunse serioasă.

– În orice caz, la Bukowiec n-o să rezişti multă vreme, asta o ştiu, doar dacă nu cumva vrei să te căsătoreşti.

– Nu ştiu.

– Nu te gândeşti să te întorci la teatru? o întrebă uimit întrucâtva de răspunsurile iei.

– Nu ştiu... nu ştiu... nu ştiu... nu ştiu încă nimic din ce-o să fac, unde-o să mă duc... În aceste câteva săptămâni am revenit la viaţă, mi-am recăpătat echilibrul şi mi-a fost teamă să mă întreb limpede ce va fi mai departe?... pentru că n-aş fi aflat răspuns nici în mine, nici în... făcu un cerc larg cu mâna. Nu ştiu, parcă m-a luat un vârtej care mă tot învârte mereu şi nu-mi îngăduie să ajung la sforul apei, care să mă poarte fie şi la pierzanie. Toată fiinţa mă îndeamnă să plec undeva departe, dar încotro? unde? de ce? nu ştiu! rosti în şoaptă, ochii îi alunecară în gol şi un zâmbet dureros i se aşternu pe buzele tremurând de emoţie. Ieri, la biserică, toţi mi-au întors spatele cu dispreţ. Îşi povesteau aproape cu voce tare amănunte despre mine, de-mi venea să intru în pământ de ruşine şi durere, sau să pălmuiesc toată adunătura aceea şi să fug încotro văd cu ochii. O, aici e iadul adevărat! spuse apăsându-şi pieptul şi fruntea. De ce nu m-ai lăsat să mor?

– Era de datoria mea. Viaţa dumitale nu este totuşi o proprietate personală, ci un bun social.

– După ce am băut esenţa aceea, m-am trezit la spital, credeam că nu mai sunt în viaţă. Tata se afla în genunchi, lîngă patul meu, şi mă săruta cu ochii plini de lacrimi; atunci am suferit cumplit pentru această viaţă irosită şi am jurat că dacă voi trăi, voi trăi numai pentru el, pentru tatăl meu. Acum însă, când sunt sănătoasă, aş vrea iarăşi să trăiesc pentru mine. Simt că inima mea nu mai este capabilă de sacrificii şi de iubire, fiindcă suferinţa mi-a secătuit-o, astfel că fiecare clipă de viaţă îmi aparţine numai mie şi n-am să las nimănui nimic. Se întrerupse o vreme, uitându-se îndârjită şi posomorâtă la lumea de afară, la văzduhul necuprins care se întindea dincolo de ferestre.

Głogowski suferea, deoarece modulaţiile abrupte ale glasului ei, vorbirea cam dezlânată, nestăpânită, şi răceala pe care o intuia în ea, cu toată privirea înflăcărată şi smulgerile bruşte, îl umpleau de durere şi compătimire. Simţea că se luptă cu ea însăşi, că nici ea nu ştie ce vrea, că cel mai mare duşman al ei era acum propriul eu, revoltat şi neînduplecat, temperamentul ei impulsiv, că toate acestea se frământau în fiinţa ei ca mai demult.

– Am ajuns prea departe, iar dumneata te grăbeşti. Vrei să ştii ce voi face? Domnule Głogowski, tatăl meu este foarte bolnav, va trăi atâta vreme cât voi fi eu lângă el, pentru că trăieşte doar prin mine.

– V-aţi împăcat?

– Da. E omul cel mai bun şi a pătimit atâta din cauza mea, încât nu-mi este îngăduit să-l mai fac să sufere, n-ar mai putea suporta.

– Nu s-ar putea, în cazul că vrei să întreprinzi ceva, s-o faci cu ştirea şi încuviinţarea lui?

– Ba s-ar putea, dar ce să fac? Să mă întorc la teatru? întrebă mai încet şi un zâmbet amar îi înflori pe buzele palide. Domnule Głogowski, prin câte-am trecut eu acolo, înainte de a încerca să-mi iau viaţa! Nici nu-ţi poţi închipui că există atâta suferinţă şi mizerie, atâta umilinţă. Am vrut să fiu femeie şi n-am putut; am vrut să joc, să mă ridic deasupra mulţimii şi n-am izbutit; n-am fost în stare nici măcar să trăiesc, m-au îmbrâncit în prăpastie, josnicia omenească este cumplită pentru naivele printre care mă număram şi eu, mă număram, sublinie.

– Am auzit câte ceva despre necazurile dumitale, spuse Głogowski încet şi trist.

– Nu mai suport teatrul, n-am talent scenic; după boală s-a rupt ceva în mine, ceva mi s-a stins în suflet, lumea mi s-a întunecat şi până şi arta mi se pare uneori doar o biată jucărie, expresie firavă a frumosului.

– Păcat, pentru că aveam un proiect pe care acum nu mai are rost să ţi-l spun.

– Hai, spune-mi-l, poate fi oricât de extraordinar, de proiecte nu mă tem, visarea este singura plăcere în viaţa mea de acum, fiindcă pentru fapte nu mai am putere.

– Uite ce voiam să-ţi propun: după Anul Nou eu voi intra la teatrul de la Lwów, am şi vorbit acolo, am nevoie să joc eu însumi, ca să cunosc mai bine scena. Am discutat însă şi despre dumneata şi ţi-am făcut rost de un angajament, a fost toată lumea de acord. Între timp, în cele două luni de zile, eu voi medita copii

şi-mi voi sfârşi piesa. Cel puţin în ceea ce te priveşte, proiectul rămâne doar un proiect, dar m-am gândit că vei accepta. Acolo e altă lume, oamenii sunt alţii, ar fi mai bine şi pentru dumneata, deoarece acum ai oarecare experienţă...

– O, ani destulă experienţă, destulă... izbucni într-un râs uscat, nervos, atât de neaşteptat, încât Głogowski zvâcni speriat de pe scaun.

– Nu e o criză de isterie, nu! Am râs de mine însămi şi în acest fel mi-am luat adio de la trecutul prostesc, ah, cât de prostesc, de la iluzii, de la tinereţe şi de la încrederea în oameni. Continuă, domnule Głogowski, acum că mi-ai deschis ochii sufletului, arată-mi priveliştile minunate...

Głogowski, mişcat, se plimba prin încăpere, râsul şi vorbele ei nu-i plăcuseră, le socotea o farsă sau o criză autentică de isterie, de aceea o cerceta cu luare aminte.

– Nu te uita aşa la mine, nu-mi plac asemenea priviri care doar observă, examinează; mă studiezi ca pe un animal sălbatic sau exotic, strigă impulsiv.

– Mă uit aşa, pentru că nu te mai recunosc, dar să revenim la proiectul meu. Angajându-mă faţă de teatrul de la Lwów, eram sigur că vei fi de acord, fiindcă de acolo ţi se deschide drumul spre lumea întreagă.

– Un balon de săpun minunat, *o fata morgana* ademenitoare, mi-e frică să mă uit la ea, ca să nu doresc s-o ating cu mâna, iar atunci... ce s-ar întâmpla?

– Aşadar? întrebă, oprindu-se înaintea ei şi uitându-se la ceas.

– Nu ştiu. Toate gândurile de odinioară, toate dorinţele şi visurile de demult sunt şi acum în mine; nu mai cred însă că m-ar putea face fericită. O să mă mai gândesc şi o să-ţi scriu, bine?

– De o mie de ori bine, tocmai asta voiam să te rog şi eu. În decembrie trebuie să ştiu precis dacă mergi şi dumneata sau nu.

– Să mai treci pe la noi, domnule Głogowski, oricât de des. Dumneata însemni pentru mine toată lumea din afara staţiei Bukowiec.

– Bine, când voi găsi câteva ceasuri libere, voi veni.

– La revedere.

– La revedere. Numai să perseverezi în tot ce vei hotărî, domnişoară Janka.

– Mă voi strădui.

Plecă.

XV

La Bukowiec domnea o linişte somnolentă; după plecarea lui Głogowski şi petrecerea de la impiegat, despre care se vorbise ceasuri în şir, urmară câteva zile atât de plictisitoare, încât oamenii mergeau apatici, fiindcă ploile, ceaţa şi umezeala păreau să pătrundă prin piele, înecând în plictiseală, mohoreală şi urât minţile şi sufletele.

Orłowski suferea cumplit din cauza ploilor. Crizele reumatice îl ţintuiau la pat, aşa că zăcea toată ziua, gemea de durere şi blestema pe toată lumea. Ca să-i îndulcească suferinţa cât de cât, Janka îi citea cu voce tare, dar în curând nu mai avu ce. Orłowski o rugă o dată să-i citească *Père Goriot* de Balzac, pe care-l cunoştea foarte bine; o făcea înadins, voia să-i citească, pentru că simţea că nu-i face plăcere. Îşi astupă gura cu pătura, ca să nu geamă, dar asculta, fără s-o slăbească din ochi şi durerea, trista istorie a iubirii de părinte, nerecunoştinţa fiicelor, înfăţişată atât de autentic, îi smulgeau blesteme răguşite, se zbuciuma ca un nebun, se ridica în capul oaselor, o întrerupea, se plângea de copiii nerecunoscători, dar înainte de sosirea personalului se muie şi începu s-o roage pe Janka cu blândeţe:

– Copila mea; pune ceva pe tine şi treci pe la casierie, pentru că suntem siguri că mormolocul ăsta de Zaleski nu vinde bilete. Îşi fac de cap, leneşii! se lovi cu pumnul într-un picior.

– De vreme ce te înlocuieşte pe dumneata, înseamnă că tot el şi răspunde.

– Răspunde, răspunde, e, numai noi răspundem! Janowa, uniforma!... Mă duc eu!

– Uite, mă duc chiar acum! cedă Janka, văzând că era gata s-o facă, şi plecă îndată.

– Ei, ai găsit casa închisă, el mergea pe bicicletă, iar pasagerii au plecat fără bilete, pe gratis? Am ştiut că aşa se va întâmpla! spuse când Janka reveni.

– Dimpotrivă. Au fost doar câţiva călători, i-am văzut când îşi cumpărau biletele la casă.

– Mâine luăm serviciul în primire. Trag mâţa de coadă, pe Dumnezeul meu. Azi noapte am auzit foarte bine când şi-a scos bicicleta de la expediţie, da, Zaleski s-a antrenat. Se petrec nişte lucruri acolo! Asta n-o iertăm, a, nu! izbi iarăşi cu pumnul în genunchi, pentru că-l dureau grozav încheieturile. O să facem nişte raporţele clasa-ntâi! zâmbi, îşi muşcă barba şi continuă să asculte, dar verifica în gând registrele de la casă şi condicile, descoperea nereguli, neglijenţele pe care le făcuseră Zaleski şi Stasio, şi întocmea în minte un raport aspru.

Janka citea cu glasul uscat, plictisit şi aţâţat; cele câteva zile de veghe neîntreruptă, ciudăţeniile şi capriciile tatălui, care deseori erau nebunie curată, o făcuseră să-şi piardă răbdarea. De multe ori nu mai spunea: eu, ci: noi, pronunţând cu gravitate pluralul pronumelui. O cuprinse frica, amintindu-şi deodată seara când Orłowski se certase cu el însuşi.

Sfârşi cartea şi vru să plece, se simţea foarte obosită şi-i era somn.

– Nu pleca, vreau să rămâi! ţipă brusc.

În aceste câteva zile, vechea asprime îi revenise cu asupra de măsură. Când i se părea că Roch merge prea încet, arunca furios cu ghetele după el.

Janka se aşează apatică.

Tocmai atunci Janowa aduse ovăzul prăjit pentru comprese şi se uita la el cu ochii înlăcrimaţi de compătimire.

– Ce înseamnă asta? Ce, crezi că dau ortu' popii de te smiorcăieşti aşa; cotoroanţo!

– Îm' pare şi mie rău că sunteţ' bolnăvior.

– Proastă mai eşti, pe Dumnezeul meu... nu pe mine mă doare, ci pe el... auzi?

– Păi cum să n-aud, da' ştiu că doare, n-ar fi bine să punem oblojeli cu făină de hrişcă sau să chemăm o vrăjitoare! La Krosnowa e una bună şi de bube rele, şi de dureri de şale, şi de reumatizme, să ungă locu' cu v-o alifie...

– Proasto! Janka, dă-o afară pe vidma asta, că nu mai suport, latră ca o căţea bătrână!

Smulse compresele de pe picioare şi i le aruncă Janowei în faţă cu turbare.

– Pleacă odată, că pe Dumnezeul meu... vru să arunce cu sfeşnicul, dar se apucă brusc de genunchi şi se prăbuşi pe pat gemând şi blestemând.

Janka îi auzi multă vreme prin uşă gemetele, protestele energice şi loviturile de pumn în perete sau în pat. Înfricoşată de evoluţia bolii, scrise doctorului, amintindu-i promisiunea de a se ocupa de trimiterea unui ajutor pentru tatăl ei.

Nu-l mai contrazicea cu nimic pe bolnav, îndurându-i tăcută şi aparent nepăsătoare cuvintele grele, nu o dată jignitoare, pentru că vedea cât suferă; în adâncul sufletului însă, afară de frica de ceea ce s-ar fi putut întâmpla cu el, simţea că-şi pierde răbdarea, totul dura atât de mult şi evolua atât de încet! Când rămânea singură, se gândea la proiectul lui Głogowski, îşi cerceta propriul trecut şi se înflăcăra treptat la gândul întoarcerii pe scenă; o înspăimânta însă o umbră neînţeleasă, nu era teamă, ci convingerea de o clipă că teatrul îi este acum destul de indiferent; se străduia să reînvie vechile visuri, dar nu mai dorea atât de aprig să joace, ca odinioară.

– Domnişoară, te rog şi eu ceva, îi spuse Janowa sărutându-i mâna.

– Vorbeşte!...

– Povestea aia cu Góra, sau cum îi zice, pe care ai citit-o astăz', e adăvărată sau au închipuit-o numa' aşa în joacă? Păi cum să poate ca un ditamai bogătan să dea totu' fetelor şi să n-aibă cine-l îngropa? Să nu-i cumpere îmbrăcăminte şi să nu

vie nici una să-l vadă înainte de moarte?... Mie mi că pare că nu e adevărat. Se miră încet şi se uită în ochii Jankăi, de parcă voia ca aceasta să-i confirme propriile îndoieli.

– Totul este adevărat, aşa se poartă copiii cu părinţii lor! răspunse Janka, bucurându-se parcă de lacrimile care curgeau din ochii slujitoarei.

– Nu e bine, nu aşa ne-nvaţă Dumnezău, asăminea copii ar trebui răjghinaţ' cu caii, spuse adânc îndurerată. Păi dacă copiii să poartă aşa cu părinţî' lor, atunci însamnă că a venit sfârşitu' lumii.

– Bine, dar şi la ţară se poartă tot aşa. Îl cunoşti şi tu pe Socha din Ługi, le-a dat copiilor toată averea, şi ei l-au gonit din casă, lăsându-l să trăiască din cerşit.

– Îl ştiu, şopti încet, şi ştiu că Dumnezău o să-i pedepsască greu în copiii şi dobitoacele lor, da' şi oamenii sunt proşti. Păi un ditamai boieru', care avea atâta bănet, de fetele lui erau ca neşte regine, şi atât de învăţate, cum să facă ele aşa cu tata-l lor?...parcă nu-mi vine să cred, domnişoară şi mă doare inima... clătină din cap, nevenindu-i să creadă, fiindcă îşi aduse aminte de propria fiică crescută de boieri şi atât de deşteaptă. Anusia mea n-ar face aşa, o, nu! adăugă ştergându-şi lacrimile cu mâna.

Închise uşa, stinse lumina şi zăbovi mult în genunchi înaintea icoanei atârnate deasupra patului, cufundată în rugăciuni fierbinţi pentru fata ei.

Janka ajunsese într-o stare când se supăra din orice: Janowa o înfuria pentru că mergea ca o vacă, legănându-şi burdihanul şi răşchirându-şi picioarele, şi pentru că avea încredere în fiica ei; era supărată pe tatăl ei, Roch o enerva fiindcă era idiot, Zaleski pentru că părea prost, Zaleska fiindcă avea aspiraţii superioare şi nu avea grijă de copii – toţi şi toate îi stârneau mânia. Plângea de ciudă din cauza ploii care cădea cu ţârâita de câteva zile, scurgându-se în dâre murdare pe geamuri, pentru că nu putea să iasă afară din casă; era atât de chinuită, încât nu-l primi nici pe Grzesikiewicz de câteva ori la rând. Nu mai voia să vadă pe nimeni. Arunca într-un colţ bileţelele parfumate de la Zaleska,

fără măcar să le mai deschidă. Se plictisea şi se zbuciuma, deoarece nu se putea hotărî să accepte proiectul lui Głogowski şi nici n-avea curajul să renunţe la el.

Întâmpină cu bucurie ziua următoare; vremea era frumoasă, nu mai ploua, şi soarele strălucea pe cer. Orłowski se dădu jos din pat cu mare greutate şi plecă la birou; aproape imediat îi auzi glasul pe peron. Ţipă la ţăranii care cărau piatră pentru Świerkoski, se certă cu Karaś care şedea nepăsător pe tender, legănându-şi picioarele şi fluierând. Alergă la macazuri, scoase nisipul cu degetele dintre terminale şi şinele laterale şi se repezi cu pumnii la acar, certându-l pentru neglijenţă în serviciu. Acarul, încordat ca un arc, cu mâna la şapcă, încercă să se dezvinovăţească, dar impiegatul îl pălmui şi fugi în celălalt capăt al staţiei. Nu veni nici măcar la masa de prânz, dispuse să i se aducă mâncarea jos, la birou, unde se închise cu cheia şi scrise o mulţime de rapoarte împotriva tuturor.

Spre seară, pământul se zvântă puţin şi Janka se duse la pădure.

Ziua era foarte călduroasă şi liniştită.

Pădurea sta încremenită, înfăşurată în aerul albastru, doar deasupra mlaştinilor se târau aburi sticloşi. Pe măsură ce înainta spre mijlocul pădurii, tăcerea din jur i se strecura tot mai mult în suflet liniştind-o. Mergea tot mai departe fără să se uite încotro merge, fără să ştie nimic. Intră printre puţurile de turbă, părăsite acum şi prăbuşite; pământul se scufunda sub picioarele ei şi duruia surd, ochiurile de apă neagră, asemenea plăcilor de bazalt lustruit, pătate de mucegai ruginiu, luceau tainic în pământul frământat, roşcat, înconjurate de brazi putreziţi, galbeni şi smocuri uscate de ferigă, care se agăţau disperate de trunchiurile mucezite, sugându-şi viaţa searbădă din aceste cadavre.

Umbla fără ţel. Se aşeza pe mormanele de turbă fărâmiţată de ploi, se pierdea în depărtarea nemărginită parcă într-o parte sau privea spre colinele joase, care întretăiau orizontul cu o linie vălurită, cenuşie, deasupra căreia se înalţa încet un soare roşu, uriaş, fără raze; la luncile secate peste care alunecau raze arămii

ca niște șerpi uriași, la puțurile prăbușite strălucind de apă ca niște ochi însângerați; la dârele subțiri de fum care se destrămau printre tufișuri ca niște pânze de păianjen; sau la pădurea din partea cealaltă, unde înnegreau scheletele goale ale arinilor, deasupra căreia se rotea un cârd uriaș de ciori croncănind.

Acum privea lumea cu oarecare detașare și resimțea amărăciunea singurătății. Se simțea singură. Vedea în jurul ei o lume vrăjmașă, rea și puternică, și aceste mii de firișoare care uneau totul, înfășurând-o din ce în ce mai des și mai strâns, de nu mai putea să scape. În zadar încercase o dată să le rupă, călcând totul în picioare, pentru că acum simte din nou legătura apăsătoare cu tot ce există în jur și aproape știe că altfel nu se poate trăi. Se cutremură.

Prin locurile joase se tăiau trestia galbenă și păpurișurile uscate; hârșcâitul gresiei pe ascuțișul coaselor se auzea până la ea. Hârșcâitul acesta îi strecura răceală în suflet, învălmășea totul și o teamă nelămurită îi strângea inima.

Se întoarse iarăși în pădurea mare. Izbea cu bățul în trunchiurile putrede, reteza cu piciorul muscariţele pălite, care se înclinau ca niște pălării pe sub copaci, și mergea fâșâind prin frunzele uscate ce acopereau potecile și drumurile înguste.

Pădurea începea să moară; mestecenii galbeni ca ceara lumânărilor de îngropăciune își iroseau ultimele frunze ce semănau cu niște lacrimi uriașe, care șiroiau prin pădure, se agățau prin verdele închis al brazilor, spânzurau prin fagii roșii și cădeau pe pământ în toamna mohorâtă, searbădă și cenușie. Trunchiurile pinilor străluceau ca ambra aprinsă în soarele care răzbătea în șuvițe lungi dintr-o latură și învâlvora cu luciri sângerii adâncul pădurii toropite de liniște.

Păsările nu mai cântau, gâzele nu mai bâzâiau, florile nu mai împrăștiau arome și nici lăstarii fragezi, nu mai pulsa viața tânără, totul se cufunda treptat în amorțeala iernii, învelindu-se parcă în îngândurarea grea a somnului și a tăcerii; cârduri de ciori urcau în tării, fâlfâind încet din aripi sau, cârâind ascuțit și dureros, se așezau pe copacii goi, băteau din aripi și croncăneau

cântecul trist al toamnei, apoi iarăşi se înălţau şi se roteau peste pădure atât de sus, încât pe fondul palid al cerului semănau cu un rotocol de funingine; când şi când o pală de vânt rece se năpustea asupra pădurii nu se ştie de unde, izbea coroanele, înfiora pădurea trezind-o parcă şi se domolea prin desişuri, doar copacii uriaşi se mai legănau tot mai somnoros, mai încet, frunzele rupte şi ramurile căzeau pe jos, iar melancolia, în tihna şi amorţirea din jur, plină de ecourile care mureau, de suspine, fâşâit şi trosnete, inunda pădurea întreagă.

Janka se aşează pe ridicătura de pământ, care cândva, cu veacuri în urmă, în timpul năvălirii nu se mai ştie căror duşmani, slujise probabil drept adăpost, fiindcă era înconjurată din toate părţile de mlaştini de netrecut, acum pe jumătate secate şi acoperite cu păduri sau transformate în zăcăminte de turbă. Era o înălţime nu prea mare, cam cât o şură de fin răsturnată, înrămată parcă în lespezi mari de gresie decolorată, a căror albeaţă le făcea să lucească asemenea unor tigve de uriaşi, crăpate, printre tufele scunde de ienupăr care năpădiseră locul. Lumânăricile pestriţe, uscate, stăteau ţepene şi moarte, doar aproape de pământ mai priveau ca nişte ochi ultimele flori galbene. Ridicătura emana tristeţea ruinelor vieţii stinse demult, ca un cimitir părăsit, uitat. Prin satele din împrejurimi se şoptea că locul e necurat, că în nopţile cu lună apăreau o groază de stafii, iar în partea dreaptă, unde se înălţau lespezi mari de granit, acoperite de muşchi, prăbuşite într-o grămadă dezordonată şi înconjurate de tufărişuri de netrecut de spini, mălini sălbatici şi mure, pământul se deschidea spre lăuntrul colinei pline de peşteri, bogăţii şi suflete care-şi ispăşeau pedeapsa.

Janka se întinse în vârf, pe plăcile uriaşe, albe, care zăceau în iarba uscată ca nişte lespezi de mormânt, îşi aţinti privirile la cer şi uită de toate; nu mai simţea nimic.

Soarele scăpăta; jos, aproape de pământ, se alungeau ceţurile şi întunericul, iar pădurea întreagă se învălvora în strălucirile apusului, parcă poleită cu aramă care se răcea, plină de luciri ruginii, de purpură şi violet. Departe, de dincolo de coline, unde

coborâse soarele, irumpeau stâlpi uriaşi de flăcări; ca şi când pământul luase foc de cealaltă parte şi însângera jumătate de lume cu aura purpurie.

Lumina păli cu încetul şi se micşoră, jarişte portocalie deveni galben-verzuie, se contopi cu albastrul cenuşiu al cerului spre apus şi începură să apară stelele, palide ca florile de crin, acum când ziua se lupta cu noaptea; din mlaştini, din ape şi adâncurile pădurii se ridica răceala înserării şi aşternea peste pământ întunericul.

Cu mâinile sub cap, Janka zăcea nemişcată, uitându-se la stelele care-i luminau drept în ochi. Se odihnea, sorbind parcă fără să ştie din infinit puterea de a exista mai departe; se lăsase parcă în seama spaţiilor înfricoşătoare la care privea, a naturii agonizânde şi a nopţii care-şi întindea linţolul din ce în ce mai negru peste pământ. Se contopea cu universul şi erau clipe în care simţea că o adiere îngheţată îi pătrundea sufletul pulverizându-l, că viaţa ei vegetală moare şi se descompune; că toate aceste rădăcini pe jumătate moarte ale copacilor şi ale ierburilor, pădurea întreagă, liniştea, văzduhul şi întunericul îi pătrund toată fiinţa şi încep să-i sugă sevele vieţii...

Îşi reveni, pentru că un cârd mare de ciori începură să se rotească în ocoluri uriaşe deasupra ei. Coborau din ce în ce mai mult şi parcă le auzea fâlfâitul aripilor; cârâiau încet, dar atât de ameninţător, încât se cutremură de spaimă, deşi nici măcar nu se clinti. Se lăsară apoi atât de jos, încât acum simţea pe faţă mişcarea aripilor şi vedea ciocurile tari, ascuţite, care se întindeau hrăpăreţe, ochii rotunzi, gălbui, luceau ca putregaiul; se înfioră, avea impresia că mii de gheare şi de ciocuri se reped la ea din toate părţile şi i se înfig în carne; dar nu se putea mişca, zăcea ca moartă, hipnotizată parcă de mii de ochi care o străpungeau cu lăcomie, de fâlfâitul aripilor şi de croncăniturile scurte, răguşite, care o acopereau ca un nor ameninţător; abia când câteva ciori mai îndrăzneţe coborâră în apropiere şi se repeziră la faţa ei cu aripile desfăcute şi priviri crude, sări în picioare; tot stolul negru se împrăştie în toate părţile şi se aşeză

în copacii din jur, croncănind jalnic a pagubă. Janka plecă îndată acasă, pentru că în pădure era întuneric deplin.

Dar când ajunse acasă şi se aşeză pe un scaun în camera ei, izbucni într-un plâns nervos, cu suspine. Nu ştia ce are, de ce plânge, dar nu se putea stăpâni.

– Domnişoară, Doamne sfinte, ce s-a întâmplat, domnişoară? Isuse milostiv, de ce plânge copila asta dragă? o căina Janowa cu ochii în lacrimi, sărutându-i mâinile şi picioarele; dar Janka nu era în stare să se liniştească, nu putea să-şi stăpânească lacrimile care-i curgeau şiroaie. Plânse aşa multă vreme şi cu suspine, încât Janowa nu mai ştia ce să facă: îi aduse ba vin şi prăjituri, ba ceai şi ultimele ziare, ba apă; o frecă şi pe faţă cu spirt, în loc de colonie, pentru că avea mai multă încredere în el. În cele din urmă, cedând simpatiei şi compătimirii materne, uitând că nu era decât o servitoare, se aşeză lângă ea, o luă de brâu, o strânse la pieptul ei simplu şi cinstit şi începu s-o mângâie cu vorbe şi nume dulci, s-o liniştească, s-o îmbărbăteze.

– Copiluţă dulce, fetiţa mea a mai scumpă, domnişoară dragă, păi nu măi plânge şi nu te măi zbuciuma, că rău' o să treacă şi Maica Precesta şi Isus drăguţu' o să-ţ' dea atâta bine şi noroc, că o să-ţ' fie prea destul. Nu măi plânge, regina mea, nu măi plânge... că lumea toată să trece, numai mila Domnului nu să trece.

O duse în pat, o dezbrăcă, o culcă şi o înveli; umblă în vârful picioarelor pe lângă ea, iar după ce sfârşi în grabă treaba la bucătărie, se aşeză în prag pe un scăunel cu ciorapul în mână şi-i veghe somnul adânc, uitându-se la ea cu credinţă şi dragoste de câine. Avea lacrimi în ochi, pierdea întruna ocheţii, dar rămânea locului, îngânând litanii lungi pentru Janka; inimii ei i se părea că e Anusia. Întârzie până noaptea târziu, dar văzând că Janka nu se trezeşte şi doarme adânc, liniştită, se duse la bucătărie. Scoase de pe perete icoana Maicii Domnului de la Częstochowa, o puse pe ladă şi se întinse cu faţa în jos în formă de cruce, rugându-se fierbinte pentru Janka şi pentru Anusia ei, în cele din urmă

pentru una singură, atât de mult se contopiseră în inima ei, încât nu mai ştia să le deosebească.

XVI

A doua zi, dimineaţa, Janka se simţi mai liniştită, plânsul de ieri îi smulsese din suflet amărăciunea şi iritarea zilelor din urmă, umplându-i inima de resemnare şi tristeţe.

Zaleska o rugă printr-o scrisorică mirosind a heliotrop să-i împrumute tacâmurile, fiindcă astăzi aveau să vie sigur la ei verişorii aceia bogaţi, pe care-i aşteptau de atâta vreme. Dealtfel; veni ea însăşi la cinci minute după scrisoare.

– De câteva zile mă tot ţin să vin la dumneata. Am un proiect grozav! Dar, domnişoară Janina, nici o vorbă nimănui, bine? i se aruncă de gât şi o sărută.

– Şase cuţite şi şase furculiţe, ce mai, tacâmul întreg şi garnitura de masă. După ce ia salariul, soţul meu se duce la Varşovia şi o să cumpere de acolo. Nu vorbeşti cu nimeni de proiect, nu-i aşa?

– Nu ştiu încă nimic, răspunse aproape cu asprime, deoarece Zaleska începea s-o plictisească.

– I-am scris vărului meu să se străduiască să-l mute pe soţul meu la Varşovia, la direcţie; e un om cu multă influenţă şi se arată foarte binevoitor cu noi, îşi lăsă capul în piept pentru o clipă. Dacă gândul meu se realizează, soţul ar putea să ia lecţii de *canto* în orele libere.

– La ce bun? întrebă fără prea multă plăcere, aproape supărată.

– Domnişoară Janina, Henio are un glas splendid, ar putea ajunge cântăreţ, dacă ar învăţa, iar eu aş putea să mă fac cunoscută în acest timp. Aş cânta mai întâi la Asociaţia muzicală, apoi mi-ar organiza un concert la primărie şi aş face rost de bani, ca să studiez în străinătate.

– Doamnă, dumneata vorbeşti serios? întrebă Janka impulsiv, iritată de această certitudine naivă a succesului, de acest optimism într-o lume din care ea ieşise strivită de dezamăgire.

– Foarte serios. De ce ţi se pare imposibil? întrebă cu glasul tremurător.

– Dragă doamnă. Nici nu-mi trece prin minte să neg că dumneata ai talent, nu se putu abţine să nu zâmbească batjocoritor. Dar la Varşovia, unde atâtea glorii autohtone şi străine luptă pentru succes, mi-e greu să cred că dumneata te vei putea ridica deasupra nivelului comun. Cunoşti şi dumneata lumea de acolo; cunoşti greutăţile nebuneşti pe care trebuie să le învingi, lupta grea, cel mai adesea sterilă, pe care trebuie s-o duci, ca să izbuteşti cât de cât, şi totuşi vrei să pleci la Varşovia! La urma urmei, hai să presupunem că verişorul, sublinie acest cuvânt, îţi organizează un concert reuşit din toate punctele de vedere, fiindcă se pricepe probabil s-o facă, dar ce urmează după aceea?

– Voi munci mult, ca să mă afirm.

– Nu va fi aşa, ci cu totul altfel, soţul dumitale va învăţa mereu, iar dumneata te vei chinui mereu, te vei chinui şi vei suferi până la moarte, spuse apăsat.

– Se prea poate, dar cel puţin mă voi chinui în lumea pe care o visez şi fără de care n-aş putea trăi. Lacrimile începură să-i şiroiască pe faţă. Ştii şi dumneata cât de înfiorătoare este viaţa de aici, fără un ţel, numai aşa, să mai treacă încă o zi. În plus noi suntem săraci, salariul soţului abia ajunge pentru el, şi dacă n-ar fi ajutorul verişorului, n-am avea ce mânca; cu oarecare succes, el pe scenă, eu pe estradă, vom avea venituri mult mai mari. Pe de altă parte, verişorul nostru a şi...

– O, aşa-i, o să faceţi avere! O să locuiţi într-o singură cameră la etajul patru şi o să mâncaţi de prânz o dată la două zile. Eu cunosc viaţa asta, m-am înfruptat din desfătarea asta pe care ţi-o dă arta, m-am înfruptat cu atâta lăcomie, încât mi-a rămas în gât.

– Domnişoară Janina, de ce vorbeşti aşa? Dumneata îmi distrugi puterea şi încrederea în viitor, spuse printre suspine.

– Pentru că te cunosc prea bine, doamnă. Eşti o biată pasăre care vrea să zboare peste ocean, de aceea îţi spun: o să te îneci, fiindcă după câte mi se pare mie, soţul dumitale n-are o voce grozavă cu care să faci ceva pe scenă; vocea lui este foarte bună într-un salonaş de la Bukowiec, dar atâta, una dintr-un milion. Îmi pare rău de dumneata şi pentru că am oarecare experienţă, am vrut să te previn, să-ţi arăt viitorul fără înflăcărare, fără iluzii, fără fard!

– Mulţumesc, mulţumesc, domnişoară, dar îmi voi urma destinul, voi pleca, rosti cu hotărâre, îşi şterse lacrimile şi ieşi fără să-şi ia la revedere.

– Gâsculiţa, vrea să cucerească lumea şi s-o stăpânească! îngână Janka ironic. Se înfuria la gândul că o femeiuşcă proastă visează la aceleaşi lucruri la care visase şi ea cândva, ca şi acum. Nu, nu voia să-i recunoască nici măcar talentul, cu toate că-l intuia în ea, pentru că ceva ce semăna cu invidia îi sfâşia inima cu gheare ascuţite. Începu să se preumble prin casă. Da, aşa e pe lume, te miri cine triumfă, dobândeşte totul, iar ea? gândea, ea, care îşi investise întreaga viaţă în visuri a căror înfăptuire o costase atâtea lacrimi şi dezamăgire, ea va rămâne în acest fund de provincie şi se va căsători cu un ţărănoi?

Împinse cu mânie scaunul care îi sta în drum. Îi va naşte plozii, va avea grijă de gospodărie, va trăi în această lume care o pălmuise duminică la biserică, va zâmbi acestei ţărănci zbârcite, mama ei, care trudise cândva pe moşie laolaltă cu servitoarea ei, îi va spune tată unui beţivan care bătea toate cârciumile din împrejurimi şi va fi soţia unui băiat de cârciumar, a lui Grzesik!

Îmbrânci iarăşi un fotoliu, de se opri în peretele de vizavi. Da, ea trebuie să trăiască aşa? Şi de ce, mă rog, de ce? Ca să umble cu cheile la brâu, în papuci călcaţi la spate, pe la cocinile porcilor, să supravegheze mulgerea vacilor şi să hărţuiască argaţii, iar duminica să se adune la biserică, să primească din când în când acasă toată adunătura asta de prostănaci şi de cretini, acest cârd de gâşte bârfitoare şi să se ascundă mereu, să-şi pună strajă sufletului şi propriului trecut, pentru ca nici un

ecou să nu ajungă la aceşti inşi cumsecade, fiindcă i-ar putea striga în faţă: comedianta, actriţa! Să se închircească astfel, să-şi înăbuşe propriul suflet, toate aspiraţiile spre orizonturi mai largi, toate visurile care voiau ceva mai mult decât blidul de mâncare, să decadă astfel, încât să poarte fără murmur jugul unei vieţi de nimic?

– Eu să fac asta? Eu să trăiesc astfel? Eu? O, nu, nu, nu!... strigă cuprinsă de revolta sufletului care-şi simţea propria forţă. Nu! N-are decât să se scufunde lumea, să se prăbuşească totul în jurul meu, mi-e totuna, eu mă voi duce acolo unde vreau, voi trăi din plin, acolo unde n-o să-mi spună nimeni: nu se poate, nu se cuvine, nu e voie!

Gândurile ei, ca nişte păsări speriate de erete, se împrăştiară deodată şi se învălătuciră haotic în scene felurite, amintiri, culori şi glasuri; sufletul i se clătina parcă în puterea unui vifor năpraznic şi zbura în lumea visată, jinduită, plină de soare şi de realizări, de viaţă largă şi slobodă.

Se aşeză şi rămase aşa multă vreme, chibzuind totul la rece.

– Da, mă duc la teatru, talent am... trebuie să am. Îmi iau banii de la dotă, ca să nu mai rabd de foame. Mă duc la teatru! Rosti cu voce tare şi prin minte începură să i se perinde siluetele oamenilor cunoscuţi la Varşovia; ale artiştilor, păsămite, care alcătuiau teatrul, şi ale spectatorilor care formau publicul, şi toate necazurile şi amănuntele prosteşti din viaţa lor de fiecare zi, pe care le vedea acum în adevărata lumină; certurile veşnice şi intrigile, josniciile, mocirla încărcată de noroiul imoralităţii, o lume întreagă de isterici, nemernici, înrăiţi până în măduva oaselor, aşa cum îi vedea acum. Iar publicul, o mulţime constituită din inşi ca Zaleski, Grzesikiewicz, Babiński, Świerkoski şi atâţia alţii, o masă de prostănaci, sălbatici şi barbari; care îşi căutau la teatru pradă pentru nervii tociţi, senzaţii tari şi distracţie.

– Bufoni, manechini şi vite... Nu, nu mai ştiu nimic! şopti apăsată de această revelaţie; nu se mai putea dezbăra de sentimentul de repulsie adâncă şi dispreţ pe care-l nutrea pentru

teatru; cu toate acestea, se decise totuşi să plece. Indiferent ce se va întâmpla, numai să se întâmple odată şi cât mai repede, fiindcă voia să plece înainte ca Grzesikiewicz să îndrăznească să-i ceară iarăşi mâna. Acum nu se mai gândea la tatăl ei, dar de Andrzej îi părea puţin rău, deşi nici ea nu ştia de ce, se simţea parcă vinovată faţă de el.

Era atât de preocupată de aceste gânduri şi proiecte, încât a doua zi se purtă destul de aspru, brutal chiar în relaţiile cu oamenii; o antipatie evidentă manifestă îndeosebi faţă de Świerkoski care se străduia s-o întâlnească în plimbările ei, venea în fiecare zi pe la ei de când se înzdrăvenise Orłowski şi sta seri întregi cu Andrzej, jucând domino cu impiegatul, distrând-o pe Jania cu isprăvile sălbatice ale câinelui, sau frânt în două pe scaun, nouros, tăcea toată seara, ciupindu-şi barba şi sfredelindu-l pe Grzesikiewicz cu ochii lui gălbejiţi.

– Află, domnişoară, că am câştigat cu piatra cinci sute de ruble în trei luni, îi spuse o dată în loc de bună ziua, cu glasul tremurător, spart de bucurie.

– Şi cât mai vrei să câştigi? îl întrebă batjocoritor.

– Pe puţin o mie, sau poate chiar două! zâmbi gândindu-se cu drag la această sumă.

– Ei, şi pe urmă, cum ai de gând să mai câştigi?

– Cu orice s-o putea. O să cumpăr lemn de construcţie de la Grzesikiewicz şi o să-l transport la Varşovia întreprinderilor de dulgherie. Asta la început, iar mai târziu, vreau să mă apuc de comerţul cu grâu; evreii au câştigat în acest an sume uriaşe, de ce n-aş câştiga şi eu, nu?

– Într-adevăr, de ce, de ce n-ai face şi dumneata avere?

– Voi face; domnişoară, ai să vezi! îşi bagă mâinile în mâneci şi o privi cu o duioşie sălbatică, lupească.

– Atunci n-o să mai lucrezi la calea ferată.

– Nu.

– Probabil că va trebui să te căsătoreşti, ca să nu putrezească milioanele prin lăzi, îi spuse veselă, dându-i paharul cu ceai.

– Da, trebuie să mă căsătoresc mai repede, şi chiar am s-o fac... răspunse rar şi se uită în ochii ei foarte duios şi semnificativ.

– Căsătoreşte-te, domnule; la drept vorbind, ce mă interesează pe mine toate astea? se miră sfidându-l, enervată de ochii lui galbeni pe care-i simţea mereu alunecând pe faţa ei ca nişte sărutări libidinoase.

Orłowski, care asculta ce se vorbea, izbucni în hohote de râs din spatele ziarului.

– Świerk, ai primit un bobârnac, nu-i aşa? Ţin-te bine, frate! şi râse iar...

– Da, am primit şi nu mă las! Vreo cinci minute se grăbi să-şi bea ceaiul, suflând în pahar, îşi arse buzele, scrâşni, lovi pe furiş câinele care-i stătea la picioare şi şuieră parcă în neştire. Da, am primit şi nu mă las! spuse în sfârşit şi plecă.

– Ehe, ce-o să te mai intereseze, îngeraşule! şopti cuprins de turbare şi dădu un picior câinelui, de se duse de-a dura pe scări. O să-ţi tocesc eu dinţişorii ăştia frumoşi, o să ţi-i scoată Hipcio pe toţi, ai să vezi!

Continuă totuşi să vină zilnic în vizită. Trimitea iepuri, peşte şi potârnichi pe care i le aduceau în dar muncitorii feroviari. Janka nu putea să refuze, pentru că aşa se obişnuia şi prin alte părţi, dar îi mulţumea întotdeauna în aşa fel pentru aceste cadouri, încât Świerkoski tremura de furie. Venea totuşi de fiecare dată după ce-i trimetea ceva, dornic să-i asculte mulţumirile, fie şi într-o formă jignitoare; îşi spunea că de vreme ce sunt primite, este şi el bine văzut.

XVII

Câteva zile mai târziu, veni Helena cu soţul ei de la Varşovia. Woliński se apucă îndată să descarce din vagoane tot felul de lucruri cumpărate de la Varşovia, pe care le încărca în căruţele care aşteptau dinainte.

Janka o întâmpină cu bucurie pe Helena, dar cu toate că se cunoşteau de atâta vreme, cei cinci ani cât fuseseră despărţite le înstrăinaseră. Amândouă erau destul de ascunse şi trăiseră prea mult timp departe una de alta, ca acum să se poată înţelege prea repede, se simţeau străine şi destul de indiferente.

Helena era cam tristă. Discutau cu întreruperi, negăsind un fir care să le intereseze şi să le apropie. Vechea prietenie mai era numai în amintirea lor, nu şi în inimile lor. Se cercetau pe furiş, încurcate, iar Janka îşi recunoştea cu oarecare durere propria indiferenţă şi se străduia în fel şi chip să reînvie simţămintele de altădată, dar sforţările ei se iroseau aproape fără rezultat. Stârneau însă şi din partea Helenei aceeaşi sinceritate artificială, care se pulveriza mereu secătuită; şi atunci şedeau alături, neîndrăznind să se privească în ochi, tăcând cu sufletele umilite.

În staţie, vagoanele manevrate se loviră scrâşnind unul de altul. Helena zvâcni nervoasă de pe scaun, ţipând fără să vrea.

– Eşti foarte surescitată!

– Ah, mi-e ruşine s-o spun; dar drumul ăsta m-a obosit îngrozitor... dar să lăsăm asta, vorbeşte-mi despre tine...

– Ce să-ţi spun?... Povestea mea se cuprinde în două cuvinte: am suferit şi sufăr.

– E cam prea larg spus şi prea tragic, dar ăsta-i cusurul fetelor, exagerează în toate. Nici n-au apucat să trăiască şi blestemă viaţa.

– Eu nu blestem, spun doar atât: am suferit şi sufăr. Te-ai căsătorit de mult?

– De patru ani. Timpul trece! Am stat nu departe de Lublin, dar din diferite pricini am fost nevoiţi să ne mutăm prin locurile astea. E drept, schimbul nu-i prea favorabil, pentru că ne simţim destul de străini în lumea din jur, cam tristă, absorbită de griji, puţin troglodită, aşa că trăim destul de izolaţi; nu ne vedem decât cu familia Stabrowski, care e mai apropiată de noi.

– Stabrowska?... Scriitoarea?

– Da, da, romanciera, nuvelista, poeta, publicista şi încă o mie de asemenea titluri! Începu să râdă:

– N-o cunosc; o cunoştinţă de-a mea s-a angajat meditator la copiii ei; după nume trebuie să-l ştii: Głogowski, dramaturg şi nuvelist.

– Głogowski!... Stai puţin, a fost la Paris cu cinci ani în urmă?

– Drept să-ţi spun, nu prea ştiu, e un om care, dacă vorbeşte, nu se referă la el.

– Blond, cu trăsături colţuroase, părul înfoiat şi temperament viforos!... Aşa-i, îmi aduc aminte că şi atunci scria piese, pentru că i-am jucat una într-un act la Mont Parnasse, în care trebuia să joace şi el un rol, dar în ultima clipă, în loc să intre în scenă, a fugit de la teatru de emoţie. Pe urma ne-a explicat că piesa era atât de proastă, încât publicul putea să arunce cu galoşii în el şi să-l spânzure pentru idioţenie.

– El e, am fost şi eu când i s-a prezentat o piesă la Varşovia, şi atunci vorbea la fel.

– Deci acum e la familia Stabrowski? Trebuie să reluăm legăturile cu el. Îl cunoşti demult?

– L-am cunoscut cu câteva luni în urmă la teatru, am jucat şi eu un rol mic în piesa lui.

– Unde la teatru? Pe o scenă de amatori?

– Nu, pe una adevărată, deşi la un teatru de grădină.

– Tu ai jucat pe o scenă adevărată? Tu? Bine, dar nu e cu putinţă.

– Da, da, am fost câteva luni actriţă.

– Ce surpriză! Nu, nu pot să cred; tatăl tău ţi-a permis să joci?

– Din nefericire, mi-am permis numai eu.

– Ai avut atâta curaj, atâta putere?

– Am avut, a trebuit să am, pentru că nu mai puteam trăi aici. Gândeşte-te şi tu, nu uita că orice fată, când împlineşte un număr de ani, este obligată sa se căsătorească.

– Aşa-i, mi se pare că e destul de natural, o întrerupse Helena.

– Nu despre asta-i vorba, dar sunt şi fete care nu vor să-şi caute bărbaţii, nu vor să-şi vâneze stăpânul şi nu doresc să devină nişte roabe recunoscătoare.

– De acord, numai să facă altceva şi să nu se plângă de soarta lor.

– Uite că eu n-am vrut să mă căsătoresc, am preferat să mă dedic artei, spuse Jania cu entuziasm, neluându-i în seamă observaţia destul de tăioasă. Dealtfel, eu mă înăbuş aici, urăsc sila, minciuna, prefăcătoria şi convenienţele care domnesc în provincie.

– Dar unde nu există?

– Urăsc adunătura asta omenească, această turmă care se bate pentru o lingură de mâncare, dincolo de care nu mai vede nimic.

– Oho, de ce atâta înverşunare? E posibil ca adunătura asta să nu fie chiar atât de rea şi nici atât de nimicnică, trebuie doar s-o judeci fără părtinire; hai să nu mai vorbim despre asta, problema este prea vastă, mult prea vastă!... spuse Helena, zâmbind îngăduitoare. Ai stat mult la teatru?

– Peste trei luni! începu să-i povestească destul de înfrigurată câte îndurase. Helena asculta cu atenţie, compătimind-o din tot sufletul.

– E, şi acum ce-ai de gând să faci?

– Mă aflu la o răspântie şi nici eu nu ştiu ce să fac, pentru că, deşi sunt hotărâtă să mă întorc la teatru...

Nu apucă să sfârşească, deoarece intrară Orłowski şi Woliński şi discuţia intră pe alte făgaşe.

– Musai să ne faceţi o vizită, spuse Woliński la ceai. Fie şi numai pentru a avea faţă de cine să mă laud cu felul cum îmi gospodăresc avutul.

– Eu nu pot, pe Dumnezeul meu, fiindcă ar trebui să-mi iau concediu, dar Janka, dacă vrea, poate veni cât de curând.

– Vii, Janka, nu-i aşa?

– O să vin, am nevoie să respir un aer mai proaspăt...

– Avem o casă destul de mare, parcul e frumos, pădurile nu sunt mai prejos decât cele de aici, iar prin împrejurimi mişună o mulţime de tineri chipeşi.

– Ultima condiţie nu contează pentru una ca mine.

– Janka, nu fi atât de categorică!

– Chiar aşa, pe Dumnezeul meu! încuviinţă Orłowski printre dinţi, se trase de barbă şi strânse buzele mânios.

Helena tăcu. Janka se uită îngândurată la lampă, în timp ce Wołiński vorbea pe larg despre moşie şi despre îmbunătăţirile pe care intenţiona să le introducă.

Veni şi Andrzej, dar se scuză din prag pentru costumul nepotrivit.

– Am fost călare în orăşelul din apropiere şi la întoarcere mi-a părut rău să nu trec pe aici, cu atât mai mult cu cât nu te-am văzut de două zile, domnişoară, îi explică Jankăi.

Aceasta îl prezentă.

– Aha, dumneata ai cumpărat Rozłogi; oamenii mei mi-au vorbit de cineva de pe lângă Lublin şi clătinau neîncrezători din cap în legătură cu schimbările pe care vrei să le faci.

– Da, vreau să mă profilez pe industrie, pentru că n-am de gând să plec cu tolba-n băţ ca cel dinaintea mea. Vecinii mă cam iau în râs, mă numesc reformator, râd şi eu împreună cu ei şi transform totul.

– Asta-i inevitabil; o luptă şi mai grea a trebuit să duc şi eu cu tata care abia anul trecut a fost de acord cu sistemul meu, când am obţinut medalia de aur pentru sămânţa de sfeclă şi cea de argint pentru grăsuni. Cunosc bine Rozłogi. Cândva, tata a ţinut crâşmă acolo şi acolo am crescut, spuse cu sinceritate, fără pic de afectare.

Soţii Wołiński îl priviră uimiţi, iar Orłowski îşi încruntă sprâncenele şi se trase de barbă.

– Pozează, se gândi Janka.

– La Rozłogi a cumpărat primele parcele de tăietură. Cu pădure cu tot, să tot fie în jur de trei mii de fălcii, nu?

– Poate şi mai mult, răspunse Wołiński destul de rece, uitându-se la Andrzej de sus; tatăl cârciumar cu care se lăudase în gura mare îi stricase buna dispoziţie. Şi până la plecare îl tratâ cu anume îngăduinţă.

– Râd de el, dar rutina râde întotdeauna de progres, spuse Andrzej după ce plecară.

– Dumneata te-ai vândut cu trup şi suflet gospodăriei.

– Trupul da, dar sufletul l-am dat altuia, răspunse privind la Janka. Aceasta îi împinse ceaiul prea repede şi cu atâta stângăcie, încât paharul căzu pe duşumea şi se sparse.

– Paharul spart aduce fericire, se bucură Andrzej.

– Da, dar cui?

– Nu ştiu, dar cred că celui căruia i s-a oferit ceaiul.

– Dacă-i aşa, adaug şi eu urările mele de fericire.

– Adevărat, domnişoară?...

– Eu le urez întotdeauna tuturor să fie fericiţi, răspunse imprecis.

Orłowski zâmbi pe sub mustăţi şi-l bătu cu palma pe genunchi pe Andrzej, care se lumină ca soarele. Janka se sperie de bucuria lui crezând că o că-i ceară mâna chiar astăzi. Nu mai zise nimic şi rămase încruntată, rece şi destul de ţeapănă, fără măcar să se uite la el.

Andrzej scoase hârtiile din buzunar şi le întinse pe masă.

– Domnişoară, dacă nu te plictiseşti, aş vrea să-ţi arăt nişte planuri, se rugă.

– Poftim. Vrei să construieşti ceva? îl întrebă nepăsătoare.

– Nu, vreau să transform palatul nostru, pentru că altfel va începe în curând să se dărâme, spuse încet şi privirea lui îi spuse că numai pentru ea o face. La început se uită destul de indiferentă, dar pe măsură ce-l asculta, creştea în ea un sentiment de recunoştinţă. Se aplecase atât de mult deasupra planurilor, încât părul ei bogat îi atinse faţa. Andrzej roşi odihnindu-şi în treacăt buzele pe mâna ei, care odihnea peste hârtii. Janka nu şi-o retrase, se uită la el cu o ironie subtilă şi continuă să-i pună întrebări.

– E o clădire uriaşă; credeam că are mai puţine încăperi.

– Adevărat, pentru mine e ca o junglă în care mă rătăcesc singur. Dumneata ce crezi, ideea mea de a readuce palatul la strălucirea de odinioară nu e caraghioasă?

– Caraghioasă nu, dar trebuie să coste o groază de bani.

– Aş, mai nimic, n-o să ne ruineze! spuse cu glasul unui om pentru care câteva mii de ruble nu însemnau aproape nimic.

– Cred... spuse Janka prelung şi gândi: necioplitul! apoi se depărtă puţin de el.

– Nici măcar nu costă atât de mult; fiindcă majoritatea mobilelor şi a celorlalte obiecte trebuie doar renovate; sunt, mai degrabă aşteaptă să fie folosite.

– Da, dar mai trebuie să aibă şi cine să stea acolo, interveni Orłowski, care în timp ce ei examinau planurile, se plimba în jurul mesei cu mâinile la ceafă şi se uita la ei din toate părţile, zâmbind de mulţumire.

– Asta în primul rând! exclamă Andrzej cu înflăcărare şi iarăşi se aplecă să-i sărute mâna; şi-o retrase însă atât de repede, încât nu atinse decât masa cu buzele, iar ea se stăpâni, ca să nu-i râdă în faţă, pentru că avea o înfăţişare atât de caraghioasă.

– Bine, dar şi aşa sunteţi destui pentru toată casa; dumneata, tata, mama... urmă cu răutate.

– Tata şi mama n-ar sta în palat să-i pici cu ceară, mai degrabă ar prefera grajdul. Nu trebuie să te mire, domnişoară, au trăit aproape toată viaţa prin cârciumi, prin colibe şi pe la stânele ciobanilor, aşa că palatul îi apasă ca o biserică. Mărturisesc că nici eu nu mă simt prea bine în el.

– Şi totuşi îl renovezi, îl mobilezi, vrei să-l aduci în starea de odinioară?...

– Nu pentru mine... dă... doar n-o să stau o veşnicie singur, pentru că... se bâlbâi strângând planurile şi, dacă n-ar fi fost prezenţa bătrânului, i-ar fi spus deschis că-l renovează pentru ea, că numai la ea se gândeşte, că o iubeşte şi o roagă să-i fie soţie; dar Orłowski continua să umble încoace şi încolo. Janka intuia şi ea prea bine ce gândeşte şi avea poftă să-i spună înainte ca el să-şi mărturisească dragostea: Nu, nu mă căsătoresc cu dumneata, fiindcă mă întorc la teatru... cu toate acestea, când plecă, îşi luă la revedere cu oarecare duioşie, iar după aceea se gândi la el cu compătimire.

– Mă iubeşte cu adevărat. N-am ce-i face, trebuie să-l ţin tot aşa, ca că nu-mi ceară mâna înainte de plecare. Voia să fie scutită de neplăceri. După purtarea tatălui ei, care pomenea mereu de Grzesikiewicz, şi după ochii dulci pe care-i făcea Świerkoski, înţelese că dacă avea să plece de acasă, trebuie s-o facă acum, cât mai repede. Se simţea complet restabilită şi era hotărâtă să rupă cătuşele a doua oară. Trecu îndată la fapte. Îi scrise lui Głogowski o scrisoare amănunţită, anunţându-l că ea poate pleca oricând, fie şi imediat. Îi înşiră motivele pentru care proceda astfel.

Lipi plicul şi abia după aceea se ivi problema prin cine să-i fie trimisă? Nu voia să se folosească de Roch, deoarece trebuia să-i spună şi lui Orłowski.

– Iar tata, adevărat! ce-o să spună el de plecarea mea? se gândi. Va fi de acord! Musai să fie, a fost atât de bun cu mine. Îşi recăpătă calmul. Coborî cu scrisoarea, pentru că văzuse pe fereastră o mulţime de copii în staţie. În coridor se întâlni cu Stasio.

– Dumneata vii de la Kielce? Păcat că n-am ştiut, aveam şi eu o mică nevoie.

– Nu, nu vin de la Kielce, ci de la doamna Osiecka, îi răspunse moale.

– Doamnele sunt sănătoase?

– Domnişoara Zosia e sănătoasă, mulţumesc. Roşi ca racul. Vă trimite complimente, dar doamna Osiecka a avut un necaz, mai degrabă un accident.

Janka tresări neliniştită.

– Stă la ea o nepoată de soră atinsă de melancolie, care vrea mereu să fugă. Acum câteva zile a izbutit să se furişeze din casă şi nu s-a mai întors. Doamna Osiecka, speriată să nu se rătăcească pe cine ştie unde, pentru că împrejur e numai pădure şi era şi noapte, sau seara, căzu pe gânduri, da, seara, a plecat s-o caute, a găsit-o şi a urcat-o în brişcă, întorcându-se acasă pe drumul care merge pe lângă calea ferată. Tocmai atunci a trecut un tren, calul s-a speriat de lumini, de zgomot şi a luat-o la goană prin pădure. Brişca s-a sfărâmat, iar doamna Osiecka a căzut din

fericire într-un tufiş de ienupăr, aşa spune ea, dar mie mi se pare că într-o spinărie, şi şi-a julit toată faţa. Sunt sigur că ienupărul n-avea cum s-o zgârie în halul ăsta, e prea moale, dar mărăcinii... Norocul ei că a scăpat numai cu atâta.

– O, aşa-i, putea să se sfârşească mult mai rău. Să le transmiţi din partea mea urări de sănătate şi compătimire.

Stasio, impresionat de importanţa misiunii sale, îi mulţumi foarte serios în numele Osieckăi. Janka se îndreptă spre un grup de oameni, dar auzi de departe un mormăit surd, înjurături şi blesteme.

– Hoţu'! ne spune: haideţi, oameni buni, că vă plătesc cât vreţi. Am cărat şi acu' el ne înşală.

– Adăvărat! Uite, mi-a zâs: dacă nu vrei patruzăci de groşi de căruţă, n-ai decât s-o iai acasă.

– S-o iai, păi cum! Spurcatu' dracului! S-o iai, şi ce-o să pui în oală, piatră? Şi munca mea, şi căratu', şi calu' care-a arânit o lună-ntreagă, iar acu' zâce: ia-ţ'-o!

– La-nceput ne-a plătit omeneşte.

– Ca să ne prindă, că e deştept ca un ovrei! La-nceput a plătit şi acu' ne-nşală.

– Marcine, tu ai loat banii, ce mai trăncăneşti!

– Păi ce puteam să fac? Să-i car piatra degeaba sau s-o duc acasă?

– Hoţu'! Mama lui de câine!

– Stârpitura! şi să gudura şi chelălaia ca un câine, numa' să-i cărăm piatra.

– De-aia şi muşcă acu', Wawrzon. N-ai tu grijă, s-a gândit el ce face!

– Ar trebui să-l atingem cu leuca peste botu' ăla de lup, să vadă ce-nsamnă să înşeli la socoteală.

– Păgânu' dracului. Să mai zâce că numa 'ovreii înşală, da' ăsta e de-al nost'u şi să poartă ca un câine...

– Cum de-al nost'u, e un vântură-lume!...

Zburau ameninţările, protestele şi înjurăturile; pumnii se încleştau, ochii aruncau fulgere, pe chipuri se întipărise ura întunecată, ameninţătoare, se îngrămădeau, strângeau bicele în

mâini, se mutau de pe un picior pe altul, se scărpinau în cap, scuipau şi se văicăreau cu toţii.

Janka ghici că este vorba despre Świerkoski.

Trimise printr-un ţăran scrisoarea lui Głogowski, iar a doua zi, întâlnindu-l pe Świerkoski, îl întrebă:

– Domnule Świerkoski, ai terminat cu piatra?

– Da, ieri le-am dat ţăranilor banii pentru ultimul transport.

– Am auzit. Oamenii te binecuvântau şi păreau foarte mulţumiţi... foarte....

– Natural, am plătit până la centimă la toată lumea...

– O, frumos, foarte frumos... spuse ironic.

Świerkoski se uită repede la ea, faţa i se întunecă, buzele îi tremurară nervos şi răspunse încet:

– Dumneata crezi că i-am înşelat; nu, pe cuvântul meu că nu.

– Eu nu spun nimic şi nu mă gândesc la ce faci dumneata, fiindcă nu mă interesează absolut deloc. Dădu din cap cu dispreţ şi plecă, iar acasă îi povesti totul tatălui.

Orłowski nu se miră.

– Îl cunosc prea bine, e un om rău şi tare prost. Mi-e şi ruşine să mai spun câte propuneri mi-a făcut.

– Tată, nu vrei să mergi cu mine la Kielce într-una din zilele astea?

– Nu pot, pe Dumnezeul meu, n-am cum. Roag-o pe Zaleska, să te însoţească ea. Vrei să cumperi ceva?

– Da, tată, cum bine ştii şi dumneata, nu mai am lenjerie aproape deloc şi nici îmbrăcăminte. Trebuie să cumpăr de toate. Am vândut tot ce-am avut.

– Nu sunt curios să aflu unde! ţipă cu răutate, dar se linişti repede, o sărută pe frunte destul de stângaci şi spuse cu un glas moale, blând: câţi bani îţi trebuie?

– Nici eu nu ştiu, dar voi cheltui destui, fiindcă trebuie să iau din toate câte ceva. Spuse cu timiditate şi îmbunată de sărutarea lui, vru să-i sărute mâna. O cuprinse de mijloc şi o duse în camera lui, aşezând-o în fotoliul său.

– De ce câte puţin? Comandă un trusou complet, oricare-ţi place, avem bani destui, ca să nu ne facem de ruşine faţă de nişte străini. Cred că la Kielce n-ai să găseşti tot ce-ţi trebuie, de ce nu te duci la Varşovia? Am citit şi eu la rubrica de anunţuri; ţi-arăt numaidecât. Scoase din birou mai multe liste de preţuri de la diferite magazine. Le-am văzut astă vară, uite, sunt trecute aici tot felul de lucruri. Se aşeză alături şi începu să-i arate listele şi sublinierile lui cu creionul roşu; însemnase cele mai mărunte obiecte. Janka fu năpădită de o duioşie atât de adâncă văzând aceste dovezi ale dragostei lui, încât o podidiră lacrimile.

– Ce bun eşti, tată, ce bun eşti! şopti sărutându-i mâna.

– Fii cuminte, că plec, pe Dumnezeul meu! strigă smulgându-şi mâna şi începu să umble prin încăpere cu paşi mari, să ridice din umeri şi să-şi muşte barba, în timp ce ochii îi erau străluminaţi de bucurie. Janka rămăsese cu listele în mână şi-l privea înlăcrimată, iar el se tot oprea locului, îşi mângâia barba, îi lua capul în mâini, îl îndrepta spre lumină, o săruta pe frunte şi şoptea:

– Toate astea-s fleacuri, Janka, nu-i aşa? şi iarăşi pornea să se plimbe, era fericit şi sigur că se hotărâse să accepte căsătoria cu Grzesikiewicz.

Îi dădu o mie de ruble şi urcând-o a doua zi în vagon, îi recomandă să nu facă economie şi să cumpere tot ce era mai bun.

Janka ştia de ce se arătase atât de darnic şi de bucuros, dar nu lămurise lucrurile, cu toate că îşi făcea reproşuri că-l înşală întrucâtva. Avea să-i spună totul abia în clipa plecării, fără nici o pregătire, ca să urce numaidecât în tren şi să nu-i lase timp să mai protesteze. Îi era frică, îşi ascundea teama în adâncul inimii, dar clipa aceea apropiată o aştepta, înfiorând-o; era copleşită de presimţiri rele.

XVIII

Tot drumul se gândi în voie la tatăl ei şi la ea, fiindcă şi Zaleska se afla într-o dispoziţie ciudată; avea ochii roşii de lacrimi, faţa trasă de oboseală şi tăcea întruna, răspunzând în silă

la întrebări. Se învioră abia la Kielce, prin magazine, în faţa miilor de fleacuri care alcătuiesc toaleta unei femei şi a materialelor la modă; parcă uitase de propriile necazuri şi se desfăta, alegând la nesfârşit modele, culori şi lucruri; voia să prelungească o veşnicie această clipă unică, deoarece Janka se decidea repede, orientându-se dintr-o dată în orice situaţie.

– Să mai stăm, să mai chibzuim, domnişoară Janina! şoptea de fiecare dată.

– Da, vă rog împachetaţi! răspundea Janka, pierzându-şi răbdarea.

– Nu te grăbi aşa, trebuie să ne uităm bine! relua Zaleska jalnic şi-şi înfunda cu încântare mâinile până la coate în dantele şi mătăsuri ori chiar în pânzeturile cu desen frumos; pur şi simplu îşi pierdea capul, privea ţesăturile la lumina soarelui, se înfăşura cu ele, se admira în oglinzi şi întreba pe toată lumea dacă îi vin bine. Sfârşiră destul de afectate cumpărăturile şi tocmeala cu modistele. Janka era obosită şi plictisită, iar Zaleska tremura de enervare.

Deoarece mai aveau aproape două ore până la plecarea trenului, Janka propuse să mănânce la hotelul pe care-l ştia.

Zaleska se împotrivi energic.

– Cum aşa, nu se cuvine, două femei tinere nu se pot duce singure la restaurant, nu se cade. Ce-o să gândească lumea despre noi?

– Că ne este foame şi am venit să mâncăm, răspunse cu destulă asprime.

– Eu n-aş intra pentru nimic în lume într-un restaurant fără soţul meu.

– Atunci hai la cofetărie, la o cafea şi prăjituri! decise apăsat.

Intrară într-o cofetărie din piaţa mare şi se aşezară într-un colţ, departe de fereastră.

Janka văzu pe uşă un afiş uriaş, roşu, care anunţa că grupul de actori conduşi de Cabiński prezintă astăzi *Cuibul familiei* de Sudermann[1] cu domnişoara Majkowska în rolul Magdei.

---

[1] H. Sudermann (1857-1928), scriitor german, autor de piese şi romane naturaliste.

Parcurse afişul cu o impresie ciudată, imposibil de formulat, pradă unui simţământ dintre cele mai contradictorii. Se şterse la ochi, pentru că nu i se părea cu putinţă, credea că avea halucinaţii, dar nu, afişul se decupa ca o pată sângerie pe cadrul negru al uşii, aşa că îl citi încă o dată şi află aceleaşi amănunte. Se uită prin cofetărie uimită şi speriată în acelaşi timp.

La o masă de marmoră, la fereastra care da în piaţă, se aflau câteva persoane. Janka le privi cu atenţie. O recunoscu pe Cabińska, soţia directorului de la teatrul la care fusese în timpul verii.

Cabinska şedea îngândurată cu ochii pironiţi pe fereastră, doar din când în când îşi arunca privirea pe caietul pe care-l ţinea în mână, sorbea din ceaşca de ciocolată de pe masă şi iarăşi se uita afară.

Inima Jankăi se umplu de căldură şi duioşie.

În faţa Cabińskăi se afla un actor slab, cu faţa frumoasă, gânditoare; se rezemase de spătarul scaunului şi îşi plimba privirile prin cofetărie.

– E Pieś! se gândi Janka tot mai uimită. Îl recunoscuse, fiindcă era un actor care juca roluri de caracter, avea talent şi gândea foarte mult, din acest punct de vedere era un unicat la teatru. Lângă el şedea o actriţă nu prea tânără, fardată şi rimelată, îmbrăcată cu o eleganţă cam făcută. Janka nu ştia ce să facă; inima îi bătea cu putere şi era atât de emoţionată, încât nu răspunse în nici un fel la ciripitul Zaleskăi.

– Sunt toţi, tot colectivul meu! Majkowska pe afiş, iar aici Cabińska, Rosińska, Pieś! îşi spuse cuprinsă brusc de bucurie. Uită de toate necazurile pe care i le pricinuiseră aceşti oameni, uita că-i urâse; simţea nevoia să vorbească acum cu ei, să-i vadă de aproape, să respire aerul din lumea lor care, deşi îi produsese atâta suferinţă, îi apărea iarăşi ca o privelişte fermecătoare, fascinantă. Vru să se ridice, dar picioarele n-o ascultară, n-avea putere; tremurul acela ciudat al debutului pe scenă o înfiora, desfătând-o dureros; mai putu doar să cheme garsonul şi să-i ceară afişul.

Citi cu o lăcomie fără margini.

– Toţi colegii mei, toţi, cu excepţia câtorva nume străine. Citi cu luare aminte şi lângă fiecare nume îi apărea în minte un chip, o scenă, un glas sau o frază care-i amintea întreaga făptură.

– Domnul Niedzielski! Citi acest nume de câteva ori înainte de a înţelege cine este, şi abia acum reveni cu picioarele pe pământ. Şi el este aici! el! Un fior de gheaţă îi străbătu inima.

Actorii observară şi ei femeile care citeau afişul, deoarece cofetăria era aproape goală. Cabińska se întoarse alene de la fereastră, dar când o văzu pe Janka, scăpă caietul din mână, lăsă ceaşca pe masă şi cu mâinile întinse, cu gesturile şi atitudinea ladyei Macbeth, se îndreptă spre ea.

– Domnişoara Orłowska! Doamne Dumnezeule, cum, domnişoară Janina, nu vrei să ne spui bună ziua. Îi căzu în braţe şi o acoperi de sărutări cu o bucurie exagerată, trăgând-o spre fereastră.

– Asta zic şi eu surpriză! Ce mai faci, domnişoară, nu mă aşteptam să te întâlnesc în ruptul capului! îngăimă Rosińska, strângându-i mâna şi privind-o curioasă.

– Nu trebuie să ne bucurăm şi să ne mirăm de nimic, pentru că totul este posibil, rosti grav Pieś, salutând-o şi făcându-i loc.

– Ce faci aici, domnişoară? Ce faci în general? Şi noi care te-am plâns atâta...

– De bună seamă! Glas a şi strâns bani pentru o slujbă funebră.

– A avut cu ce să se îmbete, interveni Janka rece.

– Eu am plâns, pe copiii şi pe soţul meu, am plâns când am aflat. Doamne, dac-am fi prevăzut! Da' ştiu că eşti o deterministă.

– Deterministă! o corectă Pieś.

– Păcat de lacrimi, deşi la teatru nu costă prea scump, ca şi de banii care se fac mult mai greu; mă mângâi însă cu gândul că lacrimi nu s-au vărsat prea multe, iar pentru cotizaţii nu s-au găsit prea mulţi amatori cu bunăvoinţă, răspunse Jania cu răceală şi asprime, fiindcă acum, după ce se întâlnise cu ei, resimţea

iarăşi vechea obidă, părerile de rău de altădată; cunoştea prea bine aceste suflete de comedianţi.

– Domnişoară Janina, eşti supărată pe noi, dar n-ai dreptate; s-a întâmplat o nenorocire, dar oare numai din cauza noastră? Noi suntem de vină că dumneata nu eşti la fel ca toate femeile de la teatru? Cum puteam să prevedem că vei pune totul la inimă?

– Aşa-i, istoria se repetă, sătulul nu crede niciodată flămândului, pentru că nu-l înţelege.

– Băiete, două coniacuri pentru domnul secretar! comandă un actor scund şi gras, scoţând capul pe uşa de la camera învecinată. Văzând însă că cei de la fereastră discutau cu aprindere, se apropie şi el cu tacul de la biliard în mână; tocmai îi dădea cu cretă.

– Glas, n-o mai cunoşti pe domnişoara Janina?

– Domnişoara Orłowska, cea care mortus! Ba pardon! Trăieşti, domnişoară, trăieşti cu adevărat! exclamă cu un patos comic, pipăindu-i mâinile.

– Trăiesc, lacrimile colegilor şi intenţia de a cotiza pentru o slujbă funebră mi-au salvat viaţa!...

– Ia te uită, pe legea mea! e de necrezut. Acum, să tot fie vreo lună, a venit un chibiţ la Płock pentru Majkowska şi l-am întrebat de dumneata, dar nu ştia nimic. Doamnă directoare, sacrifică şi dumneata o sticlă de coniac în cinstea acestui eveniment, termin partida şi vin şi eu; fie şi un rând de votcă sau vreo cincisprezece halbe de bere, adăugă râzând.

– Dumneata nu te-ai schimbat deloc; ai acelaşi umor ca de obicei, şopti Janka.

– Şi acelaşi stomac sănătos.

– Bună ziua, domnişoară, cum stai cu stomacul, voiam să spun cu sănătatea, dar în fond e acelaşi lucru, întrebă cu glasul slab, bolnăvicios, un actor care se ridică de la altă masă, unde sta cufundat în lectură.

Janka îi dădu şi lui bună ziua; răspundea la întrebări, dar nu se putea stăpâni şi continua să-i examineze cu priviri critice. Simţea o plăcere stranie să-i vadă în starea în care se aflau. I se păreau

nenorociţi, roşi de mizerie ca nişte otrepe omeneşti; aveau feţele asemenea unor măşti moarte, mişcările obosite, privirile neliniştite şi apatice. Făcuseră cerc în jurul ei şi o întrebau cu glasuri plictisite, uitându-se pe fereastră sau căscând pe furiş.

Numai Cabińska îi punea întrebări şi o privea într-adevăr curioasă.

– Razowiec! se adresă actorului care veni la urmă. Îi şopti ceva la ureche.

– Bine, îndată, Pieś, vino puţin, te rog, nu te ţin mult. Pieś se ridică greoi şi se duse.

– Dragul meu, spune-mi un singur cuvânt: e albă, nu? îl întrebă Razowiec, arătându-i limba.

– E neagră! Nu mai plictisi lumea cu limba ta, te-ai prostit de tot.

– Dragul meu, păi dacă nimeni nu vrea să-mi spună adevărul şi toate oglinzile sunt mincinoase, ce să fac? Pe tine însă te cred; nu-i aşa că e albă şi încărcată de pete, pentru că am temperatură, n-am dormit toată noaptea. Hai, spune.

– Ai limba cu totul normală, dar tu eşti nebun şi o să sfârşeşti la Tworki[1]. Îi întoarse spatele şi se aşeză lângă Janka.

– Şi nu te mai gândeşti la teatru! Nu e cu putinţă, tocmai îi spunea Cabińska. Uite ce e, domnişoară, mi-a venit o idee grozavă: angajează-te la noi pentru roluri de amantă.

– Ce-nseamnă avansul ăsta dintr-o dată? La Varşovia n-aţi vrut să-mi daţi nici un biet rol de subretă. Într-adevăr, am parte de o onoare nemeritată.

– Oho, ai o memorie bună şi eşti răzbunătoare ca o femeie, se amestecă Pieś.

– Mai degrabă ca orice om care nu uită umilinţele.

– Domnişoară Janina, totul se va îndrepta, ai să vezi. Nu vrei să treci pe la noi, să-ţi vezi vechea elevă?

---

[1] Cartier din orăşelul Pruszków, în care se află un spital pentru boli nervoase şi psihice.

– Nu pot, peste o jumătate de oră trebuie să plec la gară, refuză hotărâtă, dar această propunere neașteptată o cam amețise, ca un vin tare, predispunând-o la visare. Era mulțumită și se purta lejer; deși știau totul, nu se simțea stânjenită și nici rușinată față de ei. Îi privea oarecum de sus, până și părerile de rău care i se treziseră în suflet se stingeau încetul cu încetul, înecate de duioșia și bucuria că-i revedea și se afla printre ei.

Veni cu sufletul la gură și Cabiński, după care trimisese soția, și începu să strige de la ușă:

– Ce oaspete! ce oaspete! Fii binevenită și lasă-mă să te întâmpin cu brațele deschise! Îi sărută mâna, privind-o cu oarecare uimire. Într-adevăr, abia te mai recunosc, domnișoară, atât de mult te-ai schimbat! Fără complimente, dar arăți formidabil! Pe copiii mei, tocmai bună pentru o eroină lirică într-o scenă de prima mână!

– Băiete, două coniacuri pentru domnul secretar! comandă Glas prin ușa de la bufet.

Janka începu să-și ia la revedere, deoarece Zaleska începuse să dea semne de nerăbdare.

– Cum, domnișoară, pleci cu adevărat? Credeam că stai măcar la reprezentație. Dormeai la noi și ne bucuram cu toții.

– Poate altă dată, astăzi, chiar acum, trebuie să plec.

– Te conducem la gară.

– A, asta cu plăcere. Se duse la Zaleska.

Actorii se uitau acum la ea cu interes și cu admirație spontană parcă, pentru că era foarte frumoasă și fața ei mândră, statura și mersul grav impuneau și atrăgeau privirile. În ușa cofetăriei se întâlni cu Niedzielski, cu Władek. Îl văzu de departe, păli, strânse buzele cu mândrie și trecu pe lângă el, aruncându-i o privire rece, disprețuitoare, fiindcă se oprise la ușă cu cilindrul în mână și, văzând-o, era foarte încurcat. O urmări cu o privire tulbure, prostită și dispăru înăuntru.

Până la tren mai era aproape un sfert de oră. Zaleska se ocupă cu expedierea cumpărăturilor, deoarece soții Cabiński o imobilizaseră pe Janka, rugând-o fierbinte să se întoarcă la teatru.

– Domnişoară, îţi dau toate rolurile de mâna întâi, pe care le vrei dumneata, o asigură directorul solemn.

– Şi Majkowska? întrebă cu glas tremurător, simţind că i se clatină hotărârea şi nu mai ştie ce să facă.

– Majkowska va trebui să plece de la noi. Dumneata nu ştii că s-a despărţit de Topolski? Topolski a înfiinţat o trupă de actori care a durat o lună întreagă, după primul salariu s-au împrăştiat cu toţii. Atunci Mela a venit la noi, dar ne-am săturat cu toţii de ea. Îţi ofer nu numai rolurile ei, ci şi salariul ei, ai cuvântul meu de onoare.

– Adică promiteţi să-mi daţi salariul ei, îl ironiză Janka.

– Doamne, Dumnezeule, ce răzbunătoare sunt femeile! Uite, sunt în stare să mă oblig prin contract că-ţi plătesc salariul înainte. Pentru că sunt sigur că peste o jumătate de an vei fi cea mai bună actriţă din provincie.

– Ai putea să stai la noi, am închiria o locuinţă mai mare, asta ţi-ar aduce aminte de casă şi de familie. Janka zâmbi, când auzi pomenindu-se de familia ei.

– Hai, domnişoară, hotărăşte-te, o să ne binecuvântezi, ai să vezi, iar cu o amantă ca dumneata, putem să-l jucăm pe Shakespeare şi piesele mai noi din repertoriul marilor teatre ale lumii; aş putea completa colectivul de actori, luând de la alţii ce e mai bun... se ruga Cabiński, înflăcărându-se de propriile cuvinte, îşi mângâia faţa proaspăt bărbierită şi înfăţişa viitorul în cele mai frumoase culori. Îi săruta mâna întruna. La rândul ei, Cabińska o îndemna din toată inima.

Janka nu putea să refuze, dar încă nu putea spune: da!

Lwów, după proiectul lui Głogowski, avea să fie abia peste două luni, dar acolo rolurile nu erau sigure, va fi nevoită să-şi cucerească locul prin luptă, pe când aici avea de la început o poziţie de invidiat, putea să se evidenţieze rapid, repertoriul nelimitat şi o ademenea parcă şi posibilitatea de a se răzbuna pe oamenii aceştia care nu demult o disprețuiseră. Simţea că i se învârte capul, mii de planuri şi proiecte, mii de îndoieli şi speranţe i se încrucişau în minte, ameţind-o; sufletul, instinctul o împingeau spre această lume, spre viitorul pe care i-l arăta

Cabiński. Treptat, pierdu totul din vedere, tot ce se împotrivea angajării la teatru, vechea febră puse stăpânire pe ea, pârjolindu-i sufletul, cutremurând-o. În creier i se învălmăşi un întreg univers ademenitor, roluri splendide, aplauze puternice, publicul, şi trăi intens plăcerea de a juca pe scenă, stăpânind mulţimile.

– Aşadar, de acord? Domnişoară, simt că eşti a noastră, nu-i aşa? întrebă Cabiński, neliniştit.

– Nu, nu ştiu încă, trebuie să mă mai gândesc, dar dacă aş accepta, aş face-o numai cu o singură condiţie!... ezită s-o formuleze limpede.

– Înţeleg şi sunt de acord! exclamă Cabiński, ghicind că era vorba de Władek. Majkowska va pleca, aşa că-l voi chema pe Topolski în locul lui.

– Mulţumesc, spuse încet, veţi avea în mod sigur răspunsul meu în scris.

– Aşteptăm cu nerăbdare! Domnişoară, dumneata vei salva teatrul din provincie, rosti Cabiński patetic.

Sosi trenul şi se deschiseră uşile spre peron. Din sala de aşteptare pentru clasa întâi ieşi Majkowska, vechea rivală a Jankăi, şi ca şi când n-ar fi intervenit nimic între ele, recunoscând-o pe Janka, se apropie zâmbind şi-i întinse mâna.

– Ce întâlnire! Bună ziua, domnişoară, mă bucur din toată inima că...

Janka îşi ascunse mâna la spate, o privi strivitor; îşi luă la revedere de la soţii Cabiński şi ieşi pe peron. Majkowska rămase stană de piatră în mijlocul sălii. Cabiński îşi ridică grăbit gulerul paltonului, îşi luă soţia de braţ şi dispăru, temându-se să nu izbucnească vreun scandal.

– Ştiu că are dinţii ascuţiţi Orłowska asta, murmură soţia directorului.

– He, he, e o femeie puternică şi frumoasă! ciuguli-o-ar raţele, de-a dreptul fermecătoare.

– Nu te mai holba atâta, că pot să-ţi iese ochii din orbite de plăcere.

– N-ai grijă, Pepa, nu te teme, soţie cu acte-n regulă!

XIX

Janka se întoarse acasă triumfătoare, dar copleşită de nelinişte. Posibilitatea împlinirii apropiate a visurilor aproape că o speria, ar fi preferat să mai amâne; dealtfel, întâlnirea şi propunerea de angajare fuseseră atât de neaşteptate, încât îi prelungeau şi acum în suflet o teamă neînţeleasă. Acasă îi arătă tatălui tot ce cumpărase, dar obsedată de gândul la teatru, vorbi destul de puţin.

– Rolurile principale şi asta începând fie şi de mâine! Se îndreptă triumfătoare. Ah, în sfârşit, voi fi răsplătită pentru tot ce-am suferit! În sfârşit, voi începe să trăiesc cu adevărat, desfăcându-mi aripile. Un vifor de energie îi purta închipuirea înflăcărată, depărtând-o de realitatea imediată. Îi venea să strige şi să cânte de bucurie.

Voia să sărute copacii în pădure, unde se duse a doua zi, pe Roch care freca podeaua, privind-o cu ochii prostiţi, şi pe Janowa care era calmă, ca de obicei, şi se gândea mereu la fata ei. Doar faţă de tatăl ei îşi ascundea bucuria, aşternându-şi pe faţă o mască de linişte şi indiferenţă, numai el îi mai umbrea mulţumirea luminoasă, se refugia însă în gândurile despre teatru.

Îi scrise lui Głogowski o scrisoare entuziastă în care îl anunţa că renunţă la proiectele dinainte şi-i cerea sfatul dacă să se angajeze în trupa lui Cabiński, deşi la drept vorbind, hotărârea era luată.

Głogowski îi răspunse că face bine acceptând propunerea lui Cabiński. Promitea să-i facă o vizită înainte de plecare şi o ruga să-l anunţe când avea să se întâmple. Îşi descria binefăcătorii şi amintea că mai mult de o lună nu va putea rezista la familia Stabrowski.

Scrisoarea părea forţată şi tristă, exprima descurajarea şi plictiseala. Janka însă nu văzu decât faptele, neintuind starea sufletească a emitentului; era copleşită de propriile gânduri.

Acum se purta cu multă blândeţe, era veselă.

Lui Grzesikiewicz, care îi aduse flori într-una din zile, îi mulţumi atât de fierbinte, atâta îi strânse mâna şi cu atâta prietenie se uită la el, încât Andrzej era în al nouălea cer şi voia să-i ceară mâna imediat, numai că nu găsea momentul potrivit, deoarece mereu îi deranja câte cineva. Până şi Świerkoski observă schimbarea din purtarea ei, pentru că era atât de bună, iubea atât de mult lumea şi oamenii, încât pe cât putea îşi revărsa în afară preaplinul inimii.

Doar Zaleska era de-a dreptul uluită de această transformare şi urmărea curioasă pregătirile de plecare.

Singurul care nu observa nimic era Orłowski, el însuşi fiind cufundat într-o acalmie ciudată care se revărsa în el şi-i înăbuşea toate gândurile şi dorinţele, împovărându-l nespus. Ajunsese de nu se mai recunoştea nici el! El, care simţea mereu nevoia să fie activ, să facă ceva, petrecea acum ceasuri întregi aţintind cu priviri goale lumea ce se zărea de la fereastra biroului; până şi îndatoririle de serviciu şi le îndeplinea ca un automat. Avea uneori clipe de luciditate, dar acestea erau din ce în ce mai rare şi durau din ce în ce mai puţin. Atunci zvâcnea în picioare, alerga acasă sau pe peron, dar la jumătatea drumului uita unde se duce, se oprea, îşi ştergea fruntea şi se întorcea să stea încremenit la el în birou. Suferea de dureri de cap cumplite, în timpul cărora aproape că nu mai ştia de el şi zăcea pe sofa, urmărind vedenia ceţoasă care-l prigonea fără încetare. Se ridica în capul oaselor pe sofa, de parcă voia s-o prindă, să se convingă că nu este o iluzie, apoi îşi reproşa cu glas pierdut propriile obsesii, se certa cu el însuşi şi se prăbuşea tot mai mult în beznă. Încerca să citească, ca să-şi controleze agerimea privirii, pentru că erau momente când credea că orbeşte, dar contururile scămoase, parcă ale unei fiinţe, îi stăruiau în faţa ochilor; o dată erau chiar în faţa lui şi atât de aproape, încât mai să le atingă cu mâna, altădată vedea de la mare depărtare în fundul oglinzii lucioase o faţă roşie cu barba mare, cărunţă, şi cu ochii scânteietori; apoi iarăşi mogâldeaţa apărea lângă el şi-i şoptea la ureche, încât Orłowski se întorcea repede sau, ceea ce făcea mai des, asculta cu adâncă luare

aminte, ca şi când asculta mărturisirile fiicei ori ale vreunuia din colegi, dădea din cap afirmativ sau nega şi adeseori se încingea o violentă discuţie în contradictoriu, pe care nu o dată o auzeau din camera vecină Staś şi Zaleski.

Orłowski se desfăcea treptat în două individualităţi. Această dedublare se săvârşea însă cu unele întreruperi, întrucât erau zile în care simţea şi gândea cum nu se poate mai normal, şi atunci se mira de schimbarea Jankăi şi de pregătirile înfrigurate, dar nu întreba nimic, deoarece se temea de răspunsul ei, presimţea nelămurit că ea se gândeşte şi se pregăteşte de plecare; această presupunere i-o întăreau valizele cumpărate de la Kielce, care se aflau în camera ei. De altminteri, era atât de surescitat, încât intuia apropierea catastrofei. De multe ori se scula noaptea şi se ducea să vadă dacă mai e acasă. Ajunseseră să se prefacă amândoi, suspectându-se reciproc.

La sfârşitul săptămânii, Janka îi scrise o scrisoare lui Cabiński, comunicându-i data sosirii ei şi rugând ca primul rol pe care-l va juca să fie cel al Mariei din *Doctorul Robin*, acela care-i fusese luat în ultima clipă din cauza Majkowskăi.

Cabiński îi răspunse cu entuziasm, anunţând-o că împărţise rolurile, publicase o notiţă în gazeta locală cum că „angajase un tânăr talent dramatic ieşit din comun", Władek plecase, iar Majkowska va pleca în ziua venirii ei.

Scrisoarea o întări în hotărârea ei, fiindcă acum avea un scop bine definit spre care îşi mobiliza toate gândurile, refăcându-şi forţele.

Clipa plecării se apropia.

Lucrurile erau împachetate, totul era gata, însă acum ea era aceea care amâna de la o oră la alta, de la un tren la altul, deoarece trebuia să-i spună tatălui că pleacă; era sigură că va fi de acord, iar dacă nu!... şi aşa simţea că nu se mai poate stăpâni, pur şi simplu nu mai putea, investise prea mult în aceste planuri şi pregătiri, ca să poată renunţa la toate fără să sufere.

Începu de câteva ori să discute cu tatăl ei, dar aceste cuvinte nu vroiau să-i iasă din gură! Plec! spuneau ochii, dar gura tăcea,

încleştată de timiditate. Se lupta cu sine şi nu era în stare să se decidă să i-o spună direct şi sincer, tremura de enervare că îşi întârzie atât de mult plecarea şi tărăgăna zile întregi şi seri la rând, lipsindu-i curajul.

În cele din urmă, faptul se produse aproape de la sine.

În ultima seară, se aşezaseră ca de obicei la ceai. Noaptea era întunecată şi ploioasă, noapte de noiembrie, bântuită de vifore care urlau prin sobe şi hornuri, de ploi care răpăiau în geamuri, de gemetele pădurii şi tristeţea naturii întregi. Prin geamuri pătrundeau frigul şi vântul care clătina flacăra lămpii ce ardea parcă fără lumină. Janowa avea ochii roşii, ofta din adânc şi umbla somnoroasă de colo-colo prin casă. Până şi Roch nu era în apele lui, şedea întristat lângă soba din bucătărie şi ori de câte ori vântul izbea mai avan pădurea, făcând-o să răsune de zgomote şi şuierături ascuţite, îşi ridica ochii somnoroşi spre fereastră, se închina şi iarăşi se uita la focul care se stingea.

Pe Orłowski îl supăra reumatismul, îşi freca picioarele cu spirt, le învelea în flanelă şi se aşeza în fotoliu, blestemând întruna abia auzit. Ochii însângeraţi o sfredeleau pe Jania care nu putea sta locului şi se plimba dintr-o cameră în alta, arzând de nerăbdare şi fierbinţeală.

Hotărâse să plece mâine.

– Mâine! repetă pentru a mia oară şi pentru a mia oară vru să-i spună tatălui că pleacă, dar întâlni privirea încărcată de durere, de spaimă, aproape de nebunie, şi puterile o părăsiră, amânând totul pentru mai târziu. Îi era frig, sufletul îi era plin de spaimă şi întuneric. Iritarea atingea punctul maxim. Se uita cu frică la lumea de afară copleşită de ploaie, se temea de umbrele ciudate care tremurau sub tavan şi se tupilau printre mobile; într-un târziu se duse în camera ei, deschise valizele şi le examină foarte atentă, de parcă le vedea prima dată.

– Janowa, Roch! răcni Orłowski. Se ridică din fotoliu şi îşi pironi privirile înspăimântate pe geamul pe care îşi întinsese aripile un liliac atras de lumină şi se zbătea, neputându-se menţine pe suprafaţa alunecoasă.

Janka se cutremură la auzul acestui glas, zvâcni şi ea în picioare şi rămase încremenită.

Orłowski se linişti, se prăbuşi iarăşi în fotoliu, se uită la ea, deoarece uşa era deschisă, şi o întrebă calm:

– Te pregăteşti de plecare?

– Da, răspunse tremurând, făcu un pas înainte, intrând parcă în lupta care avea să se desfăşoare. O trecu un fior rece.

Se uitau unul la altul.

– Unde pleci? o întrebă încet şi atât de răguşit, încât se cutremură înfricoşată.

– La teatru... răspunse rar şi cu mare greutate; pentru că o înecă un spasm cumplit de spaimă, o teamă nelămurită îi astupă gâtul. Privea tot mai îngrozită la faţa-i pământie şi la ochii care stăruiau asupra ei cu încăpăţânarea unui idiot.

Un tren trecu prin staţie cu atâta zgomot şi scrâşnet, încât pereţii începură să vibreze, paharele clincheniră în bufet, apoi se aşternu o tăcere de moarte în toată casa.

– Unde pleci? La teatru? Unde?

La teatru...

Iarăşi se înstăpâni tăcerea. Răsunară semnalele de pe linie; vijelia se înverşuna şi izbea tot mai puternic în geamuri, zgomotele pădurii pătrundeau cu gemete triste, prelungindu-se în trecerea ameninţătoare din casă.

Ochii lui începură să se învăpăieze, se înroşiră şi mai mult, colţurile gurii i se lăsară în jos, ca la un bătrân, şi capul i se înclină; tremura tot, iar pe faţă avea întipărită o expresie de asemenea neputinţă, bătrâneţe şi suferinţă, încât Janka făcu un pas înainte, crezând că avea să cadă de pe scaun.

Orłowski se şterse la ochi, se îndreptă şi se uită la ea şi la valize, de parcă abia acum se trezise din somn; luciditatea îi revenea, în timp ce inima Jankăi se umplea de o spaimă neînţeleasă. Mai înainte era sigură că tatăl ei avea să se împotrivească, izbucnind cu violenţa-i de totdeauna, alungând-o, poate, iarăşi de acasă, pentru asta era pregătită aşa cum era hotărâtă să se despartă de el şi să plece, indiferent de asemenea

piedici; dar şoapta aceasta abia auzită, pătrunzătoare, privirea disperată i se înfipseră în inimă ca nişte gheare ascuţite, îi clătinară şi tulburară voinţa, descumpănind-o, la asta nu se aştepta.

– Du-te... du-te... du-te... începu să vorbească din nou, răsuflând greu, de parcă fiecare cuvânt i se smulgea o dată cu o bucată din inimă, o dată cu viaţa; glasul îi răguşise şi se împrăştia prin încăpere ca o dâră de durere nespusă.

Nu răspunse, fiindcă spaima îi răbufni din inimă, împurpurându-i faţa şi mâinile, paralizând-o; vedea, dar nu putea rosti o vorbă. Orłowski se ridică şi se duse în camera lui, de unde se întoarse imediat cu un plic mare, cenuşiu, în mână.

– Du-te, uite, ai aici tot ce am, şi începu să scoată şi să arunce pe masă scrisori de credit, împrumuturi cu participare la premii, cupoane şi carnete de cec. E tot ce am!... scoase din portofel toţi banii pe care-i avea, tot mărunţişul din buzunar şi-l adună grămadă.

– Ia-i, să nu mai suferi de sărăcie, pentru că mie banii ăştia nu-mi mai sunt de nici un folos. Se opri o clipă, răsuflă adânc, privi în gol şi continuă: mie nu-mi mai trebuie nimic. Direcţia va da banii de înmormântare, aşa că nu mai am nevoie de nimic. O să rămân singur, o să mă-ntind în pat şi am să mor... am să mor... am să mor... repetă încet, din ce în ce mai încet, capul începu să i se clatine, îşi duse mâinile la ochi, roşi şi se prăbuşi.

Izbuti să-l prindă înainte de a cădea pe duşumea.

– Tată! Tată! răcni disperată. Janowa, apă!

– Sst, taci din gură!... nu-mi trebuie nimic, mi s-a făcut rău, descheie-mă la guler. Aşa, acum mi-e mai bine. Aşa, bine! Bău apă şi se uită la ea cu luciditate, dar nespus de trist.

– Du-te, copila mea. eu nu te opresc, fiindcă ştiu că asta înseamnă pentru tine fericirea. Noi bătrânii, mamă sau tată, suntem egoişti, am vrea să avem întotdeauna copiii lângă noi. Du-te, acum te rog eu. O să mă descurc eu într-un fel, chiar dacă voi rămâne singur şi...tu n-o să mai fii aici... Pe Dumnezeul meu că vreau şi eu! strigă, lovi cu pumnul în masă şi tăcu, nu mai

avea putere, îşi lăsă capul în piept şi nu-şi mai putu stăpâni lacrimile care i se scurseră pe obraji. Şi nu mai spuse nimic, plângea doar ca un copil.

Impresionată de durerea lui, pătrunsă de aceste lacrimi care-i picurau în inimă ca o lavă încinsă, Janka îngenunche înaintea lui şi cuprinzându-l într-o îmbrăţişare de dragoste uriaşă, începu să-i spună:

– Tată drag! Nu plec nicăieri. Rămân cu tine. Iartă-mă, iartă-mă. Nu ştiam că vei suferi atâta. N-am să te las singur, nu ne vom despărţi niciodată. Auzi, tată, numai iartă-mă, îl ruga, înălţându-şi spre el faţa palidă ca ceara, vrând parcă să găsească resursele necesare acestui sacrificiu, care era peste puterile ei. Da, nu mai plec, tată, voi rămâne cu tine.

– Janka!... Janka!... îi răspunse, o strânse în braţe şi o sărută cu dragoste, apoi începu să vorbească fără legătură, râzând nervos şi muşcându-şi barba; într-un târziu se linişti şi îşi şterse lacrimile.

– Copila mea, te rog să te duci...

– Nu, tată, sunt hotărâtă, nu mai plec. Nu plec, repetă apăsat, ridicându-se şi avu impresia că se scufundă lumea cu ea, că zboară şi se prăbuşeşte în beznă, că moare totul în ea, atât de cumplit era pustiul care-i cuprindea inima şi creierul. Se uită liniştită la tatăl ei şi repetă încă o dată cu o hotărâre neclintită:

– Nu mă mai duc la teatru.

Apoi căzu greu pe un scaun, nemaiştiind ce se petrece cu ea.

Orłowski se sculă de pe fotoliu, în ochi i se citeau energia şi recunoştinţa dinainte, căzu în genunchi în faţa ei şi înainte de a-l putea opri, îi îmbrăţişă picioarele şi i le sărută.

– Copila mea, scumpa mea copilă! şoptea cu duioşie.

Îl ridică şi-l conduse până la fotoliu, pentru că se clătina pe picioare. Se străduia din răsputeri sa fie calmă, să reziste. Îi turnă ceaiul şi-i punea la îndemână tot ce-i trebuia.

– Tată, dacă Grzesikiewicz ar vrea, m-aş căsători eu el, spuse înadins, ca să-l liniştească pe deplin şi să-l asigure că-şi va ţine cuvântul. Atunci ai renunţa şi dumneata la serviciu şi ai sta la noi.

– Da, bine, o să-mi dau demisia, mă chinuiesc prea mult, de la o vreme mă simt foarte slăbit, mă doare capul întruna... se întrerupse şi se întoarse brusc, părându-i-se că umbra aceea care-l urmărea se oprise în spatele lui; îi auzea cum nu se poate mai limpede şoaptele, aşa că se uită în jurul lui.

Nu era pentru prima dată când Janka vedea această mişcare, dar neînţelegându-i rostul, nu-i acorda nici cea mai mică atenţie; aşa se întâmplă şi acum, când se mulţumi să se uite la tatăl ei şi să repete încet, mecanic:

– Nu mai plec, rămân aici. Nu mai plec, rămân... şi în piept îi creştea strigătul de revoltă, dar rămânea tăcută, adâncită în linişte, asurzită de cele întâmplate; încă nu înţelegea prea bine...

Cu mişcări automate îşi conduse tatăl la pat; îi primi pasivă şi fără gânduri sărutările şi mulţumirile, îi citi în virtutea obişnuinţei ultima gazetă, se străduí chiar să se gândească la un model de pălărie la modă, pe care o văzuse în „Iedera". Îi dădu Janowei dispoziţiile pentru ziua de mâine, strânse singură masa, aşeză paharele în bufet, îşi despleti părul care atârna greu, verifică dacă erau închise oberlihturile, se uită pe fereastra la care zăbovi o clipă şi privi fără să vadă nimic la luminile verzi de la macazuri, apoi se duse să se culce...

Abia după ce o învăluiră întunericul şi liniştea, când putu să-şi adune gândurile, iar ochii nu mai văzură nimic în exterior, se dezmetici brusc. Se ridică în capul oaselor.

– Nu mă mai duc la teatru! Voi rămâne la Bukowiec.

Mă voi căsători cu Grzesikiewicz! repetă cu voce tare şi după fiecare propoziţie creierul i se limpezea tot mai mult. Îşi luă capul în mâini cu o mişcare bruscă, disperată, ca şí când munţi întregi se prăvăleau asupra ei o dată cu aceste cuvinte şi o striveau. Îşi aţinti privirile rătăcite în golul dinaintea ei şi încremeni o clipă, asemenea copacului retezat de fierăstrău, care tremură şi îşi clatină numai coroana înainte de a se prăbuşi la pământ fără viaţă.

– Ce-i asta? Cine vorbeşte? Cine vrea asta şi de ce? întrebă repede şi se zvârli prin cameră cu mişcarea violentă a unui

animal rănit care își adună toate puterile pentru a scăpa de moarte sau pentru a se apăra până la ultima suflare. Un adevărat uragan de revoltă irumpse, învălmășindu-se în mintea și inima ei.

– Nu, nu, nu! De o mie de ori nu! Pe mine să mă oprească cineva, să-mi distrugă viitorul, să nu-mi îngăduie să trăiesc! O, nu, niciodată! nu există asemenea forță pe pământ, nu există cătușe pe care să nu le pot rupe...

– Tata!... îi șopti un glas parcă din adâncul sufletului. Tata! repetă prelung, uitându-se împrejur, de parcă voia să afle de unde venea glasul acela. Se cutremură. Niciodată, nimeni, nici măcar tata nu mă poate opri. Eu vreau să trăiesc, iar viața mea e acolo, acolo este fericirea mea. La teatru este totul pentru mine, iar aici nimicnicia, vegetarea, agonia, robia, foamea veșnică a sufletului, chinul neîntrerupt! Și tatăl bolnav! șopti iarăși glasul cu asprime. Pentru mine nu s-a sacrificat nimeni, așa că nici eu nu vreau s-o fac, e dreptul meu să trăiesc! Iar datoria?!... Datoria! râse uscat și sfidător. Datoria! o vorbă mare de care nimeni nu ține seama. Pentru mine eu sunt cea mai importantă datorie, da, chiar așa! se înflăcăra tot mai mult. Da, cine mă va opri? Îmi bat joc de oameni și de părerea lor, le-am cunoscut destul josnicia. Îmi bat joc de opinia celorlalți, știu prea bine cine o formează. Îmi bat joc de prejudecăți, căci le cunosc valoarea. Ce mă va opri? se adresa cu semețire parcă lumii întregi. Conștiința!... îi răsună greoi în creier. Mila, datoria, conștiința! Se clătină, se așeză din nou în capul oaselor în pat și se uită cu privirea rătăcită, înfricoșată, în fundul întunecat al încăperii, unde bezna acoperea totul cu un lințoliu nepătruns; candela care ardea pe peretele de vizavi la icoana Maicii Domnului abia mai licărea. I se părea că din străfundul întunecat se deslușește treptat o siluetă uriașă, înfricoșătoare, ce repeta cu glas pătrunzător: mila! datoria! conștiința!

– Deci eu însămi trebuie să mă condamn la pieire? întrebă pe jumătate conștientă cu glasul sfârșit al disperării.

– Da!

– Deci trebuie să rămân aici pentru totdeauna, să mă închid în această cuşcă înăbuşitoare a vieţii, să renunţ la orice gând de independenţă?

– Da!

– Deci asta înseamnă: mila, conştiinţa şi datoria, să mă sacrific, să pier, să renunţ la mine şi să mucezesc în mărunţişurile zilnice?

Da!

Janka se prăpăstui cu faţa în jos în pat şi gemu de durere; mintea şi inima îi erau bântuite de furtună, se zbuciuma pradă celor mai contradictorii gânduri şi simţăminte.

– Nu! spuse cu hotărâre după o clipă, ridicându-se şi apăsându-şi cu putere mâinile pe piept. Nu, mă duc. Orice s-ar întâmpla, mă duc!

– Du-te! du-te! du-te! păru că o îndeamnă glasul care semăna acum cu geamătul clopotelor de îngropăciune ce-i răsuna cumplit în creier; ascultă şi avu impresia că toţi pereţii se deschid, iar de sub picioarele ei începe un drum spre o lume veselă, luminoasă, zâmbitoare, şi ea merge pe drumul acesta şi vede întins de-a curmezişul cadavrul învineţit al tatălui ei! ţipă de spaimă. Începu să alerge prin cameră, gândurile i se învălmăşiră asemenea adâncului frământat de viforniţă.

– Isuse! Isuse! Isuse! gemu şi o durere atât de cumplită îi răsuci toată fiinţa, încât scânci neomenesc şi căzu într-un fel de leşin, începând să mai simtă şi să mai gândească; se uita doar în neştire la dârele de lumină care pătrundeau de pe peron, ameţită parcă în golul din lăuntrul ei şi în tăcerea dimprejur.

Orele treceau una după alta, scurgându-se ca nişte picături în infinit; noaptea ţinea lumea în îmbrăţişarea-i neagră; noapte plină de plescăituri, de ploaie şi de vânturi ce vuiau dincolo de ferestre, se luau la trântă cu pădurea şi îndoiau copacii care scârţâiau jalnic. Vaierul sârmelor de telegraf, asemenea chelălăitului obosit al câinelui în lanţ, răsunau prin încăpere. Glasurile necunoscute ale nopţii şi beznele se văietau deasupra pădurilor, zburau ca nişte scântei sau ca razele stelelor şi se

cufundau în întuneric şi nefiinţă. Pământul şi noaptea se contopeau într-un tot inform, care părea că tresare prin somn şi respiră cu ajutorul vânturilor, spunându-şi povestea neînţeleasă, sfidătoare.

Jania continua să zacă în pat, nu se mai zbuciuma; acum semăna cu un trunchi greoi de copac zvârlit de ape pe nisipul de pe ţărm, pe care doar valurile îl ling cu lăcomie, neputând să-l mai poarte spre adânc şi să-l înece.

Totul se domolea în ea, seca, se stingea, cum se stinge şi se reaşază lumea după furtuna de fulgere şi trăznete, în vreme ce în văzduh mai tremură groaza, pe pământ zace totul în ruină şi din când în când un fulger mut străbate orizontul ca o dâră de foc.

– Rămân! rămân! răspunse cu un glas ce semăna cu geamătul muribunzilor. Rămân! şi pieptul i se linişti într-un suspin adânc. Rămân! repetă cu încăpăţânare, simţind că tot ce trăia, voia şi gândea în ea, moare, se destramă şi parcă se uneşte cu noaptea înfiorătoare. Avea impresia că se goleşte treptat de toate visele şi dorinţele, coborând spre o stare primară în care nu mai doreşti, nu mai aştepţi şi nu te mai bucuri de nimic, trăieşti cum trăieşte mesteacănul toamna, fără frunze şi pe jumătate mort; se îndoaie încotro vor viforele, se prăbuşeşte unde vor oamenii şi moare când vrea pământul care amorţeşte şi îngheaţă.

Îngenunche la icoana Maicii Domnului.

PARTEA A DOUA

I

– O să-l mute pe soţul meu la Varşovia, strigă Zaleska din uşă.

– Ai fost la Varşovia, doamnă?

– De-acolo mă întorc, fiindcă imediat ce soţul meu a fost de acord cu proiectul de care am vorbit atunci, am plecat la verişorul meu şi atâta l-am rugat, încât s-a ocupat el de toate şi a obţinut transferul. Mai mult ca sigur că de la Anul Nou o să ne mutăm de la Bukowiec. Sunt fericită că visurile mele încep să se împlinească: o să stăm la Varşovia şi o să cânt! Într-adevăr, îmi vine să dansez de bucurie. E, la revedere, acasă încă n-am fost, abia am apucat să-i spun soţului meu pe peron şi am venit într-un suflet la dumneata. Domnişoară, eşti grozav de palidă, nu cumva eşti bolnavă?

– Nu, n-am nimic, iar acum mă bucur de fericirea dumitale...

– O, da, sunt fericită! Doamne, ce mult mai e până la Anul Nou! Dumneata pleci undeva?

– De ce mă întrebi?

– Geamantanele astea mari...

– Le-am cumpărat împreună de la Kielce, nu-ţi mai aduci aminte?

– Aşa-i! Am uitat. Doamne, cât sunt de distrată! Nu ţipă oare copiii mei? Se opri la mijlocul încăperii şi ascultă o clipă ţipetele ascuţite.

– Se joacă şi ei! observă Janka încet, ridicându-şi ochii la ea.

– Domnişoară Janina, deci nu mai pleci la teatru? întrebă punând mâna pe clanţă.

– Nu.

– Aha, înţeleg, ţi-a cerut mâna Grzesikiewicz! Hai, nu nega, nu-mi vine să cred.

– De unde până unde asemenea presupunere, doamnă? o întrebă Jania cu glasul ridicat, aspru, dar se stăpâni şi adăugă cu blândeţe: – Ai dreptate, probabil că mă voi căsători cu domnul Andrzej.

– A, domnişoară, te felicit din toată inima, din toată inima.

Îi primi cu răceală urările şi sărutările, atât de rece, încât Zaleska îşi dădu seama, se uită la ea cu teamă şi plecă fără un cuvânt.

Janka se gândea cu anume amărăciune la fericirea Zaleskăi, dar n-o mai invidia, acum nu mai era în stare nici măcar s-o invidieze, atât era de resemnată.

Îi scrise îndată o scrisoare lungă lui Głogowski şi o alta familiei Cabiński, anunţându-i că nu mai vine.

Din noaptea în care se luptase cu sine însăşi, se schimbase foarte mult. Încerca să se arate indiferentă la orice, să-şi închidă inima şi sufletul tuturor impresiilor din afară, dar sub această răceală mocnea jarul nestins, sub această mască de linişte şi resemnare se ascundea deznădejdea. Nu regreta nimic, deoarece se hotărâse singură să rămână la Bukowiec, dar încerca o repulsie tot mai adâncă faţă de tot ce o înconjura, o indicibilă părere de rău. Era prea tânără, prea puternică fizic şi prea pătimaşă ca această luptă să-i fi mistuit toate dorinţele neîmplinite; trăiau şi se dezvoltau în ungherele inconştientului; le înăbuşea cu ajutorul voinţei, dar această încleştare tăcută era chinuitoare şi sterilă. Se ducea adesea la fereastră şi privea mohorâtă la lumea de afară, strângând din dinţi, ca să nu ţipe, ca să nu strige că suferă; privirile îi rătăceau peste pădurile albite de zăpadă, reci, ude, pătrunse de vremuiala toamnei târzii, prin staţia parcă somnoroasă, cu şinele alunecoase din cauza umezelii şi acoperişurile lucioase – iar când ploua sau ninsoarea acoperea pământul cu un puf alb,

când viscolul iernii şuiera prin pădure, când zilele erau atât de scurte, încât dimineaţa parcă se unea cu amurgul, şi atât de murdare, ca nişte zdrenţe tăvălite prin noroi, şi când pădurile strigau şi se încleştau cu viforele, şi când nu mai era nici cer, nici pământ, nici culori şi nici lumină, când înaintea ochilor nu mai vedea decât o pată uriaşă ce-i cufunda sufletul într-o melancolie posomorâtă – petrecea zile întregi la bucătărie în faţa sobei, cu ochii aţintiţi la foc, şi nu se gândea la nimic, simţea doar plăcerea aproape animalică a căldurii şi a tihnei. De altminteri, privea cu îndrăzneală la viaţa care o prinsese în jugul ei şi n-avea să-i mai dea drumul niciodată, şi vedea fără spaimă, cu anume plăcere chiar, cât de mult îi apasă pe oameni. Vedea pentru prima dată că cei din jurul ei, deşi lipsiţi de gânduri mai cuprinzătoare şi de dorinţe superioare, cum credea ea, suferă şi ei; începea să se uite şi să desluşească în aceste chipuri cenuşii, aspre, licăririle sufletului şi începea să-i compătimească.

– Au gândit oare vreodată, au dorit şi ei ceva, au fost şi ei zgâlţâiţi de furtuni? se întreba examinând oamenii. Nu putea citi nimic pe aceste feţe decolorate şi şterse. Se cufunda din nou în sine şi se gândea cu anume încântare că peste ani şi ea va uita prezentul, va scăpa de povara nefericirii de acum, obişnuindu-se cu jugul, ca toţi ceilalţi, că va semăna cu toate femeile, mai tinere sau mai vârstnice, a căror viaţă aproape vegetală se desfăşura atât de încet şi de liniştit, ai căror ochi nu mai vedeau nimic afară de casa, copiii şi bărbaţii lor.

– Nu-i chiar atât de rea viaţa asta tihnită, nu-i rea deloc! îşi spunea şi se vedea dintr-o dată soţia lui Grzesikiewicz, o femeie bătrână, copleşită de copii şi de griji, la conacul de la Krosnowa; în suflet i se înstăpânea pacea şi liniştea vieţii vegetative.

– Prea bine! se resemna şi dorea ca Andrzej să-i ceară mâna cât mai repede, să se întâmple odată ce tot trebuia să se întâmple.

Dorea liniştea cu orice preţ.

Această indispoziţie sâcâitoare era adâncită şi de teama pentru tatăl ei, fiindcă ultima zguduire avusese urmări păgubitoare asupra minţii lui, care se pierdea tot mai mult în beznele

nebuniei. Se arăta recunoscător față de ea, dar Janka simțea că nu mai putea înțelege măreția sacrificiului ei. Amuțise parcă, ședea toată seara cu ziarul în mână fără să-l citească și se uita mereu cu priviri bănuitoare prin colțurile întunecoase ale casei; o dată porunci să se aprindă toate lumânările și umblase prin încăperi ca un somnambul; se oprea din când în când și se uita repede înapoi, șopocăia de unul singur și, după ce se închidea în camera lui, Janka îl auzea vorbind cu jumătate de glas. Acum spunea din ce în ce mai des „noi", iar într-o bună zi dădu dispoziție să se pună încă un tacâm pe masă.

– Mai vine cineva la masă? întrebă Janka mirată.

– Da, vine și Miecio numaidecât.

– Cine mai e și ăsta?

– Cum, nu-l cunoști? Doar e expeditorul nostru... nu sfârși vorba, își ascunse fața în palme și tăcu; rămase așa destul de mult, deoarece i se învălmășeau gândurile, prin mintea împrăștiată îi licăreau slabe tresăriri de luciditate și atunci îl năpădea o spaimă cumplită să nu înnebunească. Lupta celor două personalități care se dezvoltau în el îl umplea de temeri neînțelese. Atunci fugea de acasă, umbla prin stație, se ducea la rampa de la depozit, se amesteca printre oameni, discuta și râdea cu ei, căci atunci nu mai observa nici o abatere, se ținea cât putea aproape de oameni, intuind că prezența lor îl întărește, iar nebunia nu mai poate răzbate până la el prin mulțimea atâtor organisme sănătoase.

Într-o zi, pe la începutul lui decembrie, o zi groaznică, întrucât lapoviță începuse de dimineață, veni Grzesikiewicz, la ora obișnuită, în amurg, deoarece acum venea aproape zilnic, dar astăzi, înainte de a urca la Janka, trecu pe la telegraf.

Orłowski se ridică de pe sofaua pe care sta întins și, văzând fulguiala de afară, spuse:

– E foarte plăcut aici, e cald și liniște!

– Da, dar afară e cumplit. Am fost nevoit să vin cu trăsura, ca să nu mă ude.

– Ai fost la Jania?

– Abia acum mă duc, am venit să-mi daţi dumneavoastră puţin curaj.

– O să fie totul bine, ştiu eu! exclamă vesel, muşcându-şi barba.

– De-ar fi adevărat, pentru că de câteva zile mi-am pierdut încrederea. Mă duc.

Se întoarse de la uşă şi întrebă încet:

– Şi dacă va fi nu?

– Îţi garantez eu că va fi da! strigă Orłowski, îl îmbrăţişă şi-l sărută cu bucurie. Du-te, cere-i mâna, vă luaţi în timpul carnavalului şi basta. Hai, du-te, nu mai pierde vremea... îl împinse uşor spre uşa pe care o închise în urma lui, apoi se întinse iarăşi pe sofa.

– Vezi, ştrengarule, ziceai că n-o să iasă nimic din căsătoria asta, şopti batjocoritor.

– Aşteaptă, să-i vedem plecând din faţa altarului, mai aşteaptă... îşi răspunse singur, dar cu alt glas şi clătină din cap neîncrezător.

– Ce tot trăncăneşti! Pe Dumnezeul meu, dacă-ţi spun că totul se va întâmpla după voia mea, apoi aşa o să fie.

– Nu totdeauna, dragă domnule şef, te-ai convins doar că nu poţi conta pe ea.

– Taci din gură! Janka este cel mai bun copil, pe Dumnezeul meu, cel mai bun copil.

– Ha! ha! ha! râse încet. E cel mai bun copil, dar toată vara a zburdat, iar acum voia să plece iar.

– Taci! strigă şi izbi furios cu piciorul în gol, zvâcnind în picioare. dar vedenia se destrămă şi pieri; în zadar se uită sub sofa, pe sub scaune, o caută până şi în sertarele de la birou şi în casa de bani zidită în perete şi asigurată contra focului; nu găsi pe nimeni, dar era atât de sigur că celălalt fusese acolo mai înainte, încât deschise ferestruica de la casă şi-l chemă pe Roch, vrând să-l întrebe dacă nu ieşise cineva pe coridor. Roch nu veni, aşa că rămase o clipă pe gânduri, apoi se duse la Zaleski.

În acest timp, Grzesikiewicz, cu toate asigurările lui Orłowski, urcă la etaj cu inima cât un purice, deoarece îi veniră în minte cele întâmplate astă primăvară, când îi ceruse mâna. Se dezbrăcă foarte încet în anticameră.

– Domnişoara Janina este acasă? îl întrebă pe Roch care-l ajuta să-şi scoată paltonul.

– Este, păi cum, unde poate să fie! Îi spui acu' că a venit boieru'!...

– Stai puţin, strigă după el. Roch se opri şi aşteptă. Andrzej îşi aranjă surtucul, se încheie şi îşi puse mănuşile, îşi răsuci mustaţa şi se pieptănă, întârziindu-şi cât mai mult intrarea. Hai, acum du-te, ce mai aştepţi? îl întrebă.

– Păi, boierule, dumnevostă aţ' zâs să stau...

– Da, da, voiam să-ţi dau ceva, pentru toate serviciile... aşa-i, e drept... Îi dădu trei ruble, Roch îi sărută mâna şi, după vechiul obicei, vru să-i îmbrăţişeze genunchii.

– Prost mai eşti, Roch. Hai, du-te odată...

În sfârşit, intră în salonaş. Se opri la mijlocul încăperii, îşi scoase mănuşile şi se uită îngrijorat la uşa ce dădea în sufragerie. Nerăbdarea şi teama i se citeau mereu în priviri. Înregistră cele mai mici zgomote, tresărind de fiecare dată, vru să plece, să fugă şi să amâne totul pentru altădată. Apoi iarăşi, nemaiputând să se stăpânească, vru să intre în camera Jankăi, dar se aşeză pe un scaun şi rămase aşa, ascultând cu anume emoţie sunetele înăbuşite ale pianului Zaleskăi care începuse să cânte ca de obicei după amiază.

În cele din urmă, Janka veni şi răspunzându-i la salut, înţelese după solemnitatea aşternută pe faţa lui că astăzi avea să-i ceară mâna. Îl invită să ia loc cu un gest ţeapăn şi păli din cauza emoţiei care nu dură prea mult, deoarece era hotărâtă să-i primească cererea în căsătorie.

– Domnişoară, azi arăţi cam suferindă, întrerupse Andrzej tăcerea.

– Mă doare puţin capul, nimic important.

– Cu vremea asta, nu-i deloc de mirare...

– Într-adevăr, îi răspunse Janka.

– Zăpadă, ploaie, viforniță și frig... Continuă, dar limba i se împleticea, era furios pe timiditatea lui; intuia că spune cele mai crase banalități, dar nu era în stare să născocească altceva.

– Da, zăpadă, ploaie, viforniță și frig! Așa-i, repetă Janka mai încet, întorcându-și ochii de la fereastră.

Andrzej era atât de înciudat, încât îi venea să se dea cu capul de colțul mesei. O privea rugător, o implora din ochi să-l ajute să iasă din această situație, dar Jania, cu un zâmbet abia vizibil, se prefăcea că nu înțelege nimic. Își chinuia mănușile, își tot încheia și descheia nasturii de la surtuc, își mușca mustața și nu putea să spună nimic, gândindu-se întruna că-l va socoti prost și nătâng.

– Nu-i așa că sunt caraghios? o întrebă de-a dreptul.

– Nu, deloc, spuse Janka prelung, dar în ochi îi jucau licăriri de ironie, mi se pare numai că nu prea ești în apele dumitale, parcă ești îngrijorat de ceva, adăugă.

– Domnișoară, mai bine spune că m-am prostit ca un berbec răznit de turmă.

Janka izbucni în hohote de râs.

– Râzi de mine, nu-i așa?

– Doamne ferește, comparația dumitale m-a făcut să râd, mai degrabă am râs fără nici un motiv.

Grzesikiewicz se ridică, întârzie o clipă în fața ei și se duse la fereastră.

– Ai fost azi afară?

– Nu, e prea multă umezeală și prea frig...

– Adevărat!

– Domnule Grzesikiewicz, îmi vine în minte discuția pe care am avut-o în acest salonaș astă primăvară, rosti liniștită și înadins, ca el să spună ce vrea, deoarece începea să-și piardă răbdarea.

Se întoarse repede de la fereastră, păli, ochii întunecați începură să-i scapere scântei.

– Domnişoară Janina... domnişoară Janina... îţi aduci aminte? Nici eu n-am uitat nimic... glasul i se frânse, îşi şterse fruntea cu mâneca şi o luă de mână.

– Mi-e frică, dar dacă şi astăzi ai să-mi spui nu, nu mai rezist. Nu, nu, nu mai sunt în stare să-mi înăbuş iubirea!... te iubesc, domnişoară. Domnişoară Janina... te iubesc... atât... Nu sunt meşter în vorbe frumoase, nu ştiu să vorbesc, dar te iubesc!... se precipită. Te-am iubit întotdeauna. Îţi aduci aminte când ne-am întâlnit prima dată? Dumneata veneai de la Kielce, în vacanţă... De atunci te iubesc şi n-am încetat o clipă să visez că vei fi soţia mea. Nu-mi spui nimic, nu răspunzi, nu mă asculţi?...

– Continuă, domnule Grzesikiewicz, te ascult bucuroasă, îi răspunse moale.

– Mă asculţi bucuroasă, deci eşti de acord? Aşadar e adevărat? Răspunde, domnişoară, că îmi pierd minţile, aproape că strigă, acoperindu-i mâinile cu sărutări, vrei să fii soţia mea?

– Vreau! rosti Janka apăsat.

Andrzej se îndreptă dintr-o dată, orbit parcă de cuvintele ei, şi o privi înspăimântat în albul ochilor.

– Domnişoară, ai spus că vrei? o întrebă, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

– Aşa am spus.

Andrzej se aşeză liniştit pe scaun, acum era stăpân pe sine, şi începu să vorbească în şoaptă, pentru că bucuria îi umplea inima, mâinile şi buzele îi tremurau, ochii îi sărutau chipul palid şi frumos.

– Ştiu că sunt ceea ce se numeşte un ţăran; da, sunt un om simplu, dar cred că merit dragostea dumitale, jur că o merit. Am visat să alcătuim o familie model, pe care eu să o reazim cu umărul, iar dumneata s-o luminezi şi s-o încălzeşti cu sensibilitatea şi inteligenţa dumitale. Sunt pur şi simplu uimit că visurile mele încep să se îndeplinească. Un om sălbatic, cum sunt eu, trebuie să iubească o femeie ca dumneata! O, da, abia acum, când te privesc, înţeleg cât îmi eşti de scumpă şi de necesară, pentru că te iubesc, domnişoară, iubesc în dumneata frumosul şi inteligenţa,

cultura, bunătatea şi rafinamentul, în dumneata iubesc toată această lume nouă pentru mine şi superioară. Începu iarăşi să-i sărute mâinile; avea o poftă nebună s-o cuprindă în braţe, s-o acopere de sărutări, s-o strângă la piept şi să fugă cu ea într-un bunget de codru, departe de oameni! Vorbi îndelung, îi povesti multe lucruri, îi mărturisi simţămintele, gândurile şi dorinţele lui.

Janka îl asculta, deşi avea mereu impresia că acest om, viitorul ei soţ, îi este totuşi un străin. Dar glasul lui gros, manifestările de sinceritate ale dragostei uriaşe, sărutările, această încredere neţărmurită pe care o avea în ea, îi umpleau făptura sensibilă cu căldura unui simţământ necunoscut, începea să se înduioşeze; cu toate acestea, la sfârşit îi spuse cu destulă luciditate:

– Totuşi, dumneata nu-mi cunoşti trecutul... şi aşteptă cu un sentiment ciudat de părere de rău, care începea să-i pătrundă în suflet, gândind că după ce-i va auzi răspunsul, va pleca şi nu se va mai întoarce. Se uita la el cu o rugăminte mută în priviri, hotărâtă să-i destăinuie totul.

– Trecutul dumitale! Doamne, păi asta te priveşte numai pe dumneata... spuse simplu.

– Ar trebui să te privească şi pe dumneata.

– Nu, nu, nu! De vreme ce dumneata nu-mi ceri să mă spovedesc, nici eu n-am dreptul s-o fac. Viaţa noastră nu va avea „ieri". Începe de „astăzi" şi va fi „mâine". Ah, sunt atât de fericit, atât de fericit, iar mama o să se bucure atât de mult! ea ţine atât de mult la dumneata!

Şi continuă cu înflăcărarea şi dezlânarea proprii îndrăgostiţilor.

Janka nu insistă ca Andrzej să-i asculte mărturisirile, îi era chiar recunoscătoare, ea nu ţinea neapărat, deoarece abia acum îşi dădea seama de grozăvia destăinuirilor ei. Nu, nu trebuie să ştie nimeni! îşi spuse şi începu să-l asculte cu toată luarea aminte, să încuviinţeze şi să-i zâmbească, lăsându-se purtată de dragostea lui; cu firea-i sensibilă de actriţă, intră destul de repede într-un rol nou pentru ea, entuziasmându-se atât de mult, încât jucă fără să se prefacă şi cu mare plăcere partitura unei logodnice iubite şi

iubitoare. Simţea astfel o uşurare uriaşă, aproape uita trecutul, râdea în hohote şi din toată inima, încât Orłowski, care veni în curând, auzindu-i râsul şi văzând faţa strălucită a lui Andrzej, înţelese că totul se sfârşise cu bine.

– E, să fiţi fericiţi, copiii mei, să fiţi fericiţi, şopti sărutându-i cu dragoste. Jędrek, băiatule, îmi placi grozav, pe Dumnezeul meu; ce flăcău zdravăn, ce ginere! Ha! Ha! şi-l bătu pe umeri, luându-l în braţe şi sărutându-l din toată inima.

Erau cu toţii foarte bine dispuşi.

– E şi frumos, şi bun ca bărbat, domnişoară, o să te ţie numa'-n palmă, n-o să lipsască nici laptele de pasăre! şopti Janowa la urechea Jankăi şi adăugă: – dacă fata mea ar loa un bărbat ca ăsta, m-aş duce pe jos până la Częstochowa şi aş ţâne post în toate vinerile.

Janka râse de urările ei, dar nu voia să se gândească acum la această viaţă viitoare; era atât de aţâţată de veselia tuturor, încât alergă la Zaleska să-i spună totul, dar văzând-o cântând cât se poate de liniştită la pian în camera aproape întunecoasă şi rece, îi scăzu înflăcărarea. Schimbă câteva cuvinte şi se întoarse acasă.

Seara, când tocmai se aşezaseră la masă, veni Świerkoski şi uitându-se la chipurile lor şi ascultându-le discuţia, înţelese îndată totul. La început, aproape că amuţi, ochii îi luciră ameninţători, dar el rămase locului încovoiat ca de obicei, cu mâinile vârâte în mâneci, doar ochii îi rătăceau pe feţele Jankăi şi a lui Andrzej în timp ce cu piciorul călca furios coada lui Amis, până când acesta zvâcni chelălăind şi fugi la bucătărie.

Nu-i acorda nimeni nici o atenţie. Janka îi întindea ceaiul, uitându-se la Andrzej şi vorbind numai cu el.

Świerkoski şedea ca pe ghimpi, le pândea privirile şi îşi muşca buzele până la sânge, ca să nu strige din cauza părerii de rău care-i răsucea măruntaiele. Avea impresia că, aşa cum se uita Amis la el din bucătărie, tot aşa îi ţintuia şi el cu priviri lacome dintr-un abis în care nu-l vedea nimeni; o gelozie cumplită şi o durere atât de puternică îi striveau sufletul, încât aproape fără să

vrea, muşcă paharul din care sorbea ceai, sticla se sparse în bucăţele, iar din buzele rănite începu să-i curgă sângele.

– Ce s-a întâmplat, domnule Świerkoski? Ţi s-a spart paharul în mână?

– În dinţi! Nu-i nimic, mormăi, ştergându-şi buzele cu batista.

– Domnule, până acum ai spart pietre, acum ai trecut la sticlă, ai metoda dumitale şi faci progrese.

– O să sparg şi lucruri mai tari, domnule Grzesikiewicz, răspunse Świerkoski, rânjindu-şi dinţii de lup într-un zâmbet. Sângele continua să-i curgă şiroaie din buzele zgâriate, aşa că se ridică şi şopti surd, cu batista la gură, fără să se uite la nimeni:

– Eu trebuie să plec, primiţi, vă rog, din partea mea cele mai sincere urări de bine în noua viaţă.

– Mulţumesc. Însoară-te şi dumneata, o să vezi cât e de plăcut să primeşti asemenea urări.

– Eu mai aştept... mai aştept, şopti încet, privind atât de ciudat la Janka, încât aceasta înălţă capul, se înfioră parcă de teamă şi zâmbetul i se stinse; se uită o clipă în ochii lui galbeni, neînţelegând nimic.

– Oricum, noi ne invităm singuri la nunta dumitale.

– Ce onoare!... pot oare măcar să visez, eu, un funcţionar oarecare, să primesc sub acoperişul meu un mare proprietar ca dumneata; nu, nu îndrăznesc să te invit, nu sunt vrednic de asemenea cinste... şopti, se înclină din uşă şi ieşi.

II

Świerkoski se opri în faţa gării, lângă zid, deoarece totul se învălmăşea înăuntrul lui; mintea i se tulbura din cauza durerii care-i sfâşia măruntaiele. Stătu aşa multă vreme, lipit de perete, cu mâinile în mâneci, cocoşat, neluând în seamă frigul, zăpada uscată şi îngheţată care-i intra în ochi; câinele scâncea de frig şi i se încolăcea la picioare, dar nu se uita la el, copleşit de jalea îngrozitoare ce-i împovăra sufletul. Îşi pierdea ochii gălbui, cu

luciri fosforescente, în tăriile întunecate din care începeau să se ivească stelele palide, fiindcă pe pământ se lăsase gerul, sau privea la pădurea acoperită de zăpadă, încovoiată, albă, ascultând parcă liniştea care se instăpânise, şi gemea printre dinţii încleştaţi. Acum simţea că o iubeşte pe Jania, că-i pare rău nu numai de zestrea ei, ci şi de ea...

Zvâcni brusc, cuprins de o furie sălbatică, încât tremura tot, iar degetele i se închirceau şi i se încovoiau ca nişte gheare; dacă ar fi putut, l-ar fi înşfăcat pe Andrzej de gât şi l-ar fi zgâriat cu unghiile. Nu se mai duse acasă, căci se răzgândi şi porni spre vila Osieckăi, dar trecând pe lângă caii lui Andrzej, care aşteptau la intrare, nu se putu abţine şi lovi cu toată puterea în burta celui dinspre el; parcă l-ar fi lovit pe Grzesikiewicz; calul icni înspăimântat şi sări brusc într-o parte; vizitiul care moţăia pe capră, surprins de această mişcare, se rostogoli pe jos, iar caii o luară la goană spre pădure.

Świerkoski dispăru şi el pe urma lor.

Mai aştept, necioplitule, eu mai aştept! gândi, scrâşnind din dinţi de turbare şi mai că stătu locului, deoarece îl înăbuşea furia, făcându-l aproape să-şi piardă cunoştinţa. Se cocoşă şi mai mult şi începu să urle prelung, ca să se mai uşureze. Amis îi ţinea isonul cu atâta ardoare, încât stârniră câinii din ogrăzile de lângă drum; pădurea întreagă răsuna de aulituri, de parcă urla o haită de lupi flămânzi.

– Mai aştept! Hipcio ştie să aştepte!... şi ca să-şi exprime şi mai energic furia, dragostea şi ura, începu să tragă cu pistolul; trăgea, pentru că bubuiturile, mirosul de pulbere, dârele de lumină întrerupte, lucind în întuneric, îi făceau plăcere şi-l calmau.

Când ajunse la Zacisze, era pe deplin stăpân pe sine.

O găsi pe Osiecka în sufragerie, la masă. Zosia turna ceaiul. Staś privea hipnotizat la ea. Tola, ca de obicei, ţeapănă şi apatică, şedea la locul ei cu ochii pironiţi pe lampă. Mai era acolo încă o femeie necunoscută, tânără, cu faţa bolnăvicioasă, care sta în fotoliu, înconjurată de perne.

Świerkoski le salută şi-i şopti îndată Osieckăi că are o treabă urgentă cu ea.

– Ce e? Mă sperii cu înfăţişarea dumitale sumbră! îl întrebă când intrară în camera vecină.

– Grzesik i-a cerut mâna astăzi şi Janka nu l-a refuzat.

– Prostănacul. Natural că nu l-a refuzat, s-ar fi căsătorit şi cu un hamal, numai să fi vrut s-o ia.

– Exageraţi, doamnă! şopti; cele auzite nu-i făceau plăcere.

– Crede-mă, domnule.

– Cred, mă rog, cred, dar cu toate astea sau poate tocmai de aceea, se vor căsători...

– Îţi garantez că nu. Logodna nu înseamnă căsătorie. Chiar acum mă duc la Głebińska, ea o să-i despartă, de-ar fi legaţi cu lanţuri de oţel. A, stai tu, mironosiţo! O să-ţi scoatem noi masca, n-ai grijă!... şopti ameninţător, şi pe faţa ei frumoasă se aşternu o expresie de ură atât de neînduplecată, încât Świerkoski se uită neliniştit la ea.

– Să mergem, domnule, te duc până la gară, o să vorbim pe drum mai pe îndelete.

Osiecka porunci să înhame caii numaidecât.

– Domnule Stanisław, rămâi dumneata aici, să nu le fie frică fetelor; e, dacă-ţi spun să rămâi aici, nu mai trebuie să te pregăteşti de plecare. Nu întârzii mai mult de două ore.

Se îmbrăcă în grabă şi plecară îndată.

În sufragerie se înstăpâni tăcerea. Astăzi, Staś era şi mai timid decât de obicei, fiindcă ultima scrisoare de la mama lui, în care îi interzicea s-o iubească pe Zosia, îl apăsa, lăsându-l pradă disperării. O săptămână întreagă nu mai trecuse pe la Zacisze, mai mult însă nu putuse rezista şi venise. Toată seara fusese morocănos şi trist, scrisoarea din buzunarul de la piept îl ardea şi îi amintea mereu că nu ascultă de sfaturile şi dorinţa mamei; se simţea vinovat şi nefericit din cauza acestei lupte între două iubiri şi-i arunca Zosiei priviri atât de înflăcărate, încât aceasta, imediat după plecarea Osieckăi, se aşeză lângă el.

– De ce eşti atât de necăjit, domnule Stanisław? îl întrebă, aplecându-se peste ziarul desfăcut pe masă.

– În viaţa unui om sunt momente mai dificile... şi fără să vrea îşi duse inima la piept, unde odihnea scrisoarea de la mama lui.

– Te doare inima?

– Nu, nu. Într-adevăr, eşti prea bună, domnişoară, că te gândeşti la mine...

– Şi dacă mă interesează şi pe mine de ce, din ce cauză suferi?... rosti mai încet, aplecându-şi şi mai mult capul deasupra ziarului.

– Domnişoară Zofia, domnişoară Zofia! i se smulse din piept.

– Hai, spune-mi de ce eşti necăjit, te rog. S-a întâmplat ceva la serviciu?

– Nu, nu.

– S-a îmbolnăvit mama dumitale sau vreun unchi?

– Nu, nu... da' de unde...

– Aha, mai mult ca sigur că mama dumitale ţi-a scris ceva nu prea plăcut. Cineva de la staţie mi-a povestit că dumneata îi spui totul mamei şi nu faci decât să-i urmezi sfaturile şi recomandările.

– Da, într-adevăr, procedez astfel, fiindcă mama mă iubeşte şi nu-mi doreşte decât binele, aşa că ar fi o lipsă de recunoştinţă din partea mea, dacă nu i-aş spune tot ce fac. Dealtfel mama se ocupă de toate problemele mele.

– Aşadar, ultima scrisoare pe care ai primit-o este de vină? întrebă puţin iritată.

– Da, aşa e, n-a fost deloc plăcută, dimpotrivă, recunoscu cu glas plângător.

– Tăceţi din gură! strigă Tola, începu să asculte cu atenţie şi-i întinse ceaşca Zosiei.

Zosia se ridică, iar bolnava care moţăia în fotoliu se uita la ei, zâmbi cu blândeţe, mişcă din buze, pleoapele i se închiseră şi adormi iarăşi.

După ce-i dădu ceaiul Tolei, Zosia se aşeză din nou lângă el.

– Domnule Stanisław, trebuie să-mi arăţi şi mie scrisoarea. Te rog foarte mult, foarte...

– Nu pot, pe cuvântul meu. În viaţa omului sunt momente când nu trebuie să cedeze... se apără şi vrând parcă să se asigure, scoase scrisoarea din buzunar şi o strânse în mână.

– Să ştii că mă supăr, în fond, ai dreptate să nu-ţi pese de nimic, numai mama să fie mulţumită... restul ţi-e indiferent! Se întoarse bosumflată.

– Domnişoară, dacă ai şti... dacă aş putea să-ţi spun... dacă...

– Trebuie s-o întrebi pe mama dumitale dacă îţi dă voie să-mi spui, şopti muşcător.

– Domnişoară Zofia, îi spuse cu reproş; îi era ruşine, nu voia ca ea să creadă că se temea de propria mamă.

– N-ai decât să nu-mi spui nimic, ştiu prea bine că nu-mi vrei binele, deşi eu...

– Poftim scrisoarea, domnişoară! strigă cu curajul deznădejdii, contrariat dureros de accentele glasului ei, promite-mi însă că ori ce-o fi, nu te vei supăra pe mine.

– Domnule Stanisław, crezi că eu aş putea să mă supăr pe dumneata; spuse atât de dulce, luând scrisoarea, încât Staś roşi tot, năpădit de o bucurie nespusă.

Începu să citească încet. Staś se uita îngrijorat la ea şi acum îşi regreta din toată inima curajul nesăbuit; îi era frică să se uite la faţa ei, se tot răsucea pe scaun, îşi descheia surtucul, pentru că-i era cald, iar bretelele cele noi îi intrau în carne, mărindu-i suferinţa.

Zosia îi dădu scrisoarea înapoi, privindu-l cu o duioşie mânioasă parcă şi plină de milă; Staś nu îndrăznea s-o întrebe nimic, îi evita privirile şi valuri de sânge îi împurpurau obrajii.

Zosia se ridică fără un cuvânt şi se duse în salonaş. Se ridică şi el de pe scaun, vrând s-o urmeze, dar nu cuteza; se aşeză la loc descumpănit şi supărat, începu să se gândească şi să se revolte împotriva tiraniei mamei; se simţea bărbat, prin urmare... Se îndreptă bărbăteşte, îşi încheie surtucul la toţi nasturii, îşi aranjă bretelele pe furiş, simţindu-se din ce în ce mai bine. Privi de sus

prin încăpere, rostogolindu-şi ochii sfidători şi îşi încleştă pumnii, neîndrăznind totuşi să se ducă după Zosia.

Bolnava se trezi, se uită somnoroasă prin cameră şi strigă:

– Zosia, Tola trebuie să meargă la culcare.

– Domnişoara Zofia a ieşit pentru o clipă, o chem imediat, se oferi intrând în salonaş.

Zosia sta lângă pian cu faţa ascunsă în palme, îşi înălţă spre el ochii înroşiţi parcă de plâns.

– Domnişoară Zofia!... dumneata eşti supărată pe mine, că am îndrăznit să-i scriu mamei, dar... dar... Tola trebuie să meargă la culcare, domnişoara aceea bolnavă te cheamă; vezi dumneata, nu puteam să nu-i scriu, nu puteam, aşa că trebuie să mă ierţi... fiindcă sunt momente în viaţa omului când...

– Domnule Stanisław, trebuie să fii bărbat, nu e cu putinţă să-i spui mamei chiar tot ce gândeşti şi ce simţi, nu trebuie. S-ar cuveni într-adevăr să fiu supărată pe dumneata.

– Dar mă ierţi, nu-i aşa? Domnişoară, îţi jur că de astăzi înainte voi fi alt om, ai dreptate, mă voi purta ca un bărbat!... da!... îşi îndreptă trupul şi cu un curaj nemaiauzit, îi luă mâna şi o duse la buze. Te vei convinge, domnişoară, că dacă e nevoie, pot să fiu şi bărbat.

– Ei lasă, o să-i scrii iarăşi mamei despre toate.

– Îţi dau cuvântul meu că n-o să-i scriu, se împotrivi energic şi-i scutură mâna cu atâta putere, încât Zosia aproape că-i căzu în braţe;, şi ca din întâmplare, buzele li se întâlniră într-un sărut lung, arzător. Se umplură amândoi de lumina orbitoare a fericirii; lumea întreagă, mama, teama şi oamenii, se scufundară într-un abis fără fund, încăperea pieri, toate amintirile se destrămară, rămaseră doar ei doi; gură în gură, inimă lângă inimă, uniţi prin sărutul primei iubiri. Se desprinseră o clipă, se priviră în ochii în care se citea uluirea fericirii fără margini, aproape spaima, şi iarăşi îşi căzură în braţe muţi, cu răsuflarea tăiată, fără să-şi dea seama ce fac, sorbindu-şi viaţa, dându-şi-o unul altuia.

– Te iubesc! cântau ochii ei albaştri, mari, plini de lucirile umede ale fericirii.

– Te iubesc! răspundeau ochii lui.

– Te iubesc! te iubesc! te iubesc! le răsuna în creier, în suflet, în sângele tânăr şi toată fiinţa lor, tot ce exista împrejur, cânta acest imn al fericirii, al dragostei, al uitării de sine.

Îşi aruncă braţele de gâtul lui într-o mişcare impulsivă, se încolăci în jurul lui şi printre lacrimi, teamă şi desfătare, şopti îmbătată, copleşită de vraja clipei:

– O, Stach, dragostea mea, te iubesc!

Stasio nu mai putea să vorbească de emoţie, abia după o clipă îngenunche înaintea ei şi o asigură cu glasul tremurător de iubirea lui neclintită, jurându-i credinţă până la moarte.

Într-un târziu, când îşi mai reveniră cât de cât, Staś îşi scuturâ pantalonii cu batista, îşi şterse faţa transpirată, se încheie la toţi nasturii de la surtuc şi spuse grav, cu glasul înfiorat:

– Eu mă duc să vorbesc cu mătuşa dumitale... Da, acum se simţea într-adevăr bărbat.

– Nu, nu acum, n-aş îndrăzni să mă uit în ochii ei, dealtfel, nici nu s-a întors, dumneata însă pleacă, te rog.

Îi sărută mâna şi se aplecă, vrând parcă s-o sărute pe obraz.

– Nu, nu, Stach... domnule Stanisław! se feri, înclinându-şi capul şi întinzându-i buzele roşii, întredeschise.

Ieşiră în coridorul întunecos. Staś tocmai căuta clanţa cu mâna-i tremurătoare:

– Stasio!...

Întinse braţele şi, cu tot întunericul, o cuprinse într-o îmbrăţişare pătimaşă.

– Du-te, hai... du-te, dragul meu!... du-te, mi-e frică... Se despărţiră aproape cu forţa.

Staś plecă; mergea împleticindu-se înspre gară, de parcă era ameţit, nu ştia ce se întâmplă cu el, nu putea să-şi amintească în ruptul capului cum de li se întâlniseră buzele. Se înfiora şi acum, o simţea la pieptul lui, simţea căldura corpului ei, răsuflarea ei îi mângâia faţa, o asculta şi o simţea toată în braţele lui, la pieptul lui, îşi desfăcea braţele automat şi le strângea, îmbrăţişând-o parcă.

Mergea încet, adâncit în fericirea-i nespusă, şi primul gând, primul impuls al inimii era să-i scrie totul mamei, să i se spovedească, dar îi veniră în minte cuvintele Zosiei. Da, sunt totuşi bărbat, se gândi slăbindu-şi bretelele, ca să scape de strânsoarea dureroasă. O să mă descurc şi fără mama, meditä, dar în adâncul sufletului se simţea descumpănit şi înspăimântat în faţa vieţii noi, a independenţei care îl aştepta. Bine, dar Zosia, care este atât de bună, de energică şi de înţeleaptă, va fi soţia mea! Se linişti, îşi recăpătă echilibrul, intuind că Zosia va lua întru totul locul mamei.

În faţa gării se întâlni cu Osiecka. Aceasta tocmai pleca de la familia Zaleski, pe la care trecuse doar pentru o clipă. Staś se retrase mai în umbră, de parcă se temea s-o întâlnească. Luă serviciul în primire de la Zaleski, care se duse să se culce, şi toată noaptea, între telegrame şi trenuri, îşi făcu planuri pentru viaţa viitoare, îşi socoti veniturile, se gândi la mobilă etc., dar totul mergea atât de greoi, încât scoase de câteva ori hârtia de scris, scrise chiar „Dragă mămică" şi rupse hârtia, amintindu-şi promisiunea pe care i-o făcuse Zosiei şi cuvintele ei: „Trebuie să fii bărbat!"

– Da, „trebuie să fiu bărbat!" repetă apăsat. Îşi desfăcu bretelele, îşi frecă tâmplele cu camfor, înghiţi câteva pastile homeopatice, ca să se mai învioreze, şi se simţi un bărbat adevărat, cu voinţă de neclintit.

III

La câteva zile după logodna lui Grzesikiewicz, sosi pe neaşteptate Głogowski şi Janka îl întâmpină cu bucurie.

– Voiam foarte mult să te văd, domnule Głogowski, dar nu mă aşteptam să se întâmple atât de curând, îţi sunt recunoscătoare pentru vizită.

– E, lasă-mă în pace, domnişoară, auzi, vizită! o întrerupse. Mă aflu la Bukowiec, pentru că fug în lume. I-am trimis la toţi dracii pe senegalezii pe care-i meditam.

– Ai plecat de la familia Stabrowski?

– În primul rând, eşti curioasă să afli de ce? O întrebare naturală, deoarece femeile mai întâi vorbesc şi abia după aceea gândesc. Spuse cu asprime, îşi ciufuli părul şi începu să dea ocol mesei cu paşi mari.

– În sfârşit, de ce? Pentru că n-am mai putut rezista. Familia e vrednică de toată lauda, dar se aşează de şase ori pe zi la masă, realizezi, domnişoară, de şase ori! Să mă trăznească, nici un porc n-ar fi putut să reziste. Şi ce cumsecade sunt cu toţii! Pe Dumnezeul meu, sunt ca nişte automate. Bărbatul produce bani, iar soţia prostii. Imaginează-ţi un pătrat perfect de şabloane, convenienţe, formule şi ordine! Trăzni-i-ar cu regularitatea şi ordinea lor pe toţi aceşti oameni cumsecade! Îşi băgă degetele lungi, nervoase, cu încheieturi noduroase, în ciuful zbârlit şi se aşeză.

– Nu, n-am mai putut, n-am mai putut; toamna asta este atât de înfiorătoare, e atât de frig, umed şi plictisitor, încât îţi vine să te târăşti în noroi şi să urli de disperare. Plec la Paris! Etajul şase, masa la un birt de mâna a doua, o dată la două zile, toate astea nu înseamnă nimic dacă eşti liber şi poţi să respiri aer curat, să rătăceşti încotro vezi cu ochii, e o desfătare pe care mi-o doresc. Bagă de seamă, domnişoară, Stabrowska asta s-a ţicnit ... a binelea, spune nişte prostii colosale şi începuse să mi le impună şi mie, aşa că m-am revoltat şi i-am spus pe şleau, destul de politicos dealtfel, că tot ce scrie nu face două parale şi ar face mai bine să aibă grijă de mulsul vacilor şi de găini. Mă rog, n-are decât să scrie, e şi asta o boală, ca şi guturaiul cronic sau oricare alta, dar de ce vrea să molipsească oamenii cu prostiile ei, de ce le tot citeşte la toată lumea?... De fapt, de ce mă supăr eu, ce mă interesează pe mine toate astea? N-au decât să crape cu toţii, ce-mi pasă mie? Vorbea repede, sărind de la una la alta, cu glasul ridicat şi răguşit.

– Aşa-i, ce rost are să te enervezi?

– Se enervează oamenii care au sânge în vine, nu apă, la urma urmei, ce rost are să mai vorbesc? dădu din mână a lehamite.

– Domnule Głogowski, ai sfârşit *Oamenii incoruptibili?*

– Nu, nu, nu! răspunse cu efort, nervos, şi faţa i se înroşi, iar în ochi îi luciră văpăi mohorâte, disperate. Se întristă brusc, îşi sprijini fruntea în palme şi începu să vorbească dezordonat, cu glas chinuit şi abia auzit, de parcă vorbea cu sine însuşi.

– Nu i-am sfârşit şi nici n-o să-i sfârşesc vreodată, m-am săturat de literatură, de jongleriile astea prosteşti care mă omoară. Ce-mi dă mie arta preaiubită, fericirea? Cum de nu, îmi întăreşte tot mai mult convingerea că sunt un orb şi un idiot, că nu ştiu şi nu înţeleg nimic.

– Cum adică? Aşadar, poţi să nu mai scrii, să nu faci nimic?

– Nu voi mai scrie, cel puţin aşa s-ar cuveni să fac, m-am convins că nu trebuie să mai pun mâna pe pană. La drept vorbind, am terminat de scris *Incoruptibilii,* am investit în ei o jumătate de an de muncă, i-am udat cu sângele meu, ca să crească şi să trăiască, le-am dat creierul meu, i-am legănat, i-am apărat, m-am rugat de ei, am suferit o dată cu ei şi pentru ei, am trăit numai prin ei şi timp de cinci minute am fost sigur că am creat o capodoperă! În realitate însă ştii ce sunt, domnişoară? Nişte manechine fără picătură de sânge în ele, fără brumă de puls în piepturile de hârtie!... Ăştia nu sunt oameni, asta nu-i viaţă adevărată, totul nu-i decât vorbărie curată! M-a cuprins disperarea, căci îi port în mine, vii, din sânge şi oase, sufletele lor există în sufletul meu, totul se zbate înăuntrul meu, ca o pasăre care vrea să se smulgă din colivie şi să zboare, sufletele lor plâng, strigă, cerşesc lumina zilei, trupul lor, vor să trăiască independent, mă chinuiesc îngrozitor! Iar eu sunt asemenea păstorului nevrednic care vede minunea, care intuieşte minunea şi nu poate s-o înţeleagă, s-o facă să dureze!... Ah, nu sunt în stare să smulg aceste suflete din mine, să le dau viaţă!... O, nu spune nimic, domnişoară, pentru că mă copleşeşte amărăciunea, neputinţa mă prosteşte, mă roade disperarea; să nu vrei nimic,

domnişoară, fiindcă nici măcar să vrei nu merită, să nu doreşti nimic, pentru că nu merită să doreşti nimic, pentru că nu se realizează, pentru că omul simte doar jugul cumplit al propriei neputinţe, recunoscându-şi propria micime şi mizerie, iar mai târziu nu mai este în stare să mai simtă nici cea mai simplă plăcere omenească. Fericirea nu se află acolo, undeva, în visurile despre glorie, în gloria însăşi, nu există în afara noastră să n-o căutăm aiurea, căci ea se află în noi. Suntem nişte proşti! proşti! proşti! striga cu glasul ridicat. Să imităm boii care trag plugul cu capul veşnic plecat şi nu se uită niciodată la cer; să imităm copacii care se mulţumesc să crească, să înflorească, să simtă căldura, să soarbă lumina, să se legene în bătaia vântului, să adoarmă în fiecare toamnă şi să se trezească o dată cu primul fior al primăverii, pentru că fericirea înseamnă durabilitate, existenţă fericită!

Tăcu obosit, pe faţă îi treceau fulgere de mânie; jalea îi sfâşia inima şi se zbătea neputincios. Se trăgea de haină, de parcă voia să smulgă din piept aceste simţăminte şi avânturi, gânduri şi visuri, firea lui care îl împingea să nu-şi afle locul în lume. Se zvârcolea mereu, urca pe înălţimile idealurilor şi se prăbuşea în abisul propriei neputinţe.

Acum şedea mut, iar în ochii cenuşii, sticloşi, îi stăruiau durerea aprigă şi sfârşeala. Janka ascultase această lungă şi dezlânată izbucnire de sentimente cu o plăcere amară, dar şi cu mirare, deoarece îl cunoştea ca pe un luptător dârz care mergea din înfrângere în înfrângere, convins că în cele din urmă va învinge.

Îl compătimea din toată inima, dar în această compasiune era şi puţină mulţumire că nu numai ei îi merge rău, că nu numai ea se chinuieşte.

– Îmi pare atât de rău de dumneata, domnule Głogowski, încât...

– Nu mai sfârşi, domnişoară, n-am venit să-mi spui cuvinte de mângâiere şi nici să mă compătimeşti, astea nu-mi ajută la nimic. Am venit să te văd şi să-ţi spun tot ce ţi-am spus, pentru că simţeam nevoia să mă descarc; dacă m-ai ascultat sau dacă îţi

pare rău de mine, prea puţin îmi pasă. Da, da, da! strigă, izbind cu pumnul în masă.

Janka zâmbi cu amărăciune, deoarece cuvintele lui o făceau să sufere.

– Ai primit scrisorile mele? îl întrebă.

– Le-am primit.

– Şi nu-mi spui nimic?

– Ba-ţi spun, trebuia să procedezi aşa cum ai procedat.

– Trebuia? spuse apăsat, pentru că nu-i plăcea cuvântul „trebuia".

– Asta are mai puţină importanţă, ai făcut bine că ai rămas alături de tatăl dumitale. La teatru ce-ai fi avut?... emoţiile gloriei, nemurirea?... Nimic din toate astea, ci doar lupta, o luptă măruntă pentru o deşertăciune, o luptă pentru o umbră pe care nimeni n-a pus mâna.

– Da, dar aici ce am?

– Fie şi o vegetare liniştită.

– Adică regularitate şi ordine, familia, soţul, copiii şi obligaţiile. Ştiu asta! Îmi recomanzi mie tocmai ceea ce respingi dumneata cu scârbă. Mi se pare că te contrazici puţin...

– Să nu ţi se pară, pentru că nu-i aşa. Eu le resping, fiindcă pot s-o fac, fiindcă acolo unde poate să crească şi să trăiască ienupărul, stejarii se usucă şi mor.

– Bine le mai clasifici! şopti Janka cu amărăciune.

– Iar ne supărăm pentru un cuvânt, nu-i vorba de asta, ci de faptul că un om poate să trăiască o sută de ani numai cu ridichi coapte şi să se simtă fericit, iar altul nu poate.

– De unde ştii dumneata că tocmai eu sunt ienupărul sau omul acela care poate trăi numai cu ridichi?

– Nu m-am referit la dumneata, am spus-o în general.

– Întrucât era vorba de mine, a trebuit s-o iau ca atare.

– Totdeauna femeile reduc totul la propriul eu.

– Aşadar?... întrebă pierzându-şi răbdarea.

– Aşadar, eu nu te cunosc pe dumneata, ştiu, în schimb, că orice om puternic îşi ia crucea pe umeri şi pleacă în lume sau se

aşează undeva lângă vreun gard şi dă ortul popii, dacă aşa-i place.

– Iar eu mă căsătoresc!... şopti, sfidându-l parcă, şi ochii îi scânteiară de furie.

– Faci cel mai bun lucru care ţi-a mai rămas de făcut.

– Şi definitiv...

– E, dramatizezi. Femeile aleg totdeauna extremele.

– Domnule Głogowski, astăzi parcă respiri numai fiere şi amărăciune.

– Viaţa nu mă îmbată cu mied. Cred că e timpul să ne întrerupem aici aceste jigniri reciproce şi văicăreli comune împotriva sorţii. Fiecare capătă ce i se cuvine.

– Ar trebui să i se cuvină fericirea, pe care însă n-o dobândeşte.

– De ce i se cuvine fericirea, de unde ştii dumneata, domnişoară, că omul trebuie să fie fericit?

– Pentru că vrea.

– Dacă-i aşa, poţi s-o iei de oriunde, pentru că se găseşte pretutindeni.

– Unde?

– În noi înşine şi numai în noi înşine.

– În mine nu există! răspunse Janka încet.

– Ei, atunci n-o s-o afli nicăieri...

Nu-i mai răspunse, avea ochii plini de lacrimi şi inima de amărăciune şi părere de rău.

– E, ajunge, e timpul să plec, trenul meu trebuie să sosească dintr-o clipă în alta. La revedere, domnişoară, îţi doresc din tot sufletul să fii fericită, ţi-o doreşti doar atât de mult; totul cedează în faţa unui suflet în extaz, zicea Avicenna[1], un bătrân scolastic.

– N-o să ne vedem prea curând, spuse Janina cu tristeţe; îi părea rău de acest singur suflet pe care-l preţuia foarte mult şi pentru care nutrea sentimente prieteneşti.

---

[1] Avicenna (980-1037), medic şi filosof iranian.

– Cred că niciodată. Glasul îi răsună aspru, se duse la fereastră şi se uită în depărtare cu priviri sticloase.

– Acest cuvânt ar trebui să dispară din limba oamenilor, deoarece exprimă disperarea şi nimicnicia noastră.

– Singurele două lucruri care nu dezamăgesc pe nimeni. E, la revedere. Acum plec la Varşovia, iar după sărbători în lumea largă. Dacă-mi va merge foarte rău sau foarte bine, o să-ţi scriu, pentru că n-am să uit că în acest colţişor se află un suflet prieten şi suferind.

– Mulţumesc, dar îmi pare atât de rău că te pierd...

– Nu trebuie să-ţi pară rău, domnişoară, poate că fericirea noastră constă tocmai în puterea de a uita. Eu nu sunt în stare să uit, dar asta-i altceva. Dacă am fi trăit mai aproape, poate că ne-am fi urât şi ne-am fi încăierat ca nişte câini legaţi unul lângă altul, care se bat pentru strachina cu mâncare şi pentru aer.

– Nu-i adevărat, pentru că ţi-aş fi dat întâietate, se împotrivi Jania cu gravitate.

– La revedere!... Mi-e greu să mă despart de dumneata. Îi luă amândouă mâinile, i le sărută şi privi lung la faţa ei, vrând parcă să şi-o întipărească în minte pentru totdeauna.

– Iartă-mă, domnişoară, simt că mi se sfâşie inima de durere... viaţa mă încearcă greu!... greu de tot...

Se uită prin încăpere şi ieşi în grabă, ştergându-şi pe scări ochii înlăcrimaţi.

Janka îl văzu pe fereastră, umblând pe peron cu tatăl ei, care-i plătea vechea datorie, şi sărutându-se la despărţire. Îl mai văzu şi când apăru la fereastra vagonului. I se înclină, trenul porni şi totul pieri în norii de zăpadă.

Simţea o greutate pe inimă. Se gândea că poate nu-l va mai vedea niciodată, că o dată cu plecarea lui se rupeau ultimile fire care o legau de lume; în suflet i se revărsa tristeţea grea, apăsătoare, a însingurării. Se depărta acum cu o repeziciune fantastică de propriul trecut.

IV

Câteva ore umblă de colo-colo ca ameţită şi atât de tristă, încât când veni Andrzej, şopti:

– Bine că ai venit, domnule Grzesikiewicz, te aşteptam cu nerăbdare.

Nu-l iubea totuşi, dar singurătatea o apăsa cumplit. Se obişnuia treptat cu obiceiurile şi felul lui de a gândi, dar o plictisea adesea cu dragostea lui; purtarea lui cam din topor o irita, deoarece cu toată largheţea principiilor, avea în sânge simţul nenumăratelor formule ale vieţii de societate, pe când Jędruś, cum îi spunea familiar Orłowski, deşi avea oarecare şcoală, de strictă specialitate, în relaţiile mai apropiate era un barbar desăvârşit.

– Domnişoară, o să mă îmblânzeşti ca pe un cal sălbatic, se dezvinovăţea nu o dată şi-i săruta mâinile.

Câteodată Janka îl dojenea cu destulă asprime, deoarece o enerva ignoranţa lui, şi Andrzej promitea să se îndrepte, deşi nu se prea şinchisea, pur şi simplu nu înţelegea prea bine ce vrea de la el şi în ce scop o făcea. Îşi cheltuia toate forţele în administrarea moşiei, de altminteri era atât de îndrăgostit, încât toate celelalte lucruri le făcea aproape instinctiv, ca un automat. Janka îl atrăgea tot mai mult şi pentru că se simţea neajutorat în faţa ei, socotind-o o fiinţă superioară; era mândru de ea.

Îşi spunea deseori că averea lor are nevoie tocmai de cineva ca ea, de o astfel de cucoană, cum zicea mama lui. Se ducea în fiecare zi la Bukowiec şi se întorcea acasă tot mai îmbătat şi mai fericit. De multe ori, stătea până noaptea târziu la mama lui şi-i povestea nenumărate amănunte despre Janka sau pleca la familia Witowski şi se spovedea de toate înaintea domnişoarei Jadwiga. Trăia în zorul pregătirilor dinainte de nuntă, neluând în seamă aluziile usturătoare, adesea foarte dureroase, ale Józiei care acum venea întruna pe la Krosnowa şi privea cu ură şi părere de rău la restaurarea interioarelor palatului.

– O locuinţă de-a dreptul regală!... şi pentru cine?... şopti o dată batjocoritoare.

– Pentru soţia mea... nu ştiai?

– A, ştiam, ştiam, şi ştiu chiar mai multe. Józia se întoarse şi plecă.

– Sora mea ţine foarte mult la mine... îi spuse tatălui său care auzise tot.

– Ce-i drept, aşa e, de ce dracu' e nevoie de atâtea catifele, covoare, mobile aurite...ptiu!... mama ta a trăit într-o crâşmă când s-a măritat cu mine şi a fost bine, pe Dumnezeul meu!

– Pentru că dumneata n-ai avut palat, iar mama nu ţi-a adus o zestre de treizeci de mii de ruble...

– Da!... treizeci de mii, e o sumă frumuşică, dar pe legea mea! o să vă rătăciţi prin atâtea camere... cinci, şase... mai înţeleg, că nici un episcop n-are nevoie de mai multe.

– Noi o s-avem nevoie de şaisprezece...

– De ce, ce-o să faceţi cu ele?

– O să stăm în ele... răspunse apăsat, pentru că bătrânul începea să-l calce pe nervi.

– Lemnele de la Ługi n-ajung nici pentru o iarnă, ca să-ncălzeşti odăile astea atât de mari.

– Mai sunt însă şi pădurile de la Krosnowa, cele de la Jakubów...

– Cum de nu... sunt, ştiu că sunt, nu trebuie să-mi spui tu unde sunt pădurile mele!... rosti îndârjit. Pe Dumnezeul meu, sunt ale mele!...

– Tată, nici dumneata nu trebuie să-mi aduci aminte mereu că pădurea şi pământul sunt ale dumitale, o ştiu foarte bine şi nu vreau să ţi le iau, strigă Andrzej cu glasul ridicat.

– Jędrek, ei, Jędrek!... închideţi pliscul, că-ţi dau cu tifla şi o să-ţi pară rău!

– Mă descurc eu!... şopti Andrzej disprețuitor, fiindcă bătrânul îi amintea în acest fel că poate să înscrie toată averea pe numele Józiei.

– Are sângele iute, împielițatul!... se gândi bătrânul, uitându-se cu duioşie mânioasă în urma lui Andrzej care se depărta, apoi, cu toate că nu mai putea să meargă decât cu ajutorul bățului şi al

pereţilor, se duse să supravegheze treaba şi să mai stea la taifas în încăperile în care lucrau dulgherii şi tapiţerii.

Bătrâna venea şi ea de câteva ori pe zi pe la conac, umbla în vârful degetelor prin camerele de la parter, care erau aproape gata, se uita cu mândrie şi admiraţie la splendorile din jurul ei, mângâia mătăsurile şi catifelele şi ofta parcă de jale după banii cheltuiţi, dar nu-i spunea nimic feciorului. Îşi petrecea serile lungi stând la bucătărie cu roata de tors sau cu penele printre fetele din casă şi argaţii de la curte. Îi plăcea nespus să-i asculte pe slujitori lăudându-l pe Jędrus al ei; uneori nu se mai putea stăpâni şi le povestea şi ea despre Jania, cât era de frumoasă şi de învăţată.

Andrzej o dojenea adesea pentru asemenea familiarisme cu slujitorii.

– Da' bine, Jędruś, unde să mă duc şi eu să vorbesc... dacă nu la ai mei? Nu te teme, ei mă înţeleg şi e sigur că-mi doresc mai mult bine decât doamna Kossowska, Witowska sau altele; sunt doar oamenii noştri... îi spuse o dată încet. Însoară-te mai repede şi o să mă duc la nora mea să stăm de vorbă, adăugă.

Îl dezarmă cu aceste cuvinte şi Andrzej nu mai zise nimic.

– Jędruś, roag-o pe domnişoara Janina să vie şi ea să vadă; poate că nu-i place ceva şi acum mai putem să schimbăm.

– Ai dreptate, mă duc îndată la Bukowiec.

– Sigur, poate că va fi nevoie să mutăm palatul în alt loc, acolo pe insulă, ar fi mult mai frumos, sau te pomeneşti că zice să-l mutăm pe munte, în pădure, că acolo sunt privelişti minunate, şuieră Józia după plecarea lui Andrzej.

– Józia, tu ai limba tare ascuţită, he! he!... când spui o vorbuliţă, parcă înfigi cuţitul sub coaste, pe legea mea! râse bătrânul.

– Măcar eu să mai am ochi, dacă dumneata şi mama nu-i mai aveţi, pentru că despre Andrzej, ce să mai vorbesc. Când o să vie cucoana asta aici, în câţiva ani nu se mai alege nimic din Krosnowa, o să vezi, tată...

– Cum de nu... păi eu unde sunt?... Vinde pielea ursului din pădure.

– Şi ce-i cu asta, Andrzej nu face numai ce vrea el?... Câte mii de ruble costă reparaţiile de la palat şi ce rost are cheltuiala asta?... Pentru fiica unui impiegat!... de-acum îşi ţine nasul pe sus ca o contesă şi... nu sfârşi vorba, ochiul galben începu să i se zbată nervos, iar cel albastru încremeni privind posomorât; îşi puse ochelarii.

– Taci, Józia!... Să se însoare Jędrek, să-şi aducă soţia aici şi pe urmă o să vedem ce-o să mai fie. N-ai teamă, ea n-o să-l ducă pe Jędrek de nas, cum îl duci tu pe Głębik al tău.

– Tată, ţi-am spus de atâtea ori că soţul meu se numeşte Głębiński, dumneata tot ţăran o să rămâi.

– Bine, bine, conteso, bine, dar să-i spui boierului Głębiński de la Ługi că aştept de o săptămână rata arendei.

– Poţi să mai aştepţi încă o lună.

– Józka! strigă bătrânul lovind furios cu pumnul în masă; cu mine să nu vorbeşti aşa, cu banii nu e de glumit: nu uita că acum nu vorbeşti cu tatăl tău, ci cu proprietarul moşiei, auzi?

– Aud, de ce te superi, tată, nu-ţi plătim noi?...

– Ba da, mai bine nici că se poate... fiecare rublă trebuie s-o scot cu cleştele!...

– Da, tată, dar până la urmă scoţi tot, nu ne ierţi nici pentru un sfanţ.

– Şi de ce v-aş ierta, ai?... de ce?...

– Bine, tată, dar noi nu vrem nimic pe degeaba. Acum n-am plătit rata, pentru că a trebuit să trimit banii la Viena pentru copii, doar asta primează. Poimâine începem treieratul grâului şi din primii bani o să plătim şi rata – îi explică moale.

– Bine, fie, dar să vindeţi repede, fiindcă grâul e scump acum.

Cât despre Andrzej, bucuros că are un motiv, plecă astăzi pentru a doua oară la Bukowiec şi începu încă de la uşă:

– Domnişoară, am venit să te rog să ne faci o vizită la Krosnowa. Acolo se pun acum draperii şi perdele, se agaţă tablourile, iar eu şi ai mei nu ne prea pricepem, aşa că te rog să

fii bună să vii să vezi şi dumneata, să ne spui ce nu-i bine şi să facem totul cum vrei, o rugă sărutându-i mâinile.

– Foarte bine, tocmai voiam să mă plimb puţin cu sania.

– Atunci hai să ne plimbăm.

– Dar cu o condiţie, mai degrabă, o rugăminte!...

– Fie şi o sută una.

– Să mergem repede.

– Ca vântul, şargii mei nu au obiceiul să bată pasul pe loc.

– Dar pârtia e bună?

– Ca sticla, aşa-i de lustruită.

– Şi pe şosea.

– Peste tot.

– Splendid!... o să ne facem de cap!... exclamă veselă, simţind o poftă grozavă să se mişte.

– Mergem acum?

– Nu, mâine!... Vii la prânz la noi, iar după masă pornim la drum.

– Încotro vom vedea cu ochii! strigă molipsit de înflăcărarea ei.

– Mai degrabă încotro ne vor duce şargii şi drumurile.

Andrzej plecă.

V

Seara se aşternea peste pământ; o seară de iarnă, geroasă, liniştită, cu miliarde de stele scânteietoare, orbitor de albă, presărată cu umbrele albăstrui pe care le lăsau copacii pe zăpadă. Staţia se cufunda în tăcere, iar de-a lungul liniei de cale ferată, lungă şi şerpuită, care se răsucea printre întinderile albe şi pădurile încovoiate sub zăpadă, înfloreau luminiţele gălbui ale lămpaşelor asemenea unui şirag de perle strălucitoare.

Zaleska exersa ca de obicei la această oră, muzica răzbătea prin pereţi în sunete blânde, dar copleşite parcă de tristeţe, încât Janka se înfioră, începu s-o doară inima, simţind că în suflet i se adună lacrimi neplânse, că această muzică o leagănă şi-i stârneşte

visurile stinse, înflăcărarea de altădată. Nu, nu voia asta. Voia să fie puternică, voia să-şi poarte lucidă şi perseverentă jugul în care îşi băgase singură grumazul. Voia să uite cu totul şi aştepta ziua nunţii cu anume nerăbdare, deoarece dorea să se afle cât mai repede la ea acasă, să înceapă odată noua viaţă. O dorea şi pentru că atunci putea să-l convingă pe tatăl ei să renunţe la slujbă şi să stea la ea, fiindcă manifestările lui de nebunie, din ce în ce mai dese, o umpleau de spaimă.

Închise uşa, ca să nu mai audă muzica, şi se duse să stea în sufrageria transformată acum într-un fel de atelier de croitorie, în care două croitorese coseau diferite lucruri pentru trusou; una era o fată adusă din Kielce, iar cealaltă, o femeie bătrână, căruntă, cu faţa galbenă, ridată şi ochii albaştri, şterşi, care îşi petrecuse toată viaţa cusând pe la curţile mai mici şi mai mari şi care era un adevărat oracol în nenumăratele amănunte ale unui trusou.

– Domnişoară!... începu, luând cu acul o vişină din prăjitura care se afla pe platoul din faţa ei. Monogramele pentru aşternuturi sunt gata?

– Da, le-am primit abia ieri de la brodeză. Vrei să le vezi?

– Dacă eşti amabilă. Se înclină cu umilinţă şi luă iarăşi o vişină cu acul.

Janka aduse o mulţime de articole de lenjerie şi le puse înaintea ei.

– Vai de mine! Fără coroniţe, cine a mai pomenit una ca asta?... Monogramele alcătuite numai din litere sunt bune pentru fetele evreilor sau ale târgoveţilor! se miră şnuruindu-şi buzele cu dispreţ. Or dumneavoastră aveţi dreptul la o coroniţă cu cinci bastonaşe? întrebă prudentă.

– Da, dar am socotit că nu e nevoie, fiindcă... roşi ca racul sub privirile cercetătoare şi cam arogante ale croitoresei.

– Nu e nevoie?! Nu e nevoie de coroniţă?... Ce tot spui, domnişoară!... Cunosc un cuplu care s-a desfăcut tocmai pentru că mireasa ţinea neapărat să pară savantă şi n-a acceptat să i se pună pe lenjerie însemnele nobiliare. E vorba de domnişoara

Górnicka de la Słuck, familie de aristocraţi, ce mai!... eu i-am cusut trusoul, la lenjerie am pus dantelă franţuzească... Au adus porţelanurile direct de la Sèvres... căsătoria s-a stricat, mireasa a plâns de disperare după aceea, dar n-a mai ajutat la nimic; cum e cu putinţă ca o fată să se ruşineze de blazonul familiei?... E sfârşitul lumii!... Ce grozăvie!... şopti revoltată cu adevărat şi tăcu, adâncindu-se în lucru.

Maşinile de cusut uruiau surd, fără încetare.

– N-am putea adăuga coroniţele acum? o întrebă Janka după o clipă.

– Eu aş fi de părere să trimiţi totul înapoi.

– Domnişoară Martyna, de unde încep faldurile astea la bluziţă? întrebă tânăra slabă, cu faţa vineţie şi părul negru, lins şi cu cărare deasupra frunţii.

– Dumneata nu ştii!... se miră; cu superioritate şi falsă admiraţie. A venit sfârşitul lumii, ce grozăvie!... E şi natural, dumneata lucrezi la un magazin de mâna întâi!... zâmbi muşcător, înfigându-şi acul într-o vişină. Mi-aduc aminte că o dată am cusut trusoul domnişoarei Wojna, nu prea departe de Lublin, familie de aristocraţi, da!... şi mi-au adus ca ajutoare o fată de la un magazin de lux din Varşovia. Ho! ho!... o frumuseţe, cu pălărie la modă, îmbrăcată după jurnal, avea o valiză plină cu scrisori de dragoste şi cosmetice!... Toţi erau încântaţi de ea, pentru că vorbea şi franţuzeşte, cânta la pian şi chiar din gură, într-un cuvânt, era atât de dotată, încât nu era în stare să însăileze o rochie!... După o săptămână am trimis-o înapoi la Varşovia!... sfârşi abia auzit şi-şi duse cu gravitate altă vişină la gură.

Se înstăpâni tăcerea.

– Rochia asta ar trebui garnisită cu catifea, cretonul e prea banal. Mi-aduc aminte că la familia Mielżyński, în ţinutul Poznań, neam de conţi!...

– Domnişoară, strigă Janowa de la bucătărie.

Janka nu mai ascultă sfârşitul şi plecă.

– De câteva zâle tot vreau să-ţ', spui şi dumnetale că de la Anu' Nou să caţ' pe alcineva... începu cu timiditate, sărutându-i mâna.

– De ce?... şi eu care mă gândeam să te iau cu mine la Krosnowa...

– Nu mai pot, domnişoară!... că m-am învoit cu doamna Zaleska să mă ia şi pe mine la Varşovia.

– Dacă socoteşti că salariul e prea mic, pot să ţi-l măresc.

– Domnişoară, nu e vorba de plată, ăsta e lucru de nimic, şi eu ţân la dumneta, ca şi la fata mea, da' mi-e dor şi mie de Anusia mea, mi-e tare dor s-o văd.

– Asta se poate aranja; o să-ţi dea tata un bilet gratuit până la Varşovia şi înapoi. Te duci, o vezi, te bucuri de ea şi te întorci.

– Păi da... s-ar putea şi aşa... şopti descumpănită. Da' nu pot să mă duc aşa drept la ea... că nu să poate!... Trebuie să nemeresc când să duce la şcoală, ca să pot să mă uit la ea, poate să şi vorbesc cu ea.

– De ce nu te duci la familia Zieliński să le spui că vrei să-ţi vezi fiica?

– Adăvărat, aşa ar fi bine, da's-ar mânia că-i încurc şi nici pentru Anusia n-ar fi mare cinste faţă de sârvitori şi ăilalţi boieri, să vie la ea o ţărancă, aşa ca mine, mama ei...vez' bine...

Jankăi i se făcu milă de această mamă cu care propria fiică se ruşina şi care pregeta să-şi ceară singură drepturile, orbită de dragoste şi dorinţa de fericire pentru copilul ei.

Nu-i spuse totuşi nimic din ce gândea despre fata ei, la ce bun să-i răpească singurele iluzii care o mai ţineau în viaţă.

– Bine, Janowa, du-te cu doamna Zaleska, dacă aşa crezi că e mai bine, dar să ştii că dacă vrei să te întorci, oricând eşti binevenită.

– Dumnezău să te răsplătească, domnişoară, să-ţ' dea domnul Isus noroc şi sănătate, copii şi avere, că eu aşa m-am socotit ca de la Sfântu' Ion, când Anka mea o să vie cu boierii la Zielonki pe timpu' verii, să mă-ntorc la dumneata, la Krosnowa, ca să fiu şi eu mai aproape de ea, peste câmp...

– Bine. Să fie cum vrei şi când vrei. Acum adu samovarul, iar Roch să se ducă să-l cheme pe tata la ceai.

Orłowski veni numaidecât, se îmbrăcă într-un veston vechi, fără nasturi, pe care-l folosea în loc de halat, şi se aşeză la masă.

– Domnişoară Martyna, domnişoară Maria, poftiţi la ceai. Maria se aşeză la masă, dar Martyna îşi luă paharul şi-l puse pe blatul maşinii de cusut.

– Vino să stai la masă, domnişoară, e mai comod, o invită Orłowski.

– Mulţumesc frumos... aruncă Mariei o privire strivitoare şi se aşeză lângă maşina de cusut.

– Tată, vrei să mergi mâine la Krosnowa? Domnul Andrzej vine la prânz la noi, iar după masă i-am promis să mă duc în vizită la ei.

– Du-te, copila mea, noi n-avem timp, e sfârşit de lună, zăpadă, trenurile întârzie mereu, aşteptăm de la o zi la alta să viscolească şi să se întrerupă circulaţia, aşa că nu pot să lipsesc nici măcar o oră de la birou, răspunse liniştit, dar cu glasul înecat; câteodată se întrerupea la jumătatea cuvântului, se uita înapoi, se ştergea la ochi şi îşi continua vorba.

Stătu toată seara cu ele, arătându-se foarte preocupat de lucrul lor şi întrebându-le tot felul de amănunte. Martyna răspunse cu respect şi seriozitate, iar după ce Orłowski plecă în camera lui, îi şopti Jankăi:

– Tatăl dumitale are o faţă foarte aristocratică, foarte rasată... eu mă pricep la asta, iar dumneata nu voiai coroniţe!... Mi-aduc aminte că în Podolia, la familia Kruszelnicki, casă de magnaţi... am cusut trusoul nepoatei bătrânului domn Kruszelnicki...

– Ajunge cu lucrul pentru astăzi!... o întrerupse Janka puţin plictisită de aceste amintiri şi se duse în camera ei, dar prin uşă auzi glasul coborât al Martynei:

– Cum ai îndrăznit, domnişoară, să te aşezi la masă cu boierii?... a venit sfârşitul lumii, ce grozăvie!... ei te invită, fiindcă aşa se cuvine să facă, numai nişte oameni de jos nu te invită, dar dumneata trebuie să înţelegi că la politeţe trebuie să răspunzi cu politeţe. Frumos te mai porţi, n-am ce zice!

– Bine, domnişoară Martyna, dar ce rău vezi dumneata în asta?

– E mai mult decât rău, e lipsă de tact; eu, dac-aş fi domnişoara Janina, n-aş îngădui aşa ceva. Dealtfel, câteodată trebuie să te prefaci timidă, respectuoasă, uimită şi încântată, trebuie... mai departe vorbi atât de încet, încât Janka n-o mai auzi şi adormi destul de repede.

Se trezi însă curând; lumina din sufragerie pătrundea în camera ei prin crăpătura draperiei. Se sculă să vadă care dintre cele două croitorese întârzie atât de mult şi ce face.

Dădu draperia la o parte şi se uită: patul Mariei era ascuns de un paravan mic, iar Martyna sta în fata oglinzii, cu vălul de nuntă pe cap şi învăluită în atlasul alb din care avea să-i facă rochia Jankăi. Oglinda, deşi era aşezată oblic faţă de Janka, răsfrângea întreaga statură a Martynei care îşi coborî vălul pe faţă, îngenunche şi cu mâna întinsă parcă pentru a fi unită cu stola, îngână ceva în şoaptă. Apoi îşi ridică vălul de pe faţă şi se privi îndelung în oglindă; lacrimile şiroiau încet pe chipul îmbătrânit, fanat, brăzdat de încreţituri, iar buzele umflate îi tremurau de o durere neprefăcută. Făcu încet câţiva paşi prin încăpere, ca şi când mergea la braţul cuiva, apoi îşi scoase vălul, desfăcu atlasul prins cu ace de gămălie peste rochia ei, chiti stofa şi o puse la loc, după care, cu o expresie ciudată pe faţa străluminată, purpurie, plină de teamă şi fericire totodată, cu ochii lărgiţi de o încântare neînţeleasă, stinse lumina şi se duse să se culce.

Janka se întoarse în pat, uimită de această purtare ciudată şi de scena la care asistase. Nu înţelegea nimic şi a doua zi se uită cu luare aminte la Martyna, dar pe faţa ei nu se mai vedea nimic; povesti la fel de neobosită despre diferite trusouri şi case de magnaţi, îşi certă ajutoarea şi mâncă toată ziua prăjituri, alegând vişinele cu acul.

Janka era contrariată, dar nu îndrăznea să-i spună că fusese martoră la scena nocturnă.

Grzesikiewicz veni la prânz şi imediat după masă plecară la Krosnowa.

– Walek, dă bice cailor! strigă la vizitiu când intrară în pădure.

– Nu acum, când ne întoarcem, ieşim la şosea, acolo e mai multă lărgime... îl rugă Janka.

– Pe cuvântul meu, nu trebuie să te temi nici aici, deşi drumul e mai îngust.

– Nu mă tem, dar voiam să mă uit la pădure, n-am mai fost pe aici de când a nins.

Porniră la pas.

– Splendid, domnule Andrzej, ia te uită acolo! exclamă cu emoţie, făcând un cerc larg cu mâna.

Era într-adevăr minunat. Pădurea încremenea tăcută, somnoroasă parcă, sub masa de zăpadă depusă pe crengi, şi scânteia toată în lumina soarelui, acoperindu-se cu linţoliul albăstrui al tăriilor. Drumul parcă era aşternut cu puf care, lovit de copitele cailor şi talpeţii saniei, se împrăştia în rotocoale albe. Caii sforăiau de bucurie, iar clinchetul vesel al clopoţeilor răsuna fără ecou prin pădure: vălătuci de aburi vineţii se înălţau deasupra saniei. Asemenea linişte dormea sub cupola alb-albăstruie a pădurii, printre coloanele nenumărate cenuşii-verzui, în adânciturile sidefii din care emana răceala, încât fiecare con de brad care cădea, fiecare ramură uscată care se frângea sub povara zăpezii ce se spulbera atunci pe jos, răsuna ca o disonanţă supărătoare în această simfonie a tăcerii. Prin văioage, prin mlaştinile acoperite de caprifoi galben, uscat, se răsuceau pâraiele albastre-oţelii cu luciri reci, deasupra cărora se ridicau în zbor pieziş, greoi, ciorile!

Mergeau în tăcere, fiindcă Andrzej nu îndrăznea să vorbească, se uita mereu la obrajii rumeni ai Jankăi, şi-i urmărea privirea care rătăcea cu încântare peste câmpurile albe, goale, pustii, în care intrară după ce ieşiră din pădure. Îl străbătea o bucurie ciudată, uriaşă, încât îi venea să se ridice în picioare şi să strige din toate puterile, dar nu se ridică, mulţumindu-se să-i scoată uşor mâna din manşon şi să i-o sărute. Janka nu se împotrivi, zâmbi cu blândeţe şi şopti în neştire, strângându-se lângă umărul lui:

– Ce bine e să alunec aşa... ce bine...

– Nu-ţi e frig, domnişoară?... o întrebă grijuliu, învelindu-i genunchii cu blana.

– Nu.

– Poate să meargă mai repede?

Încuviinţă din cap.

Andrzej făcu un semn vizitiului şi caii porniră în galop, de se auzea numai şuieratul talpeţilor alunecând în goană nebună.

În curând apărură acareturile de la Krosnowa: parcul, satul, deasupra căruia se înălţau stâlpi de fum albăstrui, şi râul neînghеţat pe alocuri, strălucind auriu în soare.

Când ajunseră la intrarea străjuită de coloane a palatului, ieşi să-i întâmpine bătrânul Grzesikiewicz, îmbrăcat de sărbătoare, în cizme proaspăt unse, deoarece în îndoiturile carâmbilor albeau resturi de grăsime sleită, într-un cojocel negru, căptuşit cu piele de oaie, care mirosea de departe a blană netăbăcită; avea părul cărunt, lins, şi faţa vânăt-roşie; sfârcurile mustăţilor retezate deasupra gurii şi le răsucise în sus, tinereşte.

– Fii binevenită, mărită cucoană! spuse, ajutându-i Jankăi să coboare din sanie, apoi tăcu încurcat, fiindcă fiul îl certase din ochi pentru „mărită cucoană". Îşi reveni însă repede şi-i sărută mâna apăsat şi cu zgomot, după care o conduse înăuntru.

Grzesikiewiczowa o întâmpină şi ea cu bucurie, iar când Janka fi sărută mâna, bătrâna o îmbrăţişă şi plânse înduioşată.

– Cine-n lacrimi te sărută, e din dragoste şi-ajută! râse bătrânul. Domnişoară, se vede că le-ai făcut farmece la ai mei să te iubească, fiindcă nici bătrânica mea şi nici Jędruś nu mai pot să trăiască fără dumneata, spuse cu veselie şi o luă de braţ. Jędruś, băiatule, tu ia-o pe mejdină, pe unde stau ciorile, pe domnişoara o conduc eu.

– A, nu se poate, ce rost are să te oboseşti atâta, se împotrivi Janka, văzând că abia îşi târăşte picioarele.

– Ia te uită, sânt în stare să joc oberecul[1] cu dumneata, pe legea mea!

---

[1] Dans popular polonez care se joacă într-un ritm avântat.

– Şi tatăl meu suferă de reumatism, aşa că ştiu cât e de rău.

– Pune mâna, domnişoară, e catifea, catifea veritabilă!... pe legea mea!... Împieliţatul de Jędrek a cumpărat-o de la Varşovia!... spuse arătându-i îmbrăcămintea unei canapele vechi, demodate. Şi arcurile sunt noi, uite!... lovi cu pumnul de se auzi în toată încăperea. Nu s-ar rupe nici sub un taur, ce să mai vorbim de dumneata, pe Dumnezeul meu!

– Cred, şopti Janka înăbuşindu-şi râsul.

– Aici, domnişoară, sunt tablouri de demult, îi arătă nişte scene mitologice. Preotul s-a cam supărat din cauza lor, zicea că duduile astea sunt cam prea goale, dar mi-a părut rău să le arunc, deoarece ramele sunt din bronz masiv... ciocăni încântat cu bâtul în metal. Ca să nu mai supere pe nimeni, am poruncit dulgherului să dea cu puţin lac, şi acum e fertig!... Nu-i aşa că sunt frumoase?

– Foarte frumoase!... se uită cu interes la ramele splendide în stil Empire, deoarece tabloul nu se mai vedea; se înnegrise sub lacul dulgherului şi numai două capete de zeiţe se mai iţeau ca nişte pete mai deschise din negureala pânzei.

– Aici e sala de mese. Uite, domnişoară, sunt de toate!... începu să deschidă bufetul, trase sertarele şi încercă cheile, lovind mulţumit cu pumnul în scândurile şi blaturile meselor.

– Stejar curat, pe legea mea, la noi totul trebuie să fie fain!..

– Într-adevăr, încăperea e foarte frumoasă... răspunse Janka, admirând priveliştea care se vedea de la fereastră spre iaz şi parc.

– Cum?... E frumoasă?... am spus eu că o să-ţi placă, numai că vara erau prea multe păsăruici şi cântau toată noaptea, de nu putea-i să închizi ochii, dar acum, după ce Jędruś a mai împuşcat din ele, sunt mai puţine.

– Sunt şi privighetori?

– Apăi blestematele astea sunt cele mai multe. Să mergem în salon, pentru că toate astea nu înseamnă încă nimic, să vezi cât de bine le-a chibzuit Jędruś; împieliţatul, e bun la orice, pe legea mea! Dădu portiera la o parte cu bâtul şi o lăsă să treacă înainte.

Salonul era uriaş, cu patru ferestre, foarte înalt, cu un fel de estradă pentru orchestră, şi înţesat cu tot felul de obiecte şi mobile foarte scumpe.

– He, he!... pe legea mea, parcă e o biserică sau un palat regal!... nu-i aşa?... ia pipăie! se entuziasmă bătrânul, ridicând un colţ al storului de mătase brodată. Material clasa întâi! şi ce groasă e, nu?... nici judecătorul Łomiszeveski n-are aşa ceva. Ia uite cât sunt de frumuşele, parcă sunt de zahăr!... exclamă, arătând cu băţul o garnitură de mobilă rococo, împodobită cu aurării şi desene de mână pe tapiţeria de mătase. Începuse să se destrame şi să se rupă ici şi colo, dar meşterul a reparat-o şi a vopsit-o, bătrânica mea a cârpit-o, şi acum e fertig!... E fainâ, pe legea mea!

Janka privi foarte curioasă, puţin uimită chiar, la vazele splendide de porţelan de Saxa, aşezate pe căminul uriaş de marmoră.

– A, porţelanurile! S-au spart, blestematele, dar bătrâna le-a lipit cu lac de coajă şi acum arată fain, pe legea mea... dar de tablouri ce zici, nici în biserică nu găseşti altele mai bune, cât despre rame, ale noastre sunt de o sută de ori mai scumpe; un evreu voia să le cumpere la greutate, netrebnicul!....

– Dragă tată, vino puţin!... îl chemă Andrzej, intrând în salonaş şi auzind ce vorbeau, îl trase mai la o parte pe bătrân şi-i şopti ceva care-l făcu să se depărteze furios, să izbească în podea cu băţul, să-şi înfoaie mustăţile şi să-i zică:

– Ascultă la mine, eşti un prostănac, ştiu eu ce să-i spun! şi se întoarse la Janka.

– Domnule Andrzej, mobilele astea vechi sunt pur şi simplu minunate.

– Mă bucur că-ţi plac, domnişoară! răspunse acesta mulţumit.

– Nu e de mirare... numai pentru renovare şnapanii ăştia cer... interveni bătrânul.

– Tată, n-o mai plictisi cu asemenea fleacuri. Domnişoară Janina, poate să rămână aşa cum e aranjat acum, cu mobilele

astea?... îți place?... o întrebă repede, apropiindu-se de ea, ca s-o despartă de bătrân.

– Îmi place foarte mult, cu toate că aș propune câteva schimbări mărunte.

– Fii atât de bună și spune numai ce trebuie să schimbăm, să mutăm sau să scoatem afară și se va proceda îndată în consecință.

Bătrânul îl înghionti cu bățul pe la spate, speriat că-i promitea să renunțe la niște lucruri atât de scumpe.

– Domnule Andrzej, hai să lăsăm totul așa cum este acum, iar mai târziu o să ne gândim împreună ce mai e de făcut.

– Așa-i, așa-i, ai dreptate, domnișoară, pe legea mea! Cine cumpără lemne vara și le taie iarna, doarme la căldură. Ha, ha!... nu-i așa?... Ce să amână, nu fuge. Cine mănâncă toată ziua, umblă cu desaga goală! Dai dovadă de înțelepciune, domnișoară.

Se duseră în celelalte încăperi, deoarece tot parterul era gata. Janka examină totul îndelung, întrucât palatul cu aspectul lui artistocratic îi impunea; nu mai vedea bătrânețea mobilelor hârbuite și lucrul de mântuială, grosolan, al reparatorilor, fiindcă era de-a dreptul uluită de covoarele splendide, draperiile de catifea și mătase, de îmbrăcămintea mobilelor aurite și măsuțele încrustate cu metal și fildeș, de birourile gingașe și dulăpioarele de mahon, cu ornamente de bronz și picioarele proaspăt încleiate, acoperite cu baiț roșu; căminele de marmoră cu gratii de bronz aurit o fascinau, cândva putea doar să viseze la asemenea cămine, despre care citise numai în romane. Oglinzile mari, îngălbenite, pe jumătate oarbe, prinse în rame minunate în stil baroc și proaspăt aurite, priveau din toate părțile, ca niște ochi triști care mureau; nu observa însă oboseala lucrurilor din jur, bucuroasă să-și admire imaginea răsfrântă peste tot; era pur și simplu entuziasmată de tot ce vedea. Se uita de câteva ori la câte un obiect, se bucura ca un copil care primește o jucărie nouă, strălucitoare, dar nu arăta nimic în afară din mulțumirea lăuntrică; pășea dreaptă, mândră și frumoasă, deoarece camerele astea înalte, mobilele vechi, luxul acesta mucegăit acționau ciudat asupra ei; se simțea parcă pe scenă, în rolul unei contese,

aşa că fără să vrea îşi supraveghea mişcările, gesturile, privirile, modulându-şi corespunzător până şi sunetul glasului.

Când nu mai era nimic de văzut, veni bătrâna Grzesikiewiczowa şi-i invită la o gustare.

Ajunseră în sufragerie prin coridorul care unea palatul cu clădirea din spate şi bucătăria pustie acum, deoarece toate fetele fugiseră în tindă şi li se vedeau numai ochii prin crăpătura uşii întredeschise. Mâncară în tăcere, fiindcă bătrânul habar nu avea despre ce să vorbească, bătrâna trebăluia mereu, aducând mormane de delicatese, iar Andrzej era intimidat de privirile Janiei, care rătăceau prin încăpere sau se opreau cercetătoare asupra părinţilor lui.

Abia spre seară, când ultimele străluciri arămii împurpurară apusul, sosi Józia şi discuţia se mai învioră.

Głębińska era într-o dispoziţie excelentă. O sărută pe Janka din toată inima, râse din orice, glumi pe socoteala lui Andrzej şi bău votcă alături de tatăl ei, copleşindu-şi viitoarea cumnată cu o grindină de complimente spuse pe jumătate în limba franceză, pe jumătate în cea polonă.

– Auzi, mamă?... Józia vorbeşte într-o limbă străină! exclamă Grzesikiewicz uluit, fiindcă Józia nu spusese la nimeni că învaţă franţuzeşte.

– Vorbă să fie, păi ce a fost la şcoală sau a avut guvernantă?... se îndoi bătrâna.

Ochii colorați ai Józiei se învăpăiară de furie, îşi puse repede ochelarii şi şopti cu ironie la urechea Jankăi în limba franceză:

– Domnişoară, trebuie să te înarmezi cu multă răbdare şi să fii foarte îngăduitoare cu părinţii noştri.

– Józia, pe legea mea, vorbeşte şi tu ca oamenii, că stăm ca la predica nemţască, n-auzim decât şerc... şerc... o imită bătrânul.

– Ah, domnişoară, cred că nici pe mine n-o să mă uiţi. Te rog foarte mult, numai să vii şi pe la mine, da, domnişoară Janina...

– Cu plăcere, numai să vie domnul Andrzej să mă ia.

– Când vrei, domnişoară, sunt doar la dispoziţia dumitale.

– Să veniţi, să veniţi neapărat, pentru noi o să fie o adevărată sărbătoare, dragă domnişoară Janina!... şi atâta se alinta şi se gudura, glasul îi tremura atât de mângâietor, încât bătrânul îi spuse încet soţiei:

– Împielițata, cred că a înşelat pe cineva astăzi, de-aia e atât de veselă.

– Ai văzut palatul, domnişoară?... Nu-i aşa că e frumos? întrebă Józia.

– Minunat, întrece orice aşteptări.

– O reşedinţă demnă de un rege, dar pentru dumneata nu e nimic prea frumos, nimic, pe cuvânt de onoare, sunt mândră de dumneata.

Janka rămase descumpănită; în aceste fraze netezite cu grijă intuia lipsa de sinceritate. Foarte sensibilă, înregistra imediat orice exagerare, iar duioşia şi complimentele Józiei întreceau măsura; până şi Andrzej privea puţin neliniştit şi uimit la sora lui, n-o mai recunoştea.

Când se lăsă întunericul şi luna se înălţă deasupra pădurilor, Janka se ridică să plece. Îşi luă la revedere de la toţi într-o dispoziţie luminoasă. Bătrânul o urcă în sanie, îi acoperi picioarele şi după ce caii porniră în goană, şopti:

– Împielițat mai e şi Jędrek ăsta, şi-a ales o fată ca o căprioară, pe legea mea, o să aibă de ce se bucura.

Józia urmări sania cu o privire ironică, batjocoritoare.

VI

– Domnişoară Janina, vrei să ne plimbăm puţin cu sania?

– Cu plăcere, mergem unde vrei dumneata.

– Walek, ieşi la şosea. Dacă ceva n-a fost cum trebuie, te rog să ne ierţi!... începu timid.

– Domnule Andrzej, ai cuvântul meu că cele câteva ore petrecute la Krosnowa mi-au făcut o adevărată plăcere, pentru care îţi mulţumesc din toată inima.

– Dacă ai şti cât de mult te iubesc, cât de mult aş vrea să fii fericită! rosti cu înflăcărare, acoperindu-i mâinile cu sărutări. Tăcu, fiindcă ieşiră la şosea şi caii porniră în galop; o cuprinse cu braţul pe după umeri şi rămaseră aşa, tăcând încordaţi, el pentru că şedea lângă ea şi aproape că o ţinea în braţe, simţindu-i răsuflarea pe faţă, iar ea, înfiorată şi acum de simţământul de mulţumire pe care-l încercase la Krosnowa.

Caii alergau atât de repede, încât parcurseră trei mile într-o oră şi jumătate. Intrară în Miechów şi vizitiul opri în faţa cofetăriei.

– Boierule, trebuie să lăsăm caii să răsufle şi să le dăm ceva de mâncare, lămuri.

– Bine, freacă-i puţin şi pune ceva pe ei, să se odihnească, noi ne întoarcem peste o oră. Domnişoară Janina, hai să luăm un ceai la cofetărie.

– Ca să fiu sinceră, aş prefera să aştept în sanie.

– Nu, nu admit una ca asta, vrei să răceşti?

– Mă rog, fie, dar... ezită o clipă, apoi coborî şi intrară în cofetărie. Alese o măsuţă mai izolată.

Aproape că îşi băuseră ceaiul, când în faţa casei opri o sanie cu clopoţei şi un tânăr îmbrăcat în negru intră înăuntru.

Andrzej se apropie de el, îl aduse la masa lor şi-l prezentă Jankăi.

Era Witowski.

– Am plecat de la Krosnowa cu gândul să ne plimbăm puţin, dar cum drumul era bun şi caii au mers bine, am ajuns până aici, îi explică Andrzej făcându-i loc lângă el.

– Şi cu mine s-a întâmplat cam la fel. Jadzia s-a dus la familia Jasinowski, eu am plecat după ea şi în drum am trecut pe aici să beau o cafea neagră.

– E, chiar în drum nu prea e, te-ai abătut din drum vreo zece verste, râse Andrzej.

– Da, dar cu caii mei asta înseamnă douăzeci de minute.

– Când pleci în străinătate?... Băiete, o cafea fierbinte şi un coniac!

– Abia după cununia voastră! îşi înclină capul spre Janka. Sunt şi eu nerăbdător să plec, deşi Ada vrea să mă întârzie cât mai mult.

– Trebuie să fie destul de plictisitor să călătoreşti cu trenul atât de departe.

– Depinde când, unde şi cu cine!... răspunse şi sorbi încet din fiertura neagră, ţinând paharul în amândouă mâinile şi uitându-se mereu cu priviri furtive la Jania care tăcea puţin intimidată de prezenţa lui şi de faptul că se afla singură cu ei; pe de altă parte, o enervau privirile lui cercetătoare şi parcă disprețuitoare, tonul lui familiar şi purtarea nesilită.

– Îţi place să te plimbi cu sania, domnişoară? o întrebă, punând paharul pe masă.

– Domnule Witowski, de ce nu mă întrebi dacă-mi place brânza?... o discuţie poate începe şi în acest fel, răspunse Jania cam impulsiv, stârnită de tonul neglijent, impertinent aproape, al întrebării.

Witowski se răsuci cu faţa spre ea. Faţa-i slabă, cu ochii negri, adânci, i se aspri o clipă şi se înclină cu gravitate.

– Întrucât n-am făcut nimic rău, pedeapsa dumitale nu este îndreptăţită, domnişoară. Dar pentru că te văd prima dată şi eşti logodnica lui Andrzej, pentru că vreau să trăim în pace, uită şi dumneata dacă te-am supărat cu ceva fără să vreau. Se îndreptă în scaun şi o privi în faţă.

Janka se simţi puţin descumpănită, deoarece privirea lui era atât de intensă, încât capul îi tremură într-o mişcare contrară şi se mişcă neliniştită.

– Acum îmi răspunzi, domnişoară? adăugă Witowski.

– Da, îmi place foarte mult să merg cu sania.

– Presupun că nu ştii prea bine ce înseamnă o adevărată plimbare cu sania, deoarece caii lui Andrzej, deşi destul de buni, îşi cam târâie picioarele, aleargă ceva mai repede decât boii.

– Exagerezi, şi încă foarte mult, am făcut trei mile într-o oră şi jumătate, se împotrivi Janka.

– Cred că asta-i o exagerare şi mai mare, pe cuvântul meu, dar ce să mai lungim vorba, haideţi să vă duc eu până la Bukowiec, se oferi Witowski. O să vezi, domnişoară, ce înseamnă să te plimbi cu sania.

– Adică să ne răsturnăm, zâmbi Janka.

– O, nu, la urma urmei, cum ne-o fi norocul.

– Bine, dar trebuia să te duci s-o iei pe domnişoara Jadwiga, interveni Andrzej, nu prea bucuros de propunerea lui Witowski.

– O s-o aducă Jasinowski acasă. Vă previn însă că o să gonim nebuneşte.

– De acord, dar să nu ne răsturnăm...

– Nu vă pot garanta nimic. Mie mi-e total indiferent, pentru că ştiu că dacă se va întâmpla ceva, eu nu voi păţi nimic, în ceea ce vă priveşte însă, nu pot să spun nimic.

– Mi se pare foarte curioasă siguranţa cu care spui dumneata că nu ţi se va întâmpla nimic. Dacă aş fi în locul domnului Andrzej, te-aş pune la încercare, se miră Janka veselă, socotindu-l un pozeor infatuat.

– O, dumitale îţi plac experienţele, domnişoară...

– E singurul mod de a verifica.

Witowski tăcu o vreme, Janka începea să-l intereseze, fiindcă mai înainte era aproape convins că, de vreme ce era logodnica lui Andrzej, nu putea fi decât o gâsculiţă obişnuită. Iată însă că se înşelase, era cu totul altceva.

– Bine, hai să încercăm! se încruntă Witowski şi pe frunte îi apărură dungi adânci care formau un cinci roman. Porunci vizitiului să tragă la scară.

– Aşadar, mergem? întrebă.

– Nu, s-o lăsăm baltă, domnişoară Janina, se poate întâmpla o nenorocire.

– E foarte posibil, dar mai e vreme să daţi înapoi, îngâna Witowski ironic.

– Hai să încercăm. Doar caii domnului Witowski nu pot să alerge mai repede decât ai dumitale.

– Ăştia sunt diavoli, nu cai. Aşadar, dumneata vrei, domnişoară? o întrebă Andrzej, sperând că Janka se va răzgândi.

– Da, răspunse cu hotărâre, simţind dispreţul usturător din ochii mijiţi ai lui Witowski.

Andrzej porunci vizitiului să meargă în urma lor. Urcară în sania lui Witowski; era mai lungă decât a lor şi aşternută cu o blană de urs.

Vizitiul strânse în hăţuri caii samogiţieni, mărunţi, cu pete albe, acoperiţi cu plase, şi aşteptă semnalul.

Janka şedea la mijloc.

– Dă-i drumul!... şi când ieşim din târg, din toate puterile! strigă Witowski.

Într-adevăr, după ce trecură de ultima casă, vizitiul începu să plesnească din bici şi caii porniră ca o săgeată pe drumul drept, alunecos.

Noaptea acoperea pământul, în tăriile albastre, scânteind din miliarde de stele, plutea luna, presărând o pulbere luminoasă peste zăpada întărită şi argintând copacii goi de pe marginea drumului, acoperiţi de chiciura care tremura la fiecare adiere; copacii stăteau asemenea unui şir lung, nesfârşit, de schelete sidefii, privind spre cer, cu coroanele zburlite şi răsucite jalnic, sau în noaptea geroasă de iarnă, care învăluia câmpurile pustii, înconjuraţi în zarea depărtată de peretele vânăt al pădurilor, ca de valurile unei mări, îngheţate şi împietrite. Pe drumul şlefuit de sănii, peste zăpezile care acopereau întinderile cu un linţoliu rece, uniform, prin copaci, peste troiţele de lângă drum, albite de promoroacă, ce-şi întindeau braţele negre pe la răspântii, se târau alene, piereau luciri aurii, scânteind tainic, abia vizibil, ca spectrele luminilor şi ale culorilor din lumea de dincolo. Iar acolo, hăt! la poalele munţilor albi, se răsfirau satele lungi, aidoma unor monştri îngheţaţi, cu sute de ochi pătraţi, roşii, care fugeau parcă în mare grabă spre înapoi.

Gerul era tot mai pătrunzător, caii se acoperiseră de spumă albă şi zburau aproape atingând drumul cu burta, doar din când în

când nechezau sălbatic şi îşi mişcau picioarele din ce în ce mai repede.

– Te simţi bine, domnişoară? o întrebă Witowski încet.

– Mai repede! mai repede!... şopti îmbătată de goana nebună.

Witowski sări pe capră, puse mâna pe hăţuri şi începu să îndemne caii; nechezară de bucurie şi-i şfichiui cu biciul; sania porni cu asemenea iuţeală, încât dacă n-ar fi ţinut-o Andrzej de mijloc, Janka ar fi zburat de pe banchetă.

Abia acum începu o goană nebunească, nu mai puteau să-şi tragă răsuflarea. Sate, copaci, cruci, cârciumi şi întinderi, totul se contopea într-un vălătuc învălmăşit şi nedesluşit, care se rotea cu o viteză grozavă, rostogolindu-se parcă într-o prăpastie, în vreme ce ei, amuţiţi, extaziaţi, cu inimile năpădite de o bucurie sălbatică, zburau... zburau... zburau...

Zăpada, împroşcată de copitele cailor, le acopereau feţele, arzându-i ca flacăra.

– Acum e bine? întrebă Witowski batjocoritor.

Janka nu-i răspunse, pentru că nu mai avea putere şi o spaimă instinctivă îi acoperea ochii cu o ceaţă sângerie; se strânse în Andrzej care o ţinea cu putere, dar şi el era din ce în ce mai neliniştit, deoarece caii înnebuniseră de-a binelea; nechezau sălbatic şi se aruncau într-o parte, dar Witowski îi ţinea în frâu cu o mână de fier şi îi pleznea cu biciul, îndemnându-le zborul; din vreme în vreme, Janka îi vedea profilul întors spre ea şi ochii negri, reci, zâmbetul acela straniu care o înfiora, dar pentru nimic în lume n-ar fi recunoscut că se teme; începea să-şi piardă cunoştinţa, se simţea slăbită şi i se învârtea capul, avea greţuri ca în cazul răului de mare, leşina de emoţie, dar tăcea.

Străbătură pădurea ca o furtună, lăsând în urma lor doar clinohetele ascuţite ale clopoţeilor, şi goniră spre gară. Witowski opri caii atât de brusc, încât boturile arară zăpadă.

– Nenorocirea n-a vrut să se lege de noi! rosti Witowski liniştit, dând hăţurile vizitiului.

Jania coborî grăbită din sanie, dar se clătină pe picioare şi se prăbuşi leşinată în zăpadă.

– O isterică! murmură Witowski, se înveli în blană, porunci să se întoarcă sania şi plecă fără să-şi mai ia rămas bun de la nimeni.

Speriat, Andrzej o luă în braţe pe Janka. Domnişoara Martyna, Maria şi Janowa o luară în grija lor şi încercară s-o readucă în simţiri, în timp ce el, neîndrăznind să intre înăuntru, stătea la bucătărie şi îşi muşca mâinile şi mustăţile de ciudă.

Auzi prin uşa deschisă văicărelile femeilor şi plânsul jalnic al Janowei şi îl cuprinse o disperare atât de adâncă, încât izbi cu călcâiul într-o ladă de-i plezniră scândurile, apoi se repezi la uşă, vrând să intre cu forţa în camera în care zăcea Janka, dar Martyna îşi încrucişă braţele în uşă şi-i spuse cu glasul ridicat:

– Nu se poate!... dumneata trebuie să ştii, dragă domnule, că nu se cuvine să intri aici.

Dar după zece-cincisprezece minute, îngrozitoare pentru el, deoarece avea impresia că Janka murise, îi auzi glasul. Se năpusti ca vijelia şi fără să ia în seamă pe nimeni, pătrunse în dormitor şi se prăpăstui în genunchi, la picioarele patului, acoperindu-i mâinile de sărutări şi rugând-o din tot sufletul să-l ierte.

– E vina mea, iartă-mă, domnişoară, doar îl cunosc bine pe diavolul ăsta, e în stare să sacrifice toată lumea pentru un capriciu şi nu trebuia să accept. Am crezut că nu mai trăieşti.

– N-am nimic, e un leşin obişnuit din cauza emoţiilor excesive, spuse zâmbind şi închise ochii, dându-şi puţin capul pe spate, fiindcă i se părea că se află încă în sanie.

– Nu, pe Dumnezeul meu, asta nu i-o iert! izbucni Andrzej.

– Dimpotrivă, hai să uităm, te rog foarte mult... a fost vina mea, eu am vrut. Domnul Witowski a plecat.

– Mai mult ca sigur că acum e acasă.

– E pentru prima dată când leşin, mi s-a făcut deodată rău, pământul a început să se învârtă cu mine şi mai ţin minte doar că am căzut, apoi nu mai ştiu nimic. Poate că tot aşa se şi moare.

– Nu vorbi de moarte, domnişoară.

– Dumneata te temi de moarte?

– Îți mărturisesc cu toată sinceritatea că de obicei mă străduiesc să nu mă gândesc la ea, pentru că mă cuprinde o spaimă teribilă. Da, mi-e frică de moarte.

Mai discutară o vreme și Andrzej plecă, iar Janka, neputând să adoarmă, se gândi la Witowski. Îi vedea când ochii ițindu-se din văzduhul înzăpezit, scânteietor, clătinându-se în bătaia vântului și lucind mohorât, când profilul uscat, aspru, și-i auzea atât de limpede glasul răsunător, încât o cutremura și simțea valuri de căldură pulsându-i prin vine.

Witowski începea să-i stăpânească închipuirea; se gândi multă vreme la el și se miră singură, dându-și seama cât de mult o preocupă, dar, cu toate că-l împinse în ungherele memoriei, voia să afle cât mai multe amănunte despre el. Îi stârnise curiozitatea și o atâtase.

Se gândi să-l întrebe pe Andrzej care veni a doua zi mai devreme să se intereseze de sănătatea ei, dar văzându-i ochii sinceri, plini de dragoste, amână pe altă dată, deoarece își aduse aminte de fața celuilalt și fără să vrea începu să-i compare.

– Domnișoară, mai vrei să te plimbi puțin cu sania? îi propuse Andrzej.

– Mulțumesc, dar emoțiile de ieri îmi ajung pentru multă vreme.

Astăzi discuția nu prea se lega, Janka era descumpănită de privirile sincere și înflăcărate pe care i le arunca, glasul lui răgușit din cauza răcelii o enerva; o stingherea prezența lui, așa că încercă un sentiment de ușurare când se despărți de el și se întoarse la lenjeresele care erau aproape gata cu trusoul. Martyna era foarte grăbită, pentru că pe peron o aștepta o trăsură și trebuia să plece cât se poate de repede.

– Mă duc la familia Borzęcki, neam de magnați; fiica mai mare, domnișoara Cecylia, se căsătorește cu un Wiśniewski oarecare, un doctoraș de la Varșovia; e o mezalianță, dar pesemne că se iubesc! se strâmbă cu ironie. Ți-a plăcut viitoarea casă, domnișoară? întrebă, aplecându-și capul deasupra platoului cu

prăjituri şi alegând vişinele cu acul, ca să-şi ascundă zâmbetul batjocoritor pe care nu şi-l putea stăpâni.

– Mi-a plăcut foarte mult, e aranjată foarte frumos, peste tot m-a întâmpinat un lux neaşteptat.

– Ţărănesc! se gândi Martyna şi ochii şterşi îi luciră cu dispreţ.

– Domnişoară, spuse, cu vreo doi ani în urmă, am avut prilejul să cos un trusou pentru familia K. din Lituania, o casă de aristocraţi; singura lor fiică s-a căsătorit cu domnul Władek, un bărbat foarte frumos. Când mai aveau numai o săptămână până la cununie, au plecat să se plimbe cu sania, domnişoara a răcit şi s-a îmbolnăvit, n-a murit, ce-i drept, dar căsătoria s-a stricat, părinţii socotind că e un semn de rău augur.

– Aşadar?... întrebă Janka, întorcându-se repede spre ea.

– Nu vreau să cobesc, dar m-am gândit la leşinul dumitale şi mi-am adus aminte de această istorie. Câteodată se întâmplă nişte lucruri atât de ciudate, de nu mai ştii ce să crezi... adăugă cu glasul atât de sumbru, încât Janka se supără şi plecă în camera ei, dar Orłowski o chemă în salonaş şi începu să-i pună tot felul de întrebări în legătură cu Krosnowa şi sănătatea ei.

Îi povesti totul amănunţit, dar parcă n-o auzea, se uita cu o privire tâmpă şi tulbure la fereastră şi îşi mângâia barba ca un automat; când sfârşi, o întrebă iar cât se poate de liniştit:

– E, cum e la Krosnowa, palatul e frumos, te-au primit bine?

– Bine, tată, dar ţi-am spus totul chiar adineaori, n-ai auzit nimic, ce ai?

– A, nimic, n-am nimic, da, am auzit, covoare, rame de bronz, porţelanuri de Sèvres, sufragerie pardosită cu stejar, adevărat am auzit. Aşadar, te căsătoreşti cu Andrzej? îşi ridică cu greutate ochii la ea şi cu atâta duioşie, încât Janka se înfioră.

– De ce mă mai întrebi, tată? strigă speriată şi vru să-l ia de mână.

– Nu, lasă-mă!... ţipă, ferindu-se brusc. Vezi tu, credeam că te-ai răzgândit şi că... îngăimă tot mai încet, se ridică deodată şi plecă în camera lui.

– E bolnav! se gândi Janka şi se duse repede după el să vadă ce face.

Orłowski sta nemişcat şi tăcut înaintea unui birou mic, cu faţa întoarsă spre perete.

Janka se retrase îngrijorată, străduindu-se în zadar să-şi explice starea lui, dar se linişti curând, fiindcă la ceaiul de la cină, când rămaseră singuri – lenjeresele plecaseră – Orłowski se purtă ca de obicei; numai că în ochi i se citea o umbră de uimire sau de spaimă, iar când plecă să se culce, mai devreme ca altă dată, n-o mai sărută.

Crezând că are vreun necaz mai deosebit, că i se întâmplase ceva la serviciu, se duse la familia Zaleski să afle. Erau amândoi acasă, ea exersa la pian, iar el încerca să cânte o arie mai lungă, fiindcă acum putea fi auzit vocalizând toată ziua prin staţie.

Se aşeză în tăcere, aşteptând să se termine aria. Henio îşi umfla pieptul eroic şi cu mâna pe inimă, asemenea unui tenor de mâna întâi, îşi smulgea pur şi simplu glasul din gâtlej, aruncând priviri ucigătoare soţiei care, radioasă parcă şi cu părul zbârlit, transpirată din cauza efortului, surescitată, îi dădea tonul mereu, bătând din când în când tactul cu piciorul.

– Domnişoară, cum ţi se pare glasul meu, e ceva, nu-i aşa? întrebă modest, după ce sfârşi de cântat.

– Extraordinar, domnule Zaleski, te rog să mă scuzi că te deranjez, dar am venit cu o rugăminte.

Henio îşi umflă pieptul, îşi scoase manşetele, îşi răsuci mustăcioara, apoi se înclină adânc, trase scaunul mai aproape şi se aşeză cu o înfăţişare foarte gravă şi îndatoritoare, ascultând-o cu atenţie.

Janka îi vorbi de presupunerile ei în legătură cu Orłowski.

– Nu ştiu nimic, pe cuvântul meu! rosti patetic, dar deveni parcă mai rigid şi se uită cu înţeles la soţia lui, care asculta discuţia cu capul aplecat peste caietele de note de pe pupitru. Janka fu uimită de purtarea lui, simţi că-i ascunde ceva şi se convinse astfel că avea dreptate. Plecă repede de la ei şi coborî la telegraf, să-l întrebe pe Stasio, deoarece inima îi era plină de

temeri nelămurite şi dureroase. Aici însă îl găsi pe Karaś care-i arăta poze cu desene pornografice şi râdea scârbos, ca un porc. Staś, roşu ca sfecla, cu ochii bulbucaţi, asemenea unei broaşte ce priveşte la soare, sta şi se uita. Închise uşa repede şi se întoarse acasă.

– Ce rost are să mă necăjesc? se gândi. Doar nu s-a întâmplat nimic! şi căută pricinile acestei stări sufleteşti; nu găsi nimic, dar cu toate acestea, nu se linişti, îngrijorarea îi cuprindea tot mai mult inima.

În ziua următoare, Andrzej nu veni deloc; îl aşteptă zadarnic până târziu.

– Trebuie să fie plecat undeva... deşi nu mi-a spus că pleacă... se gândi şi se duse de câteva ori la bucătărie să privească pe fereastră la pădurea argintată, la intrarea de jos, pustie, şi la panglica albă şi lungă a drumului care se pierdea printre copaci. Pretutindeni domneau pustiul şi tăcerea.

Orłowski tăcu toată seara şi se plimbă adus de spate în jurul mesei; se trase de barbă, înălţă din umeri şi plecă iarăşi în camera lui fără s-o sărute.

– Ce înseamnă asta? de ce? se întrebă.

Andrzej nu se arătă nici a doua zi.

Janka se înfioră de presimţiri rele, chinuitoare. Se abăteau asupra ei ca norii aceia greoi, de plumb, care începeau să acopere orizontul şi să întunece lumea; ca vânturile care se iscau pe câmpuri, înălţau rotocoale de zăpadă, se tăvăleau prin norii de fulgi şi piereau în acalmia înfricoşătoare.

Absenţa lui Andrzej o neliniştea, iar tatăl ei o înspăimânta, fiindcă umbla toată noaptea prin camera lui şi vorbea de unul singur. Surescitată cum era, se supăra din orice.

Nu putu să doarmă toată noaptea, deoarece Zaleska exersă toată seara mai mult şi mai trist ca de obicei; ascultând suspinele sunetelor îndepărtate, avea impresia că pădurea plânge şi se jeluieşte. Privi pe fereastră în noaptea întunecată, sfâşiată de viforniţa care-şi făcea de cap, şi simţi că o îneacă o spaimă cumplită; se uita cu ochii larg deschişi la viscolul care se

învălătucea ca un uragan, se răsucea ca niște pâlnii uriașe și izbea neobosit în pădurea care se apleca, gemea și se încovoia, dar se ridica iarăși și încrâncenată, spăimoasă, cânta imnul mohorât de luptă prin zăpada învârtejită.

– E groaznic! șopti, așezându-se pe pat, dar neputând să stea locului, zvâcni în picioare, vrând parcă să fugă, și se prăbuși pe canapea, unde rămase multă vreme închircită, acoperindu-și capul cu brațele și liniștindu-se cu încetul.

Andrzej nu veni nici a treia zi. Cu toate că își spunea că nu-l iubește, că n-o interesează câtuși de puțin dacă vine sau nu, Janka îl rugă pe tatăl ei să trimită pe cineva la Krosnowa să afle ce s-a întâmplat.

– L-am văzut pe domnul Grzesikiewicz la bufet, spuse Świerkoski care era de față.

– Când?

– Astăzi.

– Ți s-a părut, domnule. Garantez că dacă era la bufet, trecea și pe aici! îi răspunse mânioasă. Ce vrea idiotul ăsta, de ce a venit? se gândi înciudată.

– Iar eu îți garantez, domnișoară, că a fost la bufet. Părea cam necăjit, a dat buzna înăuntru tocmai când eu și Karaś priveam la niște poze aduse de la Sosnowiec, s-a așezat lângă noi, s-a uitat puțin și a plecat imediat; am crezut că a urcat la dumneata, ca de obicei.

– Nu, n-a fost la noi; pesemne că a avut vreo treabă urgentă și n-a mai putut veni... rosti Janka parcă dezvinovățindu-l.

– A, mă rog, dacă un logodnic poate să aibă treburi mai importante decât să-și viziteze... mă rog...

– De ce râzi, domnule? îl repezi văzând că Świerkoski zâmbea sarcastic.

– Ți se pare, domnișoară, nu râd, răspunse serios, băgându-și mâinile în mâneci.

Janka îl privi bănuitoare, mirată de tonul lui sec, batjocoritor.

Astăzi, Świerkoski nu mai era cel de totdeauna; aproape că nu se clintea pe scaun, ședea drept și țeapăn, doar ochii îi alergau cu

o iuţeală ameţitoare prin cameră. Pe faţa imobilă, mai gălbejită acum, semănând mai mult ca oricând cu un bot de lup, stăruia o expresie de bucurie adâncă, abia stăpânită, şi de triumf; vorbea foarte puţin şi juca dame eu Orłowski, pierzând cu atâta indiferenţă, încât impiegatul, uitând de necazurile lui, îşi bătea joc de el.

– De ce n-a venit, ce se întâmplă? se întrebă Janka, întorcându-şi ochii cu scârbă de la Świerkoski, şi căzu pe gânduri.

O apatie îngrozitoare puse stăpânire pe ea, după starea de surescitare nervoasă, pătrunzându-i toată fiinţa, chinuind-o sâcâitor.

VII

Stătea întinsă pe canapea cu ochii în bagdadie, când Janowa veni să-i spună că a venit boierul de la Krosnowa şi o aşteaptă în salonaş.

– Bine, vin imediat! exclamă cu atâta vioiciune, încât roşi şi se privi îndelung în oglindă, aranjându-şi părul înainte de a ieşi.

Andrzej se ridică în picioare, îi sărută mâna şi se aşeză din nou, răsucindu-şi mustaţa cu gândul în altă parte.

– Ce se întâmplă cu dumneata, eşti bolnav? Astăzi voiam să-l trimit pe Roch la Krosnowa.

– N-am nimic, sunt sănătos tun, da... da... răspunse poticnindu-se, se ridică de pe scaun şi se uită la ea ezitând.

– Eşti foarte schimbat!... îi observă paloarea vineţie, ciudată, ochii încercănaţi, arzând de fierbinţeală, şi buzele albe şi crăpate.

Andrzej nu-i răspunse, făcu câţiva paşi fără rost, scuturâ praful de pe faţa de masă, răsuci puţin abajurul şi se opri. Se uită în ochii ei cu o privire nespus de jalnică şi atât de obosită, încât se cutremură de teamă. Îşi descheie haina cu mâini tremurătoare şi căută multă vreme portofelul din care scoase o scrisoare nu

prea mare, într-un plic lunguieţ, şi i-o înmână. Apoi căzu pe scaun, vlăguit parcă, îşi sprijini fruntea de masă şi spuse surd:

– Citeşte, domnişoară, citeşte şi dumneata... se întrerupse; i se tăia răsuflarea şi nu mai avea putere să vorbească.

Janka luă scrisoarea cât se poate de liniştită şi începu să citească:

„Domnule! O persoană foarte binevoitoare socoteşte că este de datoria ei, sfântă, creştinească datorie, să te avertizeze. Aceea căreia vrei să-i dai numele dumitale, care va fi mama copiilor dumitale, este o stricată. Că a fost la teatru, ştii şi dumneata, dar că a fost mai întâi amanta unui oarecare Kotlicki, apoi a lui Głogowski, iar în cele din urmă a lui Niedzielski, o haimana de la teatru, mai mult ca sigur că n-a avut când să-ţi spună aceea care se uită cu atâta dispreţ la oamenii cumsecade. Nu ţi-a spus, probabil, nimic despre motivele care au silit-o să-şi caute scăparea în sinucidere. Întreab-o, domnule.

Îţi trimit alăturat adresa persoanei la care a locuit la Varşovia, aceasta îţi poate spune mai multe amănunte şi mai interesante. Mai târziu, când vei fi renunţat la ea, când îţi vei reveni respirând un aer mai curat, persoana care te avertizează se va deconspira, ca să afli şi dumneata cine se îngrijeşte cu adevărat de numele dumitale, în primul rând, de fericirea dumitale".

Nu era nici o semnătură, scrisoarea fusese expediată cu trei zile în urmă.

Janka citea din ce în ce mai încet, îşi ridica ochii de pe scrisoare, privea o clipă în gol, ofta adânc şi continua să citească; erau momente când nu mai înţelegea nimic, deoarece literele se contopeau într-o pată neagră, iar sângele i se urca la cap, tâmplele îi zvâcneau şi totul începea să se clatine în jurul ei.

Se prăbuşi pe scaun, atât de cumplită era durerea care-i sfâşia inima. Îşi lăsă capul în piept, vlăguită, doar ochii înlăcrimaţi aţinteau hăul dinainte şi i se părea că aude glasul calomniator, neînduplecat, strigând răzbunător:

– A fost amanta lui Kotlicki! a lui Głogowski! a lui Niedzielski! şi glasul acesta o şfichiuia cumplit, irumpând tumultuos în creier şi încordându-i toate arterele de durere.

Andrzej se uita la ea, sorbindu-i din ochi simţămintele pe care le încerca.

– E... adevărat?... o întrebă rar, atât de rar şi de greu, cum se întreabă un muribund. Sudoarea i se scurgea în ochii care-i luceau sângeriu şi, disperat, se rezemă de masă, părându-i-se că se prăbuşeşte şi moare.

Janka nu-i răspunse, se uita la el cu o privire atât de ciudată şi încărcată de disperare, încât se înfioră; o rază de speranţă îi străluminâ mintea: buzele, ochii, faţa întreagă începură să-i tremure, bătu aerul cu braţele, înecându-se şi o bucurie bruscă, orbitoare, de moarte, se iscă în el ca o furtună; nu putea să vorbească, tremura de emoţie, aşa că se aruncă la picioarele ei cu un strigăt sălbatic şi-i acoperi poala rochiei de sărutări.

Îl îndepărtă cu blândeţe, ridică scrisoarea de jos şi i-o dădu înapoi; iar când Andrzej întinse mâna s-o ia, neînţelegând nimic, se aplecă repede, îi sărută mâna şi ieşi din încăpere.

Rămase stană de piatră, privind cu mintea rătăcită la uşă prin care ieşise.

– A! a! a!... i se smulse din gâtlej. Se îmbrăcă în tăcere şi plecă.

Urcă în sanie fără să-şi dea seama ce face şi pe drum se uită apatic la cârdurile de ciori care se băteau pe balegele de cal; fugeau dinaintea săniei şi se aşezau la loc după ce primejdia trecea.

– Walek, încotro mergem? Ţi-am spus doar că ne ducem Bukowiec! îl certă cu asprime, văzând că merg prin pădure.

– Păi, boierule, acum venim de la Bukowiec.

– Nerodule, întoarce şi ia-o spre Bukowiec! Ce idiot!... sfârşi mai încet, iar când vizitiul îndeplini porunca şi întoarse, Andrzej îşi puse mănuşile. După câteva minute ajunseră la gară, coborî din sanie, urcă şi sună cât se poate de liniştit. Abia când o văzu pe Janowa care-i deschise uşa, îşi reveni, îşi aduse aminte de tot

ce se întâmplase, începu să tremure şi fugi înapoi, se aruncă în sanie şi răcni:

– Dă-i drumul!... hai, mai repede!... Caii porniră în trap întins.

– Mai repede!... strigă, smulse biciul din mâna lui Walek şi se apucă să bată caii cu turbare până când începură să necheze şi să se ridice în două picioare.

– Mai repede!... mai repede, ce dracu', mai repede!... îi îndemnă cu glasul răguşit, lovindu-i întruna. În cele din urmă, căzu în sanie şi îşi acoperi gura cu blana, ca să nu ţipe din cauza durerii înfricoşătoare care-i împovăra sufletul.

– Janka, sfânta asta, logodnica şi idealul lui este o... Isuse!... ai milă, îmi pierd minţile... gemu printre suspine.

Erau clipe când şedea ţeapăn şi privea în neştire la drum, la pădurea neagră pe care vântul o scutura de zăpadă, la coţofenele ce se opreau cârâind prin copacii lăsaţi de sămânţă prin răritură, şi atunci liniştea i se revărsa în suflet, înăbuşind furtuna.

Se închise în camera lui, repezindu-se încoace şi-ncolo, ca un animal înnebunit, ce se izbeşte cu capul de zăbrelele cuştii care nu vrea să se deschidă. Dar învălmăşeala din minte şi durerea nu slăbeau; o turbare sălbatică îl scutura tot mai aprig, iar durerea adâncă a dezamăgirilor sentimentale îi pătrundea întreaga fiinţă şi-l rodea fără încetare. Luă de câteva ori revolverul de pe măsuţă şi-l puse la loc, uitând de fiecare dată de ce-l luase, haosul din creier îi amesteca şi-i destrăma toate gândurile şi simţămintele.

Ieşi în curte să facă inspecţia de seară, dar nu văzu şi nu înţelese mai nimic. Mergea cu durerea înfiptă ca un cuţit în inimă şi de fiecare dată când îşi dădea seama de starea în care se afla, se clătina şi se poticnea, apoi pleca mai departe cu mintea împrăştiată. Abia la cină îl văzu pe tatăl său care, ameţit de-a binelea, cerea votcă.

– Nu-i da, mamă! strigă înverşunat.

– Taci din gură, Jędrek!... pe legea mea, taci din gură!... mamă, adu rachiu! bâlbâi bătrânul şi bătu cu pumnul în masă. Eu sunt stăpân aici, pe mine trebuie să mă asculţi, că pe legea mea...

afară cu toţi!... Hai, mamă, îţi spun cu vorbă bună, adu rachiu!... şi se legănă somnoros, scuipând întruna pe propria burtă şi prin farfuriile de pe masă.

Speriată, bătrâna îi aduse sticla.

Andrzej o luă şi o aruncă lângă sobă.

Bătrânul se trezi dintr-o dată, se îndreptă în scaun şi întrebă:

– Ce faci, Jędruś?

– Vezi şi dumneata ce fac; ajunge cu beţia asta!... te îmbeţi ca un animal.

– Dacă aşa-mi place mie, Jędruś, aşa-mi place mie, băiatule, pe legea mea!

– Da, dar mie nu-mi place, eu nu vreau să te îmbeţi mereu.

– Nu vrei tu, Jędruś, fecioraşule! aha, adică tu vrei ca eu să nu mai beau... se maimuţări bătrânul şi ochii începură să-i scapere de furie şi dinţii să-i clănţănească, de parcă îl scuturau frigurile.

– Tată, nu mă scoate din sărite, că... strigă Andrzej, stăpânindu-şi cu greu mânia.

– Că ce?... nu cumva vrei să mă baţi, să mă arunci la gunoi, să nu-mi mai dai să mănânc?...

– Pietruś, pe rănile lui Cristos, oameni buni, veniţi-vă în fire!... se rugă bătrâna, agăţându-se de amândoi şi străduindu-se să-i potolească.

– Adică eu te încurc, ai vrea să pui tu mâna pe tot, pe legea mea... trebuie să mai aştepţi, flăcăiaşule, să mai aştepţi... nu mă grăbesc deloc să beau bere cu Avram... oho, mai trebuie să te mulţumeşti multă vreme doar cu mirosul averii mele. Când e vorba de mine, îţi pare rău de rachiu' pe care-l beau, dar cheltuieşti mii de ruble pentru contesa ta!... pentru tine cumperi catifele şi atlasuri, iar mie nu vrei să-mi dai nici măcar rachiu; bine, dar totu-i al meu... eu sânt stăpân aici, pe legea mea... tu n-ai dreptul la nimic!... dacă-ţi poruncesc eu să lingi, ca la un câine, apoi să lingi! dar n-ai voie să muşti, că te pomeneşti cu un picior în gură şi te dau pe uşă afară!... aşa să ştii, împielitatule, afară...

Andrzej sări în picioare, dar spuse destul de liniştit:

– Foarte bine, n-ai decât să rămâi stăpân, eu plec mâine.

– Pleacă, Jędruś, pleacă, băiatule, cu cucoana de noră-mea în Italia să culegeţi portocale, dar mai întâi să dai socoteală de ce-ai făcut cu averea!... Ia te uită ce deştept e el, pe legea mea... s-a îmbogăţit de nu mai poate şi acum îmi dă cu tifla şi-mi zice: pupă câinele-n bot, că eu îmi iau tălpăşiţa!...

– Ce ţi-am furat, tată, ce-am luat, unde m-am îmbogăţit? se proţăpi Andrzej furios. Îmi dai dumneata măcar o para pentru tot ce fac? Iar când nu ţi-am prezentat socotelile la timp, nu m-ai silit să mă împrumut? Palatul ştii foarte bine că-l renovez din economii, din banii luaţi din vânzarea cailor pe care am voie să-i cresc, fiindcă aşa stă scris în contract. Faci asta, ca să mă răsplăteşti pentru că muncesc ca stăpân şi ca argat, că alerg toată ziua ca un câine cu limba scoasă. Pentru că ţi-am pus în ordine treburile pădurii, am introdus culturile alternative şi am dublat veniturile, pentru că trudesc ca un bou, dumneata mă faci hoţ!... Pe mine, pentru că dumneata te îmbeţi ca un porc şi nu mai ştii ce faci, cu mine îndrăzneşti să vorbeşti aşa?

– Uite că îndrăznesc, eu sânt stăpân şi boier aici, de mine trebuie să asculte toată lumea, dacă nu... afară!...

– Eu sunt hoţ, eu!... ţipă, zvâcni de pe scaun, îl înşfăcă pe bătrân de guler şi începu să-l zgâlţâie cu toată puterea ca pe un snop de grâu. Dacă mi-o spunea un străin, îl ucideam ca pe un câine...

– Dă-mi drumul, Jędruś, Jędruś, dă-mi drumul...! gemu bătrânul şi iarăşi se simţi ameţit; închise ochii şi aşteptă ca Andrzej să-l îmbrâncească spre sobă.

Bătrâna se repezi plângând între ei.

– Suflet de cârciumar, fir-ar al dracului... şuieră Andrzej, îl aruncă pe bătrân ca pe o fleandură pe pat şi plecă

– Pietruś, Doamne Sfinte, Pietruś!... strigă bătrâna, scuturându-l speriată, deoarece soţul ei rămase o clipă nemişcat, ca un buştean, dar curând deschise ochii şi se ridică în capul oaselor cu ajutorul ei, îşi pipăi capul şi coastele şi spuse treaz:

– Tot e bine, coastele n-au pățit nimic! Hm, țâne la onoare, stârpitura, pe legea mea, parcă e un șleahtic sadea... sfârși cu o mulțumire adâncă și admirație.

– Ascultă, bețivanule, ai făcut-o de oaie, dacă pleacă Jędruś, o să te saturi...

– Proastă mai ești, păi unde poate să plece, ai?...

– Păi tu crezi că un om învățat, ca el, nu poate s-o scoată la capăt? Ce, domnișoara Janka n-are destui bani?... Te-ai găsit tu să-mi gonești de-acasă singurul meu băiat, mângâierea mea?...

– Nu te mai prosti atâta, Jędruś n-o să plece nicăieri, că mă duc chiar mâine la notar și scriu totul pe numele lui. Merită cu vârf și îndesat, da' știu că țâne la onoare, împielițatul, țâne la onoare... se scărpină în cap. Și e puternic ca un taur, m-a aruncat ca pe un snop de grâu. Ha, ha!... ce mai flăcău am, pe cinstea mea! Mă duc să-i cer iertare, nu?... Ce zici mamă? Să mă duc sau nu?

– Du-te!... că doar tu trebuie să-i ceri iertare; m-aș duce eu, dar nu cutez.

Bătrânul se duse, dar cam cu teamă, îi era rușine că-și pierduse cumpătul.

Andrzej nu era în camera lui, ieșise de la părinți întărâtat la culme; cearta, pe care n-o punea la inimă, pentru că nu era nici prima și n-avea să fie nici ultima, venise ca un colac peste pupăză.

Plecase de-a dreptul peste câmp la Witowski.

VIII

Era o noapte noroasă și bătea vântul; dinspre miazănoapte veneau rotocoale nesfârșite de nori cenușii, asemenea unor mormane de bumbac; un vânt molatec șuiera în răstimpuri și purta zgomotele pădurii care vuia în depărtare ca o furtună; ningea cu fulgi mari, umezi, care cădeau greoi pe pământ.

Andrzej mergea repede, până la Witów nu erau decât cinci verste, dar ninsoarea și drumul acoperit de nămeți îl oboseau. Îi

trecuse furia, dar gândul nenorocirii îl umplu de jale şi disperare. În sinea lui se plângea acestor întinderi ale nopţii. Se simţea atât de nefericit, încât se oprea şi îmbrăţişa depărtarea cu priviri care implorau ajutor şi milă apoi pornea mai departe cu nesiguranţa omului care a rătăcit drumul şi bâjbâie prin întuneric.

Spre Witów îl împingeau puterea obişnuinţei şi faptul că Witowski îl domina. Andrzej nu numai că-l asculta, dar avea încredere deplină în el, pentru că în singurătatea lui avea un suflet prietenos, în faţa căruia se putea destăinui. Witowski nu-l cruţa niciodată, sarcasmul lui tăia întotdeauna ca briciul, dar ţinea la el. Erau ca două vârfuri: cel dintâi, un om din popor, puternic şi simplu, cizelat numai pe jumătate de civilizaţie, al doilea, urmaşul rafinat al unor voievozi, aproape un isteric şi un neurastenic sigur.

Se completau unul pe altul.

Andrzej trecu podul, deoarece clădirea uriaşă, o fostă cetăţuie de apărare, se afla pe o insuliţă, şi intră în anticameră.

Lacheul în livrea îl scutură de zăpadă.

– Unde sunt stăpânii?

– În bibliotecă.

Trecu printr-un salon mare, întunecat, apoi printr-o încăpere mai mică şi se opri înaintea draperiei lăsate, dincolo de care se auzea glasul monoton al cuiva care citea:

„Doamne, mă aflu în necaz, trupul meu e bolnav şi inima împovărată de tristeţe. Ce să-ţi spun, Doamne? Facă-se voia ta!"

Nu mai ascultă, dădu draperia la o parte şi intră.

– Tocmai voiam să trimit pe cineva după tine, se bucură Witowski, strângându-i mâna.

– Astăzi ne-am gândit la dumneata! adăugă domnişoara Jadwiga care şedea într-un fotoliu adânc.

– Vii de acasă ori de la logodnică?

– De acasă vin... dar dacă deranjez, îl iau pe fratele dumitale şi plec.

– Nu, astăzi nu-l mai las să plece. Domnişoară Aurelia, amânăm cititul pe altă dată! îi spuse fetei care ieşi îndată. Pentru

astăzi ajunge!... e pentru prima dată când îl conving să asculte... i se adresă lui Andrzej.

– Am ascultat, într-adevăr. Ce lucru ciudat, cuvintele astea sunt pline de lacrimi, de umilință, de încredere fără margini; e multă poezie în ele!

– Poate că tot așa ai să și crezi până la urmă! șopti Jadwiga cu un glas parcă de argint, îndreptându-și ochii frumoși, dar fără strălucire, morți, spre fratele ei.

– De la încântare la credință e un drum mult mai lung decât ni se pare nouă.

– Eu cred că nu-i așa.

Începură una din acele discuții subtile în care nu numai cuvintele și noțiunile, ci și cele mai fine nuanțe sunt disecate până la ultimele consecințe. De obicei, Andrzej tăcea, fiindcă nu înțelegea ce vorbeau sau se plictisea, astăzi însă se lăsă să cadă pe un scaun și nu mai auzi nimic; era atât de istovit, de îndurerat, de strivit, încât încremeni în liniștea solemnă a sufletului care se pierde în preaplinul suferinței.

– Noi vorbim, iar domnul Andrzej tace cu înverșunare.

– Eu aș mânca ceva, spuse cu sinceritate, amintindu-și că nu mâncase nimic de azi dimineață și foamea începea să-i dea ghes.

– De trei zile n-am mâncat mai nimic, explică.

– O, asta nu se prea obișnuiește, ce ți s-a întâmplat? Ți s-au prăpădit caii, îți mor oile?

– A, nu, nu!... se împotrivi cu tristețe, nesimțind ironia.

– E bolnav vreunul dintre părinți? întrebă Jadwiga cu compătimire, după glas am impresia că suferi.

– Formidabil! Andrzej suferă și nu suferă din cauza unei pierderi materiale... ia stai, nu cumva ești bolnav?

– N-am nimic, dar tu mă socotești un simplu animal, fără suflet și fără inimă.

– Nu, dar credeam că la tine organele astea nu funcționează.

– Așadar, ce sunt eu pentru tine? se supără Andrzej.

– În orice caz, un om, și bagă de seamă că despre Jasinowski nu mai pot spune același lucru.

– Mulţumesc, e o mare onoare pentru mine că mă introduci în genul uman.

– În specia umană!... îl corijă Witowski, înălţându-şi capul din balansoarul în care se legăna.

– Da, în specia turmei nimicnice care nu ştie să iubească, nu poate să sufere... te înţeleg de minune, vă înţeleg!... începu să se înflăcăreze, în glas îi răsunară amărăciunea şi jalea, iar în ochi i se aprinse un foc mohorât. Cine sunt eu?... un ţăran prost, un necioplit... aproape un animal pentru tine... O, da, noi nu suferim, noi nu iubim, noi nu simţim nimic. Da, ce sunt eu? Un animal de tracţiune; un om care a văzut doar haina civilizaţiei şi nu are decât câteva nevoi, acolo; tu îmi vorbeşti în fiecare zi despre asta, pentru că nu te oboseşti să pătrunzi înlăuntrul meu, fiindcă tu nu crezi că pot şi eu să gândesc la altceva decât la cai şi la moşie, la pădure şi la pământ... dar la urma urmei, ce-mi pasă mie!... sfârşi mai încet şi tăcu.

– Dumneata suferi foarte mult, domnule Andrzej... ia vino să te văd!... Jadwiga îl luă de mână, îl conduse lângă lampa acoperită cu un abajur de mătase verde şi îl privi în ochi de aproape. Da, dumneata suferi foarte mult... îngână mâhnită şi buzele îi tremurară de milă. Se întoarse la fotoliul ei, pipăind cu mâinile în jur, deoarece vedea ca prin ceaţă contururile mobilelor.

– Poate că te putem ajuta cu ceva... dacă poţi, spune-ne şi nouă ce ţi s-a întâmplat?... Inima omului e un univers populat cu miliarde de dureri. E înfiorător, înfiorător!... rosti încet şi capul frumos îi căzu pe piept, iar în ochii ei stinşi străluciră boabele lacrimilor.

Andrzej se mişcă în scaun, o privi cu recunoştinţă şi admiraţie, dar văzu în treacăt expresia de pe faţa lui Witowski, dispreţuitoare parcă, şi mărturisirea care-i stătea pe limbă rămase închisă în el. Deveni rigid dintr-o dată, îşi încheie surtucul, înfiorat parcă de o adiere rece, şi răsucindu-şi mustaţa, spuse străduindu-se să pară liniştit şi indiferent:

– Un fleac, domnişoară... pe cuvântul meu... o mică neînţelegere acasă.

– Acasă... se miră prelung Witowski din fotoliu, privind la tritonii pictaţi pe tavan, care suflau în cochilii.

– Ah, neînţelegerile astea familiale sunt de obicei şi cele mai dureroase, pentru că-ţi picură în suflet supărarea şi amărăciunea, ca dintr-o cupă crăpată, picătură cu picătură, şi nici nu-ţi dai seama când începi să urăşti casa în care te-ai născut, singurul liman... să-i blestemi pe ai tăi; şi toate astea se întâmplă numai din cauza mândriei deşarte, a lipsei de îngăduinţă...

– Da!... şopti iarăşi Witowski căscând fără sfială.

– Din fericire eu nu mă cert niciodată cu Stef; nici măcar la Londra, unde sărăcia ne strângea cu uşa, nici o umbră n-a tulburat armonia dintre noi.

– Tocmai de aceea sunteţi consideraţi un model de înţelegere şi dragoste familială.

– Şi de nebunie! adăugă Witowski batjocoritor.

Se aduse o măsuţă cu mâncare pentru Andrzej care începu să înfulece cu lăcomie.

În încăpere se aşternu tăcerea.

Witowski continua să se uite în tavan cu o expresie ironică, muşcătoare, pe buze, dar Jadwiga se ridică şi începu să se plimbe prin cameră, atingând mobilele cu mâinile întinse şi evitând obstacolele cu intuiţia proprie orbilor.

– Domnule Andrzej, când îmi faci cunoştinţă cu logodnica dumitale? vreau să pun şi eu mâna pe ea şi s-o cunosc. Cred, visez chiar, că vom alcătui în patru o comuniune puternică a sufletelor înfrăţite, devotate unul altuia.

– Un buchet de suflete lila, legate cu aţă de tort, interveni Ştefan, uitându-se la Andrzej.

Acesta se prefăcu că nu înţelege aluzia.

– Visul meu este să am în jurul meu mulţi oameni buni şi atunci când lumea va pieri cu totul pentru ochii mei, când trupul mi se va cufunda în noaptea cea mare, să simt alături de mine inimi iubitoare şi să sorb din viaţa lor puterea de a îndura povara propriei existenţe. O, ştiu că asemenea sentimente sunt egoiste, dar mi-e atât de greu să renunţ la ele, atât de greu... spuse

Jadwiga oprindu-se la mijlocul încăperii cu ochii în sus şi mâinile întinse. Nu pot să-mi găsesc altă bucurie şi, deşi nu mai am dreptul la niciuna...

– Ada! rosti Witowski cu duioşie, apropiindu-se de ea. Nu mai vorbi aşa, nu te mai gândi la asta, fiindcă mi se rupe inima, n-are rost să te stârneşti şi să-ţi apropii suferinţa. Hai, nu mai vorbi, zâmbeşte, sora mea! o rugă cu glasul adânc, pătruns de lacrimi, deoarece chipul ei luminos exprima asprimea durerii care-i sfâşia inima.

Ada îi atinse faţa cu un gest matern, plin de duioşie, şi zâmbetul, asemănător cu zâmbetul florilor care mor, acoperite cu pământ, îi înflori pe buzele palide.

– Gândurile sunt ca nişte păsări; zboară de pe o ramură, ca să se aşeze pe alta, dar ajung departe, hăt! departe... deoarece în zborul lor văd vârfuri din ce în ce mai înalte şi se rotesc în jurul lor până când îşi dau seama că nici acolo nu se pot odihni... Când îmi faci cunoştinţă cu logodnica dumitale? Aş vrea s-o cunosc cât se poate de repede. Stef mi-a spus că e atât de frumoasă!...

– Nu mai am logodnică!... răspunse Andrzej, cu glasul tremurător.

– O, o, o!... se miră iarăşi Witowski din fotoliu, îşi desprinse privirile de pe tavan şi se uită intens la faţa lui Andrzej.

– Şi visurile sunt ca nişte păsări, fiindcă plutesc îmbătate de propria forţă, de nuntire, frumos şi bucuria pură a existenţei, şi atunci par să ajungă până la soare, colorând lumea; şi deodată se repede eretele şi sparge armonia, şi piere bucuria, înflăcărarea... şi piere fericirea, şi pier visurile; veştile rele sunt ereţii care îşi înfig ghearele în inimi şi ţipă: moarte şi pierzanie! Ai adus o veste foarte dureroasă, domnule Andrzej, foarte... spuse cu tristeţe.

– Veştile rele sunt lupii şi şerpii care înfăşoară inimile şi minţile în zig-zag-uri monstruoase şi le muşcă... le muşcă... le muşcă... repeta Witowski rar, cu faţa schimonosită şi cu un glas atât de dureros şi de greoi, de parcă toate viperele durerilor se treziseră în el şi-i sfâşiau sufletul.

– Noapte bună! spuse Andrzej ridicându-se brusc de la masă, deoarece tonul lor, expresia întipărită pe feţele lor, liniştea tragică din încăpere şi amintirile îi umplură pieptul de suspine adânci, împovărându-i inima atât de cumplit, încât nu mai putu să vorbească şi plecă.

Şi se întoarse iarăşi peste aceleaşi câmpuri cu moartea în suflet; copleşit de lacrimile care-i umpleau ochii, de durere şi de zbuciumul lăuntric, şoptea la răstimpuri:

– Janka!... Janka!... şi întindea braţele spre tăriile cerului, nemărginite şi pustii, în care ici şi colo, în beznele spăimoase, licăreau stelele, acoperite de norii ce alergau cu o iuţeală nebună.

– Bietul om, dragostea îl înălţa şi-l făcea atât de fericit!... îngână Jadwiga cu compătimire.

– Da, dar durerea îl umanizează.

– Bietul om, cum o să mai trăiască acum, se abandonase cu toată forţa lui în această dragoste. Tu mai rămâi?... eu mă duc să mă rog...

– Ada, iar eşti emoţionată!... Noi nu suferim oare? El suferă mai puţin, pentru că suferă ca un om sălbatic care simte numai, pe când durerea noastră e mai profundă, fiindcă ne dăm seama de ea şi nu vedem nici o scăpare. Mâine dimineaţă mă duc la el să-l întreb ce s-a întâmplat şi să încerc să-i împac.

– Noapte bună! Îi atinse fruntea cu buzele, îi mângâie părul şi faţa cu mâna şi plecă.

Merse printr-un coridor lung şi boltit, luminat dintr-o parte de ferestre aidoma celor de la mânăstire, deoarece în nişele adânci atârnau cruci mari, străjuite de candele cu ulei. Le atinse cu mâna, oprindu-se o clipă concentrată lângă fiecare, apoi intră în capela uriaşă. Era vechea capelă a castelului, care ocupa turnul de două etaje dintr-un colţ al cetăţii, lipsită de orice podoabe şi înfricoşătoare prin asprimea şi liniştea ei împietrită. Pereţii erau negri de bătrâneţe, acoperiţi cu pete verzui de umezeală care se scurgea pe podeaua de piatră alcătuită din pavele albe şi roşii. Prin cele câteva ferestruici de tragere tăiate la mijlocul zidurilor lumina pătrundea cu greu, atât erau de înţesate de pânze de

păianjeni. Legată de grinzile acoperişului, atârna o frânghie simplă care ţinea lampa ca un trandafir de aur, ce tremura întruna, răspândind luciri slabe peste covoraşul de rugăciune de sub ea şi altarul simplu, la care se aflau şase sfeşnice de fier cu lumânări de ceară galbenă. Pe fundalul acestei mohoreli de criptă, deasupra altarului, era agăţat un Cristos uriaş de fildeş, o copie splendidă după Donatello[1] din palatul Pitti; cele două candele purpurii, care se aflau între sfeşnice, aruncau răsfrângeri sângerii peste Răstignitul al cărui cap căzut pe piept, tragic prin tristeţea chipului, se desluşea în penumbră, împrăştiind în jur paloarea-i neomenească.

Jadwiga îngenunche pe covoraş şi se adânci în rugăciune.

IX

– Acum totul s-a sfârşit! spuse Janka, închizându-se în camera ei, după plecarea lui Andrzej.

– Totul s-a sfârşit! repetă surd, se aşeză pe canapea, îşi ascunse faţa în palme şi rămase aşa câteva ceasuri pradă unor chinuri cumplite, umilinţei şi ruşinii. Acest simţământ îngrozitor îi umplea toată fiinţa, paralizându-i judecata, îi întuneca luciditatea şi o ardea ca focul.

Orłowski intră şi începu să se plimbe prin încăpere, oprindu-se mereu înaintea ei; nici măcar nu-l observă.

– Andrzej a venit?...

Janka se cutremură auzindu-i glasul, îşi ridică privirile la el şi răspunse:

– A venit...

---

[1] Donatello (1386-1466), sculptor toscan renascentist care împleteşte în operele sale realismul anticilor şi spiritul religios; capodopera lui este statuia ecvestră a lui Gattamelata de la Padova.

– Şi a plecat pentru totdeauna... sfârşi rar, începu să clipească din ochi, răsucindu-şi nasturii de la uniformă, dar îşi stăpâni furia care-i clocotea în piept.

– Pentru totdeauna... repetă Jania ca un ecou.

– Ştiu, nu trebuie să mi-o spui tu! strigă, repezindu-se la ea cu pumnii încleştaţi, dar mâinile îi căzură în jos, se uită într-o parte şi iarăşi începu să se preumble.

– Iar l-ai gonit, îi reproşă.

– Nu... a plecat el singur, răspunse sfârşită, pentru că nu mai avea nici o putere; stătea pasivă şi vlăguită, lăsându-se în seama oricărei forţe care s-ar fi abătut asupra ei. Se uită în ochii tatălui, deoarece intuia că ştie totul, şi suferinţa lui îi umplu sufletul de milă.

– Uite, asta l-a gonit, târâtură... izbucni, Orłowski, aruncându-i în faţă o scrisoare mototolită, pentru că şi el primise o anonimă.

Janka îşi înclină capul şi lacrimile începură să-i curgă încet din ochi; nu încercă să se stăpânească, privind la el cu o tristeţe nemărginită.

– Orłowska a avut un amant! Fiica mea! sânge din sângele meu! ţipa tot mai tare. Foarte bine, trebuie să se sfârşească odată, musai, pentru că eu nu mai suport...

– Fie şi aşa, omoară-mă, tată, omoară-mă. Mi-e atât de greu să mai trăiesc, încât mi-ai face un mare bine. Te rog din tot sufletul omoară-mă!... îl imploră, alunecându-i la picioare. Ţi-am făcut numele de ocară, v-am nenorocit, pe tine şi pe Andrzej, am făcut numai rău, iar eu sunt atât de nefericită, încât te implor, omoară-mă. Să se sfârşească odată! Se prăbuşi înaintea lui, îi îmbrăţişă genunchii şi începu să-i sărute plângând.

– Nu mă atinge, pentru că mă murdăreşti! strigă încrâncenat şi o îmbrânci cu atâta brutalitate, încât Jania căzu pe spate. Zvâcni în picioare, faţa i se acoperi de purpură, ochii i se învăpăiară şi toată fiinţa ei se revoltă într-un strigăt de mândrie rănită.

– A, destul, asta nu-i pedeapsă, ci răzbunare. Tată, dumneata n-ai voie să te porţi aşa cu mine! Îţi interzic, tată, nu-ţi permit... ţipă ascuţit, ca o ieşită din minţi. De ce mă umileşti, tată, pentru

că am avut un amant? Bine, dar nici măcar nu m-ai întrebat dacă este adevărat sau nu! Din cauza unei calomnii josnice, dumneata mă jigneşti şi mă îmbrânceşti ca pe o otreapă?

– Adevărat! E adevărat!... şopti înfricoşat.

– Şi, mă rog, de ce trebuie să dau socoteală pentru viaţa mea? Dumneata nu m-ai întrebat niciodată cât am îndurat, cât de scump mi-am răscumpărat greşeala. Trei luni de zile ţi-a fost indiferent ce fac, dacă am ce mânca, dacă nu trebuie să mă vând din cauza sărăciei, tată, toată viaţa m-ai tiranizat şi m-ai umilit, m-ai urât şi m-ai chinuit... Dumneata ai ucis-o pe mama, iar pe mine m-ai asuprit mereu, obligându-mă să-ţi fac pe voie, fără să-ţi pese dacă pot sau nu, numai să-ţi satisfaci capriciile dumitale. Iar acum vii şi mă răsplăteşti, călcându-mă în picioare! De ce trebuie să mă spovedesc, cine are dreptul să mă pedepsească, pentru că am trăit aşa cum am trăit, cine? izbucni indignată, vânătă de efort şi de mânie, cu privirea înflăcărată de ură şi revoltă.

– Eu, tatăl tău, am acest drept, am oare acest drept? întrebă Orłowski încet, adresându-se parcă sieşi, şi îşi plimbă privirea rătăcită prin încăpere.

– Nu, numai Dumnezeu are dreptul, fiindcă el ştie cât am pătimit. Numai el cunoaşte toate suferinţele şi lacrimile mele. O, Doamne, Doamne!... îngână tot mai încet şi inima i se strânse de jale amară; îşi pierdu cunoştinţa şi se prăbuşi pe podea.

Orłowski se repezi s-o ajute, o ridică şi o culcă în pat, apoi începu să strige la Janowa care veni îndată. Dar toate zăgazurile se rupseră dintr-o dată în el şi mintea i se tulburâ, se opri lângă pat, îşi frecă mâinile şi râse încet şi îndelung.

– Bine, bine, Miecio! Bătu aerul cu mâna la înălţimea umărului şi ieşi pe peron. Se uită la pădure, la intrare, trecu pe la telegraf şi întârzie destul de mult pe coridor, pentru că de undeva din adâncul conştiinţei se iviră crâmpeie de luciditate care începură să se lege. Se întoarse repede la Jania care-şi revenise în simţiri şi sta întinsă în pat.

– Jania! şopti încurcat, se aplecă s-o sărute, dar se retrase brusc, zmucit parcă înapoi de o mână nevăzută; îşi şterse fruntea şi se aşeză pe un scaun lângă pat.

– Iartă-mă... Mi-am ieşit din fire, dar te-am iubit atât de mult, te iubesc şi acum... repetă încet, întoarse capul repede şi privind în gol, se încruntă, ochii i se aspriră şi spuse apăsat: – Dacă vrei să pleci undeva să te odihneşti, du-te! Poate la prietena ta. N-ai uitat că te-a invitat?

– O să plec. Să-mi recapăt puterile şi plec numaidecât, îi răspunse Janka, ghicind ce se întâmplă cu el, cum se sileşte să fie politicos şi să se stăpânească, cum îşi înăbuşă groaza şi obida.

– Nu te mai gândi la Grzesikiewicz, e un ţăran. Un ţăran simplu. Bine că s-a întâmplat aşa, pentru că acum îmi dau seama că n-ai fi fost fericită cu el. Adevărat, o familie de cârciumar. Cum ai fi putut să trăieşti între un bătrân beţiv, o ţărancă necioplită şi un soţ argat! Du-te, nu-ţi face probleme că rămân singur aici, stai la prietena ta până la primăvară. În aprilie îmi dau şi eu demisia. Mi-ajunge. O să plecăm la Varşovia sau unde vrei tu.

– Mie mi-e totuna, merg oriunde vrei dumneata.

– O să fim liniştiţi, da, da, avem şi noi nevoie de odihnă, repetă cu tristeţe. Serviciul, toate astea, nu-s decât nişte fleacuri, la ce bun?... Taci, nu spune nimic. Ascultă puţin, dădu din cap şi reluă:

– O să se termine cu toate necazurile, o să treacă şi o să uităm, nu-i aşa?

– O să uităm, tată, încuviinţă cu glasul adânc, visând parcă în această clipă să-şi cufunde sufletul în uitare, să nu-şi mai aducă aminte de nimic.

Orłowski plecă şi nu-l mai văzu câteva zile la rând, fiindcă dăduse dispoziţie să i se aducă masa la birou, iar dimineaţa şi seara îşi bea ceaiul în camera lui.

Aproape nu mai ştia ce se petrece cu el, se lăsa apatică în voia întâmplării, era atât de obosită şi de vlăguită, încât n-o mai

interesa nimic. Nu se gândea şi nu-şi dorea cu adevărat decât să se piardă undeva şi să se adâncească în pace şi uitare.

Voia să se ducă la Helena, pentru că nu mai avea alţi cunoscuţi şi credea că acolo, departe de oraş şi de calea ferată, va afla liniştea visată.

Îşi amână plecarea câteva zile, deoarece în adâncul inimii nutrea speranţa, pe care nu voia s-o recunoască în ruptul capului, că Andrzej se va întoarce; îi părea tare rău că se despărţiseră supăraţi. Nu-l iubea, acum nu s-ar mai fi căsătorit cu el pentru nimic în lume, dar durerea pe care i-o intuia îi impunea respect.

Andrzej însă nu dădea nici un semn de viaţă, în aceste câteva zile nici unul dintre oamenii lui nu apăru pe la gară.

În ziua plecării, când totul era gata împachetat şi valizele încărcate în sania care aştepta la intrare, Orłowski veni la ea şi-i înmână acelaşi plic mare cu bani.

– I-ai cu tine, sunt banii tăi, o să rămâie casa goală şi hoţii ar putea... nu sfârşi vorba, se retrase în salonaş şi începu să umble încoace şi-ncolo.

Janka îşi luă rămas bun de la Zaleska, care o ajutase să-şi facă geamantanele; şi tocmai se îmbrăca în blană, când apăru Świerkoski, îmbrăcat de sărbătoare, proaspăt şi parcă solemn.

– Cât pe ce să întârzii... spuse solemn.

– De ce? întrebă Janka ursuză.

Świerkoski se opri lângă masă, se aplecă puţin spre ea şi fără să-şi ridice privirile care-i alergau pe faţa de masă, răspunse:

– Îţi spun numaidecât, domnişoară, ce-i drept, puteam s-o fac mai demult, dar am aşteptat, pentru că... Grzesikiewicz era încă logodnicul dumitale, aşa că am aşteptat să nu mai fie.

– Domnule, spune mai repede ce ai de spus, fiindcă mă grăbesc.

– Când vei afla de ce am venit, sunt sigur că vei găsi timp destul şi pentru mine.

Se aşeză contrariată, avea poftă să-l cheme pe Roch, să-l dea afară.

– Ascult...

– Nu ştiu să vorbesc frumos, dar fiecare cuvânt al meu are greutatea...

– Pietrei, îl întrerupse cu ironie.

– Măcar a rublei, oricum ceva temeinic. Am venit să-ţi spun, ca s-o scurtez, că pot să mă căsătoresc cu dumneata! rosti cu greutate, privind-o în albul ochilor, şi mângâie câinele care îşi pusese labele dinainte pe masă lângă el.

– Domnule, ţi-ai pierdut minţile! exclamă, ridicându-se de pe scaun.

– Nu, pe cuvântul meu că eu, aci de faţă, sunt pe deplin conştient şi după ce-am chibzuit îndelung, am hotărât să vin să-ţi cer mâna, cu toate cele întâmplate... sfârşi, subliniind cuvintele din urmă.

– Cum aşa?...Ce vrei să spui, domnule... Nu înţeleg nimic...

– E... am aflat şi eu câte ceva din cele petrecute la Varşovia... ştiu că Grzesikiewicz a rupt logodna din această cauză, dar el e un necioplit, nu poate înţelege că şi fetele... dar mie îmi este indiferent... Ce-mi pasă mie, doar şi aşa putem să trăim bine. Eu sunt un om bun şi sper să nu regreţi că te căsătoreşti cu mine.

Janka se uită la el uimită şi înspăimântată totodată.

– Cred că eşti de acord, domnişoară, n-ai nici un motiv să refuzi un om cumsecade care are şi ceva capital pus de-o parte. O să ne mutăm într-un oraş mare, unde să nu ne cunoască nimeni, şi o s-o ducem foarte bine, o să ne drăgostim ca două turturele hi!...hi!...începu să râdă gemut.

– Afară! izbucni Janka, deoarece se apropia de ea cu mersul lui cotit de felină şi ochii strălucitori, în timp ce dinţii lungi şi ascuţiţi îi clănţăneau de emoţie.

– O, de-astea-mi eşti! strigă Świerkoski şi se închirci gata să se repeadă la ea.

– Ieşi afară imediat, altfel îl chem pe Roch.

– Domol, domol, frumoasă domnişoară, cu Hipcio s-o iei mai domol, păpuşică dragă... vezi că-ţi scot toţi dinţişorii, ca să nu mai muşti, şuieră cuprins de turbare şi degetele i se încovoiau şi

se desfăceau, de parcă voia s-o înşface de gât şi s-o sugrume; întinse mâinile spre ea.

– Tată! ţipă şi cu o putere neaşteptată, trase scaunul pe care şedea şi-l zvârli în el. Icni surd, se frânse în două şi s-ar fi aruncat asupra ei, dar intră în fugă Orłowski, îl înhăţă de grumaz şi-l îmbrânci lângă sobă.

Sări numaidecât în picioare. Ţipa cu glas înfricoşător, se căuta prin buzunare, tremura tot, şi nebun de furie, îşi smulgea părul din cap.

– Pe el, Amis!... strigă în sfârşit cu mintea rătăcită.

Dogul se piti şi sări drept în pieptul lui Orłowski, dar acesta îl lovi instinctiv cu atâta putere în burtă, încât Amis schelălăi prelung şi căzu ca mort. Świerkoski îşi veni în fire, se repezi la câine şi începu să-i sufle în nări şi să-l scuture, dar Amis nu se mişca, aşa că îl luă în braţe şi uitând de şapcă şi palton, fugi cu el ca un nebun.

– Du-te, hai, du-te. Pe Dumnezeul meu, se poate şi fără duioşie! spuse, văzând că Janka vrea să-şi ia la revedere de la el.

– Bine! şopti.

Orłowski se întoarse, ca să nu-i vadă privirea, iar ea se despărţi de Janowa, recomandându-i încă o dată să aibă grijă de tatăl ei şi plecă.

Nu mai întoarse capul din sanie, ca să se uite pentru ultima dată prin gară, la fereastra de la care Orłowski o urmări cu ochii injectaţi până dispăru în pădure.

– Acum am rămas singuri, nu-i aşa, Miecio? Singuri, singurei... îşi răspundea, frecându-şi mâinile. O să mâncăm un prânz copios şi pe urmă mergem la treabă, vrei şi vin, nu? Se întreba şi îşi răspundea singur, dar în unele momente îşi venea în fire, alerga la fereastră, de unde privea îndelung la drumul alb, pustiu, şi la pădurea tăcută.

Se întorcea la masă şi spaima nebuniei îi tulbura mintea, zvâcnea în picioare, ca şi când voia să fugă, îşi ştergea fruntea şi iarăşi se liniştea.

– Ia loc, Miecio! Janowa, pune două tacâmuri, că luăm masa împreună.

În acest timp, Świerkoski alerga înnebunit de frică, nu-şi mai amintea că fusese refuzat şi lovit mai întâi cu scaunul, apoi de sobă, vedea doar că Amis nu mai trăieşte...

Dădu buzna în casă şi neluând seama la zăpada de pe ghete, se năpusti în salon, îl aşeză pe Amis pe sofa şi încercă să-l readucă în simţiri.

– Amis! Amis! căţelul meu, îl chemă duios cu glasul disperării, întorcându-l pe toate părţile. Franek, adu repede zăpadă, să-i punem comprese! strigă la slujitor, dar nici compresele nu mai ajutară la nimic, câinele zăcea nemişcat, întins şi fără suflare.

– Amis! îi strigă la ureche; câinele nici nu tresări. Atunci Świerkoski, nebun de durere că-şi pierduse câinele, începu să alerge prin încăpere şi pentru că o măsuţă încrustată îi stătea în drum, o ridică şi o izbi de podea cu atâta putere, încât se desfăcu în bucăţi.

– Poftim, acum satură-te de nevastă, de bani şi de viitorul tău fericit... satură-te... satură-te... Prostănacule!... nătăfleaţă... aşa-ţi trebuie... striga din ce în ce mai tare.

– Satură-te de boierie şi de milioane, mizerabile... Lua-te-ar toţi dracii să te ia, trăzni-te-ar să te trăznească! începu să urle cât îl ţinea gura şi se repezi la canapea cu o înverşunare sălbatică; îi rupse îmbrăcămintea cu picioarele, cu mâinile şi cu dinţii; scoase lâna, dezgrădină rezemătorile şi le frânse, ţipând, muşcând şi răguşind ca un smintit.

– Lua-te-ar dracu' să te ia!...

În cele din urmă, obosit, înnebunit de furie, zăcu multă vreme într-o tăcere mută, disperată. Se domoli treptat în afară, dar în suflet începură să scoată capul părerile de rău, vechile pierderi, decepţiile, lozurile irosite, sforţările continui şi zadarnice de a ieşi la suprafaţă şi de a se îmbogăţi, veşnicul vis al unei vieţi tihnite şi îmbelşugate – şi amintirile acestea îi sfârtecau măruntaiele, încât gemea de durere, îşi strângea capul în mâini

deznădăjduit şi din când în când izbea instinctiv cu piciorul în gol sau dădea cu pumnul în arcurile canapelei. Se calma astfel şi voia să chibzuiască liniştit la ziua de mâine, dar nu putea, pentru că amintirea ultimei scene cu Janka îi apărea în faţa ochilor atât de limpede, încât încrâncenat de o furie năprasnică, orbitoare, sărea în picioare şi voia să fugă, să bată, să frângă, să strige şi să se răzbune... dar încremenea la mijlocul încăperii cu pumnii încleştaţi, arunca priviri scânteietoare prin camera plină de sfărâmăturile măsuţei şi ale canapelei şi se aşeza la loc.

– Amis! Câinele nu veni, pentru că Franek încerca şi acum să-l readucă la viaţă. Amis! şopti mai încet şi abia acum privirea-i înfricoşată observă stricăciunile: se uită la catifeaua sfâşiată, la rezemătorile rupte, la resturile împrăştiate pe jos şi îl năpădi o jale adâncă, încât se trezi de-a binelea.

Se stropi cu apă rece, stătu puţin afară în ger, apoi începu să adune bucăţile de mobilă risipite pe podea.

– Franek, încălzeşte cleiul, necioplitule, dar repede! strigă la slujitor şi încercă să le aşeze la loc, ca să le repare.

– Tare prost mai sunt! Atâta pagubă! atâta pagubă! îngână jalnic, potrivind şi lipind totul cu grijă şi patimă. Când slujitorul îi aduse cleiul, nu mai întrebă nimic despre Amis. Uitase de toată lumea, aduna în patru labe rămăşiţele încrustaţiei, le sufla şi le ştergea, sărutând porţiunile reparate; uda aproape fiecare bucăţică, fiecare aşchie, fiecare centimetru din catifeaua ruptă cu lacrimi de jale şi bucurie, când izbutea să repare ceva şi să ascundă stricăciunile.

Nu mai vedea că se lasă întunericul şi vântul începe să viscolească zăpada uscată, izbind avan în geamuri, nu mai auzea urletul pădurii, tot mai puternic, nici zgomotul şi fluierăturile trenurilor care treceau.

– Amis trăieşte, domnule, strigă Franek băgându-şi capul pe uşă, dar stăpânul său nu-l auzi.

– Domnule, Amis trăieşte, repetă slujitorul mai tare.

Świerkoski înălţă capul, stătu o clipă pe gânduri şi abia după aceea se duse la câine.

Amis dădu din coadă, îi linse faţa şi mâinile şi începu să sară şi să latre de bucurie. Świerkoski îl mângâie, îl sărută şi se încruntă ameninţător. Câinele începu să tremure, se lungi pe podea şi se uită la el cu priviri rugătoare, supuse, dând din coadă neliniştit.

– La picior! îl chemă zâmbindu-i mohorât, scoase cureaua din sân şi începu să-l bată cu toată puterea.

– Bine mă, căţelule, bine mă, băiatule, să mă sperii tu în aşa hal, încât să fac atâta stricăciune din cauza ta? Păi, se poate? Şi-l lovea tot mai tare, înverşunat. Câinele se ascundea sub pat, printre mobile, se repezea la uşă şi sărea la ferestre, dar Świerkoski îl găsea peste tot, îl scotea şi-l bătea, descărcându-şi în acest fel toată durerea, toată disperarea sălbatică. În cele din urmă, nemaivăzând nici o scăpare, câinele i se târî la picioare şi începu să urle jalnic, rugător, disperat.

Świerkoski aruncă biciul, ochii i se umplură de lacrimi, se prăpăstui lângă câine, îi puse braţul pe grumaz şi începu să urle şi el, tăvălindu-se pe jos ca într-o criză de epilepsie, până când obosit, tăcu fără putere şi adormi pe duşumea; într-un târziu, Franek îi puse uşor o pernă sub cap. Amis se lungise alături şi moţăia, doar din vreme în vreme deschidea ochii, se târa mai aproape şi cu o duioşie nespusă îşi lipea capul de pieptul lui, îi lingea faţa şi mâinile şi trăgea cu coada ochiului la fereastra prin care se uita înăuntru noaptea albă de decembrie, stârnită de viforniţă.

X

– Jania, hai să-ţi citesc o noutate, cred că...

– Tăticule, pe mine ia-mă în cârcă, pe mine, Fela n-a fost cuminte.

– Tăticule, Fela vlea în călcă, Fela vlea, tăticule!

Strigau copiii cât îi ţineau puterile, râdeau înveseliţi şi se căţărau pe Woliński care stătea pe jumătate culcat pe canapeaua mare şi râdea el însuşi şi ţipa mai tare decât toţi.

– Tăceţi din gură, că nu mai aud nici ce vorbesc, îi potoli Helena, astupându-şi urechile, şi bătu din picior, dar faţa şi gura îi râdeau, uitându-se la gălăgioşii bălăiori şi îmbujoraţi care se rostogoleau pe canapea. Dragul meu, văd că tu te distrezi cel mai bine, pentru că ţipi mai tare ca toţi.

– E, ce vrei să le fac? Tăceţi din gură, copii, mama vrea să citească, dacă sunteţi cuminţi, tata face pe calu', le explică copiilor, dându-i jos de pe el.

– Uite ce scrie: „Domnul Głogowski, un tânăr dramaturg şi nuvelist talentat, a predat direcţiei teatrelor ultima sa piesă intitulată *Incoruptibilii*. După câte ne-am putut da seama dintr-o citire rapidă, întrucât manuscrisul a stat foarte puţin la noi, este o creaţie minunată, în spiritul lui Ibsen[1] şi Maeterlinck[2], cu scene de-a dreptul cutremurătoare".

– Şi mie mi se plângea că piesa nu face două parale, spuse Janka.

– E un om ciudat, a venit de câteva ori pe la noi, când era la familia Stabrowski.

– Ciudat, se prea poate, dar e foarte talentat, un om cum nu se poate mai bun.

– Aşa l-am apreciat şi noi. Toată lumea din împrejurimi şi-l disputa, o căsătorie în perspectivă apropiată s-a stricat din cauza lui, nu mai încape îndoială, am aflat-o chiar de la fată. A organizat câteva serate literare la care s-au adunat o mulţime de domnişoare.

– Gâştele aleargă întotdeauna după orz.

– De ce crezi că-i chiar atât de rău?

---

[1] Henrik Ibsen (1828-1906), scriitor norvegian, autor de drame cu tendinţe filosofice şi sociale.

[2] Maurice Maeterlinck (1862-1949), scriitor belgian de limbă franceză. A scris drame în care simbolismul se împleteşte cu misticismul.

– Nu e rău, dar mă amuză lăcomia cu care fetele se reped la orice noutate, indiferent ce conţine.

– Păi de asta sunt tinere, ca să se înflăcăreze. Ei, copii, ne jucăm de-a caii?

– Domnule Woliński, mâine pleacă vreo sanie la Bukowiec?

– Nu, dar dacă dumneata ai nevoie, pot să trimit una.

– Nu, şi aşa o să se ducă cineva după ziare.

– N-ai primit încă nici o scrisoare de la tatăl dumitale?

– Nu şi de aceea sunt uimită şi neliniştită. În aceste trei săptămâni i-am scris de patru ori, iar el mi-a răspuns numai o dată, mă tem să nu fie cumva bolnav.

– Dimpotrivă, eu cred că nu scrie tocmai pentru că e sănătos.

– Tăceţi odată... strigă Helena, ridicând mâna.

– Nu-i nimic, se încaieră câinii prin curte, trebuie să le dau să mănânce.

– Mi s-a părut că aud pe cineva plângând... lămuri Helena.

– E, ţi s-a părut, murmură soţul şi iarăşi începură ţipetele şi râsetele copiilor.

Helena citea ziarele şi copia monograme din „Iedera", iar Janka nu făcea nimic, privind tăcută la Woliński care în patru labe, cu un copil pe gât şi altul pe spate, sărea pe covor şi necheza ca un cal. Nu-i mai acorda nici o atenţie, deşi la început îl admira că îşi petrece tot timpul liber cu copiii acasă.

Familia Woliński n-o preocupa prea mult, pentru că şi aşa avea destule griji pe cap. Aştepta scrisoare de la tatăl ei; numai de la el, deşi în adâncul sufletului nutrea speranţa că va primi câteva cuvinte şi de la Andrzej. Nu recunoştea acest lucru nici măcar faţă de ea însăşi, ba se gândea la el chiar puţin înciudată, dar erau clipe când se uita la intrare, pe drumul larg, mărginit de plopi, care ducea de la Rozłogi spre Bukowiec. Ştia că dintr-acolo nu va veni nimeni la ea, dar uneori i se părea că vede în depărtarea înzăpezită şargii cunoscuţi şi dezamăgirea îi aşternea pe frunte tristeţea şi amărăciunea.

Dealtfel, se plictisea aici. Helena era ocupată toată ziua cu copiii şi treburile gospodăriei, soţul ei la fel, iar ea rămânea

singură cu gândurile şi amintirile ei. Pur şi simplu nu era în stare să citească, doar atunci când zilele erau mai frumoase şi mai uscate, se îmbrăca bine şi ieşea să se plimbe pe alee, dar se plictisi curând şi de asta, întrucât zăpada era prea mare, iar pe drum se circula destul de intens, aşa că se întâlnea cu tot felul de oameni, lucru care o irita.

Îi plăcuse singurătatea dintotdeauna, iar acum îndrăgise iarăşi această prietenă dulce, alinătoare, a sufletelor bolnave sau obosite de viaţă. Se izolase de viaţă şi problemele ei parcă într-un abis fără fund, din care lumea întreagă, oamenii şi patimile lor începeau să i se pară destul de nimicnice şi prosteşti; din acest adânc se vedea şi pe sine la fel; privea de aici la toţi şi toate îndelung şi cu luciditate până când o copleşea descurajarea şi sufletul îi suspina de grija că îşi irosise viaţa pentru nişte deşertăciuni, că alerga după himere, că vrând şi dorind fericirea, făcea totul ca s-o alunge.

– Cum am putut să fiu atât de oarbă? se întreba în aceste clipe de limpezime. Acum, uitându-se la Woliński, care se juca atât de vesel cu copiii, şi la Helena, care citea liniştită, cu înfăţişarea omului care trăieşte bine, pentru că îşi îndeplineşte obligaţiile, lăsând restul în seama destinului, se gândea că această viaţă este bunul suprem, cu toate că simţea că ea n-ar putea trăi aşa, deoarece îşi amintea prea multe din altă viaţă.

– Mâine mergem la familia Stabrowski? întrebă Woliński, aşezându-se la masă.

– Cum vrei, eu aş prefera să stau acasă.

– Am promis şi în numele tău că ne ducem.

– Doamna Stabrowska ne va trata cu nu ştiu ce delicatesă literară, şopti Janka.

– Dumneata n-o poţi suporta, nu-i aşa?

– O, din contră, numai că nu-i accept toate caraghioslâcurile. E adevărat că, afară de Głogowski, nu cunosc nici un scriitor şi nici o scriitoare mai de aproape, dar cred că nu există altcineva mai îngâmfat ca ea sub soare. Cu toate astea, are talent.

– Ai dreptate, domnişoară, şi dacă, pe lângă talent, ar mai fi şi frumoasă şi nu şi-ar tortura cunoscuţii cu citirea operelor ei, ar fi o femeie ideală.

– La drept vorbind, nu socotesc că ascultarea operelor ei este o pedeapsă chiar atât de grea, dimpotrivă, ultimele două dăţi am ascultat cu interes şi i-am fost recunoscătoare, pentru că m-a emoţionat.

– Eu însă, recunoscu Woliński, am moţăit tot timpul şi n-am înţeles nimic.

– În acest caz, somnul e de vină, nu opera citită, zâmbi Jania îngăduitoare.

– Domnişoară Janina, îţi dau cuvântul meu că te respect foarte mult, te preţuiesc şi te admir, alături de Hela, dumneata eşti singura femeie pe care o socotesc superioară, mărturisesc însă că uneori ai un zâmbet atât de cumplit, atât de strivitor, încât îmi pierd cumpătul, parcă înfigi un cuţit în mine, spuse repede, cu anume iritare şi reproş.

– Aşa... rosti prelung şi zâmbi din nou fără să vrea. Helena izbucni în hohote de râs. Woliński se ridică de pe scaun, străbătu de câteva ori încăperea şi se aşeză la loc, înfrânându-şi supărarea pricinuită de acel „aşa" prelung.

– A, am uitat să-ţi spun că astăzi la vânătoare am vorbit despre dumneata.

– De, să văd dacă pot fi recunoscătoare pentru această onoare...

– Ei, e cineva pe care-l cunoşti. El m-a apucat de vorbă, m-a chemat mai la o parte şi m-a întrebat *par force* dacă eşti sănătoasă.

– Grzesikiewicz? şopti abia auzit, simţind că un val de sânge îi împurpurează faţa şi mâinile.

– Ai ghicit. S-a schimbat grozav de când l-am cunoscut la Bukowiec. Era cu Witowski, un omuleţ bizar.

– De ce bizar?

– N-a tras deloc. Avea locul lângă mine. La început, i-a ţopăit în bătaia puştii un iepure: el nimic, s-a rezemat de copac şi s-a

uitat liniştit la el; iepurele a cotit-o spre mine şi l-am împuşcat. Pe urmă a apărut o vulpe, era la vreo zece paşi de el, dar Witowski a luat un con de brad şi l-a aruncat în ea. În sfârşit, hăitaşii au gonit spre noi căprioarele; un cerb tânăr, un exemplar grozav, a străbătut pădurea atât de aproape de noi, că puteai să-l nimereşti şi cu revolverul, Witowski însă a început să fluiere şi n-a tras. Brogowski din Doleżany turba de furie şi a început să vorbească în bătaie de joc despre vânătorii de la Paris şi despre şleahticii din ziua de azi. Witowski l-a ascultat, iar la sfârşit i-a spus:

– Eu trag numai în oameni şi nu greşesc niciodată.

Şi cum Brogowski e un şleahtic îndârjit şi un scandalagiu cunoscut, şi-a răsucit mustaţa şi i-a răspuns:

– Păi, dragă domnule, am putea să tragem unul în altul, ca să vezi şi dumneata dacă greşesc vreodată.

– Prea bine, pot să te străpung cu un glonţ, dar te previn că dumneata n-ai să mă nimereşti.

Ceilalţi s-au repezit la ei, pentru că n-aveau nici un motiv să se dueleze, şi i-au împăcat.

Witowski a plecat imediat cu Grzesikiewicz. Nu-i oare un om ciudat?

– Da, pe fondul ăsta cenuşiu, individualitatea lui iese cam strident în evidenţă, răspunse Janka, amintindu-şi plimbarea nebună cu sania şi cele auzite mai înainte despre el.

A doua zi, când plecă la familia Stabrowski într-o sanie cu patru cai, îşi aduse iarăşi aminte de el.

XI

La familia Stabrowski mai erau câteva persoane: preotul decan, care venea deseori la o partidă de cărţi, un bătrân cărunt cu faţa frumoasă de episcop roman; un şleahtic cu părul înspicat, abdomenul rotofei, mustăţile răsucite în sus şi tenul atât de palid, încât semăna cu şofranul. Era, firește, şi Stabrowski, un brunet bine făcut, cu atitudine, morgă şi favoriţi de lord şi cu monoclul

la ochi. De asemenea, mama Stabrowskăi, un tip de matroană liniştită, devotată copiilor, întâlnit din ce în ce mai rar, şi, desigur, stăpâna casei.

Stăteau cu toţii în bibliotecă. Un perete întreg era înţesat până la tavan cu cărţi îngrămădite pe poliţe simple, date cu baiţ de culoarea bronzului, iar prin colţuri, pe măsuţe, pe pervazul celor trei ferestre care dădeau spre grădină, se lăfăiau teancuri de ziare şi reviste. Masa lungă de stejar, aşezată la mijlocul încăperii, era plină de hârtii şi grămezi de cărţi cu foile netăiate încă, iar pe locul de onoare, la vedere, se aflau diferite gazete cu scrierile Stabrowskăi.

Lămpile înalte de alamă, acoperite cu abajururi verzi, luminau numai masa. Pe peretele liber, lângă care se aflau mobile îmbrăcate în piele şi un balansoar, era agăţat un carton cu câteva zeci de portrete dintr-o revistă ce nu mai apărea, printre care se vedea şi fotografia Stabrowskăi, încercuită cu creionul roşu, ca să se vadă mai bine.

– Pe dumneata te aşteptam, îi spuse preotul decan lui Woliński după ce se salutară.

– Putem începe imediat.

– Cine joacă? Aha, eu, domnul Woliński, preotul decan şi domnul Rutowski.

– Şi noi, noi ce-o să facem singure aici? În loc să discute cu noi, să ne distreze, dumnealor dau fuga la cărţile de joc.

– Doamnă dragă, dumneata o să citeşti ceva, nu-i aşa? glumi preotul.

– Da, şi vă asigur că numai dumneavoastră veţi pierde, că nu veţi fi de faţă.

– O să ne revanşăm mai târziu... hai să mergem, domnilor, cărţile de joc ne aşteaptă.

– Iată un subiect excelent pentru un articol. Câţiva bărbaţi se adună laolaltă şi în loc să discute tot felul de probleme, ei se apucă să joace cărţi. Ce rezultă de aici? Dispar cu totul bunele maniere, obiceiurile se înăspresc, iar mai târziu, când un asemenea bărbat se află într-un salon, printre femei, nu e în stare

să lege două cuvinte, deoarece pentru el nu mai există nimic, nici o carte nouă, nici vreo idee, a înghiţit microbul cărţilor de joc şi-i ajunge. Într-adevăr, problema ar putea fi analizată din punct de vedere sociologic. Scrise câteva cuvinte pe o fişe şi o puse sub tamponul cu sugativă.

– Dumneavoastră vă notaţi tot? o întrebă Jania curioasă.

– Tot. Numai în acest fel pot reţine din viaţă şi din propriul creier cele mai importante momente, cele mai bune idei. Uite, domnişoară, astea sunt documentele mele omeneşti. Am teancuri întregi, îi arătă mormanele de fişe de culori diferite.

– Cele albe sunt de psihologie generală; cele roşii conţin probleme sociale; cele verzi: descrieri, privelişti din natură, momente ale zilei, apusuri şi răsărituri de soare; cele albastre: sentimente familiale, dragoste, căsătorii fericite, prietenie; cele alb-negre: morţi, accidente, tragedii ale destinului, crime din anunţuri judiciare; cele verzi: invidie, ură, repulsie, diverse situaţii profund omeneşti; cele purpurii: catastrofe, trădări, seduceri, lupta cu obligaţiile sociale, probleme ale inimii, nebunie; cele de culoarea heliotropului: dorinţe, visuri, idealuri, arome de flori, muzică, clipe de duioşie; cele portocalii: situaţiile explozive, al căror câmp larg este sufletul. Într-un cuvânt, schiţe, însemnări, note, etc., iar aici, arătă nişte fâşii albe, aici sunt numai idei, subiecte gata făcute, nuvele abia schiţate, romane şi piese de teatru.

– Toate fazele procesului de creaţie, tot ce trebuie, ca să meargă totul strună, remarcă Janka.

– Domnişoară, ştii că e o comparaţie bună, stai s-o notez. Literatura, continuă Stabrowska, însemnându-şi ideea pe o fişă obişnuită, e o muncă dificilă care presupune o pregătire temeinică.

– Scrieţi mult?

– Chiar foarte mult, dar tipăresc puţin, fiindcă... ezită o clipă; pe faţa ei slabă, plată, acoperită cu un strat de pudră, se aşternu o expresie aspră de răutate şi ironie; ochii albicioşi, muiaţi, ca ai

unui crap fiert, bulbucaţi, înrămaţi în inelul roşu al pleoapelor, exprimau sarcasmul.

– Eu sunt pe picior de război aproape cu toată presa noastră, care cultivă numai gusturile şi opiniile gloatei vulgare, înapoiate, instinctele şi tradiţiile osificate, subdezvoltarea. Ce le place lor, ce promovează, ce principii au, încotro se îndreaptă şi ce vor?

Numai ceea ce le place cititorilor şi abonaţilor lor; slujesc mascarada socială. Dac-aş putea să rezum toată literatura noastră, aş spune cu vorbele lui Głogowski că miroase a scutece şi a apă sfinţită!

În loc să conducă şi să îndrume mulţimile, ei adulmecă încotro vor să meargă şi pornesc şi ei în urma lor. Nu-mi place minciuna nici măcar atunci cînd e folosită în numele celor mai scumpe idealuri naţionale, pentru a se acoperi rănile care pot fi şi trebuie vindecate numai cu fierul încins sau bisturiul.

M-am cam depărtat de la subiect. Mă aflu pe picior de război cu presa şi somităţile recunoscute, deoarece pentru ei sunt prea sinceră, pentru că iubesc şi urăsc prea mult.

Eu vreau să arăt viaţa fără draperiile romantismului şi ale ruşinii copilăreşti, vreau să analizez totul bărbăteşte, pentru ca în ungherele evitate cu grijă până acum de rutină, să descopăr rănile cele mai adânci şi să inventez remediul care să le vindece. Mă interesează îndeosebi dragostea sub aspectul ei fiziologic, pentru că e o problemă de mare importanţă socială, tratată cum nu se poate mai înşelător până acum de scriitorii noştri; vreau s-o scot la lumina zilei şi să silesc oamenii să-i recunoască pe faţă dreptul în cetate şi forţa ei neistovită....

– Bine, dar ce rost are, presupun că toată lumea îi cunoaşte forţa şi durabilitatea? se miră Janka.

– Ah, ce rost? Îţi răspund imediat cu cuvintele lui Zola; am o scrisoare de la el în această problemă, ţi-o citesc îndată, spuse Stabrowska şi se aplecă să caute printre hârtii, prin mape şi sertare, printre filele cărţilor, dar n-o mai găsi. Nu ştiu pe unde am pus-o. Nici măcar domnul Głogowski nu este de acord cu ideea mea, cu toate că e un realist autentic.

– Dar nu un naturalist şi un pornograf, spuse Stabrowski, apărând în uşă, apoi îşi potrivi monoclul la ochi şi îşi trecu degetele încet prin perciunii minunaţi.

– Dragă Włodek, repeţi un epitet destul de folosit, nu eşti decât un ecou. Dealtminteri, în acest epitet nu este nimic caraghios şi înjositor. Orice idee nouă are adversarii ei. Homer, Dante, Ariosto[1], Shakespeare, Byron, Mickiewicz[2], enumeră la întâmplare câteva nume, au avut duşmani care le-au negat nu numai talentul, ci şi dreptul de exprimare! Dar revoluţia şi-a făcut efectul, a scos aurul la iveală, iar gunoaiele au pierit în uitarea timpului. Marile talente sunt recunoscute odată şi odată.

– E mult până atunci! Poate că Todzio o să apuce ziua asta! şopti soţul ei, privind la băieţelul de câţiva ani din braţele Helenei.

– Dragă Włodek... nu apucă să sfârşească, îşi muşcă buzele palide şi notă câteva cuvinte pe o fişă galbenă.

–Ţi-ai însemnat remarca mea, făcând-o nemuritoare, zâmbi Stabrowski, şi se întoarse la jocul de cărţi.

– Doamnă, nu vrei să ne citeşti ceva, te rugăm foarte mult, începu Helena repede, ca să şteargă impresia lăsată de cuvintele lui Stabrowski.

– Bine, hai să vă citesc un fragment dintr-o schiţă intitulată *În grajd.* Lăsând modestia la o parte, este pentru prima dată când se scrie ceva atât de realist în limba polonă, e viaţa însăşi, adevărul gol-goluţ.

Scoase vreo cincisprezece fişe mai mari şi mai mici, bucăţi de hârtie, plicuri, chiar şi margini de ziar scrise cu litere mărunte aproape ilizibile. Le puse cât de cât în ordine şi începu să citească încet, venind mai aproape.

---

[1] Ludovico Ariosto (1474-1533), poet renascentist italian.

[2] Adam Mickiewicz (1798-1855), reprezentant de seamă al romantismului polonez.

– „Waluś! Waluś! Waluś! gemea Józia, desfăcându-şi genunchii; se împingea în el şi îşi lipea buzele roşii de faţa lui murdară, brăzdată de pâraiele de sudoare încălzită.

– Waluś! ochii i se încetoşau tot mai mult, o străbăteau fiori dulci, răscolitori şi o sfârşeală aţâţătoare îi pătrundea toată fiinţa".

– Un ceai, acolo, căpătăm şi noi? întrebă preotul intrând.

– Numaidecât. Domnilor, vă rog să poftiţi la masă, îi invită mama, deoarece Stabrowska îşi aduna fişele cu mâini tremurătoare, enervată că fusese întreruptă tocmai unde era mai interesant.

– N-am apucat să vă citesc cea mai frumoasă scenă, când îi vede Jagna, soţia lui Walek.

Helena şi Janka, ruşinate de cele auzite, roşiră fără să vrea, neîndrăznind să se uite la Stabrowski care le privea destul de curios.

La masă, Stabrowska era radioasă, ochii îi străluceau, buzele palide se împurpuraseră şi se întindea pe furiş, muşcându-şi mereu vârful limbii. Trăia intens scena descrisă.

– Aşadar, dragă domnule, la primăvară te duci în Italia... reluă preotul convorbirea începută mai înainte, în timp ce jucau cărţi.

– Mă duc, aşa cum mă cheamă Rutowski, un, doi, trei şi mă duc.

– Vecine, cred că sunt vreo cinci ani de când tot te duci, intervenі Stabrowski cu ironie.

– Aşa-i, aşa-i, dragă domnule, dar mereu s-a întâmplat câte ceva şi n-am putut, dar în acest an să ştiu de bine că vând tot grâul şi tot mă duc.

– Într-adevăr, merită să vezi Italia.

– Dumneata ai fost în Italia, doamnă? exclamă cu vioiciune, întorcându-se spre Wolińska.

– Am stat acolo un an încheiat.

– A, doamna mea, trebuie să-mi povesteşti, se mută lângă ea, fiindcă eu am fost mai demult în Italia. Am stat şi eu şase ani şi nu izbutesc să uit, mereu îmi aduc aminte şi mă tot bate gândul s-o revăd înainte de a muri. La Roma ai fost?

– Da, am fost şi la Roma câteva săptămâni.

– Nu-i aşa că arată ca o dărăpănătură, ca o moşie splendidă, dar căzută în ruină? Cred că ai fost şi în cupola bisericii Sf. Petru? Eu mă duceam în fiecare săptămână, fiindcă în turlă, chiar sub cruce, sunt nişte crăpături prin care se vede Marea Mediterană, dar e atât de departe, încât pare un lan de grâu verde abia înspicat... îmi amintea de câmpurile noastre şi parcă mă vedeam mergând pe un drumeag de la noi, la stânga şi la dreapta numai grâu cât cuprinzi cu privirea. Vânticelul îndoia spicele şi tot câmpul fâş... fâş... ţi se culca la picioare, se legăna şi mirosea! Da' Monte Pincio! Ce frumos se vede oraşul de acolo. Am zidit intrarea dinspre Vila Borghese.

– Cum aşa, şi dumneata ai muncit?

– Întocmai, aşa cum mă cheamă Rutowski, am cărat pietre cu roaba, de mai mare dragul. Ce era să fac? Ho! ho! am trecut prin altele şi mai şi. Îşi răsuci mustaţa, faţa i se lumină, iar în ochii şterşi, decoloraţi parcă, luci azurul adânc.

– Dar Neapole? Duhneşte şi acum tot atât de îngrozitor, nu-i aşa? Străduţe înguste, domnule dragă, ca nişte şanţuri! Căldură, înăbuşeală, gălăgie, murdăria se scurge pe ziduri, untdelemnul duhneşte, oamenii duhnesc, peştele duhneşte, măgarii duhnesc de-ţi vine să-ţi iei lumea în cap şi să fugi la iarbă verde, dar nu faci zece paşi şi e linişte ca-n pădure, pe o bucată de zid îngălbenesc portocalele şi atârnă icoana Maicii Domnului, trandafirii înfloresc pe dărâmături, răspândindu-şi aromele în văzduh, păsările cântă şi oamenii se roagă înaintea Maicii Preacurate!...

Trei ani am stat la Neapole, lângă port, via... nu, era vinicolo Siesta, o fundătură, mă rog, ca vai de lume, fără ieşire, cu case de câte şase etaje. Străduţa era atât de îngustă, încât puteai să strângi mâna vecinului de vizavi. Nu vă aduceţi aminte de vinicolo Siesta, imediat lângă port?

– Din nefericire, acolo sunt atâtea fundături din acestea, îngrozitoare, încât ne-a fost teamă să ne aventurăm...

– Şi golful, e la fel, nu? Când te uiţi cu soarele în faţă, hăt! departe, lângă Capri, apa e aproape neagră, atât e de albastră, seamănă cu un câmp smălţuit cu vinetele. Frumos, domnule dragă, să-l pictezi, nu alta.

– Iar Veneţia, doamna mea, e ca o raţă murdară, aşa cum mă cheamă Rutowski. Numai piatră, cer şi apă, cine-a mai pomenit? N-are nici o noimă!

– Padova, Florenţa şi Genua, toate la un loc nu sunt decât piatră şi murdărie! Am rătăcit peste tot, am făcut multe prietenii, cunosc Italia ca pe propriul buzunar. O, *bella Italia! bella!* Ha! ha! ce ţară ciudată, nu ţi o dâlmă de pădure, nu tu câmpuri arate, iar economia, mai mare mila! Numai salată, vin şi untdelemn!

– Din cele ce spui dumneata, se poate trage concluzia că n-ai amintiri prea plăcute din Italia, se amestecă Stabrowska.

– Aşa s-ar părea, doamna mea... dar când mă gândesc, îmi tresaltă inima şi mă simt foarte bine. Mi-a fost şi rău acolo, am încercat şi foamea, şi tristeţea, dar parcă mă atrage ceva în limpezimea Italiei; eu, domnule dragă, mai ales în timpul secerişului, mă uit mereu la cer şi văd că peste tot este întunecat, deşi dogoreşte soarele. Păi în Italia, când ieşeam adesea din Neapole şi mă urcam pe munţi, când priveam de acolo de sus marea, oraşul sau copacii, îmi venea parcă să plâng din senin, ca un nătâng, domnule dragă. Aşa că, fie ce-o fi, la primăvară tot mă duc!

Sau când se întâmpla să fiu obosit, trudit ca un bou, mă duceam pe digul dinspre Torre Greco, unde sunt numai livezi de portocali, stam jos şi mă hrăneam cu aer pur şi simplu, mâncam lumea din ochi şi uitam de toate. Marea mi se spărgea la picioare, portocalii miroseau, era cald şi parcă murea totul în mine de bucurie; oricine intra în apă, ţăran sau slujitor, cânta, domnule dragă, de te ungea pe inimă.

Nu o dată cheltuiam şi ultima liră, urcam într-o barcă şi hai pe mare, iar barcagiul se acompania la mandolină... zdrâng... zdrâng... şi

O mia Napoli, o santa cità
Tu sei sempre il paradiso

îngână cu glasul răguşit, tremurător şi plin de entuziasm. Se ridică în picioare, ochii i se adumbriră de ruşine şi începu să-şi răsucească mustăţile, ca să-şi ascundă emoţia şi supărarea, deoarece bărbaţii se uitau batjocoritor la el.

Preotul decan îşi miji un ochi, priză tutun şi şopti:

– Păcătos bătrân! Garibaldist, mason...

Stabrowska asculta cu atenţia scriitoarei care îşi notează în minte fiecare cuvânt şi fiecare gest... Helena era numai urechi, stătea cu ochii închişi şi se închipuia în Italia, la Neapole, se plimba cu barca şi i se părea că aude:

Tu sei sempre il paradiso.

În timp ce în Jania creştea dorinţa uriaşă de a vedea aceste minuni. Completa cele auzite cu informaţiile citite prin cărţi şi cu imaginaţia şi mii de privelişti i se perindau prin minte.

Se înstăpâni tăcerea. Camerista turnă ceaiul şi servi pe toată lumea.

Rutowski se aplecă peste paliar, copleşit de o nostalgie dureroasă care-l împingea spre pietrele acelea murdare, într-un cuvânt, spre frumosul pe care-l îndrăgise fără să-şi dea seama. Îi era ruşine de sine însuşi; cum el, tată a şase copii, un om în vârstă, să se mai gândească la asemenea prostii, ca un mucos oarecare! Ptiu!... dragă domnule, scuipă pe furiş şi începu să vorbească despre treburi gospodăreşti.

Stabrowska se duse în bibliotecă şi scrise pe o filă albă:

„Episod: un şleahtic care a fost în Italia şi compară Roma cu o moşie căzută în ruină. Despre Neapole spune: duhneşte, oamenii duhnesc, străzile duhnesc, aerul duhneşte, marea duhneşte. Despre Veneţia: e o raţă murdară".

Se auzi clinchenitul clopoţeilor; o sanie opri la intrare. Stabrowski ieşi şi se întoarse imediat, descumpănit parcă şi palid.

– Domnişoară, au venit după dumneata de la Bukowiec, îi spuse încet Jankăi.

– Tata e bolnav! zvâcni de pe scaun, de parcă voia să alerge la el, dar se stăpâni, îşi înăbuşi spaima şi îşi luă la revedere liniştită.

Helena şi soţul ei făcură la fel şi în curând porniră spre Rozłogi. Janka voia să treacă pe la ei, ca să se îmbrace pentru drum.

După plecarea lor, Stabrowska se duse iarăşi în bibliotecă şi notă pe o hârtie purpurie:

„Tata a murit! se smulse de pe scaun şi cu braţele întinse, cu un strigăt înfiorător pe buzele mute şi în ochii larg deschişi, se îndreptă spre solul mohorât al morţii, care tulburase armonia dulce a serii".

XII

Tot drumul până la Rozłogi nu vorbiră nimic. Janka era buimăcită de vestea primită, nu întrebase nici măcar cine o adusese. Abia când urcă în sania trimisă de la Bukowiec, observă că pe banchetă, afară de vizitiu, mai era cineva. Se trase înapoi fără să vrea, gândindu-se că e Andrzej, dar de sub glugă, fiindcă ningea, se ivi faţa ascuţită a lui Witowski.

– Dumneata ai venit după mine?

– Hai, domnişoară, stai jos, pentru că ne grăbim, spuse acesta cu asprime, învelind-o fără s-o mai întrebe cu mantaua îmblănită pe care o adusese cu el.

– Tata e bolnav? întrebă cu timiditate după ce plecară.

– Foarte grav.

– Poate că a... nu sfârşi, cuprins de o spaimă nebună.

– Nu, dar a înnebunit, răspunse Witowski cu o sinceritate brutală, ascunzându-şi enervarea.

– Mână cât poţi de repede, de-ar fi să crape caii! strigă la vizitiu.

Sania se aplecă atât de mult într-o parte, încât Janka îl luă de mână, ca să nu cadă. Se uita la el cu o rugăminte mută în priviri, dar el tăcea încruntat; o străbătu un fior de teamă şi părere de rău, gândindu-se că e numai vina ei, că cearta din urmă îl doborâse pe

tatăl ei. Suferea atât de mult, încât lacrimile îi şiroiau pe faţă. Plângea în neştire, aţintind depărtarea înzăpezită, cu gândul la Bukowiec.

– Lacrimile nu sunt de nici un ajutor, domnişoară, dumneata ai nevoie de putere, îi spuse Witowski, întorcându-se spre ea.

– Tata... tata... repeta încet, abia auzit, şi inima i se strângea de durere; plângea mereu, disperată, fără speranţă.

Îi învăluia o noapte tulbure, fulgii deşi acopereau fără zgomot câmpurile, copacii şi sania, se cerneau întruna din văzduh, de parcă aveau să înzăpezească toată lumea, şi aşterneau împrejur o linişte cumplită, în care gândurile lor se învârteau în cerc asemenea unor păsări obosite, care îşi căutau zadarnic un loc unde să se odihnească.

– Nu mai plânge, domnişoară, numai timpul îţi va alina durerea, îi spuse cu glasul blând, omenesc, şi se aplecă atât de mult spre ea, încât Janka îi simţi răsuflarea şi se cutremură, privind în adâncul în care luceau pupilele lui.

– O să pierim cu toţii acolo, în întinderile acelea vineţii, n-o să scape nici un atom din eul nostru. Aşa vrea Dumnezeu.

Asta-i legea. Sufletul întărit prin conştiinţă este un scut împotriva durerii. Hai, nu mai plânge. De moarte nu trebuie să râzi, fireşte, dar nici să plângi din cauza ei n-are nici un rost, pentru că asta nu schimbă nimic, dealtfel, tatăl dumitale n-a murit încă.

Janka nu-i răspunse, doar sufletul îi zbură spre depărtările pe care i le arătase cu mâna, şi se înfioră de frig şi de teamă. Avea impresia că glasul lui răzbătea de pe altă lume, de parcă din tăriile nemărginite vorbea însuşi destinul neînduplecat, pe care-l asculta înfricoşată.

– Nu mai plânge, domnişoară, o rugă moale, intuindu-i tremurul nervos. Janka îşi lăsă capul în piept şi lacrimi de durere arzătoare se scurseră pe mâna lui Witowski care-i aranja mantaua îmblănită. Şi-o retrase ca ars.

– Mai repede! strigă şi tăcu.

După vreo oră de mers, ninsoarea începu să se rărească şi să stea. În văzduhul cenuşiu răsăriră stelele şi un vânt aspru se iscă de pe câmpuri, vuind prin pădure şi răscolind zăpada.

– Curaj, domnişoară, noi şi casa noastră îţi stăm întotdeauna la dispoziţie, îi spuse Witowski, când Jania coborî din sanie la gară, îi sărută mâinile şi plecă.

Noua servitoare o primi cu indiferenţă, numai Roch îi sărută mâinile şi îi îmbrăţişă picioarele, şoptind cu lacrimi în ochi:

– Păi, da, s-a-mbolnăvit domnu' şef... sigur... şi o să moară, păi cum...

Se duse repede în camera tatălui şi ţipă înspăimântată, văzându-i capul ras, plin de plăgi; faţa-i era tot o rană, iar pe ochi avea un bandaj.

– Isuse, Marie!

– Tăcere! şopti doctorul care venise în urma ei. Hai să ieşim de aici.

– A adormit adineaori, îi spuse, conducând-o în salonaş. Grzesikiewicz, care era acolo, se apropie şi-i sărută mâinile în tăcere.

– O, cât eşti de bun, şopti Janka recunoscătoare, privind la faţa lui slăbită, suptă, pe care tremurau acum licăriri de bucurie parcă.

– Sst, să mergem în sufragerie, aici suntem prea aproape de bolnav.

– Domnişoară, dumneata ar trebui să te culci, s-a făcut târziu, e ora trei. Trebuie să fii foarte obosită...

– Nu, nu, stau lângă tata până mâine dimineaţă, poate are nevoie de ceva.

– Domnişoară, du-te imediat să te culci, am eu grijă de tatăl dumitale, scrise doctorul pe hârtie, fiindcă apucase să-şi pună masca pentru protecţia respiraţiei.

– Bine atunci, mă simt îngrozitor de sfârşită şi capul mă doare atât de tare... îşi frecă tâmplele şi se uită la Andrzej cu o privire tristă, încărcată de durere...

– Noapte bună, domnişoară! şopti acesta, luându-i mâna.

– Mâine... mâine... începu Jania cu greutate.

– Şi mâine, şi totdeauna, doar viaţa mea îţi aparţine, îi spuse Andrzej cu simplitate.

Se aşeză şi începu să plângă epuizată; el îi sărută mâinile şi capul plecat cu un respect adânc şi cu dragoste, apoi plecă.

Nu, nu mai avea puterea să se ridice de pe scaun, nu mai avea putere nici măcar să-i mulţumească pentru bunătatea lui fără margini; îl însoţi cu privirea înlăcrimată până la uşă şi gândurile îi fugiră în urma lui, apoi se uită iarăşi la doctorul care controlase, cum avea obiceiul, ferestrele, uşile şi oberlihturile, iar acum se plimba tăcut prin încăpere. Nu-i lua în seamă privirile ameninţătoare şi gesturile iritate cu care o trimitea să se culce.

Ce-i păsa ei de toate acestea, se simţea doborâtă de oboseală, la care se adăugau şi părerile de rău amestecate cu recunoştinţa faţă de Andrzej, provocându-i o stare de duioşie adâncă; plângea în neştire.

Ecourile îndepărtate ale clopoţeilor de la sanie care rătăceau prin pădure şi, purtate de vânt, pătrundeau prin ferestre în liniştea tragică din casă, înfiorată de urmele gemetelor şi de mirosul de fenol, o readuseră întrucâtva la realitate.

– De ce a plecat? se gândea cu o teamă nelămurită, privind pe fereastră la lumea albită de zăpadă, la cerul albastru decolorat, rece, presărat cu stele. Se înfioră de frigul pătrunzător care răzbătea din toate părţile, de spaima care punea tot mai mult stăpânire pe ea.

Se ridică de pe scaun, îşi puse o broboadă pe umeri şi vru să se ducă în camera tatălui, dar doctorul îi aţinu calea cu braţele încrucişate şi n-o lăsă să treacă.

– Doarme, şopti scoţându-şi masca. Du-te şi dumneata să te culci.

Se ridică iarăşi şi se îndreptă ca un automat spre uşa de la camera ei.

– Mi-e frică, rosti încet, întorcându-se la el.

– De ce?

– Nu ştiu, se întâmplă ceva cu mine, nici eu nu-mi dau prea bine seama. Temeri întunecate îmi năpădesc mintea şi inima. Spuneţi ceva, domnule doctor, liniştea asta cumplită mă sperie. Hai, spuneţi ceva, mi-e frică de întuneric şi de singurătate, deoarece mi se pare că e suficient să rămân numai eu în încăpere, ca să se întâmple iarăşi ceva înspăimântător. Spuneţi-mi ceva, domnule doctor, îl imploră din ce în ce mai încet.

– Eşti obosită, atâta tot, trebuie să te duci la culcare şi totul o să treacă de la sine.

– Nu, domnule doctor, mai bine povestiţi-mi ce s-a întâmplat cu tata. Vă rog să daţi focul mai mare la lampă şi să închideţi uşa, pentru că îmi este groaznic de frig.

Tremura de parcă era cuprinsă de friguri.

– Nu prea e timpul de povestit acum, dar dacă ţii neapărat, o să-ţi spun ce ştiu sau ce bănuiesc şi eu că s-a petrecut, cred chiar că asta o să te mai liniştească.

După plecarea dumitale, câteva zile a fost foarte liniştit, doar că-i spunea Janowei să pună două tacâmuri la masă, iar seara se închidea la el şi umbla prin încăpere cu lumânarea aprinsă, uitându-se peste tot.

Înainte de a pleca, familia Zaleski a dat o petrecere de adio, la care a fost şi el şi, după cum spune Babiński, s-a purtat cu totul normal.

Abia după ce s-a întors acasă i-a poruncit Janowei să te cheme pe dumneata.

N-a vrut să creadă că ai plecat.

A certat-o pe Janowa şi s-a dus să te caute prin casă şi prin toată staţia; te-a căutat şi pe drum, ba chiar şi prin pădure.

Dimineaţa a plecat la serviciu ca de obicei, s-a închis cu cheia la telegraf şi a stat acolo câteva ore. L-au auzit vorbind şi certându-se tot timpul cu sine însuşi, mai degrabă cu vedenia aia a lui, dar serviciul şi l-a făcut cum trebuie. Aşa s-au scurs cincisprezece zile.

Doar că vorbea din ce în ce mai puţin cu cei din jur şi nu dormea toată noaptea, plimbându-se prin încăpere şi căutând întruna.

Ce căuta, nu se ştie.

Alaltăieri noapte, servitoarea a fost trezită de ţipete surde, de zgomote şi zuruituri de lucruri sparte. L-a deşteptat pe Roch şi au alergat amândoi în camera lui. L-au găsit râzând în mijlocul încăperii, apoi a început să caute şi să sfâşie tot ce întâlnea în cale; se băga pe sub mobile, bătea din picioare şi ţipa înfuriat la dublura închipuită.

– Unde e, Miecio, spune că te omor!

Mai mult n-au putut să asculte, pentru că i-a văzut şi a aruncat cu scaunul în Roch, aşa că s-au speriat şi au fugit. Dimineaţa, servitoarea s-a dus din nou în camera lui. Geamurile erau sparte, lumânarea abia mai pâlpâia în mijlocul încăperii, iar el, învelit în perdelele rupte şi în îmbrăcămintea sfâşiată de pe mobile, cu mintea rătăcită, însângerat, înfricoşător, şedea într-un colţ.

– Ce oroare!... Ce oroare!... şopti Janka şi inima i se umplu de o durere atât de adâncă, sălbatică, încât gemete răguşite i se smulgeau din piept ca nişte scâncete; capul îi căzu pe piept sub povara reproşurilor conştiinţei, a propriei vini, care îi devenea tot mai evidentă.

– E vina mea! Numai din cauza mea s-a întâmplat, gândea greoi, copleşită de durerea ascuţită care-i străpungea creierul şi inima ca un cuţit.

– Ajunge, domnişoară, şopti doctorul ghicind ce se petrece cu ea.

– Domnule doctor, vă rog să terminaţi, spuneţi-mi totul, vreau să ştiu totul, rosti precipitat, sorbind aerul cu buzele vinete, şi îşi înălţă spre el ochii atât de plini de zbucium, de jale şi disperare, încât doctorul îi luă mâna şi îi spuse cu glasul înduioşat:

– Domnişoară, dumneata n-ai nici o vină, aproape nici una. Oricum te-ai fi purtat, el tot ar fi înnebunit. Ţi-o spun cu toată sinceritatea, pentru că n-am fost numai prietenul lui, ci şi medicul lui.

– Aproape nici una, aproape nici una... repeta încet Janka, dar intuia acum, în clipa asta, că avea şi ea o vină mare, da, foarte mare. Îi trecură prin minte mii de scene, certuri, discuţii şi suferinţe pe care numai ea le provocase.

– La urma urmei, cine cunoaşte limitele şi capacitatea de influenţare a unui suflet de către altul; cine ştie, cine-i vinovat, cine trebuie să răspundă pentru nenorocirile care se întâmplă? Toţi sunt vinovaţi şi toţi sunt nedreptăţiţi, asta e. Hai, domnişoară, linişteşte-te, s-a întâmplat şi gata, nu mai poţi schimba nimic; faptele sunt ca nişte cadavre pe care nimeni nu le mai poate învia, tot aşa cum nimeni nu mai poate întoarce ziua de ieri. Dacă vrei, poţi să te îndeşti în continuare la această nenorocire oricât de profund, pentru că impresiile se şterg astfel treptat... Începu să tuşească îngrozitor, apoi stătu nemişcat multă vreme, uitându-se la fereastră.

Janka tăcea şi ea.

Era o linişte apăsătoare, doar vântul izbea cu zăpadă uscată în geamuri şi şuiera, iar undeva, hăt! departe, se auzeau ecouri slabe, parcă urlete de lupi şi troznetul ramurilor frânte prin pădure; din camera lui Orłowski răzbăteau gemete dureroase. Stăruiau o clipă în aer şi se destrămau în liniştea din jur.

– Atunci să sfârşesc, reîncepu doctorul. Ieri dimineaţă tatăl dumitale a coborât la birou, i-a salutat pe toţi şi s-a dus în biroul lui. Cu toate că înlocuitorul lui, trimis de direcţia care fusese înştiinţată, se afla acolo, nu i-a acordat nici o atenţie, s-a aşezat pe sofa şi a aţipit. Ca să nu-l deranjeze, înlocuitorul a ieşit afară.

După vreo oră, domnul Babiński, care era de serviciu la telegraf, a auzit cheia învârtindu-se în broască, apoi au răsunat lovituri şi strigăte:

– Te omor, te omor! Mi-ajunge cât am îndurat! Au bătut la uşă şi l-au rugat să deschidă, dar în zadar. Ascultau cu toţii, când deodată, uşa s-a deschis cu violenţă şi s-a trântit la loc imediat. Au apucat să vadă doar gestul cu care arunca pe cineva afară cu forţa.

Scăpase de cel de-al doilea eu şi în mintea rătăcită i-a venit ideea cu totul firească de a se dezbăra de el pentru totdeauna. Or, cum zgomotele de afară putea să le interpreteze ca fiind ale celui alungat, a îngrămădit lângă uşă hârtii, scaune rupte, mobile stricate, aparatele de ştanţat bilete, smulgând până şi uşiţa de la sobă, a turnat peste ele petrol din lampă şi le-a dat foc.

El credea că o să-l ardă astfel pe vrăjmaşul lui. Au încercat zadarnic să deschidă uşa şi abia când fumul a început să iasă prin crăpături, s-au apucat s-o forţeze. Świerkoski a spart un geam la fereastra dinspre peron şi a sărit înăuntru. A auzit numai un strigăt înfiorător. Trăieşte! Trăieşte! şi bufnetul unui corp care cădea, apoi a trebuit să fugă, fiindcă îl îneca fumul, iar focul cuprinsese jumătate din cameră.

În cele din urmă, au dărâmat uşa şi l-au scos aproape fără viaţă. Căzuse peste mormanul aprins şi era pârjolit tot.

Asta-i tot ce s-a întâmplat, din nenorocire.

Îşi puse masca, se uită la Janka, apoi se duse la bolnav.

Nu mai reveni la ea.

Lampa sta să se stingă şi întunericul murdar al zorilor de iarnă începu să inunde încăperea şi să scoată în relief contururile lucrurilor.

Janka plecă în camera ei, îşi lipi fruntea de geam şi rămase aşa multă vreme fără gânduri; urmărea cu privirea aburii murdari care se înălţau din mlaştină şi se împrăştiau peste păduri asemenea unui nor cenuşiu; sau privea la stelele care luminau tot mai slab şi la jarişte a sângerie a zorilor care se împlântau ca nişte ascuţişuri încinse în mohoreala norilor, aruncând reflexe purpurii peste întinderile înzăpezite şi păduri.

Nu se gândea la nimic, dar imaginaţia îi reconstituia automat scenele de nebunie abia auzite cu o limpezime atât de brutală şi amănunte atât de spăimoase, încât începu să tremure de frică şi se retrase de la fereastră, deoarece era sigură că toate acestea se întâmplau aievea; avea impresia că de afară o priveşte un spectru cu gâvanele arse.

– Tata! tata! hohoti cuprinsă de o spaimă nebună, gata să-şi piardă minţile.

Voia să strige după ajutor, să fugă, dar nu era în stare! Întinse mâinile fără putere şi se prăbuşi leşinată pe duşumea.

XIII

Dimineaţa, Orłowski zăcea ca un trunchi ars pe dinafară, doctorul îi punea cataplasme pe faţă şi pe cap.

– Ochii nu mai pot fi salvaţi, spuse acesta.

– Nu se mai poate face nimic?

– Nimic. De trăit, o să trăiască, dar s-a sfârşit cu el. Când o să se poată, o să-l duc la spital.

– Asta nu, pentru nimic în lume, poate fi tratat şi acasă.

– Da, dar imediat ce se va simţi mai bine, s-ar putea să aibă o nouă criză. O să-l internez la Bunii fraţi. Nici măcar duioşia nu-i mai poate fi de nici un ajutor, adăugă cu asprime punându-şi masca.

Janka nu se mai împotrivi, se împăcase cu gândul, umbla amorţită cu ochii adânciţi în orbite, apatică şi indiferentă la toate. Din vreme în vreme se ducea în camera tatălui, se uita la el şi ieşea.

Se rupsese ceva în ea, parcă îşi pierduse capacitatea de a mai simţi durerea. Abia după venirea lui Andrzej se mai învioră puţin. Grzesikiewiczowa îşi însoţise feciorul şi încerca s-o liniştească şi s-o mângâie cum putea, dar în glasul ei şi pe faţă se vedea o sforţare şi o uscăciune pe care nu ştia s-o ascundă. Se uita la Jania cu privirea îndurerată, plină de milă, îşi sufla nasul cu zgomot, ca să-şi mascheze încurcătura, apoi la Andrzej şi văzându-i faţa slăbită, ochii învăpăiaţi şi urmele suferinţei adânci întipărite pe chipul lui, îşi înclina capul, îşi aranja rochia, ca să nu se şifoneze, şi o antipatie profundă, aproape ură, punea stăpânire pe ea.

Aflase totul de la Osiecka şi de la Józia.

Văzând însă cum îşi îngrijea tatăl, cu cât respect îi vorbea doctorul şi cu câtă dragoste îi săruta mâinile Andrzej, se simţea

mulţumită, începea să se îndoiască de cele auzite de la Józia, fiindcă în mintea ei de ţărancă ceea ce vedea aici nu se împăca deloc cu ceea ce i se spusese.

Andrzej părea că nu-şi mai aduce aminte de nimic. O iubea, indiferent de ce se întâmplase, şi aceste câteva săptămâni de despărţire, chinuitoare, îi călise ră sentimentele; de o mie de ori voise să plece la ea, să-i ceară iertare, dar de fiecare dată îi lipsise curajul. Abia această întâmplare nenorocită, căreia îi era aproape recunoscător, îl ajutase să iasă din cercul vicios al neputinţei, obligându-l să-i ofere mâna cu toată sinceritatea, să se împace şi să uite trecutul.

Nu mai vorbiseră nimic despre neînţelegerea lor, dar reveniseră la relaţiile dinainte, ca şi când anonimele şi despărţirea nici n-ar fi existat. Andrzej îi arăta acum o grijă îndoită, ca s-o facă să uite, iar Janka îl răsplătea cu recunoştinţă, cerându-i părerea în toate privinţele, fiindcă simţea că acum nu mai avea alt sprijin pe lume afară de el.

Zilele se târau îngrozitor de triste şi monotone. Rănile lui Orłowski se vindecau foarte încet; zăcea la pat, nemişcat, cu ochii bandajaţi, şi nu scotea o vorbă, câteodată îşi mişca buzele, şoptind parcă ceva imperceptibil, şi nu acorda nici cea mai mică atenţie celor din jur.

Doctorul venea în fiecare zi să-l bandajeze şi pleca, de multe ori fără să schimbe o vorbă cu Janka sau cu Andrzej, care stătea toată ziua, se ducea după medicamente la farmacie, îl mai ajuta şi pe doctor câteodată, îi aducea aminte Jankăi să mănânce şi să doarmă, veghea cu o bunătate inepuizabilă ca totul să meargă bine.

Era pe la jumătatea lui martie, sosiseră zile murdare, ploile începuseră să se reverse peste lume şi zăpezile se topeau; mohoreala aceea insuportabilă dinaintea primăverii picura din cer şi îneca pământul. Numai uneori, la amiază, soarele răzbătea prin norii aburoşi, împrăştiind lumină şi căldură, şi atunci pădurile înverzeau, apele luceau ca atlasul moale şi ca smaragdul, vrăbiile ciripeau pe cornişe şi pe sub ferestre, iar Janka se trezea parcă din apatia în care se cufundase, se uita prin casă ca după un

vis urât, îi revenea întreaga luciditate, dar o dată cu dispariţia soarelui recădea în vechea stare de existenţă aproape vegetală.

Umbla tristă de colo-colo prin casa năpădită de mirosul de fenol şi de iod, de doliu şi nenorocire, plină mai ales noaptea de ecouri înfiorătoare, tresăriri, tonuri, suspine şi hohote de plâns, care răsunau adesea în ritmuri lente în întuneric, pătrunzându-i toată fiinţa cu o durere fără margini.

După una din aceste nopţi nedormite, pline de zbucium, în care i se părea că aude mereu sunetele estompate ale pianului Zaleskăi şi că pădurea stârnită de viforniţă se smulge din rădăcină şi zboară, iar o dată cu ea toate gemetele, glasurile şi vaierul pământului se înalţă şi răsună prin văzduh, umplând liniştea de groază şi învălmăşeală – într-una din acele zile de martie, în care viaţa devine o povară, orice gând o imposibilitate şi orice mişcare un chin, în care un om nervos înnebuneşte de temeri neînţelese şi închircit în el însuşi, înspăimântat şi totodată apatic, se refugiază în ungherul cel mai liniştit al camerei, şi ameţit, obosit de moarte, asurzit, ascultă plescăiala necontenită a ploii şi şuierele vântoasei, agonizând de plictiseala deznădăjduită – sosiră la Bukowiec Witowski, sora lui şi Andrzej.

Le ieşi în întâmpinare indiferentă, nemulţumită întrucâtva, deoarece o sileau să vorbească şi să se mişte, când cel mai comod pentru ea ar fi fost să stea singură şi să nu se gândească la nimic.

– Domnişoară, am auzit atâtea despre nenorocirea care te-a lovit, încât l-am obligat pe fratele meu să mă aducă până aici, deşi nu ne cunoaştem, deoarece compasiunea este adesea un adevărat balsam, spuse Jadwiga.

– De cele mai multe ori nu este decât un plasture care împiedică rana să se usuce şi să se vindece.

Îşi regretă asprimea, pentru că Jadwiga păli şi buzele i se înfiorară de durere.

– Iartă-mă, domnişoară, pentru vorbele mele, dar sunt atât de prostită de tot felul de lucruri, încât răznesc involuntar şi cu totul fără rost, o rugă Janka, revenindu-şi din toropeală.

– Durerea nu caută niciodată forma cea mai blândă, ca să se manifeste, ci dimpotrivă, pe cea mai aspră. Intuiesc ce simţi şi te înţeleg.

Îşi strânseră mâinile şi se priviră în faţă.

– Nu văd, îngăduie-mi, domnişoară, să-ţi ating faţa cu mâna.

Janka se aplecă spre ea, şi Jadwiga îi pipăi uşor cu vârful degetelor fruntea, ochii, nasul şi bărbia. Apoi îşi lăsă mâinile în jos şi se concentră o clipă.

– Acum ştiu cum arăţi, domnişoară. Da, ştiu. Te simt. Un zâmbet de bunătate neţărmurită şi de prietenie îi lumină faţa frumoasă, revărsând parcă prin încăpere lucirile primăverii.

Se aşezară una lângă alta şi vorbiră îndelung. În sufragerie, Andrzej şi Witowski discutau ceva cu însufleţire, fiindcă ochii celui dintâi străluceau de înduioşare când se uitau spre cele două tinere care se aflau în salonaş.

Se simţeau bine cu toţii, apropiaţi de o simpatie reciprocă; Janka vorbea puţin, dar asculta cu lăcomie; glasul blând al Jadwigăi, cuvintele ei pline de bunătate şi de o dulceaţă de-a dreptul neobişnuită o linişteau, întărind-o. Energia îi revenea cu încetul, sufletul i se trezea din somnolenţă şi privea cu admiraţie, aproape în extaz, la această oarbă, ale cărei cuvinte exprimau dragostea de oameni, iertarea şi credinţa.

Nimeni nu-i mai spusese asemenea lucruri, nici nu bănuia că pot să existe astfel de suflete.

– Domnişoară, dumneata simţi şi vorbeşti ca o sfântă! exclamă în cele din urmă.

– O, nu, doar ca o credincioasă, ca o creştină. Credinţa m-a însănătoşit şi m-a întărit.

– Credinţa? Îi stă oare în putere să despartă sufletul de fiinţa noastră pentru totdeauna?

– Nu, nu-l desparte ci îl înflăcărează cu iubirea şi iertarea tuturor, luminează ochii. Cine crede în Dumnezeu, acela ştie totul, pentru el nu mai există taine, îndoieli şi zbucium; cine crede, este puternic în viaţă şi în moarte; cine crede, trăieşte şi

munceşte asemenea argaţilor unui stăpân generos, pentru că ştie că va sosi ceasul când truda îi va fi răsplătită şi se va odihni.

– Tocmai dumneata vorbeşti aşa! Dumneata care, deşi ai toate condiţiile ca să fii fericită, eşti fiinţa cea mai nenorocită, fiindcă îţi pierzi vederea, fiindcă mâine poţi să nu mai vezi deloc? Dumneata binecuvântezi...

– Da, pesemne că aşa a vrut Dumnezeu, răspunse simplu Jadwiga, plecându-şi capul.

– Domnişoară Jadwiga! Nu mai înţeleg nimic.

– Nu huli! Dacă Dumnezeu vrea aşa, apoi aşa se cuvine să fie.

– Bine, dar de unde ştim că Dumnezeu vrea să fim nefericiţi? E o iluzie sau...

Le întrerupse doctorul, deoarece intră, cercetă oberlihturile de la ferestre şi uşa de la anticameră, se desfăcu din pleduri, dădu din cap spre ele şi se duse la bolnav.

Nu-şi mai spuseră nimic, fiindcă se auzi glasul lui Orłowski, pentru prima dată de când căzuse la pat.

Janka o luă de mână pe Jadwiga şi se duseră în camera lui.

Orłowski şedea pe pat în capul oaselor, avea ochii bandajaţi, iar pielea roşie, transparentă, i se încreţise pe faţa slăbită şi atât de schimbată, încât nu se mai cunoştea nimic din ce fusese mai înainte.

– De acord, domnule Miecio, spuse şi scutură mâna întinsă, de parcă strângea palma cuiva. Acum n-o să ne mai despărţim. Hm!... ţi-e foame? Îndată. Daţi-i lui Miecio să mănânce.

Janka îi luă mâna şi i-o duse la buze.

Se aplecă într-o parte şi şopti ceva neînţeles, apoi spuse cu voce tare:

– A, tu eşti, Janka! Ştiu, ştiu. Bine că ai venit, pentru că Miecio vrea să mănânce.

Doctorul începu să-i vorbească. Orłowski îl ascultă, dar aplecat într-o parte, acolo unde se găsea dublura lui, întoarse de câteva ori capul spre el şi-i zise:

– Ce mai faci? Spune să-i dea lui Miecio să mănânce, că ne e foame. Apoi îngână ceva fără să mai ia seama la nimeni şi se culcă.

– Un exemplu clasic de dedublare a personalităţii, rosti doctorul şi începu să-i explice lui Witowski, dar acesta nu era în stare să-l asculte, era atât de impresionat, încât o luă pe Jadwiga şi plecară, rugând-o stăruitor pe Janka să vie la ei după internarea lui Orłowski în spital.

– Mâine îl ducem, o anunţă doctorul pe Janka.

– Domnule doctor, îngăduiţi-mi să merg şi eu, la nevoie aş putea să vă ajut, se oferi Grzesikiewicz.

– Merg şi eu. Vreau să văd în ce condiţii o să stea acolo.

– Ce rost are? Acolo-i loc pentru isterice! Crezi că e vorba de un flirt de adolescentă? o repezi doctorul, punându-şi repede masca la gură.

– O să rezist, am trecut doar prin atâtea...

A doua zi, într-un compartiment separat, îl duseră la Varşovia.

Pentru Janka, drumul fu un adevărat chin. Se uita mereu pe fereastră sau pe coridor, ca să nu vadă chipul desfigurat al tatălui.

Orłowski ştia că merge cu trenul, că doctorul, Janka şi Grzesikiewicz sunt cu el, dar nu le acorda nici o atenţie, discutând tot timpul în şoaptă cu Miecio, căruia îi ceda locul, el mulţumindu-se cu un colţişor de bancă.

Prin staţii, colegii şi cunoscuţii veneau să-l vadă, pentru că nenorocirea se aflase pe toată linia. Intrau în compartiment şi îşi spuneau numele. Nu le răspundea imediat, îl întreba de fiecare dată pe Miecio cine sunt şi abia după aceea schimba câteva vorbe cu ei. Janka era atât de enervată de aceste scene, de feţele curioase, de mângâierile lor banale şi de privirile de milă, încât în cele din urmă se aşeză în dreptul uşii şi nu mai lăsă pe nimeni să intre.

La Varşovia îi aştepta o targă cu care îl duseră la spital.

O răceală de mormânt o învălui pe Jania când intră în coridorul lung şi întunecos al spitalului; mergea după targă ca după un coşciug. Un om în zdrenţe se plimba pe coridor cu cască

de hârtie pe cap şi cu epoleţi de carton roşu la bluza jerpelită; o centură de hârtie aurie îi strângea statura firavă şi saluta grav cu o sabie de tinichea pe cei care treceau, apoi se întorcea milităreşte şi mergea mai departe cu pasul măsurat, ţeapăn şi cu ochii albăstrui aţintiţi în gol.

Orłowski fu repartizat într-o cameră de la etajul întâi.

– Acum întoarce-te acasă, domnişoară o să am eu grijă de tatăl dumitale; după lege, poţi să mai stai la Bukowiec încă o lună şi jumătate, o sfătui doctorul când plecară de la spital.

– Nu mai stau nici o zi acolo, mă duc la Rozłogi.

– Te vei căsători cu Grzesikiewicz? o întrebă fără ocol.

– Probabil că da. Începu să-i mulţumească pentru tot ce făcuse pentru ei.

– Era de datoria mea să fac ce am făcut; am fost prietenul vostru nu numai cu numele, de altminteri e o boală fenomenală. Am s-o studiez, fiindcă merită.

Râse uscat, îşi puse masca la gură şi-i făcu semn să plece.

– O să mai trec pe aici din când în când, dar la nevoie vă rog să mă anunţaţi şi pe mine.

Doctorul încuviinţă din cap, o urcă într-o birjă şi plecă.

Când se văzu din nou în locuinţa pustie de la Bukowiec, plină încă de mirosul de fenol, simţi că o lasă puterile, că forţa indiferenţei cu care o înarmaseră apatia şi excesul de impresii se clatină şi se sparge în bucăţi, că e gata să facă vreo nebunie, numai să scape de chinuri şi de singurătate.

Se aşeză pe un scaun în salonaş şi se uită cu privirea sticloasă la pianul care îşi rânjea în întuneric dinţii galbeni ai claviaturii, la mobilele parcă moarte, mucegăite şi atât de neputincioase, încât se temea să pună mâna pe ceva, fiindcă i se părea că toate s-ar prăbuşi, prefăcându-se în pulbere...

După câteva ore de somn chinuit, o trezi un tren care trecea cu zgomot prin staţie.

Farurile roşii aruncară prin încăpere o dâră de lumină sângerie, care se revărsă în întuneric ca un şuvoi de scântei; zvâcni în sus şi ascultă, trenul dudui pe pod şi după o clipă

zgomotul surd se pierdu în depărtare, contopindu-se tot mai mult cu vuietul pădurii.

Nu mai putu să adoarmă. I se perindară toate prin minte, o cuprinse o spaimă neînțeleasă și se înfioră de frig și neliniște; încerca zadarnic să se stăpânească.

Totul amuțise, doar sârmele de telegraf, zgâlțâite de rafalele vântului, țiuiau slab și o bucată de tablă, desprinsă de pe acoperișul magaziei, se răsucea scârțâind și lovea cu putere în perete; iar la răstimpuri pădurea își adăuga și ea vaierul adânc sau vântoasa răbufnea surd, aduna toate zgomotele și le purta mai departe.

Cocoșii cântau cu regularitate din oră în oră prin cotețe. Nu mai putea suporta monotonia înfiorătoare a nopții, liniștea și sentimentul apăsător de teamă, pur și simplu îi era frică să se miște în pat. Gânduri și impresii începeau să i se învălmășească prin minte, din adâncurile inconștientului apăreau cuvinte necunoscute, sunete imperceptibile, culori niciodată uitate, scene moarte demult în amintire, chipuri șterse, întinderi. Spectrele vieții trecute, care se iveau la marginea realității de o clipă, se clătinau și creșteau pe dâlma îngustă a conștiinței, ca să recadă iarăși în haos, lăsând locul altora, noi, nesfârșite. Creierul ei semăna cu un teren de luptă, cu o scenă pe care se perindau impresii vizualizate, înviind și murind în același timp; iar ei i se părea că toate acestea se petrec aievea și acum în fața ei, că stă de-o parte, admiră, se emoționează, recunoaște unele lucruri; își aduce aminte de altele, la multe privind cu indiferență, pentru că sunt străine – și totul se întâmplă atât de repede, toate se rostogolesc într-un astfel de vârtej, încât până să-și amintească și să le vadă, pier și se schimbă de-a valma.

În cele din urmă, nu mai recunoaște nimic. Se uită prin încăpere și o vede foarte bine; candela arde pâlpâind la icoana Maicii Domnului cu o flăcăruie galbenă, și lucirile firave de lumină tremură și alunecă pe geamul care acoperă portretul mamei ei, iar pe fereastră privește înăuntru fața cenușiu-verzuie a nopții cu ochii albaștri, adânciți în orbite, ai stelelor.

– Ce am, am adormit oare? Se întreabă în gând, se uită la perete şi – nimic, vede salonaşul, sufrageria, camera tatălui! Se cutremură, deoarece după faldurile unei draperii se iţeşte chipul lui Orłowski!

– El e, el e! îi strigă ceva sfâşietor în suflet; vrea să sară în sus şi să fugă, dar stă nemişcată şi priveşte la vedenia tatălui care, cu bandajul negru peste ochi, ras în cap, cu faţa roşie, rănită, şi cu mâinile întinse, vine mereu spre ea... vine... vine...

Ce noapte cumplită! Era atât de vlăguită din cauza nălucirilor şi a spaimei, încât în revărsatul zorilor, simţindu-se mai în putere, se sculă din pat.

– Înnebunesc! Înnebunesc!

Dis-de-dimineaţă trimise pe cineva după Andrzej. Îl rugă să ducă tot ce se afla în casă la Krosnowa, să se ocupe el de toate, pentru că ea nu mai putea rămâne la Bukowiec.

Iar după ce o conduse la Rozłogi, la familia Woliński, şi la despărţire, când Andrzej o privi în faţă, rugând-o din ochi să-i răspundă, pentru că nu cuteza să vorbească, îi spuse:

– La primăvară! Să mă liniştesc şi eu puţin. Vino des pe aici; foarte des, ştii doar că, afară de dumneata, nu mai am pe nimeni pe lume.

XIV

Primăvara se trezea la viaţă.

În dimineţile de aprilie, când luncile, mlaştinile şi ochiurile de apă fumegau aidoma unor căldeniţe, înălţând stâlpi de aburi spre zorii purpurii ai răsăritului; când în boabele de rouă şi prin ape se aprindeau culorile; când ultimele umbre, rămăşiţele nopţii, fugeau furişat prin desişuri sau agonizau pe câmpuri în lumină: când soarele fără gene, uriaş şi purpuriu, se ridica din spatele pădurilor, revărsând peste pământ miliarde de raze, luciri, lumină şi căldură – primăvara îşi înălţa capul somnoros-auriu, încununat cu diadema rândunelelor moarte, şi încă greoaie, pe jumătate

conştientă de frumuseţea şi puterea ei, plutea peste câmpurile reci şi moarte, atingea pământul cu tivul rochiei însorite şi ogoarele cenuşii înverzeau; calcea calului îşi deschidea ochii galbeni pe marginea pâraielor şi sorbea boabele de rouă; pe lângă drum şi pe mejdine părăluţele îşi desfăceau genele roşii, mlădiţele de alior se iţeau prin şanţuri, prin locurile adăpostite şi printre pietre; mugurii de mesteacăn plezneau răspândindu-şi aromele; plopii care străjuiau drumurile, pe jumătate amorţiţi, fremătau cu bucurie, sorbind lumina şi căldura soarelui cu frunzuliţele roşietice, în vreme ce un vânticel călduţ, mângâietor ca răsuflarea mamei, îmbrăţişa pământul, topea resturile de zăpadă care umplea gropile şi trecătorile cu pete murdare, ridica grâiele, încreţea faţa apelor, trezea păsăretul care zbura din adâncurile pădurilor spre câmpuri, ciripind:

– Primăvara! Primăvara! Primăvara!... Într-adevăr, primăvara era din ce în ce mai puternică; trezea pădurile înţepenite; anemonele, ghioceii şi dediţelul râdeau la umbra uriaşilor încă somnoroşi; se întindea peste ape – şi apele îşi lepădau ultimele cătuşe de gheaţă, pâraiele curgeau mai repede şi străluceau ca safirul şi aurul; trezea totul şi din palmele-i binefăcătoare, din ochii aurii şi zâmbetele radioase se revărsa peste lume căldura, viaţa şi desfătarea!

Berzele păşeau cu gravitate pe lunci, iar dimineaţa clămpăneau îndelung pe cuiburi, vrăbiile se zbenguiau nebune pe sub streşini şi zburau în cârduri pe arăturile abia semănate cu orz şi ovăz.

Pe câmpuri, prin păduri, în văzduh răsuna un cântec profund, creator, nemuritor.

Primăvara! Primăvara! Primăvara!

Vitele mugeau prin ocoale, adulmecând verdeaţa şi aerul plin de arome; câinii se fugăreau înnebuniţi de bucurie şi se tăvăleau laolaltă cu copiii dinaintea caselor.

Plugurile luceau în pământul negru şi greoi ca nişte fulgere argintii, iar în urma lor se înşirau ciorile pe brazde, în vreme ce în văzduh ciocârliile îşi cântau imnurile exaltate.

Impulsul atotputernic al renaşterii, al nuntirii şi dragostei, înfiora şi străbătea tot ce era viaţă şi simţire.

Oamenii cântau pe câmpuri cu ochii la soare. Bătrânii ieşeau pe prispă şi sorbeau viaţa nouă cu ochii şterşi.

Inimile se umpleau de bunătate, rugăciune şi mulţumire!

– Iată viaţa! viaţa! exclamă Janka, deschizându-şi braţele spre întinderile inundate de potopul de soare şi de pulsaţia primăverii. Îi râdea sufletul, simţindu-şi inima înfiorată de marea bucurie a existenţei.

Nu mai spuse nimic, mergea pe o alee din parc şi atingea cu mâna lujerele groase de crin care ieşeau din pământ, mângâia perlele albe ale ghioceilor, rupea primele violete; sau păşea aţintind depărtarea, respirând adânc mirosul de mesteacăn, de pământ proaspăt arat, de soare; asculta păsările care ciripeau, susurul pârâului, glasurile care veneau dinspre acareturi – şi nu se gândea la nimic, îmbrăţişând totul cu inima şi revărsându-se în toate cu bucuria primăverii şi a învierii.

– Dumneata eşti o entuziastă, domnişoară, îi spuse Stabrowska, venind în urma ei cu Helena. Era pentru prima dată că se plimbau toate trei prin parc.

– Nu ştiu ce sunt, simt doar că exist şi sufletul mi se înflăcărează, simt că aş pleca undeva şi aş cânta împreună cu păsările, că am o poftă nebună să mă tăvălesc prin iarbă, că ceva mă înalţă spre soare şi aş vrea să cuprind totul în braţe şi să pier! Ah, primăvară! primăvară! adăugă mai încet cu o încântare nespusă în inimă. Nu-şi mai aducea aminte de tatăl ei, de Andrzej, de suferinţele şi plictiseala de la Rozłogi, fiindcă simţea că se trezeşte la viaţă asemenea pământului sărutat de soare şi căldură.

Helena zâmbi cu o îngăduinţă binevoitoare, iar Stabrowska, învelită într-un pled şi cu galoşi în picioare, se uita plictisită la copacii goi şi îşi muşca vârful creionului, pentru că nu izbutise să noteze nimic.

– Cred că ar trebui să ne întoarcem, e atâta umezeală în aer....

– Cum, doamnă; nu v-aţi însemnat nimic şi vreţi să vă întoarceţi?

– N-am găsit nimic vrednic de atenţie, doar n-am să notez că primăvara se simte în aer. Aşa ceva merge pentru firile foarte simple. Ce Dumnezeu! Primăvara e un bagaj mucegăit al retorilor poeziei, care se prefac că înnebunesc de plăcere când ascultă cântecul ciocârliei sau văd primul ghiocel! Fleacuri, copilării!... sfârşi dispreţuitoare şi porni mai departe, retezând ghioceii cu umbrela şi târându-şi pe pietrişul umed al aleii galoşii prea largi.

– Domnişoară, când te duci la Varşovia?

– Sâmbătă noaptea, sau mai degrabă duminică foarte dimineaţă, adică mâine.

– N-ai vrea să-mi cumperi şi mie ceva...

– Cu plăcere, de obicei stau o zi întreagă la Varşovia.

– Te duci des?

– Ultima dată am fost acum două săptămâni la tata.

– E mai bine?

– Fizic e complet refăcut, dar mintal e tot ca înainte.

– Pot să te întreb când faceţi nunta?

– La începutul lui mai, răspunse Helena în locul ei, deoarece Janka se aplecase să culeagă violete.

– Şi cununia o să aibă loc la biserica noastră?

– Da. Dimineaţa, fără prea multă tevatură, iar după micul dejun, pe care-l vom lua la noi, vor pleca la Krosnowa.

– Dă-mi voie să te îndrept, Hela. După micul dejun vom pleca imediat în Italia, e vina mea, mi-ai povestit atâtea minunăţii, încât l-am convins pe domnul Andrzej să plecăm acolo îndată după ce ne cununăm.

– În Italia! Ce călătorie romantică! O, da, asta-i foarte poetic; să pluteşti mână în mână prin lagunele Veneţiei, să te plimbi prin galeriile Florenţei, să vezi Coliseul de la Roma, o, da, e pur şi simplu înălţător să trăieşti primele clipe de iubire în ţara în care creşte lămâia, unde crângurile de portocali, laurii şi toate celelalte duhnesc, cum zice Rutowski.

Şopti Stabrowska patetic, cu o ironie muşcătoare, apoi schimbă repede tonul şi spuse cu glasul aspru, grav:

– Credeam că epidemia călătoriilor de nuntă s-a stins o dată cu moda crinolinelor, când colo! da, e curios, acum când lumea bună nu se mai duce, plebea, mânată de dorinţa de a imita...da, e o temă socială foarte bună, şopti, notând-o repede în carneţel.

– Ce vremuri îngrozitoare, până şi cei de jos încep să se simtă oameni, să simtă nevoia civilizată de a vedea lumea, frumosul, capodoperele! exclamă Janka răutăcioasă...

– Călătoriile sunt o foarte bună şcoală vizuală, interveni Helena.

– Da, de uitare a îndatoririlor pentru nişte plăceri mărunte...

– Credeţi-mă, doamnă, că eu nu-mi uit niciodată îndatoririle mele, răspunse Janka apăsat, deoarece Stabrowska începuse s-o calce pe nervi de la o vreme cu observaţiile-i moralizatoare şi cu o ignoranţă de-a dreptul penibilă.

– N-am spus-o pentru dumneata, domnişoară. Doamne fereşte, doar ştii ce principii am, eu proclam libertatea individuală totală. Fiecare să facă ce vrea şi ce-i place, adăugă în grabă, dezbrăcându-se în tinda spaţioasă de la conac şi, intrând în salon, scoase carneţelul şi notă: „Îndatoriri! Lăsaţi-mă în pace! Îndatoririle mele sunt plăcerea, îmbătarea, desfătarea, tot ce vreau eu, ce-mi doresc şi ce-mi trebuie mie". Nu sfârşi, deoarece soţul ei intră în salon şi o rugă stăruitor pe Janka să cânte la pian.

– Cu toate că soţia mea mă socoteşte un biet filistin, cum ştii şi dumneata, ador muzica şi, când sunt trudit, mă ajută să-mi refac forţele, mă odihneşte.

– Tocmai de aceea eşti un filistin. Eu nu suport zdrăngăneala, muzica poate să încânte numai nişte oameni care nu ştiu să gândească. E arta sufletelor plate şi plictisite, care le gâdilă plăcut şi le cufundă într-un dulce *far-niente* de lene şi prostire. Iată de ce, în acest secol, muzica are o influenţă atât de mare asupra maselor, pentru că acestea nu gândesc...

– Te înşeli, copila mea, o întrerupse Stabrowski destul de blând, învârtindu-şi monoclul într-o mână.

– Ai un mod penibil de a contrazice, şi asta mă tiranizează.

– De vreme ce sunt un tiran, repet: te înşeli! rosti apăsat, ochii îi străluciră, îşi puse monoclul la ochi şi începu să-şi mângâie favoriţii cu degetele tremurătoare. Apoi reluă:

– Nu şi încă o dată nu! Muzica vorbeşte mulţimii tocmai pentru că se adresează celor mai nobile şi mai bune sentimente ale ei, pentru că îi satisface o serie de dorinţe şi înclinaţii ideale, înlesnindu-i evadarea dintr-o muncă trudnică, nu o dată într-adevăr cu efecte de îndobitocire, pentru că este înainte de toate o necesitate de ordin sentimental...

– Sentimental! îl întrerupse triumfătoare. Asta-i barbarie, fiindcă numai sălbaticii simt şi reduc totul la sentimente; un om cu educaţie înţelege, chibzuieşte, gândeşte...

– E, unde dai şi unde crapă...

– Nu mă întrerupe. Unui astfel de om, cu adevărat civilizat, nu-i ajunge muzica, pentru că nu-l exprimă în întregime, pentru că nu se poate mulţumi cu un tipar, pe care fiecare poate să-l umple cu ce-i place. Muzica e un fel de şaradă chinezească pe care fiecare o dezleagă în felul lui şi totdeauna bine, deoarece nu există vreo dezlegare anume. Muzica seamănă cu glasurile naturii, în care poeţii, criticii şi halucinaţii simt dulceaţa, aud imnuri, cânturi de îngeri, văd cerul, armonia, când în realitate nu sunt decât mugetul vacilor pe izlaz, ţipetele păsărilor în luptă pentru hrană şi femele, vuietul pădurii zgâlţâite de vifor, răgetul măgarilor şi grohăitul porcilor; într-un cuvânt, o cacofonie primară, fără nici o noimă. Să nu-mi spuneţi că muzica este o artă superioară, universală, nu-i decât scâncetul copiilor şi al nebunilor... se opri, ca să-şi tragă sufletul.

– Continuă, draga mea, noi te ascultăm, dar gândim ca Hamlet: Vorbe! Vorbe! Vorbe!....

Stabrowska se întoarse furioasă spre fereastră, privi pe geam în tăcere, dar în curând scoase carneţelul şi scrise:

„Bărbaţii sunt josnici şi când iubesc, şi când nu iubesc. Bărbaţii sunt josnici şi proşti şi atunci când lumea îi consideră înţelepţi, şi când sunt nişte cretini".

Rezemat de pian, Stabrowski vorbea cu Jania care desfăcea notele pe pupitru:

– Nu știu prea bine ce se ascunde sub numele de filistin, dar presupun că soția mea are dreptate când spune că uneori sunt filistin, adică un om care trebuie să muncească mereu; care nu poate să aibă simțăminte prea subtile, căruia nu-i este îngăduit să-și scadă randamentul înflăcărându-se prea mult sau gândind prea adânc: fiindcă trebuie să se scoale în zori și să trebăluiască prin gospodărie; trebuie să țină de pământ cu ghearele și cu dinții, nu pentru că această moșioară îi aparține de cinci sute de ani, nu din cauza unei tradiții de castă, ci pentru că acesta este atelierul meu de lucru, în care m-am legat să-mi câștig pâinea zilnică, pentru mine și familia mea; pentru cei care muncesc alături de mine, în sfârșit, pentru ca dintr-o parte a muncii mele fizice, alții să poată gândi, să creeze capodopere, să împingă înainte opera măreață a progresului.

Sunt doar îngrășământul pe care cresc florile și grâul, dar îmi înțeleg rostul și-l accept, deoarece așa se cuvine să fie; iar pentru că nu vreau să fac pe privighetoarea, când nu sunt decât un cal de muncă, îmi spun cu dispreț că sunt filistin, eu însă nu distrug privighetorile, nu le neg dreptul de a cânta și a trăi, fiindcă știu că și calul, și privighetoarea sunt necesari în natură.

– Ați acceptat de bunăvoie jugul greu al resemnării.

– E mai greu decât presupui dumneata, domnișoară, dar l-am acceptat în mod conștient! privi fără să vrea la soția lui.

– Există oameni care știu să-și micșoreze povara chiar atunci când o poartă din propria voință.

– Există, dar cei ca mine, filistini, au oroare de compromisuri. Cumsecade ești sau nu ești. Când începi ceva, trebuie să duci până la capăt. De altminteri, nu văd nicăieri nici o scăpare, fiindcă dacă nu aici, apoi acolo sau în altă parte, totdeauna, fie și în alt chip, trebuie să existe un jug pe grumazul omului și să-l apese până la moarte.

– Totdeauna? Așa-i! încuviință Janka și începu să cânte un preludiu de Chopin.

În salon se înstăpâni liniștea.

Cobora înserarea. Dincolo de parc se aprinse o jarişte portocalie, scăldând acoperişurile roşii într-o aureolă subtilă de violet, care se strecura o dată cu amurgul în încăperi, ştergând treptat contururile lucrurilor.

De la preludiu, Janka trecu la o improvizaţie care răsuna ca o lamentaţie înhorbotată cu visuri şi umplea salonul de melancolie. Din când în când, strălucea de lacrimi asemenea băltoacelor dintre brazde, care se aprindeau în lumina apusului; uneori era învăluitoare ca valurile de aer încărcate de aromele mestecenilor, ale violetelor şi de primăvară; alteori îşi înălţa glasul şi cânta într-un ritm profund şi grav în care se amestecau şi sunetele de orgă, şi dangătul clopotelor, şi imnurile care umpleau sufletele tuturor, şi visurile care pluteau deasupra colibelor, tupilându-se prin ungherele inimilor şi creierelor tuturor.

Apoi tonurile slăbiră, alcătuind un cântec trist, larg, asemenea câmpurilor necuprinse care începeau dincolo de parc, şi se revărsară asupra ascultătorilor într-un vaier dureros; răsunau fluierele păstorilor, îngânând parcă plânsul copiilor care-şi pierduseră părinţii şi mergeau în amurg suspinând şi chemând în zadar; şi-i învăluia noaptea liniştită de aprilie, ceţurile, corul broaştelor, frigul pătrunzător; iar ei merg înainte, strigă încet, impresionant, rătăcesc prin noaptea care începea să privească la ei cu miliardele de ochi reci şi strălucitori; se aşează pe buza vreunui şanţ şi plânşi, obosiţi, se strâng unul în altul şi aţipesc sub tufa de porumbrel înflorit, şoptind şi strigând prin somn în zadar; pe deasupra lor zboară nagâţii, din ce în ce mai jos, li se uită în ochi şi ţipă încet şi ascuţit. Iar acolo departe, prin sate, scârţâie porţile care se închid, şi se aud tot mai rar mugetele vitelor, luminile se sting, oamenii adorm, şi noaptea plină de taine acoperă pământul, şi se aşterne tăcerea...

Janka îşi luă mâinile de pe claviatură şi în încăpere se înstăpâni o linişte atât de adâncă, încât îşi auzea bătaia inimii.

– Helenko, ai milă de mine şi spune să mi se dea să mănânc! strigă Woliński intrând în salon şi, salutându-se cu toţi, îl trase

de-o parte pe Stabrowski şi începu să-i povestească ceva cu jumătate de glas.

„Capul i se prăvălea în umbra draperiei, doar pieptul bogat se desena prin bluza strânsă pe corp, iar buzele senzuale şi bărbia ieşită înainte se conturau limpede în semiîntuneric. Cu o privire voluptuoasă, înceţoşată, îi cuprindea sânii, mijlocul, şoldurile, apropiindu-se tot mai mult de ea".

Scrise repede Stabrowska şi se întoarse la Janka.

– Ai improvizat, domnişoară?

– Şi da, şi nu, deoarece atunci când cânt, nu ştiu niciodată ce cânt, atât de mult se amestecă gândurile şi sentimentele mele cu ale altora, atât de mult se întrepătrund, se contopesc, încât îmi vine greu să le mai deosebesc.

– Domnişoară, te admir că poţi să stai la pian şi să cânţi câteva ore în şir. Pe mine, după o jumătate de oră mă apucă somnul, mărturisi Woliński.

– E firesc, dumneata nu cânţi şi nici muzica nu-ţi place.

– Poate că-mi place, numai că n-am niciodată timp. Când vin seara, mort de oboseală, trebuie să mă joc mai întâi cu copiii, apoi urmează cina, puţină conversaţie, iar când iau ziarul în mână, s-a zis cu mine.

Începu să râdă cu blândeţe.

Familia Stabrowski plecă după ceai, iar Janka se duse imediat să se culce, fiindcă trebuia să se scoale devreme, ca să ajungă la primul tren.

XV

La Bukowiec o aştepta Andrzej, pentru că de obicei îl vizitau împreună pe Orłowski. Janka nu revedea gara cu bucurie, deoarece îi aducea aminte de viaţa ei dinainte; simţea o ciudată strângere de inimă, privind la noul impiegat de mişcare, care, ca şi tatăl ei, se plimba pe peron în şapcă roşie şi mănuşi albe. O irita faptul că de câte ori venea aici, vedea întotdeauna la

fereastra camerei care mai demult fusese a ei, o fată pudrată, uscată, cu ţigara în gură şi cu părul frizat în bucle mărunte, ca nişte creiţari.

Câteodată, aşteptând trenul, asculta cu luare aminte, aşteptându-se să audă pianul Zaleskăi sau hârşcâitul bicicletei pe pietrişul de pe peron. De câteva ori, după ce coborâse din sanie, urcase la etaj şi abia în faţa uşii îşi amintise brusc că acum ea era o străină aici. Tot aşa şi astăzi, deoarece mai avea aproape o oră până la venirea trenului, nu mai avu răbdare să stea în sala de aşteptare, pustie, unde-l lăsă pe Andrzej care adormise toropit de linişte, şi ieşi pe peron.

Zorii cenuşii împurpurau cerul deasupra pădurilor şi albeau văzduhul, iar în roua dimineţii şinele lungi, acoperişurile, macazurile şi gheretele păreau foarte negre. Luminile se prefăceau parcă într-o pulbere aurie, care alcătuiau un fel de aureolă. Parcurse peronul şi privi cu inima strânsă de jale împrejur; la pădurea care sta întunecată, ca o masă tăcută, somnoroasă încă, la staţia amuţită parcă, la drumurile şi cărările ce se întretăiau prin pădure, la dâlmele de pământ zvântat, vişiniu... Pretutindeni regăsea ecourile vieţii de altădată, pretutindeni apărea câte o umbră sau o părere, se trezea şi mergea în urma ei, şoptindu-i în suflet cu glasul pătrunzător al amintirilor...

Abia astăzi îşi simţea dependenţa adâncă de aceste locuri.

– Prea mult am trăit aici, se gândi oprindu-se la marginea pădurii şi privind în adâncurile întunecate şi reci. Îmbrăţişa cu privirea drăgăstoasă uriaşii goi încă, negri, care stăteau într-o înţepenire mohorâtă, asculta cu bucurie strigătele care se auzeau prin pădure şi peste tot regăsea o părticică din sine, moartă şi uitată, care reînvia acum.

Se rezemă de gardul grădiniţei şi se uita la rondurile presărate cu frunzele de anul trecut, printre care se ridicau tulpinile uscate, moarte, ale florilor.

– E... domnişoara, păi cum... Lăudat fie numele Domnului!

Se întoarse repede şi-l văzu pe Roch cu şapca în mână, aplecându-se să-i îmbrăţişeze genunchii.

– Ce mai faci, Roch?

– Nu prea rău, slavă Domnului, nu prea rău, păi cum.

– Ce se mai aude pe acasă, cum te descurci singur?

– Sângur? E... domnişoară, nu sunt sângur, că am o nevastă grozavă.

– Te-ai însurat!... E, şi care nevastă e mai bună?

Roch îşi băgă un deget sub şapcă şi se scărpină în cap, se încruntă şi după ce se gândi o vreme, spuse:

– E... păi a nouă e măi tare.

– Si, a fost văduvă sau n-a mai fost măritată?

– Cum să zâc, n-a măi fost, măritată, vorba vine, da' nu prea şi-a păzât fetia şi treaba s-a-ntâmplat tomna' când a murit nevastă-mea; da' e fomie bună şi vrenică, şi are şi ţoale bune, şi vacă cu viţel, că n-am loat-o nici eu goală, mi-au dat şi bani; două mii. Fomie roşie şi frumoasă, tare-n pumn, largă-n şolduri, nu aşchie, ca răposata! Fomie frumoasă, da!

Janka îşi luă la revedere printr-un semn din cap şi plecă, venea trenul şi Andrzej o aştepta cu bagajele pe peron. De la fereastra vagonului îl văzu pe Świerkoski; venea de acasă, adus de spate, cu mâinile în mâneci şi ochii în pământ; se retrase repede, dar el îşi ridică privirile, o văzu şi se opri îndată; îi dădu un picior lui Amis, care se oprise şi el, şi îşi continuă drumul.

La Varşovia, coborâră din tren şi se duseră la spital. Nu era în stare să treacă pragul acestui aşezământ îngrozitor fără să-i fie teamă. Mergea privind înfricoşată pe coridoarele lungi, pustii, albe şi reci, luminate de ferestre cu gratii groase; undeva departe se auzeau răcnete omeneşti, înăbuşite, răsunând pe coridoare cu ecouri greoaie de tunet.

– După o săptămână, aş înnebuni aici, spuse Janka.

– Nici eu nu sunt deloc în apele mele, răspunse Andrzej. Aici mă gândesc întotdeauna la moarte, în toată grozăvia ei, iar pe urmă mă obsedează multă vreme.

Intrară în cămăruţa tatălui. Îmbrăcat într-un halat lung, peste care îşi pusese vechea uniformă, Orłowski şedea la o masă

acoperită de hârtii şi scria. Când intrară, îşi ridică spre ei faţa înspăimântătoare şi găvanele roşii.

– Aşteptaţi, deschid imediat ghişeul!

Scria mereu rapoarte şi rezolva probleme de serviciu, iar uneori îi dicta lui Miecio în timp ce se plimba prin încăpere. I se aduceau teancuri întregi de hârtie, pe care le umplea cu scrisul lui, cu toate că nu mai vedea.

– Domnule Miecio, e timpul să deschidem casa de bilete! rosti ridicându-se. Se întoarse, îşi luă de pe cap şapca roşie, şi-o puse pe cea obişnuită cu dungi roşii, se duse lângă măsuţa lungă, aşezată perpendicular pe uşă, se aplecă peste ea cu o mişcare de parcă se uita prin vechea fereastră de la casa de bilete, îşi frecă mâinile şi aşteptă.

Janka îi sărută mâna în tăcere, o înăbuşeau lacrimile.

Orłowski se înclină într-o parte, murmură ceva în şoaptă şi abia după aceea spuse:

– Janka, ce mai faci? Dar tu, Jędruś? îi întinse mâna.

– Cum te mai simţi, tată?

– Splendid, i-am turnat lui Mecio un raport, de-o să plătească cinci ruble ca popa. Pe Dumnezeul meu, am fost nevoit s-o fac; eşti funcţinar şi tu, aş că trebuie să înţelegi că superiorul este cel care veghează şi execută prescripţiile şi ordinele de serviciu, se adresă parcă lui Miecio.

– N-ai nevoie de nimic? îl întrebă Janka.

– Eu nu, coborî glasul, dar Miecio e un netrebnic, lucrează prost, e neglijent, iar câteodată se şi îmbată, pe Dumnezeul meu, ieri mi-am dat seama că bea votcă; dar, vezi tu, mi s-a plâns că uneori rabdă de foame, şi am înaintat un raport. Pe urmă, s-a văietat că patul e prea tare şi-am scris alt raport, fiindcă asta-i treaba direcţiei! Dealtfel, voi mai scrie încă unul. Da, mă simt bine aici, doar că dincolo, în camera vecină, ţipă cineva întruna; l-am trimis pe Miecio să afle cine strigă aşa, şi când s-a întors, mi-a spus că acolo sunt nebuni. Ce fel de nebuni? Nebuni, ha! ha!

– Tată, după cununie o să te aducem la Krosnowa, îl întrerupse Andrzej.

– Krosnowa, ce mai înseamnă şi asta? Miecio, Krosnowa, auzi!

– Nu-ţi mai aduci aminte, tată, la câteva verste de Bukowiec.

– Bukowiec? Nu ştiu şi nici Miecio nu ştie. N-a fost nici un Bukowiec niciodată, spuse cu hotărâre. Nu, nu!

– Tată, am venit să ne dai binecuvântarea ta, peste două săptămâni ne căsătorim...

– Vă căsătoriţi... Miecio! Se duse la fereastră, se aplecă şi şopoci mult timp. Pricep, Janka se căsătoreşte cu tine, spuse întorcându-se spre ei. E şi firesc, ieri am primit o scrisoare de la direcţie, o am la mine, în care îmi scriu că ai fost amantul ei. Mi-aduc aminte, dar când... copiii mei... copiii mei... copiii mei... Tăcu, privi cu găvanele însângerate şi îşi încordă vinele de la tâmple, părea că se luptă cu un gând care i se năzărea abia desluşit în haosul nebuniei, apoi dădu nerăbdător din mână, îşi şterse fruntea, în sfârşit, rosti cu un accent care-i făcu pe amândoi să se înfioare.

– Copiii mei... copiii mei... dar eu!... continuă să se bâlbâie, se aplecă peste masă şi lacrimi mari i se scurseră pe faţa acoperită de răni vindecate.

Janka se repezi spre el, crezând că i-a revenit judecata, dar când îl atinse cu mâna, Orłowski se proţăpi dintr-o dată, licărirea de luciditate se stinse, o îmbrânci cu putere şi începu să ţipe:

– Plecaţi de-aici! Trenul a plecat. Domnule Miecio, spune acestor oameni că nu mai are rost să aştepte. Se întoarse şi se duse în celălalt colţ al camerei, de unde spuse cu glasul schimbat: – Aşa-i, plecaţi, oameni buni, dacă domnul şef v-a spus că trenul a plecat, apoi nu mai aveţi ce aştepta.

Apoi se aşeză la masă şi începu să se uite peste hârtii.

Janka şi Andrzej priviră unul la altul şi plecară.

– Dumneata unde vrei să te duci acum, domnişoară? o întrebă Andrzej când ajunseră pe stradă.

– Mă duc să-i fac o vizită Zaleskăi; mi-a scris şi m-a rugat să trec neapărat pe la ea, iar după aceea trebuie să cumpăr câteva lucruri pentru Stabrowska.

Îi fixă locul unde aveau să se întâlnească, deoarece voia să facă împreună cumpărăturile.

Andrzej o conduse în tăcere la o birjă; era furios că Orłowski îi adusese aminte de anonimă:

„Ai fost amantul ei" îi răsunau în creier cuvintele lui, chinuindu-l.

Când îi văzu că pleacă, îi veni un gând neașteptat. Urcă în altă birjă și porni în urma ei la oarecare distanță.

– La Zaleska, da, la Zaleska! repeta întruna, în timp ce pe buze i se îmbulzea unul dintre numele pomenite în scrisoarea anonimă. Așa-i, nu mai încape îndoială. Se liniști și începu să-și reproșeze bănuiala și gelozia care-l copleșeau, iar pe Marszałkowska opri birja, ca să coboare, dar tocmai trecea un tramvai, așa că își continuă drumul. Tremura de teamă să nu se uite înapoi și să-l vadă. Privea neliniștit la trotuarele înțesate de oameni îmbrăcați cu eleganță, la vânzoleala din jur, la capul Jankăi împodobit cu o pălărie mare de culoare închisă.

– La Zaleska! da... da... repeta și un junghi tot mai dureros îi strângea inima. Birja Jankăi coti pe strada Piękna și se opri curând în fața unui gard; coborî și dispăru înăuntru. Andrzej dădu drumul la birjă și așteptă vreo jumătate de oră la intrarea unei clădiri. În cele din urmă, își luă inima în dinți și clătinându-se pe picioare, palid și emoționat, deschise portița și intră în curtea în care dispăruse Janka; într-o parte se afla o clădire cu un etaj, ale cărei ferestre dădeau în stradă; lângă ușa de la tindă era afișată lista locatarilor. O parcurse de câteva ori din ochi, citi ușurat: „Zaleski Henryk; funcționar la Direcția căilor ferate" și fugi cât putu de repede.

XVI

Fără să bănuiască nimic, Janka intră în locuința familiei Zaleski de la primul etaj.

Janowa o întâmpină cu un strigăt de bucurie.

– Doamne sfinte, păi e chiar domnişoara mea!... Doamnă! doamnă... strigă în grabă. A venit domnişoara de la Bukowiec!... bine că te văd, domnişoară... m-am gândit zi şi noapte la dumneata, că nu ştiam ce faci...

Îşi suflă nasul cu zgomot şi izbucni în plâns, sărutându-i mâinile cu bucurie.

Zaleska intră în fugă, cu capodul descheiat, nespălată, doar cu faţa pudrată, şi se aruncă de gâtul Jankăi:

– Doamne, ce surpriză!... Am crezut că ne-ai uitat. Janowa, ceaiul! Dă-mi voie, domnişoară, începu s-o ajute să se dezbrace. Ia o ţigară, te rog!... a, dumneata nu fumezi. Doamne, cât de bine arăţi!... Ce dezordine!... Janowa! Janowa!... adu ceaiul repede!...

Alerga prin încăperea atât de plină de tot felul de lucruri, îmbrăcăminte, note şi ziare, care se lăfăiau peste tot, încât nu mai aveai unde să stai. Fugi la bucătărie, potoli copiii, se contrazise cu Janowa, în sfârşit, veni grăbită, scrise câteva rânduri pe o hârtie de culoarea heliotropului şi le expedie prin Janowa.

Curios, de la cine mai împrumută acum? se întrebă Janka, văzând scrisoarea.

– Ah, domnişoară, n-ai idee ce fericită sunt că te văd. Urmă iarăşi o serie de sărutări şi cuvinte fără legătură, de zâmbete şi gesturi dezordonate, apoi mutarea tuturor scaunelor şi alergătură fără rost.

– Ce mai faceţi? întrebă Janka destul de rece, iritată de neorânduiala din casă şi de superficialitatea ei.

– O, bine, foarte bine!... Acum am destule meditaţii, câştig binişor.

– Pe când concertul? adăugă mai încet şi întoarse capul, ca să nu i se vadă zâmbetul muşcător din priviri.

– Destul de curând, trebuie să mai aştept... Vezi dumneata, mutatul, instalarea şi reînnoirea legăturilor ne-au luat o groază de timp. Acum însă încep să mă gândesc la concert, mă pregătesc... o, eu am răbdare cum ştii!... se apropie în vârful degetelor de

uşa întredeschisă de la camera vecină, privi înăuntru şi se retrase în mare grabă.

– Eşti mai fericită aici decât la Bukowiec?

– O, mult mai fericită! Cel puţin ştiu că trăiesc într-o lume civilizată. Frecventez casele în care se adună literatura, arta şi teatrul!... o, sunt infinit mai fericită... am cântat de câteva ori pe la serate şi am avut mare succes!... se duse iarăşi şi se uită în încăperea vecină. Şi dacă n-ar fi tot felul de griji... e, o să ne descurcăm noi! Soţul meu ia lecţii de canto şi învaţă arii eroice: Raul, Lohengrin, Wilhelm Tell! Merge cam încet, pentru că trebuie să se ducă şi la birou. Da, da, o scoatem la capăt, dar dumneata?... ce mai e pe la Bukowiec?... Nu de mult a fost pe la mine mama domnului Stasio. O femeie foarte drăguţă, dar atât de ciudată... a venit să mă întrebe de fiul ei, pe mine... gândeşte-te, domnişoară, ce penibil... se plângea că nu-i mai povesteşte totul în scrisori, mai ales după plecarea mea de la Bukowiec. Roşi. M-a rugat să nu-l lipsesc de prietenia mea, fiindcă el ar merita chiar dragostea... într-adevăr, nu pricep ce voia de la mine.

– Stefa! se auzi glasul lui Henio din camera cealaltă. Apă, vreau să mă spăl!... La dracu', două cotoroanţe în casă şi nu e gata nimic!... strigă furios.

Descumpănită, Zaleska dădu fuga la el.

– Ce, nu mai auzi?... ghetrele, adu-mi ghetrele, ce dracu'!

Tăcu brusc, îi spusese probabil că Janka e la ei, şi acum se mai auzea doar scârţâitul paiului. Henryk se sculă şi începu să se îmbrace. Stefa îi aduse apă, ghetrele şi cămaşa cu ochii plecaţi, neîndrăznind să se uite la Jania care se întorsese cu faţa la fereastră din delicateţe; abia se putea stăpâni, atât era de revoltată de purtarea despotică a lui Zaleski.

Janowa reveni de afară şi pregăti masa pentru ceai în salonaşul alăturat care ţinea loc şi de sufragerie, şi de cameră a copiilor, deoarece pătuţurile lor erau aici. Bătrâna era atât de bucuroasă de prezenţa Jankăi, încât venea mereu să se uite la ea şi să-i sărute mâinile.

– Doamne, sunt atât de mulţămită! şoptea.

– Bună ziua, scumpă domnişoară, bună ziua! spuse Zaleski intrând. Era îmbrăcat într-un costum de culoare deschisă, la care purta cravată albastră înnodată cu gust. Bine dispus, zâmbitor, mirosind a parfum, într-o cămaşă în dungi trandafirii cu guler alb şi în ghetre de lac. Frumos ca un tenor de provincie şi cu un zâmbet prostesc, cu adevărat de tenor, pe buze, se apropie de ea şi-i strânse mâna, scuturând-o de sus. Apoi se lăsă să cadă neglijent pe un şcaun, îşi trecu un picior peste celălalt, îşi puse monoclul la ochi, îşi trase manşetele şi rămase aşa, cu ochii mijiţi, îngăduind cu bunăvoinţă să fie admirat.

– Domnule Zaleski, dacă te vedeam pe stradă, nu te mai recunoşteam! începu Janka, stăpânindu-se cu greutate să nu râdă, atât i se părea de ridicol.

– Si... si... signora, e şi natural!... îi răspunse Henryk cu o superioritate caraghioasă. O fundătură nenorocită, ca Bukowiec, nu era un loc potrivit pentru un om ca mine, acolo nu mă puteam simţi eu însumi. Într-adevăr, mă şi mir cum de-am putut rezista atâta vreme! sfârşi dispreţuitor punându-şi monoclul care-i căzuse.

– Dragă Henio, invit-o pe domnişoara la micul dejun.

– Domnişoară, se înclină, poftind-o cu un gest regal. Dacă începeam să-mi cultiv glasul mai devreme, acum puteam să cânt la operă, dar aşa trebuie să mai aştept să plec la Milano pentru vreo jumătate de an.

– Da, aşa-l sfătuiesc toţi, dar încă nu se ştie, fiindcă...

– Nu mă întrerupe, draga mea... va fi aşa cum vreau eu. Dealtfel, am un protector foarte bogat care e încântat de glasul meu. Crede-mă, domnişoară, că-l iau pe *do* de sus ca Mierzwiński[1], uite... începu să cânte cu glasul plin şi cu multă uşurinţă un pasaj oarecare. Maestrul meu zice că în registrul de sus am cel mai nobil metal. Prima dată voi alege rolul lui Jontek[2] din *Halka*.

---

[1] Wł. Mierzwiński (1850-1909), tenor polonez de renume.

[2] Jontek, personaj din opera *Hanka* (1848) de Stanisław Moniuszko (1814-1872), compozitor polonez de inspiraţie romantică.

Draga mea, rosti amenințător, tăind oul care se afla pe șervețel înaintea lui. Ouăle astea sunt prea tari și nu pot să le mănânc, ți-am spus de atâtea ori că mi s-a interzis!... spuse revoltat.

– Îți aduc altele numaidecât. Janowa, îți spun de fiecare dată să fie doar cleioase.

– E curată scorneală; n-am apucat să spui de trei ori rugăciunea și le-am scos din apă. Domnu' să supără mereu, ba că sunt prea tari, ba că sunt prea sărate, iar acum...

– Dragă Baucis[1], nu mai cânta fals și adu alte ouă.

– Păi nu măi sânt.

– Cumpără, fierbe-le și adu-le!... hai, mai repede!... o certă, îndesându-și monoclul care-i cădea întruna de la ochi.

Zaleska scrise din nou un bilețel de culoarea heliotropului și, după vreun sfert de oră, Henio înghiți cu toată gravitatea două ouă. Bău un pahar de ceai ușor și mușcând dintr-un pesmet, spuse cu seriozitate:

– Asta înseamnă mucenicie!...Uite, domnișoară, mănânc pesmeți, ca un copil.

– Sacrificiul îți va fi răsplătit, domnule Zaleski, îi răspunse Jania cu un zâmbet disprețuitor, dar Henryk nu-i sesiză ironia.

– Ce face tatăl dumitale?... Am auzit ce s-a întâmplat și mi-a părut foarte rău, dar dragă domnișoară, noi am prevăzut totul, din nenorocire. Se purta foarte urât, deseori era chiar nedrept, mă rog, ce să-i faci, un om de modă veche, un rutinat...

– Pe când nunta? îl întrerupse repede Zaleska.

– La începutul lui mai.

– A, te căsătorești cu... cum îl cheamă?... aha, cu Grzesikiewicz, e un flăcău de treabă!... ce-i drept, nu e un vultur, e puțin cam din... cum să zic... pocni din degete, își trase manșetele și își puse monoclul. Mă rog, n-are importanță, oricum, domnișoară, îți urez să fii fericită în această căsnicie...

---

[1] Baucis și Philemon, cuplu legendar din mitologia greacă, simbolizând dragostea conjugală.

– Mulţumesc, domnule, la rândul meu, îţi doresc succese pe scenă, se revanşă destul de acru, enervată de tonul lui protector.

– Succese, cununi, aplauze, o, domnişoară, îţi dau cuvântul meu că vor veni şi acestea. Îşi duse mâna la piept, cu un gest teatral, se şterse la gură cu fularul, îşi scutură gulerul, se uită fără jenă în oglinda agăţată pe peretele din faţa mesei şi se ridică:

– Îmi pare foarte rău că sunt silit să mă lipsesc de o companie atât de plăcută, dar trebuie să plec.

– Henryk, vorbisem să mergem împreună, ştii tu unde...

– Eu nu vreau să vă încurc, am trecut doar să vă văd, acum trebuie să cumpăr o groază de lucruri, începu Janka, ridicându-se şi ea de pe scaun şi punându-şi pălăria.

– Draga mea, tu rămâi acasă, mi-aduc aminte că i-am promis unui compozitor să trec pe la Semadeni la ora asta. *Addio, ma bella, addio, signora!* trimise un sărut din buze, dădu neglijent din cap în semn de rămas bun şi plecă.

Glasul i se auzi pe scări, răsunând ca cel mai nobil dintre metale.

– Ce voce minunată! se entuziasmă Zaleska, ascultând cu încântare. Nu-i aşa că e frumoasă? Mai stai o clipă, domnişoară. Are un succes nebun la femei, aduce acasă teancuri întregi de bileţele. Râdem împreună deschizându-le, iar câteodată răspund înadins. Ce e mai caraghios e că le fixez întâlniri la orele la care soţul meu este la birou sau la lecţiile de canto. Da, îmi aduc aminte că ieri l-a invitat Noskowski[1]. Hai, domnişoară, nu pleca, nu mai vrei o bomboană, astea sunt grozave!... o rugă cu amabilitate, întinzându-i cutia.

Janka însă nu mai ţinu seama de sărutările şi rugăminţile ei fierbinţi, se îmbrăcă şi plecă. Pe stradă o ajunse din urmă Janowa.

– Of, abia te-ajunsăi, domnişoară, îmi iese sufletul! Da' voiam să-ţ' aduc aminte că mi-ai făgăduit să mă iei la Krosnowa...

---

[1] Z. Noskowski (1846-1909), compozitor şi pedagog polonez.

– Bine. De la Sfântu' Ion, pentru că plecăm imediat după nuntă şi ne întoarcem abia în iulie, o să-i spun domnului Grzesikiewicz...

– Că, vezi, domnişoară, nu mai pot să stau aici. Sânt oameni buni. Şi doamna, de-o pildă, da' ce să-i faci dacă îi lipsăşte ceva aici, îşi duse degetul la frunte, şi n-are judecata bună. Iar domnu' e o lăpădătură, că mi-e şi ruşine să-ţ' spui, ţâpă întruna, de parcă-l opăreşte cineva, şi trimit vorbă ăi de sub noi că nu pot să doarmă. Şi sunt atât de săraci, atât de săraci, că iau totul pe datorie, cu chitanţă. Doamna să speteşte că munca, să duce în toate zâlele să înveţe copiii să cânte, da' el, tot ce câştigă şi măi scoate de la doamna... auz' domnişoară?... irosăşte cu târâturile!... sublinie cu dispreţ. Oho, ştiu eu bine, da' nu-i spui doamnei, că şi aşa are destule pe cap, că el e un câine turbat...

– Îţi vezi fata des? o întrerupse Janka.

– Păi cum, domnişoară, şi ieri am văzut-o. Am zărit-o de departe, cum să ducea la şicoală, sârvitoarea îi ducea cărţile, m-am ascuns după o poartă, că mă apăsa ceva în chept, de nu măi puteam să-mi trag răsuflarea, da' am scos puţân capu', ea m-a văzut şi a râs la mine. E atât de albă, ca o domnişoară, şi are mijlocu' subţârel ca o albină; şi-aşa să mişcă toată, că parcă e pe arcuri, şi e îmbrăcată ca o cocoană.

– Vorbeşti cu ea?

– Păi cum o să-ndrăznesc eu să stau de vorbă pe stradă cu ditamai cocoană, că eu sânt o fomie proastă, neînvăţată, s-ar supăra pe mine, că todeauna să grăbeşte la şicoală şi, deşi mă vede, să uită numa' la mine, de mă trece fierbinţala şi să duce, răspunse, ridicându-şi spre Janka ochii decoloraţi, plini de lacrimi. Am fost într-o duminecă la tutorii ei. Am aşteptat la bucătărie până a venit sârvitorul şi mi-a zâs că domnişoara a porâncit să vie doica, eu, vezi bine. M-am dus şi m-a lăsat în camera ei, ce mândreaţă! m-am şi închinat. Nici la o cocoană mare nu poate să fie mai frumos. Mi-a arătat toate darurile pe care le-a căpătat. Doamne Sfinte, ce frumuşeţuri şi ce stămburi, şi aurării, şi brelante! Am vorbit mult cu ea şi pe urmă mi-a adus

să mănânc, iar fata mea mi-a dat mărama asta şi mi-a zâs,să o port neapărat, şi la plecare m-a rugat să viu mai des, numa' că ea trebuie să înveţe mult acuma şi a fost atât de bună cu mine, aşa m-a mângâiat pe faţă, că i-am sărutat şi eu mânuţa, uite, atât, de mică, arătă trei degete de-ale ei. Domnu' Isus mi-a dat o fată bună, bună!... De, aş vrea şi eu s-o mângâi, ca pe o porumbiţă, sunt şi eu mamă, şi să plâng, da' dacă nu să poate, nu să poate... îşi şterse ochii cu şorţul.

– Janowa, o mamă mai bună ca tine nu există în toată lumea.

– Domnişoară, păi nu e copilu' meu? se miră cu simplitate. Că era să şi uit, am fost şi eu acolo la spital să-l văd pe domnu' şef, şi-atâta am plâns, că mi s-a întunecat înaintea ochilor.

– Ai fost la tata?... ia te uită, îţi mulţumesc din toată inima! exclamă înduioşată.

– După ce mi-ai spus tot ce s-a-ntâmplat, m-am îmbrăcat frumos într-o duminecă şi m-am dus. Nu m-a mai cunoscut, săracu'! I-am spus: păi eu sunt Janowa, domnu' şef, Janowa, sârvitoarea de la Bukowiec! A-nceput să zbiere că nu să ezistă nici un Bukowiec, auz' domnişoară? şi vorbea aşa sângur şi să uita cu ochii ăia roşii ca o cioară cu globii scoşi de copii, că mi se rupea inima de durere. Doamne sfinte, un om învăţat, ca domnu' şef, un boier atât de bun şi uite ce soartă a avut, săracu'. Se lamenta cu o compătimire adâncă, plină de groază.

Janka se despărţi de Janowa şi porni încet pe strada Marszałkowska.

Soarele lumina puternic, revărsând şuvoaie de căldură şi veselie pe feţele trecătorilor. Străzile erau pline de lume; femei împopoţonate, zâmbind banal, ţepene în rochiile lor de sărbătoare; feţele palide se înălţau spre soare, iar pleoapele obosite cădeau peste ochi la atingerea razelor de lumină. În soarele puternic de la miezul zilei, în aerul acesta primăvăratec ce adia dinspre grădinile care înverzeau, dinspre câmpurile îndepărtate, dinspre violetele şi zambilele vândute pe stradă, ieşeau în evidenţă chipurile bolnăvicioase ale oamenilor. Hohote de râs răsunau adesea prin aer, nesincere parcă, silite, şi se

destrămau, pierind repede în murmurul surd, în huruitul birjelor, în clinchetul clopoţeilor de la tramvaie, lăsând în urmă doar ritmul greoi al grijilor, al oboselii şi apatiei.

Janka era buimăcită; tot ce văzuse la familia Zaleski, sărăcia lor interioară, înşelăciunea şi minciuna, aparenţa iluziilor şi fanfaronada, începea să observe acum şi pe stradă, pe feţele trecătorilor, în această agitaţie nebunească şi fără sens, pricinuită nu de nevoi reale, ci de dorinţa de a uita.

Vrăbiile ciripeau vesele şi se tăvăleau îmbătate de primăvară pe gazonul acoperit cu firişoare delicate de verdeaţă, copacii se învăluiseră în aureola transparentă a primelor frunzuliţe, prin văzduh stăruiau fiorii vrăjiţi ai primăverii; dar Janka se uita aproape cu tristeţe prin Grădina saxonă[1], oamenii îi acopereau totul-miile de chipuri care rătăceau prin parc, râdeau şi vorbeau, veşmintele strălucitoare, de o eleganţă ieftină, îi acopereau, dar nu reuşeau să-i ascundă necazurile şi mizeria pe care le drapau.

– Poză! poză! poză! se gândea, uitându-se în sufletul lor cu priviri scormonitoare care pătrundeau în toată fiinţa lor. Vedea că aceste varşovience sunt artificiale, retuşate cu pudră şi ruj, cu voaluri şi rochii; că trupurile lor sunt nedezvoltate, răsucite, că dincolo de masca feţelor zâmbitoare nu se află nimic; că ochii aceştia albaştri, negri, viorii exprimau golul şi prostia; că bărbaţii slabi, piperniciţi, nervoşi, sunt pur şi simplu mărunţi, răspândind în jur răceala vlăguirii şi a saturaţiei. Privea tot mai atentă şi de la o vreme începu să observe din ce în ce mai limpede amprentele zbuciumului tragic de fiecare zi, prostesc, care-i ucidea treptat, stigmatul luptei pentru existenţă.

–Nu mai există decât încăierarea pentru pradă, altceva nimic! se gândea cu milă şi acum ştia că jugul acela blestemat încovoaie oamenii şi îi abrutizează, zădărnicindu-le toate gândurile şi aspiraţiile superioare. Îşi întrerupse meditaţiile amare, deoarece îl

[1] Mic parc din Varşovia.

zări pe Andrzej care o aştepta lângă fântâna arteziană; se înfioră la vederea lui fără să ştie de ce.

– Ţi-e frig, domnişoară? o întrebă, observându-i tremurul.

– Hai să ieşim din parc, e într-adevăr frig.

Făcură cumpărăturile, mâncară de prânz la un restaurant şi spre seară plecară.

În vagon, Janka începu să povestească despre Zaleska şi Janowa. Vorbea cu amărăciune şi milă adâncă.

– Ştiam mai demult că Zaleski nu e decât un bufon şi un fanfaron; dar nu credeam că ea este atât de naivă, încât să creadă în vocea şi cariera lui pe scenă. Păcat de ea, sunt sigur că o va părăsi, la prostia lui s-au adăugat acum şi aspiraţiile, s-a molipsit de la ea. Ah, aspiraţiile astea superioare! rosti cu dispreţ. Dacă nu-i caraghios, e cel puţin o prostie! Gândeşte-te şi dumneata, Zaleski şi aspiraţiile înalte, vor să cucerească lumea, ea cu pianul şi el cu vocea. Ha, ha! izbucni în râs.

Janka se uită la el puţin intrigată şi începu să vorbească:

– Da, ea este naivă, slabă şi ridicolă, dar are tocmai asemenea aspiraţii superioare. Ea nu se mulţumeşte cu viaţa de fiecare zi, se ofileşte purtând această povară care nu foloseşte nimănui. Dumneata eşti fericit, fiindcă te-ai adaptat atât de bine la condiţiile dumitale de viaţă, încât nu mai ai nevoie de nimic. Dar ea, dar ceilalţi! Nu trebuie să râdem de ei, nu trebuie să condamnăm oamenii pentru dorinţele lor, adesea nesăbuite, pentru visurile lor aproape întotdeauna irealizabile, pentru că ei suferă din cauza lor şi pentru ele. Doamne, nimeni n-o să ştie vreodată ce tragedii se consumă în sufletele lor, cât zbucium şi câtă suferinţă, câte lacrimi se scurg în tăcere, departe de ochii lumii! Îmi pare rău de Zaleska, pentru că sub masca unor fleacuri, numai aparente, fiindcă nu ştim să pătrundem în adânc, inima îi sângerează necontenit, se zbate, dar nu va fi fericită niciodată şi toată viaţa ei se va irosi.

– Aşa e, domnişoară, ai dreptate! şopti Andrzej încurcat. Janka îl privi îndelung, apoi îşi rezemă capul de perna spătarului şi adormi îndată.

Andrzej ieşi pe coridor şi începu să se plimbe încoace şi încolo, fumând ţigară după ţigară; din vreme în vreme, se uita la Janka prin uşa întredeschisă. Era revoltat şi nu-şi putea înăbuşi părerea de rău, supărarea care creştea în el, chinuindu-l. Aproape că-i era ciudă pentru inteligenţa şi superioritatea ei intelectuală. Abia acum se trezi în el dorinţa ca şi ea să-l iubească, fiindcă până atunci se mulţumise s-o iubească doar el, să se gândească la ea, să-i ghicească şi să-i îndeplinească toate vrerile, să trăiască din zâmbetele ei şi cu speranţa că va fi soţia lui; acum însă, în această clipă de revelaţie parcă, îi dorea iubirea, voia s-o domine, să fie a lui întreagă.

Se opri locului şi se uită mult timp la faţa ei cufundată în întunericul din vagon; dormea un somn liniştit; buzele întredeschise ieşeau în evidenţă pe faţa palidă, pleoapele coborâte aruncau o umbră prelungă pe obraji, era foarte frumoasă.

Trenul alerga fără încetare, se oprea prin staţii o clipă, lăsa o parte din călători, lua alţii, fluiera, pufăia şi iarăşi zbura ca un monstru înconjurat de flăcări, nori de fum şi o ploaie de scântei care se întindea în urma lui ca o coadă de cometă. Era o noapte întunecoasă, prin vagoane dormeau cu toţii; Andrzej trase perdeluţa peste felinar şi se aşeză în faţa celei care dormea, privind-o din ce în ce mai aproape. Lupta cu el însuşi. Era atât de frumoasă, încât îl străbăteau fiori de foc şi întinse braţele ca s-o cuprindă şi s-o sărute, dar se stăpâni aproape în ultima clipă şi, ca să nu cedeze tentaţiei, ieşi din nou pe coridor. Continuă să se plimbe, dar acum nu se mai uita la Janka, se liniştise şi o plictiseală apatică punea stăpânire pe el; îi deveni brusc atât de indiferentă, încât văzând că în compartimentul vecin nu era nimeni, se culcă pe o bancă şi adormi.

Conductorul îl trezi la Bukowiec. Nici măcar nu-şi mai ceru scuze de la Jania că aţipise, o ajută să coboare din vagon, o urcă în trăsura care o aştepta şi o însoţi până la Rozłogi, moţăind tot drumul. Îşi luară rămas bun ca de obicei, spunându-şi doar „la revedere".

XVII

– Mai sunt patru ore şi vei fi soţia domnului Andrzej, ce repede!

– Aşa-i! răspunse Jania căscând. Peste patru ore totul se va sfârşi.

– Sau, la drept vorbind, va începe... te temi?... o întrebă Helena grijulie.

– Nu mă tem, dar mă apasă tristeţea. Sunt foarte tristă! repetă în gând.

– Eu mă bucur, fiindcă sunt convinsă că vei fi fericită.

– Tu eşti fericită? întrebă Janka repede, ridicându-şi ochii la ea.

– Da, sunt pe deplin fericită, atât de fericită, încât uneori mă tem pentru fericirea mea, fiindcă de multe ori mă simt pur şi simplu prea fericită. Gândeşte-te şi tu, am tot ce mi-am dorit: un soţ, iubire, copiii, oarecare avere, linişte şi mulţumire. O, da, sunt foarte mulţumită şi-ţi doresc şi ţie să ai parte de asemenea fericire.

– Îţi mulţumesc! şopti cu o ironie abia deslușită în glas. După plecarea Helenei, stătu multă vreme la fereastră, scrutându-şi propriul lăuntru; se trezi din îngândurare abia când trebui să se îmbrace pentru cununie. Era calmă şi aproape rece. Invitaţii, nu prea numeroşi, erau toţi cunoscuţi foarte apropiaţi: părinţii lui Andrzej, Józia cu soţul ei şi Witowski o aşteptau în salon şi, după ce veni la ei, făcură cerc în jurul ei şi o felicitară. Le primi urările cu indiferenţă şi după aceea, în timp ce mergea la biserică într-o caretă închisă, se mira că nu este deloc impresionată de cununia ei; o preocupau mai mult câmpurile, pe care le vedea pe ferestruică, pline de verdeaţă şi de primăvară, decât Andrzej care stătea tăcut lângă ea, cam mahmur, fiindcă seara trecută îşi luase rămas bun de la burlăcie cu atâta sârg, încât Woliński, care participase şi el, nu era nici astăzi cu totul treaz.

Biserica veche, de lemn, cu pereţii coşcoviţi, negri, acoperiţi de icoane înnegrite de vreme, împodobită cu ghirlande de brad şi de molid, luminată de şirul de lumânări uriaşe, care alcătuiau un

fel de alee de flăcărui de la intrarea principală până la altar, despărțite de tufe subtropicale din oranjeria familiei Stabrowski, arăta ca vrăjită și-i atrăgea atenția. Privea cu o încântare pur estetică la aura împrăștiată de verdeața palmierilor, la prapurii vechi, roșii, care alcătuiau sub balconul corului pete aprinse, parcă de sânge închegat, iar marele altar, cu auriturile înnegrite pe care tremurau lucirile lumânărilor, acoperit aproape de flori albe și azalee purpurii, înconjurat mai jos de o cunună de narcise, liliac și violete, o ferneca. Se uită cu recunoștință la Andrzej, dar nu mai avu când să-i mulțumească, fiindcă începu ceremonia.

Rosti jurământul atât de liniștită și de indiferentă, încât își ridică de câteva ori privirile la ferestrele dincolo de care, în teiul înalt, ciripeau vrăbiile gălăgioase, sau se uită la fața vânătă a Józiei, la ochiul ei galben, tremurător, și la Witowski care stătea în partea dreaptă cu ochii plecați și își mușca buzele.

Orga intonă „Veni Creator" și totul se sfârși destul de repede, dar Janka, după ce plecă din fața altarului, se simți extenuată. Privirile goale, obosite, îi alunecară peste chipurile celor de față și se gândi că dacă toți ar fi pierit în clipa aceea, dacă i-ar fi înghițit pământul, ar fi ieșit din biserică tot atât de nepăsătoare. Simțea că oamenii aceștia n-o interesează absolut deloc, chiar Helena, de care o lega o veche prietenie, îi era acum complet străină; toate lujerele de simpatie, care o apropiau de oameni, se uscaseră dintr-o dată și se depuseseră pe fundul sufletului ei pustiu ca o pulbere de cenușă; așteptarea vieții noi înăbușea în ea toate celelalte gânduri și sentimente, se încovoia parcă înaintea ei și o accepta indiferentă și apatică, uimită în același timp de schimbarea din ea, ale cărei cauze și importanță nu era în stare să le înțeleagă. Avea impresia că o luase un curent larg și o purta atât de încet, încât nu știa nici măcar dacă plutește sau nu în vreo direcție anume.

După cununie, nu se mai duseră nicăieri, nici măcar la Krosnowa, plecară direct la Bukowiec, ca să prindă trenul și să se îndrepte spre Italia.

Witowski şi bătrânul Grzesikiewicz îi conduseră la gară. Andrzej se ocupă de expedierea bagajelor, în timp ce Janka se plimba prin sala de aşteptare, nerăbdătoare să se afle cât mai departe de aceste locuri, sau privea pe peron, unde Stasio umbla încoace şi încolo purtând şapca roşie de impiegat de mişcare.

Pretutindeni domnea o linişte adormitoare; până şi Karaś, care de obicei făcea manevre cu vagoanele şi le ducea la rampa magaziei, nu mai fluiera, locomotiva aluneca pe şine fără zgomot şi pufăia, slobozind rotocoale mari de fum murdar, care speria vrăbiile ce zburdau pe acoperişuri; câţiva muncitori întăreau traversele, mânuind târnăcoapele cu mişcări domoale, automate, iar pădurile se înălţau tăcute de jur-împrejur, pline de păsăretul care cânta cu înfocare şi de mirosul de răşină, ce invada întreaga staţie; soarele strălucea deasupra gării, vălurind aerul tremurător la curbele şinelor şi sorbind şuviţele de apă de prin adâncituri. Viaţa îşi urma ritmurile de fiecare zi. Janka realiză fără prea multă plăcere că aici nu se schimbase nimic, nu se simţea lipsa lui Orłowski, a lui Zaleski şi nici a ei, totul era ca mai demult şi tot aşa avea să rămână, chiar dacă toţi oamenii aveau să se schimbe.

Era supărată întrucâtva pe păduri, deoarece continuau să trăiască şi să crească, pe soare, pe ziduri chiar şi pe trenurile care veneau şi plecau fără încetare.

– Domnişoară, nu ţi-am urat nimic până acum, o întrerupse Witowski apropiindu-se. În definitiv, ce ţi-aş putea dori, fericirea?

Glasul lui coborât şi trist şi privirea plină de luciri umede o umplură de uimire, se uită în ochii lui şi răspunse cu anume ezitare:

– Da, numai fericirea!

Tăcură amândoi, fiindcă pe buze li se îmbulziră cuvinte pline de mâhnire şi amărăciune, inima li se strânse de durere, presimţind că puteau să-şi spună lucruri care nu le mai erau îngăduite; o jale adâncă le împovăra sufletele şi lumina orbitoare a revelaţiei îi umplu de spaimă, cufundându-i într-o durere surdă.

Temându-se să se privească în ochi, se uitau prin stație, la văzduhul luminos, străpuns ca de gloanțe de zborul săgetat al rândunelelor; inimile băteau încet și rar.

Nu-și dădeau seama ce se petrece cu ei, de ce se întâmplă așa. Știau doar că pătrunseseră într-un abis, și spaima le tăiase picioarele și-i ameți se.

Își făcu apariția Andrzej, pentru că trenul intra cu zgomot în stație.

Plecară numaidecât.

Witowski se îndreptă spre casă, fără să-și mai ia rămas bun de la bătrâni.

Părinții lui Andrzej întârziară îndelung pe peron, fluturându-și batistele în urma trenului care pierea în depărtare, apoi urcară în brișcă și plecară și ei.

– Pietruś, șopti bătrâna după o tăcere mai lungă, ștergându-și lacrimile.

– Ce e?

– Slavă Domnului, acum avem și noi o noră.

– Avem, și încă o cucoană pe cinste, pe legea mea! își bagă degetele sub, șapcă și se scărpină cu o mulțumire adâncă, iar ochii îi luceau de bucurie.

– Așa-i, cucoană sadea, împielițata asta de noră a noastră! Când mergea prin biserică, parcă era o regină, toate celelalte păreau niște slujitoare pe lângă ea! Da' și Jędruś, ce, nu e boier, nu e și el învățat? se mângâie bătrâna.

– Pe legea mea, ce-o să mai slugărești la ea, o să te saturi de boieria ei...

– N-ai frică... O să și slugăresc, dacă s-o purta bine cu mine.

– Ho, ho! o să-i sucească capul lui Jędrek!

– E o fată bună, Doamne sfinte, atât e de frumoasă, că n-am cutezat s-o sărut.

– E un împielițat Jędrek ăsta!... o să guste din miere cu lingura mare, pe legea mea!

– Mai bine ți-ai vedea de treabă, abia-ți mai târâi picioarele și te gândești numai la prostii.

– Ce mai, seamănă cu mine... îngână satisfăcut pe deplin, îşi miji ochii, şfichiui caii cu biciul, pentru că el îi mâna, şi tot ţâţâia din buze, gândindu-se la frumuseţea Jankăi.

XVIII

După ce plecă trenul, Staś se întoarse în camera ocupată mai înainte de Orłowski, fiindcă acum ţinea locul impiegatului, şi-i scrise mamei o scrisoare:

„Mămică scumpă! Nu ţi-am scris cam demult, sunt atât de copleşit de treburi şi atât de obosit, încât am consultat un doctor care mi-a recomandat un repaos mai lung. Am şi cerut un concediu de douăzeci şi opt de zile. Te rog, mămică, să-i spui unchiului să mă sprijine acolo unde trebuie, bine? Tot timpul o să mi-l petrec cu dumneata. Când voi veni la Varşovia, va trebui să cumpăr o sumedenie de lucruri, fiindcă acum, fiind ajutor de impiegat, trebuie să-mi organizez viaţa în chip corespunzător. Mămică, mai am un plan, cred că e momentul potrivit să-mi faci cunoştinţă cu domnişoara Cesia, despre care mi-ai scris nu demult. Acum am şi eu o funcţie care mă obligă să mă gândesc la căsătorie, nu-i aşa? Îţi trimit gulerele înapoi, pentru că sunt mai mici cu o jumătate de număr decât cele pe care le port de obicei. Mămică, Orłowska, fiica fostului impiegat, cel care a înnebunit, s-a căsătorit, astăzi au plecat în călătorie de nuntă în Italia! auzi, mamă: în Italia! Uite cine se duce în Italia, în vreme ce noi trebuie să trudim pentru câteva sute de ruble! Nici n-am salutat-o, numai pe jumătate să fie adevărat din tot ce se vorbeşte pe seama ei şi tot ar trebui să uit că am cunoscut-o vreodată! Se potrivesc de minune: un băiat de cârciumar şi o comediantă!

Mămică dragă, poate că te duci dumneata la familia Zaleski să-ţi dea maşina de răsucit ţigări, o pereche de manşete, doi butoni şi o rublă. I le-am împrumutat de mult, i-am şi scris de vreo trei ori să mi le înapoieze, dar nici nu mi-a răspuns. Îţi trimit

coşuleţul, plăcinta cu marmeladă a fost grozavă, pe cea cu brânză n-am mâncat-o, pentru că mi-a fost frică să nu-mi facă rău în starea de surescitare în care mă aflu, am dat-o familiei Kubicz. Mămică, te sărut" ş.a.m.d.

Expedie scrisoarea şi coşuleţul, iar după ce ieşi de la serviciu, se schimbă şi se duse la Osiecka.

Aproape de macazuri se întâlni cu Świerkoski, care-l certa pe acar:

– Fir-ai al dracului! Eşti un hoţ, un netrebnic şi un necioplit!... Te dau afară, te bag în puşcărie! striga, bătea din picior şi dădea cu şapca de pământ cu atâta înverşunare, că Amis începuse să clănţăne din dinţi şi să scâncească încet.

– Domnu' inginer, ştiu că sunt vinovat da' fii bun şi ascultă-mă să-ţi spui cum a fost şi pe urmă n-au decât să mă judece! îi explica acarul. Roch, ăla de la gară, a venit şi mi-a spus că domnişoara noastră pleacă astăzi în Italia. Nevastă-mea voia să-i mulţumească frumos pentru nişte vase pe care i le-a dat când ne-am mutat, aşa că mi-a zâs: Rafał, eu mă duc la tren să sărut mâna domnişoarei, că poate-mi mai dă câte ceva pentru copii, acum e şi ea mare cocoană, şi mă-ntorc numaidecât. I-am spus să să ducă, dacă vrea, că-i ţân eu locul câteva minute; m-am gândit că dumneata n-o să te superi, chiar dacă ai să afli.

– N-ai voie să pleci nici un minut de la serviciu fără aprobarea mea, n-ai voie, că-ţi fac raport, te dau afară, te trimit la munca de jos şi te gonesc în cele patru vânturi! N-ai voie! striga furios şi se repezea cu pumnii la acarul care înţepenise speriat cu mâna la şapcă.

– Domnule Świerkoski, hai, domnule, odată! îl chemă Staś, îl luă de braţ şi-l trase mai la o parte. De ce trebuie să te enervezi, e păcat de sănătatea dumitale, în definitiv e un fleac...

– Ăştia sunt otrava mea! A, ţărănoii, nemernicii, se joacă de-a duioşia... vine o târâtură... şi asta se duce să-i sărute mâinile, să-şi ia rămas bun... lovi-te-ar damblaua!

– Las-o baltă, domnule! Te mai aude careva, te pârăşte lui Grzesikiewicz şi dandanaua-i gata.

– Ce-mi pasă mie de acest nespălat, hoţ şi înşelător care o să putrezească în lanţuri...

– E, n-ai decât să vorbeşti singur, eu nu vreau să te ascult. Staś îl lăsă în plata Domnului, coborî de pe linie şi dispăru în pădure.

Świerkoski fluieră la câine şi începu să-l bată cu cureaua. Staś auzi multă vreme urletele câinelui şi ţipetele lui Świerkoski, fuga lor prin pădure; îşi înfundă urechile cu vată şi grăbi pasul; nu-i plăceau asemenea violenţe, îl scoteau din sărite şi de obicei îi produceau tulburări digestive şi insomnie.

O văzu de departe pe Zosia care stătea pe verandă, şi începu să-i facă semne cu şapca şi să strige. Aceasta alergă în întâmpinarea lui şi, ascunşi după o tufă mare de liliac înflorit, se sărutară cu lăcomie.

– I-am scris mamei de concediu, nu bănuieşte nimic, i-am scris chiar că mă voi duce acasă să mă odihnesc... începu să râdă.

– Domnule Stach, nu e bine să-ţi păcăleşti mama, asta...

– Domnişoară Zosia, doar sunt bărbat! se îndreptă cu mândrie, dacă altfel nu se poate...

– Dar dacă află de la.cineva şi vine?

– Ei, atunci... n-o să mă las cu una cu două, m-am săturat de jugul ăsta dulce, mi s-a urât! exclamă cu voce tare, chiar prea tare.

– Domnule Stach! începu răsucindu-şi pe deget o şuviţă de păr şi uitându-se la el pe sub sprâncene.

– Te ascult, domnişoară Zosia! răspunse cu glasul drăgăstos, înăbuşit.

– Totdeauna trebuie să te porţi ca un bărbat, totdeauna... totdeauna... nu trebuie să-ţi fie frică de mama dumitale, pe mine trebuie să mă iubeşti şi să mă asculţi, nu-i aşa, domnule Stach?

– Domnişoară Zosia, parcă dumneata nu vezi că mă port ca un bărbat? Te iubesc, m-am înscris în registrele primăriei de aici, am plătit să se facă strigările la biserică, am înaintat cerere pentru concediu, o să ne cunună, o să plecăm undeva, ei, şi te iubesc

atât de mult, atât de mult, cum n-am mai iubit niciodată! ochii albaştri i se umplură de lacrimi.

Zosia se strânse la pieptul lui şi-i răsfiră părul ciufulit cu degetele, pentru că îşi ţinea şapca în mână, iar el începu să-i sărute faţa, ochii, gura, părul, mâinile, tot ce ajungea, şoptindu-i lăcrimos:

– Draga mea, Zośka, iubita mea, scumpa mea, sfântă, măicuţa...

– Copii, veniţi în casă! tună de pe verandă glasul Osieckăi şi ecoul se împrăştie prin pădure.

Se luară de mână şi se duseră.

Osiecka se îngrăşase îngrozitor în ultimul timp, părul îi mai albise şi faţa-i era mai roşie. Privi ameninţătoare la Stasio; iar când acesta se apropie şi-i sărută mâna, îl ciupi de obraz.

– Ai răbdare, flăcăule. Abia după cununie puteţi să vă duceţi în pădure, dragii mei. Un zburdalnic ca dumneata trebuie să stea departe de logodnică... dacă spun că departe apoi să fie departe! strigă, roşind brusc.

– Nu vă contrazicem, începu Staś să se dezvinovăţească.

– Eşti un prostuţ, dragul meu. Franka, condu-o la masă pe Tola! ţipă.

– Totul e pregătit, doamnă. Concediul meu începe de vineri, cel mai târziu, sâmbătă putem să ne cununăm şi plecăm imediat pentru câteva săptămâni.

– Bine... de mama dumitale mă ocup eu, o s-o asigur că totul se va sfârşi cu bine, ei, dacă spun că se va sfârşi cu bine, apoi...

– Vă mulţumesc, doamnă.

Intrară în casă.

XIX

Familia Grzesikiewicz se întoarse din Italia la sfârşitul lunii iulie.

Nu-i aştepta nimeni la gară, deoarece nu anunţaseră pe nimeni când vin. Coborâră pe peronul pustiu şi tăcut, pe care se plimba

cu gravitate Staś în mănuşi albe şi cu şapca roşie pe cap; ţinea şi acum locul impiegatului. Soarele dogorea cu putere, revărsându-şi potopul de raze strălucitoare peste peronul îngălbenit şi zidurile roşii; peretele pădurilor, şinele lungi pluteau parcă în aerul unduitor din cauza căldurii.

Liniştea zilei arzătoare de vară îi învălui cu totul.

Janka se uita împrejur uimită întrucâtva.

– Ce linişte!... parcă e altfel!...

– Fireşte, aici suntem la Bukowiec, nu în Italia! La Bukowiec!... repetă Andrzej cu glasul înăbuşit, privind spre pădure şi trăgând în piept cu lăcomie aerul înţesat de căldură şi aromele răşinoase. Sufletul i se înfiora de mulţumire şi scăpa mereu pachetele şi cutiile de tot felul care-i cădeau din mâinile tremurătoare; le adună de câteva ori, până când Staś, care dispăruse după plecarea trenului, prefăcându-se că nu-i recunoaşte, se ivi din nou, apropiindu-se în grabă, dar se întoarse la jumătatea drumului, aducându-şi aminte că uitase şapca roşie şi mănuşile. Reveni după o clipă roşu la faţă, mai roşu ca înainte, şi marţial.

– Cum vedeţi, mie îmi revine onoarea de a vă ieşi în întâmpinare după o călătorie atât de lungă, spuse salutându-i cu gravitate, dar îl întrerupse Roch care-i îmbrăţişă genunchii Jankăi şi rosti mişcat până la lacrimi:

– Domnişoara, e... păi domnişoara e, cocoana noastă dragă!... că boierii ăi bătrâni de la Krosnowa, de, au trecut chiar ieri pe la Bukowiec... da, păi, bine zâc, ieri... sau să...

– Roch, ia lucrurile şi pleacă! îl goni Staś mândru. Ei, cum a fost călătoria, sunteţi sănătoşi?

– Mulţumim! mulţumim!... dumneata ce mai faci, domnule Stanislaw, mama e sănătoasă?

– Mulţumesc, şi mama e sănătoasă, şi soţia...

– Dumneata te-ai căsătorit?

– Da, stimată doamnă!... La o lună după plecarea dumneavoastră m-am cununat cu domnişoara Zosia Osiecka!..

O, iat-o, doamnă, vă salută de la fereastră! îi spuse destul de serios.

– Bună ziua! strigă Zosia de la ferestrele la care mai demult apărea Zaleska şi după o clipă coborî şi se aruncă de gâtul Jankăi, sărutând-o cu sentimentul unei prietene vechi.

– E, acum cred că mi s-ar cuveni şi mie aşa ceva! glumi Andrzej

– Ce bine arătaţi amândoi!... Şi eu aş fi vrut să plec cu Stasio, cu soţul meu, în străinătate după nuntă, dar... dar... Italia e frumoasă?

– Foarte frumoasă.

– La Roma aţi fost, am văzut scrisorile...

– Am fost, într-adevăr. A venit vreo trăsură? îl întrebă Janka pe Andrzej, pentru că începea să-şi piardă răbdarea.

– A venit un ţăran cu căruţa, pregăteşte locurile pe care să stăm, plecăm numaidecât.

– Dar pe Sfântul Părinte l-aţi văzut?

– L-am văzut, dar iartă-mă, doamnă, că nu pot să-ţi povestesc acum, suntem obosiţi de drum şi ne grăbim să ajungem acasă.

– Înţelegem... dac-am şti că vă găsim acasă, am veni înadins să...

– Voim fi întotdeauna, vă rugăm să veniţi!

– Roch, să vii mâine pe la Krosnowa, am să-ţi dau un mic dar pe care ţi l-am adus de la Roma, spuse Janka, urcând într-o căruţă, la care erau înhămaţi doi căluţi prăpădiţi.

– Di la Roma!... e... di la Roma, pentru mine!... murmură Roch, făcând temenele în urma căruţei care se depărta.

– Mână mai repede! îi spuse Andrzej ţăranului, deoarece caii mergeau alene cu capetele în pământ.

– Păi pe căldura asta!... ştiu că pripeşte soarele, nu să joacă!... dii! căluţilor, dii! plesni din bici şi zmuci hăţurile; caii porniră în goană, hâltăcăind căruţa peste pietrele şi rădăcinile din pădure, dar după o clipă îşi încetiniră iarăşi mersul, târându-se somnoroşi pe drumeagul îngust printre copacii care aproape că îl acopereau, lăsând să răzbată printre ramuri doar pete orbitoare de lumină, ce

se aşezau pe drum, pe muşchi, pe trunchiuri, făcând ape-ape în arabescuri fantastice.

– Iată o pădure adevărată! şopti Andrzej cu mândrie.

– Chiar aşa! încuviinţă Janka încet şi privirile puţin înceţoşate îi rătăciră peste stejarii uriaşi, peste pinii care se înălţau ca nişte coloane de aramă în şiruri nesfârşite şi păreau că reazimă bolta cerului, peste luminişurile verzi şi liniştite, peste mlaştinile acoperite de verdeaţă, pline de larma păsărilor, de piuit, plescăituri şi bâzâit; peste vârfurile stâncoase care se iţeau printre copaci, acoperite de plasa verde a rugilor de mure. Pădurea încremenise în dogoarea de iulie, mirosind a răşină, iarbă şi tanin. Păsările ciripeau arar şi cu glasuri somnoroase prin desişuri, doar coţofenele se cercoveau ici şi colo prin copaci, prigoarea zbura tăcută pe sub ramuri, ca un fulger colorat, iar frunzişul fremăta o clipă şi iarăşi se lăsa o linişte adâncă, adormitoare.

– Da, asta-i adevărata pădure! se gândi dar în locul ei vedea palmierii zvelţi, în priviri i se răsfrângeau azurul golfului napolitan, verdeaţa, soarele şi aerul de acolo şi i se părea că pădurea asta, atât de dragă cândva, este sălbatică şi neagră, împrăştie frig şi mohoreală, că începe s-o cuprindă tristeţea vieţii, pe care n-o simţise în Italia.

Se înfioră toată, deoarece din văzduh începeau să se apropie toate amintirile vieţii trăite aici, începeau să crească în ea spectrele trecutului şi să-i acopere sufletul de umbre.

Se trezea, de parcă viaţa dinainte o readucea pe vechiul făgaş.

– E cam întuneric! şopti, cutremurându-se.

– Ce vorbeşti, nu vezi că te orbeşte soarele?

– Da, dar nu-i ca la Neapole sau ca la Palermo!

– Eu nu văd nici o deosebire, dealtfel îţi mărturisesc că abia acum sunt fericit şi mă simt la mine acasă; în cele din urmă, Italia m-a plictisit. E o stafie, nu o ţară vie...

– Hai să nu mai vorbim, da?

– Bine, ştiu doar că ţie ţi-a plăcut foarte mult Italia; te entuziasmai lângă fiecare piatră mucegăită, gata, nu mai zic nimic. Descreţeşte-ţi fruntea şi uită-te la mine.

Janka îi îndeplini rugămintea; nu-şi putu ascunde părerea de rău şi amărăciunea.

– Ar trebui să-mi ierţi observaţiile mele necioplite, fie şi pentru sinceritatea lor.

– Vezi şi tu că nu mă supăr.

– Mulţumesc, gândeşte-te că mergem la noi acasă; nu te bucuri?

– Ba mă bucur chiar foarte mult, fiindcă sunt obosită.

– Am visat să ajung şi clipa asta, pentru că acum o să fim numai noi doi, n-o să ne mai stingherească oamenii, nici locurile străine, nici viaţa de hotel, pe care nu pot s-o sufăr, n-o să ne mai despartă capodoperele şi certurile din cauza lor; da, nu pot să sufăr ţara asta de hoteluri, viaţa asta în văzul tuturor, defalcată pe etape, marcate de *Cooks limited,* unde totul are preţ stabilit dinainte, unde totul este catalogat şi descris, indicat cu cifre de Baedeker, unde omul nu se poate simţi niciodată el însuşi pe deplin. E o lume străină, mie astea mi-au lipsit, pădurea şi pământul ăsta!... eu sunt de aici şi din ce vezi împrejur!... însemnă un cerc larg cu mâna şi cuprinse cu privirea înduioşată întinderea câmpurilor în care intrară după ce ieşiră din pădure.

– Am ajuns la Krosnowa? îngână Janka cu glasul plin de teamă.

– Da, uite casa noastră, se bucura Andrzej.

– Casa noastră!... repetă ca un ecou. Krosnowa! şi privi cu o teamă nelămurită spre parc şi aleea lungă de tei. Nu mai simţea dogoarea care se revărsa asupra lor acum când nu-i mai adăpostea frunzişul pădurii; i se părea că e frig şi întuneric. Un sentiment de înstrăinare îi pătrundea fiinţa de răceală.

– Casa noastră! repetă şi neliniştea îi crescu, avea impresia că pădurile care înconjurau câmpurile cu o ramă uriaşă, verde, o despărţeau de lume, înghesuind-o în această vale strâmtă, unde avea să trăiască de acum încolo; de parcă aceste întinderi,

acoperite de aurul grâielor brodate cu maci roşii şi măzăriche alburie, care unduiau ca marea şi răsunau de muzica prepeliţelor şi a cosaşilor, o cuprindeau atât de puternic în îmbrăţişarea lor, încât se simţea străbătută de temeri nelămurite şi durere.

Andrzej privea la ea, dar nu ştia să citească în această faţă palidă şi frumoasă. El se bucura că se întoarce, pentru că era sigur că abia cum, când nimic n-avea să-l mai gonească din sufletul ei, avea să cunoască fericirea; acum putea să preţuiască şi ea iubirea lui. Din vreme în vreme, îl rodea părerea de rău pentru indiferenţa ei marmoreană, pentru răceala pe care n-o putea străpunge, pentru această superioritate care-l intimida şi-i închidea gura de atâtea ori când era gata să izbucnească, şi atunci o privea mai aspru, cu reproş, dar totul nu dura decât o clipă, deoarece îl înconjurau pământul şi grâiele lui.

– Cară grâul la stoguri! spuse, ridicându-se în picioare în căruţă. Vremea e grozavă, uscată! şi urmări din ochi secerătoarele care uruiau nu departe de drum – roţile scrâşneau şi dinţii ascuţiţi aruncau întruna fulgere oţelii peste lanurile aurii. Cârstele de snopi se înălţau în diferite direcţii ca nişte piramide, iar fustele roşii ale femeilor, care mişunau pe câmp, păreau nişte maci uriaşi. Aerul tremura uşor şi perii scunzi de lângă drum foşneau somnoros din frunzele prăfuite.

– Walek, vino încoace! îl chemă Andrzej pe ţăranul care mergea călare pe lângă secerătoarea cea mai apropiată.

– Mă duc să dau o raită, vin repede!

Janka încuviinţă din cap şi se uită la Walek care sărea cu calul peste brazde şi se legăna în şa ca într-un balansor, înălţându-se şi recăzând în tarlaua de grâu.

Plecă singură la conac. Nu ieşi nimeni în întâmpinarea ei, uşile erau închise, ferestrele astupate, iar în curte, afară de găini şi de un câine orb care dormea la umbra coloanelor de la intrare, nici ţipenie.

Abia la vreun sfert de oră după ce ţăranul strigă să vină careva, apăru Bartek gâfâind, numai în cămaşă şi izmene de tort; se scurgea apa de pe el şi se ştergea de zor cu lăibăraşul.

– Am fost să mă scald, că nu mai puteam de căldură, se dezvinovăți, da' n-am stat decât cât să spui o rugăciune... n-aș fi stat nici atâta, da'...

– Bine, bine, deschide ușa!

– Păi cum, dacă cheile sunt la Janowa, mă duc acu' să le iau; n-aș fi stat nici atâta, da' Jędrek al lu' Rafal, rândașul, de, mi-a loat îmbrăcămintea și mi-a dus-o în pădurice; l-am prins și i-am tăbăcit pielea bine de tot, apoi am auzât că strigă cineva...

– Hai, du-te și caut-o pe Janowa.

– Sunt aici, domnișoară, aici! strigă aceasta de departe, alergând cu brațele desfăcute ca o cloșcă la puii aflați în primejdie; îi căzu la picioare și-i spuse bucuroasă; – O, Doamne sfinte, domnișoară scumpă și bună, păi te-am așteptat zâua și noaptea, eu și cu cocoana bătârnă ne-am dus până la pod, am zâs și noi că poate vii. Doamne sfinte, ce frumoasă ești, domnișoară, parcă ești o icoană, și te-ai rumenit la față, să mă ierți, ca o păinică. Sporovăia deschizând ușa, ajutând-o să care geamantanele și-i cădea mereu la picioare și-i săruta mâinile; nu mai știa ce să facă de bucurie.

– E înăbușeală aici, Bartek, deschide ferestrele!

– O, domnișoara mea scumpă și dragă!

– Coana mare e acasă?

– Stăpâna e în sat la Jadamka, naște de az'-dimineață, e și doctoru' acolo...

– Ia te uită la el, prostovanu', trăncănește vrute și nevrute, du-te la bucătărie și aprinde focu'! îl certă Janowa și-l dădu afară. Toț' sunt pe câmp, la secerat, iar cocoana bătârnă s-a dus în sat la o fomie bolnavă. Eu am fost în grădină dupe castraveți, și de-aia nu m-ai găsât acasă, domnișoară.

– Fata ce-ți face, a venit la Zielonka?

– A venit... a venit... se întrerupse, colțurile gurii i se lăsară în jos și fața ei bătrână, umflată, cu buzele vinete, semăna cu botul unei vaci care mugește după vițel. Janka nu mai așteptă să vadă ce spune și se duse să vadă casa. O învălui liniștea tristă a încăperilor pe jumătate moarte, nelocuite. Penumbra pe care o

împrăştiau storurile trase, tapiţeria întunecată şi portierele, mobilele cu forme greoaie, camerele mari, totul emana o impresie de mucegai şi mohoreală.

Umblă multă vreme, uitându-se peste tot, dar nu apăru nimeni, doar dinspre clădirea din spate se auzea cârâitul găinilor prinse şi tăiate, iar dinspre curţi şi acareturi lătrăturile şi urletul câinilor în lanţuri; la răstimpuri, dinspre câmpuri ajungea până la ea trăncănitul carelor, iar ecoul cântecelor răsuna trist în locuinţa pustie.

– Ce-o să fac eu aici? se întrebă cu glas tare, plimbându-se prin încăperile fastuoase. Nu ştia să-şi răspundă şi nici nu voia; trecu prin sufrageria cu parchet de stejar şi bufete minunate şi prin verandă coborî în grădină pe malul iazului lunguieţ şi arcuit, înconjurat de alei de carpeni tunşi, atât de rămuroşi, de împletiţi unii cu alţii şi acoperiţi de hameiul sălbatic, încât alcătuiau un tunel rece pe care, neîngrijit poate de veacuri, îl năpădiseră buruienile. În nişele de verdeaţă, mărginite de copaci seculari, se aflau postamentele goale, fiindcă statuile zeităţilor mitologice se prăbuşiseră şi abia se mai vedeau prin iarbă, înnegrite, acoperite de muşchi, mâncate de ploi şi de vânt. Sturzii ţârluiau prin desişuri, botrocii, sticleţii, grangurii şi piţigoii alcătuiau un cor gălăgios, răspândit prin tot parcul, iar pe iaz, agăţate pe frunzele mari de nufăr, broaştele orăcăiau prelung şi somnoros, privind cu ochii bulbucaţi la soare şi la miliardele de musculiţe ce zburau la suprafaţa apei ca un nor prin care, asemenea unor puncte verzi-aurii, luceau libelulele zvelte. Rândunelele zburau ciripind pe deasupra apei, trasând prin aer linii fantastice. La răstimpuri, se aşternea o linişte atât de adâncă, încât se auzea bâzâitul ţânţarilor; trestiile, obligeana şi papura, care creşteau pe mal, fâşâiau lovindu-se una de alta ori de câte ori adia vântul dinspre copaci sau oglinda apei se încreţea stârnită de pieptul rândunelelor. Tăriile gri-albăstrui acopereau totul ca o boltă uriaşă pe care soarele aluneca spre apus, întinzând peste apă o patină aurie, transparentă.

Janka se uita prin parc fără emoție, aproape rece; mergea încet, dar plictiseala și apatia puneau treptat stăpânire pe ea; încercă de câteva ori să se așeze pe băncile de piatră, verzi de mușchi, sau pe iarba de pe malul apei, dar nu stătu prea mult, se ridică și porni iarăși, privind în jur cu indiferență. Ocoli astfel aproape jumătate din parc și pe podul ruinat, împodobit odinioară cu statui care priveau acum de pe fundul iazului, trecu în cealaltă jumătate.

– Sunt acasă! se gândi mergând pe malul apei cu ochii ațintiți la fațada conacului care se înălța ca într-o ramă verde printre teii și fagii groși.

– Sunt acasă! întoarse puțin capul, deoarece soarele bătea în ferestre, aprinzând în ele câteva zeci de focuri orbitoare.

Repetă de câteva ori aceste cuvinte care nu stârneau nici un ecou în sufletul ei. Nu știa ce are, dar simțea că nu se bucură și nu este mulțumită că se află acasă.

Iar când reveni și începu să despacheteze valizele cu ajutorul Janowei, fu nevoită să-și spună de câteva ori că e la ea acasă, fiindcă avea mereu impresia că trebuie să plece imediat de aici, că venise doar în vizită.

Când se lăsă înserarea, veniră mai întâi Grzesikiewiczowa, apoi bătrânul Grzesikiewicz, Andrzej și Józia cu copiii.

Îi urară cu toții bun venit din toată inima.

Józia era radioasă, tremura de bucurie, încât era nevoită să-și pună mereu ochelarii.

– Ralf! Tola! spuneți-i bună ziua mătușicăi! strigă la copii în franceză și se uită la ei cum o salutau, țepeni, ca niște manechine sau ca niște cățeluși dresați.

– Józia, vorbește omenește! o dojeni bătrânul care, intimidat întrucâtva de purtarea mândră și rece a Jankăi, stătea încremenit, neștiind ce să facă. Mărită cucoană! începu, dar Józia îl certă din ochi și tăcu. E, dragă Józia, sunt și eu părinte, așa că trebuie să-i spun și eu ceva norei mele, nu-i așa, doamnă? o întreba pe Janka, luându-și inima în dinți.

– Bine, tată, dar eşti la dumneata acasă, aşa că poţi să faci tot ce-ţi place.

– Vezi, Józka! Mamă, n-o mai lăsa pe nora noastră să-şi murdărească mânuţele! spuse, văzând că Janka se pregătea să toarne ceaiul.

– Păi cum, n-o s-o las să facă nimic. Stai la masă, fata mea, te servesc eu sau Józia.

Józia se cam strâmbă, dar Andrzej se uita cu bucurie la soţia şi la mama lui.

Se aduse cina şi începură istorisirile dezlânate din prima zi după întoarcerea dintr-o călătorie. Bătrâna nu prea asculta, pentru că îl urmărea neliniştită pe Bartek care aducea platourile; îmbrăcat într-o livrea prea strâmtă, umbla ţeapăn şi prostit, toate îi alunecau din mână.

– Vezi să n-o scapi, cum o ţii?... Nepricopsitule, vezi să nu verşi pe... îl ţinea din scurt bătrâna.

– Spune, Jędruś, spune!... mă bucur atât de mult că ai venit, sunt atât de vesel, încât am să beau. Mamă, adu rachiu! ceru bătrânul radios şi se mută lângă fecior; bea şi, mulţumit în adâncul sufletului, asculta mândru şi înfuleca de zor, ca un lup, clefăind; bucuros nevoie mare, arunca oasele sub masă lui Łapa, un câine bătrân care le ducea la fereastră şi le rodea acolo.

– Papa, e păcat de duşumea, ce rost are să arunci oasele pe jos, aici nu eşti la cârciumă.

– Papa! papa! Józia! Józia! o zgândări bătrânul. N-ai decât să trăncăneşti singură, că eu tot nu te ascult, astăzi sunt vesel, pe legea mea! Mamă, adu rachiu.

Józia îşi puse ochelarii şi-i şopti Jankăi franţuzeşte:

– O să ai de furcă până o să-l dezveţi pe tata de năravurile lui necioplite.

Janka îşi înclină capul; tot timpul cât dură masa nu spuse aproape nimic, răspunzând doar atunci când era întrebată, deoarece toţi oamenii aceştia făceau o impresie ciudată asupra ei. Józia era cu ochii pe ea, bătrâna îl supraveghea şi-l boscorodea pe Bartek, bătrânul Grzesikiewicz bea, se întorcea şi scuipa la

spate, vorbea tare, râdea şi glumea cam din topor; copiii şedeau unul lângă altul, ţepeni şi serioşi, iar Bartek, când nu era ocupat, încremenea întins ca o strună lângă uşă, ştergându-şi speriat faţa transpirată cu mâneca şi oftând. Andrzej povestea, dar parcă fără chef, şi îşi pierdea răbdarea, fiindcă bătrânul îl îmbrăţişa mereu sau îl bătea cu palma pe spate şi exclama cu mândrie:

– Ce fecior reuşit am; nu-i aşa, doamnă?...

Drept răspuns, Janka zâmbea palid şi aştepta să se termine masa mai repede, pentru că se simţea obosită şi înstrăinată printre ei; se întorcea spre copii, dar aceştia îi zâmbeau şters, ca nişte automate, încât bătrâna le arunca priviri supărate şi şoptea:

– Doamne, apără-mă, parcă ar fi de lemn!

– Sunt acasă la mine, cu familia mea! repeta şi privirile îi alunecau peste lambriurile sculptate de stejar, în carouri mărginite de dungi arămii, care acopereau pereţii, peste bufetele uriaşe, aşezate de-a lungul unui perete întreg, peste capetele de elani cu coarne rămuroase, fixate în carourile de lemn, apoi peste feţele mesenilor, feţe simple şi aspre de ţărani, care păreau atât de ciudate pe fundalul luxului aristocratic, încât se întreba uneori, uitând rostul lucrurilor, de unde apăruseră aici? de ce? şi-i venea să se ridice şi să plece, simţindu-se jignită că stau alături cu ea.

– Vezi să nu ne uiţi, doamnă! îi spuse Józia şi-i povesti despre toată lumea din împrejurimi.

Janka reveni la realitate, ascultând-o şi în curând îşi recăpătă calmul, deoarece aduse tot felul de mărunţişuri cumpărate în Italia, şi începu să le împartă. Deodată, pe uşa de la verandă, îşi făcu apariţia Witowski.

– Doamne sfinte! exclamă bătrâna.

Noul sosit nu-i răspunse, o salută mai întâi pe Janka, apoi pe ceilalţi. Andrzej se sculă de la masă şi vru să-l sărute, dar Stefan se mulţumi să-i strângă mâna şi se aşeză alături de copii.

– Bartek, adu-mi un ceai tare. Am aflat că aţi venit şi m-am grăbit să vă văd. Jędruś arată grozav, dar dumneata, doamnă, eşti

altfel, o, te-ai schimbat mult!... o privi intens în albul ochilor, încât Janka se înfioră.

– Ei, Italia, ce să-i faci! Minunăţii, numai minunăţii! ironia îi tremura în glas.

– Într-adevăr, e o ţară minunată, am găsit acolo mai mult decât credeam că am să găsesc, răspunse Janka.

– Sau poate că ai dorit atât de mult să vezi minuni, încât le-ai şi văzut! Începu să-şi bea ceaiul, dar după o clipă adăugă: Jadzia vă trimite salutări şi aşteaptă s-o vizitaţi.

– Să sfârşim cu seceratul şi venim imediat.

– E bună şi o promisiune.

– Sora dumitale e sănătoasă?

– Da, e aproape bine, astăzi a ieşit pentru prima dată la plimbare.

– A fost bolnavă?

– Mda, puţin. S-au speriat caii, trăsura s-a răsturnat şi Jadzia s-a lovit.

– Au fost probabil, tot diavolii cu care ne-ai plimbat atunci.

– Tot ei. Îţi mai aduci aminte, doamnă, de plimbarea aceea cu sania?

– Da, şi cred că n-o s-o uit niciodată! îi răspunse destul de repede.

– Armăsarii ăia sunt ca nişte balauri, pe legea mea! se amestecă bătrânul.

– Nu sunt balauri; numai că Jasinowski n-a ştiut să-i stăpânească şi i-a lăsat să-şi facă de cap. Jędruś, îţi mai aduci aminte cum goneau atunci? readuse înadins vorba despre plimbarea cu sania, uitându-se la Janka.

– Ba bine că nu, şi astăzi mă trec fiori şi mă mir că n-am murit, soţia mea a leşinat.

– A leşinat doamna?... când?... întrebă ca şi când nu ştia nimic.

– După ce am coborât la gară.

– Ia te uită, n-am ştiut!...

– Ce n-ai ştiut? se interesă Janka.

– Că dumneata trăieşti atât de puternic asemenea emoţii.

– Întotdeauna femeia e mai slabă ca bărbatul, interveni bătrâna sentenţios.

– Mărturisesc că n-am mers niciodată cu sania atât de repede.

– O să mai organizăm asemenea escapade, ca să te obişnuieşti şi să nu mai leşini.

– Nu, cel puţin nu cu caii dumitale! spuse apăsat, contrariată de ironia din glasul lui Witowski.

– O să pregătim sania noastră, înhămăm şargii şi-o să ne plimbăm de mai mare dragul, pe legea mea!... Hai, mamă, mai adu rachiu să beau cu domnul Witowski.

Văzând însă că bătrânul era ameţit de-a binelea, Grzesikiewiczowa se ridică de la masă, îl luă de braţ şi vru să-l ducă la culcare.

– Dă-mi pace, când îţi spun să aduci rachiu, apoi adu. Domnul Witowski şi eu suntem boieri amândoi. Adu rachiu să bea doi boieri, pe legea mea, sunt atât de vesel astăzi, că... nu mai apucă să sfârşească, fiindcă Andrzej îl luă cu braţul pe după umeri şi-l duse afară. Józia începu şi ea să se pregătească de plecare.

– Duceţi-vă să vă culcaţi, mie o să-mi aducă Bartek încă un ceai, după ce-l beau, plec şi eu. Să nu te miri, doamnă, nu e prima dată...îi explică Jankăi.

Andrzej şi Janka rămaseră însă şi mai stătură vreo oră pe verandă, ascultând şi privind la noaptea minunată de iulie, atât de caldă, toropitoare şi plină de aromele teilor şi ale heliotropului înflorit prin ronduri, încât Janka adormi curând în balansoarul ei, iar Andrzej era din ce în ce mai somnoros.

Witowski şedea pe balustradă, sorbindu-şi ceaiul, aprindea ţigară de la ţigară şi privea la cerul adânc, albastru închis, spuzit de stele şi cufundat în liniştea necuprinsă; din când în când, se uita la Jania a cărei faţă aplecată într-o parte se desluşea cu greu în beznă, la iazul acoperit de ceţuri alburii, la parcul întunecat ce fremăta surd, ca prin vis, la noaptea calmă care adâncea totul în somn şi tăcere; în cele din urmă, coborî de pe verandă şi plecă fără o vorbă.

XX

La Krosnowa, viaţa se scurgea domol, în trudă şi sudoare, mai ales acum în timpul secerişului.

Andrzej umbla călare din zori şi până în noapte pe câmp, iar bătrânul îşi petrecea tot timpul la pădure. Casa era pustie, fiindcă până şi bătrâna Grzesikiewiczowa, când începea să pripească soarele, pleca pe câmp, cum avea obiceiul, şi sta cât e ziulica de mare la umbra cârstelor sau a grâului nesecerat şi supraveghea lucrul sau rătăcea prin gospodărie şi bodogănea întruna, încât glasul ei mânios se auzea când ici, când colo.

Numai Janka nu lua parte la vânzoleala tuturor.

Primele zile le petrecu aproape singură. Pe soţul ei nu-l vedea decât o dată pe zi, câteodată nici măcar atât, când spunea să-i aducă mâncarea pe câmp, iar seara sta mai tot timpul cu vechilii sau, dacă venea la cină, în sufragerie, era atât de trudit, încât nu mai apuca să-şi bea ceaiul şi adormea pe scaun.

Îi cerea iertare, într-adevăr, o întreba dacă nu se plictiseşte, uneori o lua pe câmp şi, liniştit de privirea şi faţa ei totdeauna închisă, intimidat de răceala indiferentă pe care o răspândea în jurul ei, şi de superioritatea aristocratică, mândră, cu care privea la toate, o lăsa singură, cu toate că suferea foarte mult din această cauză. Trudea din greu, ca să nu mai simtă durerea şi să stingă clocotul de mânie, care-i umfla pieptul în prezenţa ei.

– Încă nu s-a obişnuit cu noi, se simte încă străină, ai şi dumneata grijă de ea, îi explica mamei sale.

– N-ai frică, Jędruś, mă îngrijesc eu de toate, să nu-i lipsească nimic.

– Stai şi dumneata şi vorbeşte mai mult cu ea, e mereu singură şi poate că se plictiseşte.

– Păi sigur, aş vorbi eu, dar vezi că nu îndrăznesc. Câteodată vin de la câmp expre, ca să vorbesc cu ea, că şi mie mi se face dor de ea, dar mi-e frică să deschid gura. Ea e o cucoană adevărată, cu atâta carte, ce pot să-i spun eu? De plictisit, sigur că se plictiseşte, fiindcă citeşte mereu în cărţile cele mari sau

cântă la pian. Am noră cucoană şi învăţată, adăugă bătrâna cu mândrie, deşi suferea şi ea, că nu se putea apropia de Janka, pentru că tocmai învăţătura şi boieria acesteia o îndepărtau, închizând-o într-un cerc blestemat. Le era străină tuturor, cu totul străină. Venea din altă lume, o admirau, o iubeau în felul lor, dar n-o înţelegeau. În sufletul bătrânilor se furişau treptat neîncrederea şi antipatia, stârnite şi de schimbările pe care le introdusese Andrzej la Krosnowa o dată cu venirea ei.

Până atunci, cu toată averea uriaşă, trăiseră ca nişte ţărani înstăriţi, poate chiar ceva mai bine; locuiau în clădirea din spatele palatului, mâncau ce le gătea Magda, umblau cu trăsura, se îmbrăcau cum o fi şi se zgârceau la toate, pentru că n-aveau nevoie de nimic. Andrzej însă se încăpăţâna să înceapă altă viaţă; nu pentru el, fiindcă lui îi era destul de indiferent, dar pentru Janka, angajase un bucătar, umpluse pivniţele cu tot ce trebuie, pe Bartek îl îmbrăcase în livrea, cumpărase trăsuri şi câteva perechi de cai se aflau totdeauna în grajd, lucru care-l scotea din pepeni pe bătrân.

– Trântorii ăştia o să mănânce atâta ovăz, cât jumătate din caii de muncă, şi nici nu fac nimic, pe legea mea! se plânse pe furiş soţiei, fiindcă lui Andrzej nu îndrăznea să-i spună nimic.

– Păi cum, nu sunt de nici un folos, numai bani cheltuiţi degeaba, şi mai e şi afurisitul ăsta de bucătar care cere atâta unt, ouă şi smântână într-o săptămână, cât nu mâncam noi înainte nici într-o lună... ce să mai zic, pierdem o groază de bani.

– O să pape Krosnowa cât ai zice peşte! adăugă Józia de la ea, şi ăsta e numai începutul, să vezi, tată, ce-o să fie mai târziu...

– Eşti o proastă, nu-ţi băga nasul unde nu-ţi fierbe oala! o întrerupse bătrânul cu brutalitate.

– Nora noastră, însă, este frumoasă ca o păpuşă!

– Józia, tu să n-o vorbeşti de rău, auzi, că pe legea mea! izbi cu pumnul în masă, îşi luă şapca şi ieşi în curte.

– Păpuşă, cucoană mare, nici vorbă! Ptiu! ducă-se dracului asemenea hamuri boiereşti pe o gloabă! murmură bătrânul supărat, părându-i rău de banii cheltuiţi şi de faptul că nora îl

ţinea la distanţă, încât nu îndrăznea să înjure şi să bea de faţă cu ea, iar la prânz şi la cină trebuia să vină la palat spălat şi îmbrăcat cuviincios, pentru că aşa voia Andrzej.

– O să fiu atât de elegant, încât o să-mi cumpăr haine în fiecare lună, o să angajez un frizer şi, pe legea mea! o să-mi iau şi frac, şi cilindru!... îi spunea adesea lui Andrzej.

– Da, tată, şi nu-ţi dă mâna?

– Cum de nu, îmi dă mâna şi pentru mai multe, ce-i pe lângă noi un boier ca Łomiszewski care umblă cu patru cai la trăsură? Aş putea să-l bag vechil la o moşie de-a mea; sau Zieliński! ce mare scofală, pe legea mea! se putea să-l cumpăr cu măruntaie cu tot şi tot mi-ar mai rămâne ceva, nu-i aşa, fiule?

– Ar rămâne mult de tot, pentru că afară de datorii, pretenţii şi sânge albastru nu mai are nimic. Tocmai de aceea trebuie să trăim şi noi ca oamenii.

– Păi până acum cum am trăit, ai?

– Ca nişte ţărani. Tată, dumneata nu înţelegi că tocmai pentru că suntem bogaţi, trebuie să cheltuim mai mult. Până acum am făcut bani, acum trebuie să trăim.

– N-ai decât să trăieşti cum vrei, Jędruś, dac-ai dat în boala boieriei, dar eu nu vreau să fiu doctorul tău şi să-ţi plătesc medicamentele. Foamea te-ndeamnă la treabă, iar mâncarea la lenevie, fiul meu, pe legea mea! boier Jędruś, ho! ho! Andrzej trânti uşa şi-l lăsă singur.

– Boieri afurisiţi! Coana noră nu poate să se uite la cojocul meu, cizmele mele îi miros urât şi dă cu parfum după ce plec eu, lua-te!... şuieră furios şi dădu un picior ghetrelor în care trebuia să se încalţe, de zburară în cealaltă parte a încăperii. Bău votcă să se liniştească, se îmbrăcă şi se duse la palat.

Aproape aceleaşi scene aveau loc şi cu bătrâna Grzesikiewicz care nu voia să renunţe în ruptul capului la rochiile ei bej, la marame şi la vechile deprinderi ţărăneşti.

Andrzej însă nu cedă nici el, deoarece vedea adesea privirile pe care soţia lui le arunca părinţilor şi intuia că aceştia o dezgustau cu simplitatea şi îmbrăcămintea lor, prin urmare i se

părea că dacă îşi vor schimba hainele, se vor apropia mai mult de ea.

Dar nu ajuta la nimic, nu se apropiau unii de alţii. Janka trăia pe lângă ei, nu cu ei. De aceea rămânea zile întregi aproape singură.

Câteodată pleca pe câmp cu bătrânul, se ducea cu bătrâna pe la cotețe şi grajduri, o vizita pe Józia, încerca să se intereseze de viaţa celor din jur, să se preocupe de treburile casei şi ale gospodăriei; dar totul se sfârşea repede şi iarăşi simţea că nu-i pasă de nimic. În zadar îşi tot spunea că e la ea acasă, că n-o să mai plece niciodată de aici, aşa că trebuie să accepte şi să trăiască şi ea viaţa celor din jur; nu, nu era în stare şi trăia într-o aşteptare continuă. Nu ştia nici ea ce anume aştepta. Simţea doar că nu putea rămâne aici, că nu va rezista printre aceşti oameni simpli, care o izolau de restul lumii, păzind-o parcă să nu fugă de la Krosnowa nici măcar cu gândul; aşadar se închidea tot mai mult în ea şi petrecea ore întregi cântând la pian ori plimbându-se singură prin parc; scria scrisori lungi Helenei şi doctorului care-i trimitea adesea veşti despre tatăl ei, încremenea cu cartea în mână, privind în depărtare fără gânduri, lăsându-se pradă apatiei şi plictisului care o copleşeau; străină de cele ce vedea, străină până şi de ea însăşi, de sufletul ei dinainte, plin de frământări nelămurite, de visuri şi dorinţe, pe care acum, când se gândea la el, nu-l mai putea recunoaşte.

– Ce s-a întâmplat cu mine? se întreba, dar nu afla răspunsul şi se adâncea din nou în apatie, privind alene la Bartek care stătea la intrare, se întindea greoi şi se uita cu dor nespus spre câmpuri, oftând amarnic.

– Bartek!

Flăcăul se îmbrăcă repede cu vesta de la livrea, pe care-o scotea ori de câte ori avea prilejul, pentru că-l strângea, şi roşu la faţă şi ţeapăn, aşteptă:

– Ce ai, de ce oftezi?

– Ia... de urât, cocoană! şopti încurcat.

– Ar trebui să te simţi bine, nu faci mai nimic şi stai la răcoare.

– Păi cam aşa e, nu fac nimic şi mă-ntind la umbră, da'... începu să se scarpine în cap şi să-şi şteargă faţa veşnic transpirată cu mâneca, da'... eu am fost învăţat să mă duc pe câmp şi să mă mişc, pe când aici, stau ca un cotei legat în cotineaţă şi mă uit la ăilalţi cum umblă cu carăle, cum cântă şi să mai şi râd de mine... sfârşi aproape plângând.

– Râd de tine?

– Păi da, că sunt lachiu şi umblu în levreaua asta ca o maimuţă străină, că trag câinii de coadă toată zâua... lovi-i-ar damblaua!... mormăi, încleştându-şi pumnii, dar îşi luă seama repede şi tăcu descumpănit.

Janka nu-i mai zise nimic ai începu să se plimbe prin saloanele uriaşe, invadate de întuneric, răcoare şi linişte. Vechile portrete se uitau de pe pereţi în urma ei cu priviri şterse în care stăruia tristeţea lucrurilor moarte; bronzurile, auriturile, gratiile căminelor, marmura, stucatura tavanelor, draperiile şi tapiţeria de mătase iradiau o mohoreală apăsătoare; oglinzile pe jumătate oarbe îşi etalau gălbejeala ofticoasă asemenea ochilor acestor saloane pustii în care se stingea viaţa; buchetele de trandafiri, micsandre şi ochiu-boului îşi revărsau aroma înăbuşitoare, grea, adâncind sentimentul de părăsire, care pătrundea toată fiinţa Jankăi.

Trecea dintr-o cameră în alta, covoarele groase îi înăbuşeau paşii, când şi când se oprea în mijlocul câte unei încăperi, îşi împletea mâinile la ceafă şi rămânea aşa îndelung, fără gânduri, rătăcind cu privirea peste scumpeturile din jur şi pe la ferestrele prin perdelele cărora se desluşeau contururile copacilor dincolo de care se întindeau câmpurile, pădurile, oamenii, lumea întreagă, lumea aceea de care se simţea tot mai departe.

– Draga mea, spune-mi adevărul, e oare chiar atât de trist aici? o întrebă pe Janowa care freca podeaua într-una din camere.

– Vai de mine! e ca la neşte boieri mari. Eu sânt o fomie de jos, n-aş putea să stau aici, da, de frumos, e ca la biserică.

Doamne sfinte, când intru într-o odaie ca asta, îmi vine să mă-nchin, şi e atâta aer şi toate lucesc atât de tare, de-ţi iau ochii.

– Tu nu eşti niciodată tristă?

– Ba sunt, domnişoară, când nu-mi văd fetiţa mai multă vreme, m-apucă un dor de nu mai sunt în stare de nimic.

N-o mai întrebă nimic şi se duse în camera ei.

– Pustiu! pustiu! pustiu! îngână, lăsându-se să cadă într-un fotoliu adânc.

Luă o carte şi o răsfoi fără gânduri până când literele îi stârniră atenţia şi începu să citească:

Nu ne putem iubi ca două turturele.
Sufletele noastre sunt ca două abisuri
Ce se privesc în darn în hăul din adâncuri;
Nicicând vedea-va totul vreunul din ele.

– Da, e un om tare ciudat! se gândi la Witowski, dezlipindu-şi ochii de pe carte, şi-i văzu faţa uscată, aspră, şi ochii negri, prăpăstioşi, de hipnotizator. Începu să citească din nou aceeaşi strofă, neştiind nici ea de ce citeşte; citi pentru a treia oară, pentru că versul: „Sufletele noastre sunt ca două abisuri" i se întipări în memorie şi-i reveni pe buze, concentrând în jurul lui gândurile împrăştiate.

Citi încă o dată, puse cartea la loc şi porni iarăşi să se plimbe prin încăperi; repeta întruna cele patru versuri, iar ritmul cuvintelor, sensul lor adânc, o trezi din apatie. Aceste versuri îi umpleau sufletul, se gândea numai la ele şi se prăbuşea într-o stare ciudată.

Casa i se părea că seamănă cu o criptă, iar golul din jur i se strecura în suflet, răsunând în ritmul versurilor repetate de atâtea ori.

Un dor nemărginit irumpse în inima ei, cuprinzându-i toată fiinţa, dorul de lume, de viaţă şi iubire.

– Jania.

Tresări şi se opri locului, deoarece tocmai pornise spre intrare.

– Uite, fetiţa mea, ţi-am adus nişte miere proaspătă, poate ai poftă să mănânci...

– Mulţumesc foarte mult, mamă. Îi sărută mâna cu bucurie, căci simţea într-adevăr nevoia să se apropie de oameni.

În ochii bătrânei se iviră lacrimi de duioşie.

– Mănâncă, fata mea, e curată ca ambra. A adus-o Banach adineaori şi ce mi-am zis: ia să-i duc eu nişte miere, că e singură şi ea. Hai, fetiţa mea, mănâncă, e tare dulce, că vara a fost uscată şi florile au înflorit de minune; am luat într-o farfurioară şi ţi-am adus.

– Ştii ce, mamă: iau mierea şi i-o duc lui Andrzej pe câmp! spuse şi antrenată de acest gând, acoperi farfuria cu un şervеţel şi plecă.

Andrzej era într-adevăr pe câmpul care începea dincolo de parc, stătea călare pe cal lângă treierătoarea cu aburi, din care ţâşneau nori de fum murdar. Îşi văzu soţia care venea prin mirişte şi îşi îmboldi spre ea calul care porni în galop.

– Ce bună eşti că ai venit! strigă de bucurie, acoperindu-i mâinile şi faţa cu sărutări.

– Mă apucase urâtul, eram singură, iar pe urmă mi-a adus mama nişte miere, poate vrei să mănânci şi tu, îl întrebă şovăind şi luă şervеţelul de pe farfurioară.

– Scumpa mea, iubita mea, niciodată n-am fost mai fericit ca acum. Mi-ai adus-o mie? nu-i venea să creadă.

– Da, mănânci?

– Dacă vrei tu, mănânc şi farfurioara cu şervеţel cu tot! exclamă cu înflăcărare.

Se rezemă de cal şi mâncă în grabă, sărutând-o din ochi; îi râdea toată faţa de bucuria neaşteptată.

– Hei, nepricopsitule, ţi s-a făcut de bătaie, bagă de seamă! strigă la căruţaşul care ducea snopii la treierătoare şi era cât pe ce să răstoarne încărcătura într-o adâncitură.

– Dacă ai timp astăzi, hai să mergem pe la familia Witowski.

– Du-te singură, vin şi eu diseară să te iau, da?

– Nu poţi să mergi şi tu acum?

– Vezi şi tu că se treieră grâul, e o treabă foarte importantă, dar dacă ţii neapărat să mergem împreună, stai puţin.

Era gata să accepte, dar se abţinu în ultima clipă şi spuse în şoaptă:

– Lasă, că pot să mă duc şi singură, dar vii şi tu, nu-i aşa?

– Vin! Walek, trage paiele mai repede! strigă iarăşi.

– Când vii la masă?

– Peste vreo jumătate de oră.

– Atunci, mă duc şi eu.

Îi zâmbi palid şi plecă supărată pe sine însăşi pentru această plimbare.

– Ce scenă ridicolă! se gândi. „Nu ne putem iubi ca două turturele", repetă cu jumătate de glas, apoi izbucni în hohote de râs şi se uită înapoi să vadă dacă o auzise; îl văzu iarăşi călare. Părea tot atât de puternic, de bronzat şi de impunător ca statuia de bronz a lui Gattamelata[1] de la Padova.

La masă, Janka se arătă destul de bine dispusă, însufleţită de vizita pe care avea să i-o facă Jadwigăi; pe de altă parte, era foarte mulţumită pentru că-i dusese mierea lui Andrzej care radia şi acum de bucurie. Bătrâna era şi ea în al nouălea cer şi povesti pentru a zecea oară cum îi adusese Jankăi mierea; cum aceasta o sărutase şi plecase cu farfurioara la Andrzej; numai bătrânul era morocănos şi supărat de ceva, aştepta prilejul să se descarce.

– Ia ascultă, potaie! se repezi la Bartek. Ce tot umbli toată ziua în livrea? Ia te uită la el, s-a-mbrăcat în ţoală nouă şi face pe boierul, pe legea mea, un fotoliu îţi mai trebuie.

– Aşa am primit poruncă, boierule.

– Lasă-l în pace, tată!

– Da-n lăibăraş nu poate să umble?... O să rupă bunătate de haine care costă douăzeci şi cinci de ruble.

– Bartek, du-te şi spune-i lui Walek să înhame caii la trăsurică, trebuie să plece cu doamna la Witów!

---

[1] Statuie ecvestră celebră de Donatello.

– Gândeşte-te bine, băiete, sunt atâtea de făcut, încât nu ştii pe ce să pui mâna mai întâi, oamenii nici de leac nu se mai găsesc, şi tu trimiţi argaţii la plimbare!

– Ştiu prea bine că e multă treabă, dar Jania trebuie să se ducă la Witów.

– Da, trebuie să mă duc! interveni Janka apăsat, ca să-i facă bătrânului în ciudă.

– Contesă afurisită! mormăi acesta cu răutate şi plecă înainte de terminarea mesei, iar Janka era atât de încrâncenată, încât, ca să-i facă şi mai mult în necaz, lăsă caii să aştepte două ore la intrare şi se bucură văzând că bătrânul ieşi de câteva ori din casă şi se uită spre intrarea palatului, înjură în gura mare că se pierdea timpul şi, în cele din urmă, nemaiputându-se stăpâni, îl întrebă pe vizitiu:

– De ce nu pleci odată?

– Cocoana mi-a spus să aştept.

– Asemenea porunci o să ne ducă de râpă, pe legea... se retrase, fiindcă Janka ieşi din casă şi plecară.

XXI

Până la Witów era o bucată bună de drum; o luară pe aleea mare, străjuită de tei, care unea cele două moşii ce alcătuiau odinioară una singură.

Era cald şi linişte.

Teii uriaşi, rămuroşi, se înşirau nemişcaţi, asemenea unui val de pământ verde. Câmpurile văduvite de grâie făceau ape-ape printre trunchiuri, întrerupte de dâlmele de cartofi ale ţăranilor, încă verzi, şi de tarlalele de porumb înalt, dintele calului, iar pe mirişte galben-ruginii tremurau în soare, ca o pulbere argintie, pânzele de păianjeni.

Albinele zumzăiau printre crengile teilor şi pe florile roşii de scaiete, care creşteau pe buza şanţului de lângă drum, pretutindeni mirosea a miere şi a hrişcă înflorită, de pe tarlalele care se

întindeau de cealaltă parte a aleii până hăt! spre lunci şi spre apa ce lucea auriu în depărtarea albăstruie.

Satul părea pustiu. Casele se înălţau prin grădini despărţite de drum cu garduri de scânduri şi porţi arătoase, acoperite cu streşini de şindrilă; la mijlocul porţilor, în cununile de grâu sau de ierburi mirositoare, erau agăţate iconiţe cu Maica Domnului de la Czgętochowa. Pereţii caselor tăcute, goale, albeau prin livezile de pruni, încărcaţi de fructe albastru-ruginii, strălucind în soare cu ochiurile ferestrelor învălvorate. Doar unde şi unde se înălţau în văzduh stâlpii de fum albăstrui şi se destrămau alene, iar câinii bătrâni, orbi, rătăceau pe prispe şi lătrau scurt sau la vreo fereastră deschisă apărea câte un chip, întârzia o clipă punându-şi mâna streaşină la ochi, apoi dispărea înlăuntrul întunecat al odăilor şi iarăşi se aşternea pustiul şi tăcerea, fiindcă toţi cei care puteau munci se aflau pe câmp şi la păşune.

– Uite, cocoană, vine-ncoace şi cocoana de la Witów! întrerupse Walek tăcerea, arătând cu biciul înainte, spre capătul satului.

Witowska mergea pe mijlocul drumului, înconjurată de o grămadă de copii care o ţineau de mână, se agăţau de rochie, de braţe, se înghesuiau spre ea din toate părţile, ca un roi tânăr în jurul reginei, şi cântau cu glăscioare subţiri. Iar ea, luminoasă, cu capul ei minunat, cu zâmbetul care-i înflorea pe buzele purpurii, plin de fericire şi o bunătate nespusă, cu ochii adânci ca safirul, păşea şi cânta laolaltă cu copiii sau se oprea locului şi le vorbea cu voce tare, iar ei îşi înălţau capetele şi toate privirile acestea nevinovate se pironeau asupra ei cu dragoste şi încântare, şi atunci făptura ei zveltă, îmbrăcată într-o rochie de muselină de culoare deschisă, care-i cădea în falduri lungi până la pământ, încinsă la mijloc cu o eşarfă albastră, scăldată în lumina soarelui care împrăştia prin livezi flăcărui piezişe, roşietice – părea o arătare minunată, de pe alt tărâm, zămislită de câmpurile uriaşe, de zenitul albastru al cerului şi de pădurile verzi.

Walek trase într-o parte, opri, îşi scoase şapca fără să-şi dea seama ce face şi se uita la ea, cum se uită ţăranii la icoanele sfinţilor.

Janka părea şi ea nedumerită.

Jadwiga şi copiii se strânseră înaintea troiţei de pe marginea drumului, lângă un pârâiaş, unde sf. Jan Nepomucen, cioplit din lemn şi lăcuit, sta cu crucea într-o mână, înconjurat de cununiţe şi buchete de flori, sub un acoperiş de scânduri albite cu var. Şi corul glasurilor de copii, semănând cu foşnetul frunzelor primăvăratice, cu aromele câmpului sau cu susurul izvoarelor şi fâşâitul grâielor, cântă:

La ale noastre griji, Părinte,
Să iei cu mila Ta aminte!

Căpşoarele bălaie şi ochii albaştri ca şipotul în zi de vară strălucind pe feţele bronzate, se ridicau şi mai sus, iar glasurile răsunau tot mai tare, slobozind ritmurile dulci ce se revărsau în armonia serii care se lăsa.

Jadwiga îngenunchease în mijlocul grupului de copii şi concentrată, privind undeva departe înaintea ei, cânta cu glasul curat, sonor.

Oamenii începeau să se întoarcă de pe câmp şi mereu îngenunchea câte cineva la marginea drumului, îşi punea coasa sau grebla la o parte, îşi împreuna mâinile şi se ruga sau îşi unea glasul cu al celorlalţi.

Carele cu grâu se opreau şi ele, iar ţăranii îngenuncheau în ţărână.

Vitele veneau de la păşune, ocupând tot drumul, într-un nor de praf auriu, însoţite de fluierele îngrijitorilor şi tălăngile atârnate la gâtul vacilor, de behăitul oilor, mugetele şi melodiile care se auzeau la răstimpuri, de chemări şi scârţâit de care – totul se împletea cu cântecul copiilor şi se revărsa în acalmia văzduhului, peste mirişti şi arături, peste ogoare, şi plutea peste păduri hăt! spre soarele ce se ascundea în spatele lor. Glasurile adânci se rugau cu încredere:

De răul nopții ne ferește,
De pagubă ne păzește!

Janka stătea de-o parte și asculta, și abia când cântecul încetă, când copiii sărutară pe rând mâna Jadwigăi, în timp ce ea îi mângâia pe fiecare pe cap cu un gest matern, sărutându-i la despărțire, se apropie și-i dădu binețe.

– Doamna Janina! Da' știu că mi-ai făcut o surpriză grozavă.

– Am nimerit bine, pesemne e vreo sărbătoare.

– Au cântat copiii de la azilul nostru, i-am condus, pentru că vremea e foarte frumoasă.

– Eu nu-mi pot reveni din uimire.

– De ce te miri, doamnă? Dă-mi voie să te iau de braț, nu văd prea bine.

– Sunt cu trăsura, hai să urcăm. Tocmai veneam la dumneata.

– Mai bine să mergem pe jos, e foarte aproape.

– De ce sunt nedumerită? De ce-am văzut, se prea poate ca pentru dumneata să fie un lucru normal, dar pentru mine e ceva cu totul nou, de-a dreptul uluitor.

– E meritul fratelui meu, azilul a fost inițiat de el. V-ați întors de mult? întrebă repede, pentru că nu-i plăcea să vorbească despre acțiunile ei filantropice.

– De o lună și mai bine. Voiam să vin pe la dumneata, dar soțul meu are atâta treabă și pe urmă, până m-am mai obișnuit și eu cât de cât cu noua viață...

– Te-aștept de-atâta vreme, doamnă!

– Acum că am venit, te rog să mă ierți.

– N-ai să scapi cu una cu două, trebuie să-mi împrospătezi impresiile din Italia, deoarece au trecut trei ani de când am fost ultima dată, trei ani, pe atunci vedeam încă foarte bine, sfârși în șoaptă și cu tristețe, lăsându-și capul pe piept.

Merseră o vreme în tăcere prin lărmuiala satului care se umplea tot mai mult de oameni, de care și de vite.

Sătenii se descopereau când treceau pe lângă ele, iar femeile veneau şi le sărutau mâna, le îmbrăţişau genunchii şi le întâmpinau cu veşnicul: „Lăudat fie numele Domnului!"

Jadwiga îi recunoştea pe toţi, îi întreba de copii, de muncă, se interesa de treburile şi necazurile lor, câteodată îi mai şi sfătuia şi mergea mai departe ca o rază de soare prin bezna omenească ce năpădise uliţele. Janka tăcea, mirarea ei se transformase în admiraţie. Se uita la ea şi nu pricepea nimic. Îi plăceau şi ei poporenii, dar de departe, din anticameră, deoarece socotea ţăranul aproape un animal şi nu se apropia de el fără o repulsie rău ascunsă, pur estetică; acum nu putea să realizeze, să înţeleagă preocuparea nedisimulată a Jadwigăi pentru ei, i se părea puţin excentrică. Trăise mereu în celula strâmtă a unui suflet veşnic revoltat şi, de aceea, nu era în stare să înţeleagă o femeie cu înclinaţii sociale, cum era Jadwiga.

– Doamnă, o să-ţi arăt ceva care o să-ţi aducă aminte de Italia, îi spuse Jadwiga după ce intrară în grădină şi o apucară pe o alee largă, acoperită de coroanele ulmilor, care semănau cu nişte umbrele uriaşe, zdrenţuite.

Înaintea lor se ivi îndată Witów, cetăţuia de altădată, construită după modelul vechilor castele italiene, cu un turn pătrat cu două etaje, împodobit cu metereze, terase, balcoane de piatră şi de fier, cu gratii la ferestre, deschizături lunguieţe pentru apărători, cu rânduri de ferestre înguste şi ziduri înnegrite pe care se căţărau vrejurile de viţă sălbatică până la înălţimea crenelurilor. Micul castel era ridicat pe o insuliţă înconjurată de o centură largă de apă, ce răsfrângea jariştea roşietică a apusului. Brazi înalţi îl ocoleau de jur împrejur, trimiţându-şi umbrele prelungi peste apă până pe malul de vizavi.

– Parcă e un castel dintr-o legendă! E minunat! exclamă Janka fermecată şi stătu locului multă vreme, privind cu încântare.

Prin tinda uriaşă, în care puteau să încapă o sută de persoane, împodobită cu capete de cerbi, elani şi mistreţi, cu pereţii plini de arme şi de blănuri de animale sălbatice, intrară înăuntru.

Pretutindeni domnea o severitate rece, de mânăstire. Toate încăperile erau boltite, cu ferestrele depărtate una de alta, pline de mobile vechi, greoaie, cu pereții întunecați, semănând cu capelele din catedralele gotice.

Janka mergea temătoare parcă în urma Jadwigăi, care pipăia obiectele și pereții cu mâinile întinse, recunoscând drumul și conducând-o în camera în care Andrzej spusese cândva că nu mai are logodnică.

Abia aici Janka răsuflă ușurată, fiindcă deși era destul de întuneric și aici, mobilele și tapițeria de culoare deschisă făceau ca încăperea să pară mai veselă.

În curând veni Witowski și se cufundară toți trei în întunericul care inunda treptat camera, acoperind totul și sorbind lumina de pe auriturile tavanului, de pe pereți și de pe mobile.

Discutau cu jumătate de glas.

Jadwiga se plimba de colo-colo cu mâinile întinse și, în rochia ei albă, făcea impresia unei stafii care umbla abia auzit.

Witowski aproape că se culcase în balansoar, iar Janka ședea într-un fotoliu scund lângă fereastră, astfel că părul ei arămiu lucea în ultimele raze ale zilei, și asculta, încercând o mulțumire ciudată, neînțeleasă. Simțea că Witowski se uita la ea și glasul lui obosit, cu mlădieri molatice, o înfiora plăcut, se prelungea ca un ecou în inimă, răspândindu-i în toată ființa o căldură stranie, nelămurită.

– Nu-mi place Italia, spuse, pentru mine e prea luminoasă, prea frumoasă, acolo totul apare cu o limpezime geometrică, pe care n-o pot suporta; acolo frumosul stăruie la suprafață, în linii și forme, eu însă caut în frumos și altceva, un conținut, un suflet.

– Bine, dar sufletul acesta poate și trebuie să se exprime într-o formă oarecare, nu poate exista decât într-o formă oarecare, se împotrivi Jadwiga.

– Nu, Ada! Dar dumneata ce crezi, doamnă?

– Eu nu sunt nici pentru, nici contra, fiindcă dacă-mi place ceva, de cele mai multe ori nu-mi dau seama de ce se întâmplă așa și nu altfel.

– De aceea dumitale îţi place şi Neapole, şi Krosnowa, şopti.

– Pentru că şi Neapole şi Krosnowa sunt frumoase, fiecare în felul lui.

– Da! rosti prelung şi păru că se leagănă mai repede.

– Mie mi-a plăcut Italia tocmai pentru limpezimea aerului, acolo spaţiul e străveziu, frumosul respiră o linişte ciudată, arta îngemănându-se cu natura. Dealtfel, acolo am trăit pentru prima dată plăcerea profundă a existenţei.

– Da... rosti iarăşi Witowski.

– În schimb, aici n-am simţit niciodată aşa ceva; aici, în timp ce mă plimb prin pădure sau pe câmp, chiar atunci când sunt foarte liniştită, nu pot uita niciodată că exist şi totul îmi provoacă dacă nu suferinţă, oricum nu-mi face plăcere, iar oamenii şi natura sunt secătuiţi de groaza fără istov a morţii, înfiorătoare, sălbatică; aici parcă totul se hrăneşte cu disperare; luptă, spaimă, pe când acolo viaţa mi se părea o linişte netulburată nici măcar de frica morţii; acolo până şi moartea trebuie să fie blândă, ca melancolia zilei care se stinge şi a florilor care se scutură.

– Da! rosti Witowski pentru a treia oară şi îşi înălţă capul din balansoar.

Janka se uită repede la el, nemulţumită de răspunsurile lui monosilabice, dar nu mai apucă să spună nimic, fiindcă intră Andrzej.

– Acum suntem toţi, aşa cum mi-am dorit, rosti Jadwiga.

– Prieteni apropiaţi.

– Eu n-am dreptul să mă socotesc printre cei apropiaţi.

– Te socotim noi, doamnă, deoarece Andrzej e mai demult de-al nostru.

Andrzej se aşează mai aproape de Witowski. Janka se ridică de pe fotoliu, o luă pe Jadwiga de braţ şi porniră să se plimbe amândouă, vorbind în şoaptă...

Se aduse o lampă care umplu o parte din încăpere cu luciri verzui, în cealaltă jumătate împrăştiind abia o pulbere de lumină.

– Domnişoară, te-am iubit înainte de a te cunoaşte, din cele ce-mi spunea soţul meu, şi aştept de mult clipa asta, se destăinui Janka.

– Astăzi pari foarte fericit, începu vorba Stefan.

– Sunt fericit într-adevăr, pentru că, spune şi tu...

– Vrei să-mi înşiri ghioceii fericirii tale, las-o baltă, îmi ajunge să mă uit acolo, arătă cu capul spre Janka, ca să ştiu mai mult decât vrei tu să-mi povesteşti... Buzele îi tremurară, iar prin ochi îi trecu o lucire rece, parcă de supărare şi gelozie.

Privi îndelung la faţa lui Andrzej, care şedea lângă el pe un scaun mai scund, şi-i spuse aproape cu mânie:

– Ai faţa unui om foarte mulţumit şi fericit.

– Ce-i drept, sunt liniştit, atât de liniştit, încât mă mir şi eu că, după atâtea vifore năprasnice, s-a potolit totul dintr-o dată.

– Fericirea este ca uleiul care domoleşte furtunile inimii şi ale minţii.

– Câteodată mă scol noaptea şi mă duc să mă uit la ea, pentru că uneori mi se pare cu neputinţă ca ea să se afle în casa mea.

– E, şi o găseşti adormită!... Atunci, se înţelege, îngenunchezi lângă pat şi priveşti la faţa iubită.

– De ce-ţi baţi joc? îi reproşă Andrzej în şoaptă.

Nu-i mai răspunse, fiindcă furia îl ţintui în scaun, începu să se legene repede, muşcându-şi buzele aproape până la sânge; se stăpânea cu greutate. Ce mă interesează pe mine ce fac ei, cum se iubesc, dacă sunt fericiţi! Ce-mi pasă mie! se întreba în gând, dar pesemne că totuşi îi păsa.

– Soţia ta nu se plictiseşte la Krosnowa? reluă, neputând să se gândească la altceva.

– Cum să se plictisească? Au trecut doar trei luni de la nuntă.

– Da, da, ai dreptate, trei luni pentru nişte suflete împăcate cu sine...

Andrzej se uită cu luare aminte la Stefan, dar acesta o urmărea pe Janka; îi întâlni privirile şi îşi aduse aminte de ultimele clipe de la gară, dinaintea plecării în Italia. Îşi încruntă sprâncenele şi începu să se balanseze mai repede, în timp ce prin

minte i se buluceau gânduri tot mai năstrușnice. Furia îi creștea în suflet când se uita la Andrzej care ședea aplecat și atât de jos, încât erau momente când Witowski avea o poftă nebună să izbească puternic cu piciorul în capul acesta și să-l strivească.

– Presimt că ne vom înțelege foarte bine, îi spuse Jadwiga Jankăi, fiindcă de ce e nevoie, ca să fii fericit? De liniște interioară și de câteva suflete bune în jur, pe care să te poți bizui la vreme de restriște. Vorbi mult timp, dezvăluindu-și sufletul ei curat cu sinceritatea deplină a oamenilor buni. Îi destăinui nu numai gândurile, ci și visurile ei, superioare prin generozitatea lor, prin credința în bine, virtute și dreptate.

La început, Janka o ascultă cam distrată, din cauza privirilor lui Witowski, cu anume scepticism, dar mai apoi se antrenă și ea și ascultă cu lăcomie, uitându-se la capul acesta frumos și orb, înconjurat ca de o aureolă sfântă de bunătate și înflăcărare.

– Oare știe și ea de anonimă? se gândi Janka deodată. Știe cine sunt? și pentru prima dată simți o durere ascuțită, pricinuită de sentimentul de inferioritate față de această inimă plină de noblețe. Nu mai putu să asculte, deoarece acum se gândea la ea, la trecutul ei, comparându-l fără să vrea cu viața Jadwigăi. Cine sunt eu? îi trecu prin minte. Îi lăsă brațul și se așeză descumpănită de aceste amintiri orbitoare.

– Ce ai, doamnă? o întrebă Jadwiga cu blândețe, îngrijorată.

– N-am nimic, sunt puțin obosită! Își lăsă capul în piept, temându-se să nu-i citească gândurile din priviri, deoarece o rușine arzătoare îi cuprinse inima, rumenindu-i obrajii.

În curând, se mutară în sufrageria care semăna cu trapezăria unei mănăstiri medievale, atât era de întunecoasă și de înțesată de bufete uriașe.

Și aici domnea o liniște netulburată. Slujitorii serveau într-o tăcere de mormânt; până și zecile de lumânări care ardeau în candelabre mari de bronz luminau parcă mohorât doar o parte din încăpere, fiindcă dulapurile și tavanul boltit, cu grinzi groase, semănând cu picioarele unui păianjen uriaș, erau cufundate în semiobscuritate. Cu timpul, discuția se înviora, numai Janka nu

era în stare să scoată o vorbă, o înăbuşea o suferinţă fără nume şi sufletul îi era copleşit de mâhnire. Privirea îi aluneca pe chipurile tuturor, care-i zâmbeau cu bunăvoinţă, pe faţa de masă albă, plină de argintărie şi cristale ce străluceau în lumină, pe feţele slujitorilor care priveau mereu în întunericul încăperii uriaşe, prin nişele adânci ale ferestrelor colorate, prin care se uita luna, aşezând pe dalele de piatră pete lunguieţe de lumină colorată, şi iarăşi se adâncea în propriul lăuntru cu aceeaşi întrebare chinuitoare în minte:

– Oare ea ştie cine sunt eu?

Când îşi luară rămas bun, observă privirea ironică, rea, cu care Witowski îi măsură pe ea şi pe Andrzej. Se simţi atât de înjosită, încât vru să i-o plătească numaidecât, dar nu mai avu când, fiindcă îi oferi braţul şi o conduse la trăsură.

– Ce seară frumoasă, nu-i aşa? şopti, numai să spună ceva, arătându-i luna care-şi târa fâşiile argintii de lumină peste apele tremurătoare ale canalului, alungind umbrele brazilor.

– Frumoasă! Dumneata încerci fericirea supremă, aşa că totul ţi se pare frumos, chiar şi o seară banală ca asta, cu lună, apă şi zidurile unui castel vechi. Păcat că nu pictezi, ai putea să fixezi tabloul ăsta într-o acuarelă. Domnişoara Jasinowska l-a cântat într-o duzină de sonete.

Janka se depărtă de el fără un cuvânt, iar Witowski îşi regretă îndată ironia şi la plecare îi căută stăruitor privirea, dar ea nu se mai uită la el.

Se întorceau în tăcere. Andrzej, bine dispus, o săruta cu patimă şi o rugă ceva în şoaptă, dar ea, cuprinsă de teamă, aproape cu aversiune, îi răspundea printre dinţii încleştaţi:

– Nu, nu...

Nu putu să adoarmă până noaptea târziu, atâtea gânduri i se învălmăşeau dintr-o dată în minte, despre sine şi despre oameni, printre care se iţeau fulgerător privirile lui Witowski şi capul minunat al Jadwigăi.

Un sentiment de invidie pentru viaţa lor curată, rodnică şi calmă, îi muşca inima până la sânge, chinuind-o dureros.

XXII

La sfârşitul lui septembrie, Janka plecă să-l aducă pe tatăl ei la Krosnowa.

Trecu pe la doctor şi se duse cu el la spital, cerându-i amănunte în legătură cu starea sănătăţii lui Orłowski.

– Nu s-a schimbat nimic, mintea îi este complet rătăcită, dezaxată; dar cu dumneata ce se mai aude?

– Trăiesc şi, slavă Domnului, sunt sănătoasă, asta-i totul.

– Un astfel de răspuns înseamnă în acelaşi timp şi mult şi nimic.

– Pentru că şi viaţa mea de acum e la fel, mai degrabă doar un mare nimic.

– Cum poţi să vorbeşti aşa, când ai un soţ, casă şi obligaţii?

– Şi nimic altceva.

– Ceea ce ai e prea destul ca să-ţi umple viata. Nu mai zise nimic, ca să nu izbucnească, atât era de plictisită, dar nu-i răspunse, fiindcă începea să simtă că doctorul are dreptate, că de vreme ce acceptase acest jug, trebuia să-l poarte în tăcere.

– La drept vorbind, ce vrei dumneata de la viaţă, doamnă Janina? Eu pot să te întreb, pentru că sunt prietenul vostru şi dumitale nu-ţi doresc decât binele, aşa că spune-mi măcar o dată cu sinceritate ce vrei? Ce-ţi doreşti şi ce dai în schimb? Fiindcă în lume lucrurile stau aşa, uite, de pildă, birjarul care merge în faţa noastră, el ştie ce vrea: să câştige, să-şi hrănească familia, să-şi crească copiii, iar pentru asta munceşte; celălalt, băcanul de colo, face la fel şi tot aşa procedează cei mai mulţi. Un mare artist vrea gloria şi recunoaşterea unanimă şi oferă în schimb talentul sau geniul său, îşi oferă ideile, tablourile, frumosul, impresiile – totul nu-i decât un schimb de servicii. Dumneata ce vrei şi ce oferi?

O întrebă cu asprime şi începu să tuşească atât de rău, încât se opri o clipă pe trotuar şi se sprijini de zidul unei case.

– Ce vreau eu?... ce vreau? şopti... nu, deocamdată nu putea să-şi formuleze clar dorinţele, n-avea să fie în stare nici mai

târziu. Pretenţiile ei erau atât de nedefinite, încât semănau mai degrabă cu nişte visuri. Ce vreau eu? Această întrebare simplă o descumpăni, izbind-o ca un ciocan în moalele capului, aşa că mergea asurzită parcă, străduindu-se în zadar să rostească vreun cuvânt care să-i exprime vrerile.

Intrară în spital şi dinspre zidurile mohorâte, din liniştea de criptă, întreruptă de ecourile râsetelor şi răcnetelor îndepărtate, din această hecatombă a sufletelor omeneşti se târau spre ea o spaimă de moarte şi recunoştinţa propriei nimicnicii.

– Uite, şi ei au vrut ceva! Şi ei au alergat după ceva! şopti doctorul, conducând-o în cămăruţa lui Orłowski care se ridică în picioare când intrară.

Janka se duse la el, dar acesta se retrase repede la fereastră şi se adresă doctorului:

– Bine că ai venit, o să-ţi citesc raportul pe care l-am scris.

Începu să caute în vraful de hârtii. Vorbea dezordonat şi îşi tot încheia uniforma care se descheia întruna, mângâindu-şi barba ca mai înainte. Arăta îngrozitor, deoarece părul nu-i mai crescuse pe locul arsurilor, şi capul îi semăna cu o bilă sângeriu-verzuie, acoperită cu cicatrice, însemnată de buzele vinete şi de găvanele roşii.

– Să mergem, dacă nu te-a recunoscut de la început, apoi n-o să te mai recunoască deloc. Mă ocup eu de aducerea lui la Krosnowa. Dumneata să mă aştepţi diseară la gară. E, la revedere.

Plecă fără un cuvânt şi abia pe stradă îşi dădu seama că merge. Era uimită că vederea tatălui nu-i stârnise în suflet nici durere, nici milă. Nu voia să recunoască faţă de sine însăşi că acest biet nebun îi era aproape indiferent.

– Bine, dar de ce?

Nu mai căută nici un răspuns şi se duse s-o viziteze pe Zaleska.

Nu mai locuiau pe strada Piękna; află cu greutate noua adresă şi pentru că până diseară avea destul timp, îi găsi undeva pe Chłodna, într-o curte la etajul trei şi într-o casă murdară, plină de

țipetele copiilor și mai murdari. Urcă scârbită scara năpădită de gunoaie și de mirosuri de mâncare, fără măcar să atingă balustrada lipicioasă și murdară, și merse pe coridoare înguste, înțesate cu tot felul de obiecte de uz casnic; ușile deschise lăsau să se vadă odăile mici, sărăcăcioase, pline de murdărie și femei asemenea stafiilor, de aburul de la bucătării, de mirosul de cărbune și de damful de grăsime vărsată pe plită; duhnea îngrozitor.

Pe Zaleska o găsi cântând la pian.

– Doamna Janina! Doamna Janina! exclamă, aruncându-i-se în brațe, și începu să plângă de bucurie; apoi aruncă jos de pe scaun tot felul de lucruri, le împinse cu piciorul sub pat și se învârti fără rost, ca de obicei, prin cămăruța strâmtă cu o singură fereastră, ticsită de vechituri.

– Ce bună ești, doamnă, n-am să uit niciodată, niciodată... Suspină iarăși, ștergându-și ochii cu sorțul murdar. Wacio, Hela! strigă pe fereastră. Weronika! chemă, deschizând ușa de la bucătărioara întunecoasă. Doamne, ca de obicei, nu dai de nici unul când ai nevoie de ei. Ce surpriză! Ce surpriză! exclamă și văzând că Janka, în loc să-i răspundă, se uită cu milă parcă prin încăpere la mobilele hârbuite care exprimau întreaga ei mizerie, se așeză apatică pe un scaun cu mâinile împreunate pe genunchi, încercând să-și înăbușe durerea ce i se aduna în suflet. Pe fața ei urâtă, îmbătrânită, cu obrajii căzuți, alunecau luciri lăcrimoase de disperare resemnată; părul întins i se lipea de frunte ca niște șuvițe de mușchi, arămii, iar stratul de pudră, spălat de lacrimi, îi picura pe guleraşul bluzei, care stătea pe umerii slabi ca pe un manechin.

– Doamnă Janina! Doamnă Janina, cât sunt de nefericită!... plânse multă vreme, încet, povestind că soțul învață se cânte la Milano, că ea se întreține din lecții și i-ar ajunge pentru ea și copii, dacă n-ar trebui să-i mai trimită și lui Henio care primește atât de puțin de la protectorul lui, încât îi scrie mereu scrisori disperate; că Hela a căzut pe scară, că a amanetat tot ce mai putea amaneta și nici măcar nu mai poate să dea alte lecții de pian, mai

bine plătite, pentru că pur şi simplu nu mai avea nici o rochie şi un pantof ca lumea.

Din când în când, se întrerupea din povestit, zvâcnea în picioare, îşi luă capul în mâini şi rostea în neştire:

– Totuşi voi rezista! Voi rezista! La primăvară soţul meu va sfârşi învăţătura, iar eu poate voi da un concert la iarnă. Se plimba prin cameră şi încerca să se liniştească, printre lacrimile de disperare care-i curgeau fără încetare, în ochii ei negri înfloreau speranţa şi visurile dulci despre succes, bani şi glorie. Se strângea ca un copil la pieptul Jankăi, cerşindu-i confirmarea.

– E cu putinţă, nu-i aşa?

– Aşa este, doamnă. Ţi-o doreşti atât de mult, încât trebuie să se realizeze, îi răspunse Janka încet; adânc mişcată, o mângâia pe cap ca pe un copil, cu durere, milă şi compătimire, şi o săruta pe frunte şi pe ochi, o încuraja redându-i încrederea şi speranţa în viitor cu buzele tremurătoare şi cu inima plină de lacrimi, pentru că îşi aducea aminte trecutul îndepărtat şi avea impresia că ea, Janka, stă în genunchi şi plânge, zvârcolindu-se în ghearele vieţii. Se simţea pe ea însăşi în Zaleska, pe Janka de odinioară, care murise pentru totdeauna fiindcă acum, în clipa asta, observa că, deşi era impresionată de ce auzea, n-o întrerupea, compătimind-o mai mult pentru viaţa ei trudită decât pentru dezamăgirile sufletului. Când primele impresii se stinseră, rămase tăcută, privind-o pe Zaleska rece, liniştită; în inima ei nu mai avea nimic pentru ea, afară de milă.

Zaleska începu să se îmbrace cu înfrigurare.

– Mă grăbesc, pentru că am o lecţie tocmai în Aleile Jerozolimskie.

– Ia şi dumneata o birjă!

– Nu pot, câteodată n-avem nici măcar cei patruzeci de groşi pentru masa de prânz, spuse în şoaptă.

Janka sări în picioare, îi veni fulgerător în minte zilele când răbdase de foame la teatru şi o năpădi o părere de rău atât de adâncă, încât îşi luă îndată la revedere şi plecă.

Fugea cât putea de repede din această casă a groazei. Intră într-o cofetărie, scrise câteva cuvinte pe o bucată de hârtie, o puse într-un plic, adăugând toţi banii pe care-i avea la ea, şi i-o trimise Zaleskăi, rugând-o fierbinte să n-o refuze.

Până şi cea mai mică binefacere este o adevărată încântare pentru sufletele mărinimoase, înţelese Janka şi se hotărî pe loc să se ocupe de soarta Zaleskăi.

– Jadwiga ar fi făcut la fel! se gândi tot drumul până la gară, mulţumită de această hotărâre, lăsându-se înrâurită de acest suflet caritabil. Era atât de satisfăcută de hotărârea ei, încât faţa i se lumină de bucurie şi nu se arătă prea uimită nici când îl văzu pe Andrzej care o aştepta la intrarea în gară.

– Tu aici? Când ai venit?

– Am primit o telegramă că maşinile pe care le-am comandat, au sosit la Varşovia şi, cum tot voiam să-ţi fac o surpriză... iată-mă! minţi calm, cu toate că în ochi i se citea teama şi parcă durerea că trebuie să-i ascundă adevărul.

– Eu vin direct de la Zaleska. Şi-i povesti tot ce văzuse şi auzise, trecând sub tăcere doar expedierea banilor şi hotărârea de a o ajuta.

Andrzej îi răspundea monosilabic, rareori cu câte o frază scurtă, fără nici o legătură cu cele povestite de ea; palid, cu pleoapele coborâte, se aşeză în vagon pe banca din faţa ei. După ce plecă trenul, îi cercetă atent faţa şi ochii, căutând urmele unor fapte pe care nu cuteza nici el să le recunoască; se ducea adeseori în compartimentul vecin, unde se afla Orłowski cu un îngrijitor, şi de fiecare dată se întorcea mai stăpân pe sine, întrebând-o grijuliu ce făcuse toată ziua la Varşovia.

Îl rodea gelozia.

Îi ierta totul şi voia să uite totul, dar scrisoarea anonimă nu putea să şi-o scoată din minte.

Era strigoiul care i se lipea de suflet şi-l sugea îngrozitor.

Era gelos pentru trecutul ei, fiindcă i se părea că în inima Jankăi stăruia încă flăcăruia iubirii de altădată şi nu o dată, în timp ce o săruta sau o ţinea în braţe, observa că se uită la el cu o

privire ciudată, de parcă voia să vadă pe altcineva, a cărui amintire o păstrase în suflet. Atunci se depărta de ea şi petrecea zile întregi furios pe toată lumea, pentru ca până la urmă să ajungă la concluzia că nu există un prost mai mare ca el, că bănuielile lui sunt nebunie curată şi acolo unde ieri vedea unele semne care-i confirmau suspiciunea, nu mai afla nimic.

Plecase după ea la Varşovia chinuit de gândul sălbatic şi nebun că ea se dusese să-l întâlnească pe celălalt...

Acum, văzându-i faţa liniştită, ochii care priveau cu îndrăzneală şi superioritatea aceea mândră, se ruşina de propriile bănuieli şi încă înainte de a ajunge la Bukowiec era atât de departe de orice presupunere jignitoare, încât îi venea să îngenuncheze în faţa ei, să-i sărute picioarele şi să-i ceară iertare.

Janka îşi dădea seama că Andrzej se află într-o stare ciudată, dar nu se gândea la el, ochii îi alunecau peste faţa arsă de soare, pe care străluceau privirile luminoase, ca peste un obiect lipsit de viaţă şi simţea cu anume uimire că oraşul acesta, pe care abia acum îl vedea, larma asurzitoare, agitaţia frenetică, această vânzoleală continuă de tot felul de probleme şi stări nervoase, această viaţă atât de diferită de aceea la care visa ea cu toată fiinţa ei, nu-i producea nici o plăcere, o obosea, umplându-i inima de amărăciune. Plecase de la Varşovia uşurată parcă şi număra nerăbdătoare staţiile care o mai despărţeau de Bukowiec.

– De ce mergem atât de încet?

– Mergem ca de obicei.

– Eşti de acord ca tata să stea în camera aceea de la colţul palatului?

– Să stea unde vrei tu, numai să se simtă bine.

– Oricum, o să se simtă mai bine la Krosnowa decât la spital.

Tăcu şi rămase iarăşi uimită că se gândeşte la Krosnowa, că o atrăgea ceva acolo, parcă propria emanaţie în palatul mare şi pustiu.

Se bucură foarte mult când ajur seră acasă, întrucât se simţea departe de tot ce putea să-i amintească trecutul ei şi să-i tulbure liniştea care se aşternea peste frământările sufletului ei.

Orłowski fu instalat aşa cum propusese Janka, dându-i-se un slujitor care să aibă grijă de el. Primea totul cu indiferenţă; dacă voia să mănânce, scria rapoarte, dealtfel continua să-şi îndeplinească îndatoririle de serviciu imaginare şi se plimba prin parc. Îngrădiseră cu bariere cărăruia lungă de pe malul iazului, pe porţiunea neacoperită de copaci, şi în acest spaţiu, înaintând cu mâna pe scândurile de sus, se plimba ore întregi, discuta cu el însuşi, câteodată se mai şi certa sau îl bătea pe copilandrul care îl îngrijea şi... îşi ducea viaţa...

Toţi ai casei se obişnuiră repede cu el şi tot atât de repede încetă să-i mai intereseze. Numai bătrânul Grzesikiewicz, căruia nu-i dădeau pace cheltuielile din ce în ce mai mari ale casei, nu putea să uite de el. La început, îl respecta, îl văzuse doar de atâtea ori la Bukowiec, unde-i impunea ca funcţionar al statului; dar de la o vreme începu să se uite la el şi la infirmitatea lui ca un ţăran, aproape cu ură.

– De-ar muri odată, pe legea mea, cu cât mănâncă, aş ţine o pereche de cai, care mi-ar aduce folos, şi era atât de supărat din această pricină, încât o dată, la cină, îi reproşă lui Andrzej pe departe că întreţine nişte paraziţi care mai au nevoie şi de slujitori.

– Dragă tată, îl întrerupse Janka revoltată, eu plătesc întreţinerea tatălui meu, aşa că n-ai dreptul să zici nimic.

– Păi cum... dar din banii cui plăteşti, dragă noră, ai?

– Las-o baltă, tată! În curând o să ne spui că mâncăm prea mult, interveni Andrzej, pe care observaţiile bătrânului nu-l supărau chiar atât de mult, deoarece în adâncul sufletului recunoştea că are dreptate.

– Bine, dar e prea mult totuşi, şi mama a zis că...

– Ce tot vorbeşti, Pietruś! Ţi-am spus, e drept, dar numai pentru tine...

– Şi de ce să nu vorbesc, doar eu le plătesc pe toate, nu? De ce e nevoie să ţinem un bucătar? Ce, Magda saú Janowa, vaca aia bătrână, nu pot să gătească? Pe legea mea, mai trebuie să şi

plătesc asemenea taur care pufăie toată ziua din ţigară, ca un boier sadea!

– Şi aprinde focul cu unt! se amestecă jalnic bătrâna.

– De ce să nu vorbesc! Tu să taci din gură, mamă, strigă încurajat de votcă şi de liniştea care se înstăpânise la masă. Noră-mea ştie numai să se plimbe şi să citească întruna cărţi străine, se îngrijeşte de casă ca şi câinele de vara care a trecut. Taci din gură, mamă. Eu trebuie să vorbesc, pentru că eu sunt stăpân aici. Lovi cu pumnul în masă.

– Asta ce mai e? exclamă Janka furioasă; bătrânul rămase puţin descumpănit. Unde mă aflu, oare? La mine acasă sau la oamenii aceştia? întrebă cu mânie.

– Fii bună şi nu uita că oamenii aceştia sunt părinţii mei! spuse Andrzej apăsat. Eşti la tine acasă, aşa că nu le îngădui să te jignească.

Iar dumneata, tată, ai putea să nu mai vii beat la masă şi să faci scandal, pentru că aici nu e cârciumă! strigă mânios.

– A, din ăştia-mi eşti, fecioraşule!... ia uite cum i-au crescut coarnele! Bine zicea Józia, pe legea mea, că după ce voi scrie totul pe numele tău, ai să-mi pui mâna-n gât. Aşa care va să zică, băiatule!

– Hai, tată, linişteşte-te, mai bine du-te să te culci.

– Mie-mi cânţi aşa, copilule!... mie, care sânt boier şi stăpân aici!

Janka plecă şi se închise în camera ei, dar auzi multă vreme ecourile certei şi glasul plângător, împăciuitor, al bătrânei.

Era sătulă de toate; aceste împunsături mărunte de fiecare zi, economiile meschine, farfuriile şi castroanele ciobite, ca să le cruţe pe cele noi; controlul permanent, grosolăniile, zgârcenia asta respingătoare, prostească şi măruntă, al cărei cerc se strângea tot mai mult în jurul ei, o umpleau de o scârbă cumplită. Era tentată să plece imediat, să lase totul şi să fugă în lumea largă, fiindcă se simţea slabă în faţa acestor oameni brutali, în faţa acestei vieţi fără reliefuri. Umbla prin încăpere, neştiind ce

să facă, mii de gânduri şi de hotărâri i se iveau în minte, pulverizându-se într-o clipă; în cele din urmă, sună.

Veni Bartek, numai în cămaşă, nu mai avea nici măcar vesta pe el.

– Cheamă-l pe domnul! De ce umbli aşa?

– Păi dacă boierul ăl bătârn m-a bătut cu bastonul şi mi-a zâs să lepăd levreaua.

– Cheamă-l pe domnul! Bine, îşi spuse, o să ne răfuim îndată. Ah, deci asta e căsnicia! Nervoasă, începu să-şi chinuiască dantela de la capod. Bine, de ce trebuie să îndur eu una ca asta de la nişte neciopliţi? se întrebă şi furia înverşunată începu să clocotească în ea ca o furtună.

Andrzej veni şi se aşeză în tăcere.

– Te-am rugat să vii pentru că am o treabă foarte importantă...

– Am bănuit, de ce altceva ai fi vrut să mă vezi! Vorbea aspru, ochii îi scânteiau de furie şi încrâncenare. Janka îşi reveni, jignită de tonul lui.

– Te ascult, e destul de târziu... se uită la ceas.

– Dacă te grăbeşti să te duci la culcare, nu te mai reţin! exclamă impulsivă.

– Da, dar înainte de a pleca, poţi să-mi spui de ce m-ai chemat.

– Voiam să te întreb cum o să trăim mai departe? răspunse Janka după o pauză mai lungă.

– Asta depinde numai de tine, doar eşti stăpână aici; o să fie cum o să vrei tu.

– Da, dar ai tăi îmi numără fiecare îmbucătură şi se poartă cu mine de parcă aş fi străină.

– Pentru că eşti într-adevăr o străină şi vrei să fii aşa, noi nu te interesăm nici măcar cât mobilele astea. Împinse scaunul cu piciorul, toate părerile de rău, înăbuşite atâta vreme, ieşeau acum la iveală, umplându-i sufletul de amărăciune.

– Te-ai zăvorât în tine şi habar n-ai de ceilalţi care trăiesc în jurul tău, e foarte probabil că regreţi acum că te-ai căsătorit cu mine... e cu putinţă... repetă mai încet.

– Nu, asta nu! se împotrivi impresionată de glasul lui.

– Îi tratezi pe toţi de sus şi nu pricep de ce, poate pentru că te iubesc atât de mult.

– Nu, n-am tratat pe nimeni niciodată de sus, uită-te mai degrabă cum mă tratează părinţii tăi.

– Prostii! Nu lua în seamă ce spun mama şi tata.

– Bine, dar mă insultă! se repezi enervată de această ceartă calmă.

– Pentru asta există un leac. De vreme ce pe părinţii mei nu-i va putea sili nimeni să nu mai trăncănească, ştii doar că sunt nişte oameni simpli şi la ei ce e-n guşă, e şi-n căpuşă, trebuie să iei totul în mână, să conduci casa aşa cum vrei; dealtfel, dacă vrei, putem să ne separăm de ei; se vor întoarce la clădirea din spate şi n-o să mai fii obligată să-i vezi, dacă te supără aşa de mult... În glasul lui răsuna reproşul.

Janka privi la el, o dureau cuvintele lui, le simţea greutatea, intuia durerea soţului şi-i înţelegea privirea neliniştită, plină de aşteptare, dar aproape că nu mai era în stare să vorbească din cauza poverii care o apăsa.

– Noapte bună! îi spuse, văzând-o că nu-i răspunde.

– Te duci? îl întrebă moale.

– E târziu, e trecut de douăsprezece.

– Pleci ca şi când ai fi supărat... rosti, simţind nevoia să-i ceară iertare, să-i spună măcar o vorbă de împăcare, dar nu-i veni nimic în minte.

– A, nici vorbă... cum aş putea să mă supăr pe tine! Nu prea mi-e bine, îşi strânse capul în palme şi îşi şterse fruntea îmbrobonată de sudoare.

– Poate că eşti bolnav?... sau poate...

– Poate... repetă în şoaptă şi o privi atât de ciudat, încât Janka se înfioră, făcu câţiva paşi în neştire şi se aşeză lângă lampă. Andrzej se muie dintr-o dată, înverşunarea îi trecu şi simţi o dorinţă uriaşă să-i audă glasul, să ia capul acesta frumos în palmele lui, să-i sărute buzele umede şi îndârjite.

– Jania!... spuse foarte încet cu glasul rugător. Iartă-mă şi tu pentru necazurile astea, vezi că... Se întrerupse, ea îşi ridică ochii la el şi aşteptă să vadă ce spune; vru să-l ajute, să spună şi ea oeva, dar nu mai fu în stare. Era o linişte atât de adâncă, încât se auzea cântatul cocoşilor în curţile argaţilor şi freamătul uşor al parcului. Andrzej mai aşteptă o clipă şi ieşi.

După ce se închise uşa, Janka îşi reveni, dar el plecase.

– Ce vreau? Ce vreau? se întrebă cu durere.

XXIII

Dimineaţa, înainte ca Janka să se ducă la ceai, veni Bartek, roşu la faţă, cu o hotărâre disperată în priviri. Îi căzu la picioare şi-i spuse:

– Fiţi bună, cocoană, şi scăpaţi-mă de levrea şi de slujba asta, că m-am prostit de tot, şi pe urmă, cu ceaiul ăsta m-am ameţât, nu alta. Fiţi bună cocoană, şi lăsaţâ-mă să plec.

– De ce nu vrei să mai slujeşti?

– De slujit, vreau să slujesc, că ce altceva aş putea să fac, da' la cai sau or'unde în altă parte, numai în blestematele astea de odăi nu.

– De ce?

– Păi pentru că ieri boieru' ăl tânăr m-a bătut, că n-am fost în levrea, iar astăzi boieru' ăl bătârn mi-a dat câteva cu bastonu', că umblu în levrea. Nu măi ştiu ce să fac. Râd toţ' de mine. Aşa că n-o să mai slujesc, c-am ajuns în stare să-mi fac ceva rău, eu sânt...

– Eşti un prost, auzi?

– Păi aud eu, răspunse cu umilinţă, îndreptându-se la glasul ei ridicat.

– Atunci ascultă ce-ţi spun eu: îmbracă-te în livrea şi dacă-ţi zice cineva ceva, spune-i că eu ţi-am poruncit să faci aşa.

– Da, şi dacă boieru' ăl bătârn îmi tăbăceşte cojoaca şi mă dă afară? întrebă plângător.

– La mine slujeşti, eu sunt stăpâna ta şi boierul cel tânăr, numai noi doi, înţelegi?

– Înţăleg! Să mă-mbrac în levrea şi să umblu aşa, iar dacă mă-ntreabă cineva şi mă bate, să spui că slujesc la boierii ăi tineri, că dumnevostă aţ' zâs, îşi îndreptă spinarea şi ieşi.

– Începe războiul, bine! şopti cu hotărâre. Dacă vreţi să vă strunesc, o s-o fac şi pe-asta! O s-o simţiţi pe pielea voastră, sau plec de aici, sau va fi cum vreau eu.

Se gândi furioasă uitându-se pe fereastră la Orłowski care se plimba printre gărduleţe, cu şapca roşie pe cap şi în uniforma veche, ridica piciorul sus şi mărşăluia solemn.

– Un... doi!... un... doi... Miecio! comanda mereu, ajungea la capătul potecii şi o lua de la început.

Îşi desprinse privirile de la tatăl ei şi se duse în sufragerie.

Andrzej nu mai era acolo, dar bătrânul şedea la masă cu paharul în amândouă mâinile, asistat de Grzesikiewiczowa. Îi salută din cap şi se aşeză să mănânce. Janowa, cu faţa umflată şi ochii roşii de plâns, îi servea ciudat de tăcută.

– Janowa, deschide fereastra, tutunul pe care-l fumează tata e pur şi simplu respingător.

– Ia te uită! mormăi bătrânul, puse paharul pe masă şi se uită la ea contrariat.

– Janowa, adu-mi alt tacâm, din cele noi, nu pot să mănânc din cojile astea ciobite. Să le iei şi să le duci la bucătărie, să nu le mai pui niciodată pe masă.

– Jania, farfuriile sunt încă bune, se opuse bătrâna.

– Taci din gură, mamă! Când îţi porunceşte cucoana, tu trebuie să asculţi, pe legea mea, că mâine o auzi că-ţi spune: afară şi basta! izbucni Grzesikiewicz cu glasul întretăiat de obidă.

Sfârşi repede micul dejun şi ieşi, fiindcă se înăbuşea de furie.

– Dacă nu se poate altfel, voi lupta pentru unt, pentru farfurii şi livrea! se gândi cu o amărăciune sfidătoare.

Bătrâna plecă şi ea în tăcere, fără să se uite la ea, lăsând-o adâncită în gânduri.

– Ce vreau? Da, ce vreau? Îl sună pe Bartek.

– Cheamă-l imediat pe bucătar. Ce nevoie aveam eu de toate astea? De ce nu puteam trăi liberă şi fără nimeni pe cap? Şi-acum? mergea cu paşi repeziţi prin încăpere; aproape că ura casa asta, camerele astea pe care le vedea înşirându-se în faţa ei, pământul care înconjura conacul ca o mare necuprinsă de jur-împrejur. Se simţea înjosită de rolul pe care trebuia să-l joace, de această luptă meschină.

– De azi încolo vei primi dispoziţii numai de la mine.

– Foarte bine, fiindcă bătrâna îmi stă ca un os în gât, îngână rezemându-se de uşă cu ţigara în gură.

– Despre cine vorbeşti, Jane?

– Despre doamna bătrână! Zâmbi dispreţuitor.

– E pentru ultima oară când îţi permit să vorbeşti aşa şi să stai cu ţigara în gură în faţa mea.

– Da, stimată doamnă, dacă... începu înfricoşat.

– Dacă ce?

– Dacă bătrâna asta...

– Gura! îl repezi. Eşti liber şi nu uita ce ţi-am spus.

– O să vedeţi voi! O să-mi simţiţi mâna! şopti iritată, apoi se aşeză să se concentreze şi să-şi adune şi forţele pentru luptă, surescitată, dar şi cu anume teamă de ziua de mâine. Gândurile şi simţămintele i se încrucişau ca ereţii la vânătoare, rotindu-se greoi în tăriile pustii. Se retrase în ea însăşi, în trecutul nu prea deţ ărtat, înconjurându-se de amintiri, dar acestea erau ca nişte ceţuri care-i alunecau printre degete, imposibil de ţinut în frâu. Îşi simţea sufletul pustiit. Unde pieriseră toate acestea? se gândea cu jale şi aproape înspăimântată, simţea că nu mai este în stare să se desprindă de pământ, să-şi trezească vechile visuri, aspiraţii; inima şi sufletul se prefăcuseră în scrum, licărind arareori în timp ce se stingeau de tot.

Creştea în ea dorinţa tăcută de ceva care să-i umple golul dinlăuntru, ceva foarte apropiat şi bun, dorinţa de a se sprijini pe un suflet iubit.

– Dumneata ce vrei, domnişoară? tresări amintindu-şi întrebarea simplă a doctorului. Privi în neştire prin cameră. Da,

ce vreau eu?... Nu ştia nimic, încotro merge, ce vrea şi pentru ce trăieşte?... Bine, dar... repeta cuvinte goale, am casa mea, un bărbat... obligaţii... cum de altora le ajunge asemenea viaţă?... Pentru că iubesc! răspunse un glas dinlăuntrul ei. Pe când eu? şi pentru a se dezvinovăţi, începu să caute în amintire şi în inimă acele firave lujere de simpatie faţă de soţul ei, se agăţa de ele cu disperare, ridicându-le pentru o clipă la rangul de dragoste, îşi repeta întruna că-l iubeşte, se înduioşa de bunătatea lui şi erau momente când inima îi ardea ca jarul, răsfrângând iubirea lui; suflă în aceste scântei până când se stinseră şi sufletul i se cufundă în întuneric.

– Nu-l iubesc! şopti umilită, incapabilă să se mai înşele pe sine însăşi. Îi era cu totul indiferent, iar câteodată i se părea de-a dreptul respingător.

Îşi şterse buzele, fiindcă o ardea amintirea sărutărilor şi mângâierilor lui.

– Mint pe toată lumea! Acest adevăr o chinuia cumplit, şi o umilea, încât uneori îi venea să-şi ia lumea în cap şi să plece, să fugă; şi atunci se ridica în sinea ei pentru o clipă şi se prăbuşea din nou, pentru că nu ştia încotro s-o apuce, nu mai avea putere să lupte cu toţi, mii de scrupule, necunoscute mai înainte, începeau să-i blocheze mişcările voinţei. Toate i se învălmăşeau în minte, istovind-o şi antrenând-o cu schimbul, încât era aidoma unui stup în care roiul murea şi doar viermii negri ai grijilor şi chinurile spaimei se săturau cu mierea vieţii ei, vuind asurzitor în căsuţele goale.

În cele din urmă, neputând să scape de acest haos şi nici să-l stăpânească, aproape că fugi din casă şi se duse la mama soacră.

Bătrâna şedea în uşa clădirii din spate, cum îi era obiceiul, curăţa penele şi certa fetele din casă.

– Mamă, nu vrei să mergem în sat, ce zici? îi propuse Janka.

– Bine, tot trebuia să mergem pe la Jadamka. Magda, să nu uiţi de porci! Hai să trecem şi pe la cocini, că sânt în drumul nostru.

Îşi luă bățul, îşi puse o maramă pe cap şi plecă înainte fără un cuvânt, nouroasă şi îndârjită, doar la răstimpuri se uita pe furiş la Janka, apoi îşi coborî pleoapele, ascunzându-şi părerea de rău şi supărarea.

Janka se uita la ea aproape cu umilinţă, aştepta un cuvânt cald, şi-l dorea, deoarece acum avea nevoie de simpatia cuiva, nevoia de a-şi lipi capul la pieptul cuiva, îi era foame de dragostea celor din jur.

– Bartek, vino încoace! Bartek se sculă nu prea binevoitor de pe banca de la intrare. Scoate-ţi livreaua, puturosule, şi du-te s-o ajuţi pe Magda! îi porunci bătrâna.

– Nu mă duc şi nu lapăd levreaua; cocoana mi-a spus să n-o scot, să stau în anticameră şi să nu măi ascult de altcineva, aşa că nu măi ascult, că nu sunt nici eu porcar, răspunse cu mândrie, uitându-se la Janka.

– Ce tot latri, nepricopsitule! se miră bătrâna, tremurând de mânie.

– Nu latru, că nu sunt câine, vorbesc...

– Nu latri, care va să zică, nu dai jos livreaua şi nu mai vrei să asculţi! A, stai tu, neisprăvitule! Cu mine vorbeşti tu aşa? Îl lovi cu bățul în cap şi înainte de a-şi veni în fire, îi înfipse mâna în păr şi începu să-l altoiască zdravăn.

– Stăpână, o, Doamne, stăpână! bâlbâi asurzit.

– Destul, mamă! Lasă-l în pace! strigă Janka, o dădu la o parte pe bătrână şi se aşeză între ei.

– Mamă, te porţi ca o femeie beată la crâşmă, nu ca o cucoană, mai mare ruşinea!

– Sânt femeie şi ţărancă, dar asta nu-i treaba ta. Sânt ţărancă, dar nu o sărăntoacă sau o vântură-lume. Ia uitaţi-vă la ea, cucoana mare, poate că vrei să mă iei şi de păr, nu? Doamne, Isuse şi Maică Precestă! Să ajung eu să pat una ca asta la bătrâneţe!

Se văicărea atât de tare, încât pe la ferestre apărură capetele slujitorilor.

– Ce rău ţi-am făcut, mamă? Nu te-am lăsat să-l baţi pe Bartek, fiindcă el s-a purtat cum i-am spus eu.

– Deci eu nu mai însemn nimic aici, am ajuns un fel de momâie care vă stă în cale.

– Ce tot vorbeşti, mamă? se împotrivi Janka enervată şi, ca să nu izbucnească, nu-i mai ascultă văicărelile şi plecă. Porunci să înhame caii şi se duse la Witów.

Stătu acolo câteva ore într-o dispoziţie apăsătoare, apatică, până când Jadwiga observă starea în care se afla.

– Ce ai, doamnă? o întrebă grijulie.

– Nu ştiu. Ştiu doar că mă aflu la o răspântie şi nu văd nici un drum înaintea mea, spuse şi tăcu, cu toate că mărturisirea îi stătea pe limbă, fiindcă îi fu ruşine să tulbure pacea acestui suflet neîntinat. Petrecu apoi câteva ore cântând la pian, dar nici muzica nu-i aduse alinarea. Spre seară, deoarece vremea era frumoasă, trimise trăsura înainte şi porni încet pe jos spre casă. Mergea pe drumeagul îngust, care şerpuia de-a dreptul peste câmpurile necuprinse, şi privea în zarea depărtată, din care parcă se iţeau contururile unor hotărâri... Se liniştea încetul cu încetul, fiindcă întinderile pe care le îmbrăţişa cu privirea îi domoleau furtuna lăuntrică, umplând-o de pace, dându-i puterea de a rezista.

– Nimeni n-are nevoie de mine! se gândi şi pentru prima dată simţi că vrea să fie ceva, să ocupe şi ea un loc în viaţa din jur; se prăbuşi din nou în abisul însingurării în care trăia, mai adânc şi mai intens ca altădată.

Se aşeză lângă crucea care se înălţa în mijlocul câmpului, lângă drum, pe o colină acoperită cu dracilă şi tufe de mălin sălbatic, şi îşi întindea parcă braţele spre lanurile nemărginite, văduvite de vegetaţie, somnolente; privirile i se pierdură în toamna care se apropia pe toate mejdinele.

Nu vedea nici o scăpare de nicăieri, aşa că începu să privească mai atentă împrejurimile, să considere viaţa cu mai multă largheţe şi să vadă că îşi avea şi ea farmecul ei, că se putea împăca şi cu ea, găsindu-şi dacă nu fericirea, cel puţin liniştea.

Erau momente când îşi uita propriile gânduri şi simţăminte şi se lăsa covârşită de frumuseţea care iradia din câmpuri şi din văzduh; se abandona cu tot sufletul în voia acestei toamne dumnezeieşti, poloneze, care stăruia pe întinderile pustii, în voia acestei stăpâne luminoase, cu chipul gălbui şi cu o cunună de ochiu-boului în părul bălai, în veşmântu-i lung, ţesut din pânzele de păianjeni şi presărat cu boabe roşii de scoruşe, care pluteşte în după-amiezile însorite peste miriştile ruginii şi tarlalele roşietice, semănate cu grâul de toamnă, peste apele înceţoşate şi, îngândurată, împrăştie în văzduh o linişte plină de nostalgie şi de aromele ultimelor flori de carpen, care se scuturau după trecerea ei; atinge cu poala rochiei panseluţele albastre care-şi închid ochii şi cad moarte; scutură lujerele uscate de lumânărică, smulge frunzele sângerii de prin perii încovoiaţi şi piere în păduri, prin desişurile de arin şi de molid, printre mestecenii galbeni, şi numai firele tremurătoare de păianjeni spun că a trecut pe aici şi a luat-o într-acolo, iar acum e departe... acolo unde apele întunecate răsfrâng frunzele argintii ale plopilor tremurători şi ciorchinii sângerii de afine; acolo în bungetul amuţit, prin râpele şi luminişurile pădurii, în acest templu rezemat pe mii de coloane, unde se mai aude doar tac-tac-ul ciocănitorilor, bufnetul conurilor de brad şi ţipetele îndepărtate ale păsăretului.

Janka privea la această toamnă şi începea să se contopească treptat cu câmpurile, cu pădurile şi satele care-şi trimiteau drept în sus stâlpii de fum albăstrui; începea să le înţeleagă şi să le simtă ca odinioară, şi tot ca mai demult începu să rătăcească cu gândul pe toate drumurile, prin desişuri şi peste ape, în zilele pline de soare şi linişte, şi să împărtăşească dragostea adâncă, înviorătoare, pentru tot ce o înconjura: începea să se înfrăţească iarăşi cu pământul care pulsa viaţă împrejur. Nu se mai simţea atât de străină şi de singură.

Privirea ei vedea toamna care se poate vedea înaintea amurgului; cum pluteşte în nimbul jariştei arămii a apusului peste mejdinele prin care hălăduiau copaci scorburoşi, porumbrelul şi vrejurile de mure. Pluteşte, iar frunzele copacilor zboară moarte

în urma ei, trestiile fâşâie somnoroase prin bălţi, păsările fug cu ţipete de spaimă spre locuinţele oamenilor, stolurile de cocori se scurg pe urmele ei croncănind cântecul de îngropăciune, glossa tristă a toamnei, iar oamenii stau pe drumuri, pe lângă pluguri, în faţa caselor şi tac, privind în lume cu mâhnire adâncă şi teamă. Pe islazuri, larma cântecelor încetează, sufletele se reculeg, vitele mugesc surd, uitându-se în văzduhul înceţoşat cu priviri prostite de frică. Fumul se destramă prin livezile desfrunzite şi vântul se iscă pe câmpuri, prin pădure şi prin tării şi începe să vuiască surd şi mohorât, norii cenuşii gonesc ca nişte păsări, aruncând umbre întunecate, acoperă şi înăbuşă lumina, sorb căldura şi atunci se revarsă tristeţea în care se pulverizează ca nişte umbre vedeniile muribunde ale verii.

Janka rămase multă vreme aşa, neobservând că Witowski se oprise în spatele ei ţinând calul de dârlogi. Sta cufundată în uitare, pătrunsă de dulceaţa acestei toamne, a acestei *vis medicatrix naturae*[1], care iradia din câmpuri şi din propria reculegere.

XXIV

– Te conduc, doamnă, şopti, deoarece de la înfrăţirea şi desfătarea în sânul naturii umede până la guturai şi răceală nu e decât un pas.

– La ce bun tonul acesta? îl întrebă ea, ridicându-se fără să se mire de prezenţa lui, chiar jignită de ironia care-i răsuna în glas.

– La ce bun există toate, ca să existe.

Se priviră în ochi aproape ca atunci, înainte de plecarea în Italia.

Janka roşi, întoarse capul, iar Witowski îşi strânse buzele, îşi cravaşă cizmele şi o furie bruscă îi cuprinse sufletul. Dorea, simţea nevoia să-şi bată joc.

[1] Forţa tămăduitoare a naturii (lat.).

– Mergi la noi, domnule? întrebă, după ce porniră.

– Nu merg nicăieri, merg cu dumneata. Se depărtă şi se uită lung la ea.

Astăzi era foarte frumoasă pe fundalul câmpurilor albăstrui şi al orizontului purpuriu.

În ochi îi stăruia îngândurarea şi un dor tainic, semăna cu câmpurile care se înnegriseră în apropierea pădurii.

– Doamnă, arăţi ca Gioconda[1] lui Leonardo.

– Adică?

– Ciudat de frumoasă; prea frumoasă, adăugă mai încet.

– Doar atât... şopti Jania cu ironie. Repertoriul e vechi.

– Te-ai plictisit de el, nu-i aşa, prea bine, iată unul nou!...

– Sunt foarte curioasă.

– Curiozitatea este una dintre trăsăturile dumitale foarte importante.

– Asta face parte din repertoriul nou? Întreb, fiindcă mi se pare cunoscută.

Nu-i răspunse, îndurerat de ironia ei, fiindcă mişcările ei, puţin greoaie, uşor legănate, umerii frumoşi modelaţi, buzele purpurii, senzuale, şi ochii adânci, liniştiţi, făptura ei mândră şi ataţătoare acţiona ciudat asupra lui; îl atrăgea şi-l înfuria că se lăsa influenţat. O învălui într-o privire înflăcărată; Janka observă şi îşi puse pălărioara pe care până acum o ţinuse în mână.

– Nu te urâţi, doamnă, cu cutia asta pe cap, protestă Witowski.

– Nu-mi place să fiu taxată din ochi, îi răspunse Jania cu asprime.

– Cine eşti dumneata, doamnă? Cuvintele lui îi biciuiră faţa.

– Un om.

– Trăsătura dumitale esenţială este ambiţia, o ambiţie uriaşă.

– Vorbim despre ceva mort de mult, fiindcă dacă această ambiţie ar mai trăi în mine, mai mult ca sigur că n-aş merge acum pe acest drum.

---

[1] Tablou celebru de Leonardo da Vinci (1452-1519), pictor, sculptor, inginer şi savant italian; titan al Renaşterii, cunoscut mai mult ca pictor.

– Nu înţeleg.

– Aş fi undeva în lumea largă. Poate că aş fi o actriţă! sau poate că n-aş fi nimic, dar e sigur că n-aş mai sta la Krosnowa.

– E adevărat că o soţie bună înseamnă mai puţin decât o mare actriţă, dar... ai putea fi o femeie importantă la Krosnowa.

– Pentru cine? Regretă întrebarea, i se părea copilărească.

– Pentru dumneata însăţi, pentru oameni, pentru soţul dumitale, pentru boierul Pietr.

– De ce sfârşeşti totdeauna prin a ironiza?

– Adesea ironiile nu sunt decât un scut în faţa propriei inimi, îi răspunse mai încet şi mai trist.

– Sau poate doar un flirt din noul repertoriu...

– Doamnă, eşti foarte fericită la Krosnowa?

– Domnule...

– De ce te superi, doamnă? N-am făcut decât să continui pe tonul dumitale.

– Bine, dumneata cum stai cu fericirea la Witów?

– Sunt fericit la pătrat. Da, mănânc foarte bine, iubesc cât am nevoie, dorm când vreau, îmi bat joc de oameni când am poftă, nu-mi pasă de nimic şi de nimeni şi pot să-mi crăp capul în orice clipă, dacă mi se năzare. Zâmbeşti batjocoritor, doamnă, nu mă crezi, mă socoteşti unul din acei flecari care fac pe plictisiţii pesimişti. Pot să te conving pe loc, imediat, că sunt gata să şi îndeplinesc ce spun, ca englezul acela! Rosti repede, în ochi îi luci o hotărâre nezdruncinată, flacăra unei voinţe puternice, când scoase revolverul din buzunar, încât Janka păli şi cu un gest instinctiv îi opri mâna care se îndrepta spre tâmplă. O cuprinse o spaimă cumplită, era adânc convinsă că s-ar fi împuşcat.

Witowski rămase o clipă nemişcat, privind-o intens în albul ochilor; faţa asemănătoare întrucâtva cu a sălbaticului Antinous[1] îi tremura din toţi muşchii, în sfârşit, desprinse mâna Jankăi de pe mâna lui şi spuse cu ironie:

---

[1] Personaj din *Odiseea* lui Homer; unul dintre pretendenţii la mâna Penelopei.

– Doamnă, eşti prea nervoasă pentru a fi soţia lui Andrzej, iar pe de altă parte, îţi va fi foarte greu să te ocupi de gospodărie, foarte greu...

– Nu mai continua, domnule! şuieră, revenindu-şi şi o cuprinse brusc o furie oarbă, încât în primul moment vru să dea cu umbrela în el.

Îl ura în clipa asta atât de mult, încât porni repede înainte fără o vorbă.

– Doamnă Janina! exclamă uimit în urma ei. Janka nici măcar nu se uită înapoi şi grăbi pasul, iar inima îi bătea să-i spargă pieptul şi ochii i se umplură de lacrimi.

– Iartă-mă, te rog! N-am vrut să te jignesc. Nu pleca aşa!

– Nu, e mai bine să ne despărţim aici; nu sunt obişnuită să se facă experienţe cu nervii şi sensibilitatea mea.

Se uita în ochii ei cu atâta tristeţe, încât mânia i se topi numaidecât, lăsând locul milei şi compătimirii.

– Ce impresie şi-ar face cineva care ne-ar vedea acum şi ar asculta ce vorbim? spuse Janka, străduindu-se să se stăpânească.

– Ar înţelege că are în faţă două suflete care se caută şi care se tem de propriile adâncuri.

– Dar dumneata ce-ai zice? Inima începu să-i bată cu putere.

– Că fără să ştim, căutăm drumul spre sufletele noastre.

– Noapte bună, domnule, ajung şi singură.

– Şi că am pătruns cu privirea în abisul întunecat, continuă Witowski neauzindu-i cuvintele de rămas bun.

– Având asemenea minuni în faţa noastră! Arătă spre soarele agăţat pe cer deasupra pădurilor, care învăpăia ochiurile bălţilor şi pierea în ceţurile vineţii.

– H_2O, colorată metalic, dacă vrei să introduc totul în formule.

Janka se uită la el şi un sentiment ciudat de teamă îi strânse inima, ca şi când ar fi privit într-adevăr într-o prăpastie fără fund.

Mergeau în tăcere şi din când în când se cercetau cu răceală; în sufletele lor îşi făcea loc spre lumină un sentiment indicibil de

dragoste şi părere de rău, de dorinţă şi de spaima de această dorinţă, în vreme ce între ei rătăceau lucirile pupilelor înflăcărate şi fluidele nenumărate care leagă un suflet de altul.

Dinspre capela de la Witów se auzi bătaia toacei, care se împleti cu ţârâitul cosaşilor şi uruitul morii de la Krosnowa, alergând şi revărsându-se peste întinderi.

Tăceau mereu, temându-se să întrerupă liniştea, sau să vorbească, întrucât primul cuvânt care li s-ar fi smuls de pe buze ar fi putut exprima tocmai ceea ce voiau atât de mult să-şi spună şi, în acelaşi timp, să păstreze în adâncul sufletului. Janka simţea că i se învârte capul, uneori simţea irumpând spre inimă şi creier un şuvoi nestăvilit de sânge şi atunci se clătina, gata să se prăbuşească. Se oprea puţin, ca să-şi vină în fire, şi pornea din nou. Nu-şi mai amintea de nimic, nu se mai gândea decât la el, la expresia ciudată a ochilor lui când spunea: Căutăm drumul spre sufletele noastre. Tremura tot mai tare înăuntrul ei şi se învelea tot mai strâns în pelerină, vrând parcă să se ascundă de ochii lui care o hipnotizau; îi simţea privirile pe gură, ca pe nişte sărutări, şi buzele i se învăpăiară de plăcere; le simţea în ochi şi se lăsa cuprinsă de o moleşeală ciudată, apăsătoare. Mergea din ce în ce mai încet şi mai nesigură pe picioare, uneori se trezea din această vrajă neînţeleasă care o stăpânea şi se uita cu privirea înceţoşată împrejur; întâlnindu-i însă ochii umezi, ce luceau ciudat, recădea în sine şi se înfiora, încât îşi desfăcea braţele, respira adânc şi avea o poftă nebună să se tupileze toată la pieptul lui fie şi cu riscul de a se pierde...

Witowski încerca şi el aceeaşi stare sufletească; o forţă uriaşă îl purta spre ea, înlănţuindu-l, o simţea atât de aproape de el şi-i pătrundea atât de adânc în suflet, încât parcă îl paraliza o durere fizică, surdă. Îl stăpânea cu totul, de aceea tăcea înciudat pe el însuşi, pe ea, pe toată lumea.

– Te iubesc! Te iubesc! îi bătea inima cu o monotonie înfricoşătoare, în timp ce cu expresia buzelor ironiza, ura şi se apăra din toate puterile, ca să nu-i cadă în genunchi şi să nu-i îmbrăţişeze picioarele, să nu-i sărute măcar tivul rochiei al cărei

fâşâit uscat îl chinuia, şi să nu-i destăinuie tot ce avea pe suflet, revelaţia pe care o trăia abia acum.

– Noapte bună, domnule! şopti Janka abia auzit, când intrară în sat, şi îşi ascunse repede mâna sub pelerină, apoi plecă înainte singură, fără măcar să se uite la el, deoarece Witowski nu se mai străduia s-o reţină şi nici nu o mai urmă; privea doar la rochia ei de culoare deschisă, care se desluşea în semiobscuritate confundându-se treptat cu umbrele.

– Te iubesc! se gândi multă vreme cu privirile aţintite spre locul unde dispăruse şi unde el o vedea şi acum cu ochii sufletului.

Janka mergea repede şi îşi reveni abia atunci când auzi galopul calului care se depărta; se uită înapoi şi i se strânse inima de jale...

– De ce n-a venit cu mine! îşi spuse, dar când mersul o readuse la realitate, îşi şnurui buzele de mânie; era foarte nemulţumită de ea însăşi, mai simţea şi acum urmele fiorilor de plăcere, dar se apăra indignată cu ajutorul gândurilor, al luciditătii.

La cină nu observă decât că mama avea ochii roşii de plâns, bătrânul era beat şi o privea ameninţător, iar soţul, mai vesel ca de obicei, o îndemna să mănânce neapărat ceva.

– Nu pot. Sunt puţin obosită şi mă doare capul...

Nu, nu era în stare să vorbească, nici măcar nu auzea când îi vorbeau, era foarte departe de ei toţi, gândurile îi rătăceau printr-o lume a visurilor, plină de strălucirea privirilor, de contururile feţelor, sunetele glasurilor şi expresiile ochilor, o lume învălmăşită, dulce.

– Domnişoara Jadwiga e sănătoasă? L-ai văzut şi pe Stefan?

– E sănătoasă, sănătoasă, repetă Janka. Domnul Stefan era plecat de dimineaţă de acasă.

Nu-şi dădea prea bine seama de ce nu spusese adevărul, şi, de aceea, era cam descumpănită.

Se duse imediat în camera ei.

Iar a doua zi se trezi ciudat de bine dispusă, se simţea atât de bine, atât de liniştită, de plină de putere, de poftă de viaţă şi de acţiune, încât se duse la clădirea din spate.

Mama era ocupată cu înfăţatul pernelor.

– Le îmbrac eu mai repede! spuse Janka, luându-i perna din mână.

– Vai de mine!... păi ditamai cucoană poate... şopti bătrâna muşcător.

– O să vezi şi dumneata. Îmbrăcă perna, aşternu patul, aşeză pe comodă nenumăratele figurine şi icoane de sfinţi şi aprinse candela, dar bătrâna nu-şi descreţi fruntea, urmărindu-i mişcările cu îndârjire ţărănească, cu anume ironie în ochii cenuşii şi oftând. Abia când Janka sfârşi toată treaba şi vru să plece, o chemă:

– Janiusia!

Janka nu mai plecă şi se aşeză lângă ea.

– Fetiţa mea, să nu fii supărată pe mine. Vezi şi tu, sânt o femeie bătrână, simplă, repede la mânie şi fără ştiinţă de carte, vorba rea îmi scapă când nu gândeşti.

– Las-o-ncolo, mamă, ce să mai vorbim, eu nu-ţi port pică. Îi sărută mâna şi bătrâna fu atât de înduioşată, încât o luă în braţe şi o sărută din toată inima.

– Mi-e şi mie dor, fetiţă, să vorbesc cu cineva, Jędruś nu mă lasă să stau cu fetele de la curte, cu tata n-am ce, că imediat începe cearta şi înjură, cu Jędruś n-am când, cu tine nu cutez, fiindcă ce poate să-ţi spună o femeie simplă ca mine?... aşa că parcă-mi vine lehamite de viaţă şi atunci sânt atât de morocănoasă, că umblu de colo-colo şi caut mereu ceva de care să mă agăţ.

– Ho! ho! ce armonie! exclamă Andrzej intrând.

– Da, băiatule, tocmai îi spuneam că mi-e dor de nepoţei, răspunse bătrâna şireată.

Andrzej se uită la Janka într-un anume fel, încât aceasta roşi şi ieşi, fără un cuvânt, contrariată de privirea lui.

– Cloşca încă n-a căzut, aşa că nu poţi s-o pui pe ouă! râse bătrâna.

– Mamă, te rog să nu mai vorbeşti aşa de faţă cu ea.

– De ce, vrei să-mi fie ruşine să spun că mi-e dor de nepoţei?

– Mamă, ai copiii Józiei.

– Şi dacă eu îi vreau pe ai tăi, pe ai tăi, Jędruś, dragă!

Îl luă de braţ şi-l mângâie pe faţă şi pe păr, bucuroasă că avusese îndrăzneala şi prilejul să-şi exprime cea mai arzătoare dorinţă, a cărei înfăptuire o aştepta cu nerăbdare.

– Poate că e nevoie de vreun doctor? şopti mai departe.

– Să nu mai vorbim de asta. Îşi sărută mama şi plecă la conac.

Îşi dorea şi el acest lucru, intuind că un copil ar fi legat-o mai strâns de ei, şi tocmai se gândea la asta, când îi auzi glasul.

– Te rog să-mi faci şi mie un mare hatâr, îi spuse Janka.

– Ştii doar că fac orice pentru tine.

– Dă-mi şase sute de ruble în rate lunare.

– Bine. Vrei să cumperi ceva?

– Nu, nu... ezită să-i spună că voia s-o ajute pe Zaleska, gândindu-se că poate el nu va fi încântat de mărinimia ei, aşa că nu-i spuse nimic.

– Da, aş vrea să-mi cumpăr ceva, urmăresc însă un scop, de aceea vreau să plătesc în rate.

– Uite un cec pentru banca de comerţ. Scrie suma pe care o doreşti la purtător, şi poţi să iei banii când vrei. Sunt tare curios ce vrei să cumperi?

– O să-ţi spun mai târziu.

Rămase mirat de reţinerea Jankăi şi, când să plece la câmp, în minte îi încolţiră bănuieli întunecate.

– Cui vrea să-i trimită şi pentru ce? Nu cumva!... nu, nu... se împotrivi cu energie şi se întoarse din drum, intră în casă fără zgomot, deoarece covoarele îi înăbuşeau paşii, aşa că intră fără veste în camera ei.

– Mi-a venit o idee... începu de la uşă, ce-ar fi ca duminică să facem câteva vizite prin împrejurimi, se înţelege, dacă n-ai nimic împotrivă.

– Da, nu trebuie să neglijăm oamenii. Domnişoara Jadwiga mi-a spus că vecinii sunt miraţi că încă nu ne-am dus în vizită la

ei, răspunse Janka liniştită, punând sugativa peste scrisoare şi ascunzând-o în acest fel.

Îi înţelese intenţia şi toată ziua îşi bătu capul cu întrebarea:

– Cui i-a scris?

Janka se duse la poştă, ca să expedieze personal scrisoarea cu primul cec. Apoi o vizită pe Józia, care zăcea de câteva zile la pat, îmbolnăvită de grija păsărilor care mureau de dizenterie. Ascultă o groază de văicăreli în legătură cu nătângia soţului şi josnicia slujitorilor, destule complimente înşelătoare în ce o privea şi, plictisită de moarte, plecă acasă.

Începu să plouă torenţial şi drumurile argiloase se desfundară, încât caii mergeau la pas, alunecând întruna. Seara se lăsa repede, o seară întunecoasă, rece, plină de umezeală, respingătoare.

Prin pădure porniră mai repede, fiindcă drumul era mai bun, când deodată Janka auzi tropotul unui cal. Se uită înapoi şi-l văzu pe Witowski. Acesta o salută din cap, se apropie atât de mult, încât şoldul calului se ştergea de aripa trăsurii. Nu mai rosti formula de politeţe obişnuită, se aplecă îndată spre ea şi-i şopti surd:

– Trebuie să vorbesc astăzi cu dumneata! Îi luă mâna şi, în loc să i-o sărute, i-o muşcă atât de tare, încât Janka ţipă, iar el întoarse calul fulgerător şi pieri în întunericul pădurii.

Înainte de a înţelege ceva, înainte de a se uita înapoi, dispăru ca o umbră.

Stătea încremenită de spaimă şi uimire.

– Mână mai repede! A înnebunit! se gândi privind aproape cu teamă prin pădure, aşteptându-se să-i vadă chipul iţindu-se din spatele vreunui copac; era înfricoşată de violenţa lui, care îi producea în acelaşi timp o plăcere neînţeleasă, aţâţătoare.

Îşi lipi buzele pe locul unde o muşcase, pentru că o ustura, dar şi le apăsă atât de tare, de parcă săruta pe cineva nespus de iubit. Apoi, revenindu-şi, îl îndemnă pe Walek să se grăbească.

Acasă găsi câţiva musafiri, veniseră soţii Woliński şi Rutowski.

La început, se bucură foarte mult, dar mai târziu prezenţa lor deveni apăsătoare. Acum o preocupa altceva, acel „Trebuie să

vorbesc astăzi cu dumneata" îi stăruia în minte, înfiorând-o de teamă. Asculta, vorbea şi deseori se surprindea pândindu-i pe toţi, fiindcă i se părea că ştiu totul şi o privesc cu luare aminte; cel mai mult o neliniştea soţul ei, care o privea atât de ciudat astăzi!

Şedea posomorât, îşi muşca mustaţa şi se silea zadarnic să lege o discuţie care se rupea mereu, pentru că nu era în stare s-o susţină din cauza întrebării chinuitoare:

– Cui i-a trimis banii?... poate că... nici măcar nu-şi sfârşi gândul şi se întoarse spre Rutowski, se uită cu coada ochiului la Janka fără să audă nimic, până când acesta, emoţionat şi bucuros, neputând să scoată nimic de la el, se mută lângă Janka, însă aceasta scăpă de el cu câteva generalităţi despre Italia, fiindcă era ocupată cu soţii Woliński şi copiii lor; în acelaşi timp, se întreba tot mai curioasă:

– Ce vrea? Ce vrea să-mi spună? se gândea şi la fiecare rafală de vânt care izbea geamurile, tresărea şi asculta ecoul paşilor; privea pe furiş spre fereastră, crezând că vede silueta lui Witowski, ba găsi chiar prilejul să coboare până la intrare şi să scruteze noaptea neagră, rece, ploioasă.

– Arăţi foarte impunătoare şi foarte frumoasă... îi spuse Helena.

– Krosnowa m-a schimbat aşa.

– Italia, dragă doamnă, una, alta, Italia, interveni Rutowski, aura de acolo...

– Dar şi tu arăţi splendid, ca totdeauna, doar că te-ai mai îngrăşat puţin.

– Da, da!... se bucură Wolinski care şedea lângă Andrzej. Helena îşi lăsă capul în piept.

– Vecinii ce fac, nici o noutate? începu Jania ca să o scoată din încurcătură.

– Sunt, cum de nu: doamna Stabrowska a scris un nou roman, intitulat *Lături*. Îl publică într-o revistă săptămânală pe care n-o citeşte nimeni şi, ca să-şi oblige toţi vecinii să-l citească, a dispus să se trimită revista la toată lumea pe o rază de trei mile.

– Îşi plăteşte publicitatea.

– Dar în acelaşi timp te obligă să citeşti, iar prin aceasta să gândeşti, şopti Janka şi se ridică puţin, pentru că i se păru că în încăpere răsună un glas cunoscut. Tu l-ai citit, Helena, e ceva de el? continuă să întrebe.

– Dumneavoastră aţi fost şi la Loreto? se amestecă Rutowski din nou.

– Nu l-am citit, soţul meu mi-a spus că e de-a dreptul imposibil.

– În orice caz, titlul exprimă foarte bine conţinutul.

– N-are importanţă, poate că soţului tău nu i-a plăcut, pentru că nu e genul lui, dar trebuia să te convingi singură. Bartek! strigă ridicându-se, se duse în anticameră, privi pe fereastră şi se întoarse.

– E într-adevăr cam peste mână de la Ancona, dar e minunat. Marea, domnule dragă, ţi se întinde la picioare.

– Unde? întrebă brusc Andrzej, ghicind neliniştea Jankăi.

– Lângă Ancona, dumneavoastră aţi fost la Loreto?

– Am urmat itinerarul obişnuit al celor care se duc în Italia.

– Al pelerinilor cucernici, adică am ocolit localităţile frumoase şi le-am văzut pe cele minunate, şopti Janka mai mult pentru sine.

– Aveţi o casă grozavă, princiară... schimbă vorba Helena, observând că Andrzej privise repede la soţia lui şi tresărise.

– Da!... luxul unei magazii de mobilă de la Săpata.

– A, Jania, era să uit! Głogowski a scris de la Paris familiei Stabrowski, zicând că vine la primăvară la ei.

– Cine?... a, Głogowski! Głogowski!... Ce frig e aici! se înfioră, se înveli mai bine cu şalul şi ascultă aplecată puţin spre Helena, în timp ce ochii îi rătăceau pe la ferestre şi sufletul i se afla undeva pe drumul de la Witów spre Krosnowa.

– Aş cumpăra murgii ăştia de la dumneata... spuse Woliński, aprinzându-şi trabucul.

– Sunt de vânzare, poţi să vorbeşti cu tatăl meu, ăsta-i resortul lui.

– Nu vă sunt de trebuinţă, nu-i aşa?

– Nu, dealtfel noi vindem orice, dacă găsim cumpărători.

– Văd că aveţi şi o moară mare.

– Da, cu valţ, după sistemul american. Tot grâul îl măcinăm şi vindem făina.

– A, acum nu mă mai mir că aveţi un inventar agricol atât de grozav...

– În principiu, nu vindem nimic sub formă de produse naturale. Începând de la primăvară n-o să mai vindem lemnele din pădure, pentru că avem de gând să cumpărăm un joagăr.

– Aveţi unde să desfaceţi scândurile?

– Da, totul e aproape aranjat.

– Văd că transformaţi moşia într-o fabrică.

– Vreau să ajung la asta. Am vrut să fac mult mai multe, am vrut să pun bazele unei fabrici de cărămidă, căile ferate înalţă construcţii mari şi au nevoie de milioane de cărămizi; am vrut să ridic o fabrică de bere, ştii că piaţa e asigurată prin căile ferate, astfel s-ar fi putut cultiva mai mult orz şi creşte mai multe vite; am vrut să construiesc o distilerie de votcă, fiindcă secara ar fi adus mai mulţi bani decât măcinată...

– Dar... te temi de aceste iniţiative de milioane?...

– Nu, dar nu mai am chef, energie şi capital am, aşa că ce rost mai are? Se lăsă să cadă în scaun, scutură scrumul de la ţigară şi tăcu, pironindu-şi privirile umede pe Janka; era descurajat, îi părea rău şi-l durea sufletul că ea îi secătuia forţele. Woliński medita la cele auzite şi se uita la el cu respect şi admiraţie.

În salon se aşternu liniştea.

Puţin aplecată, Helena îi spunea ceva în şoaptă Janiei care şedea sub lampadarul mare de bronz, a cărui lumină verzuie răzbătea prin abajurul de mătase şi-i acoperea faţa cu reflexe vineţii. Asculta cu atenţie, dar ochii îi rătăceau neliniştiţi prin salon şi pe feţele celor aşezaţi; un fior apăsător, necunoscut, o chinuia tot mai dureros.

Rutowski sta singur la o măsuţă, admirând albumele aduse din Italia, iar din camerele mai depărtate se auzea gălăgia copiilor pe care bătrâna îi luase în grija ei.

Ploaia răpăia monoton în geamuri, vântul sufla cu asemenea putere, încât draperiile se mişcau, iar luminile se legănau întruna; parcul fremăta surd, adăugându-şi glasurile lui. Câteodată liniştea era atât de adâncă, încât se uitau unii la alţii cu teamă parcă. Atmosfera era greoaie şi apăsătoare.

În jurul orei nouă îşi făcu apariţia Witowski. Janka îl observă abia când se opri înaintea ei şi-i întinse mâna. Căldura unei bucurii uriaşe se revărsă în toată fiinţa ei, dar chipu-i de marmoră nu trăda nimic, se uita liniştită la faţa lui nouroasă, rece, ciudat de slăbită.

– De ce n-ai adus-o şi pe sora dumitale?... îl întrebă rar, foarte rar, deoarece îi tremura inima şi glasul i se frângea în gât.

– Acum e la capelă şi cerşeşte probabil îndurarea Domnului pentru noi toţi.

Se salută cu toţi şi lejer, elegant, ironic, ca de obicei, luă un scaun şi se aşeză lângă Janka.

– Doamnelor, m-am înghesuit între dumneavoastră ca un intrus.

– Nu e chiar aşa, dar o să te suportăm, fie şi de milă, ca să nu fii silit să discuţi cu ceilalţi domni despre treburile gospodăreşti.

– Mulţumesc, dar mărturisesc că prefer ciripitul doamnelor.

– Asta înseamnă că dumitale îţi place melodia cuvintelor.

– Doamnă, flatezi cuvintele rostite de doamne.

– Sunt nevoită, de vreme ce dumneata le tratezi cu impertinenţă.

– Bărbaţii vă păcălesc atât de des, iar dumneavoastră v-aţi obişnuit atât de mult cu clopoţeii flirturilor, încât o voce naturală vi se pare scrâşnetul unui barbar.

– Dar dacă nouă ne plac aceşti clopoţei! Dacă ascultându-vă, nu credem o iotă din ce spuneţi, ce se întâmplă?

– Mai nimic, fiindcă fariseismul mincinos este vrednic de cei ce mint.

– Voi chiar că flirtaţi acum de adevărat! observă Jania care ascultase în tăcere, încercând zadarnic să participe la discuţie; nu era în stare să scoată o vorbă.

– Şi n-o facem cu destulă îndemânare? întrebă Witowski fără să se uite la ea.

Janka începu să râdă silit.

– În ceea ce te priveşte, domnule Witowski, cred că te pricepi şi dacă s-ar împărţi medalii pentru măiestrie în această specialitate, cred că ai merita şi dumneata una, îi răspunse destul de acru, ridicându-se. Astăzi o înfuria tonul lui uşor cinic şi-i era frică de ceea ce avea să se întâmple.

– Ce-o să-mi spună? se întrebă şi mii de gânduri i se bulucirăîn creier. Aproape că ştia ce-i va spune şi această siguranţă o înfiora de plăcere.

– Din nefericire, în flirt, ca şi în celelalte, nu sunt decât un diletant, recunoscu Witowski.

Nu-i mai răspunse şi se duse în sufragerie, unde Janowa şi Bartek pregăteau masa. Trecând pe lângă fereastră, îl văzu pe tatăl ei care şedea pe verandă.

– Janowa! Bartek! Tata stă în ploaie şi frig pe verandă!

Şi îi ajută să-l conducă pe Orłowski care, uitat între gărduleţele lui, venise pe verandă, unde sta ghemuit şi ud până la piele.

– Păi cine să-şi mai aducă aminte de el, dacă fiica lui, cucoană, de, n-are timp, pentru că se ţine de plimbări şi petreceri, şopti bătrânul Grzesikiewicz şi se rostogoli pe masă, doborând câteva farfurii care se sparseră cu zgomot.

– Asta mă priveşte, dar dumneata eşti atât de ameţit, încât mă mir cum de îndrăzneşti să vii aici şi să te faci de ruşine în faţa unor oameni străini.

– Ce-mi pasă mie de străini, eu sunt stăpân aici, cui nu-i place, afară! pe legea mea! Mamă! răcni, izbind cu pumnul în masă, dar bătrâna nu era acolo, era numai Jania care tremura de furie.

– O chem îndată pe mama, să te ducă la fântână şi să-ţi toarne o găleată de apă în cap, ca să te trezeşti.

– La fântână! pe mine... ca pe un porc! Pe legea mea, a venit sfârşitul lumii! Pe mine, un boier, să mă ducă la fântână, a, căţea... afară... Mamă!

Nu-l mai ascultă şi se duse să-i spună lui Andrzej care porunci numaidecât să fie luat şi dus în clădirea din spate.

Janka îi invită pe toţi la cină şi întâmplarea făcu să rămână în urmă cu Witowski. Nu-şi vorbeau, dar când ajunseră în mijlocul unei încăperi lungi şi aproape întunecate prin care treceau, Witowski îi luă mâna şi-i şopti:

– Voi veni la fereastra camerei dumitale, aceea dinspre grădină, trebuie să mă asculţi, musai.... şopti apăsat şi poruncitor, apoi îi lăsă mâna şi se alătură celorlalţi, iar ea rămase o clipă ca ameţită.

– Jania! o strigă Andrzej, intrând pe uşa cealaltă; o văzu că vorbea cu Witowski, auzi că el îi şoptea ceva, dar nu înţelese nimic. Bănuiala i se cuibări iarăşi în inimă, orbitoare.

– Hai la masă! rosti Janka încet şi tot timpul cât dură cina, se mişcă greoaie, ca în vis; privea fără să vadă, asculta fără să audă, vorbea fără să-şi înţeleagă propriile cuvinte. Râdea din te miri ce, uneori cădea într-o îngândurare mohorâtă din care o trezeau ochii lui Witowski aţintiţi asupra ei; ochi ciudat de lărgiţi şi atât de strălucitori, atât de mari, încât uneori privea în ei ca într-o prăpastie care o ademenea; privirile lui scânteietoare îi învâlvorau inima şi o mistuiau, secătuindu-i puterile, încât încremenea fascinată, gata să le urmeze la cel mai mic semn cu umilinţă şi supunere deplină.

După cină, când toţi se pregăteau să se ducă la culcare, Witowski, înainte de a pleca, o privi atât de intens şi-i strânse mâna atât de tare, încât Janka îşi reveni dintr-o dată. Vru să-i spună, să-l implore să nu vină, fiindcă tremura toată de spaimă, dar nu găsi prilejul potrivit. Andrzej se uita la ei cu răceală, soţii Wolinski se ridicaseră şi ei, orice mişcare ar fi fost observată imediat. Janka privi înfricoşată la el, cu disperare, dar Witowski nu înţelese nimic şi plecă. Iar ea întârzie mult timp la Helena, dezbrăcă singură copiii şi-i culcă în aşternut, îi înveli cu o grijă

aproape ciudată, lungind vorba la infinit, numai să stea cât mai mult cu oamenii, să plece cât mai târziu în camera ei. Parcă îşi pierduse minţile, se agăţa de cele mai banale pretexte, ca să mai rămână o clipă, până când, în cele din urmă, văzând că Helena e gata să adoarmă de oboseală, se duse şi ea în camera ei.

– Au lăsat oare transperantul?... se întrebă greoi şi acum, în această clipă, acest gând i se părea mai important decât propria-i viaţă. Se opri la uşă, fiindu-i teama să intre, fiindcă avea impresia că zăreşte dincolo de geam faţa lui Witowski, că-i aude glasul. O copleşea un sentiment bizar, îl dorea cu toată fiinţa ei şi în acelaşi timp se împotrivea din răsputeri să-l vadă.

În sfârşit, îşi luă inima în dinţi şi intră.

Transperantul nu era tras. Ţipă de spaimă şi se uită îndelung în noaptea neagră, ploioasă care se vedea pe fereastră. Lampa ardea pe masă, în cameră era o tăcere deplină, covorul de blană albă înăbuşea orice zgomot al paşilor. Privi în jur cu înfrigurare, uitându-se pentru a mia oară la mobilele sinilii, la patul mare cu draperii de catifea albastră, la zecile de mărunţişuri aşezate pe secreterul mic şi pe măsuţa de toaletă, pentru ca în sfârşit privirile să i se cufunde de fiecare dată cu o uşurare dureroasă în bezna de afară, ca într-o rană cumplită din perete.

Era o linişte atât de înfiorătoare, încât Janka auzea sfârâitul mucurilor de la lumânările aprinse în faţa oglinzii, freamătul copacilor şi plescăitul apei care se spărgea de malul iazului, şi clipocitul monoton al ploii ce cădea fără încetare, şi toate glasurile triste ale zilei, pulverizate în atomi, care mai rătăceau ca nişte ultime acorduri prin parc. De o mie de ori vru să se ducă şi să tragă storurile, dar nu era în stare, se temea să se mişte şi nu-şi dădea seama de nimic, nici de ceea ce se întâmpla cu ea, nici de ceea ce avea să se întâmple. Simţea doar că se afla în stăpânirea unui vârtej îngrozitor, din care nu mai avea putere să se smulgă.

Tresări, auzind hârşcâitul slab, în stare normală de neauzit, al pietrişului şi zgomot de paşi. Auzea bine, atât de bine, încât fiecare pas îşi răsfrângea ecoul în creierul ei; zvâcni în picioare şi, aproape inconştientă, sună cu putere. Sunetul clopoţelului o

readuse la realitate; şi-ar fi dat jumătate din viaţă să înăbuşe aceste sunete ce răsunau asurzitor în liniştea adâncă.

– Nu dormi încă? o întrebă Andrzej intrând.

– A... a!.... nu, nu pot să dorm, îngăimă cu greutate, deoarece zgomotul paşilor se apropia din ce în ce mai mult; se uita când la fereastră, când la soţul ei cu o spaimă de nedescris şi durere.

– Ce ai, draga mea, arăţi atât de ciudat? o întrebă moale şi inima-i bună învinse, uită de bănuieli, de chinurile prin care trecuse până atunci; impresionat de starea ei ciudată, se aşeză lângă ea, îi luă mâinile reci şi începu să i le sărute.

– Ce-i cu tino, draga mea, ce ai, Jania? Şi-i vorbi multă vreme, o strânse la piept şi-i sărută ochii şi gura, acoperind-o cu braţele şi apărând-o ca pe un copil bolnav. Janka îi primea mângâierile cu gândul în altă parte, uitându-se mereu la fereastră şi ascultând paşii care se apropiau din ce în ce mai mult.

– A!... ţipă smulgându-se din îmbrăţişarea lui; umbra lui Witowski alunecă pe geamuri şi se pierdu în noapte.

– Ai văzut pe cineva la fereastră? întrebă Andrzej, uitându-se în direcţia privirilor ei înfricoşate.

– Nu, mi s-a părut numai... nu, sunt atât de surescitată!

– Stai să trag storul! Degeaba le spun mereu să închidă obloanele. Şi se ridică.

– Lasă că-l trag eu! se oferi Janka, gândindu-se că în timp ce trăgea storul, l-ar fi putut vedea pe celălalt. Se repezi şi coborî transperantul care se împiedică de vazele cu flori de pe pervaz, lăsând în partea de jos o crăpătură destul de largă pe toată lăţimea ferestrei, prin care se putea vedea perfect de afară ce se petrece înăuntru.

Se aşeză din nou lângă el şi continuă să-l asculte.

– Vroiam atât de mult să vin la tine, aveam atâta nevoie să te văd singură, vezi şi tu cât mă chinuiesc... şi voiam să te întreb deschis...

Despre ce? se interesă Janka atât de încet, ca şi când nu voia să i se audă glasul pe fereastră.

– Iartă-mă, iartă-mi bănuiala... dar nu mai pot să mă stăpânesc. Am nevoie de toată puterea mea, iar chinul ăsta mă istoveşte, nu mă lasă să dorm, să gândesc... aşa că iartă-mă, scumpa mea!

– Bine, dar pentru ce?

– Spune-mi cui ai trimis banii! se descărcă repede, îmbrăţişând-o şi ascunzându-şi faţa la pieptul ei.

– Zaleskăi, răspunse Janka fără ezitare. N-am vrut să-ţi spun, crezând că ai să te superi, dar tot ţi-aş fi spus mai târziu.

– Ah, ce idiot sunt! Iartă-mă, iartă-mă, te rog!

Nu-i mai răspunse, întrucât toată fiinţa ei se concentrase în ascultare. Nu mai auzea nimic, dar intuia că Witowski este la fereastră; avea impresia că se uita la ei prin crăpătura lăsată de transperant. Se desprinse din braţele lui Andrzej şi vru să se ridice, dar rămase locului, pentru că nu avea putere să se mişte şi nu mai ştia ce face, se uita ba la soţul ei, ba la fereastră şi aştepta cu moartea în suflet cele ce aveau să se întâmple. Andrzej, nepresimţind nimic şi fericit de răspunsul care-i luase o piatră de pe inimă, începu s-o sărute cu înfocare.

– Cât eşti de bună, Jania, cât eşti de cumsecade şi cât te iubesc!

– Nu, nu... i se smulse din braţe; era atât de ameţită, încât i se păru că celălalt se afla lângă ea, că aude şi simte glasul, sărutările şi privirile arzătoare ale celuilalt şi atunci se strânse lângă soţul ei, îi încolăci gâtul cu braţele, îşi apăsă buzele însetate pe gura lui Andrzej, îl sărută...

– Mă iubeşti? o întrebă încet, din ce în ce mai încet.

– Te iubesc! te iubesc!... îi răspunse cu glasul întretăiat de patimă; îi venea să se arunce în genunchi şi să se tăvălească în pulbere la picioarele lui; inima îi bătea să-i spargă pieptul şi bucuria uriaşă a iubirii îi inundă sufletul; faţa îi radia de fericirea nespusă, îmbătarea, aproape nebunia...

Ceva se mişcă dincolo de fereastră, geamurile zăngăneau destul de tare, vântul zgâlţâia copacii cu furie şi vuia surd, se

învârtejea, izbea în pereți, urla prin hornuri, șuiera prin coroanele desfrunzite.

Janka se smulse din brațele lui, se opri în mijlocul încăperii și, înspăimântată, șocată, privi la soțul ei, neînțelegând de unde apăruse. Se uită în jurul ei, dar nu mai văzu pe nimeni.

Abia atunci înțelese totul. Îl privi atât de ciudat, cu atâta jale și milă, încât se mișcă neliniștit. Se așeză pe un scaun; o cuprinse o slăbiciune atât de mare, încât izbucni într-un plâns cu sughițuri, deznădăjduit, plânsul dezamăgirii și al părerilor de rău.

Andrzej o duse în pat, o dezbrăcă, îi vorbi cu duioșie și-i sărută picioarele, dar plânsul nu încetă; o liniști cum se pricepu mai bine, iar când în cele din urmă se mai potoli, și suspinele se rărira, începu să-i ceară iertare cu umilință.

– Bine, lasă! șopti apatică și ultimele lacrimi, lacrimile de înmormântare a tuturor visurilor, îi șiroiră pe obraji.

XXV

Două luni de zile Witowski nu se mai arătă pe la Krosnowa, abia în a treia îi trimise Jankăi o scrisoare.

Aceasta o deschise cu o curiozitate tristă, de parcă scrisoarea era scrisă de cineva care murise demult, atât de demult, încât trăsăturile lui se șterseseră în amintire.

Scrisoarea conținea nu prea multe rânduri și era fără antet și fără dată.

„De ce n-ai vrut să mă asculți, doamnă? De ce nu m-ai scutit de spectacolul mângâierilor casnice! Te-am iubit, doamnă, atât de mult, cât te urăsc acum, și te urăsc tot atât de mult, cât te iubesc, fără margini. Nu-ți cerșesc mila, o, nu; vreau numai să-mi iau rămas bun, pentru că mâine plec și vreau să-ți adresez ultimul: de ce? Vezi că nici măcar nu mai ironizez, nu mai am putere. Sufletul mi se destramă ca o otreapă. Te-am iubit, doamnă, din ziua când te-am cunoscut și te iubesc cu toată ura de care sunt în stare. Te-aș ucide numai ca să pot muri și eu. N-am fi fost fericiți

niciodată, dar merita să încercăm; de ce n-ai vrut, doamnă? Ţi-a fost frică, aşa cum îi este frică unui porumbel de erete? Ai dreptate, eu ţi-aş fi ucis sufletul, ţi l-aş fi supt şi l-aş fi prăbuşit în mine sau eu însumi aş fi pierit în tine. Ne-am fi sfâşiat unul pe celălalt, dar am fi trăit cu adevărat, pe când aşa, putrezim: dumneata într-o căsnicie blagoslovită din belşug, iar eu în lada de gunoi a sufletelor însingurate. Nu sunt atât de mărinimos încât să-ţi urez fericirea, nu, nu pot... Nu-mi iau rămas bun şi nu-ţi spun la revedere, te întreb doar: de ce? Nici măcar nu aştept vreun răspuns. Nu mai aştept nimic. Drumurile noastre s-au despărţit şi nu se vor mai întâlni niciodată!... niciodată!!..."

Janka citi de câteva ori scrisoarea, apoi se adânci într-o îngândurare dureroasă, şi când se trezi la realitate, era complet liniştită şi resemnată; simţea nevoia să-i răspundă, să-i scrie câteva cuvinte, dar încercă zadarnic, scrise şi rupse câteva file, neizbutind să închege ceva care s-o mulţumească; în cele din urmă, îşi aduce aminte de poezia lui Lange[1], care i se întipărise cândva în minte. Găsi cartea, rupse fila şi înainte de a o împături şi a o băga în plic, o citi încă o dată:

Nu ne putem iubi ca două turturele.
Sufletele noastre sunt ca două abisuri
Ce se privesc în darn din hăul din adâncuri;
Nicicând vedea-va totul vreunul din ele.

Aşa-i, noi nu ne putem iubi! repetă, nu putem! Nu mai simţea nimic din furtuna care trecuse prin sufletul ei, afară de părere de rău şi mâhnirea care-i acoperea ochii cu vălul gândurilor. Acceptase viaţa aşa cum era, întrucât n-avea puterea să-şi făurească alta, cum şi-ar fi dorit-o, dealtfel, nici nu ştia prea bine ce vrea. Arsese totul în ea, se stinsese şi se încenuşase, asemenea tarlalelor pe care le vedea acum pe fereastră, acoperite cu un strat

[1] Antoni Lange (1861-1929), poet, critic literar şi traducător polonez din literatura universală; ca scriitor, nu s-a bucurat de o recunoaştere unanimă.

subţire de zăpadă prin care înnegreau spinările brazdelor spălate de ploaie; asemenea copacilor din parc, trişti şi goi, ca nişte schelete zgâlţâite de vântoasă, care se loveau unul de altul şi bâlbâiau cântecul tremurător, îngheţat, al iernii; asemenea bolţii cenuşii, joase, care atârna greoaie peste pământ ca o cârpă murdară.

Se trezi din îngândurare şi sună.

– Bartek! Cheamă-l imediat pe Walek, trebuie să se ducă într-un suflet până la Witów.

Walek se înfăţişă după câteva minute, dar se opri în uşă scărpinându-se în cap.

– Du scrisoarea asta la Witów şi dă-i-o domnului Stefan, dar repede.

– Păi eu trebuie să plec cu boieru' ăl bătârn, am şi înhămat caii.

– Te duci imediat la Witów, auzi?

– Pai, dacă aşa-i porunca, ascult, da' boieru' o să-mi tragă o chelfăneală! Luă scrisoarea şi plecă.

În curând bătrânul dădu buzna înăuntru şi începu să strige, era ameţit de-a binelea, fiindcă de la o vreme se îmbăta mereu.

– Ce mai e şi asta? Walek merge cu mine.

– Unde, tată? la cârciumă? Lasă că nu întârzii dacă te duci mai spre seară, până atunci vine şi Walek de la Witów.

– La cârciumă sau în altă parte, nu e treaba ta, eu poruncesc, pentru că eu sunt stăpân aici, pe legea mea!

– Nu mai ţipa, tată, că nu mi-e frică, mai bine du-te în anticameră şi şterge-ţi cizmele de zăpadă, păcat de covor.

– Dacă vreau, pot să merg aşa şi pe covor, că eu sunt boier şi stăpân aici, şi totu-i al meu!... striga tot mai tare.

– Nu, tată, nu eşti nici un boier, ci un ţăran de rând şi un argat, până şi ăştia s-ar purta mai ca oamenii.

Spuse disprețuitoare şi plecă.

– Afară!... pe legea mea, afară!... ţipă după o clipă. Auzi, eu ţăran şi argat! Sunt boier, spurcăciune, am opt moşii şi sunt boier, strigă înverşunat. Stai că-ţi arăt eu ţie covoare!

Fugi în curte, intră până la genunchi în bălegar, apoi se băgă prin zăpadă şi se întoarse în casă; aici se repezi la canapeaua

elegantă, îmbrăcată în mătase sidefie, îşi şterse cizmele de ea, apoi îşi târî picioarele pe covorul de culoare deschisă, lăsând peste tot urme de murdărie.

– Aşa, contesă, na ţăran, na argat, acum n-ai decât să-ţi pofteşti musafirii. Dădu cu piciorul într-un scaun, scuipă pe oglinda pe lângă care trecea, văzându-şi faţa roşie, umflată, şi se duse iarăşi în curte.

– Contesa! Eu sunt ţăran, eu? Da, boier Pietr, eşti un ţăran şi un argat necioplit! A, spurcăciune, o să-ţi dau una-n bot! Eşti un ţăran, da! repeta cu încăpăţânare de beţiv. Eu ţăran necioplit, eu! Nu mai lătra, că te omor ca pe un câine! Îşi luă tâmplele în mâini şi se lovi cu capul de peretele şurii. Să mă facă pe mine ţăran! O gonesc, afară... pe legea mea, afară cu toţii... Era atât de beat, încât se prăbuşi lângă şură; îl duseră în casă şi căldura plăpumii îl moleşi dintr-o dată şi începu să vorbească pe jumătate adormit:

– Jania, noră dragă, sunt tatăl lui Jędruś al tău, aşa că trebuie să mă respecţi. Taci din gură, mamă, când o să mă pot ţine pe picioare, mă duc îndată şi-i cer iertare, îi răspunse bătrânei, care-l boscorodi câteva ore în şir. Gura, mamă, hai, lăsă... să facă ea un băiat şi-atunci poate să mă şi bată, că n-am să-i zic nici dă-te mai încolo, pe legea mea!

După vreun an şi jumătate, într-un amurg minunat de mai, şedeau cu toţii pe veranda conacului de la Krosnowa.

Dinspre câmpurile verzi se lăsa înserarea şi îşi întindea peste pământul acoperit de verdeaţa crudă, peste copacii care înfloreau prin livezi, vălu-i transparent, violet-cenuşiu. Soarele scăpătase şi jarişte purpurie arunca dâre lungi peste oglinda iazului. Prin tufele de liliac înflorit, aidoma unor flăcărui violete, triluiau puzderie de sturzi şi privighetori.

Aerul era înţesat de miresmele primăverii.

– Ce vreme frumoasă! exclamă Janka şi se aplecă peste balustradă spre doica arătoasă care se apropia strângând la piept un băieţel de un an, ce-i adormise în braţe cu pumnişorii la ochi şi gurita deschisă. Hai mai repede, Łusia, pentru copil e prea

rece, o zori şi se uită cu grijă maternă în ochii copilului, iar când slujitoarea trecu pe lângă ea, sărută picioruşul alb care ieşea afară din rochiţa roşie.

– Văd că-l iubeşti grozav, nu-i aşa? şopti Głogowski care se afla de câteva zile la Krosnowa şi astăzi se pregătea de plecare.

– Ba da, într-adevăr, îl iubesc grozav, cum zici dumneata, dar nu-i aşa că-i frumos?

– E un viermişor încântător! spuse Staś Babiński, acum impiegat de mişcare la staţia Bukowiec, şi trimise un lung sărut în direcţia copilului.

– Şi foarte deştept! adăugă soţia lui, uitându-se cu invidie.

– Nemaipomenit! E un copil-minune care se scobeşte singur în nas şi îşi bagă piciorul în gură! Să crăp, dacă nu exageraţi! strigă Głogowski, îşi răvăşi părul foarte rar, aruncă trabucul în rondul de lalele înflorite, se ridică şi începu să străbată veranda cu paşi mărunţi, repeziţi.

– Bartek, trăsura a venit?

– Unde te grăbeşti aşa, domnule Głogowski, de ce nu poţi să rămâi cu noi?

– Unde şi de ce?

– Unde vrei, alege-ţi un loc în care să lucrezi şi apucă-te de treabă, aici n-o să te deranjeze nimeni cu nimic. Aşteaptă până când va creşte băiatul meu şi va avea nevoie de un îndrumător.

– Şi până atunci mă prostesc cu totul, mulţumesc! Trebuie să plec.

– Acum eu sunt cea care te întreabă: unde şi de ce?

Îi răspunse abia după ce plecară soţii Babiński. Se opri în faţa ei, o cercetă o vreme, îşi zburli părul şi rosti încet:

– Nici eu nu ştiu unde şi de ce! În lumea largă, încotro mă va purta viaţa mea nomadă. Totuşi, de câteva zile, de când sunt aici, mă tot uit la dumneata, te ascult şi mă întreb mereu unde este domnişoara Janina de odinioară? Aşa cum eşti acum, eu nu te cunosc, mai mult, nu te accept. Ce-ai făcut cu sufletul dumitale? o întrebă aproape cu asprime şi durerea îi luci în ochii cenuşii când se uita la silueta înaltă, bine făcută, a Jankăi; se uita în ochii

ei care priveau calm, îi examina faţa pe care se întipărise parcă frumuseţea primăverii care se sfârşea; îi pipăia sufletul, o asculta cum vorbeşte, dar în zadar, n-o găsea nicăieri pe Janka de altădată, fiindcă aceea murise de mult, acum se afla înaintea lui altă femeie. Ce-ai făcut, doamnă, cu sufletul dumitale? o întrebă şi mai încet.

– Întreabă viaţa, domnule Głogowski.

– Ai devenit o filistină sadea.

– Vorbe! răspunse Janka puţin jignită.

– Vorbe, vorbe! Toate sunt şi nu sunt vorbe. Cel puţin eşti fericită?

– Sunt liniştită.

– Da, dar aici... arătă spre inimă şi cap, nu mai există nici o dorinţă, nici un vis, totul s-a stins sub cenuşa filistinismului, ai uitat tot?

– Nu, domnule Głogowski, tot ce-mi trebuie în viaţa de acum, este şi va rămâne, deoarece...

– Nu-ţi sfârşi vorba, doamnă, pentru Dumnezeu, nu e nevoie să-mi arăţi această cocină obişnuită a sufletului casnic.

– Mă insulţi, domnule!

– Iar dumneata mă ucizi! Află, doamnă, că am stat la Paris, am rătăcit prin lume şi am făcut ceva; am creat, am meditat, iar în zilele de restriştе m-am mângâiat, gândindu-mă la dumneata. Ţi-am iubit sufletul, deseori m-am agăţat de el, recăpătându-mi puterea; fiindcă simţeam atunci că nu sunt chiar atât de singur pe lume, chiar atât de izolat de viaţa care îşi urmează cursul în jurul meu. Am venit, şi de ce, mă rog? ca să te găsesc în culmea gloriei familiale, a fericirii îndestulate! Complet străină pentru mine, ca şi Bartek, ca şi soţul dumitale; ca şi restul lumii! Eu pe dumneata nu te cunosc!

– Trăsura aşteaptă! repetă Bartek din uşă.

– Bine, vin imediat. Adio.

– Aşadar, nu vrei să rămâi?

– Nu, ce-aş putea face aici? Nu sunt în stare să admir cadavrele pe care le-am cunoscut şi le-am iubit. Adio, doamnă!

– La revedere, domnule Głogowski, nu uita că aici sunt oameni care ţin la dumneata, şi nu ne condamna prea mult, mai ales pe mine. N-am încotro, trebuie să trăiesc aşa, pentru că n-am ştiut altfel. Te vei convinge şi dumneata că viaţa mea nu este o crimă, ci obligaţia mea socială.

– Adio, doamnă! Îi strânse mâna, pentru ultima oară privi la faţa ei liniştită, rece, stinsă, împăcată cu soarta, faţă pe care nu se mai vedeau nici măcar urmele vechilor visuri şi smulgeri ale spiritului, faţa obişnuită a unei mame bune, a unei femei şi soţii conştiente de viaţă şi de rosturile ei, îşi înclină capul şi plecă.

Janka se uită o vreme în urma lui, îi părea rău că pleacă, dar avea impresia că este un isteric ciudat cu sufletul prea rafinat şi hipersensibil, nici măcar prea agreabil, deoarece o enervase, amintindu-i de timpuri pe care voia să le uite definitiv; apoi îşi întoarse privirea la parcul care se cufunda în amurg, la tatăl ei care continua să se plimbe între gărduleţele lui, la bolta cerului, albăstruie şi adâncă, pe care stelele răsăreau ca nişte flori, şi se duse în sufragerie, fiindcă venise Andrzej.

– Draga mea, dă-mi să mănânc, îmi este o foame de lup! spuse sărutând-o cu zgomot. Unde-i „Fliegender literat"[1]? întrebă, nevăzându-l pe Głogowski nicăieri.

– „Fliegender literat" a plecat.

– N-a vrut să rămână la noi?

– Nu. L-am rugat, dar degeaba, s-a încăpăţânat şi a plecat.

– Nu face nimic, o să ne descurcăm şi fără el, un băţos plictisitor. Łusia, vino cu băiatul aici, strigă la doica din camera vecină.

Slujitoarea aduse copilul şi în curând cei doi părinţi, bătrânii Grzesikiewicz, doica şi până şi Janowa care pregătea ceaiul începură să privească foarte curioşi şi emoţionaţi la fecioraşul care, bine dispus, vesel, se tăvălea pe canapeaua mare, trăgea de

[1] Aici cu sensul: literatul rătăcitor (germ.).

mustața tatălui, se urca în capul Jankăi, se rostogolea și izbucnea într-un râs subțire de copil.

În acest timp, „Fliegender literat" se apropia de gară.

Noaptea își desfăcea aripile negre peste pământ, noapte de primăvară, plină de vrajă, de aromele câmpurilor și glasurile naturii atotputernice care renăștea, de ciripitul păsăretului, orăcăitul broaștelor și scârțâitul copacilor, de florile albe ale porilor de pe mejdine. Satele se înșirau tăcute, năpădite de livezile de vișini, care semănau cu niște valuri de flori trandafirii ce tremurau răspândind în jur miresme și bucurie. Głogowski ședea pe banchetă, încovoindu-se tot mai mult, privind tot mai înverșunat împrejur; un șarpe îi înfășura sufletul și-l sugea dureros, șarpele părerilor de rău, al însingurării.

Se simțea atât de singur și de nedreptățit, jalea și dezamăgirea îl rodeau atât de amarnic, încât aproape că se frânse în două, un tremur îi cuprinse toată ființa și strigă cu glas șuierător, plin de ură și suferință:

– Ducă-se dracului!... Turmă de filistini! Porcii!... și scuipă cu atâta obidă și dispreț, de parcă scuipa în obrazul lumii întregi, al naturii.

Wolbórka, 1896.

Sfârșit

Redactor: RADU VLĂDUȚ
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026